

U N I W E R S Y T E T   S W P S

Instytut Prawa

Tomasz Chojnacki

*Ochrona godności dłużnika w sądowym postępowaniu
egzekucyjnym prowadzonym przez
komornika sądowego*

*Protection of debtor's dignity in judicial enforcement
proceedings conducted by
an enforcement officer*

Rozprawa doktorska
przygotowana pod kierunkiem
dr hab. Adama Bodnara, prof. Uniwersytetu SWPS

Warszawa 2024

Spis treści

WYKAZ SKRÓTÓW / 9

Wprowadzenie / 11

Wybór tematu, obszar i problem badawczy / 23

Tytuł / 24

Cel rozprawy, tezy i pytania badawcze / 26

Struktura i metodologia pracy / 27

Wyłączenia z zakresu opracowania / 32

Rozdział I.

Godność jako pojęcie prawne / 33

Wprowadzenie / 33

1. Rozwój koncepcji godności / 36

2. Godność na gruncie Konstytucji RP / 42

3. Godność w systemie ochrony praw człowieka UE / 48

4. Godność w międzynarodowym systemie ochrony praw człowieka / 49

4.1. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka / 49

4.2. Międzynarodowy Pakt Praw Osobistych i Politycznych
oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych,
Społecznych i Kulturalnych / 51

4.3. Rada Europy / 52

4.4. Inne międzynarodowe akty prawne / 54

5. Godność w systemie prawnym Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii
Północnej – Anglia i Walia / 56

Podsumowanie / 57

Rozdział II.

Godność dłużnika a gwarancje praw jednostki / 59

Wprowadzenie / 59

1. Prawo do sądu i rzetelnego procesu sądowego (*right to a fair trial*), ze szczególnym uwzględnieniem prawa do egzekucji (*right to enforcement*) / 70
  - 1.1. Uwagi ogólne / 70
  - 1.2. Prawo krajowe / 74
  - 1.3. Prawo UE / 76
  - 1.4. Prawo międzynarodowe / 77
  - 1.5. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia / 79
  - 1.6. Podsumowanie / 80
2. Prawo do prywatności / 80
  - 2.1. Uwagi ogólne / 80
  - 2.2. Prawo krajowe / 82
  - 2.3. Prawo UE / 83
  - 2.4. Prawo międzynarodowe / 84
  - 2.5. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia / 86
  - 2.6. Podsumowanie / 88
3. Prawo do własności / 89
  - 3.1. Uwagi ogólne / 89
  - 3.2. Prawo krajowe / 91
  - 3.3. Prawo UE / 94
  - 3.4. Prawo międzynarodowe / 95
  - 3.5. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia / 97
  - 3.6. Podsumowanie / 99
4. Prawo do odpowiedniego poziomu życia, ze szczególnym uwzględnieniem prawa do odpowiedniego mieszkania / 100

- 4.1. Uwagi ogólne / 100
  - 4.2. Prawo krajowe / 101
  - 4.3. Prawo UE / 102
  - 4.4. Prawo międzynarodowe / 104
  - 4.5. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia / 110
  - 4.6. Podsumowanie / 111
- 5. Prawo do minimalnego wynagrodzenia / 112
  - 5.1. Uwagi ogólne / 112
  - 5.2. Prawo krajowe / 114
  - 5.3. Prawo UE / 117
  - 5.4. Prawo międzynarodowe / 118
  - 5.5. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia / 121
  - 5.6. Podsumowanie / 122
- 6. Prawo do zabezpieczenia społecznego / 123
  - 6.1. Uwagi ogólne / 123
  - 6.2. Prawo krajowe / 125
  - 6.3. Prawo UE / 126
  - 6.4. Prawo międzynarodowe / 127
  - 6.5. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia / 129
  - 6.6. Podsumowanie / 130

Rozdział III.

Dłużnik jako strona w postępowaniu egzekucyjnym / 132

Wprowadzenie / 132

- 1. Pozycja dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym / 133
- 2. Przeciwdziałanie nadmiernej uciążliwości egzekucji i szykanowaniu dłużnika (zasada proporcjonalności) / 144
- 3. Status komornika sądowego jako organu egzekucyjnego / 147

3.1.	Uwagi ogólne / 147
3.2.	Nadzór judykacyjny / 157
3.3.	Nadzór administracyjny / 158
3.4.	Nadzór samorządowy / 160
4.	Środki zaskarżenia / 161
4.1.	Uwagi ogólne / 161
4.2.	Skarga na czynności komornika / 162
4.3.	Zarzuty przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji / 164
4.4.	Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (skarga na przewlekłość) / 164
5.	Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia / 165
5.1.	Uwagi ogólne / 165
5.2.	Pozycja dłużnika oraz przeciwdziałanie nadmiernej uciążliwości i szykanowaniu dłużnika / 168
5.3.	Komornik sądowy / 169
	Podsumowanie / 171

Rozdział IV.

Procedury egzekucyjne i przedmiotowe ograniczenia egzekucji jako mechanizmy ochrony godności dłużnika / 173

	Wprowadzenie / 173
1.	Egzekucja z ruchomości / 174
1.1.	Uwagi ogólne / 174
1.2.	Zajęcie ruchomości / 176
1.3.	Oszacowanie ruchomości / 177
1.4.	Sprzedaż ruchomości / 179
1.5.	Ograniczenia egzekucji z ruchomości / 185
1.5.1.	Uwagi ogólne / 185
1.5.2.	Przedmioty urządzenia domowego niezbędne dla dłużnika i jego domowników / 187
1.5.3.	Pościel, bielizna i ubranie codzienne / 188

- 1.5.4. Zapasy żywności i opału / jedna krowa lub dwie kozy albo trzy owce / 188
- 1.5.5. Narzędzia i inne przedmioty niezbędne do osobistej pracy zarobkowej, surowce niezbędne do produkcji / 189
- 1.5.6. Pieniądze niezbędne dla dłużnika i jego rodziny na utrzymanie przez dwa tygodnie / 189
- 1.5.7. Przedmioty niezbędne do nauki, papiery osobiste, odznaczenia i przedmioty służące do wykonywania praktyk religijnych oraz przedmioty codziennego użytku / 191
- 1.5.8. Produkty lecznicze i wyroby medyczne / 192
- 1.5.9. Przedmioty niezbędne ze względu na niepełnosprawność dłużnika i jego rodziny / 192
- 1.5.10. Inne / 193
- 2. Egzekucja z nieruchomości / 194
  - 2.1. Uwagi ogólne / 194
  - 2.2. Egzekucja z nieruchomości w trybie zwykłym / 196
    - 2.2.1. Zajęcie nieruchomości / 196
    - 2.2.2. Oszacowanie nieruchomości / 201
    - 2.2.3. Sprzedaż nieruchomości / 204
  - 2.3. Egzekucja z nieruchomości w trybie uproszczonym / 210
  - 2.4. Plan podziału sumy uzyskanej ze sprzedaży nieruchomości / 212
  - 2.5. Ograniczenia egzekucji z nieruchomości / 216
- 3. Egzekucja z wynagrodzenia za pracę / 218
  - 3.1. Uwagi ogólne i procedura zajęcia / 218
  - 3.2. Ograniczenia egzekucji z wynagrodzenia za pracę / 222
- 4. Egzekucja z wierzytelności z rachunku bankowego / 225
  - 4.1. Uwagi ogólne i procedura zajęcia / 225
  - 4.2. Ograniczenia egzekucji z wierzytelności z rachunku bankowego / 227
- 5. Egzekucja z innych wierzytelności / 233
  - 5.1. Uwagi ogólne i procedura zajęcia / 233
  - 5.2. Ograniczenia egzekucji z innych wierzytelności / 235
- 6. Egzekucja z innych praw majątkowych / 236
  - 6.1. Uwagi ogólne i procedura zajęcia / 236
  - 6.2. Ograniczenia egzekucji z innych praw majątkowych / 237

- 7. Egzekucja ze świadczeń emerytalno – rentowych / 239
  - 7.1. Uwagi ogólne i procedura zajęcia / 239
  - 7.2. Ograniczenia egzekucji ze świadczeń emerytalno – rentowych / 239
- 8. Eksmisja / 241
  - 8.1. Uwagi ogólne / 241
  - 8.2. Aspekt proceduralny / 242
  - 8.3. Ograniczenia eksmisji / 245
- 9. Szczególne rodzaje egzekucji / 250
  - 9.1. Egzekucja przeciwko przedsiębiorcom / 250
  - 9.2. Egzekucja przeciwko rolnikom / 252
  - 9.3. Egzekucja w sprawie o alimenty / 258
- 10. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej –
Anglia i Walia / 262
- Podsumowanie / 264

Rozdział V.

Inne mechanizmy gwarantujące poszanowanie godności dłużnika / 270

- Wprowadzenie / 270
- 1. Koszty komornicze / 270
  - 1.1. Uwagi ogólne / 270
  - 1.2. Opłaty egzekucyjne / 274
  - 1.3. Wydatki / 277
- 2. Kodeks etyki komornika / 280
- 3. Obowiązki komornika sądowego na tle prawa do prywatności / 283
  - 3.1. Tajemnica służbowa komornika sądowego / 283
  - 3.2. Proceduralne aspekty obowiązków komornika na tle prawa do prywatności / 285
    - 3.2.1. Czas przeprowadzania czynności / 285
    - 3.2.2. Otwarcie mieszkania i przeszukanie odzieży / 285
    - 3.2.3. Obowiązki komornika związane z zakończeniem postępowania / 288
  - 3.3. Obowiązki komornika sądowego związane z RODO / 288

- 4. Postępowanie upadłościowe i restrukturyzacyjne jako mechanizm ochrony praw dłużnika / 291
  - 4.1. Uwagi ogólne / 291
  - 4.2. Postępowania insolwencyjne i ich wpływ na postępowanie egzekucyjne / 293
- 5. Udział prokuratora, RPO i organizacji społecznych w postępowaniu egzekucyjnym oraz interwencje poselskie jako środki ochrony praw dłużnika / 299
- 6. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia / 304
  - 6.1. Uwagi ogólne / 304
  - 6.2. Taking Control of Goods: National Standards 2014 / 304
  - 6.3. Taking Control of Goods (Fees) Regulations 2014 / 306
- Podsumowanie / 308

Rozdział VI.

Uwagi *de lege ferenda* / 311

Wprowadzenie / 311

- 1. Komornik sądowy / 313
- 2. Procedury egzekucyjne / 314
- 3. Przedmiotowe ograniczenia egzekucji / 315
- 4. Koszty komornicze / 318
- 5. Inne mechanizmy ochronne / 319
- Konkluzja / 319

BIBLIOGRAFIA / 320

Wykaz najważniejszych aktów prawnych / 339

Wykaz orzeczeń / 341

Wykaz skrótów

Źródła prawa

Konstytucja RP - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 (Dz. U. 1997, Nr 78 poz. 483 ze zm.)

k.c. - Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 – Kodeks cywilny, (Dz.U. 1964, Nr 16, poz. 93 ze zm.)

k.k. - Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 – Kodeks karny, (Dz.U. 1997, Nr 88, poz. 553 ze zm.)

k.p. - Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 – Kodeks pracy, (Dz.U. 1974, Nr 24, poz. 141 ze zm.)

k.p.c. - Ustawa z dnia 17 listopada 1964 – Kodeks postępowania cywilnego, (Dz.U. 1964, Nr 43, poz. 296 ze zm.)

k.p.k. - Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 – Kodeks postępowania karnego, (Dz.U. 1997, Nr 89, poz. 555 ze zm.)

k.r.o. – ustawa z 24.02.1964 – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 poz. 682 ze zm.)

k.s.h. – ustawa z 15.09.2000 – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2019 poz. 505 ze zm.)

pr. rest. – ustawa z 15.05.2015 – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2019 poz. 243 ze zm.)

pr. up. – ustawa z 28.02.2003 – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2019 poz. 498 ze zm.)

u.e.r. – ustawa z 17.12.1998 o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2018 poz. 1270 ze zm.)

u.k.k. – ustawa 28.02.2018 o kosztach komorniczych (Dz.U. 2018 poz. 770 ze zm.)

u.k.s. – ustawa z 22.03.2018 o komornikach sądowych (Dz.U. 2018 poz. 771 ze zm.)

u.k.s.c. – ustawa z 28.07.2005 o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2018 poz. 300 ze zm.)

u.k.s.e. – ustawa z 29.08.1997 o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. z 2018 poz. 1309 ze zm.)

u.o.p.l. – ustawa z 21.06.2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. z 2018 poz. 1234 ze zm.)

EKPCz - Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., Polska ratyfikowała EKPC w 1993 r. (Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284 ze zm.)

EKS - Europejska Karta Społeczna sporządzona w Turynie z 18 października 1961 (Dz. U. z 1999 r., Nr 8, poz. 67 ze zm.)

KPPUE - Karta Praw Podstawowych UE z 26 października 2012, (Dz.Urz. UE 2012 r., C 326/02)

MPPGSiK - Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 .; ratyfikowany 3 marca 1977, (Dz. U. Nr 38, poz. 169, załącznik)

MPPOiP - Międzynarodowy Pakt Praw Osobistych i Politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r.; ratyfikowany 3 marca 1977; ratyfikowany 3 marca 1977 r., Dz. U. Nr 38, poz. 167, załącznik)

ZEKS - Zrewidowana Europejska Karta Społeczna sporządzona 3 maja 1996, weszła w życie dnia 1 lipca 1999

Organy orzekające

NSA - Naczelny Sąd Administracyjny

SN - Sąd Najwyższy

SA - Sąd Apelacyjny

SO - Sąd Okręgowy

SR - Sąd Rejonowy

ETPC - Europejski Trybunał Praw Człowieka

TS/TSUE - Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

ETS - Europejski Trybunał Sprawiedliwości

Periodyki

Dz. Urz. UE - Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (do 31 stycznia 2003 jako Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich)

Dz. U. - Dziennik Ustaw

OSN - Orzecznictwo Sądu Najwyższego (od 1945 r. do 1962 r.)

OSNC - Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

OSNCP - Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna i Pracy

OSP - Orzecznictwo Sądów Polskich (od 1990 r.)

OSPiKA - Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych

PiP - Państwowa i Prawo

PE – Problemy Egzekucji

PES – Problemy Egzekucji Sądowej

PS – Przegląd Sądowy

PPE – Przegląd Prawa Egzekucyjnego

„Każdy jest czegoś winny, a zwłaszcza ci, którzy nie są”.

Terry Pratchett „Bogowie, honor, Ankh-Morpork”

tłum. Piotr W. Cholewa

Wprowadzenie

Ludzie żyją, umierają i grzebani są pod długami – stwierdzenie Henry’ego Davida Thoreau pozostaje wciąż aktualne¹.

Według danych udostępnionych przez Krajową Radę Komorniczą w Polsce działa obecnie 2380 komorników sądowych². Do prowadzonych przez nich kancelarii wpływa rocznie ponad 4 mln spraw egzekucyjnych³. Przeciętny czas trwania egzekucji w roku 2023 w sprawach Km to średnio 24,8 miesiąca⁴. Jednocześnie skuteczność spraw w zależności od przyjętej metody obliczania w 2023 wynosiła 24,6% (iloraz spraw skutecznie zakończonych do wpływu spraw) i 20,6% (iloraz kwot wyegzekwowanych do kwot zgłoszonych do wyegzekwowania)⁵. Jeśli zgodnie z rzymską paremią *executio est fructus et finis legis* (egzekucja jest owocem i końcem prawa), to nie sposób nie zauważyć, że wskazane statystyki skuteczności nie prezentują się imponująco.

Współcześnie kredyt i zadłużenie są ważnym elementem funkcjonowania gospodarki. Konsumenci – osoby fizyczne biorą na swoje barki ciężar zadłużenia, napędzając wzrost gospodarczy. Są do tego zresztą nakłaniani, również przez rządy. Przypomnę, że w okresie turbulencji społeczno – ekonomicznych po zamachach terrorystycznych na World Trade Center George W. Bush apelował do rodaków: „Amerykanie, idźcie na zakupy!”⁶. Mimo tego

---

¹ H.D.Thoreau *Walden; or Life in the Woods*, tłum. własne, <https://www.thoreau-online.org/walden- page3.html> [dost. 17.12.2023].

² https://www.komornik.pl/?page_id=189#menu [dost. 17.12.2023].

³ Zgodnie z danymi Ministerstwa Sprawiedliwości w rekordowym 2015 roku wpłynęło 7 958 068 spraw, a w roku 2023 4 583 330 spraw, przy czym 8 611 506 spraw pozostało łącznie do zakończenia na kolejny – 2024 rok. Wskazane dane statystyczne, to najbardziej aktualne dane udostępnione autorowi przez Ministerstwo Sprawiedliwości Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej. Kolejne dostępne będą w roku 2025.

⁴ Przeciętny czas trwania egzekucji wydłuża się systematycznie. Według danych zawartych w *Raporcie o skuteczności egzekucji sądowej* przygotowanym przez dr. Lecha Kujawskiego na zlecenie Krajowej Rady Komorniczej, udostępnionym w Gdańsku na konferencji z 17.5.2024 *Skuteczność egzekucji sądowej. Czynniki i bariery*: w 2011 było to 6,8 miesięcy; w 2012 – 6,9 miesięcy; w 2013 – 7,2 miesięcy; w 2014 – 7,5 miesięcy; w 2015 – 7,9 miesięcy; w 2016 r. – 14 miesięcy; w 2017 – 11,8 miesięcy; w 2018 – 10,4 miesięcy; w 2019 – 16,3 miesięcy; w 2020 – 17,3 miesięcy; w 2021 – 19 miesięcy, w 2022 – 22,7 miesięcy by w 2023 przekroczyć dwa lata.

⁵ Za L. Kujawski, *Raport o skuteczności egzekucji...*

⁶ Za Z.Baumann, *Samotni chodzą stadami*, rozmowa Hansa von der Hagen, „Süddeutsche Zeitung”, tłum. „Forum”, 26.4.2011.

konsumenci na ogół nie są wystarczająco chronieni przed konsekwencjami nadmiernego zadłużenia. Zbyt często skutkiem życia na kredyt jest ubóstwo, co rodzi zarówno ogromne rozterki etyczne, jak i problemy gospodarcze dla całego społeczeństwa.

„Dług rzecz święta”. Takie stwierdzenie można często usłyszeć nie tylko od osób, dla których ważna jest tzw. moralność finansowa⁷. Z badań wynika, że dla 94% Polaków oddawanie długów jest obowiązkiem moralnym⁸. Kwestia zwrotu długu jako kwestii etycznej jest zatem w świadomości społecznej silnie ugruntowana.

Największe religie świata poruszają kwestie długów i stosunków dłużnik – wierzyciel.

Koran stanowi:

„O wy, którzy wierzycie!
Jeśli zaciągacie dług między sobą
Na określony czas,
To zapisujcie to!
I niech zapisuje między wami pisarz,
Według sprawiedliwości
I niech pisarz nie sprzeciwia się,
By pisać tak, jak nauczył go Bóg.
I niech on pisze,
A dłużnik niech dyktuje!”⁹

Biblia również porusza temat długu: „Oddajcie wszystkim to, co jest należne: zbierającemu podatek – podatek, żądającemu cła – cło [...] Nikomu nic nie bądźcie dłużni [...]”¹⁰.

Natomiast w jednej z sutr buddyjskich przeczytamy: „Gdy nie zwrócimy pożyczonych rzeczy, naszą zapłatą będą narodziny pod postacią konia lub wołu”¹¹.

Czy jednak długi oddawać trzeba zawsze, bez względu na okoliczności? Rozterka ta jest przedmiotem ludzkich rozważań od początków znanej historii moralności. Przyjmując, że fundamenty koncepcji moralnych i etycznych znajdujemy w filozofii starożytnej Grecji i w

---

⁷ Zob. np. A. Lewicka-Strzelecka, raport „Moralność finansowa Polaków 2022” [online]: https://zpf.pl/pliki/raporty/moralnosc_finansowa_polakow_2022.pdf [dostęp: 19 sierpnia 2023 r.].

⁸ *Ibidem*, s. 6.

⁹ Koran, SURA II, tłum. Józef Bielawski, Warszawa 1986, s. 57–58.

¹⁰ Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, *List św. Pawła do Rzymian*, Poznań 2003, s. 1611.

¹¹ *Kyokai Record of Miraculous Events in Japan (c. 822 AD)*, Tale 26, cyt. za: W.R. LaFleur, *The karma of words: Buddhism and literary arts in medieval Japan*, Berkeley 1986, s. 36. Zob. także: K.M. Nakamura, *Miraculous stories from the Japanese Buddhist tradition: the Nihon ryoiki of the monk Kyokai*, London 1996, s. 257–259, cyt. za: D. Graeber, *Dług. Pierwsze pięć tysięcy lat*, tłum. B. Kuźniarz, Warszawa 2018, s. 20–21.

religii chrześcijańskiej, odpowiedzi należy szukać u twórców nauki o moralności i ojców religii chrześcijańskiej.

Sokrates w *Państwie* Platona, w części dotyczącej sprawiedliwości, pyta: „A co do tego właśnie: jeżeli mowa o sprawiedliwości, to czy powiemy, że sprawiedliwość to jest tyle, co prawdomówność – tak po prostu – i tyle, co oddawanie, jeżeli ktoś coś od kogoś weźmie, czy też i to nawet raz będzie działaniem sprawiedliwym, a innym razem niesprawiedliwym? Ja na przykład coś takiego mam na myśli: przecież każdy przyzna, że gdyby ktoś wziął od przyjaciela, od człowieka przy zdrowych zmysłach, broń, a ten by potem oszalał i zażądał jej z powrotem, to nie trzeba jej oddawać, i nie byłby sprawiedliwy ten, który ją oddał”¹².

Nie ułatwia odpowiedzi na pytanie czy obowiązek zwrotu długu jest obowiązkiem bezwzględny Jezus w przypowieści o nielitościwym dłużniku: „Dlatego podobne jest królestwo niebieskie do króla, który chciał się rozliczyć ze swymi sługami. Gdy zaczął się rozliczać, przyprowadzono mu jednego, który mu był winien dziesięć tysięcy talentów. Ponieważ nie miał z czego ich oddać, pan kazał sprzedać go razem z żoną, dziećmi i całym jego mieniem, aby tak dług odzyskać. Wtedy sługa upadł przed nim i prosił go: »Panie, miej cierpliwość nade mną, a wszystko ci oddam«. Pan ulitował się nad tym sługą, uwolnił go i dług mu darował. Lecz gdy sługa ów wyszedł, spotkał jednego ze współsług, który mu był winien sto denarów. Chwycił go i zaczął dusić, mówiąc: »Oddaj, coś winien!«. Jego współsługa upadł przed nim i prosił go: »Miej cierpliwość nade mną, a oddam tobie«. On jednak nie chciał, lecz poszedł i wtrącił go do więzienia, dopóki nie odda długu. Współsłudzy jego widząc, co się działo, bardzo się zasmucili. Poszli i opowiedzieli swemu panu wszystko, co zaszło. Wtedy pan jego wezwał go przed siebie i rzekł mu: »Sługo niegodziwy! Darowałem ci cały ten dług, ponieważ mnie prosiłeś. Czyż więc i ty nie powinienes być ulitować się nad swoim współsługą, jak ja ulitowałem się nad tobą?«. I uniesiony gniewem pan jego kazał wydać go katom, dopóki mu całego długu nie odda”¹³.

Poza religią i moralnością, przez pryzmat stosunków dłużnik – wierzyciel i sposobów rozwiązywania nieuchronnych konfliktów, można też analizować historię cywilizacji. Początek cywilizacji europejskiej związany jest rzecz jasna ze starożytną Grecją. Podstawowe pojęcia, którymi się posługujemy, takie jak demokracja (*dēmos*, *krátos*), miasto – państwo (*pólis*), zbiór obywateli (*polítai*) czy praworządność (*eunomía*), pochodzą oczywiście z języka Homera. Szukając odpowiedzi na pytanie o to, jaki moment w rozwoju Grecji był przełomowy w

---

¹² Platon, *Państwo* [online]: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/platon-panstwo.html#s2> [dostęp: 19 sierpnia 2023 r.].

¹³ Nowy Testament, Mt 18:23–34.

myśleniu o wspólnocie obywateli, o każdym członku tej wspólnoty, w ten sposób, że rozpoczęło się myślenie zwane dziś państwowym (wtedy polisowym), można znaleźć zaskakującą odpowiedź. Nie wojny czy rozkwit którejś z teorii filozoficznych uznaje się za tą cezurę. W literaturze wskazuje się, że to za rządów Solona¹⁴ (przełom 594/593 r. p.n.e.) po raz pierwszy świadomie otoczono opieką prawną część i wolność każdego obywatela¹⁵. Stało się tak przede wszystkim w związku z wielkimi problemami społecznymi spowodowanymi właśnie regulacją stosunków dłużnik – wierzyciel. Co prawda niewyobrażalne byłoby dziś wprowadzenie w życie pomysłu Solona: *seisáchteia* – strząśnięcia (umorzenia) długów. Natomiast zakaz sprzedaży za długi w niewolę „tylko” dlatego, że dłużnik był wolnym obywatelem Aten, można uznać za jeden z ważniejszych momentów w dziejach cywilizacji¹⁶. Wydaje się, że uprawnione będzie uznanie, że wskazane reformy Solona były przejawem dostrzeżenia przez Państwo, choćby intuicyjnie, godności dłużnika.

Reformy Solona nie rozwiązały oczywiście problemu w relacjach wierzycieli i dłużników. Zresztą historia starożytności – Grecji oraz wczesnego Rzymu – była niekończącym się konfliktem między tymi stronami¹⁷. Jednym z newralgicznych punktów w historii starożytnego Rzymu było z pewnością zdobycie władzy przez Juliusza Cezara. Determinacja Cezara w dużej mierze wynikała z wyjątkowo surowego, nazwijmy to, rzymskiego prawa egzekucyjnego i upadłościowego¹⁸. Rzymscy politycy, zwłaszcza na początku swych karier, byli zadłużeni na kwoty znacznie przewyższające wartość ich majątku. Nagrody w postaci awansu politycznego i powiększania *dignitas* były równie wielkie jak ryzyko¹⁹. Jakie to było ryzyko? Przede wszystkim wierzyciele, tracąc wiarę w polityka, mogli zażądać zwrotu

---

¹⁴ Solon, syn Egzekestidesa – filozof, polityk i poeta, uznawany jest za jednego z siedmiu mędrców starożytnej Grecji, z czasów przed powstaniem filozofii moralnej, kiedy to na pierwszy plan wysunęły się zainteresowania moralne. Za wprowadzanymi przez niego reformami nie kryła się, jak się wydaje, kwestia osobistej korzyści (zob. G. Reale, *Historia filozofii starożytnej*, t. 1, tłum. E. Zieliński, Lublin 2012, s. 227).

¹⁵ K. Korus, *Godność i wolność. Greckie źródła tożsamości europejskiej*, Kraków 2019, s. 20.

¹⁶ Warunki kulturowe, społeczne, polityczne i ekonomiczne antycznej Grecji dostarczyły przesłanek, które umożliwiły powstanie filozofii będącej fundamentem europejskiej cywilizacji. Nie jest koincydencją pojawienie się pierwszego filozofa – Talesa z Miletu – właśnie w okresie Solona. Wprawdzie filozofia powstała najpierw we wschodnich koloniach w Azji Mniejszej, a dopiero później „spłynęła” do kraju macierzystego, ale to tam właśnie panowały sprzyjające warunki społeczno-ekonomiczne. Zob. więcej: G. Reale, *Historia filozofii starożytnej*, t. 1, tłum. E. Zieliński, Lublin 2012, s. 51–52.

¹⁷ Tak D. Graeber, *Dług. Pierwsze pięć tysięcy lat*, tłum. B. Kuźniarz, Warszawa 2018, s. 291.

¹⁸ Tak: M.W. Frederiksen, *Cesar, Cicero and the problem of debt*, „The Journal of Roman Studies” 1966, vol. 56, p. 1–2, s. 128–141 [tłum. własne].

¹⁹ Na temat uprawnień wierzyciela w starożytnym Rzymie zob. więcej: U. Topaczewska, *Privilegium exigendi w rzymskim procesie rzymskim* [online]: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/3513/1/TopczewskaU_Privilegium.pdf [dostęp: 19 sierpnia 2023 r.].

środków. Jeśli w sądzie wykazano niezdolność do zapłaty, następowało *proscriptio bonorum*²⁰ (cały majątek był licytowany, a dochód rozdzielano między wierzycieli), a nawet infamia, czyli formalny zakaz wstępu do senatu, magistratury i sądów – innymi słowy śmierć polityczna²¹. Obywatel rzymski, który rozpoczynał pogoń za urzędem, musiał się liczyć z losem, jaki go czekał, jeśli szczęście by mu nie sprzyjało lub gdy jego polityczna gwiazda się odwróciła. Młody Cezar był w pewnym momencie w latach sześćdziesiątych zadłużony na 5 000 000 sestercji²². Gdy w 63 r. p.n.e. starał się o stanowisko *Pontifex Maximus*²³, jego rywal Katulus zaproponował, że spłaci jego dług, jeśli ten wycofa swoją kandydaturę. Cezar zdołał jednak zaciągnąć pożyczkę gdzie indziej, a w liście do matki wyjawiał, że rozumie alternatywę: „będę *Pontifex Maximus* albo wygnańcem”. Rezultaty porażki politycznej lub finansowej mogły być wyłącznie katastrofalne. Nie mniej niż zubożały biedak, ciężko zadłużony arystokrata z łatwością myślał o rewolucji²⁴.

Początkowo w Rzymie znana była wyłącznie egzekucja osobista. Środkiem egzekucyjnym pozostała możliwość zabrania dłużnika do więzienia prywatnego aż do czasu zapłaty lub do odpracowania długu²⁵. Egzekucja osobista zawierała w sobie zawsze elementy egzekucji majątkowej, była jednak tak surowa, że dłużnik raczej sam wyzbywał się majątku, aby tylko nie utracić wolności²⁶. Ta postać egzekucji okazała się niewystarczająca, kiedy państwo się rozrosło i dłużnikowi łatwiej było się ukryć²⁷. Egzekucja majątkowa funkcjonowała początkowo jako egzekucja uniwersalna i kontynuowała tradycje surowości rzymskiej egzekucji osobistej²⁸. Tak jak ta pierwsza mogła prowadzić początkowo do

---

²⁰ Instytucja podobna do upadłości, polegająca na oddaniu całego majątku wierzycielom, pozwalająca uniknąć egzekucji osobistej i infamii wprowadzona została za panowania Oktawiana Augusta – zob. więcej A. Pikulska-Robaszkiewicz, *Lichwa w państwie i prawie republikańskiego Rzymu*, Łódź 1999.

²¹ Co ciekawe, podobna procedura obowiązywała w dawnej Polsce. W przywileju księcia płockiego Władysława I, nadanym w XV w. Żydom Ziemi Sochaczewskiej, ustalono zasady postępowania w sprawach między dłużnikami-chrześcijańskimi właścicielami ziemskimi a wierzycielami-Żydami. Sąd zobowiązywał dłużnika-ziemianina, by w terminie dwóch tygodni spłacił dług i uiścił na rzecz sądu karę *sex marcas*. Gdyby dłużnik nie spełnił świadczenia w wyznaczonym czasie, sąd nakazywał spłatę w kolejnym dwutygodniowym terminie wraz z dodatkową karą na rzecz skarbu książęcego (*quinguagenali*) i kary „piętnadzieścia” na rzecz wierzyciela. Takie same dodatkowe koszty obciążały dłużnika, jeśli nie spełnił świadczenia w kolejnych terminach – trzecim i czwartym. Potem wierzyciel miał prawo przejąć majątek dłużnika (za: P. Fijałkowski, *Żydzi sochaczewscy*, Sochaczew 2018, s. 3).

²² Przy tym by zostać senatorem konieczne było posiadanie majątku ziemskiego o minimalnej wartości 400 000 sestercji, za <https://imperiumromanum.pl/ustroj/republika-rzymska/urzedy-rzymskie/senat-rzymski/> [dostęp 19.12.2023].

²³ Najwyższego w hierarchii kapłana, przełożonego kolegium kapłańskiego.

²⁴ M.W. Frederiksen, *Cesar, Cicero and the problem of debt*, „The Journal of Roman Studies” 1966, vol. 56, p. 1–2, s. 10 [tłum. własne].

²⁵ K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 2021, s. 180.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid., s. 181.

²⁸ Ibid.

unicestwienia osoby dłużnika, tak druga z kolei prowadziła do moralnej i materialnej ruiny²⁹. Dłużnik, który dopuścił do *venditio bonorum*³⁰, wychodził z tej egzekucji zawsze, bez względu na wysokość długów, z ujmą na honorze i ze stratą całego majątku³¹. Nie zaspokojeni w wyniku licytacji wierzyciele mogli dochodzić swoich roszczeń w drodze egzekucji osobistej lub – po upływie jednego roku – w drodze ponownej egzekucji majątkowej³².

Na początku pryncypatu, kiedy to senat uchwalił dla członków rodzin senatorskich przywilej egzekucyjny polegający na tym, że w razie potrzeby osobny kurator prowadził sprzedaż poszczególnych elementów majątkowych, aż do zaspokojenia wierzycieli (*distractio bonorum*)³³. Odpadała wtedy normalna *venditio bonorum* i infamia. Znamienna jest motywacja: taki sposób postępowania jest „godniejszy” wobec „szacownych osób” (*clarae personae*)³⁴. Pretor ze swej strony stosował analogiczny tryb egzekucji wobec dłużników niedojrzałych czy umysłowo chorych³⁵. Owa *distractio bonorum* dała początek egzekucji majątkowej singularnej³⁶.

W toku rozwoju prawa rzymskiego pojawiły się w nim instytucje ograniczeń egzekucji: *Cessio bonorum*. Jedna z ustaw (najprawdopodobniej) Augusta wprowadziła ważne złagodzenie egzekucji w stosunku do dłużników, którzy popadli w trudności bez swojej winy³⁷. Taki „dłużnik przypadkowy” mógł uzyskać u pretora zezwolenie na dobrowolne odstąpienie swego majątku wierzycielom (*cessio bonorum*)³⁸. Majątek ten podlegał również sprzedaży, ale dłużnik uzyskiwał ważne przywileje: nie podlegał egzekucji osobistej ani infamii³⁹. Za nie pokryte zobowiązania odpowiadał nadal, ale w łagodniejszy sposób, korzystał bowiem trwale z przywileju zwanego *beneficium competentiae*⁴⁰.

Beneficium competentiae. Normalną *venditio bonorum* przeprowadzano w Rzymie tak radykalnie, że sprzedawano nawet odzież i konieczne środki żywności⁴¹. Już jednak przy *cessio*

---

²⁹ K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 2021, s. 181.

³⁰ Polegała na sporządzeniu zestawienia majątku dłużnika i sprzedaży tego majątku przez wybranego przez wierzycieli, z upoważnienia pretora – *magistra bonorum* – za K. Kolańczyk, *Prawo ...*, s. 181.

³¹ Ibid.

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid., s. 183.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid., s. 182.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid., s. 183.

bonorum pozostawiano „dłużnikowi przypadkowemu” – z przyczyn humanitarnych – konieczne środki do życia⁴². Przywilej ten rozszerzał się na dalsze kategorie osób, z różnych przyczyn zasługujące na ochronę, np. na męża przy zwrocie posagu, na współników przy rozliczeniach z tytułu spółki, na żołnierzy itd.⁴³

Pozostając w okresie Cezara, nie sposób nie wspomnieć o najwybitniejszym prawniku swych czasów – Cyцерonie. W osławionym sporze Cyцерona z Katyliną jedną z najbardziej palących kwestii było powszechne zadłużenie. Katylina, w przeciwieństwie do Solona, był niestroniącym od zbytku utracjuszem pogrążonym w długach. Jako przegrany kandydat do najwyższego urzędu wykorzystywał demagogicznie problem powszechnego zadłużenia dla zdobycia popularności i obalenia republiki⁴⁴.

D. Graeber zauważa, że ta polityczna walka: „trwała do momentu, gdy rzymska elita odkryła tę samą zasadę co najskuteczniejsze elity śródziemnomorskie: wolne chłopstwo oznacza silniejszą armię [...]. Kompromis – dopuszczenie ograniczonej reprezentacji politycznej, delegalizacja niewolnictwa za długi, przeznaczenie części imperialnych zdobyczy na pomoc społeczną – leży w jej interesie”⁴⁵.

Jak wiadomo, brak takiej refleksji był główną przyczyną upadku I Rzeczypospolitej. Jak opisywał w pamiętnikach Fryderyk hr. Skarbek, przejmowanie po rozbiorach majątków polskiej szlachty na terenie Wielkopolski odbywało się w prosty sposób. Wprowadzono pruską administrację, sądy, urzędników, banki. Szlachcic pożyczał pod hipotekę, w razie braku spłat – zgodnie z prawem – tracił majątek. „Szlachta polska wcześniej pożyczala od Żydów i jak Żyd przyszedł się upomnieć, to go psami poszczuto itd.”⁴⁶.

Można zresztą postawić bardziej ogólną tezę, zgodnie z którą stan egzekucji jest papierkiem lakmusowym kondycji państwa. Prywatna egzekucja wyroków sądowych, stopniowo ograniczana w miarę rozwoju państwa i prawa, odżywała zawsze w epoce osłabienia i upadku autorytetu władzy państwowej⁴⁷. Rozpad państwa demokracji szlacheckiej i jego dryf w kierunku rządów oligarchii, który rozpoczął się wraz z upadkiem ruchu egzekucyjnego w XVI w. przyspieszył w wieku XVII. Rzeczypospolita pogrążyła się wówczas w kryzysie

---

⁴² K. Kolańczyk, *Prawo ...*, s. 183.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Zob. więcej: T. Banach, *Katyliną i tabulae novae. Problem powszechnego zadłużenia i utilitas rei publicae w mowach Cyцерona*, Warszawa 2022.

⁴⁵ D. Graeber, *Dług. Pierwsze pięć tysięcy lat*, tłum. B. Kuźniarz, Warszawa 2018, s. 291.

⁴⁶ Za: *Bardziej głupota niż zdrada. Wywiad R. Walenciaka z J. Porazińskim*, „Tygodnik Przegląd” 8.11.2021.

⁴⁷ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019, s. 27.

gospodarczym wywołanym rozlicznymi wojnami jak i radykalnym ochłodzeniem klimatu⁴⁸. Z tego kryzysu państwo szlacheckie nie podniosło się już nigdy⁴⁹. Ten upadek instytucji państwa znalazł oczywiście swoje odbicie w stanie wymiaru sprawiedliwości⁵⁰, w tym egzekucji sądowej. Fasadowy kraj, jakim stała się Rzeczpospolita mógł funkcjonować tylko w zakresie na jaki w danym momencie zgadzała się szlachta, a faktycznie, kontrolujący masy szlacheckie, kilka najbardziej wpływowych rodzin. Nie istniała policja, aparat skarbowy ani inny pozwalający egzekwować wyroki sądowe. Gwarantami wykonania wyroków była tylko szlachta z danego regionu (z biegiem czasu coraz bardziej uzależniona od magnaterii)⁵¹. W razie konieczności egzekucji organizowany był „legalny napad”, czyli zajazd⁵². Co oczywiście uzależniało „skuteczność” tak przeprowadzanej „egzekucji” od realnej siły, którą dysponował organizator zajazdu – wierzyciel⁵³. Po okresie anarchizacji państwowości w wiekach XVII i XVIII, reformy, które z wiadomych względów nie miały szans zostać zrealizowane, dotyczące egzekucji i ograniczenia zajazdów⁵⁴, podjął Stanisław August Poniatowski.

Do dziś nierozstrzygnięty jest spór o to, do kiedy na ziemiach polskich rola sądu i państwa kończyła się na wyroku i to na barkach wygranej strony spoczywał ciężar egzekucji⁵⁵. Odpowiedź na to pytanie nie jest możliwa z kilku powodów. Przede wszystkim nie zachowały się w wystarczającej liczbie pomniki prawa zwyczajowego⁵⁶. Po drugie, postępowanie

---

⁴⁸ W latach 50. XVII wieku niemal całe terytorium Rzeczypospolitej znalazło się w obcych rękach. W połączeniu z ochłodzeniem klimatu zwanym małą epoką lodowcową skala katastrofy państwa była apokaliptyczna. W wielu regionach ubyło ponad 50 % populacji, Kraków i Warszawa łupione były kilka razy, a Gniezno zniszczone całkowicie. Ogółem szacuje się, że populacja kraju skurczyła się o około 30 % - zob. więcej Janicki K., *Warcholstwo. Prawdziwa historia polskiej szlachty*, Poznań 2023 e-book lok. 2940.

⁴⁹ Bardziej niż szlacheckie stało się zresztą oligarchiczne. Szacuje się, że w połowie XVI w. 54 % prywatnej ziemi w woj. Lubelskim należało do szlachty małej i średniej (do 100 łanów ziemi – maksymalnie kilkanaście wiosek). Duże majątki obejmowały 30 % gruntów (100 – 500 łanów), zaś największe 16 %. Proporcje te w XVII w. uległy całkowitemu odwróceniu: mała i średnia szlachta była właścicielem 10 % ziemi, duża 40 % a największa 50 %. Równość szlachecka od drugiej połowy XVII w. była już tylko fikcyjnym parawanem, za którym prawdziwą władzę sprawowało kilka najzamożniejszych rodów, tak: Janicki K., *Warcholstwo. Prawdziwa...*, lok. 2969.

⁵⁰ Pewien anonimowy XVIII – wieczny komentator twierdził, że we wszystkich sądach szlacheckich rządili „Bachus i Wenera”, „Tam bowiem pijatyka, burdy, tam w miejscu biblioteki butelka i niezmyte talerze po hultajskim bigosie, a między tymi pęki porozrzucanych papierów, tak dobrze zamazane i zalane tabaką, trunkami i sosami, że je potem przeczytać trudno” za: Janicki K., *Warcholstwo. Prawdziwa...*, lok. 3193/4.

⁵¹ Za Janicki K., *Warcholstwo. Prawdziwa...*, lok. 2742

⁵² Uwieczniony zresztą przez Adama Mickiewicza w eposie narodowej Pan Tadeusz, której pełny tytuł brzmi „Pan Tadeusz, czyli ostatni zajazd na Litwie”.

⁵³ Zdarzały się również liczne napaści na dwory w celach rabunkowych – pod płaszczykiem egzekwowania sprawiedliwości. Są nawet opinie historyków, zgodnie z którymi „<znakomita większość> szlacheckich zajazdów odbywała się bez dekretów sądowych. Były to zwyczajne rozboje” – zob. Janicki K., *Warcholstwo. Prawdziwa...*, e-book lok. 3388.

⁵⁴ „Bracia! Chcecie bój z ruskim wieść imperatorem, / A boicie się wojny z Soplicowskim dworem? / Strach wam turmy! Czyż to ja wzywam na rozboje? / Broń Boże! Szlachta Bracia! Ja przy prawie stoję, / Wszak Hrabia wygrał, zyskał dekretów niemało; / Tylko je egzekwować! Jak dawniej bywało [...]” – Mickiewicz A., *Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie*, Księga VII, Warszawa 1963, s. 199–200.

⁵⁵ Zob. J. Rafacz, *Egzekucja w Małopolsce od Statutu Wiślickiego do końca średniowiecza*, Warszawa 1927, s. 2.

⁵⁶ T. Maciejewski, *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*, Warszawa 2017, s. 86.

egzekucyjne nie było jednolite – wykazywało partykularyzm dzielnicowy. Była to charakterystyczna cecha dawnego prawa⁵⁷. Można przyjąć z dużym prawdopodobieństwem, że przed statutami wiślickimi (1347 r.) istniała procedura egzekucyjna zakładająca ingerencję państwa⁵⁸. Uprawnione wydaje się stwierdzenie, że powołanie przez państwo organów egzekucyjnych jest pierwszym krokiem w obronie praw dłużnika. Takie działanie niweluje, a przynajmniej powinno ograniczać, skutki związane z występującą zazwyczaj różnicą w zamożności między dłużnikiem a wierzycielem. I tak w literaturze poświęconej historii egzekucji na ziemiach polskich możemy znaleźć opis wyroku z 1260 r., zgodnie z którym zwycięska strona – Jan Osina ma być wprowadzony w posiadanie nieruchomości przez komorników książęcych⁵⁹. W czasach nowożytnych (*Formula Processus* – 1523 r.) egzekucja odbywała się w formie odrębnego procesu przed starostą⁶⁰.

Za kolejną ważną cezurę w kontekście ochrony praw dłużnika uznać można zniesienie instytucji aresztu za długi w egzekucji świadczeń pieniężnych. Jakkolwiek podział na egzekucję bezpośrednią i pośrednią, czy inaczej: personalną i realną, ma w dalszym ciągu znaczenie nie tylko w teorii prawa, to instytucja aresztu znajduje obecnie zastosowanie tylko w sprawach egzekucji niepieniężnych świadczeń niezastępowalnych⁶¹.

W okresie rozbiorów procedura cywilna państw zaborczych wzorowana była na francuskim kodeksie postępowania cywilnego (z 1806 r.), wprowadzonym najpierw w Księstwie Warszawskim (1808 r.)⁶², a później przez Rosję (1867 r.), Austrię (1873 r.) i Niemcy

---

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ J. Rafacz, *Egzekucja w Małopolsce od Statutu Wiślickiego do końca średniowiecza*, Warszawa 1927, s. 2. (dostęp 17.12.2023 <https://polona.pl/sets?searchCategory=objectSets&page=0&size=24&sort=RELEVANCE&searchLike=Egzekucja%20w%20Ma%C5%82opolsce%20od%20Statutu%20Wi%C5%9Blickiego%20do%20ko%C5%84ca%20%C5%9Bredniowiecza&copyright=false>)

Także: J. Rafacz, *Postępowanie egzekucyjne w województwie ruskim w wieku XV*, (dostęp 17.12.2023 <https://polona.pl/sets?searchCategory=objectSets&page=0&size=24&sort=RELEVANCE&searchLike=Post%C4%99powanie%20egzekucyjne%20w%20wojew%C3%B3dztwie%20ruskiem%20w%20wieku%20XV&copyright=false>)

⁵⁹ J. Rafacz, *Egzekucja w Małopolsce od Statutu Wiślickiego do końca średniowiecza*, Warszawa 1927, s. 2. (dostęp 17.12.2023 <https://polona.pl/sets?searchCategory=objectSets&page=0&size=24&sort=RELEVANCE&searchLike=Egzekucja%20w%20Ma%C5%82opolsce%20od%20Statutu%20Wi%C5%9Blickiego%20do%20ko%C5%84ca%20%C5%9Bredniowiecza&copyright=false>)

⁶⁰ T. Maciejewski, *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*, Warszawa 2017, s. 180.

⁶¹ Zob. M. Krakowiak, *Suma przymusowa w polskim postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2017.

⁶² W okresie Księstwa Warszawskiego egzekucję powierzono działającym przy sądach burgrabiom (franc. *huissiers*). Podstawą prawną funkcjonowania instytucji burgrabiego był dekret Fryderyka Augusta z 29 sierpnia 1809 r., z którego wynikało: „officyaliści do wręczania pozwów i do exekucyi wyroków sądowych mają nazywać się burgrabiami”, „Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego” (DPXW) nr 13, t. 2 s. 45. Zob. też: A. Heylman, *O sądownictwie w Królestwie Polskim. Wykład historyczny*, Warszawa 1834, s. 15–16, za: M. Owsianka, *Egzekucja sądowa w okresie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2021, nr 4.

(1877 r.)⁶³. W przepisach proceduralnych wzorowanych na kodeksie francuskim areszt za długi był wciąż ważną instytucją⁶⁴. Stosowanie aresztu miało jednak liczne ograniczenia: zabronione było uwięzienie osoby w nocy (przed wschodem i zachodem słońca), w dni świąt państwowych, podczas nabożeństw w świątyniach. W swym schyłkowym okresie instytucja osadzania w areszcie nie cieszyła się powodzeniem wśród wierzycieli. Przede wszystkim areszty dla dłużników cywilnych miały być utrzymywane ze środków wierzycieli. Ponadto w XIX i XX w. osadzenie w areszcie cywilnym nie wpływało już znacząco na skuteczność egzekucji⁶⁵.

Rozbiorowe rozbicie systemu prawnego⁶⁶ w zakresie procedury cywilnej utrzymało się aż do 1933 r., kiedy to w życie wszedł uchwalony w 1930 r. kodeks postępowania cywilnego⁶⁷. Nie znajdziemy w nim już przepisów dotyczących aresztu za długi w sprawach o egzekucję świadczenia pieniężnego. W art. od 312 do 324 rozporządzenia Prezydenta⁶⁸ uregulowano

---

⁶³ T. Maciejewski, *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*, Warszawa 2017, s. 289.

⁶⁴ M. Owsianka, *Egzekucja sądowa w okresie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2021, nr 4. W przepisach kodeksu postępowania cywilnego posługiwano się ustawowym sformułowaniem „uwięzienie za długi”. Tytuł XV księgi V części brzmiał: *O uwięzieniu*.

⁶⁵ „Jak wynika z raportu Rządu Gubernialnego Radomskiego z lutego 1852 r. sporządzonego na żądanie Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchowych w latach 1832–1851, w guberni radomskiej nie odnotowano żadnego przypadku aresztu za długi, a jedyny przypadek miał miejsce dopiero w 1854 r., gdy na żądanie wierzyciela Ludwika Gomantowskiego, zamieszkałego w Warszawie, komornik na mocy wyroku Trybunału Cywilnego I Instancji wniósł o uwięzienie na okres jednego miesiąca dłużnika Adama Węglińskiego” – za: J. Bieda, *Instytucja przymusu osobistego wśród dłużników w sprawach cywilnych na ziemiach Królestwa Polskiego w latach 1815–1875*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016 (3), vol. XXV, s. 89.

Zrodziło to zresztą liczne problemy po stronie organów egzekucyjnych, związane z poszukiwaniem właściwego miejsca do odbycia aresztu i z nadzorem nad aresztowanym. W piśmie Prezesa Trybunału Cywilnego I Instancji skierowanym do magistratu miasta Radomia z 9/21 marca 1854 r. czytamy: „[...] powziawszy wiadomość, że Węgliński widziany bywa na mieście, zwracam uwagę na niewłaściwość takiego postępowania, dłużnik bowiem wszelkie interesa prawne w areszcie załatwiać może, agitacja zaś dla zdrowia w obrębie jedynie murów więziennych może być dozwolona” – za: J. Bieda, *Instytucja przymusu osobistego wśród dłużników w sprawach cywilnych na ziemiach Królestwa Polskiego w latach 1815–1875*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016 (3), vol. XXV, s. 92.

⁶⁶ Procedury egzekucyjne państw zaborczych objęły oczywiście Polaków. Ciekawy obraz licytacji nieruchomości pokazuje w „Lalce” B. Prus: „*Za stołem spostrzega pan Ignacy trzech dygnitarzów mających łańcuchy na szyi i senatorską powagę na obliczach; są to komornicy. Na stole przed każdym dygnitarzem leży stos papierów reprezentujących wystawione na sprzedaż nieruchomości. Zaś między stołem i barierą, tudzież przed barierą, tłoczy się ciżba interesantów. Wszyscy oni mają zadarte głowy i patrzą na komorników ze skupieniem ducha, którego mogliby im pozazdrościć natchnieni asceci przypatrujący się świętym wizjom*” B. Prus, *Lalka*, Kraków 2019, s. 267. Zresztą problem stosunków dłużnik – wierzyciel jest częstym tematem wybitnych dzieł literackich. Pozostając w epoce zaborów wspomnieć można choćby „Ziemię obiecaną” W. Reymonta czy traktujący (obok tematu ludzkiej natury) o procedurze egzekucyjnej z nieruchomości stosowanej w zaborze rosyjskim „Wiśniowy sad” Czechowa.

⁶⁷ Kodeks postępowania cywilnego, opracowany przez powołaną w 1919 Komisję Kodyfikacyjną, wszedł w życie jako rozporządzenie Prezydenta RP z 29.11.1930 dopiero 1.1.1933 - zob. więcej: R. Łyszczek, *Wpływ regulacji prawnych państw zaborczych dotyczących organów egzekucji sądowej na zunifikowane ustawodawstwo polskie w okresie II Rzeczypospolitej* – wybrane zagadnienia [online]: <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-issn-2084-4131-year-2008-volume-2-article-1857> [dostęp: 24 kwietnia 2022 r.]; T. Królasik, *Potioritas czy subhastacja? Pomiędzy dawnym prawem polskim a prawem francuskim w egzekucji sądowej w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2019, nr 12 (1), s. 39–45.

⁶⁸ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1932 r. Prawo o sądowym postępowaniu egzekucyjnym (Dz.U.RP z 1932 Nr 93 poz. 803), który później włączono do kodeksu postępowania cywilnego.

wyłącznie procedurę aresztu w przypadku egzekucji niepieniężnych świadczeń niezastępowalnych. Przepisom tym odpowiadają współczesne uregulowania k.p.c.: art. 1050 i następne.

Znalezienie równowagi między prawami dłużnika i wierzyciela nie jest proste. Ostatnie liczne nowelizacje coraz bardziej poszerzają sferę majątku dłużnika, który jest wolny od egzekucji. Jest to zresztą stała tendencja, którą można zauważyć w historycznym rozwoju prawa dotyczącego szeroko pojętej egzekucji cywilnej⁶⁹. Na pytanie czy godność dłużnika odgrywała rolę w kształtowaniu jego pozycji w toku egzekucji nie można odpowiedzieć bez znajomości kontekstu dotyczącego godności w systemie prawnym. Będzie o tym mowa w dwóch pierwszych rozdziałach dysertacji. Można jednak postawić tezę, że chociaż początkowo chociaż nieintencjonalnie bywała ona dostrzegana przez ustawodawców, z różnym natężeniem, już co najmniej od czasów Solona.

Rozwiązywanie problemów w stosunkach dłużnik – wierzyciel jest istotne oczywiście także z indywidualnego punktu widzenia dłużnika i wierzyciela. Dobre rozwiązania pomagają uchronić ludzi przed prawdziwymi dramataми.

Po tym filozoficzno-teologiczno-historycznym wstępie konieczny jest rzut oka na współczesne, świeckie i obowiązujące normy prawne będące podstawą do egzekwowania przez wierzyciela należnego mu świadczenia.

Zgodnie z art. 6 ust. 1 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (dalej: EKPCz): „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym (...)”⁷⁰. Z kolei w art. 47 zd. 1 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej⁷¹ czytamy: „Każdy, kogo prawa i wolności zagwarantowane przez prawo Unii zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka prawnego przed sądem, zgodnie z warunkami przewidzianymi w niniejszym artykule”. Wskazane w powołanych przepisach prawo do sądu znajdzie swój pełny i realny wyraz tylko

---

⁶⁹ Podobnie S. Cieślak, *Zakres ochrony udzielanej stronom i innym uczestnikom sądowego postępowania egzekucyjnego a wymagania sprawiedliwości proceduralnej* [w:] *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, red. S. Cieślak, Sopot 2022, s. 38. W doktrynie francuskiej na oznaczenie kierunku historycznego egzekucji sądowej używane jest nawet określenie „łagodzenie egzekucji”, zob. L. Cadiet, *Effective Rights Protection in Civil Enforcement, Some Comments from a French Point of View* [w:] *Effective Enforcement of Creditors' Rights*, red. M. Deguchi, Singapore 2022, s. 44, za S. Cieślak, *Zakres ochrony udzielanej...*, s. 38.

⁷⁰ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r., Dz.U. z 1993 r. Nr 61 poz. 284.

⁷¹ Dz.Urz.UE C Nr 326, s. 391.

w połączeniu z prawem do skutecznej egzekucji. Jak wskazuje się w doktrynie, postępowanie rozpoznawcze stanowi „fazę wstępną” i dopiero egzekucja służy właściwemu wykonaniu efektywnej ochrony sądowej⁷². Wykonanie wyroku lub postanowienia, niezależnie od sądu, który je wydał, należy uznać za integralną część procesu w rozumieniu art. 6 ust. 1 zd. 1 EKPCz⁷³.

Artykuł 803 kodeksu postępowania cywilnego⁷⁴ (dalej: k.p.c.) stanowi, że tytuł wykonawczy jest podstawą do prowadzenia egzekucji o całe objęte nim roszczenie i ze wszystkich części majątku dłużnika, chyba że z treści tytułu wynika co innego. Pozostałe przepisy k.p.c. i ustawy o komornikach sądowych⁷⁵ (dalej: u.k.s.) dają organom egzekucyjnym i wierzycielom narzędzia do ustalenia składników majątkowych dłużnika. Bazy danych CEPiK, Ognivo, CBDKW, ZUS, US, stosunkowo niskie bezrobocie znacząco utrudniają dłużnikom skuteczne ukrycie majątku. Mogłoby się wydawać, że wykonanie tytułu wykonawczego przez komornika sądowego winno być proste, skuteczne i pozbawione wieloaspektowości⁷⁶.

Powstaje zatem pytanie, dlaczego mając tak silne podstawy do dochodzenia należnego świadczenia w sferach aksjologicznej, zasad prawa międzynarodowego, prawa krajowego, a nawet religii, wierzyciel często pozostanie niezadowolony.

Przedmiotem analizy zawartej w niniejszej dysertacji nie są jednak prawa czy godność wierzyciela. Z punktu widzenia tego uczestnika postępowania egzekucja wiąże się z prawem do sądu. Wierzycielowi należy zapewnić sprawną i skuteczną egzekucję, a w przypadku jej bezskuteczności – mechanizmów podatkowych i pomocowych. Wszelkie ograniczenia w egzekucji muszą być zrozumiałe co do ich podstawy i skutków oraz możliwie szeroko akceptowane. Tytułem ciekawostki można wspomnieć, iż badania prowadzone w prymitywnych społeczeństwach pokazują, że nieegzekwowanie własnych roszczeń naraża wierzyciela na utratę szacunku⁷⁷.

---

⁷² H.F. Gaul, *Ochrona prawna egzekucji w świetle podstaw konstytucyjnych i dogmatycznych*, PPE 2003, nr 1, s. 41.

⁷³ Zob. uzasadnienie TK z 27 maja 2008 r., P 59/07, OTK-A 2008, nr 4, poz. 64. Szerzej: J. Derlatka, *Zasada sprawnej egzekucji jako element efektywnego wymiaru sprawiedliwości*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2017 (60), nr 3 (329), s. 119–138; S. Biernat, *Zasada efektywności prawa wspólnotowego w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości* [w:] *Studia z prawa Unii Europejskiej*, red. S. Biernat, Kraków 2000, s. 27 i nast.; D. Miąsik, *Zasada efektywności prawa wspólnotowego* [w:] *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, red. A. Wróbel, Kraków 2005, s. 315–316.

⁷⁴ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1360 ze zm.).

⁷⁵ Ustawa z 22.3.2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. poz. 771 ze zm.).

⁷⁶ W przeciwieństwie do np. orzeczeń ETPCz – zob. A. Bodnar, *Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce. Wymiar Instytucjonalny*, Warszawa 2019.

⁷⁷ Tak: B.L. Benson, *Egzekwowanie prawa własności w prymitywnych społeczeństwach – prawo bez państwa*, tłum. R. Trąbski [online]: <https://mises.pl/arttykul/benson-egzekwowanie-prawa-wlasnosci-w-prymitywnych-spolesczenstwach> [dostęp: 19 sierpnia 2023 r.], cyt. za: R.F. Barton, *Procedure Among the Ifugao* [w:] *Law and Warfare*, red. P. Bohanan, Garden City, NY 1967, s. 161 „[...] w przypadku ludu Ifugao, od jednostki oczekiwano,

Możliwość wysuwania roszczeń i ich skutecznego egzekwowania implikuje równość stron⁷⁸. W. Osiatyński przypomina esej Joela Feinberga *The Nature and Value of Rights*⁷⁹, w którym autor zauważa, że możliwość dochodzenia swoich praw ma kluczowe znaczenie dla szacunku do samego siebie i poczucia godności. „Nasze prawa pozwalają nam »wyprostować się jako człowiek«, patrzeć innym prosto w oczy i poczuć, że w pewnym sensie jesteśmy równi każdemu [...] Szanując więc inną osobę, widząc w niej kogoś obdarzonego ludzką godnością, myślimy o niej jako o kimś, kto może wysuwać roszczenia”⁸⁰. Jednak po ośmiu latach Feinberg, którego esej zdobył dużą popularność, dodał do swoich przemyśleń znaczące *postscriptum*. Zauważa, że społeczność, w której zawsze bezwzględnie egzekwuje się prawo, nikt nie daruje długów, nie wybacza krzywd, stworzyłaby nieludzkie miejsce bez miłości, współczucia, dawania i przebaczenia⁸¹.

Wydaje się, że w europejskich kręgach cywilizacyjnych obecnie powszechnie przyjęte jest, że za długi nie można być sprzedanym w niewolę⁸², cierpieć głód, być pozbawionym środków do życia czy dachu nad głową. Nie zawsze jednak tak było⁸³. Jak sądzę, to właśnie rozwój idei godności i wpływ praw człowieka jest powodem, niewątpliwie co do zasady korzystnej, ewolucji sytuacji dłużnika.

Wybór tematu, obszar i problem badawczy

Postępowanie egzekucyjne i problemy z zadłużeniem dotyczą każdego roku setek tysięcy obywateli Polski. Obowiązujące w polskich przepisach uregulowania dotyczące praw dłużnika i ograniczeń egzekucji są w wielu miejscach niespójne, niejasne i nastroczają dużo problemów w ich stosowaniu. Stanowią one konglomerat dawnego, nieprzystającego do

---

że sama wyegzekwuje przysługujące jej należności [...]. Gdyby człowiek tego nie uczynił, stałby się łatwą zdobyczą dla swoich pobratymców. Nikt by go nie szanował [...] zostałby wówczas posądzony o tchórzostwo i nazwany kobietą”.

⁷⁸ W. Osiatyński, *Prawa Człowieka i ich granice*, tłum. S. Kowalski, Kraków 2011, s. 319.

⁷⁹ J. Feinberg, *The Nature and Value of Rights*, „The Journal of Value Inquiry” 1970, vol. 4, s. 243–257, cyt. za: *The Philosophy of Human Rights*, red. E. Winston Morton, Belmont 1989, s. 6174, cyt. za: W. Osiatyński, *Prawa Człowieka i ich granice*, tłum. S. Kowalski, Kraków 2011, s. 317.

⁸⁰ Cyt. za: W. Osiatyński, *Prawa Człowieka i ich granice*, tłum. S. Kowalski, Kraków 2011, s. 319.

⁸¹ W. Osiatyński, *Prawa Człowieka i ich granice*, tłum. S. Kowalski, Kraków 2011, s. 320.

⁸² Zob. uwagi dot. współczesnego niewolnictwa str. 70.

⁸³ Warto przypomnieć tutaj, że jeszcze pod koniec XIX w. w zamożnej dziś Norwegii problem głodu i bezdomności nie był czymś osobliwym – zob. H. Knut, *Głód*, tłum. F. Mirandola, Kraków 2023 - „Sumienie, powiadasz? Jesteś zbyt biedny, by mieć sumienie...”, (loc. 1152, e-book).

współczesności prawa i aktualnych regulacji wprowadzanych w wielu wypadkach raczej pod presją określonych grup społecznych (np. rolników⁸⁴) niż w wyniku głębszego namysłu.

Uzasadnieniem podjęcia badań w opisanym obszarze jest ponadto brak w literaturze monografii analizującej kompleksowo sytuację dłużnika w sądowym postępowaniu egzekucyjnym w kontekście godności człowieka. Jakkolwiek piśmiennictwo dotyczące godności i praw konstytucyjnych jest bardzo bogate, to nie ma aktualnego opracowania⁸⁵, które omawiałoby te zagadnienia przez pryzmat konfliktu praw dłużnika i wierzyciela. Brak również monografii, która kompleksowo poruszałaby temat ograniczeń egzekucji sądowej⁸⁶ w nawiązaniu do praw dłużnika w kontekście jego godności. Ukazało się wprawdzie kilka artykułów oraz monografia⁸⁷ dotycząca ograniczeń egzekucji, jednak nie poruszono w nich tematyki prawnoczłowieczych źródeł praw dłużnika i nie zawarto analizy prawnoporównawczej tej tematyki. Opracowanie te koncentrują się wyłącznie na analizie funkcjonujących obecnie przepisów.

Podstawę materiałową pracy stanowią źródła normatywne, orzecznictwo i literatura, których wykaz zamieszczam na końcu.

Tytuł

Tytuł *Ochrona godności dłużnika w sądowym postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym przez komornika sądowego* jasno określa ramy badania.

Przez „godność” autor rozumie godność osobową⁸⁸ – przyrodzoną i niezbywalną, określoną w art. 30 Konstytucji RP. Bardziej szczegółowa próba scharakteryzowania godności podjęta zostanie we wstępie do pierwszego rozdziału.

---

⁸⁴ Zob. więcej np. Komarowska-Horosz M., *Prawna ochrona rolnictwa w egzekucji świadczeń pieniężnych* [niepubl. rozprawa doktorska, online]: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/10194/1/M_Komarowska_Horosz_Prawna_ochrona_rolnictwa_w_egzekucji_swiadczen_pienieznych.pdf [dostęp: 11 marca 2023 r.] lub Chojnacki T. *Zakucznik wciąż hula. Komornik kontra żona dłużnika*, Nowa Currenda 7/2022.

⁸⁵ Choć podobną tematykę podejmuje A. Marciniak, *Przedmiotowe ograniczenia egzekucji sądowej ze względów humanitarno-społecznych*, Nowe Prawo 1978, nr 2.

⁸⁶ Co prawda wskazać trzeba monografię *Prawa wierzyciela a ochrona dłużnika w egzekucji sądowej. Teoria i praktyka*, red. H. Bednorz-Godyń, A. Marciniak, Warszawa 2022. Nie omówiono w niej jednak w pełni wskazanej tematyki. W szczególności nie odwołano się do praw człowieka. Ograniczono się raczej do proceduralnych aspektów ograniczeń egzekucji. Godność jako źródło praw dłużnika została oczywiście w literaturze zauważona, jednak bez analizy, którą ma w założeniu być niniejsze opracowanie. Zob. też: A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019, s. 50 – spojrzenie bardzo cenne, ale dokonane z punktu widzenia nauki postępowania cywilnego, nie praw człowieka, oraz A. Marciniak, *Ograniczenia egzekucji sądowej*, Łódź 1986.

⁸⁷ M. Ged, *Ograniczenia egzekucji sądowej w sprawach cywilnych*, Sopot 2023.

⁸⁸ M. Piechowiak, *Godność jako fundament powinności prawa wobec człowieka. Urzeczywistnianie praw człowieka w XXI wieku*, red. P. Morciniec, S.L. Stadniczeńko, Opole 2004, s. 44.

Dłużnikiem jest podmiot, z którego majątku zaspokajane jest roszczenie wierzyciela. Dłużnik to osoba wymieniona w tytule wykonawczym jako zobowiązana do świadczenia, przeciwko której wszczęto postępowanie egzekucyjne⁸⁹. Na potrzeby niniejszej pracy ograniczono jednak zakres podmiotowy terminu „dłużnik” do osób fizycznych. Pojęcie dłużnika zostanie dokładnie objaśnione w rozdziale drugim.

Sądowe postępowanie egzekucyjne⁹⁰ (rządzi się odmiennymi zasadami niż postępowanie egzekucyjne w administracji), to z kolei ogół prawnie zorganizowanych czynności związanych z egzekucją sądową. Sądowe postępowanie egzekucyjne polega na podejmowaniu czynności przez strony i innych uczestników postępowania oraz organy egzekucyjne (komornika sądowego lub sąd) w celu przymusowej realizacji świadczenia określonego w tytule egzekucyjnym⁹¹. Egzekucja, której istotą jest przymus, może skutkować po stronie dłużnika poważnymi problemami życiowymi i społecznymi. Jest bowiem egzekucja jedną z najdalej idących sankcji prawnych w zakresie stosunków cywilnoprawnych. Pamiętać jednak należy, że egzekucja w postępowaniu cywilnym nie jest konieczna jak kara w postępowaniu karnym. Dłużnik może jej uniknąć, spełniając dobrowolnie świadczenie, do którego jest zobowiązany⁹². W przeciwnym razie naraża się na konieczność przymusowego zaspokojenia roszczeń wierzyciela. Związane jest to z silną ingerencją w konstytucyjną sferę wolności i praw człowieka. Dlatego możliwość i zakres egzekucji musi być ustawowo ściśle określony, by wyeliminować dowolność w obszarze stosowania środków przymusu, zapewnić dłużnikowi ochronę przed nieuzasadnioną ingerencją w sferę jego praw i wolności oraz by uniknąć przypadków, w których sytuacja majątkowa dłużnika byłaby gorsza od minimalnych standardów określonych w Konstytucji, ustawach i umowach międzynarodowych. Wszystkie te powinności winno zaspokajać prawidłowo skonstruowane postępowanie egzekucyjne.

---

⁸⁹ J. Misztal-Konecka, *Leksykon cywilnego postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego. Podstawowe pojęcia*, Warszawa 2021, s. 193.

⁹⁰ Dalej: postępowanie egzekucyjne. Postępowanie egzekucyjne nie ma charakteru jednolitego. W jego ramach można wyróżnić:

1) postępowanie klauzulowe, czyli dotyczące nadania tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności, w ramach którego można wyróżnić postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności krajowemu tytułowi egzekucyjnemu oraz postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności europejskiemu tytułowi egzekucyjnemu,

2) właściwe postępowanie egzekucyjne,

3) postępowanie podziałowe, czyli dotyczące podziału sumy uzyskanej z egzekucji – za: A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019, s. 33–34.

⁹¹ J. Misztal-Konecka, *Leksykon cywilnego postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego. Podstawowe pojęcia*, Warszawa, 2021, s. 155.

⁹² Za: A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019, s. 23.

Poprzez egzekucję w sprawach cywilnych⁹³ należy rozumieć zastosowanie przez powołane państwowe organy egzekucyjne środków przymusu przewidzianych prawem, w celu spełnienia świadczeń przysługujących wierzycielowi od dłużnika, a ustalonych w odpowiednim akcie (tytule egzekucyjnym lub tytule wykonawczym)⁹⁴. Istotą egzekucji jest przymus będący atrybutem władzy państwowej. Przymusowe urzeczywistnianie norm prawnych w drodze egzekucji należy do zadań państwa. Państwo, wykonując to zadanie, powołuje odpowiednie organy, zwane organami egzekucyjnymi, szczegółowo reguluje przebieg postępowania egzekucyjnego oraz zapewnia kontrolę procesową sądu nad czynnościami egzekucyjnymi⁹⁵. Egzekucja winna mieć również istotne znaczenie wychowawcze. Możliwość egzekucji w braku dobrowolnego spełnienia świadczenia przyczynia się niewątpliwie do kształtowania prawidłowych postaw u dłużników co do przestrzegania przepisów obowiązującego prawa oraz wypełniania przez nich obowiązków wobec wierzycieli⁹⁶. Ramy dysertacji ograniczone są do postępowania egzekucyjnego prowadzonego przez komornika sądowego⁹⁷.

Cel rozprawy, tezy i pytania badawcze

Głównym celem opracowania jest zbadanie i ocena czy dotychczasowe regulacje określające prawa dłużnika w sądowym postępowaniu egzekucyjnym są wystarczające w zakresie ochrony godności dłużnika i czy nie wymagają interwencji ze strony prawodawcy. By to osiągnąć analizie poddane zostały obowiązujące przepisy prawa polskiego, międzynarodowego (powołane w pracy akty prawne zostaną wyszczególnione w dalszej części

---

⁹³ „W aktach normatywnych oraz w języku prawniczym na określenie egzekucji w sprawach cywilnych używa się często nazwy »egzekucja sądowa«, a na określenie postępowania egzekucyjnego w sprawach cywilnych – nazwy »sądowe postępowanie egzekucyjne«. Należy sądzić, że te nazwy, pozostawiając na uboczu specyfikę i charakter spraw objętych zakresem postępowania egzekucyjnego, większy akcent kładą na identyfikację występujących w nim organów egzekucyjnych. W istocie rzeczy nazwy »egzekucja sądowa« i »sądowe postępowanie egzekucyjne« służą pewnej typizacji egzekucji i postępowania egzekucyjnego celem uzyskania dostatecznej jasności co do ich rodzaju. Chodzi w nich zwłaszcza o odróżnienie egzekucji i postępowania egzekucyjnego w sprawach cywilnych od egzekucji i postępowania egzekucyjnego w administracji, na oznaczenie których używa się w ustawodawstwie odpowiednio nazw »egzekucja administracyjna« i »administracyjne postępowanie egzekucyjne«. Pozostawiamy jednak na uboczu kwestię semantycznej poprawności przytoczonych nazw. Interesujące nas nazwy »egzekucja sądowa« i »sądowe postępowanie egzekucyjne« na dobre utrwaliły się w ustawodawstwie, doktrynie oraz w praktyce sądowej i wywołują właściwe skojarzenia. Mogą być zatem używane z powodzeniem, stosownie do kontekstu wypowiedzi, na oznaczenie egzekucji i postępowania egzekucyjnego w sprawach cywilnych” – A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019, s. 25.

⁹⁴ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019, s. 22.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid., s.26.

⁹⁷ Pamiętać bowiem należy, że również sąd jest organem egzekucyjnym w niektórych etapach egzekucji z nieruchomości czy rodzaju egzekucji, która dotyczy obowiązku wykonania przez dłużnika czynności.

Wprowadzenia) oraz porównano je z innymi systemami prawnym, przede wszystkim Wielkiej Brytanii (Anglii i Walii) oraz w niektórych aspektach z systemami wybranych krajów europejskich. Dysertacja ma zweryfikować dwie główne tezy: 1. to godność, określona w art. 30 Konstytucji, oraz wypływające z niej prawa konstytucyjne stanowią, a właściwie, powinny stanowić drogowskaz dotyczący zakresu, w jakim należy uregulować możliwości zachowania majątku dłużnika w toku prowadzonej egzekucji; 2. Na gruncie ustawodawstwa polskiego ochrona dłużnika nie nawiązuje do godności i wynikających z niej praw, które omówione zostaną w rozdziale drugim pracy.

Inaczej mówiąc, autor zmierzy się z pytaniem, czy prawa człowieka są tą sferą, w której ustawodawca winien poszukiwać wskazówek dotyczących praw dłużnika⁹⁸, ustanawiając ograniczenia w egzekucji. W pracy podjęty zostanie także temat przyczyn ochrony dłużnika przez ograniczenia egzekucji oraz postulowanego sposobu ich uregulowania.

Rozwiązanie określonych problemów badawczych i osiągnięcie celu rozprawy wymaga odpowiedzi na następujące pytania szczegółowe:

- 1) Jak należy rozumieć pojęcie godności dłużnika?
- 2) Czy, a jeśli tak to dlaczego i w jaki sposób, normy prawne regulujące egzekucję sądową powinny chronić godność dłużnika?
- 3) W jaki sposób uregulowano kwestie ograniczeń egzekucji sądowej w sprawach przeciwko osobom fizycznym?

Znalezienie odpowiedzi na te pytania pozwoli na analizę głównego problemu badawczego rozprawy, a mianowicie, czy normy prawne regulujące egzekucję sądową w sprawach przeciwko osobom fizycznym w sposób wystarczający chronią godność określoną w art. 30 Konstytucji? Jeżeli nie – to jak należy skonstruować prawną ochronę godności dłużnika w egzekucji sądowej?

Struktura i metodologia pracy

W pracy wykorzystano przede wszystkim metodę dogmatyczno-prawną. Polega ona przede wszystkim na analizie norm prawnych dotyczących godności ludzkiej i egzekucji w

---

⁹⁸ Jakkolwiek o godności traktuje wiele monografii i artykułów z zakresu prawa karnego, szczególnie wykonawczego (np. M. Bielecki, *Ochrona godności osoby skazanej w prawie karnym wykonawczym. Wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2018 (60), nr 1 (241); Cz. Cekiera, *O godności i autorytet osoby w zakładach penitencjarnych – aspekt psychologiczny i historyczny* [w:] *Przestępca i skazany nie tracą godności osoby*, red. W. Woźniak, Olecko 2005, s. 81–96, to brak pozycji dotyczącej zagadnienia godności dłużnika. W polskiej literaturze prawa cywilnego można wskazać: L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012.

sprawach cywilnych. Dodatkowo stosowana jest metoda historyczna, jednak w ograniczonym zakresie. Poczynione uwagi na temat ewolucji przepisów mają stanowić tło dla aktualnie obowiązujących norm. Praca nie ma charakteru historycznoprawnego.

Zastosowano także – w ograniczonym zakresie – metodę prawnoporównawczą. Miało to na celu przede wszystkim nakreślenie szerszego kontekstu badanego problemu. Jakkolwiek z punktu widzenia metody formalno – dogmatycznej uzasadnione byłoby badanie prawa tylko w zakresie jednego systemu prawa, to niemniej jednak porównanie i przeciwstawianie polskich rozwiązań z systemem w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, a konkretnie w Anglii i Walii pozwoliło na bardziej wielopłaszczyznowe i komplementarne poznanie badanego zagadnienia⁹⁹. Wybór ten nie jest przypadkowy. Historia i cechy wybranego prawa znacząco odbiegają od historii i cech prawa państw kontynentalnych. Odrębność ta wynika głównie stąd, że rozwój prawa angielskiego – odwrotnie niż w państwach kontynentalnych – wolny był w zasadzie od poważniejszych wpływów prawa rzymskiego¹⁰⁰. Ugruntowana w Wielkiej Brytanii zasada rządów prawa *the rule of law*¹⁰¹, inaczej niż na kontynencie, nie wynika z konstytucji pisanej, której po prostu nie ma w takiej formie. Brak konstytucji pisanej w kontynentalnym znaczeniu stanowi powszechnie znany, specyficzny rys brytyjskiego prawa. Brytyjczycy argumentują, że nie potrzebują konstytucyjnego katalogu podstawowych praw jednostki. Mają bowiem świadomość istnienia tych praw, na straży których stoją niezawisłe sądy Zjednoczonego Królestwa. Jak to ujął wybitny angielski prawnik konstytucjonalista Albert Venn Dicey (1835–1922): „zasady ogólne konstytucji (takie jak na przykład wolność osobista, prawo zebrań publicznych) są u nas rezultatem orzeczeń sądowych, określających prawa obywateli w sprawach poszczególnych, poddanych rozpatrzeniu sądowemu”¹⁰². Nawet statuty (takie jak *Bill of Rights*) „wydane celem zapobieżenia specjalnym nadużyciom, są wielce podobne od orzeczeń sądowych i są w rzeczywistości, wyrokami wydanymi przez trybunał parlamentu”¹⁰³. Dicey ujmuje to jeszcze dobitniej, biorąc za przedmiot porównawczy ówczesne królestwo Belgii: „W Belgii prawa

---

⁹⁹ H. Izdebski, A. Łazarska, *Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników. Teoria i praktyka*, Warszawa 2022, s. 124 i 125.

¹⁰⁰ A. Wąsiewicz, *Współwłasność w prawie angielskim*, „Ruch Prawniczy” z. II 1971, s. 113, (<https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/18936/1/010%20ANDRZEJ%20W%C4%84SIEWICZ.pdf>, dostęp 29.3.2023).

¹⁰¹ Zob. więcej T. Bingham, *The Rule of Law*, Londyn 2011.

¹⁰² A.V. Dicey, *An Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, Londyn 1945, s. 124–126 i 195–197, za: M. Zabdyr-Jamróż, *Zasada rządów prawa w koncepcji Alberta Venn Diceya*, „Politeja” 2013, nr 1 (23), s. 319, (pisownia oryginalna).

¹⁰³ A.V. Dicey, *An Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, Londyn 1945, s. 124–126 i 195–197, za: M. Zabdyr-Jamróż, *Zasada rządów prawa w koncepcji Alberta Venn Diceya*, „Politeja” 2013, nr 1 (23), s. 319, (pisownia oryginalna).

jednostek są dedukcjami zasad konstytucyjnych, podczas gdy w Anglii to, co nazywamy zasadami konstytucji, jest szeregiem indukcyjnych wniosków lub uogólnień, opartych na wyrokach trybunałów w poszczególnych sprawach, dotyczących się wolności danych jednostek”¹⁰⁴.

Inna niż w systemach prawnych obowiązujących na kontynencie jest organizacja organów egzekucyjnych w Zjednoczonym Królestwie. Praca angielskiego komornika sądowego – różni się znacząco od pracy jego kontynentalnych kolegów¹⁰⁵. Kształtujące się przez wieki formy i zasady działania brytyjskich komorników, uznawane w ostatnich latach jako przestarzałe i nieadekwatne do współczesnej sytuacji społeczno – gospodarczej zostały całkowicie zmienione reformą z 2014. Przede wszystkim przez uchwalenie części 3 i załącznika 12 do ustawy o trybunałach, sądach i egzekucji z 2007 (TCEA 2007)¹⁰⁶ oraz wdrożenie trzech rozporządzeń z 6 kwietnia 2014¹⁰⁷. Poprzez reformę systemu egzekucji, którą przygotowywano ponad 10 lat, zmieniono nawet tradycyjną nazwę urzędu z *bailiff* na *enforcement officer*. Celem nowego prawa TCEA 2007 było zagwarantowanie wierzycielom, że otrzymają należne im świadczenia, przy jednoczesnej ochronie najsłabszych dłużników¹⁰⁸. Spostrzeżenia dotyczące egzekucji komorniczej na Wyspach Brytyjskich, stanowią dobre tło dla polskich rozwiązań w tym zakresie. Jednocześnie Zjednoczone Królestwo ma bogatą historię obrony praw człowieka¹⁰⁹. Jest to państwo o budzącym szacunek historycznym, doktrynalnym oraz orzeczniczym dorobku w obszarze ochrony wolności i prawa jednostki. Po zakończeniu II wojny światowej i związanego z tym bezprecedensowego wkroczenia w obszar polityki i międzynarodowego prawa publicznego praw człowieka, system *common law* był dla inicjatorów tych procesów inspiracją, źródłem dobrych wzorów, cennych odniesień i

---

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Od przeprowadzonej w 2014 r. reformy w Zjednoczonym Królestwie – Anglii i Walii – istnieją cztery typy urzędu komornika: 1. *certificated enforcement agent*, 2. *High Court enforcement officer*, 3. *county court bailiffs*, 4. *civilian enforcement officers*. Dokładniejsze omówienie znajduje się w dalszej części pracy. Źródło [online]: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn04103/> [dostęp: 19 sierpnia 2023 r.].

¹⁰⁶ Tribunals, Courts and Enforcement Act 2007 (tekst ustawy dostępny online: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/15>).

¹⁰⁷ Te trzy podstawowe rozporządzenia to Taking Control of Goods Regulations 2013, SI 2013/1894, Taking Control of Goods (Fees) Regulation 2014, SI 2014/1, oraz The Certification of Enforcement Agents Regulations 2014, SI 2014/421.

¹⁰⁸ P. Levaggi, D. Mardsen, P. Mooney, *Enforcement and Debt Recovery. A Guide to the New Law*, Londyn 2014, s. 42.

¹⁰⁹ Począwszy od *Magna Charta Libertatum* z 1215 r., przez *Habeas Corpus* z 1679 r. (ustawę w sprawie lepszego zagwarantowania wolności poddanym i zapobiegania uwięzieniom zamorskim) i *Bill of Rights* (ustawę z 1689 r. proklamującą prawa i wolności poddanych). Z Anglii wywodzą się też ważni filozofowie, którzy mieli niepośledni wpływ na rozwój koncepcji praw człowieka: J. Locke, J. Milton, T. Hobbes – za: T. Jurczyk, *Geneza rozwoju praw człowieka* [online]: <https://prawo.uni.wroc.pl/sites/default/files/students-resources/Prawa%20cz%20C5%82owieka%20historia.pdf> [dostęp: 19 sierpnia 2023 r.].

porównań¹¹⁰. Obecnie w brytyjskim systemie ochrony praw człowieka jednym z najważniejszych aktów prawnych jest The Human Rights Act (HRA)¹¹¹.

Całościowa analiza charakteru brytyjskich organów egzekucyjnych i brytyjskiej procedury egzekucyjnej przekracza oczywiście ramy opracowania. Dlatego też omówione zostaną różne od polskich i zarazem charakterystyczne dla brytyjskiego systemu cechy instytucji komornika sądowego i procedury egzekucyjnej. Ich odmienność w porównaniu do polskiego systemu, waga praw jednostki w systemie prawnym Zjednoczonego Królestwa – jednej z ojczyzn praw człowieka oraz inne spojrzenie na prawa dłużnika w samym postępowaniu egzekucyjnym stanowią doskonały kontrapunkt do rozważań nad polskimi regulacjami.

Ponadto wypadkowo przedstawione zostaną szczegółowe rozwiązania obowiązujące w poszczególnych kontynentalnych państwach europejskich.

Stosownie do przyjętych założeń przyjęto następującą strukturę opracowania.

Rozdział pierwszy wyjaśnia pojęcie godności, przede wszystkim jako terminu prawnego. Wydaje się, że jego zrozumienie jest fundamentalne dla budowania dalszych wywodów. Pojęcie godności mieści się nie tylko w sferze prawa, ale również filozofii i kultury. Stąd konieczne wydają się pogłębione rozważania na temat rozwoju koncepcji godności.

Rozdział drugi w całości stanowi o godności dłużnika. Podzielić należy pogląd, że współczesny system prawa, choć nie stoi w sprzeczności, to nie przypomina już piramidy opisywanej przez H. Kelsena, a analiza tego systemu oparta na paradygmacie pozytywizmu prawniczego i normatywizmu byłaby anachroniczna¹¹². W związku z tym, że polski system prawny jest systemem multicentrycznym¹¹³, wymusza to wskazanie rozwiązań dotyczących tego zagadnienia w polskim, europejskim i międzynarodowym porządku prawnym. Niezbędne było zatem dokonanie analiza aktów prawa krajowego, m.in. Konstytucji, k.p.c., u.k.s., prawa

---

¹¹⁰ A. Bisztyga, *Oddziaływanie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na porządek prawny Zjednoczonego Królestwa*, Katowice 2008, s. 298.

¹¹¹ Za: The Equality and Human Rights Commission, *The Human Rights Act* [online]: <https://www.equalityhumanrights.com/en/human-rights/human-rights-act> [dostęp: 19.8.2023].

¹¹² Multicentryczny system prawny, to taki, w ramach którego na terytorium danego państwa obowiązują różne systemy prawne, nie tylko prawa krajowego oraz prawa międzynarodowego, ale też prawa Unii Europejskiej – za A. Bodnar, *Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce*, Warszawa 2018, s. 369. Podobnie A. Kalisz, *Multicentryczność systemu prawa polskiego w świetle działalności orzeczniczej ETS i ETPC*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2007, nr 4, s. 35.

¹¹³ Zob. więcej E. Łętowska, 2005, *Multicentryczność współczesnego systemu prawa i jej konsekwencje*, *PiP*, Nr 4, s. 3-10. Ponadto orzeczenie TK z 11.5.2005, K 18/04 (Z.U. 2005/5A/49). W którym TK stwierdza: „Prawną konsekwencją art. 9 Konstytucji jest założenie, iż na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, obok norm (przepisów) stanowionych przez krajowego legislatora, obowiązują uregulowania (przepisy) kreowane poza systemem krajowych (polskich) organów prawodawczych. Ustrojodawca konstytucyjny świadomie więc przyjął, że system prawa obowiązującego na terytorium Rzeczypospolitej mieć będzie charakter wieloskładnikowy. (...) Konstytucja (...) uznaje tę wieloskładnikową strukturę...”

Unii Europejskiej tj. Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej, i międzynarodowego, w tym przede wszystkim Europejskiej Konwencji Praw Człowieka Europejskiej i Karty Społecznej, ale też Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych Społecznych i Kulturalnych oraz Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Ponadto w omawianym zakresie dokonano przeglądu orzecznictwa polskich sądów i Trybunału Konstytucyjnego¹¹⁴, Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej¹¹⁵ i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka¹¹⁶. Poszczególne prawa jednostki wybrane zostały spośród tych narażonych potencjalnie na naruszenie w toku postępowania egzekucyjnego. Przy tym wpierw w kontekście praw dłużnika scharakteryzowano prawa osobiste (prawo do rzetelnego procesu sądowego i prawo do prywatności) by przez prawo o mieszanym charakterze (prawo własności) przejść do praw gospodarczych i socjalnych (prawo do odpowiedniego poziomu życia, minimalnego wynagrodzenia i prawo do zabezpieczenia społecznego).

W rozdziale trzecim omówiona została pozycja dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym. Podstawowa, w badanym kontekście, zasada przeciwdziałania nadmiernej uciążliwości egzekucji i szykanowaniu dłużnika. Status komornika i nadzór nad nim oraz przysługujące dłużnikowi środki zaskarżenia. W rozdziale tym zawarto ponadto uwagi prawnoporównawcze.

Rozdział czwarty poświęcony został poszczególnym sposobom egzekucji i związanym z nimi ograniczeniom egzekucji. Te ostatnie omówiono w szczególności w kontekście zarysowanej w poprzednich rozdziałach perspektywy godności dłużnika i wynikających z niej praw i wolności. Także w tym rozdziale uwagi prawnoporównawcze stanowią uzupełniające rozważania tło.

Rozdział piąty zawiera przemyślenia dotyczące innych niż związane *stricto* z postępowaniem egzekucyjnym mechanizmów wspomagające ochronę godności dłużnika. Z punktu widzenia dłużnika omówiono zagadnienia związane z kosztami komorniczych, etyką komornika sądowego i jego obowiązkami na tle prawa do prywatności. Omówiono też wpływ na postępowanie egzekucję postępowań insolwencyjnych.

Rozdział szósty to podsumowanie pracy. Zwrócono w nim uwagę na najważniejsze wątki opracowania oraz sformułowano uwagi *de lege ferenda*.

---

¹¹⁴ Dalej: TK.

¹¹⁵ Dalej: TSUE.

¹¹⁶ Dalej: ETPCz.

Wylączenia z zakresu opracowania

Przedmiotem opracowania nie jest kwestia długu czy stosunków społecznych, które przyczyniają się lub nie do zadłużania określonych grup. Jest to odrębne zagadnienie leżące w sferze zainteresowania nauk ekonomicznych.

Także zagadnienie sprawiedliwości proceduralnej w postępowaniu egzekucyjnym nie zostanie w dysertacji szczegółowo omówione. Przekraczałoby to ramy określone tytułem, zgodnie z którym tematem jest godność dłużnika, a zatem tylko jednej ze stron postępowanie egzekucyjnego¹¹⁷.

Nie jest też celem pracy kompleksowe omówienie poszczególnych praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych. Ich analiza ograniczona została przez kontekst egzekucji sądowej prowadzonej przez komornika sądowego.

W zakresie opracowania nie leży też prawo upadłościowe i restrukturyzacyjne. Możliwość ogłoszenia upadłości czy restrukturyzacji jest w niektórych przypadkach jedynym sposobem ochrony godności dłużnika. Tylko w tym zakresie dokonano analizy przepisów.

Praca uwzględnia stan prawny na 1.9.2024.

---

¹¹⁷ Zob. S. Cieślak, *Zakres ochrony prawnej udzielanej stronom i innym uczestnikom sądowego postępowania egzekucyjnego a wymagania sprawiedliwości proceduralnej* [w:] *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, red. Sławomir Cieślak, Sopot 2022, s. 21 – 57.

Rozdział I

Godność jako pojęcie prawne

Searchin' high, searchin' low

Searchin' everywhere I know

Askin' the cops wherever I go

Have you seen dignity

Bob Dylan, *Dignity*

Wprowadzenie

Zasadne jest stwierdzenie, że podstawowym zadaniem współczesnej zachodniej kultury prawnej winna być ochrona ludzkiej godności¹¹⁸. Jakkolwiek pojęcie godności funkcjonowało już w starożytności (grecka *axioma*¹¹⁹, rzymska *dignitas*¹²⁰), to „wielką karierę” zrobiło dopiero po zakończeniu II wojny światowej¹²¹. Do godności odwołują się powojenne¹²² konstytucje: Włoch (1947 r.), Niemiec (1949 r.), Szwecji (1975 r.), Grecji (1975 r.), Portugalii (1976 r.), Czech (1992 r.) i inne¹²³. Wspominają o niej także konstytucje Indii (1949 r.), Iranu (1979 r.), Arabii Saudyjskiej (1992 r.) czy RPA (1996 r.)¹²⁴.

---

¹¹⁸ G.P. Fletcher, *Human Dignity as a Constitutional Value*, „University of Western Ontario Law Review” 22(2)/1984, s. 171, za: M. Urbańczyk, *Idea godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych*, Poznań 2019, s. 302.

¹¹⁹ Diogenes z Seleukei zauważył, że cała natura otaczająca człowieka ma pewną wartość (*axia*), lecz tylko człowiek posiada naturę szczególną, unikatową wewnętrzną wartość (*axioma*) – tak: M. Forschner, *Marktpreis und Würde oder vom Adel, der menschlichen Natur* [w:] *Die Würde des Menschen*, red. H. Kössler, Erlangen 1997, s. 33–48, za: L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 31. Jednak już Platon dostrzegał w człowieku cechy, którymi dziś można scharakteryzować godność, zob. więcej: M. Piechowiak, *Plato's Conception of Justice and the Question of Human Dignity*, Warszawa 2019.

¹²⁰ Uważa się, że termin ten został po raz pierwszy użyty przez Cyncerona w piśmie *De inventione – dignitas est aliculus honesta et cultu vercundia digna auctoritas*. Później określenie *dignitas humanae* znajdujemy w napisanej około V w. modlitwie na Boże Narodzenie zawartej w *Sacramentarium Leonianum*, jak również w *Legendzie o św. Aleksym* z XI w. W tym też okresie zagadnienie godności wyodrębnia się jako trwały przedmiot rozważań filozoficznych i teologicznych – za: M. Środa, *Idea godności w kulturze i etyce*, Warszawa 1993, s. 8.

¹²¹ R. Kozłowski, D. Bieńkowska, *Prawa człowieka i ludzka godność. Ochrona i aksjologia*, Poznań 2020, s. 23; zob. też wykład M. Piechowiaka z okazji IX Zjazdu Filozoficznego [online]: <https://www.youtube.com/watch?v=SrBI86Hef7I> [dostęp: 9 sierpnia 2023 r.].

¹²² Konstytucja weimarska z 1919 r. odwoływała się do godności człowieka w odniesieniu do praw socjalnych, a konstytucja irlandzka z 1937 r. wprowadzała godność w preambule – za: K. Kaczmarczyk-Kłak, *Godność człowieka w Konstytucji RP i konstytucjach innych państw*, „Studia Prawnicze KUL” 1(41)/2010, s. 72–74.

¹²³ Zob. więcej: K. Kaczmarczyk-Kłak, *Godność człowieka w Konstytucji RP ...*, s. 72–74.

¹²⁴ Za: D. Schroeder, A.-H. Bani Sadr, *Dignity in the 21st Century. Middle East and West*, „Springer Briefs in Philosophy” [e-book], s. 22 [tłum. własne].

Łacińska etymologia – *dignitas* – prowadzi do obszaru pojęć etycznych i estetycznych¹²⁵. Polskie „godność” wywodzi się od *god* – co znaczy „to, co jest w czas”, a więc „to, co odpowiednie”, i zarazem „to, co zacne” lub „znaczne”, a także to, co ogólnie wartościowe¹²⁶. W słowniku języka polskiego¹²⁷ godność to:

1. »poczucie, świadomość własnej wartości, szacunek dla samego siebie«;
2. wychodzące z użycia »zaszczytne stanowisko, urząd, funkcja«;
3. *pot.* »w uprzejmym zapytaniu: nazwisko«.

Powszechna Encyklopedia Filozofii podaje, że godność jest właściwością wypływającą ze struktury bytowo-osobowej ze względu na to, że istnieje w sobie i dla siebie jako cel, nigdy zaś jako środek ludzkiego działania¹²⁸.

Słowo „godność” można współcześnie znaleźć nie tylko w dokumentach prawnych i tekstach filozoficznych, ale też w polityce, sztuce oraz różnych aspektach życia codziennego. Gdzie by nie spojrzeć, wydaje się ono wszechobecne¹²⁹.

W 2015 r. i 2016 r. termin „godność” był często używany w kontekście dramatu uchodźców próbujących się przedostać do Europy przez Morze Śródziemne¹³⁰. Ówczesny członek Parlamentu Europejskiego David McAllister napisał: „[...] Nadszedł najwyższy czas, aby poradzić sobie z kryzysem uchodźczym. [...] Jest to przede wszystkim kwestia człowieczeństwa i godności ludzkiej”. Norweska Minister Rozwoju Międzynarodowego Hilde F. Johnson mówiła: „Mamy tylko jeden świat i jedną miarę wartości ludzkiej godności. Skrajne ubóstwo jest pogwałceniem ludzkiej godności”, a Nelson Mandela: „Nigdy nie powinno być tak, że gniew ubogich będzie fikcją oskarżenia skierowaną na nas wszystkich, ponieważ nie odpowiedzieliśmy na wołanie ludzi o jedzenie, o schronienie, o godność osoby ludzkiej”.

¹²⁵ Tak: M. Środa, *Idea godności w kulturze i etyce*, Warszawa 1993, s. 8: „*Decus, decor* znaczy przede wszystkim «przystojność», «uroda», «wdzięk», a dopiero później «piękno duchowe», «chluba» czy «zaszczyt».”

¹²⁶ M. Środa, *Idea godności w kulturze i etyce*, Warszawa 1993, s. 9: „Polskie *god* spokrewnione jest tu z rosyjskim *godnost*, co znaczy – »zdatność«; »niegodny« znaczy zarówno »niezdalny«, jak i »nikczemny«”.

¹²⁷ *Mały słownik języka polskiego PWN*, „Godność”, Warszawa 1993, s. 202.

¹²⁸ M.A. Krapiec [w:] *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 4, Lublin 2003, s. 17.

¹²⁹ Kiedy w 2006 r. Zinedine Zidane w finale Mistrzostw Świata FIFA sfaulował Marco Materazziego, wbijając głowę w klatkę piersiową Włocha, w jednej z niemieckich gazet ukazał się artykuł zatytułowany: *Wielki piłkarz stracił godność*. Tymczasem o tym samym wydarzeniu paryska „La Nouvelle Observateur” napisała, że uderzenie Francuza „było aktem egzystencjonalnym”, a „godność jest ważniejsza niż sport”. W tle pojawiła się bowiem informacja, że Materazzi miał rzekomo wulgarnie zaatakować siostrę i matkę Zidana. Z kolei w 2015 r. dziennikarz piszący dla nowozelandzkiego magazynu sportowego podsumował Puchar Świata w Rugby hasłem „Rugby półkuli północnej straciło swoją godność”, za: D. Schroeder, A.-H. Bani Sadr, *Dignity in the 21st Century. Middle East and West*, „Springer Briefs in Philosophy” [e-book] [tłum. własne].

¹³⁰ Za: D. Schroeder, A.-H. Bani Sadr, *Dignity in the 21st Century. Middle East and West*, „Springer Briefs in Philosophy” [e-book] [tłum. własne].

O to, „dokąd [...] może zająć taka społeczność, która nie opiera się na zasadzie godności człowieka”, pyta we wciąż aktualnych *Listach z Rosji. Rosja w 1839 roku* Astolphe Custine¹³¹. Z pytaniem tym można powiązać ukraińską „rewolucję godności” z 2013 r.

Zdarza się, że w trudnych do rozstrzygnięcia kwestiach, np. dotyczących eutanazji, na „godność” powołują się obie strony sporu¹³².

W związku z tym, że pojęcie godności występuje tak powszechnie w różnych znaczeniach i kontekstach, konieczne wydaje się dokonanie „systematyzacji”. Autor niniejszej publikacji przychylił się do następującego rozróżnienia typów godności¹³³:

- 1) Godność osobowościowa – oparta na doskonałości moralnej podmiotu. „Ma godność ten, kto umie bronić pewnych uznanych przez siebie wartości, z których obroną związane jest jego poczucie własnej wartości”¹³⁴. Godności tej zagraża własne haniebne postępowanie. Jest ona stopniowalna. Może być większa lub mniejsza, a jej nabycie lub strata zależy ostatecznie od samego podmiotu tej godności.
- 2) Godność osobista – jest korelatem tego, jak się jest postrzeganym w społeczności. Również i ona jest stopniowalna. Jednak w odróżnieniu od godności osobowościowej zależy nie od jej podmiotu, ale od innych. Podlega ochronie w prawie polskim – zgodnie z art. 23 i 24 k.c.¹³⁵, art. 212 i 216 k.k.¹³⁶ – oraz międzynarodowym – jak stanowi art. 17 MPPOiP¹³⁷ czy art. 12 PDPCz¹³⁸.
- 3) Godność oparta na okolicznościach – jest ściśle związana z warunkami życia. Mogą one być spowodowane przyczynami naturalnymi, niezależnymi od czyichś świadomych działań, na przykład klęską żywiołową lub chorobą. Mogą też być kształtowane przez

---

¹³¹ A. Custine, *Listy z Rosji. Rosja w 1839 roku* [e-book], tłum. M. Górski, M. Leśniewska.

¹³² Zob. W. Jedlecka, *Argumentacja oparta na zasadzie autonomii i godności człowieka w sporze o legalizację eutanazji*, „Wrocławskie Studia Erazmianskie”, t. VII: „Prawo życia i śmierci” [online]: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/53440/edition/54575/content> [dostęp: 7 maja 2022 r.]. W interesujący sposób, w swej sztuce *Prawo wyboru* (tłum. I. Nowacka, Poznań 2023), przedstawia argumenty obu stron F. von Schirach. Warto dodać, że szwajcarska organizacja oferująca „usługę” eutanazji nazywa się Dignitas, a jej motto to: *To live with dignity – to die with dignity*.

¹³³ M. Piechowiak, *Godność jako fundament powinności prawa wobec człowieka. Urzeczywistnienie praw człowieka w XXI wieku*, Opole 2004, s. 44.

¹³⁴ M. Ossowska, *Normy moralne w obronie godności człowieka*, „Etyka” 5/1969, s. 12, cyt. za: M. Piechowiak, *Godność jako fundament powinności prawa wobec człowieka. Urzeczywistnienie praw człowieka w XXI wieku*, Opole 2004, s. 44.

¹³⁵ Ustawa z 23 kwietnia 1964 – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 poz. 1740 ze zm.).

¹³⁶ Ustawa z 6 czerwca 1997 – Kodeks karny (Dz.U. z 2020 poz. 1444 ze zm.).

¹³⁷ Międzynarodowy Pakt Praw Osobistych i Politycznych z 19.12.1966 (Dz.U. z 1977 nr 38, poz. 167).

¹³⁸ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 10.12.1948.

człowieka. Skrajnym przykładem może być tu pozbawiający ludzi godności obóz koncentracyjny. Do tego typu godności może być zaliczona godność osobista¹³⁹.

- 4) Godność pełnionego urzędu (art. 178 ust. 2 Konstytucji).
- 5) Godność pełnionej funkcji (art. 214 ust. 2 Konstytucji).
- 6) Godność Narodu (art. 130 Konstytucji)¹⁴⁰.

Preambuła i art. 30 Konstytucji oraz preambuła i art. 1 PDPCz odnoszą się jednak do godności osobowej jako pojęcia o charakterze interdyscyplinarnym. Jej wyznaczniki zostaną wskazane w niniejszym rozdziale.

1. Rozwój koncepcji godności

Historia rozwoju koncepcji godności jest historią myśli filozoficznej. Dlatego też pełniejsze zrozumienie istoty godności osobowej wymaga choćby skrótowego zaprezentowania przymysłów najważniejszych filozofów, których prace, w ogromnym stopniu przyczyniły się do dzisiejszego prawnego rozumienia pojęcia godności. Zreferowanie rozwoju koncepcji godności wymaga omówienia poglądów czterech, w opinii autora najważniejszych „godnościowych” myślicieli. Kluczem do wyboru właśnie tych filozofów było po pierwsze to, że wpisują się w schemat Cellariusza¹⁴¹ i reprezentują poszczególne epoki, po drugie – że ich rozważania w interesującym nas temacie stanowią ilustrację *philosophia perennis* – filozofii wieczystej, a po trzecie – ich rozumienie godności ma wpływ na współczesne akty prawa międzynarodowego i konstytucji większości krajów Europy, w tym Polski.

I tak, jak powiadał angielski filozof Alfred Whitehead, „Cała filozofia europejska to są przypisy do Platona”¹⁴². Immanuel Kant jest powszechnie uznawany za ojca filozoficznej kategorii godności, która legła u podstaw terminu prawnego¹⁴³. Tomasz z Akwinu był jednym z

---

¹³⁹ M. Piechowiak, *Godność jako fundament powinności prawa wobec człowieka. Urzeczywistnienie praw człowieka w XXI wieku*, Opole 2004, s. 44.

¹⁴⁰ M. Piechowiak, *Preambuła Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku. Aksjologiczne podstawy prawa*, Warszawa 2020, s. 129.

¹⁴¹ Christoph (Keller) Cellarius (1638 – 1707) – niemiecki profesor retoryki i historii, wprowadził periodyzację historii powszechnej w starożytności (do Konstantyna), w średniowieczu (do zdobycia Konstantynopola) i w czasach nowożytnych. Koncepcję tę zawarł w książce *Historia Universalis* – za <https://www.biografie-niemieckie.pl/cellarius-christoph> [dost. 23.12.2023].

¹⁴² Za: L. Kołakowski, *O Platonie*, „Tygodnik Powszechny” [online]: <https://www.tygodnikpowszechny.pl/o-platonie-125052> [dostęp: 27 kwietnia 2022 r.]

¹⁴³ M. Piechowiak, *Klasyczna koncepcja osoby jako podstawa pojmowania praw człowieka. Wokół św. Tomasza z Akwinu i Immanuela Kanta propozycja ugruntowania godności człowieka*. Tekst oparty na publikacji: *Auf der Suche nach einer philosophischen Begründung der Würde des Menschen bei Thomas von Aquin und Immanuel*

najważniejszych filozofów Kościoła katolickiego, a opierając się na myśli Tomasza, Jacques Maritain rozpropagował ideę personalistycznej wspólnoty, stawiając w centrum dyskusji na forum ONZ sprawę godności każdej osoby ludzkiej¹⁴⁴.

Ramy niniejszego opracowania nie pozwalają nawiązać do myśli wszystkich znaczących „filozofów godności”. Autor chciałby choć wspomnieć o Pico della Mirandolima, włoskim myślicielu renesansu, który w pracy *De Dignitate Hominis* z 1486 opisuje godność jako cechę istot ludzkich w ogóle, a nie rangę¹⁴⁵. Z dawnych polskich filozofów nie można pominąć Jana z Trzciany i jego *De natura ac dignitate hominis* z 1554 oraz Mikołaja Dłuskiego z *Oratio de praestantia et excellentia humanae naturae* z 1561¹⁴⁶. Współczesnym filozofem prawa, o którym warto pamiętać, jest Marek Piechowiak, którego myśli zawarte w licznych artykułach, monografiach i wykładach stanowią – a przynajmniej w zamierzeniu autora niniejszej dysertacji mają stanowić – podstawę merytoryczną pierwszego rozdziału.

Szukając źródeł filozofii, w tym koncepcji godności ludzkiej, zacząć należy od starożytnej Grecji. Żyjący w latach 427–347 r. p.n.e. Platon urodzony w arystokratycznej rodzinie, spokrewniony z Solonem, uczeń Sokratesa, był twórcą Akademii i tzw. teorii idei¹⁴⁷. Myśl Platona jest kamieniem węgielnym filozofii i kultury europejskiej¹⁴⁸. Uznany został, jak sądzę – błędnie, za twórcę filozofii politycznej będącej podstawą totalitarnej formy rządów. Przekonanie o tym, że Platon przedkładał państwo nad jednostkę, wynika z opacznego zrozumienia jego filozofii. Warto wspomnieć tu chociażby o mylnej interpretacji (a następnie jej rozpropagowaniu) myśli platońskiej dokonanej przez Karla Poppera w dziele *Spółczesność i jego wrogowie*¹⁴⁹. W ujęciu M. Piechowiaka i G. Reale *Państwo* należy rozumieć jako dzieło antropologiczne, a nie polityczne. Jest to traktat o duszy ludzkiej i człowieku, który jest tym, kim jest, ze względu na posiadanie godności leżącej u podstaw jego istnienia. Uznanie godności człowieka w myśli Platona ma ogromne znaczenie przy omawianiu powszechności praw człowieka. Wynikają one bowiem właśnie z godności. Obecnie filozofia praw człowieka datuje historyczne uznanie godności człowieka na okres oświecenia, wiąże z wczesnonowożytną teorią prawa naturalnego, scholastycznym prawem naturalnym lub

---

Kant [w:] red. Ch. Baumbach, P. Kunzmann, *Würde – dignité – godność – dignity. Die Menschenwürde im internationalen Vergleich*, Monachium 2010, s. 289–319.

¹⁴⁴ L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 44.

¹⁴⁵ J. Czerkawski, *Renesansowe koncepcje godności człowieka*, „Roczniki Filozoficzne”, t. XXXV, z. 1/1987, s. 251–281.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ M. Sadowski, *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych*, Warszawa 2020, s. 18.

¹⁴⁸ M. Piechowiak, *Plato's Conception of Justice and the Question of Human Dignity* [tłum. własne], Warszawa 2019, s. 1.

¹⁴⁹ Tak: G. Reale, *Historia filozofii starożytnej*, tłum. Edward Zieliński, t. II, Lublin 2012, s. 289; M. Piechowiak, *Plato's Conception of Justice and the Question of Human Dignity* [tłum. własne], Warszawa 2019, s. 6.

Cyceronem. W rzeczywistości współczesne rozumienie godności osobowej można znaleźć już u Platona. To, co dziś nazywamy godnością, było uznawane, antycypowane (poprzez podanie cech – nie nazwę) przez Platona. Fakt ten przemawia za tezą o powszechności godności ludzkiej, która leży u podstaw współczesnej ochrony praw człowieka w prawie międzynarodowym i w wielu porządkach konstytucyjnych. Refleksje dotyczące godności należy uznać za fundamentalne dla teorii sprawiedliwości Platona, a nawet dla całej jego filozofii¹⁵⁰. Odpowiedź na pytanie, czym jest godność u Platona, znaleźć można w mowie Demiurga w dialogu *Timajos*¹⁵¹. Jest nią szczególnie sposób istnienia -wyjątkowo doskonały, oparty na wewnętrznej jedności, która jest fundamentem istnienia¹⁵².

Za jednego z najważniejszych średniowiecznych filozofów uważa się powszechnie Świętego Tomasza z Akwinu¹⁵³. W swym stosunkowo niedługim życiu (1224 r. lub 1226–1274) zajmował się bardzo rozległym spektrum problemów. Tomizm, czyli system filozoficzny, którego był twórcą, starał się godzić nauki Arystotelesa (ucznia Platona) z *Pismem Świętym*¹⁵⁴. Za Arystotelesem uznawał Tomasz państwo za naturalną, doskonałą społeczność, której celem jest zapewnienie dobra powszechnego, a ponadto doprowadzenie ludzi do wiecznej szczęśliwości poprzez stworzenie zewnętrznych warunków niezbędnych do osiągnięcia zbawienia.

Dla św. Tomasza godność jest fundamentem osoby¹⁵⁵: „[...] *hoc nomen persona significat substantiam particularem, prout subjicitur proprietati quae sonat dignitatem*”, czyli „nazwa »osoba« oznacza jednostkową substancję, ze względu na to, że jest podmiotem

---

¹⁵⁰ M. Piechowiak, *Plato's Conception of Justice and the Question of Human Dignity* [tłum. własne], Warszawa 2019, s. 57.

¹⁵¹ Zob. M. Piechowiak, *Przedmowa Demiurga w platońskim „Timajosie” a współczesne pojęcie godności* [w:] Abiit, non obiit. *Księga poświęcona pamięci Księdza Profesora Antoniego Kościa SVD*, red. A. Dębiński, P. Stanisławski, T. Barankiewicz, J. Potrzebski, W.S. Staszewski, A. Szarek-Zwijacz, M. Wójcik, Lublin 2013, s. 655–665.

¹⁵² Za M. Piechowiak, *Plato's Conception of Justice and the Question of Human Dignity* [tłum. własne], Warszawa 2019, s.57.

¹⁵³ Zob. E. Stump, *Akwinata*, tłum. P. Lichacz, Poznań–Warszawa 2021; M. Prestwich, *Ludzie średniowiecza. Barwne żywoty z odległej przeszłości*, tłum. T. Hornowski, Poznań 2015; R. Tokarczyk, *Historia filozofii prawa w retrospektywie prawa natury*, Białystok 1999, s. 136–154.

¹⁵⁴ M. Sadowski, „Leksykon myślicieli politycznych i prawnych” C.H.Beck 2020, s.44.

¹⁵⁵ Myśl św. Tomasza pozostaje wciąż aktualna i stanowi fundament nauki współczesnego kościoła katolickiego. W najnowszym dokumencie *Dignitas infinita* sporządzonym przez Dykasterię Nauki i Wiary i zatwierdzonym przez papieża 25.3.2024 św. Tomasz jest przywołany i cytowany. *Dignitas infinita* wskazuje na „niektóre najpoważniejsze naruszenia godności ludzkiej”, wśród których obok wojny, trudu migrantów, handlu ludźmi wymieniono też „dramat ubóstwa”: „godność ubogich jest podwójnie negowana, zarówno z powodu braku środków na zaspokojenie ich podstawowych potrzeb, jak i z powodu obojętności, z jaką są traktowani przez tych, którzy żyją obok nich”. Pełna treść dokumentu dostępna na stronie internetowej https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_dcf_doc_20240402_dignitas-infinita_pl.html [dost. 27.4.2024].

właściwości, którą zwie się godnością”¹⁵⁶. Współczesnym bliższy jest pogląd, że godność jest wtórna wobec bycia osobą – jestem osobą, więc mam godność. Tomasz natomiast sądził odwrotnie: mam godność, więc jestem osobą¹⁵⁷. Godność jest doskonałością sposobu istnienia, rozumianą tak, że każdy jest szczególnie indywidualny i jednostkowy¹⁵⁸. Jest przy tym doskonałością większą niż wolność i rozumność¹⁵⁹. Dla Tomasza-arystotelika (Arystoteles w *Metafizyce* pisał: „człowiek jest wolny, ponieważ jest celem sam dla siebie, a nie istnieje dla czegoś innego) godność człowieka przejawia się w tym, że jest on z natury wolny i istnieje dla samego siebie¹⁶⁰. Dla Akwinaty godność nie jest czymś, co człowiek może zdobyć czy stracić – jest przyrodzona, niezbywalna i nie jest oparta na cechach osobowych¹⁶¹. O godności według św. Tomasza można zatem mówić jako o bycie, który jest celem samym w sobie, bycie szczególnie indywidualnym i poszczególnym oraz bycie, który jest szczególną jednością (jak u Platona)¹⁶².

Z perspektywy badania rozwoju pojęcia godności nie jest możliwe pominięcie Immanuela Kanta (1724–1804). Był przedstawicielem klasycznej niemieckiej szkoły idealizmu filozoficznego oraz teoretykiem prawa. Kantowska filozofia prawa wynikała z jego teorii poznania, zgodnie z którą poznanie jest możliwe dlatego, że w umyśle ludzkim istnieją aprioryczne kategorie (czas, przestrzeń, istnienie, przyczyny, jedność, wielość itd.), narzucane „rzeczom samym w sobie”¹⁶³. Kant jest powszechnie uważany za największego zachodniego filozofa w okresie po średniowieczu. Istnieje pogląd, że jest jedynym filozofem po Platonie i Arystotelesie, którego wszyscy inni powinni czytać¹⁶⁴.

Niemiecki filozof wyróżnił dwa rodzaje imperatywów. Pierwszy jest hipotetyczny; zmusza wolę do działania, ukazując dany czyn jako środek do celu. Drugi to imperatyw

---

¹⁵⁶ Za: M. Piechowiak, *Tomasza z Akwinu egzystencjalna koncepcja osoby i jej godności. Komentarz do Summy teologii*, cz. I, kwestia 29, art. I [w:] *Szkice o godności człowieka*, red. nauk. M. Piechowiak, T. Turowski, Zielona Góra 2012, s. 44.

¹⁵⁷ Ibid., s. 45.

¹⁵⁸ Tak: M. Piechowiak, *05b. Tomasz z Akwinu. Część II: O godności i o osobie* [online]: <https://www.youtube.com/watch?v=-ZTWON9UTRE> [dostęp: 8 maja 2022 r.].

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ M. Piechowiak, *Klasyczna koncepcja osoby jako podstawa pojmowania praw człowieka. Wokół św. Tomasza z Akwinu i Immanuela Kanta propozycji ugruntowania godności człowieka* [w:] *Prawo naturalne – natura prawa*, red. P. Dardziński, F. Longchamps de Brier, K. Szczucki, Warszawa 2011, s. 9.

¹⁶¹ Ibid., s. 12.

¹⁶² M. Piechowiak, *05b. Tomasz z Akwinu. Część II: O godności i o osobie* [online]: <https://www.youtube.com/watch?v=-ZTWON9UTRE> [dostęp: 8 maja 2022 r.].

¹⁶³ M. Kozerska, *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych*, Warszawa 2020, s. 91.

¹⁶⁴ D. Schroeder, A.-H. Bani Sadr, *Dignity in the 21st Century. Middle East and West*, „Springer Briefs in Philosophy” [e-book], s. 19–20 [tłum. własne].

kategoryczny, zmuszający wolę do działania ukazanego jako cel sam w sobie¹⁶⁵. Celem zaś jest to, co wszystkim jest z natury najwłaściwsze, czyli kierowanie się w relacji do innych nie uczuciami i popędami, ale rozumnym prawem woli¹⁶⁶.

Istotne dla scharakteryzowania godności są wnioski, które Kant wyciąga z imperatywu kategorycznego¹⁶⁷: „postępuj tylko według takiej maksymy, dzięki której możesz zarazem chcieć, żeby stała się powszechnym prawem” i „postępuj tak, byś człowieczeństwa tak w twej osobie, jako też w osobie każdego innego, używał zawsze zarazem jako celu, nigdy tylko jako środka”¹⁶⁸. Treść imperatywu kategorycznego podkreśla najwyższą wartość ludzkiej godności¹⁶⁹.

Dla Kanta godność jest zatem wewnętrzną wartością przynależną wszystkim istotom ludzkim, ale żadnym innym istotom w świecie naturalnym. Wszyscy ludzie posiadają godność z powodu swej racjonalnej, rozumowej autonomii, tj. zdolności swobodnego posłuszeństwa wobec prawa moralnego, którego sami są autorami. Doktryna godności Kanta wymaga równego szacunku dla wszystkich osób, zakazując przy tym użycia innej osoby tylko jako środka do swoich celów¹⁷⁰: „W państwie celów wszystko ma albo jakąś cenę, albo godność. To, co ma cenę, można zastąpić także przez coś innego, jako jego równoważnik, co zaś wszelką cenę przewyższa, a więc nie dopuszcza żadnego równoważnika, posiada godność”¹⁷¹, a także: „To, co istnieje, a czego istnienie zależy nie od naszej woli, ale od przyrody, ma mimo to – o ile jest czymś pozbawionym rozumu – tylko względną wartość, a to jako środek, i zwie się dlatego rzeczą; natomiast istoty rozumne nazywamy osobami, ponieważ już ich natura

---

¹⁶⁵ Za: W. Wolman, *Godność dziecka jako kategoria antropologiczno-pedagogiczna*, Warszawa 2021, s. 37.

¹⁶⁶ Ibid., s. 38.

¹⁶⁷ W kontekście tematu pracy zacytować należy tutaj sposób rozumowania filozofa: „Kogoś innego bieda zmusza do pożyczania pieniędzy. Wie on dobrze, że nie będzie mógł ich oddać, widzi jednak także, że nikt mu nie udzieli pożyczki, jeżeli solennie nie przyrzeknie, iż w oznaczonym czasie ją zwróci. Ma ochotę dać takie przyrzeczenie, ma jednak jeszcze tyle sumienia, że pyta sam siebie: czy nie jest niedozwolone i czy sprzeciwia się obowiązki w taki sposób wydobywać się z biedy? Dajmy na to, że postanowi jednak tak [postąpić]; wówczas jego maksyma czynu brzmiałaby następująco: jeżeli uważam, że jestem w potrzebie, to chcę pożyczyć pieniędzy i oddać je, chociaż wiem, że to nigdy nie nastąpi. Ta zasada miłości własnej lub własnej korzyści da się dobrze pogodzić z całym jego powodzeniem, jednakże nasuwa się pytanie, czy takie postępowanie jest słuszne. Zmieniam więc wymaganie miłości własnej na ogólne prawo i stawiam pytanie w ten sposób: jak miałaby się rzecz wtedy, gdyby moja maksyma stała się ogólnym prawem? Wówczas widzę zaraz, że nie może ona mieć znaczenia ogólnego prawa przyrody i sama z sobą się zgadzać, lecz musi koniecznie sobie zaprzeczać. Albowiem ogólność prawa, że każdy, czując się w biedzie, może obiecywać, co mu przyjdzie na myśl, w zamiarze niedotrzymania obietnicy, uniemożliwiałoby samo przyrzeczenie i cel, w jakim je dajemy, ponieważ nikt nie wierzyłby, że mu coś [naprawdę] obiecano, lecz śmiałyby się z wszystkich takich oświadczeń jako z pustych zmyśleń.” - I. Kant, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg, Warszawa 2002, s. 53.

¹⁶⁸ I. Kant, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg, Warszawa 2002, s. 50.

¹⁶⁹ R. Tokarczyk, *Historia filozofii prawa w retrospektywie prawa natury*, Białystok 1999, s. 280.

¹⁷⁰ P. Ściślicki, *Refleksja filozoficzna jako źródło współczesnego rozumienia godności człowieka i dyrektyw interpretacyjnych art. 30 Konstytucji RP*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Humanistyczne”, nr specjalny 3 (2/2021).

¹⁷¹ I. Kant, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg, Warszawa 2002, s. 82.

wyróżnia je jako cele same w sobie, tj. jako coś, czego nie należy używać tylko jako środka, a więc o tyle ogranicza wszelką dowolność (i jest przedmiotem szacunku)”¹⁷².

Zarysowane powyżej historyczne tło prowadzi do Jacques Maritain (1882–1973). Był on filozofem i teologiem katolickim, który przyczynił się do uznania kategorii godności osoby ludzkiej za nieredukowalną podstawę międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka, bez względu na kontekst i uzasadnienie kulturowe¹⁷³. Maritain określany jest mianem mistrza naszych czasów”¹⁷⁴.

Dramat rządów Hitlera i katastrofa II wojny światowej skłoniły społeczność międzynarodową do sięgnięcia w stronę praw człowieka, które stanowić miały jeden z gwarantów pokoju. W Deklaracji Narodów Zjednoczonych z 1.1.1942 dwadzieścia sześć krajów walczących z Państwami osi wyraziło wspólne przekonanie, że „pełne zwycięstwo nad wrogiem ma zasadnicze znaczenie dla obrony życia, wolności, niepodległości i swobody religijnej oraz dla zachowania praw człowieka i sprawiedliwości zarówno we własnych, jak i innych krajach”¹⁷⁵. Po zwycięstwie był Maritain jednym z architektów Karty Narodów Zjednoczonych – jako członek komisji UNESCO ds. praw człowieka. Uznanie godności osoby ludzkiej jest w opinii Maritain’a fundamentem „praktycznej współpracy w podzielonym świecie”¹⁷⁶ i na niej – na godności osoby ludzkiej – opiera francuski filozof swą teorię praw człowieka¹⁷⁷. Maritain wyodrębnił w człowieku indywiduum i osobę (*la personne humaine*). Indywiduum z cielesną stroną jest częścią świata materialnego, osoba zaś posiada istnienie bogatsze i bardziej wzniosłe¹⁷⁸. Zdaniem Maritain’a: „To dzięki duszy duchowej osoba ludzka jest najdoskonalszym bytem w całym świecie przyrody i społecznym i dominuje nad nim. Ta właśnie duchowość jest rdzeniem godności osoby ludzkiej, tkwi w duszy człowieka”¹⁷⁹. Godność związana jest z ontyczną naturą człowieka; bez godności człowiek nie byłby osobą¹⁸⁰. Maritain, obok filozoficznego, podaje też uzasadnienie teologiczno-biblijne tego poglądu.

---

¹⁷² I. Kant, *Uzasadnienie metafizyki...*, s. 72.

¹⁷³ L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 44.

¹⁷⁴ R. Kozłowski, *Humanizm integralny Jacques’a Maritaina a prawa człowieka* [w:] *Prawa człowieka i ludzkie bezpieczeństwo. Osiągnięcia i wyzwania. W 70. rocznicę ogłoszenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, red. D. Bieńkowska, R. Kozłowski, Warszawa 2016, s. 37.

¹⁷⁵ Za W. Osiatyński, *Prawa Człowieka i ich granice*, tłum. S. Kowalski, Kraków 2011, s. 42.

¹⁷⁶ J. Maritain, *Wieśniak znad Garonny. Stary świecki chrześcijanin snuje refleksje à propos czasów współczesnych*, tłum. A. Ziernicki, Poznań 2017, s. 87–88.

¹⁷⁷ F. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej czy prawo naturalne podstawą praw osoby ludzkiej w ujęciu Jacquesa Maritaina*, „Roczniki Nauk Społecznych”, t. XXV, z. 1/1997, s. 34.

¹⁷⁸ *Ibid.*, s. 36

¹⁷⁹ J. Maritain, *La personne et le bien commun* [w:] *Ouvres*, t. 2, s. 293 i nast., za: F. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej czy prawo naturalne podstawą praw osoby ludzkiej w ujęciu Jacquesa Maritaina*, „Roczniki Nauk Społecznych”, t. XXV, z. 1/1997, s. 41.

¹⁸⁰ F. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej czy ...*s. 41.

Osoba ludzka jest *imago Dei* – obrazem Boga¹⁸¹. Nie jest przy tym Maritain wyznawcą indywidualnego personalizmu, ignorującym życie społeczne i polityczne¹⁸². Istnieje, zdaniem francuskiego filozofa, korelacja między pojęciem osoby jako jednostki społecznej a pojęciem dobra wspólnego jako celu całości społeczeństwa¹⁸³. One wzajemnie na siebie oddziałują. Dobra wspólne jest dobrym życiem ludzkiego tłumu, ale także poszczególnych osób. Pojęcie osoby należy rozumieć także w odniesieniu do dobra wspólnego, w kategoriach ich wzajemnego rozwoju¹⁸⁴.

2. Godność na gruncie Konstytucji RP

Godność jest najważniejszą, pierwszą wartością konstytucyjną¹⁸⁵. Jej art. 30 jest przepisem prawnym *sensu stricto*, a nie wyłącznie deklaracją¹⁸⁶. Już w preambule czytamy:

„[...] Wszystkich, którzy dla dobra Trzeciej Rzeczypospolitej tę Konstytucję będą stosowali, wzywamy, aby czynili to, dbając o zachowanie przyrodzonej godności człowieka [...]”.

Co więcej, wszelkie prawa i wolności wynikają z godności. Kluczowy jest tu, wspomniany wcześniej, art. 30: „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło

---

¹⁸¹ F. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej czy prawo naturalne podstawą praw osoby ludzkiej w ujęciu Jacquesa Maritaina*, „Roczniki Nauk Społecznych”, t. XXV, z. 1/1997, s. 41.

¹⁸² P. Valadier, *The Cambridge Handbook of Human Dignity. Interdisciplinary Perspectives*, Cambridge 2014, s. 262 [tłum. własne].

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ W związku z tym, że mogą pojawiać się pewne wątpliwości co do miejsca godności w systemie aksjologii Konstytucji, przede wszystkim dlatego, że poza preambułą pojawia się ona dopiero w rozdziale drugim, należy przytoczyć argumentację, która w jasny i przekonujący sposób wykazuje najwyższą wartość godności w polskim porządku konstytucyjnym. M. Piechowiak (*Preambuła Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku. Aksjologiczne podstawy prawa*, Warszawa 2020, s. 133 i 134) stwierdza: „W rozdziale I Konstytucji RP o godności mowy nie ma. Trudnościom ze znalezieniem oparcia w tekście Konstytucji tezy o centralnym miejscu godności w polskim porządku konstytucyjnym daje wyraz TK w uzasadnieniu wyroku z 23 marca 1999 r. (K 2/98, OTK – ZU 19999, nr 3, poz. 38, pkt III): »Konstytucja w całości swych postanowień daje wyraz pewnemu obiektywnemu systemowi wartości, którego urzeczywistnieniu służyć powinien proces interpretacji i stosowania poszczególnych przepisów konstytucyjnych. Dla określenia tego systemu wartości centralną rolę odgrywają postanowienia o prawach i wolnościach jednostki, usytuowane przede wszystkim w rozdziale II konstytucji. Wśród tych postanowień centralne z kolei miejsce zajmuje zasada przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka«. Argumentacja ta jest bardzo złożona, co samo w sobie jest już sygnałem, że teza o centralnym miejscu godności nie ma oczywistego oparcia w tekście. Konkretyzacja uwarunkowana jest trafnością nieoczywistych przesłanek: »konstytucja w całości swych postanowień daje wyraz pewnemu obiektywnemu systemowi wartości«; »interpretacja i stosowanie konstytucji powinny służyć urzeczywistnieniu obiektywnego systemu wartości«. Tezę o »pierwszym« miejscu godności wśród wartości konstytucyjnych można jednak uzasadnić w bardziej klarowny sposób, sięgając do art. 1 – skoro Rzeczpospolita Polska ma być dobrem wspólnym, zatem sumą społecznych warunków rozwoju członków wspólnoty politycznej, to pierwszą podstawą określenia tych warunków jest przyrodzona godność i postanowienia rozdziału II; wówczas można też dalej argumentować na rzecz tezy dotyczącej relacji Konstytucji do obiektywnych wartości, tezy przyjętej w cytowanym orzeczeniu jako założenie”.

¹⁸⁶ L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 89.

wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”.

Przejawem wzmożonej ochrony godności człowieka jest z kolei przepis art. 233 Konstytucji, który zastrzega, że ustawa określająca zakres ograniczeń wolności i praw człowieka nie może m.in. naruszać zasady ochrony godności człowieka.

Dla wyjaśnienia znaczenia art. 30 Konstytucji konieczna jest analiza orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. Wagę godności podkreśla Trybunał, stwierdzając: „Na gruncie art. 30 Konstytucji pojęciu godności ludzkiej należy przypisać charakter wartości konstytucyjnej o centralnym znaczeniu dla zbudowania aksjologii obecnych rozwiązań konstytucyjnych. Demokratyczne państwo prawne to państwo oparte na poszanowaniu człowieka, a w szczególności na poszanowaniu i ochronie życia oraz godności ludzkiej. Te dwa dobra są zresztą sprzężone w bezpośredni sposób. Art. 30 Konstytucji jest postanowieniem wiodącym dla wykładni i stosowania wszystkich pozostałych postanowień o prawach, wolnościach i obowiązkach jednostki. Podkreśla to także preambuła do Konstytucji, która wzywa wszystkich stosujących Konstytucję do tego, »aby czynili to, dbając o zachowanie przyrodzonej godności człowieka«, a także art. 233 ust. 1 Konstytucji, zakazując w sposób bezwzględny naruszania godności człowieka nawet w razie wprowadzenia nadzwyczajnego stanu państwowego. Takie same konkluzje wyprowadzano z poprzednio obowiązującego art. 1 przepisów konstytucyjnych (zob. orz. TK w uchwale z 17 marca 1993 r., sygn. W 16/92, oraz zdanie odrębne L. Garlickiego do wyroku TK w sprawie o sygn. K 26/96)¹⁸⁷.

Godność określona jest jako przyrodzona, co jest bez wątpienia nawiązaniem do PDPCz¹⁸⁸, a filozoficznych źródeł tej koncepcji można upatrywać w pracach wskazanych wcześniej filozofów. Podstawowym sensem przyrodzoności godności jest podkreślenie jej pierwotnego charakteru wobec prawa pozytywnego. „Już we wstępie do konstytucji podkreśla się, że stosowaniu konstytucji winna towarzyszyć dbałość o zachowanie przyrodzonej godności człowieka. Godność zatem nie może być rozumiana jako cecha czy też zespół praw nadanych przez państwo. Jest ona bowiem w stosunku do państwa pierwotna, w konsekwencji czego

---

¹⁸⁷ Wyrok TK z 30 września 2008 r., K44/07, OTK-A 2008, nr 7, poz. 126, s. 1331.

¹⁸⁸ Jak zauważa M. Piechowiak (*Preambuła Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku. Aksjologiczne podstawy prawa*, Warszawa 2020, s. 129): „W dokumentach dotyczących międzynarodowej ochrony praw człowieka, w języku polskim termin »przyrodzony« stosowany bywa jako przekład angielskiego »inherent«. Termin »inherent« wskazuje na »wewnętrzność«, nieoddzielalność [sic!], zatem i w dużej mierze na niezbywalność. Niemniej jednak w języku polskim termin »przyrodzoność«, wzięty sam sobie, raczej podkreśla nienabywalność czegoś, stąd chcąc w języku polskim z całą pewnością oddać treści powiązane z angielskim »inherent«, dobrze jest obok »przyrodzoności« postawić »niezbywalność«, jak uczyniono w art. 30”.

zarówno ustawodawca jak i organy stosujące prawo muszą respektować treści zawarte w pojęciu godności, przysługującej każdemu człowiekowi”¹⁸⁹.

Można zatem stwierdzić, że art. 30 jest „łącznikiem między Konstytucją – aktem prawa pozytywnego a porządkiem konstytucyjnym”¹⁹⁰. Stanowi swego rodzaju „bezpiecznik” przed skutecznym wprowadzaniem przez ustawodawcę określonego przez Gustawa Radbrucha „ustawowego bezprawia”¹⁹¹.

Godność jest niezbywalna. Znaczy to, że nikt, nic, nawet sam zainteresowany człowiek – podmiot godności nie może nią dysponować. Zgoda na naruszanie godności – przedmiotowe traktowanie przez innych ludzi – może być uznane przez ustawodawcę lub inne organy państwa za nieskuteczną¹⁹². Władze publiczne mogą, a nawet powinny podejmować działania skutkujące ograniczaniem indywidualnej autonomii człowieka w celu ochrony jego godności¹⁹³, w tym stosować instrumenty prawa karnego¹⁹⁴.

Godność jest źródłem wolności i praw człowieka. Godność osoby ludzkiej nie wynika więc z wolności i praw. Przeciwnie, to one wynikają z godności. Jest zatem godność wartością wyższą od innych chronionych poszczególnymi prawami¹⁹⁵. Przepis art. 30 Konstytucji wprowadza otwarcie źródeł prawa na system zasad prawnonaturalnych¹⁹⁶ i umożliwia orzecznictwu wyjście poza sztywny gorset twardego pozytywizmu¹⁹⁷.

---

¹⁸⁹ Wyrok TK z 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, OTK ZU 2001, nr 3, poz. 54: „Już we wstępie do Konstytucji podkreśla się, że stosowaniu konstytucji winna towarzyszyć dbałość o zachowanie przyrodzonej godności człowieka. Godność zatem nie może być rozumiana jako cecha czy też zespół praw nadanych przez państwo. Jest ona bowiem w stosunku do państwa pierwotna, w konsekwencji czego zarówno ustawodawca, jak i organy stosujące prawo muszą respektować treści zawarte w pojęciu godności, przysługującej każdemu człowiekowi”.

¹⁹⁰ E. Łętowska, *O godności, jej funkcji w obrocie prawnym i promocyjnej roli Rzecznika Praw Obywatelskich* [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne. Księga jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 2003, s. 247–248.

¹⁹¹ Zob. więcej: J. Zajadło, *Formuła Radbrucha. Filozofia prawa na granicy pozytywizmu prawniczego i prawa natury*, Gdańsk 2001.

¹⁹² W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa człowieka*, Warszawa 2019, s. 120.

¹⁹³ Na wprowadzony we Francji zakaz „zabawy” zwanej „rzucanie karłem” wniosła skargę do Komitetu Praw Człowieka ONZ osoba niskiego wzrostu, która zarabiała w ten sposób na życie. Komitet stwierdził jednak, że omawiany zakaz był konieczny ze względu na poszanowanie godności ludzkiej (opinia Komitetu Praw Człowieka z 15 lipca 2002, 854/1999, *Manuel Wackenheim v. Francja*).

¹⁹⁴ Potwierdził to ETPCz w wyroku z 19 lutego 1997 r. (21627/93, 21826/93 i 21974/93, *Laskey, Jaggard i Brown v. Zjednoczone Królestwo*). Stosowanie instrumentów prawa karnego w przypadku czynów polegających na uszkodzeniu ciała – nawet wówczas, gdy istniała wyraźna zgoda ofiary, jest właściwym zachowaniem państwa. Ze względu na godność odrzucono argumentację, że każdy ma prawo do dysponowania swoim ciałem zgodnie z własnym wyborem.

¹⁹⁵ M. Piechowiak, *Klauzula limitacyjna a nienaruszalność praw i godności*, Warszawa 2009, s. 59.

¹⁹⁶ R. Piotrowski, *Koncepcja prawa w projekcie Konstytucji RP* [w:] *Prawo i kontrola jego zgodności z Konstytucją*, red. E. Zwierzchowski, Warszawa 1997, s. 10.

¹⁹⁷ P. Tuleja, *Podstawowe problemy związane z interpretacją Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. M. Zubik, Warszawa 2006, s. 207–208; L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 85.

Jest wreszcie godność nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona to obowiązki władz publicznych¹⁹⁸. Rozwiązanie paradoksu, po co chronić godność, skoro nie da się jej naruszyć, możliwe jest na kilka sposobów. Można dokonać, na wzór Arystotelesa, rozróżnienia możliwości i aktu¹⁹⁹.

Wyraźny ślad myśli Kanta zauważyć można w wyroku TK z 15 października 2002²⁰⁰, w którym Trybunał sformułował wzorcową tezę określającą istotę zakazanego ustawowego odpodmiotowania (urzeczowienia) człowieka: „Na tle art. 30 Konstytucji sytuacja, w której człowiek stawałby się wyłącznie przedmiotem działań podejmowanych przez władzę, byłby »zastępowalną wielkością«, a jego rola sprowadzałaby się do czysto instrumentalnej postaci lub zarzutu »ustawowego odpodmiotowania-urzeczowienia« – mogą być uznane co do zasady za naruszenie godności”. Podobnie w głośnej sprawie dotyczącej zgodności z Konstytucją przepisu umożliwiającego organom władzy publicznej zestrzelenie samolotu pasażerskiego w przypadku przejęcia go przez zamachowców, Trybunał wykluczył prawną dopuszczalność umyślnego zestrzelenia samolotu i pozbawienia życia niewinnych ludzi, podkreślając, że nie mogą być oni traktowani instrumentalnie, jako środek do osiągnięcia celu, bowiem naruszałoby to ich godność²⁰¹.

Dostrzec można dwoistość godności²⁰². Wówczas godność rozumiana jest po pierwsze jako wartość „o centralnym znaczeniu dla zbudowania aksjologii obecnych rozwiązań konstytucyjnych”²⁰³, jako „aksjologiczna podstawa i przesłanką całego porządku konstytucyjnego”²⁰⁴. Jest wartością przedprawną i ponadprawną, którą ustawodawca zastaje, a więc nie przypisuje jednostce mocą swojej woli²⁰⁵. W tym rozumieniu nawet pogwałcenie wolności i praw człowieka nie niszczy godności. Po drugie godność rozumiana jest jako norma prawna, prawo podmiotowe człowieka, niezależnie od jego kwalifikacji, stanu psychofizycznego lub od aktualnej sytuacji życiowej, jest rodzajem szacunku należnego każdej

---

¹⁹⁸ Wyrok TK z 30 września 2008 r., K 44/07, OTK-A 2008, nr 7, poz. 126, s. 1131.

¹⁹⁹ P. Polak, J. Trzcinski, *Konstytucyjna zasada godności człowieka w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Gdańsk 2018, s. 270. Nawiązując do myśli Arystotelesa, autorzy porównują godność do nasiona rośliny: „Już w małym nasionku tkwi dyspozycja do stania się właściwą sobie rośliną. W nim od początku znajdują się wszystkie cechy przyszłej rośliny. To, czy nasionko będzie mogło zakiełkować oraz w jaki sposób warunki zewnętrzne będą wpływały na jej rozwój, jest oddzielną kwestią”.

²⁰⁰ Wyrok TK z 15 października 2002, SK 6/02.

²⁰¹ Wyrok TK z 30 września 2008 r., K 44/07, OTK-A 2008, nr 7, poz. 126.

²⁰² M. Granat, *Godność człowieka z art. 30 Konstytucji RP jako wartość i jako norma prawna*, Warszawa 2014.

²⁰³ Wyrok TK z 30 września 2008 r., K 44/07, OTK-A 2008, nr 7, poz. 126, s. 1131.

²⁰⁴ Wyrok TK z 9 lipca 2009 r., SK 48/05, OTK-A 2009, nr 7, poz. 108, s. 1102.

²⁰⁵ A. Zoll, *Wymiar kary w aspekcie godności człowieka* [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne. Księga jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 2003, s. 173.

osobie²⁰⁶. Godność człowieka, jedynie w znaczeniu prawa, może być przedmiotem naruszenia i potencjalnego dotknięcia przez działania innych lub przez regulacje prawne²⁰⁷.

Wydaje się, że dwoistość godności obrazują nawet dzieła mistrzów malarstwa: Francisco Goi (ryc. 1) oraz Williama Turnera (ryc. 2).

Ryc. 1. *Rozstrzelanie obrońców madryckich (3 maja 1808 roku)*

Źródło: <http://www.isztuka.edu.pl/i-sztuka/node/467> [dostęp 20.12.2023]

Ryc. 2. *Statek niewolniczy*²⁰⁸

Źródło: K. Baranowski, *Żagle na sztalugach*, Warszawa 2020.

Prezentowane na obrazach okrutne wydarzenia z pewnością naruszyły godność osób rozstrzelanych i wyrzuconych za burtę w znaczeniu normy prawnej, ale, jak się wydaje,

²⁰⁶ Wyrok TK z 9 lipca 2009 r., SK 48/05, OTK-A 2009, nr 7, poz. 108, s. 1103.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Obraz przedstawia zbrodnię popełnioną przez kapitana statku *Zong* (tzw. *Zong massacre*), który w 1781 roku wyrzucił za burtę sty trzydziestu chorych niewolników, gdyż odszkodowanie za „utracone cargo” było wyższe niż cena, jaką mógł dostać za „towar uszkodzony chorobą”. Sąd brytyjski orzekł, że ubezpieczyciel słusznie odmówił wypłaty odszkodowania, a masakra spotkała się z powszechnym potępieniem społecznym. Wyrok pomógł w zwycięstwie abolicjonistom, którzy w 1807 wywalczyli w Zjednoczonym Królestwie prawny zakaz niewolenia ludzi i ich wywozu z Afryki, a w latach 1833 – 1838 – zniesienie niewolnictwa w całym Imperium Brytyjskim – za K. Baranowski, *Żagle na sztalugach*, Warszawa 2020, s.142. Co ciekawe, krytykę okrutnej praktyki wyrzucania niewolników za burtę na gruncie godności ludzkiej podjął już Cynceron (*O powinnościach* [w:] *Pisma filozoficzne*, t. 2, tłum. W. Kornatowski, Warszawa 1960, s. 519).

twórcom udało się uchwycić ducha godności ofiar w znaczeniu wartości i istoty człowieczeństwa.

Można też odróżnić różne znaczenia terminu „nienaruszalność”²⁰⁹.

- 1) Nienaruszalność *in abstracto* a *in concreto*. Prawa człowieka podlegają rozróżnieniu na *in abstracto*, jako konstrukcje normatywne o charakterze generalnym i abstrakcyjnym, oraz *in concreto*, jako „sama rzecz sprawiedliwa” – to, co tu i teraz, jest czyimś prawem człowieka²¹⁰. Za nienaruszalne można uznać wolności i prawa *in concreto*, pojęte jako to, co tu i teraz należne (z uwzględnieniem m.in. dopuszczalnych ograniczeń i ewentualnych kolizji). Są one nienaruszalne w ten sposób, że nie można ich poświęcać do realizacji innych wartości. Celem ochrony praw człowieka nie są prawa człowieka *in abstracto*, ale dobro konkretnego człowieka jako całości. Jedną z istotnych funkcji uznania godności za przyrodzoną, niezbywalną, nienaruszalną i za źródło praw jest umożliwienie tej ochrony przez system prawny. Wolność czy inne prawo określone *in concreto* pozostają w koniecznym związku z godnością i naruszenie takiej wolności czy prawa nie może się dokonać bez naruszenia godności²¹¹.
- 2) Nienaruszalność istoty wolności i praw jako zakaz. W tym znaczeniu nienaruszalność jest dyrektywą interpretacyjną mającą zastosowanie w procesie ustalania tego co *in concreto* jest należne²¹². Wskazanie istoty prawa lub wolności powinno uwzględniać kontekst sytuacji, w której dochodzi do ograniczenia danego uprawnienia²¹³. Uznanie nienaruszalności istoty wolności i praw nie wymaga wówczas uznania możliwości określenia *in concreto* treści owej istoty²¹⁴.
- 3) Nienaruszalność jako bezwyjątkowość ochrony wartości chronionych poszczególnymi wolnościami lub prawami. Nienaruszalne byłyby prawa, które chronią pewne wartości w sposób bezwyjątkowy, co znajduje wyraz m.in. w braku wyjątków *ex definitione*²¹⁵.

---

²⁰⁹ M. Piechowiak, *Klauzula limitacyjna a nienaruszalność praw i godności*, Warszawa 2009, s. 70–76.

²¹⁰ Za: M. Piechowiak, *Klauzula limitacyjna a nienaruszalność praw i godności*, Warszawa 2009, s. 70–76: „Takie pojmowanie prawa jako tego, co w danym przypadku jest komuś należne, spotykamy np. w hermeneutycznej filozofii prawa (np. A. Kaufmann, *Die „ipsa res iusta”* [w:] *idem, Beiträge zur Juristischen Hermeneutik – sowie weitere rechtsphilosophische Abhandlungen*, Kolonia 1984, s. 53) czy w amerykańskim realizmie prawnym, i bliższe jest ono kulturze prawa precedensowego; pojmowanie praw człowieka jako konstrukcji normatywnych o charakterze generalnym i abstrakcyjnym bliższe jest kulturze prawa kodeksowego.

²¹¹ M. Piechowiak, *Klauzula limitacyjna a nienaruszalność praw i godności*, Warszawa 2009, s. 73.

²¹² *Ibid.*, s. 72.

²¹³ Wyrok TK z 12 stycznia 1999 r., sygn. akt P 2/98 (Dz.U. 1999 nr 3, poz. 30).

²¹⁴ M. Piechowiak, *Klauzula limitacyjna ...*, s. 73.

²¹⁵ *Ibid.* s. 71.

4) Nienaruszalność jako niedopuszczalność stosowania klauzuli limitacyjnej. Nienaruszalność polegałaby na niedopuszczalności stosowania klauzuli limitacyjnej do praw i wolności *in abstracto*²¹⁶.

5) Nienaruszalność jako niedopuszczalność derogacji, czyli zawieszania zobowiązań do ochrony niektórych praw lub ich elementów na czas sytuacji szczególnych²¹⁷.

Ponadto mówić można także o nienaruszalności w sensie normatywnym od nienaruszalności w sensie opisowym (deskryptywnym). Godność, która jest nienaruszalna w sensie normatywnym, może być faktycznie naruszona, w przeciwieństwie do opisowego sensu nienaruszalności²¹⁸. Podział ten odpowiada wskazanemu wyżej rozróżnieniu w obrębie pojęcia godności na wartość i normę.

3. Godność w systemie ochrony praw człowieka UE

W systemie ochrony praw człowieka Unii Europejskiej gwarancję godności znajdziemy w Karcie Praw Podstawowych UE z 7 grudnia 2000 r., która na mocy traktatu z Lizbony z 13 grudnia 2007 r. uzyskała rangę równą prawu traktatowemu²¹⁹.

W preambule KPP UE stwierdza się:

„Narody Europy, tworząc między sobą coraz ściślejszy związek, są zdecydowane dzielić ze sobą pokojową przyszłość opartą na wspólnych wartościach. Świadoma swego duchowo-religijnego i moralnego dziedzictwa, Unia jest zbudowana na niepodzielnych, powszechnych wartościach godności osoby ludzkiej, wolności, równości i solidarności; opiera się na zasadach demokracji i państwa prawnego. Poprzez ustanowienie obywatelstwa Unii oraz stworzenie przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości stawia jednostkę w centrum swych działań [...]”.

---

²¹⁶ M. Piechowiak, *Klauzula limitacyjna* ..., s. 72.

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Ibid., s. 74.

²¹⁹ Dz.Urz.C 303/01 z 14 grudnia 2007 r., s. 1 (wersja skonsolidowana: Dz.Urz.U.E C 83 z 30 marca 2010 r., s. 389). Trzeba pamiętać, że KPP stanowi jeden z trzech filarów praw podstawowych w UE. Zgodnie bowiem z art. 6 ust. 2 zd. 1 TUE: „Unia przystępuje do europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wartości, a przystąpienie do tej Konwencji nie ma wpływu na kompetencje Unii określone w Traktatach” (ust. 2 zd. 2). Ponadto: „Prawa podstawowe, zagwarantowane w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz wynikające z tradycji konstytucyjnych wspólnych Państwom Członkowskim, stanowią część prawa Unii jako zasady ogólne prawa” (ust. 3). Zatem ochrona praw podstawowych w UE wspiera się na trzech filarach traktatowych, a mianowicie na: (1) Karcie Praw Podstawowych, (2) Akcesji Unii do Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4 listopada 1950 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61 poz. 284 ze zm.), (3) Prawach podstawowych jako zasadach ogólnych (prawa unijnego); za: A. Wróbel, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, red. A. Wróbel, Warszawa 2020, s. 3.

Po preambule następuje sześć rozdziałów merytorycznych, z których pierwszy poświęcony jest godności, co wynika nawet z samego jego tytułu. A zgodnie z art. 1 KPP UE: „Godność człowieka jest nienaruszalna. Musi być szanowana i chroniona”²²⁰.

W wyjaśnieniach dołączonych do KPP UE dodatkowo wskazuje się: „Godność człowieka jest nie tylko podstawowym prawem samym w sobie, ale stanowi rzeczywistą podstawę praw podstawowych. [...] W związku z tym, żadne z praw zawartych w Karcie nie może zostać użyte do naruszenia godności innej osoby, a godność człowieka jest częścią istoty praw zawartych w Karcie. Dlatego też prawo to nie może zostać naruszone, nawet jeżeli oznaczałoby to ograniczenie innego prawa”²²¹.

4. Godność w międzynarodowym systemie ochrony praw człowieka

4.1. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

Jak wykazano, pojęcie godności było przedmiotem licznych rozważań filozoficznych poczynając od Platona, a być może nawet wcześniejszych myślicieli. Jakkolwiek pojęcie godności pojawiło się w przedwojennych konstytucjach: weimarskiej (1919 r.) oraz Irlandii (1937 r.)²²², to momentem przełomowym, przejściem z wymiaru czysto filozoficznego do jurystycznego, było z pewnością uchwalenie 10 grudnia 1948 r. Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

Przed uchwaleniem PDPCz 26 czerwca 1945 r. zawarto Kartę Narodów Zjednoczonych²²³ – wielostronną umowę międzynarodową, powołującą do życia i określającą ustrój Organizacji Narodów Zjednoczonych. W preambule dokumentu przywołano pojęcie godności. Czytamy w niej:

„My, Ludy Narodów Zjednoczonych, zdecydowane

---

²²⁰ Co do rozumienia pojęcia godność w KPP UE pojawiły się w literaturze kontrowersje. M. Piechowiak (*Godność w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej – destrukcja uniwersalnego paradygmatu ujęcia podstaw praw człowieka?*, Warszawa 2012) wyraża obawę, że brak w tekście KPP UE cechy „przyrodzoności” i „równości”, jak i analiza preambuły Traktatu z Lizbony, w którym stwierdza się: „[...] Inspirowani kulturowym, religijnym i humanistycznym dziedzictwem Europy, z którego wynikają powszechne wartości, stanowiące nienaruszalne i niezbywalne prawa człowieka [...]”, może prowadzić do przededefiniowania pojęcia powszechności godności i praw człowieka. Porzucona może zostać koncepcja typu prawnonaturalnego na rzecz koncepcji typu pozytywistycznego.

²²¹ Dz.U.UE 2007/C 303/02.

²²² K. Kaczmarczyk-Kłak, *Godność człowieka w Konstytucji RP i konstytucjach innych państw*, „Studia Prawnicze KUL” 1(41)/2010, s.71–72.

²²³ Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych, podpisane 26.6.1945 (Dz.U. z 1947 nr 23, poz. 90 ze zm.).

uchronić przyszłe pokolenia od klęsk wojny, która dwukrotnie za naszego życia wyrządziła ludzkości niewypowiedziane cierpienia,

przywrócić wiarę w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość człowieka, w równouprawnienie mężczyzn i kobiet, w równość narodów dużych i małych,

stworzyć warunki umożliwiające utrzymanie sprawiedliwości i poszanowanie zobowiązań, wynikających z traktatów i innych źródeł prawa międzynarodowego, oraz popierać postęp społeczny i poprawę warunków życia w większej wolności (...)

Sama Karta Narodów Zjednoczonych nie zawiera katalogu praw człowieka ani mechanizmu ich przestrzegania. Zadanie to powierzono Komisji Praw Człowieka, która zdecydowała, że obszar ten nie będzie regulowany jednym dokumentem, a trzema:

- 1) Powszechną Deklaracją Praw Człowieka,
- 2) Paktem Praw Człowieka (ostatecznie zastąpionym dwoma: MPPSiK i MPPOiP) ,
- 3) środkami dotyczącymi wprowadzenia Paktu w życie²²⁴.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka została uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w Paryżu 10 grudnia 1948 r. W preambule i artykule pierwszym określono paradygmat współczesnego prawnego rozumienia godności. Pojęcie to w PDPCz nie jest podstawą do tworzenia praw, lecz do ich potwierdzenia i proklamacji²²⁵. We wstępie czytamy o przesłankach do ogłoszenia Deklaracji²²⁶:

„ZWAŻYWSZY, że uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju świata,

ZWAŻYWSZY, że nieposzanowanie i nieprzestrzeganie praw człowieka doprowadziło do aktów barbarzyństwa, które wstrząsnęły sumieniem ludzkości, i że ogłoszono uroczyste jako najwznioślejszy cel ludzkości dążenie do zbudowania takiego świata, w którym ludzie korzystać będą z wolności słowa i przekonań oraz z wolności od strachu i nędzy (...).

Również we wstępie do stwierdzono, że „dokument ten stanowi niewątpliwie jedno z największych i najtrwalszych osiągnięć ONZ. Przetłumaczona na większość języków świata Powszechna Deklaracja Praw Człowieka zbiera oraz porządkuje osiągnięcia i postulaty człowieka, który od wielu setek lat toczy nieskończoną jeszcze walkę o swoją wolność i godność”. Art. 1 stanowi zaś: „Wszystkie istoty ludzkie rodzą się wolne i równe w godności i prawach. Są one obdarzone rozumem i sumieniem oraz powinny postępować w stosunku do siebie wzajemnie w duchu braterstwa”.

---

²²⁴ Za: W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa człowieka*, Warszawa 2019, s. 104.

²²⁵ R. Wieruszewski, *Wolność czy bezpieczeństwo – dylematy na tle 60. rocznicy uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka ONZ* [w:] *Dylematy praw człowieka*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2009, s. 17.

²²⁶ Wszystkie cytaty z PDPCz za:

https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf [dostęp 23.12.2023].

Deklaracja została przyjęta niejako wbrew podziałom politycznym, kulturowym, intelektualnym i religijnym, wyraźnie widocznym podczas rokowań prowadzonych w latach 1946–1948 w ramach Komisji Praw Człowieka ONZ²²⁷. Pomimo tych różnic zdecydowana większość państw opowiedziała się za przyjęciem tego dokumentu²²⁸. To szerokie poparcie z pewnością ułatwiał fakt jedynie politycznego i moralnego, a nie prawnego, charakteru zobowiązań wynikających z Deklaracji²²⁹. Obecnie Deklaracja jest dzisiaj uznawana za źródło zwyczajowego prawa międzynarodowego, które jest powszechnie wiążące²³⁰.

4.2. Międzynarodowy Pakt Praw Osobistych i Politycznych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych

Pakty te, zamiast planowanego jednego Paktu Praw Człowieka, zostały uchwalone niemal 20 lat później, bo 16 grudnia 1966²³¹. Oba Pakty odwołują się do godności. We wstępie do MPPSiK stwierdzono²³²:

„Państwa Strony niniejszego Paktu,
zważywszy, że zgodnie z zasadami ogłoszonymi w Karcie Narodów Zjednoczonych uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej stanowi podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie,
uznając, że prawa te wynikają z przyrodzonej godności człowieka,
uznając, że zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka ideał wolnej istoty ludzkiej wyzwolonej od lęku i niedostatku może być osiągnięty tylko wówczas, kiedy zostaną stworzone warunki zapewniające każdemu korzystanie z praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych oraz z praw obywatelskich i politycznych (...).

---

²²⁷ 10 grudnia 1948 r., kiedy uchwalano Deklarację, w posiedzeniu Zgromadzenia Ogólnego ONZ w Pałacu Chaillot w Paryżu wzięło udział 58 państw, spośród których 48 wypowiedziało się za jej przyjęciem, 8 wstrzymało się od głosu (ZSRR i jego alianci, w tym Polska, a także Arabia Saudyjska i RPA) – za Z.Kędzia, *70 lat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka – pomnik czy żywy dokument?*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, Rok LXXX – zeszyt 4 – 2018, s. 5 - 7.

²²⁸ Powstrzymanie się od głosu ZSRR i jego sojuszników – w tym Polski argumentowane było przez te państwa rzekomą słabością postanowień socjalnych PDPCz.

²²⁹ Z. Kędzia, *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*, red. Z. Kędzia, A Hernandez-Polczyńska, Warszawa 2018, s. 5.

²³⁰ Zob. więcej Z.Kędzia, *70 lat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka – pomnik czy żywy dokument?*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, Rok LXXX – zeszyt 4 – 2018.

²³¹ W związku z tym, że MPPSiK jest istotniejszy dla tematu dysertacji, pominięto dalsze uwagi dotyczące MPPSiP.

²³² Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 (Dz.U. 1977, nr 38, poz. 169).

Podobnie jak przyjęcie PDPCz tak i przyjęcie traktatu międzynarodowego, jakim jest MPGSiK, nie obyło się bez rozbieżnych głosów wśród uczestników praw na traktatem²³³. Podstawowym problemem były kontrowersje dotyczące statusu praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, które postrzegane były jako „biedni kuzyni” praw osobistych i politycznych²³⁴. Obecnie, chociaż spory co do charakteru praw społeczno – ekonomicznych nie wygasły całkowicie, stwierdzić można, że formalnie proces przewycięzania hierarchizacji kategorii praw człowieka zakończony²³⁵. W trakcie II Światowej Konferencji Praw Człowieka zwołanej przez ONZ w Wiedniu w 1993 przyjęto Wiedeńską Deklarację i Program Działania, w której stwierdzono m.in., że *„Wszystkie prawa człowieka są uniwersalne, niepodzielne, wzajemnie zależne i powiązane. Wspólnota międzynarodowa musi traktować prawa człowieka w skali światowej w sposób sprawiedliwy i równy, na tych samych podstawach i z równym naciskiem”*²³⁶. Konferencja Wiedeńska również zaleciła opracowanie wzorem Paktu Praw Osobistych i Politycznych protokołu do MPPGSiK, który regulować miał procedurę skarg w sprawie naruszeń PGSiK²³⁷. 5.5.2013 z dniem wejścia w życie rzonego Protokołu zakończył się proces zrównania statusu praw społeczno – ekonomicznych z prawami osobistymi i politycznymi na poziomie międzynarodowym²³⁸.

4.3. Rady Europy

Nieco bliższego spojrzenia wymaga system Rady Europy i pozycja godności jako źródła praw i wolności.

---

²³³ Z jednej strony państwa o silnej tradycji liberalnej nie były skłonne do umieszczenia MPGSiK w prawie wiążącej konwencji ONZ dotyczącej praw człowieka, z drugiej kraje rozwijające się obawiały się, że z powodów ekonomicznych nie będą w stanie sprostać wymaganiom – zob. więcej Z. Kędzia, *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*, red. Z. Kędzia, A Hernandez-Polczyńska, Warszawa 2018, s. 6 – 9.

²³⁴ B. Saul, D. Kinley, J. Mowbray (eds), *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Cases and Materials*, Oxford 2014, s. 1 – za Z. Kędzia, *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*, red. Z. Kędzia, A Hernandez-Polczyńska, Warszawa 2018, s. 10. Zob. też W. Osiatyński, *Prawa Człowieka i ich granice*, tłum. S. Kowalski, Kraków 2011, s. 184 i nast., gdzie autor przedstawia różne sposoby postrzegania praw socjalno – ekonomicznych jako praw człowieka.

²³⁵ Z. Kędzia, *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych ...*, s. 10. Odnosić jednak trzeba różnice w treści art. 2 MPPOiP, zgodnie z którym „(...) każde z Państw Stron niniejszego Paktu zobowiązuje się przestrzegać i zapewnić (...) prawa uznane w niniejszym Pakcie” w stosunku do treści art. 2 MPPGSiK, zgodnie z którym „(...) każde z Państw niniejszego Paktu zobowiązuje się podjąć odpowiednie kroki (...), wykorzystując maksymalnie dostępne mu środki, w celu stopniowego osiągnięcia pełnej realizacji praw uznanych w niniejszym Pakcie (...).”

²³⁶ Deklaracja wiedeńska i program działania przyjęta przez Światową Konferencję Praw Człowieka, 25 czerwca 1993 r., Vienna Declaration and Programme of Action adopted by the World Conference on Human Rights on 25 June 1993, A/CONF.157/23, [w:] Deklaracja Wiedeńska i Program Działania Światowej Konferencji Praw Człowieka, Wiedeń, Czerwiec 1993, przeł. C. Piechowiak, Poznań 1998; World Conference on Human Rights: The Vienna Declaration and Programme of Action, June 1993, New York 1993.

²³⁷ Za Z. Kędzia, *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych ...*, s. 10.

²³⁸ Ibid.

W systemie Rady Europy (która jest organizacją typu półotwartego i jej członkami mogą być nie tylko państwa europejskie) obowiązują dwa zasadnicze podsystemy konwencyjne:

- 1) System Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (EKPCz), zwany strasburskim z uwagi na umiejscowienie głównego organu kontrolnego, którym jest Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu;
- 2) System Europejskiej Karty Społecznej (EKS), określany – z racji rodzaju umiejscowionych w nim praw i wolności – podsystemem społecznym²³⁹.

Zasadniczy standard ochrony praw człowieka wyznaczony jest przez EKPCz²⁴⁰. Jakkolwiek pod względem formalnym jest ona ratyfikowaną umową międzynarodową, która ma taki sam status jak inne ratyfikowane umowy międzynarodowe, to jednak w praktyce codziennego funkcjonowania – ze względu na znaczenie historyczne, bogate i nowatorskie orzecznictwo, długoletnią praktykę powoływania się na Konwencję przez sądy krajowe – EKPCz ma znaczenie priorytetowe wśród innych umów międzynarodowych dotyczących praw człowieka²⁴¹. Pomimo, że pojęcie godności i jej ochrony znaleźć można w protokole dodatkowym nr 13 (dotyczącym całkowitego zniesienia kary śmierci, który wszedł jako załącznik z chwilą przyjęcia protokołu 3 maja 2002 r.), to w tekście podstawowym Europejska Konwencja Praw Człowieka nie zawiera przepisu *expressis verbis* chroniącego godność. Mimo tego ETPCz w stosunkowo wczesnym wskazaniu orzeczniczym wskazał, że godność człowieka jest dobrem chronionym przede wszystkim przez art. 3 EKPCz²⁴². W nowszym orzecznictwie Trybunał uznaje godność człowieka za zasadę obowiązującą w całej Konwencji europejskiej²⁴³.

---

²³⁹ K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, Warszawa 2020, s. 107–108. Dodatkowo można wyodrębnić podsystem Europejskiej Konwencji Biomedycznej, tzw. Konwencji z Oviedo.

²⁴⁰ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950, zmieniona protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993, nr 61, poz. 284 ze zm.). Jej sygnatariuszami było 12 państw. Konwencja weszła w życie 8 września 1953 r. po ratyfikowaniu jej przez dziesięć państw członkowskich Rady Europy.

²⁴¹ Za A. Bodnar, *Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce*, Warszawa 2018, s. 368.

²⁴² Wyrok ETPCz z 25.4.1978 w sprawie *Tyler v. Wielka Brytania*, pkt 33 (Trybunał stwierdził, że kara chłosty, kolidująca z godnością ludzką) a także wyrok ETPCz z 28.5.1985 w sprawie *Abdulaziz, Cabales i Balkandali v. Wielka Brytania*, połączone skargi 9214/80, 9473/81, 9474/81, pkt 90 – 91 (zdaniem ETPCz odmienne traktowanie przez władze imigracyjne osób różnych narodowości nie narusza godności ludzkiej ani respektu dla ludzkiej osobowości) i inne wskazane w: L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 220.

²⁴³ Za: L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012: wyrok ETPC z 25 kwietnia 1978 r. w sprawie *Tyler v. Wielka Brytania*, pkt 33 (kara chłosty, kolidując z godnością ludzką i integralnością cielesną, ma charakter poniżający w rozumieniu art. 3 Konwencji europejskiej jako przejaw zinstytucjonalizowanej przemocy); wyrok ETPC z 28 maja 1985 r. w sprawie *Abdulaziz, Cabales i Balkandali v. Wielka Brytania*, połączone skargi 9214/80, 9473/81, 9474/81, pkt 90 91 (odmienne traktowanie przez władze imigracyjne osób różnych narodowości nie narusza godności ludzkiej ani respektu dla osobowości); wyrok z 25

Do Europejskiej Karty Społecznej sporządzonej w Turynie 18 października 1961 r., którą uzupełniają: (1) Protokół dodatkowy z 5 maja 1988 r. rozszerzający katalog praw społecznych, (2) Protokół zmieniający z 21 października 1991 r. i (3) Protokół skarg zbiorowych z 11 maja 1995 r. (tzw. turyński), Polska przystąpiła 26 listopada 1991 r.²⁴⁴ EKS dotyczy szerokiego katalogu praw społecznych i ekonomicznych, które ewoluowały wraz przyjmowaniem dodatkowych protokołów. Ostatnimi dużymi zmianami było przyjęcie 3 maja 1996 zrewidowanej EKS, która w założeniu ma stopniowo zastępować EKS z 1961²⁴⁵.

4.4. Inne międzynarodowe akty prawne

Przyrodzona i niezbywalna godność jako źródło praw człowieka uznana jest także w wielu innych konwencjach międzynarodowych. Wspomnijmy tylko o paru:

- Konstytucja UNESCO z 16 listopada 1945²⁴⁶. W preambule stwierdzono m.in.: „wielka i straszliwa wojna, która niedawno została zakończona, stała się możliwą wskutek odrzucenia demokratycznych ideałów godności [...]” oraz „szerzenie kultury i powszechnej oświaty, w dążeniu do sprawiedliwości, wolności i pokoju, jest niezbędne dla godności człowieka i stanowi święty obowiązek, który wypełnić winny wszystkie narody w duchu wzajemnej pomocy”.
- Konwencja o Prawach Dziecka z 20 listopada 1989²⁴⁷. Dokument ten w preambule stanowi m.in., iż „Uważając, że zgodnie z zasadami zawartymi w Karcie Narodów Zjednoczonych uznanie wrodzonej godności [...] jest podstawą wolności, sprawiedliwości oraz pokoju na świecie, mając na uwadze, że ludy Narodów Zjednoczonych potwierdziły w Karcie swą wiarę w podstawowe prawa człowieka oraz w godność [...]”. Konwencja poświęca godności dziecka więcej przepisów. I tak:
  - Art. 23 ust. 1: „Państwa-Strony uznają, że dziecko psychicznie lub fizycznie niepełnosprawne powinno mieć zapewnioną pełnię normalnego życia w warunkach

---

marca 1993 r. w sprawie Costello – Roberts v. Wielka Brytania, skarga 8574/89, pkt 27; wyrok z 4 grudnia 1995 r. w sprawie Ribitsch v. Austria, skarga 18896/91, pkt 38; wyrok z 16 grudnia 1997 r. w sprawie Raninen v. Finlandia, skarga 20972/92, pkt 53; wyrok z 9 czerwca 1998 r. w sprawie Tekin v. Turcja, skarga 22496/93, pkt 53; wyrok z 11 lipca 2002 w sprawie Dikme v. Turcja, skarga 20869/92, pkt 90.

²⁴⁴ Polska nie jest jednak stroną Protokołu skarg zbiorowych z 1995 r., co uniemożliwia inicjowanie przeciwko niej skarg przed Europejskim Komitetem Praw Społecznych. Polska nie ratyfikowała 14 spośród 72 paragrafów EKS: art. 2 § 2, art. 4 § 1, art. 6 § 4, art. 7 § 1, 3 i 5, art. 10 § 3-4, art. 13 § 1 i 4, art. 14 § 1 oraz art. 18 § 1-3. Nie ratyfikowała także dwóch z siedmiu bezwzględnie obowiązujących przepisów EKS: art. 6 § 4 i art. 13 § 1 i 4.

²⁴⁵ Za: W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa człowieka*, Warszawa 2019, s. 90. Polska podpisała zrewidowaną EKS 25 października 2005, jednak dotąd nie dokonała jej ratyfikacji.

²⁴⁶ Konwencja dotycząca utworzenia Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, podpisana w Londynie z 16 listopada 1945 r. (Dz.U. 1947 nr 46, poz. 242).

²⁴⁷ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z 20 listopada 1989 (Dz.U. 1991 nr 120, poz. 526).

gwarantujących mu godność [...]”.

- Art. 28 ust. 2: „Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe środki zapewniające, aby dyscyplina szkolna była stosowana w sposób zgodny z ludzką godnością[...]”.
  - Art. 37 pkt c: „Państwa-Strony zapewnią, aby każde dziecko [...] z poszanowaniem wrodzonej godności [...]”.
  - Art. 39: „Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki dla ułatwienia przebiegu rehabilitacji fizycznej i psychicznej [...] przebiegać będzie w środowisku, które sprzyja zdrowiu, zapewnieniu własnego szacunku i godności dziecka”.
  - Art. 40 ust. 1: „Państwa-Strony uznają prawo każdego dziecka [...] do traktowania w sposób sprzyjający poczuciu godności”²⁴⁸.
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z 13 grudnia 2006²⁴⁹, której celem, zgodnie z art. 1, jest „[...] popieranie poszanowania ich przyrodzonej godności”.

Ponadto potwierdzenie godności znalazło wyraz m.in. w Międzynarodowej Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 1965²⁵⁰, w Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 1979²⁵¹ oraz w innych aktach prawnych²⁵², mniej związanych zakresem uregulowania z przedmiotem niniejszej dysertacji.

Warto także wspomnieć o obowiązujących na wybranych obszarach globu regulacjach, także odnoszących się do pojęcia godności. Są wśród nich:

- międzyamerykański system ochrony, w którym podstawowym aktem prawnym jest Amerykańska Konwencja Praw Człowieka (Pakt z San José) z 22 listopada 1969, wzorowana na PDPCz²⁵³;
- afrykański system ochrony praw człowieka, w którym podstawowym dokumentem jest Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów (Karta z Banjul) z 28 czerwca 1981²⁵⁴;

---

²⁴⁸ Zob. więcej: W. Wolman, *Godność dziecka jako kategoria antropologiczno-pedagogiczna*, Warszawa 2021.

²⁴⁹ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 13 grudnia 2006 (Dz.U. 2012 poz. 1169). Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z 20 listopada 1989 (Dz.U. 1991 nr 120, poz. 526).

²⁵⁰ Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 21.12.1965.

²⁵¹ Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 18.12.1979.

²⁵² Zob. więcej: K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, Warszawa 2020, s. 23.

²⁵³ Treść aktu w języku polskim dostępna <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1969a-c1.html> [dost. 30.5.2024].

²⁵⁴ Treść aktu w języku polskim dostępna <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1981-pre.html> [dost. 30.5.2024].

- azjatycka ochrona praw człowieka, gdzie podstawowym dokumentem jest Deklaracja z Bangkoku z 2 kwietnia 1993²⁵⁵;
- arabsko-muzułmańska ochrona praw człowieka, gdzie podstawowym dokumentem jest Arabska Karta Praw Człowieka z Tunisu z 22 maja 2004²⁵⁶.

5. Godność a prawo Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia

Prace nad Powszechną Deklaracją Praw Człowieka, która godność ludzką uznała za najwyższą wartość aksjologiczną i źródło praw człowieka, toczyły się z wiodącym udziałem przedstawicieli Zjednoczonego Królestwa²⁵⁷. Samo pojęcie *dignity* nie jest nowe w systemie prawa tego państwa. Jednak przed wejściem w życie HRA używane było w rozumieniu godności pełnionego urzędu (na przykład godności korony, sądu, Parlamentu)²⁵⁸ i nie stanowiło, przynajmniej formalnie, kluczowego pojęcia w prawie konstytucyjnym Zjednoczonego Królestwa²⁵⁹.

Jakkolwiek godność osobowa pojawiała się w dyskursie i orzecznictwie²⁶⁰ Zjednoczonego Królestwa już wcześniej, to właśnie wejście w życie HRA 1998 w 2000 uczyniło ją fundamentalną dla tamtejszego systemu prawnego²⁶¹. W nauce prawa konstytucyjnego Zjednoczonego Królestwa powszechny jest pogląd, że pojęcie godności ludzkiej nie było rozpowszechnione ani ważne w stosowaniu prawa, jednak zrozumienie jego znaczenia nie jest możliwe bez szerszego nakreślenia specyfiki tego systemu²⁶².

²⁵⁵ Zob. więcej M. Popilarski, *Deklaracja z Bangkoku jako przykład azjatyckiego rozumienia praw człowieka*, <https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/144557> [dost.30.5.2024].

²⁵⁶ Treść aktu dostępna <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IJudiciary/Arab-Charter-on-Human-Rights-2005.pdf> [dost.30.5.2024]. Ponadto zob. więcej: K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, Warszawa 2020, s. 92–103; W. Wolman, *Godność dziecka jako kategoria antropologiczno-pedagogiczna*, Warszawa 2021, s. 100–106.

²⁵⁷ A. Bisztyga, *Oddziaływanie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na porządek prawny Zjednoczonego Królestwa*, Katowice 2008, s. 298.

²⁵⁸ D. Bedford, *Human dignity in Great Britain and Northern Ireland* [w:] P. Becchi, K. Mathis, *Handbook of Human Dignity in Europe*, New York 2019, s. 321.

²⁵⁹ *Ibid.*, s. 320.

²⁶⁰ Na pojęcie godności człowieka powoływano się w sporach z zakresu bioetyki – utrzymywania przy życiu osób w stanie wegetatywnym: *Airedale N.H.S. Trust v Bland* [1993] A.C. 789 and *Law Hospital NHS Trust v Lord Advocate* (1996) ScotCS CSIH 2; D. Bedford, *Human dignity in Great Britain and Northern Ireland...*, s. 320.

²⁶¹ E. Howard, *Meaning and position of human dignity in the Constitution – theoretical and dogmatic dimensions* [online]: <https://wp.ufpel.edu.br/ghdp/files/2020/12/Human-Dignity-Principle-UK-Prof.-Erica.pdf> [dostęp: 5 kwietnia 2023 r.].

²⁶² *Ibid.*

Jest, jak już podkreślano, Zjednoczone Królestwo państwem o znaczących zasługach dla narodzin i rozwoju idei praw człowieka, rządów prawa i praw jednostki. Brak w systemie Zjednoczonego Królestwa *explicité* wyrażonego pojęcia godności osobowej jako źródła praw i wolności ma kilka powodów. Być może najważniejszym z nich jest fakt, że w przeciwieństwie do innych systemów, w systemie brytyjskim nie nastąpił konstytucyjny *big bang* w postaci uchwalenia konstytucji²⁶³. W omawianej doktrynie prawnej mocno ugruntowany jest pogląd, że brytyjskie prawo konstytucyjne nie stanowi źródła, lecz rezultat przestrzegania w praktyce uprawnień jednostki wobec państwa²⁶⁴. Korzenie tej tezy tkwią w silnie historycznie ugruntowanym przekonaniu, że wolność jest przyrodzonym prawem (*birthright*) każdego człowieka oraz że każdy obywatel Zjednoczonego Królestwa ma prawo do korzystania z dobrodziejstw prawa ustalanego (rodzącego się, wynikającego z przyrodzonych praw człowieka) na przestrzeni wieków, a w szczególności z prawa do ochrony, jakiej winien człowiekowi udzielać wymiar sprawiedliwości²⁶⁵. Podkreślenia wymaga fakt, że w systemie prawnym Zjednoczonego Królestwa wolności i prawa jednostki nie mają źródła w woli ustawodawcy. Ich źródłem było i jest głębokie przekonanie społeczeństwa o ich istnieniu²⁶⁶. Przybrało ono z czasem postać powszechnie respektowanego prawa zwyczajowego. Symptomatyczne, że wszystkie angielskie akty konstytucyjne regulujące status jednostki cechowało ujęcie negatywne²⁶⁷. *Magna Charta Libertatum*, *Habeas Corpus Act* i *Bill of Rights* stanowią, czego władzy nie wolno, i to na podstawie już istniejących praw²⁶⁸. Ponadto fakt istnienia pierwotnych wobec państwa praw i wolności wzmacniali swoim nauczaniem, niezmiernie prominentni w anglosaskiej nauce prawa William Blackstone, John Locke czy, później, wspomniany już A.V. Dicey. Można zatem przyjąć, że choć niezdefiniowane, pojęcie godności człowieka jest od dawna częścią systemu prawnego Zjednoczonego Królestwa.

Podsumowanie

Pojęcie godności, tak kluczowe dla współczesnych systemów prawnych, nie ma swojej legalnej definicji. Co więcej, próba określenia normatywnej treści godności jest trudna, a w

---

²⁶³ D. Bedford, *Human dignity in Great Britain ...*, s. 321.

²⁶⁴ A. Bisztyga, *Oddziaływanie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na porządek prawny Zjednoczonego Królestwa*, Katowice 2008, s. 27.

²⁶⁵ Ibid. s. 28.

²⁶⁶ Ibid.

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ Ibid.

pełni nawet niemożliwa, ponieważ wymagałaby określenia konkretnej formuły człowieka²⁶⁹. Inaczej mówiąc, można godność określić jako „ubogą treściowo”, ponieważ nie da się jej jednoznacznie ująć w formuły prawne, jednak może być i jest przez te formuły wskazywana i jako taka musi być brana pod uwagę w procesie stanowienia i wykładni prawa. Właściwe rozumienie godności pozwala zapewnić „otwartość” systemu normatywnego na dopełnienia i jego stały „kontakt” z konkretnym dobrem poszczególnych ludzi²⁷⁰.

Biorąc pod uwagę dotychczasowe rozważania, można natomiast wskazać na cechy godności człowieka. Jest zatem ona:

- 1) powszechna – „wszystkie istoty ludzkie...”;
- 2) równa – „...rodzą się równe w godności” – niezależna od zmiennych cech podmiotu godności, w tym także niezależna od kwalifikacji moralnych tego podmiotu;
- 3) inherentna – przyrodzona, niemożliwa do oddzielenia od podmiotu godności i nienadawana jakimkolwiek działaniem człowieka, oraz niezbywalna – niemogąca być odebrana jakimkolwiek działaniem;
- 4) nienaruszalna – niemogąca być poświęcona w imię innych wartości, związana z zakazem czysto instrumentalnego (przedmiotowego) traktowania człowieka (państwo i prawo są dla człowieka, a nie człowiek dla państwa czy prawa; podmiot godności jest „celem samym w sobie”);
- 5) źródłem praw człowieka – wszystkich: dotyczących trwania biologicznego oraz rozwoju ściśle osobowego (w tym praw socjalnych i ekonomicznych);
- 6) różna od wolności i rozumności;
- 7) pozytywnie wyróżniająca swój podmiot spośród innych bytów;
- 8) wytyczająca aksjologiczny kierunek interpretacji całego systemu prawnego;
- 9) mogąca stanowić samodzielną podstawę skargi konstytucyjnej (oznacza to, że ma charakter prawa podmiotowego, a nie tylko zasady ogólnej).

Zasada godności człowieka będącej źródłem wolności i praw jest toposem prawnym, wynikającym bezpośrednio z wielu przepisów o charakterze konstytucyjnym, unijnym i międzynarodowym²⁷¹.

---

²⁶⁹ P. Tuleja, *Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności*, Zakamycze 2003, s. 111.

²⁷⁰ M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka*, Lublin 1999, s. 86–88.

²⁷¹ M. Krzemiński, *Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa*, red. M. Florczak-Wątor, A. Grabowski, Kraków 2021, s. 969.

Rozdział II

Godność dłużnika a gwarancje praw jednostki

Ryc. 3. Aleksander Kotsis *Ostatnia Chudoba*²⁷²

Źródło: <https://wolnelektury.pl/katalog/obraz/kotsis-ostatnia-chudoba/>

Wprowadzenie

Jako że idea godności została już scharakteryzowana na łamach niniejszej publikacji, konieczne jest teraz szersze niż we wstępie określenie, kim jest dłużnik.

Chociaż pojęcie dłużnika nie zostało zdefiniowane wprost w przepisach prawa cywilnego, to jednak rozważania należy rozpocząć od uregulowań zawartych w przepisach kodeksu cywilnego dotyczących zobowiązań. Otóż zgodnie z art. 353 § 1 k.c.²⁷³ zobowiązanie polega na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić. Zobowiązanie to prawna więź, relacja między dwiema stronami: wierzycielem i dłużnikiem²⁷⁴. Jego istotą jest zaspokojenie uznanego prawnie i godnego ochrony interesu wierzyciela. Dłużnik jest zatem w rozumieniu przepisu art. 353 § 1 k.c. podmiotem stosunku zobowiązaniowego. Treścią tego stosunku są uprawnienia wierzyciela i skorelowane z nimi obowiązki dłużnika²⁷⁵. Uprawnienia wierzyciela stanowią wierzytelność, a obowiązkiem dłużnika jest dług. Dłużnikiem w postępowaniu egzekucyjnym jest z kolei

²⁷² Obraz A.Kotsisa można interpretować jako intuicyjną ilustrację naruszenia godności dłużnika. Podkreślić tu należy, że wciąż zgodnie z art. 829 pkt 3 k.p.c. nie podlegają egzekucji jedna krowa lub dwie kozy albo trzy owce potrzebne do wyżywienia dłużnika i będących na jego utrzymaniu członków jego rodziny wraz z zapasem paszy i ściółki do najbliższych zbiorów.

²⁷³ Ustawa z dnia 23.4.1963 – Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16, poz. 93, t.j. Dz.u. z 2023 poz. 1610, 1615, 1890, 1933).

²⁷⁴ Za: K. Czub [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2022, s. 614.

²⁷⁵ Ibid.

podmiot, z którego majątku zaspokajane jest roszczenie wierzyciela (osoba wymieniona w tytule wykonawczym jako zobowiązana do świadczenia, przeciwko której wszczęto postępowanie egzekucyjne)²⁷⁶. Pojęcie dłużnika, na potrzeby opracowania, w kontekście godności ograniczone zostało do osób fizycznych.

Zarówno wierzytelność, jak i dług nie mają swojej legalnej definicji. Na potrzeby rozprawy wystarczy uznanie, że wierzytelność to prawo podmiotowe o charakterze względnym²⁷⁷. W prawie tym mieszczą się uprawnienia wierzyciela, którym najczęściej odpowiadają – pokrywające się z nimi – obowiązki dłużnika²⁷⁸.

Jakkolwiek pojęcie długu jest niezmiernie głęboko związane z religią i moralnością, na potrzeby dysertacji należało skupić się wyłącznie na jego prawnej definicji²⁷⁹. Dług to zatem wyraz powinności dłużnika, obowiązek spełnienia świadczenia na rzecz wierzyciela²⁸⁰. Odpowiedzialność, która zazwyczaj łączy się z długiem²⁸¹, ale nie jest z długiem tożsama, oznacza wszelkie negatywne dla dłużnika konsekwencje prawne związane z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania. Zasadą w takim przypadku jest wykonanie obowiązków dłużnika w drodze przymusu państwowego przez uprawnione organy egzekucyjne, w szczególności komorników sądowych i sądy.

---

²⁷⁶ J. Misztal-Konecka, *Leksykon cywilnego postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego. Podstawowe pojęcia*, Warszawa 2021, s. 193.

²⁷⁷ Za: K. Czub [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2022, s. 619.

²⁷⁸ Na problem z definiowaniem pojęcia wierzytelność wskazuje J. Mojak (*Obrót wierzytelnościami*, Warszawa 2021, s. 20–21). Wskazuje on, że: „[...] według R. Longchamps de Beriera wierzytelność jest prawem wierzyciela do zaspokojenia oznaczonego interesu przez odpowiednie zachowanie się dłużnika. Podobne ujęcie przedstawił F. Zoll [...] Jednocześnie F. Zoll, podobnie jak niektórzy przedstawiciele niemieckiej doktryny prawa obligacyjnego, chciał przyznać wierzycielowi – obok prawa względnego – także prawo bezwzględne przeciwko dłużnikowi, będące *sui generis* prawem własności wierzytelności, skutecznym *erga omnes*. Nietrafność tego typu konstrukcji przedstawił A. Ohanowicz. W szczególności należy podzielić twierdzenie tego autora, że za »urzeczowieniem« wierzytelności nie przemawia okoliczność, iż można nią rozporządzać – między innymi – w drodze przelewu. [...] W. Czachórski twierdzi, że wierzytelnością jest zobowiązanie z punktu widzenia podmiotu uprawnionego (wierzyciela). [...] A. Ohanowicz widzi w wierzytelności uprawnienie wierzyciela. Według tego autora wierzytelność i dług są dwiema stronami tego samego stosunku prawnego (zobowiązania), zależnie od tego, czy rozpatrujemy go ze strony uprawnionej, czy zobowiązanej. S. Grzybowski uznaje wierzytelność (obok długu) za podstawowy oraz konieczny element każdego stosunku zobowiązaniowego, w ramach którego należy dostrzegać wiele różnych uprawnień będących przejawem prawa podmiotowego. A. Wolter zaś traktuje wierzytelność jako jedną z postaci korzystania z dóbr majątkowych, będących prawem jednego podmiotu (wierzyciela) do żądania świadczenia od drugiego podmiotu (dłużnika). Z kolei Z. Radwanski uważa wierzytelność za prototyp wszelkich praw podmiotowych względnych, polegający na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia”.

²⁷⁹ Zob. więcej: T. Chojnacki, *Dług, moralność, antysemityzm i parę żartów*, „Nowa Currenda” 2/2023.

²⁸⁰ Za K. Czub [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2022, s. 619.

²⁸¹ Pomijając tzw. zobowiązania naturalne – zob. więcej: K. Riedl, *Zobowiązania naturalne (niezupełne) w polskim prawie cywilnym* [rozprawa doktorska niepubl., Warszawa 2020].

Wyróżnić można dwa rodzaje majątkowej odpowiedzialności za dług: osobistą – dłużnik odpowiada co do zasady całym swoim majątkiem, oraz rzeczową – powstającą w przypadku zabezpieczenia wierzytelności ograniczonym prawem rzeczowym²⁸².

Ponieważ, zgodnie z art. 803 k.p.c., tytuł wykonawczy stanowi podstawę do prowadzenia egzekucji ze wszystkich części majątku dłużnika, konieczne jest w tym miejscu zatrzymanie się przy terminie „majątek”. „Majątek” nie został zdefiniowany w przepisach prawa. W doktrynie, szczególnie z okresu ostatniego dwudziestolecia XX wieku²⁸³, istnieje, obecnie niedominujące, wąskie rozumienie tego pojęcia – jako aktywów, czyli praw majątkowych danego podmiotu. Ujęcie to utożsamia majątek z mieniem. Mienie zdefiniowane zostało w art. 44 k.c., zgodnie z którym jest nim własność i inne prawa majątkowe. Mienie to zatem zbiór praw majątkowych o charakterze bezwzględnym i względnym. Nie obejmuje przy tym niemajątkowych praw podmiotowych ani zobowiązań²⁸⁴. Mienie podlega ochronie konstytucyjnej oraz ochronie wynikającej z art. 1 Protokołu nr 1 do EKPCz²⁸⁵. Nad tym, podobnie jak nad własnością, autor niniejszej publikacji pochyli się w dalszej części rozdziału.

„Inne prawa majątkowe” to zarówno prawa o charakterze prawnorzeczowym (użytkowanie wieczyste oraz ograniczone prawa rzeczowe), jak i wierzytelności²⁸⁶. Charakter majątkowy może bowiem przysługiwać prawom o charakterze względnym i bezwzględnym. Bezpośrednio należy go wiązać z ekonomicznym interesem uprawnionego. Do dóbr o charakterze majątkowym zalicza się również prawa na dobrach niematerialnych o charakterze majątkowym (np. te, których przedmiotem są utwory), prawa rodzinne o charakterze majątkowym oraz prawa do spadku²⁸⁷. Dominuje przy tym stanowisko, że w skład mienia wchodzi posiadanie, jako stan faktyczny²⁸⁸, oraz ekspektatywa, za czym przemawia funkcjonalna wykładnia przepisu²⁸⁹. Mieniem jest także przedsiębiorstwo w znaczeniu art. 55¹ k.c., w stosunku do którego przysługuje bezwzględne prawo podmiotowe o charakterze

---

²⁸² Za: K. Czub [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2022, s. 619.

²⁸³ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 249; S. Grzybowski [w:] *System prawa cywilnego*, t. 1, red. S. Grzybowski, Warszawa 1985, s. 463.

²⁸⁴ Zob. m.in. wyrok SN z 3 grudnia 2009, II CSK 215/09, LEX nr 551060.

²⁸⁵ Dz.U. z 1995 nr 36, poz. 175.

²⁸⁶ M. Balwicka-Szczyrba [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2022, s. 113.

²⁸⁷ M. Balwicka-Szczyrba [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*..., s. 113; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 140.

²⁸⁸ Tak: M. Balwicka-Szczyrba [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*... s. 113; G. Bieniek, S. Rudnicki, *Nieruchomości. Problematyka prawna*, Warszawa 2013, s. 167 – za uznaniem posiadania za składnik mienia przemawia okoliczność, że posiadacz, w tym także posiadacz w złej wierze, korzysta z rzeczy oraz pobiera jej pożytki, co nadaje posiadaniu wymierną wartość majątkową; odmiennie: T. Sokołowski [w:] M. Gutowski, *Komentarz KC*, t. 1, Warszawa 2018, art. 44.

²⁸⁹ M. Balwicka-Szczyrba [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*..., s. 113.

względny. Tu również zawiera się tajemnica przedsiębiorstwa. Za składnik mienia przez część doktryny uznawana jest sytuacja dysponenta tajemnicy przedsiębiorstwa (poufnego *know-how*). Stanowi ona na mocy art. 55¹ pkt 8 k.c. składnik przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym.

Mienia nie stanowią prawa podmiotowe niemajątkowe (np. prawa wynikające ze stosunków rodzinnych o charakterze niemajątkowym). Można jednak zauważyć, że niektóre prawa podmiotowe mają charakter mieszany (majątkowo-osobisty). Wydaje się, że praw o charakterze mieszanym, w sytuacji gdy element niemajątkowy jest przeważający (np. prawo do grobu), nie można uznawać za składnik mienia²⁹⁰.

W odróżnieniu od mienia, majątek w szerszym znaczeniu to ogół praw i obowiązków majątkowych podmiotu prawa. To odróżnia mienie od majątku, który może, w tym ujęciu, obejmować aktywa i pasywa²⁹¹.

Podzielić należy pogląd, że zadaniem wykładni jest ocena, w jakim znaczeniu ustawodawca używa, w konkretnym przypadku, terminu „majątek” – w węższym jest ono obecne w art. 863 czy 871 k.c., w szerszym – w art. 101 i 155 k.r.o.²⁹²

Tytułem dalszych uwag porządkujących konieczne jest podkreślenie, że godność dłużnika nie jest osobną kategorią godności. To ta sama godność osobowa, której próbę analizy podjęto w rozdziale pierwszym. Autor, przyjąwszy za J. Maritain'em, że prawa i wolności człowieka wynikające z godności są z niej odczytywane wraz z rozwojem cywilizacji²⁹³, w rozdziale II podejmuje próbę znalezienia odpowiedzi na pytanie, jakie prawa przysługują osobie, która jest dłużnikiem. Jak bowiem ustalono, jedną z cech godności jest to, że jest ona źródłem praw człowieka – wszystkich: dotyczących biologicznego trwania oraz rozwoju ściśle osobowego, w tym także praw socjalnych i ekonomicznych. Autor nie podejmuje się przy tym

---

²⁹⁰ M. Balwicka-Szczyrba [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz...*, s. 113.

²⁹¹ Za: R. Świrgoń-Skok, *Komentarz do KC Art. 44 KC* red. M. Załucki, 2023, wyd. 3, Legalis. Tak też: wyrok SA w Łodzi z 28 marca 2014 r., I ACa 1278/13, Legalis; wyrok SN z 3 grudnia 2009 r., II CSK 215/09, Legalis.

²⁹² M. Balwicka-Szczyrba [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz...*, s. 113.

²⁹³ Za: L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 45.

próby analizy sytuacji psychologicznej dłużnika²⁹⁴. Warto jednak odnotować, że dług i związane z nim komplikacje są wielkim problemem społecznym tak w Polsce, jak i w Anglii²⁹⁵.

W kontekście zdefiniowania dłużnika na gruncie prawa cywilnego konieczne jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy przepisy o wolnościach i prawach człowieka działają bezpośrednio w stosunkach cywilno-prawnych horyzontalnych. Jakkolwiek w postępowaniu egzekucyjnym komornik, działając na rzecz wierzyciela, korzysta z uprawnień władczych w

---

²⁹⁴ Przede wszystkim przekracza to kompetencje autora i wykracza poza ramy pracy. Odnotować jednak należy psychologiczny – wewnętrzny aspekt bycia dłużnikiem i związane z tym konsekwencje. Zob. więcej R. Pomianowski, *Wyuczona bezzadolność po ludzku. Kiedy tracimy kontrolę nad istotnymi aspektami życia*, niepubl.: „[...] Przyczyny popadania w zadłużenie są bardzo zróżnicowane, określane zależnie od perspektywy, z jakiej analizowane jest zachowanie osoby ryzykownie zadłużającej się. Inaczej będzie je klasyfikowała ekonomia, inaczej socjologia, a jeszcze inaczej psychologia. Inaczej o przyczynach nieobsługiwanego zobowiązania będzie mówił wierzyciel, inaczej dłużnik, a jeszcze inaczej osoba, która świadczy pomoc i wsparcie, poszukując optymalnego rozwiązania. Przyjęcie konkretnej perspektywy teoretycznej, optymalnie opisującej problem chronicznego zadłużania się, jest potrzebne z wielu względów. Po pierwsze: wyjaśnienie specyficznej logiki zachowania osób, które popadają w tzw. spiralę zadłużenia – zaciągają kolejne zobowiązania tylko po to, aby spłacić istniejące już i stale rosnące zadłużenie – jest niezbędne dla zaplanowania podejmowanych wobec tych osób adekwatnych strategii pomocowych. Po drugie: rzetelna i adekwatna diagnoza przyczyn i mechanizmów takich zachowań powinna zapobiegać, czy choćby ograniczać ryzyko (nawet nieświadomego) wspierania osób zadłużonych, w kontynuowaniu destruktywnych strategii radzenia sobie z problemem zadłużenia. Idzie tu nie tylko o przeciwdziałanie podejmowanym w dobrej wierze działaniom pomocowym osób najbliższych (spłacanie cudzych długów, własnych dzieci lub rodziców, pożyczanie kolejnych pieniędzy na spłatę długu zagrażające współzadłużeniem bliskich), ale także działanie systemu szybkich i niezabezpieczanych należycie pożyczek parabankowych osobom nieposiadającym zdolności kredytowej („Bez BIK”, „Bez BIG12”) oraz inne działania chroniące dłużnika przed świadomością problemu oraz jego konsekwencjami. Powszechnym problemem w pracy z osobami zadłużonymi (co potwierdzają doświadczenia firm windykacyjnych, sądów i komorników oraz środowisk świadczących pomoc prawną i psychologiczną zadłużonym) jest to, że dominującymi strategiami reagowania na sytuację problemów finansowych czy niewypłacalności jest przejawiana przez nich bierność oraz różnorodne formy ucieczki przed konfrontacją z sytuacją i jej konsekwencjami. W obu przypadkach strategie te nie tylko nie zapewniają sukcesu – nieobsługiwane zadłużenie wzrasta. Wg danych Komendy Głównej Policji w liczbie 5255 samobójstw kończących się zgonem w Polsce w 2019 roku przyczynę zamachu udało się ustalić w przypadku tylko 2159 osób, przyczyny ekonomiczne, zadłużenie stanowi 9,1% wyjaśnionych powodów samobójstw. Warto dodać, że aż 963 przypadki dotyczą osób cierpiących na różnorodne zaburzenia psychiczne a wśród przypadków o niewyjaśnionych przyczynach mogą znajdować się osoby zadłużone – najczęściej odchodzą dyskretnie, nie pozostawiają informacji o powodach swych decyzji. [...] dodatkowe koszty sądowe i egzekucji komorniczej, ale generując dodatkowy stres (ukrywanie się, ucieczki przed wierzycielem) powodują pogorszenie sytuacji psychologicznej dłużnika. Często obserwowanym problemem w zachowaniach osób zadłużonych, które utraciły kontrolę nad osobistymi finansami, jest pojawienie się klasycznych symptomów wyuczonej bezzadolności: wzrost niepokoju, lęku, skłonność do nawykowego – bezrefleksyjnego, wręcz „beźmyślnego” – powtarzania wcześniejszych zachowań (popelnianie ciągle tych samych błędów), apatia czy pełnoobjawowe zaburzenia depresyjne.

²⁹⁵ Każdego roku w Anglii ponad 100 000 osób w związku z problemami z zadłużeniem podejmuje próby samobójcze, a ponad 420 000 rozważa targnięcie się na własne życie. Przy tym osoby z problemami finansowymi trzy razy częściej rozważają możliwość popełnienia samobójstwa – dane za: Money and Mental Health Policy Institute, *A silent killer report* [online]: <https://www.moneyandmentalhealth.org/publications/suicide-and-debt/> [dostęp: 23 maja 2023 r.]. Polskie statystyki dotyczące samobójstw są bardzo niedokładne, jednak z danych publikowanych przez Komendę Główną Policji rocznie samobójstwo w Polsce popełnia ponad 5000 osób, co biorąc pod uwagę metodologię, zgodnie z którą na jedno samobójstwo przypada około 20 nieudanych prób, daje liczbę około 100 000 prób samobójczych rocznie, a problemy finansowe są głównym (obok choroby psychicznej) powodem ich podejmowania – zob. Życie Warto Jest Rozmowy, *Statystyki samobójstw. Polska i Świat* [online]: <https://zwjr.pl/artykuly/statystyki-samobojstw-polska-i-swiat> [dostęp: 23 maja 2023 r.].

stosunku do dłużnika, to prawa dłużnika wpływają bezpośrednio na sferę wierzyciela, czasem nawet całkowicie uniemożliwiają zaspokojenie jego roszczenia. Nie wdając się w sięgające prawa rzymskiego zawiłości sporów dotyczących rozróżniania prawa publicznego od prywatnego, można, na potrzeby niniejszego opracowania, stwierdzić, że efekt horyzontalny opisuje zjawisko oddziaływania praw podstawowych, w szczególności konstytucyjnych, na relacje łączące podmioty prywatne²⁹⁶. Analiza polskiego piśmiennictwa zdaje się wskazywać, że przeważa w nim pogląd, zgodnie z którym przynajmniej niektóre gwarancje konstytucyjne działają bezpośrednio w stosunkach cywilnoprawnych²⁹⁷. Ponadto argumentem na rzecz działania efektu horyzontalnego są przepisy samej ustawy zasadniczej. Art. 31 ust. 2 zdanie 1 stanowi: „Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych”. Uznaje się też, że art. 30 Konstytucji sam z siebie nakazuje podmiotom prywatnym respektowanie godności ludzkiej. Gdyby bowiem było inaczej, nie można byłoby mówić o nienaruszalności godności ludzkiej²⁹⁸. Efekt horyzontalny z pewnością wywołują więc te artykuły Konstytucji, które ustanawiają jednoznaczne normy – bariery²⁹⁹.

Należy też zaakcentować, że godność dłużnika i wynikające z niej prawa związane są w oczywisty sposób z socjalnym³⁰⁰ wymiarem godności³⁰¹. Wydaje się, że zarówno w polskim orzecznictwie, jak i literaturze zakorzenił się pogląd, zgodnie z którym z godności wynikają prawa i wolności dłużnika, które implikują działania po stronie państwa zapewniające każdemu minimum egzystencji i zapobiegające wykluczeniu społecznemu³⁰². Wolności i prawa

---

²⁹⁶ Za: L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 124. Rozwój idei horyzontalnego działania prawa jednostki, podkreślając szczególny w tym rozwoju udział orzecznictwa przedstawia M. Florczak-Wątor, *Rola sądów i trybunałów w kształtowaniu koncepcji horyzontalnego działania praw jednostki*, [w:] *Sądy i trybunały wobec problemu horyzontalnego działania praw jednostki*, red. M. Florczak-Wątor, Kraków 2015 s. 12 – 30.

²⁹⁷ B. Skwara, *Horyzontalny skutek praw i wolności jednostki w systemie Konstytucji RP* [w:] *Dylematy praw człowieka*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2009, s. 390. Jednak autor podkreśla, że „w polskiej doktrynie prawa trudno by szukać nawet namiastki tradycji praw człowieka (zakładając, iż tradycja powinna trwać przynajmniej kilkadziesiąt lat), na których można by już dzisiaj oprzeć kategoryczne wnioski w zakresie horyzontalnego obowiązywania”. *Ibidem*, s. 369–370.

²⁹⁸ B. Skwara, *Horyzontalny skutek praw i wolności jednostki w systemie Konstytucji RP* [w:] *Dylematy praw człowieka*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2009, s. 390.

²⁹⁹ L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 129.

³⁰⁰ Odnotować należy kontrowersję pojęciową dotyczącą przekładu tytułu „Międzynarodowy Pakt Praw Ekonomicznych, Społecznych i Kulturalnych”. Nazwa ta jest oficjalnym tłumaczeniem angielskiego International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, gdzie *social* przetłumaczono jako „społeczny”. Na nieadekwatność tłumaczenia zwraca uwagę Z. Kędzia (*Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*, red. Z. Kędzia, A. Hernandez-Polczyńska, Warszawa 2018, s. 2), podając, że chodzi o „prawa związane z zaspokojeniem potrzeb materialnych członków społeczeństwa w celu zapewnienia im odpowiedniego poziomu życia”. Dlatego autor używa nazwy „prawa socjalne”. Nie rozwiązując problemu tłumaczenia, na potrzeby pracy oba przymiotniki będą traktowane jako synonimy.

³⁰¹ Choć nie tylko. W zakresie praw mogących być przedmiotem naruszeń w toku postępowania egzekucyjnego jest też prawo do sądu, do prywatności i do własności.

³⁰² Wyrok TK z 28 października 2015 r., K 21/14; wyrok TK z 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, wyrok TK z 18 października 2017 r., K 27/15; wyrok TK z 4 marca 2008 r., S 2/08. W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek,

ekonomiczne, socjalne i kulturalne, prawa tzw. drugiej generacji³⁰³, uformowane zostały głównie pod wpływem myśli socjalistycznej i chrześcijańskiej na przełomie XIX i XX wieku³⁰⁴. Można jednakże doszukiwać się ich już we francuskiej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1793 r. (Konstytucja Jakobińska), która m.in. postanawiała, że „Społeczeństwo powinno zapewnić utrzymanie swoim niefortunnym obywatelom, powinno zapewnić im pracę lub środki egzystencji, jeśli nie są zdolni do pracy”³⁰⁵. Tak czy inaczej, prawa drugiej generacji powstały znacznie później niż wolności i prawa osobiste oraz polityczne. Na polskim gruncie zawarte zostały w rozdziale drugim Konstytucji, na treść którego niewątpliwie wpływ miały uregulowania z wiążącego Polskę Międzynarodowego Paktu Praw Cywilnych i Politycznych oraz Międzynarodowego Paktu Praw Społecznych, Gospodarczych i Kulturalnych z 1966 r., z Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. oraz Europejskiej Karty Społecznej z 1961 r.

Nazwa „prawa drugiej generacji” może sugerować ich „gorszą” jakość prawną w porównaniu do „praw pierwszej generacji”³⁰⁶. Można spotkać się ze stwierdzeniem, że standardy praw socjalnych wyrażają raczej aspiracje niż prawa podmiotowe³⁰⁷. Z takim spojrzeniem konsekwentnie polemizuje Komitet Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych, który monitoruje implementację Paktu Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych (PPGSiK)³⁰⁸. Poszczególne prawa socjalne, które mogą być przedmiotem naruszeń w toku postępowania egzekucyjnego, zostaną dokładnie omówione w następnym rozdziale. Analizując orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego można dostrzec, że ich znaczna

---

Prawa człowieka, Warszawa 2019, s. 122. Odmienne: P. Tuleja (*Stosowanie konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności (wybrane problemy)*), Kraków 2003, s. 126), którego zdaniem treść praw ekonomicznych i socjalnych jest w mniejszym stopniu zdeterminowana gwarancją godności człowieka niż praw osobistych wolnościowych, gdyż odmienne założenie stawiałoby pod znakiem zapytania legitymizm art. 81 Konstytucji.

³⁰³ Na generacyjność praw człowieka pierwszy wskazał K. Vašák w latach 70. XX w. Jednak według niego każde prawo niezależnie od generacji jest takie samo co do wartości i rangi. Zakres sprecyzowania praw i wolności społecznych, kulturalnych i ekonomicznych jest zależny od etapu rozwoju gospodarczo-kulturalnego danego społeczeństwa; za: K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, Warszawa 2020, s. 53.

³⁰⁴ S. Bułajewski, *Wolności i prawa człowieka w konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Chmaj, Warszawa 2016, s. 179

³⁰⁵ Z. Kędzia, *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*, red. Z. Kędzia, A. Hernandez-Polczyńska, Warszawa 2018, s. 3.

³⁰⁶ Co do trzech generacji praw człowieka – zob. K. Vašák, *A 30-year Struggle – the Sustained Efforts to Give Force of Law to the Declaration of Human Rights*, „The Unesco Courier”, nr 11/1977, s. 29.

³⁰⁷ Zob. więcej: Z. Kędzia, *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*, red. Z. Kędzia, A. Hernandez-Polczyńska, Warszawa 2018, s. 3.

³⁰⁸ Uwagi końcowe (Concluding Observations) E/C.12/POL/CO; E/C.12/CAAN/CO/6old; E/C.12/GBR/CO/5; E/C.12/SWE/CO/6. Są to opracowane po dialogu z państwem-stroną zalecenia, w których Komitet określa problemy związane z realizacją PGGSiK przez państwo-stronę oraz formułuje własne rekomendacje dotyczące działań, które powinny zostać podjęte – za: Z. Kędzia, *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*, red. Z. Kędzia, A. Hernandez-Polczyńska, Warszawa 2018, s. 3 i 47.

liczba dotyczy zabezpieczenia godnych warunków życia, a w szczególności potrzeb mieszkaniowych i środków na utrzymanie. Zdaniem TK przesłanką poszanowania godności człowieka jest m.in. istnienie pewnego minimum materialnego zapewniającego jednostce możliwość samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie oraz stworzenie każdemu szans na pełny rozwój osobowości w otaczającym go środowisku³⁰⁹. TK wskazuje na obowiązek państwa do zapewnienia jednostce minimalnego poziomu egzystencji z uwagi na niezbywalną, przyrodzoną godność człowieka³¹⁰.

Problem praw ekonomicznych i socjalnych, które wynikają z godności, może prowadzić do nieporozumień. Godność nie jest bowiem determinowana warunkami życia, nie jest stopniowalna w zależności od poziomu materialnego człowieka. Jednakże życie poniżej określonego poziomu może sprzyjać naruszeniu godności człowieka (w sensie normatywnym). Nie wdając się tu w wykraczający poza zakres opracowania spór, czy „prawo zatruwa wolność”³¹¹, nie można zgodzić się z twierdzeniem, że „idea ochrony słabszego przez prawo (współcześnie zwłaszcza ochrona konsumenta [...]) wynika z – mającego jawnie pejoratywny wydźwięk – »myślenia Marksem«”³¹². W pełni natomiast należy zgodzić się z opinią, że „»ochrona słabszego« jako taka nie jest patologią prawa, lecz immanentną, strukturalną cechą każdej regulacji prawnej w ogóle, i to niezależnie od epoki i miejsca. Zagrożenia dla wolności przez »ochronę słabszego«, jeśli wymaga krytyki, to nie regulacji *en bloc*, »w ogóle«, lecz (co jest jednak znacznie trudniejsze) krytyki czynników sytuacyjnych w decyzji regulacyjnej (akcie tworzenia prawa) ustawodawcy: wyboru sytuacji, zakresu, intensywności czy sposobu regulacji³¹³. [...] Błędem jest uznawanie cechy uniwersalnej za zjawisko związane z Marksem lub marksizmem, zarówno historycznie, jak i ideowo. Aprobując fakt jej uniwersalnego istnienia w prawie, bynajmniej nie musimy przy tym aprobować wyboru: czy to grupy chronionej, czy kryteriów jej wyodrębnienia, rozmiarów, sposobu i zakresu udzielanej ochrony itd.”³¹⁴. Przekładając tę myśl na sytuację dłużnika-osoby fizycznej w postępowaniu egzekucyjnym można zauważyć, że jest na ogół (ale nie zawsze) dłużnik „słabszym” wobec

---

³⁰⁹ Wyrok TK z 4 kwietnia 2001 r., sygn.. K 11/00, OTK ZU nr 3(41)/2001, poz. 54; wyrok TK z 2001, sygn. SK 19/01, OTK ZU nr 5/A/2002, poz. 253.

³¹⁰ Orzeczenie TK z 13 lipca 1993 r., sygn. P 7/92, OTK 1993 – cz. II, poz. 27; wyrok TK z 7 maja 2001 r., sygn. K 19/00, OTK ZU nr 4(42)/2001, poz. 82.

³¹¹ Zob. E. Łętowska, J. Woleński, *Czy prawo zatruwa wolność?*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria”, R. 22, nr 3/2013.

³¹² Teza zawarta w: L. Balcerowicz, *Odkrywając wolność. Przeciw zniewoleniu umysłów*, Poznań 2012; za: Zob. E. Łętowska, J. Woleński, *Czy prawo zatruwa wolność?*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria”, R. 22, nr 3/2013 s. 15.

³¹³ Zob. E. Łętowska, J. Woleński, *Czy prawo zatruwa...*, s. 15.

³¹⁴ Zob. E. Łętowska, J. Woleński, *Czy prawo zatruwa...*, s. 17.

wierzyciela³¹⁵. Powszechne występowanie po stronie wierzyciela firm specjalizujących się w dochodzeniu należności dodatkowo wzmacnia tę tezę. Jak zauważono we wstępie, pierwszym krokiem w stronę obrony dłużnika było powołanie państwowego organu zajmującego się dochodzeniem należności. W trakcie rozwoju historycznego dłużnik uzyskiwał kolejne prawa, które chroniły go przed nadmiernym zubożeniem. Współcześnie można zauważyć zmianę w zakresie postrzegania długu i dłużnika. Nie ma żadnego etycznego ani ekonomicznego uzasadnienia zmuszanie dłużników do życia w ubóstwie. Jest to praktyka karząca, odziedziczona z przeszłości, kiedy zadłużenie nie było częścią codziennego życia i kiedy zadłużenie prywatne nie było jednym z głównych czynników napędzających wzrost gospodarczy³¹⁶. Ustawodawca, kształtując ograniczenia egzekucji, zawsze musi jednak brać pod uwagę, że po drugiej stronie jest prywatny interes wierzyciela i jego prawa. Dlatego należy regulacje dotyczące ograniczeń egzekucji wprowadzać ze szczególną ostrożnością, mając jednakże na uwadze, że egzekucja nigdy nie może naruszać godności i praw dłużnika z niej wynikających.

Godność dłużnika chroniona jest poprzez ograniczenia egzekucji, ale nie wyłącznie. Dłużnikowi przysługują w toku postępowania określone prawa do składania środków zaskarżenia. Konieczne będzie zatem dokonanie analizy pozycji dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym w kontekście ochrony jego godności i prawa do sądu.

Z godności wynikają prawa nawiązujące wprost do jej istoty, wyrażające jej kwintesencję i mające charakter praw fundamentalnych (przyrodzonych), oraz prawa, które nie są prostą emanacją godności ludzkiej, a stanowiąc jedynie formę lub jedną z form zabezpieczenia praw człowieka³¹⁷. Takie rozumienie godności jest zgodne z linią orzecniczą TK, który w swych orzeczeniach dotyczących praw socjalnych uznawał, że nie wynikają one wprost z godności, a stanowią formę jej zabezpieczenia. Poziom gwarancji socjalnych nie może bowiem abstrahować od sytuacji ekonomicznej społeczeństwa i możliwości finansowych budżetu państwa³¹⁸. Podobnie prawo do sądu również bezpośrednio nie wynika – zdaniem TK – z godności człowieka, chociaż może służyć ochronie tej godności³¹⁹. Stąd w dalszej części

---

³¹⁵ Inaczej rzecz ma się zwykle w postępowaniach egzekucyjnych w sprawach o alimenty, co będzie przedmiotem rozważań w dalszej części pracy. Zdarzają się oczywiście przypadki zamożnych dłużników ukrywających majątek. W takim przypadku, w razie bezskuteczności egzekucji, zastosowanie znaleźć powinny odpowiednie przepisy kodeksu karnego – art. 300 i nast.

³¹⁶ O. Jérusalem, P. Fox, N. Hercelin, *Is the human dignity of individual debtors at risk?* [online]: https://www.finance-watch.org/wp-content/uploads/2020/01/Report_Human-dignity_final_with-annex.pdf [dostęp: 2 września 2023 r.].

³¹⁷ Wyrok TK z 15.11.2000, sygn. SK 29/01, OTK ZU nr 1/A/2002, poz. 5.

³¹⁸ Wyrok TK z 1.6.1999, sygn. SK 20/98, OTK ZU nr 5(27)/99, poz. 93.

³¹⁹ Wyrok TK z 15.11.2000, sygn. P 12/99, OTK ZU nr 7(37)/2000, poz. 260.

rozdziału omówione zostaną prawa, których jednym z celów jest zabezpieczenie godności dłużnika i które powinny być istotne z punktu widzenia cywilnego postępowania egzekucyjnego.

Podkreślenia wymaga fakt, że brak jest na poziomie międzynarodowym czy europejskim jakiegokolwiek aktu prawnego, który kompleksowo reguluje prawa dłużnika. W związku z tym konieczne jest dokonanie przeglądu poszczególnych praw człowieka, które są potencjalnie zagrożone w trakcie egzekucji, po to, by na ich tle ocenić obowiązujące rozwiązania. Wyczerpujące omówienie poszczególnych praw przekraczałoby ramy niniejszej pracy, w związku z czym scharakteryzowane zostaną tylko w tej części, która jest konieczna do oceny pozycji dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym. Badając przy tym poszczególne prawa, należy wziąć pod uwagę multicentryczność systemu prawa. Aby określić minimalne standardy, konieczne jest zbadanie kontekstu nie tylko polskiego, ale także europejskiego i międzynarodowego. Standardom tym odpowiadać winny właściwe przepisy dotyczące egzekucji, by nie pozostawić dłużnika w sferze skrajnego ubóstwa³²⁰, które uniemożliwia jednostce funkcjonowanie na choćby minimalnym poziomie, grożącym naruszeniem jej godności.

Ponadto kwestia długu, jeśli spojrzeć na nią przez pryzmat historii cywilizacji, związana jest z niewolnictwem i pracą przymusową. Popadnięcie w długi było i jest jedną z głównych przyczyn zniewolenia³²¹. Jakkolwiek niewolnictwo i praca przymusowa wciąż pozostają wielkim problemem, to nie istnieje zagrożenie popadnięcia w niewolę w toku postępowania

---

³²⁰ Zob. więcej: A. Płoszka, *Publicznoprawny status jednostki skrajnie ubogiej*, Warszawa 2019.

³²¹ Niewolnicy w historii „rekrutowali się” przede wszystkim z trzech źródeł – byli jeńcami wojennymi, skazanymi za przestępstwa karne lub byli oddawani za opiekę, żywność i długi – zob. więcej: I. Biezuńska-Małowist, M. Małowist, *Niewolnictwo*, Warszawa 1987. Szacunki dotyczące liczby współczesnych niewolników różnią się znacząco w zależności od przyjętej metodologii. K. Bales (*Jednorazowi ludzie. Nowe niewolnictwo w gospodarce światowej*, tłum. A. Dzierzgowska, Gdańsk 2019, s. 51) szacuje, że w 1999 r. około 27 milionów ludzi było niewolnikami, z czego około 15–20 milionów było niewolnikami za długi, w krajach takich jak Indie, Pakistan, Bangladesz i Nepal. Ten sam autor w 2018 r. oszacował liczbę niewolników na ok. 40 milionów. Jest to największa nominalna liczba niewolników w historii, jednak najniższa biorąc pod uwagę procent żyjącej populacji. Są jednak badacze, którzy liczbę współczesnych niewolników szacują nawet na 200 milionów – zob. więcej: K. Bales, *Jednorazowi ludzie. Nowe niewolnictwo w gospodarce światowej*, tłum. A. Dzierzgowska, Gdańsk 2019, s. 51). Problem współczesnego niewolnictwa dostrzegany jest oczywiście przez doktrynę i właściwe organy ochrony praw człowieka. Zacytować należy choćby Przesłanie Sekretarza Generalnego ONZ z okazji Międzynarodowego Dnia Zniesienia Niewolnictwa 2 grudnia 2010: „Zniesienie transatlantyckiego handlu niewolnikami w XIX wieku nie zakończyło tego procederu na świecie. Wręcz przeciwnie, przybrał on nowe formy stosowane również w naszych czasach: poddaństwo, praca za długi, przymusowa i niewolnicza praca; handel kobietami i dziećmi, niewolnicza praca w gospodarstwach, wymuszona prostytutka, w tym dziecięca; niewolnictwo seksualne, wymuszone małżeństwa i kupowanie żon; praca i służebność dzieci. Współczesne niewolnictwo wymaga od społeczności międzynarodowego zachowania czujności i zwiększenia wysiłków, by wykorzenić ten proceder. Współczesne niewolnictwo jest przestępstwem (...)” za <https://www.un.org.sg-na-temat-dni/przeslanie-sg-z-okazji-miedzynarodowego-dnia-zniesienia-niewolnictwa-2-grudnia/1720#> [dost. 15.7.2024].

egzekucyjnego w Polsce. W związku z tym prawo do bycia wolnym pozostaje poza sferą rozważań jako niezagrożone w Polsce w toku egzekucji cywilnej³²².

Podobnie nie będzie przedmiotem analizy kwestia odpowiedzialności karnej dłużnika. Odnotować należy, że w europejskich systemach prawnych sam fakt popadnięcia w długi i brak możliwości ich spłacania nie jest czynem karalnym. Porządkowo wskazać tu należy jedynie na przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu i interesom majątkowym w obrocie cywilnoprawnym określone w rozdziale XXXVI k.k.³²³, w szczególności w art. 297, art. 300, art. 301 i art. 302 k.k.

Zagadnienie godności dłużnika i ochrona jego praw uznać należy za część, dotyczy bowiem tylko jednej strony postępowania, zasady sprawiedliwości proceduralnej³²⁴ w postępowaniu egzekucyjnym. Pojęcie sprawiedliwości proceduralnej rozumieć można jako zbiór wartości leżących u źródeł pozytywnej oceny określonej procedury, bez względu na jej ostateczny wynik³²⁵. Oznacza to, że procedura nie może być oceniana wyłącznie przez pryzmat rezultatu, do którego doprowadziła³²⁶. W przypadku postępowania egzekucyjnego tym rezultatem jest spełnienie należnego świadczenia. Podkreślenie tylko konieczności zaspokojenia wierzyciela mogłoby powodować istotne zaniedbania w sposobie prowadzenia egzekucji, szczególnie w imię postulatu skuteczności tego postępowania³²⁷. Takie rozumienie sprawiedliwości proceduralnej, które można w pewnym uproszczeniu sprowadzić do wymogu takiego ukształtowania postępowania, by istniało jak największe prawdopodobieństwo uzyskania rozstrzygnięcia zgodnego z prawem może stać w sprzeczności z innym, widzianym z perspektywy innych niż skuteczność wartości³²⁸. Może się zdarzyć, że zagwarantowanie zasady sprawiedliwości proceduralnej może kolidować z osiągnięciem obiektywnie oczekiwanego zakończenia postępowania³²⁹, czyli zaspokojeniem wierzyciela. W szczególności godność człowieka, która jest jedną z centralnych wartości, wokół której budować należy procedurę egzekucji sądowej, nigdy nie może być naruszana. Prawo do sprawiedliwie ukształtowanej procedury nie może być przy tym pojmowane abstrakcyjnie, ale

---

³²² Choć autor niniejszej pracy niejednokrotnie spotkał się z sugestią, że dłużnik powinien odpracować swoje zobowiązania w toku przymusowych robót.

³²³ Ustawa z 6.6.1997 – Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88, poz. 533 ze zm.)

³²⁴ Zasada sprawiedliwości proceduralnej, podobnie jak idea godności, jest głęboko zakorzeniona w filozofii. Zob. więcej M. Borucka – Arctowa, *Koncepcja sprawiedliwości proceduralnej i jej rola w okresie przemian systemu prawa – analiza teoretyczna i funkcjonalna* [w:] *Dynamika wartości w prawie*, red. K. Pałeczki, Kraków 1997.

³²⁵ Za M. Bernatt, *Sprawiedliwość proceduralna w postępowaniu przed organem ochrony konkurencji*, Warszawa 2011, s. 41.

³²⁶ *ibid.*

³²⁷ *ibid.*

³²⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 26.2.2008, sygnatura akt SK 89/06, Z.U. 2008/1A/7.

³²⁹ M. Bernatt, *Sprawiedliwość proceduralna ...*, s. 44.

musi być realizowane w ramach konkretnego, efektywnie funkcjonującego wymiaru sprawiedliwości. Wymiar sprawiedliwości nie może być też sprawowany z opóźnieniami prowadzącymi do osłabienia zaufania do sądów w wyniku słabej skuteczności egzekucji orzeczeń. Z jednej strony, istotne jest, by postępowanie dało w swym wyniku orzeczenie zgodne z prawem i prawdą, a egzekucja była skuteczna. Z drugiej strony, wprowadzaniu pewnych proceduralnych ograniczeń przy rozpatrzeniu sprawy i prowadzeniu egzekucji nie jest konieczne niesprawiedliwe, o ile ograniczenia te są uzasadnione istotą i celami postępowania³³⁰.

Zasadę sprawiedliwości proceduralnej odnaleźć można w orzeczeniach TK³³¹. Zdaniem TK nie ma sensu ujmować jej jedynie w kategoriach teoretycznych oraz w zupełnym oderwaniu od rodzaju spraw, które są przedmiotem rozpoznania³³². W kontekście postępowania cywilnego pojęcie sprawiedliwości proceduralnej przeplata się z pojęciem rzetelnego procesu³³³. Sprawiedliwość proceduralna należy bowiem do istoty konstytucyjnego prawa do sądu, o czym w dalszej części pracy.

1. Prawo do sądu i rzetelnego procesu sądowego (*right to a fair trial*), ze szczególnym uwzględnieniem prawa do egzekucji (*right to enforcement*)

1.1. Uwagi ogólne

Wraz z rozwojem instytucji państwa oraz uzyskiwaniem przez nie monopolu w sferze stosowania przymusu pojawiła się, jako logiczna konsekwencja uzyskiwania tej wyłączności, idea zagwarantowania przez państwo prawa do ochrony sądowej.

Elementy prawa do sądu można odnaleźć w prawie rzymskim³³⁴. Również średniowieczne i nowożytne przywileje gwarantujące nietykalność osobistą i zakaz stosowania

---

³³⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 lipca 2004 roku, sygnatura akt P 2/04, OTK ZU 2004/7A/72.

³³¹ Zob. M. Niedużak, *Z praktycznych zagadnień sprawiedliwości proceduralnej: konflikt zasad na gruncie przepisu art. 11 k.p.c. w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego*, [w:] *Sprawiedliwość prawa*, red. M. Sadowski, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie”, 2012, nr 6.

³³² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 21 lipca 2009 roku, sygnatura akt K 7/09, OTK ZU 2009/7A/113

³³³ M. Niedużak, *Z praktycznych zagadnień sprawiedliwości proceduralnej: konflikt zasad na gruncie przepisu art. 11 k.p.c. w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego*, [w:] *Sprawiedliwość prawa*, red. M. Sadowski, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie”, 2012, nr 6, s.123.

³³⁴ W. Litewski, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1995, s. 347, za: D. Lis-Staranowicz [w:] red. M. Chmaj, *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2016, s. 239 – wywodzi się z tablic 1 – 3 ustawy rzymskiej *Lex Duodecim Tabularum* (V w. p.n.e.).

sankcji karnych bez uprzedniego wyroku sądowego uznać należy za przejaw prawa do sądu³³⁵. Historia prawa do sądu na ziemiach polskich, a przynajmniej części jego elementów sięga początków polskiej państwowości³³⁶. Prawo do sądu współcześnie rozumiane można wywodzić z Konstytucji 3 Maja³³⁷. Nawiązując do idei oświeceniowych, Konstytucja 3 Maja ustanowiła zasadę podziału władzy na prawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Zgodnie z art. V Konstytucji władza sądownicza miała spoczywać „w jurysdykcjach na ten koniec ustanowionych lub ustanowić się mających” (pisownia oryginalna)³³⁸. Prawo do sądu w okresie międzywojennym zawierała zarówno konstytucja marcowa³³⁹, jak i kwietniowa³⁴⁰. W okresie PRL-u ustawa konstytucyjna z 19 lutego 1947 r.³⁴¹, podobnie jak Konstytucja PRL z 22 lipca 1952 r.³⁴², jak powszechnie się uważa w doktrynie, nie zawierała w swej treści prawa do sądu³⁴³. Dopiero nowelizacja Konstytucji z 29 grudnia 1989 r. wprowadziła zasadę demokratycznego państwa prawnego. Jednym zaś z jego filarów jest prawo do sądu³⁴⁴.

Jak już wskazano, system prawa angielskiego kształtował się zupełnie inaczej: bez znaczącego wpływu prawa rzymskiego i później kanonicznego. Stąd w kontekście prawa do sądu i jego historii na Wyspach przytoczyć można słowa Maurice’a Amosa³⁴⁵: „Zgodnie ze

---

³³⁵ Początkowo dotyczyło odpowiedzialności karnej (jako najwcześniejsze przykłady jego sformułowania wskazać można angielską Wielką Kartę Swobód z 1215 r. czy polskie przywileje szlacheckie: czerwński z 1422 r., statut warcki z 1423 r. oraz przywilej jedleńsko-krakowski z 1430 r. i 1433 r.), za: F. Radoniewicz, *Prawo do sądu w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej oraz w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – zagadnienia wybrane (cz. I)*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, nr 3/2017, s. 161.

³³⁶ Zob. więcej M. Szwał, *Kształtowanie się prawa do sądu w prawie polskim przed uchwaleniem Konstytucji RP z 1997 r.*, *Przegląd Konstytucyjny* 3/2019, s. 33 – 60.

³³⁷ Tak M. Szwał, *Kształtowanie się prawa do sądu w prawie polskim przed uchwaleniem Konstytucji RP z 1997 r.*, *Przegląd Konstytucyjny* 3/2019, s. 36.

³³⁸ *ibid.*

³³⁹ Art. 98 Konstytucji z 17 marca 1921 r. (Dz.U.RP nr 44 poz. 267) stanowił: „Nikt nie może być pobawiony sądu, któremu z prawa podlega [...] Żadna ustawa nie może zamykać obywatelowi drogi sądowej dla dochodzenia krzywdy i strat”.

³⁴⁰ Art. 68 Konstytucji z 23 kwietnia 1935 r. (Dz.U.RP Nr 30 poz. 227) powtarzał w zasadzie postanowienia wskazanego wyżej art. 98.

³⁴¹ Ustawa Konstytucyjna z 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U.RP Nr 30 poz. 227).

³⁴² Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 22 lipca 1952 r. (Dz.U. Nr 33 poz. 232).

³⁴³ Konstytucja PRL zawierała jednak szereg regulacji o charakterze ustrojowym, które można uznać za elementy współcześnie rozumianej treści prawa do sądu. Przede wszystkim art. 46 ust. 1 (po 1976 r. art. 56 ust. 1) wymieniał sądy upoważnione do sprawowania wymiaru sprawiedliwości, używając formuły: „wymiar sprawiedliwości w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej sprawują: Sąd Najwyższy, sądy wojewódzkie, sądy rejonowe i sądy szczególne”.

³⁴⁴ Orzeczenie TK z 7 stycznia 1992 r., K 8/91 (OTK 1992, nr 1, poz. 5).

³⁴⁵ Sir Percy Maurice Maclardie Sheldon Amos (1872–1940) był (cyt. za wstępem wydawcy do publikacji *Wymiar sprawiedliwości Wielkiej Brytanii*, polskie wydanie Londyn 1943) „prawnikiem światowej sławy i głębokiej wiedzy. Jako rektor Kolegium Prawa w Egipcie, a później profesor prawa porównawczego na Uniwersytecie Londyńskim, autor podstawowych dzieł o konstytucji angielskiej i amerykańskiej, doradca prawny rządu egipskiego i człowiek, który piastował szereg innych poważnych urzędów, Sir Maurice Amos łączył duże doświadczenie z głęboką wiedzą i doskonałą znajomością dobrych i złych stron ustroju prawnego zarówno Anglii, jak i innych państw”.

starodawną tradycją rzeczą króla, działającego za pośrednictwem sędziów, szeryfów, koronerów i innych funkcjonariuszy, jest utrzymanie porządku publicznego na terytorium Anglii. Wedle słów Blackstone’a: „Jego Królewska Mość z urzędu oraz z racji swej królewskiej godności jest głównym stróżem ładu na obszarze swych posiadłości. Król władny jest upoważnić kogo chce, by ładu tego strzegł oraz karał tych, którzyby naruszyć go chcieli; dlatego też ład taki zwie się zazwyczaj ładem Króla Jegomości (King’s Peace)»³⁴⁶.

Władza króla nie była nieograniczona. Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości odbywało się (i wciąż się odbywa) w ramach procedur i z pomocą odpowiednich urzędników. Jednak omówienie organizacji wymiaru sprawiedliwości Anglii i Walii przekracza znacząco ramy niniejszej pracy³⁴⁷.

Współcześnie prawo do sądu uznawane jest za jedno z fundamentalnych praw człowieka³⁴⁸. Stanowi ono jednocześnie gwarancję ochrony wszystkich jego praw. Powszechnie przyjmuje się też, że wykonanie wyroku lub postanowienia sądu (tj. prawo do egzekucji – *right to enforcement*) jest integralną częścią prawa do sądu³⁴⁹. Egzekucja sprawia, że prawo do sądu nabiera realnego charakteru. Postępowanie rozpoznawcze stanowi jedynie „fazę wstępną” i dopiero egzekucja zapewnia efektywne wykonanie prawa do sądu³⁵⁰. Z niemieckiej debaty na temat wagi egzekucji jako środka ochrony prawnej dowiadujemy się:

„[...] W płaszczyźnie socjologii prawa spotykamy się z zupełnie inną oceną prawa egzekucyjnego. [...] Właśnie Ihering pisze: »Przymus narzucony przez państwo jest absolutnym kryterium prawa, norma prawna bez przymusu prawnego jest zaprzeczeniem sama w sobie, jest ogniem, który nie płonie, światłem które nie świeci«. Z tą oceną nie zgadzał się jednak Eugen Ehrlich: »Znaczenie egzekucji jest zbyt przeceniane, jeśli w niej (co często robią prawnicy) dostrzegamy podstawę porządku prawnego. Z punktu widzenia skutków globalnych jest ona tylko niewielką częścią prawa, a ogranicza się do należności pieniężnych i nie odgrywa pierwszorzędnej roli

---

³⁴⁶ M. Amos, *Wymiar sprawiedliwości w Wielkiej Brytanii*, wyd. polskie Londyn 1943, s. 7. Tłum. Maria Krzemicka.

³⁴⁷ Zob. więcej: A. Breczko, *Rola sądownictwa w ochronie Konstytucji na tle ogólnych rozważań o systemie prawnym Wielkiej Brytanii* [online]: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/14003/1/A_Breczko_Rola_sadownictwa_w_ochronie_konstytucji.pdf [dostęp: 12 sierpnia 2023 r.] oraz A. Moulin-Stożek, *Status prawny sędziego w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej* [online]: <https://osf.io/qysvr/> [dostęp: 12 sierpnia 2023 r.]

³⁴⁸ F. Radoniewicz, *Prawo do sądu w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej oraz w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – zagadnienia wybrane (cz. I)*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, nr 3/2017, s. 161.

³⁴⁹ J. Derlatka, *Zasada sprawnej egzekucji sądowej jako element efektywnego wymiaru sprawiedliwości*, „Zeszyty Naukowe KUL”, nr 3(239)/2017, s. 121.

³⁵⁰ H.F. Gaul, *Ochrona prawna egzekucji w świetle podstaw konstytucyjnych i dogmatycznych*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, nr 1/2003, s. 41.

ze względu na więzi społeczne, które zmuszają nas do wypełniania zobowiązań. Tak jak kara jest tylko dla wykolejenców i wykluczonych ze społeczeństwa, również egzekucja jest dla lekkomyślnych dłużników, oszustów, bankrutów, a także dla tych, którzy z powodu nieszczęśliwych okoliczności nie są wypłacalni».

Ehrlich zajmuje zupełnie odmienne stanowisko niż Ihering, dlatego że spycha egzekucję na dalszy plan. Z tego powodu ta dezawuacja egzekucji nie przystaje do dzisiejszej rzeczywistości prawnej, jak i rozumienia w społeczeństwie, zarówno w gospodarce wolnorynkowej, jak i społecznej. Ehrlich wywodzi swoją ocenę ze średniowiecznych wyobrażeń o wadach bankructwa i uwłaczającego czci zadłużenia »*falliti sunt fraudatores*«³⁵¹.

Ta »etyczna dewaluacja« dłużnika w czasach rosnącej gospodarki kredytowej i ogromnego znaczenia ochrony konsumenta wydaje się być niestosowna; zwłaszcza że wartości instytucji prawnej takiej jak egzekucja nie upatruje się w tym, jak często się z niej korzysta, lecz w tym, czy przy jej użyciu doprowadza się do zaspokojenia wierzyciela. Dlatego też egzekucja, co podkreślał Bethmann-Hollweg, nie została stworzona przeciwko złośliwemu dłużnikowi, lecz by pomóc wierzycielowi jako środek ochrony jego praw³⁵².

Należy zdecydowanie opowiedzieć się za pierwszym z przedstawionych poglądów³⁵³. Zasada sprawnej egzekucji stanowi istotę prawa do sądu. Jednocześnie niepostrzeżenie dłużnika jako oszusta, lecz jako stronę postępowania egzekucyjnego pozwala rozsądnie określić jego prawa. Przy takim ujęciu egzekucja jako immanentna część prawa do sądu winna dawać dłużnikowi gwarancję zachowania praw proceduralnych i materialnych.

Zostało wskazane, że uzyskanie przez państwo wyłączności w sferze stosowania przymusu skutkowało koniecznością stworzenia osobom poszkodowanym bądź będącym w sporze możliwości dochodzenia należnych świadczeń w ramach prawa do sądu. Istniejące wcześniej instytucje samopomocy czy zemsty mogły narażać na szwank autorytet panującego czy państwa, w imieniu których wydawano wyroki. Niezamożni i niedysponujący

---

³⁵¹ Bankruci (dłużnicy) są oszustami – przypis aut.

³⁵² H.F. Gaul, *Ochrona prawna egzekucji w świetle podstaw konstytucyjnych i dogmatycznych*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, nr 1/2003, s. 41.

³⁵³ Szukając aksjologicznego uzasadnienia przyjęcia takiego stanowiska, powołać się można choćby na Marka Aureliusza, który w *Rozmyśleniach IV*, 3 stwierdza: „[...] Z czegoś bowiem jesteś niezadowolony? Z przewrotności ludzi? Zastanowiwszy się raz jeszcze nad tym – co jest rzeczą rozstrzygającą – że stworzenia rozumne istnieją dla wzajemnej pomocy i że wyrozumiałość jest częścią sprawiedliwości, i że ludzie błędzą wbrew swej chęci, i nad tym, ilu to ludzi zmarło i w proch się rozsypało, którzy z sobą walczyli, nawzajem się podejrzewali, nienawidzili, szli z sobą na noże – o tym pomyśl i odpocznij wreszcie!”, za: G. Reale, *Historia filozofii starożytnej*, IV, tłum. E. Zieliński, Lublin 2012, s. 162.

odpowiednimi siłami wierzyciele nie mieli bowiem faktycznych możliwości dochodzenia swoich praw. To, jak należy sądzić, jedna z przyczyn powstania procedury egzekucyjnej i powołania odpowiednich organów egzekucyjnych. Ale jest i druga. Zwykle bowiem to wierzyciel był osobą dysponującą większymi możliwościami skutecznego wyegzekwowania swych praw w drodze samopomocy czy zemsty. Bez kontroli państwa w tym zakresie prowadzić to mogło do naruszania praw przysługujących dłużnikowi. Stąd, patrząc z perspektywy dłużnika, procedura egzekucyjna i organy egzekucyjne powołane zostały także do ochrony praw dłużnika.

1.2. Prawo krajowe

W Konstytucji prawo do sądu wyrażają postanowienia art. 45, art. 77 ust. 2 oraz art. 78. Artykuły te znajdują się w rozdziale II Konstytucji zatytułowanym *Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela*. Artykuł 45 ust. 1 umieszczony jest w podrozdziale *Wolności i prawa osobiste*, a art. 77 i 78 – w podrozdziale *Środki ochrony wolności i praw*.

Art. 45 ust. 1

„Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

Art. 77 ust. 2

„Ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw.”

Art. 78

„Każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarżania określa ustawa”.

Przywołane przepisy są ze sobą ściśle powiązane. Przy czym pierwszy z nich adresowany jest przede wszystkim do podmiotów poszukujących ochrony prawnej, a dwa pozostałe do ustawodawcy³⁵⁴. W doktrynie³⁵⁵ i orzecznictwie³⁵⁶ wyodrębniono następujące elementy składające się na prawo do sądu:

1. Prawo dostępu do sądu

---

³⁵⁴ Zob. więcej w M. Florczak – Wątor, *Prawo do sądu jako prawo jednostki i jako gwarancja horyzontalnego działania praw i wolności*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego, nr 3 (31)/2016, s. 48.

³⁵⁵ M. Wyrzykowski, *Zasada demokratycznego państwa prawnego*, [w:] *Zasady podstawowe polskiej Konstytucji*, red. W. Sokolewicz, Warszawa 1998, s. 82.

³⁵⁶ Wyrok TK z 19 lutego 2008 r., P 49/06, OTK-ZU 2008, nr 1, poz. 5.

2. Prawo do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej
3. Prawo do uzyskania ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy
4. Prawo do odpowiednio ukształtowanego ustroju organów państwa
5. Prawo do uzyskania skutecznej egzekucji wyroku wydanego przez sąd.

Zdaniem TK zasada sprawnej egzekucji sądowej znajduje swoje podstawowe źródło w art. 45 Konstytucji i nie ma przeciwwskazań do odnoszenia tego przepisu do postępowania egzekucyjnego³⁵⁷. Przy czym postępowanie egzekucyjne powinno być uregulowane w sposób sprzyjający szybkości postępowania. Jest to bowiem realizacja konstytucyjnej zasady prawa do sądu³⁵⁸.

Wyodrębnienie w konstrukcji prawa do sądu prawa do egzekucji jest wyraźnym nawiązaniem do orzecznictwa strasburskiego³⁵⁹. Przy tym w sądowym postępowaniu egzekucyjnym wykonanie tytułu wykonawczego uzależnione jest od tego, czy dłużnik dysponuje majątkiem, do którego można skierować egzekucję. Nie można w tym wypadku rozumieć prawa do sądu w sensie materialnym jako uprawnienia do tego, aby tytuł został przymusowo i w całości wykonany. Prawo do sądu jest nakazem dla państwa do stworzenia i pozostawienia do dyspozycji zainteresowanego podmiotu (wierzyciela, uprawnionego) odpowiednio sprawnych instrumentów, które pozwolą na wymuszenie świadczenia stwierdzonego w tytule, przy założeniu istnienia wystarczającego majątku po stronie dłużnika³⁶⁰.

Prawo do sądu nie ma charakteru absolutnego. W jednym ze swoich wyroków Trybunał Konstytucyjny słusznie podkreślił: „(...) *nie istnieje w żadnym systemie prawnym bezwzględne i absolutne prawo do sądu – które nie podlegałoby jakimkolwiek ograniczeniom i które w konsekwencji stwarzałoby uprawnionemu nieograniczoną możliwość ochrony swych praw na drodze sądowej. To stwierdzenie należy odnieść do wszystkich kategorii praw, bowiem samo ukształtowanie postępowania przed sądem w sposób respektujący określone procedury (...) stanowi istotne i rzeczywiste ograniczenie prawa do sądu, konieczne jednak ze względu na inne wartości powszechnie szanowane w państwie prawnym, jak w szczególności bezpieczeństwo prawne, zasada legalizmu czy zaufanie do prawa*”³⁶¹. Zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji jego

³⁵⁷ Wyrok TK z 24 lutego 2003 r., K 28/02, OTK-A 2003, nr 2, poz. 13.

³⁵⁸ Wyrok TK z 4 listopada 2010 r., K 19/06, OTK-A 2010, nr 9, poz. 96.

³⁵⁹ Wyrok TK z 19 lutego 2003 r., P 11/02, OTK-A 2003, nr 2, poz. 12; wyrok TK z 27 maja 2008 r., P 59/07, OTK-A 2008, nr 4, poz. 64.

³⁶⁰ Podobnie: T. Sroka, [w:] *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1152.

³⁶¹

ograniczenia mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób, a przy tym nie mogą naruszać istoty prawa do sądu.

1.3. Prawo UE

W systemie ochrony praw człowieka Unii Europejskiej prawo do sądu wyrażone jest w art. 47 KPP UE:

„Każdy, kogo prawa i wolności zagwarantowane przez prawo Unii zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka prawnego przed sądem, zgodnie z warunkami przewidzianymi w niniejszym artykule. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony uprzednio na mocy ustawy. Każdy ma możliwość uzyskania porady prawnej, skorzystania z pomocy obrońcy i przedstawiciela. Pomoc prawna jest udzielana osobom, które nie posiadają wystarczających środków, w zakresie, w jakim jest ona konieczna dla zapewnienia skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości”.

Wskazane prawo wchodzi w skład tzw. zasad ogólnych prawa unijnego³⁶². Oznacza to, że było przestrzegana w unijnym (wspólnotowym) porządku prawnym przed uzyskaniem przez KPP mocy wiążącej prawnie³⁶³. Ponadto w literaturze przedmiotu wskazuje się, że w prawie Unii Europejskiej zostało ono wykształcone oraz jest stale precyzowane przez orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej³⁶⁴.

Elementem prawa do sądu, który sprawia, iż prawo to nabiera charakteru realnego jest prawo do żądania wykonania prawomocnego orzeczenia sądu w drodze egzekucji³⁶⁵. W literaturze wskazuje się, że prawo do efektywnego środka prawnego (*effective remedy*) oznacza w istocie prawo do efektywnej ochrony sądowej, co uzasadnia objęcie zakresem znaczeniowym pojęcia efektywnego środka prawnego nie tylko roszczenia odszkodowawczego, lecz również

---

³⁶² Zob. wyr. TS z 15.5.1986, 222/84, *Marguerite Johnston przeciwko Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, Zb.Orz. 1986, s. 1651; wyr. TS z 13.3.2007, C – 432/05, *Unibet (London) Ltd i Unibet (International) Ltd przeciwko Justitiekanslern*, ECLI:EU:C:2007:163.

³⁶³ Za K. Kowalik-Bańczyk [w:] *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, red. A.Wróbel, Warszawa 2020, s. 1107.

³⁶⁴ A. Wróbel, *Autonomia proceduralna państw członkowskich. Zasada efektywności oraz efektywnej ochrony sądowej w prawie Unii Europejskiej*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2005, tom XXII, z. 1, s. 35.

³⁶⁵ H.F. Gaul, *Ochrona prawna egzekucji w świetle podstaw konstytucyjnych i dogmatycznych*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego, nr 1/2003, s. 41.

postępowania sądowego z jego instytucjami procesowymi³⁶⁶. Uwaga ta jest na tyle istotna, iż prowadzi do wniosku, zgodnie z którym prawo do sprawnej egzekucji sądowej zaliczyć należy do desygnatów wspólnotowego pojęcia „efektywnego środka prawnego” na gruncie prawa wspólnotowego³⁶⁷.

1.4. Prawo międzynarodowe

Prawo do sądu, jako jedno z najważniejszych praw człowieka znalazło się wśród wymienionych w PDPCz. Wyrażone zostało w art. 10 PDPCz, zgodnie z którym:

„Każdy człowiek ma na warunkach całkowitej równości prawo, aby przy rozstrzyganiu o jego prawach i zobowiązaniach lub o zasadności wysuwanego przeciw niemu oskarżenia o popełnienie przestępstwa być słuchanym sprawiedliwie i publicznie przez niezależny i bezstronny sąd”.

Zasadniczy standard wskazany w PDPCz został rozbudowany i ukształtowany jako prawo obywatelskie w art. 14 MPPOiP:

„1. Wszyscy ludzie są równi przed sądami i trybunałami. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy przez właściwy, niezależny i bezstronny sąd, ustanowiony przez ustawę, przy orzekaniu co do zasadności oskarżenia przeciw niemu w sprawach karnych bądź co do jego praw i obowiązków w sprawach cywilnych (...).”

W systemie Rady Europy stanowi o nim art. 6 EKPCz:

„1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone z całości lub części rozprawy sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, gdy wymaga tego dobro małoletnich lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości.”

---

³⁶⁶ A. Wróbel, *Autonomia proceduralna państw członkowskich. Zasada efektywności oraz efektywnej ochrony sądowej w prawie Unii Europejskiej*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2005, tom VXII, z. 1, s. 37.

³⁶⁷ Za J. Derlatka, *Zasada sprawnej egzekucji sądowej jako element efektywnego wymiaru sprawiedliwości*, Zeszyty Naukowe KUL 60(2017), nr 3 (239).

ETPCz w swoim orzecznictwie wielokrotnie potwierdzał i podkreślał, że skuteczna egzekucja sądowa stanowi element efektywnego wymiaru sprawiedliwości³⁶⁸. Wyroki muszą być wykonywane³⁶⁹. Nie oznacza to przy tym, że państwo ma zawsze obowiązek doprowadzić do wykonania wyroku w sprawie o charakterze cywilnym, niezależnie od jego natury i od okoliczności³⁷⁰. Prawomocne orzeczenie sądu powinno być wykonywane w sposób jasny i racjonalnie spójny, aby w miarę możliwości nie narażać podmiotów, których dotyczy, na brak bezpieczeństwa prawnego i niepewność³⁷¹.

ETPCz w wielu orzeczeniach analizuje też problem przewlekłości postępowań egzekucyjnych. Zdaniem ETPCz prawo do wyegzekwowania zasądzonego w toku procesu świadczenia nie może zostać zablokowane z powodu trudności finansowych doświadczanych przez państwo³⁷². Przy czym opóźnienie w przeprowadzeniu postępowania egzekucyjnego może być w określonych okolicznościach uzasadnione. Nie powinno jednak naruszać istoty chronionych praw³⁷³. W opinii Trybunału władze państwa zobowiązane są do zapewnienia, by możliwie w pełni i we właściwym czasie wyegzekwować wyrok sądu³⁷⁴. Państwo ma obowiązek zorganizowania systemu wykonywania orzeczeń sądowych w sposób, który zapewnia przeprowadzenie postępowania egzekucyjnego bez zbędnej zwłoki³⁷⁵. Zdaniem Trybunału rzetelny proces sądowy wymaga zapewnienia stronie skutecznego środka prawnego umożliwiającego wykonanie zapadłego w jego toku orzeczenia³⁷⁶. Zawieszenie możliwości wykonania orzeczenia sądowego może być usprawiedliwione tylko wyjątkowo i wyłącznie na okres wymagany do znalezienia odpowiedniego sposobu rozwiązywania powstałych na tym tle problemów wiążących się z porządkiem publicznym³⁷⁷. Trybunał uznaje przy tym, że określone

---

³⁶⁸ Wyroki ETPCz: z 28 lipca 1999 r. w sprawie *Immobiliare Saffi v. Włochy*, skarga nr 22774/93; z 19 marca 1997 r. w sprawie *Hornsby v. Grecja*, skarga nr 18357/91; z 20 lipca 2000 r. w sprawie *Antonetto v. Włochy*, skarga nr 15918/89; z 12 października 2006 r. w sprawie *Orha v. Rumunia*, skarga nr 1486/02; z 23 września 2008 r. w sprawie *Samoilă i inni v. Rumunia*, skarga nr 14073/03.

³⁶⁹ Wyrok ETPCz 17 czerwca 2003 r. w sprawie *Ruianu v. Rumunia*, skarga nr 34647/97.

³⁷⁰ Wyrok ETPCz 27 maja 2003 r. w sprawie *Sanglier v. Francja*, skarga nr 50342/99.

³⁷¹ Wyrok ETPCz 3 maja 2011 r. w sprawie *Apanasewicz v. Polska*, skarga nr 6854/07.

³⁷² Wyrok ETPCz 15 czerwca 2006 r. w sprawie *Kazmina v. Rosja*, skarga nr 72374/01; podobnie wyrok z 24 czerwca 2008 r. w sprawie *Cone v. Rumunia*, skarga nr 35935/02.

³⁷³ Wyroki ETPCz: z 15 stycznia 2009 r. w sprawie *Budrov v. Rosja*, skarga nr 33509/04; z 7 czerwca 2011 r. w sprawie *Güler i Kekeç v. Turcja*, skarga nr 33994/06.

³⁷⁴ Wyroki ETPCz: z 7 czerwca 2005 r. w sprawie *Fuklev v. Ukraina*, skarga nr 71186/01; z 14 września 2010 r. w sprawie *Chiș v. Rumunia*, skarga nr 3360/03; z 9 grudnia 2008 r. w sprawie *Ciocan v. Rumunia*, skarga nr 6580/03.

³⁷⁵ Wyroki ETPCz: z 1 kwietnia 2010 r. w sprawie *Margushin v. Rosja*, skarga nr 11989/03; z 19 stycznia 2010 r. w sprawie *Voda v. Rumunia*, skarga nr 35812/02; z 19 grudnia 2002 r. w sprawie *Paola Esposito v. Włochy*, skarga nr 30883/96.

³⁷⁶ Wyrok ETPCz z 18 listopada 2004 r. w sprawie *Qufaj Co. Sh.p.k. v. Albania*, skarga nr 54268/00.

³⁷⁷ Wyrok ETPCz z 31 marca 2005 r. w sprawie *Matheus v. Francja*, skarga nr 62740/00.

ciało istniejące poza systemem sądownictwa może być rozumiane jako „sąd” w materialnym sensie tego terminu. Nie powinno mieć jednak wpływu na sposób przestrzegania w danym postępowaniu gwarancji proceduralnych³⁷⁸.

1.5. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia

W Zjednoczonym Królestwie prawa człowieka są chronione przez The Human Rights Act z 1998 r. Ustawa ta wprowadza w życie prawa człowieka określone w EKPCz³⁷⁹, zatem uwagi dotyczące art. 6 EKPCz pozostają aktualne dla systemu prawnego Zjednoczonego Królestwa. Jednak także przed wejściem w życie the Human Rights Act w brytyjskim piśmiennictwie dostrzegano wagę sprawnej egzekucji. Cytując J. Jacoba: „Without the supportive enforcement machinery, the judgments and orders of the court would lose their force and effect and become transformed into mere pious resolutions”³⁸⁰ (Bez wspierającego mechanizmu egzekucyjnego, wyroki i postanowienia sądu straciłyby swoją moc i skuteczność i przekształciłyby się w zwykłe „pobożne życzenia”³⁸¹). W jednym z wyroków zapadłym w sprawie przeciw Zjednoczonemu Królestwu ETPCz zwrócił uwagę, że art. 6 EKPCz jest odbiciem zasady rządów prawa, do której istoty należy prawo do sądu³⁸².

³⁷⁸ Wyrok ETPCz z 28 kwietnia 2009 r. w sprawie Savino v. Włochy, skarga nr 10468/04.

³⁷⁹ W 1998 r., kiedy ważyła się decyzja w sprawie inkorporacji Konwencji do wewnętrznego porządku prawnego Zjednoczonego Królestwa, ETPCz wydał znaczące i interesujące orzeczenie w sprawie Osman (wyrok z 28 października 1998 r. w sprawie Osman v. Zjednoczone Królestwo, skarga nr 23452/94, § 115). Skarżącymi w sprawie byli żona i syn mężczyzny zastrzelonego w następstwie serii wydarzeń, które jednoznacznie wskazywały, że osoba, która dopuściła się tego czynu, od dłuższego czasu stanowiła zagrożenie dla zastrzelonego, a brytyjska policja była świadoma tego stanu rzeczy. Wytoczona policji na gruncie krajowym sprawa sądowa o niedopełnienie obowiązków nie przyniosła skarżącym oczekiwanych efektów. Brytyjski sąd rozstrzygnął sprawę, powołując się na normę prawa zwyczajowego, wyłączając odpowiedzialność policji za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym ze względu na zasady polityki państwowej. Orzeczenie to stanowiło naturalną kontynuację utrwalonej linii orzeczniczej brytyjskich sądów w analogicznych sprawach (np. Hill v. Chief Constable of West Yorkshire Law Reports, Appeal Cases 53/1989). Sąd brytyjski uznał, że interes wspólnoty jako całości wymaga skutecznego zwalczania przestępczości przez policję. Zaznaczył przy tym, że nie jest wskazane, by policja funkcjonowała pod presją permanentnego zagrożenia widmem szkodliwej odpowiedzialności (*tortious liability*) za podejmowane decyzje. Nadmierne ograniczanie policji w jej działaniach musiałoby bowiem prowadzić do obniżenia stopnia jej skuteczności. Trybunał nie podzielił stanowiska brytyjskiego sądu. To jeden ze znaczących momentów, w których ujawnił się rozdźwięk między brytyjskim *common law* a nakazem działania wynikającym z orzeczenia Trybunału. Trybunał dopatrywał się w tej sprawie naruszenia prawa do sądu. Naruszenie polegało na zastosowaniu przez sąd krajowy wyłączającej normy prawa zwyczajowego w sposób niewspółmierny do okoliczności. Została naruszona proporcja między mocną ochroną policji, która nie podjęła odpowiedniego działania, a prawem dostępu do sądu, za A. Bisztyga, *Oddziaływanie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na porządek prawny Zjednoczonego Królestwa*, Katowice 2008, s. 167–168.

³⁸⁰ J. Jacob, *The Fabric of English Civil Justice*, London 1987, s. 185.

³⁸¹ Tłum. własne.

³⁸² Wyrok ETPCz 21 lutego 1975 r. w sprawie Goble v. Zjednoczone Królestwo, A. 18 § 34.

1.6. Podsumowanie

Prawo do sądu jest w nauce prawa konstytucyjnego uważane za zasadę konstytucyjną³⁸³ i prawo podmiotowe³⁸⁴. Pełni ono funkcję gwarancyjną i służy ochronie innych praw. Jako środek ochrony praw i wolności ma szczególne znaczenie w relacjach horyzontalnych³⁸⁵. W kontekście właśnie relacji między podmiotami prywatnymi podkreślić należy element skutecznej i sprawnej egzekucji jako istotną część omawianego prawa. Jest bowiem prawo do egzekucji (*right to enforcement*) integralną częścią prawa do sądu. Prawo do egzekucji (*right to enforcement*) z punktu widzenia dłużnika sprowadza się zaś do zapewnienia, by odpowiednia procedura egzekucyjna stosowana była przez właściwe, powołane do tego organy w ten sposób, by przy zachowaniu godności dłużnika i wynikających z niej praw, jeśli to możliwe, spełnione zostało należne wierzycielowi świadczenie.

2. Prawo do prywatności

2.1. Uwagi ogólne

Egzekucja³⁸⁶ polega na zastosowaniu przez powołane do tego organy egzekucyjne przewidzianych prawem środków przymusu w celu uzyskania od dłużnika należytego wierzycielowi świadczenia³⁸⁷. Przymus ten, ujęty oczywiście w ramy postępowania egzekucyjnego, wymaga uzyskiwania, gromadzenia i wykorzystywania danych dłużnika. Wtargnięcie w osobistą sferę przybiera niekiedy dość drastyczną formę przymusowego otwarcia mieszkania dłużnika, a nawet przeszukania odzieży, którą ten ma na sobie³⁸⁸. W przypadku dokonywania obwieszczeń o licytacji ujawniane są dane osobowe dłużnika. W

---

³⁸³ D. Lis-Staranowicz [w:] red. M. Chmaj, *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 240 i wskazana tam literatura.

³⁸⁴ *ibid.*

³⁸⁵ M. Florczak – Wątor, *Prawo do sądu jako prawo jednostki i jako gwarancja horyzontalnego działania praw i wolności*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego, nr 3 (31)/2016, s. 48.

³⁸⁶ Z łac. wykonanie wyroku, przymusowe ściągnięcie należności od dłużnika – za: W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, wyd. XXVII, Warszawa 1989, s. 138.

³⁸⁷ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 22.

³⁸⁸ Zgodnie z przepisem art. 814 § 1 k.p.c., „jeżeli cel egzekucji tego wymaga, komornik zarządzi otwarcie mieszkania oraz innych pomieszczeń i schowków dłużnika, jak również przeszuka jego rzeczy, mieszkanie i schowki. Gdyby to nie wystarczyło, komornik może ponadto przeszukać odzież, którą dłużnik ma na sobie. Komornik może to uczynić także wówczas, gdy dłużnik chce się wydalić lub gdy zachodzi podejrzenie, że chce usunąć od egzekucji przedmioty, które ma przy sobie”.

związku z tym konieczne jest przyjrzenie się prawu do prywatności jako potencjalnie narażonemu na naruszenia w toku postępowania egzekucyjnego.

Prawo do prywatności zaliczane jest do pierwszej generacji praw człowieka³⁸⁹. Koncepcja omawianego prawa zrodziła się na gruncie prawa anglosaskiego. Za kolebkę prawa do prywatności uważane są Stany Zjednoczone, gdzie pod koniec XIX wieku wyodrębniono w doktrynie naruszenie prawa do prywatności jako odrębnego deliktu (*tort*) w amerykańskim systemie prawa³⁹⁰. Dwaj amerykańscy sędziowie – Samuel D. Warren i Luis D. Brandeis – w artykule zatytułowanym *Right to privacy*³⁹¹ opisali koncepcję prawa do prywatności jako prawo do bycia pozostawionym w spokoju – „the right to be let alone”. Stwierdzili, że ochronie podlegać winna nie tylko własność i integralność w rozumieniu materialnym, ale też niematerialna sfera informacyjnej i emocjonalnej autonomii jednostki³⁹².

Jakkolwiek wszystkie zachodnie systemy prawne chronią prawo do prywatności, to trudno jest o precyzyjną definicję tego pojęcia. W doktrynie znaleźć można dwa sposoby przedstawiania omawianego prawa: poprzez określanie sfer życia człowieka, które podlegają ochronie, bądź poprzez wskazywanie działań naruszających prywatny obszar życia jednostki. Prawo do prywatności jest przy tym pojęciem szerokim. Obejmuje liczne aspekty, tj. życie rodzinne, mir domowy, dobra osobiste człowieka, integralność człowieka, ochronę danych osobowych, tajemnicę korespondencji czy sferę intymną osoby ludzkiej³⁹³. Nie jest możliwe wyczerpanie katalogu naruszeń prawa do prywatności. Można tutaj wskazać m.in. na ingerencję w życie prywatne, rodzinne lub domowe, naruszenie integralności psychicznej lub fizycznej jednostki, jej wolności przekonań, obyczajów, naruszenie czci, honoru lub zdobytej opinii, ukazanie kogoś w niekorzystnym świetle, ujawnienie intymnych faktów odnoszących się do życia prywatnego, naruszenie korespondencji lub ujawnienie informacji uzyskanych od zainteresowanego w warunkach poufności, niepokojenie i nękanie drugiej osoby, podsłuchiwanie, śledzenie, narzucanie swego towarzystwa, rozpowszechnienie cudzego wizerunku³⁹⁴. W ten instrument ochrony niezależności jednostki wpisuje się także jeszcze nowsza instytucja, zwana zazwyczaj autonomią informacyjną czy prawem do ochrony danych

---

³⁸⁹ M. Pryciak, *Prawo do prywatności*, „Studia Erasmiana Wratislaviensia”, nr 4/2010, s. 212 i wskazana tam literatura.

³⁹⁰ Za: M. Bartczak, *Ochrona do prywatności w systemie brytyjskiego common law – zarys problematyki*, „Toruńskie Studia Międzynarodowe”, nr 1(5)/2012, s. 8.

³⁹¹ S.D. Warren, S.D. Brandeis, *Right to privacy*, „Harvard Law Review”, vol. 4, nr 5/1890, s. 193–220.

³⁹² Za: M. Bartczak, *Ochrona do prywatności w systemie brytyjskiego common law – zarys problematyki*, „Toruńskie Studia Międzynarodowe”, nr 1(5)/2012, s. 8.

³⁹³ Za: M. Pryciak, *Prawo do prywatności*, „Studia Erasmiana Wratislaviensia”, nr 4/2010, s. 214.

³⁹⁴ J. Braciak, *Prawo do prywatności*, Warszawa 2004, s. 112.

osobowych³⁹⁵. Biorąc pod uwagę wynikającą z obowiązującego prawa samodzielność w wykonywaniu ustawowych obowiązków przez komornika sądowego, można stwierdzić, że jest on samodzielnym administratorem danych³⁹⁶.

2.2. Prawo krajowe

Chociaż polski system prawny nie ma, w porównaniu z państwami Europy Zachodniej, długiej tradycji rozwiązań chroniących prywatność i przepisy obecnie obowiązującej Konstytucji stanowią *novum* do poprzednich regulacji konstytucyjnych, to można odnotować, że już od Konstytucji 3 Maja polski ustrojodawca zamieszczał zapisy mające chronić pewne aspekty autonomii jednostki³⁹⁷. Współczesna ustawa zasadnicza chroni prawo do prywatności w przepisach w art. 47–51. Rzecz jasna pełna analiza tych regulacji znacznie wykracza poza zakres tematu niniejszej pracy. W związku z tym skupić się tu należy na najistotniejszych, w kontekście egzekucji sądowej, aspektach konstytucyjnej ochrony prawa do prywatności. I tak

---

³⁹⁵ J. Rzucidło, *Prawo do prywatności i ochrona danych osobowych* [w:] red. M. Jabłoński, *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, Wrocław 2014. Po raz pierwszy zasadę autonomii informacyjnej jednostki w swym orzecznictwie sformułował i rozwinął niemiecki Federalny Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 15 grudnia 1983 r., 1BvR 209/83. Ustalił on, że „w warunkach nowoczesnego przetwarzania danych”, Konstytucja Republiki Federalnej Niemiec chroni jednostkę przed „nieograniczonym gromadzeniem, używaniem i przekazywaniem jej danych osobowych”. Konstytucja gwarantuje również „prawo jednostki do zasadniczo samodzielnego stanowienia o ujawnianiu i używaniu jej danych osobowych”. Ponadto „Trybunał Federalny zwrócił także uwagę na możliwości ograniczenia prawa do »informacyjnego samostanowienia« – ograniczenia tego prawa dopuszczalne są jednak wyłącznie, gdy przeważa interes ogółu, przy zachowaniu zasady proporcjonalności. Jednocześnie, jak podkreślił Trybunał, prawo do „informacyjnego samostanowienia” nie jest zapewnione bez granic. Jednostka nie dysponuje prawem w rozumieniu prawa bezwzględne, niedające się niczym ograniczyć. Pogląd ten został w zasadzie przyjęty przez polskiego ustawodawcę – za: P. Barta, J. Litwiński, *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, Warszawa 2013, komentarz do art. 1, Legalis.

³⁹⁶ Zob. więcej: K. Wygoda, M. Jabłoński, *RODO w praktyce funkcjonowania kancelarii komornika sądowego*, Sopot 2019.

³⁹⁷ Za: M. Wild, *Konstytucja RP. Tom I*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1163. W Konstytucji 3 Maja zawarto gwarancje wolności religijnej („Że zaś taż sama wiara święta przykazuje nam kochać bliźnich naszych, przeto wszystkim ludziom jakiegokolwiek bądź wyznania, pokój w wierze i opiekę rządową winniśmy i dlatego wszelkich obrządków i religii wolność w krajach polskich, podług ustaw krajowych warujemy”) oraz ograniczone do stanu szlacheckiego gwarancje wolności osobistej („Nade wszystko zaś prawa bezpieczeństwa osobistego, wolności osobistej i gruntowej i ruchomej tak jak od wieków każdemu służyły, świątobliwie, nienaruszenie zachowane mieć chcemy i zachowujemy. Dlatego bezpieczeństwo osobiste i wszelka własność, komukolwiek z prawa przynależna, jako prawdziwy społeczności węzeł, jako źrenice wolności obywatelskiej szanujemy, zabezpieczamy, utwierdzamy i aby na potomne czasy szanowane, ubezpieczone i nienaruszone zostawały, mieć chcemy”). Konstytucja marcowa zapewniała w art. 95 „wszystkim bez różnicy pochodzenia, narodowości, języka, rasy lub religii [...] zupełną ochronę życia, wolności i mienia”, oraz określała w art. 97 zasady ograniczeń wolności osobistej, ustanawiała w art. 101 wolność przemieszczania się, w art. 106 – „tajemnicę listów i innej korespondencji”, a w art. 111 – „wolność sumienia i wyznania”. Konstytucja kwietniowa w art. 68 ust. 2 gwarantowała „wolność osobistą, nietykalność mieszkania i tajemnicę korespondencji”. Konstytucja PRL poprzez art. 82 ust. 1 zapewniała obywatelom wolność sumienia i wyznania, w art. 87 ust. 1 nietykalność i wolność osobistą, zaś w art. 87 ust. 2 nienaruszalność mieszkania i tajemnicy korespondencji.

zgodnie z przepisem art. 47: „Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym”.

Zaś w myśl pozostającego w ścisłym związku z art. 47 przepisu art. 50: „Zapewnia się nienaruszalność mieszkania. Przeszukanie mieszkania, pomieszczenia lub pojazdu może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony”.

Ponadto jak stwierdził TK: „Prawo do prywatności statuowane w art. 47, zagwarantowane jest m.in. w aspekcie ochrony danych osobowych, przewidzianej w art. 51 [Konstytucji – przyp. autora]”³⁹⁸. Zgodnie zaś z przepisem art. 51 ust. 1: „Nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby”, zaś ust. 2 art. 51 stanowi: „Władze publiczne nie mogą pozyskiwać, gromadzić i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym”.

Z treści wskazanych przepisów jasno wynika, że prawo do prywatności nie jest w świetle konstytucyjnych uregulowań prawem absolutnym. Podlegać może ograniczeniom. Jednakże podkreślić trzeba wyartykułowaną także w orzecznictwie TK zasadę, że prawo to może być ograniczone wyłącznie aktem o randze ustawy³⁹⁹. Pamiętać należy o przepisie art. 31 ust. 3 Konstytucji, który stanowi, że ograniczenie konstytucyjnych praw i wolności może nastąpić tylko za pomocą ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa, porządku publicznego, ochrony środowiska, zdrowia, moralności publicznej czy też wolności i praw innych osób. Przy tym zastosowane ograniczenia nie mogą naruszać istoty tych praw i wolności.

2.3. Prawo UE

W prawie Unii Europejskiej prywatność początkowo nie znajdowała ochrony w traktatach ustanawiających Wspólnoty. Z biegiem czasu wykształcił się jednak autonomiczny system ochrony praw podstawowych, w tym także prawa do prywatności⁴⁰⁰. Szczególną rolę w tej kwestii odgrywał i odgrywa nadal TSUE, który przez dekady w swoim orzecznictwie podkreślał, że prawa człowieka stanowią część zasad ogólnych dawnego prawa wspólnotowego, a więc zasad branych pod uwagę przy stosowaniu i interpretacji prawa

---

³⁹⁸ Wyrok TK z 19 maja 1998 r., U 5/97, OTK.

³⁹⁹ Wyrok TK z 5 marca 2013 r. w sprawie U2/11, OTK. Wyrok ten zapadł na tle postępowania karnego, ale pozostaje aktualny także dla postępowania egzekucyjnego.

⁴⁰⁰ A. Gonschior, *Ochrona danych osobowych a prawo do prywatności w Unii Europejskiej*, Repozytorium Uniwersytetu Wrocławskiego, https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/79570/PDF/04_Agata_Gonschior_Ochrona_danych_osobowych.pdf do st. [dost. 28.4.2024], s. 241.

unijnego (wywodzonych przez TSUE z traktatów), wynikających z tradycji kulturowych i konstytucyjnych państw członkowskich UE oraz w EKPC⁴⁰¹. Ochrona praw podstawowych okazała się na tyle konieczna, że pojawiła się w orzecznictwie właśnie w kontekście zasad ogólnych prawa przy okazji sprawy Stauder z 1969⁴⁰². Koncepcja ta rozwijana była w kolejnych orzeczeniach aż do kluczowego momentu dla rozwoju ochrony praw podstawowych w prawie unijnym, a zatem i prawa do prywatności – uznania praw zawartych w Karcie praw podstawowych na mocy art. 6 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE) w wersji traktatu z Lizbony⁴⁰³, kiedy to prawa podstawowe zostały usystematyzowane i uwypuklone, a Karta Praw Podstawowych (KPP) zyskała taką samą moc prawną jak traktaty⁴⁰⁴. Prawo do prywatności wyrażone jest w art. 7 KPP UE, w którym postanowiono, że „każdy ma prawo do poszanowania swego życia prywatnego i rodzinnego, domu i komunikowania się”. Istotą KPP UE jest możliwość dochodzenia roszczeń przez osobę, której wolność lub prawo zostały naruszone tylko na podstawie samych postanowień KPP UE – zarówno przed sądami krajowymi, jak i unijnymi⁴⁰⁵. Warunkiem jednak jest, by dana norma spełniała kryteria bezpośredniej skuteczności, przede wszystkim zaś by była dostatecznie precyzyjna⁴⁰⁶.

2.4. Prawo międzynarodowe

Prawo do prywatności jako jedno z fundamentalnych praw człowieka znajduje się w katalogu praw PDPCz. Zgodnie z art. 12 PDPCz:

„Nie wolno ingerować samowolnie w czyjekolwiek życie prywatne, rodzinne, domowe, ani w jego korespondencję, ani też uwłaczać jego honorowi lub dobremu imieniu. Każdy człowiek ma prawo do ochrony prawnej przeciwko takiej ingerencji lub uwłaczaniu”.

Określenie prawa do prywatności w PDPCz stała się inspiracją dla twórców kolejnych aktów prawa międzynarodowego. MPPOiP w przepisie art. 17 stanowi:

- „1. Nikt nie może być narażony na samowolną lub bezprawną ingerencję w jego życie prywatne, rodzinne, dom czy korespondencję ani też na bezprawne zamachy na jego cześć i dobre imię.
2. Każdy ma prawo do ochrony prawnej przed tego rodzaju ingerencjami i zamachami”.

---

⁴⁰¹ Ibid.

⁴⁰² Wyrok TSUE 29/69, Stauder przeciwko Ulm, EU:C:1969:57.

⁴⁰³ Traktat o Unii Europejskiej, wersja skonsolidowana, Dz. Urz. UE C 326/01 z 26.10. 2012 r., art. 6.

⁴⁰⁴ Za A. Gonschior, *Ochrona danych osobowych* (...), s. 241.

⁴⁰⁵ J. Rzucidło, *Prawo do prywatności i ochrona danych osobowych* [w:] red. M. Jabłoński, *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, Wrocław 2014, s. 158.

⁴⁰⁶ Ibid.

Użyto tu zatem niemal analogicznej formuły jak w PDPCz⁴⁰⁷. W doktrynie wskazuje się, że pakt chroni dwa rodzaje dóbr osobistych: (1) życie prywatne, rodzinne, domowe i korespondencję oraz (2) honor i dobre imię⁴⁰⁸.

W systemie Rady Europy prawu do prywatności poświęcono art. 8 EKPCz:

1. Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji.
2. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez prawo i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

Zgodzić się należy z poglądem wyrażonym przez M. Safiana, że prywatność nie podlega ochronie absolutnej⁴⁰⁹. Przesłanki usprawiedliwiające ingerencję w omawiane prawo wymieniono w ust. 2 art. 8 EKPCz. Z pewnością prawidłowo przeprowadzane czynności egzekucyjne mieszczą się w kategorii przypadku koniecznego z uwagi na „ochronę prawa innych osób”. Jednakże przepisy prawne i praktyka muszą zapewniać jednostce gwarancje zabezpieczające przed nadużyciami⁴¹⁰. W szczególności ostrożnie należy podchodzić do możliwości przeszukań bez postanowienia sądu⁴¹¹. Powinny one być dopuszczalne wyłącznie w sytuacjach pilnych i nadzwyczajnych⁴¹².

---

⁴⁰⁷ Przywołane powyżej postanowienia uniwersalnych systemów praw człowieka silnie wpływały na twórców systemów regionalnych. Prawo do prywatności znalazło swoje miejsce niemal w każdym z takich systemów. Kolejno wskazać należy na (Pan)Amerykańską Konwencję Praw Człowieka sporządzoną w San José 22 listopada 1969 r., Afrykańską Kartę Praw Człowieka i Ludów, która weszła w życie 21 października 1986 r., Deklarację Praw Człowieka w Islamie z 5 sierpnia 1990 r., a także Arabską Kartę Praw Człowieka z 22 maja 2004 r., który to dokument wszedł w życie 15 marca 2008 r. – za: J. Rzucidło, *Prawo do prywatności i ochrona danych osobowych* [w:] red. M. Jabłoński, *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, Wrocław 2014, s. 155.

⁴⁰⁸ J. Rzucidło, *Prawo do prywatności i ochrona danych osobowych* [w:] red. M. Jabłoński, *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, Wrocław 2014, s. 155 i wskazana tam literatura.

⁴⁰⁹ M. Safian, *Prawo do ochrony życia prywatnego* [w:] *Szkola Praw Człowieka*, Warszawa 2006, s. 214.

⁴¹⁰ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 864.

⁴¹¹ Wyrok ETPCz z 16 grudnia 1997 r., RJD 1997 – VIII, § 45.

⁴¹² Wyrok ETPCz w sprawie Trabaja Ruedo v. Hiszpania z 30 maja 2017 r., Izba (Seksja III), skarga nr 32600/12. Sprawa dotyczyła zajęcia komputera osobistego bez zgody sądu w związku z podejrzeniem posiadania pornografii dziecięcej.

2.5. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia

Prawo do prywatności, jak zauważono, ma swoje korzenie w anglosaskim systemie prawa. I chociaż powszechnie to Stany Zjednoczone uważane są za miejsce ich powstania, to należy odnotować, że amerykańscy prawnicy Samuel D. Warren i Louis D. Brandeis, tworząc koncepcję prawa do prywatności, oparli się na doktrynie i precedensach Zjednoczonego Królestwa. W 1879 r. angielski sędzia Thomas M. Cooley opublikował artykuł *Treatise on the Law of Torts*⁴¹³, w którym dokonał klasyfikacji dóbr osobistych (*personal rights*)⁴¹⁴. Wśród tych praw wymienił prawo do nietykalności osobistej (*personal immunity*)⁴¹⁵, które definiował jako prawo do całkowitej nietykalności osobistej (*complete personal immunity*), czyli prawo do bycia pozostawionym w spokoju (*right to be let alone*). Także inni przedstawiciele doktryny brytyjskiej poruszali tematykę związaną z prawem do prywatności. W 1878 r. sędzia James F. Stephen w polemice z Johnem S. Millem twierdził, że „zarówno prawo, jak i opinia publiczna powinny skrupulatnie szanować prywatność jednostki. Dokładne określenie zakresu prywatności jest niemożliwe, ale można go opisać na zasadach ogólnych. Wszelkie najbardziej intymne relacje życiowe mają naturę tak delikatną, że poddanie ich pod chłodną, pozbawioną

---

⁴¹³ T. Cooley, *Treatise on the Law of Torts: wrongs which arise independently of contracts* [online]: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=books> [dostęp: 1 października 2023 r.].

⁴¹⁴ Za: M. Bartczak, *Ochrona do prywatności w systemie brytyjskiego common law – zarys problematyki*, „Toruńskie Studia Międzynarodowe”, nr 1(5)/2012, s. 8. Autorka podaje inną datę publikacji – 1888 r. – która jest datą trzeciego wydania opublikowanego w innym wydawnictwie.

⁴¹⁵ „Personal Immunity. The right to one's person may be said to be a right of complete immunity: to be let alone. The corresponding duty is, not to inflict an injury, and not, within such proximity as might render it successful, to attempt the infliction of an injury. In this particular the duty goes beyond what is required in most cases; for usually an unexecuted purpose or an unsuccessful attempt is not noticed. But the attempt to commit a battery involves many elements of injury not always present in breaches of duty; it involves usually an insult, a putting in fear, a sudden call upon the energies for prompt and effectual resistance. There is very likely a shock to the nerves, and the peace and quiet of the individual is disturbed for a period of greater or less duration. There is consequently abundant reason in support of the rule of law which makes the assault a legal wrong, even though no battery takes place. Indeed, in this case the law goes still further and makes the attempted blow a criminal offense also”. Tłum. własne: Prawo do nietykalności osobistej. Prawo to może być nazwane prawem do całkowitej nietykalności: do bycia pozostawionym w spokoju. Zakaz naruszania tego prawa jest znacznie szerszy niż w innych przypadkach i wykracza poza to, co jest zwykle wymagane, gdzie niezrealizowany cel lub nieudana próba naruszenia innych praw nie jest zwykle uważana za ich naruszenie. Jednak tutaj już samo usiłowanie popełnienia bezprawnej przemocy osobistej wobec innej osoby, nawet jeśli kontakt nie powoduje obrażeń fizycznych, wiąże się z wieloma elementami: z obrazą, wzbudzeniem strachu, wezwaniem do szybkiego i skutecznego oporu. Jest bardzo prawdopodobne, że wywołają one rozstrój nerwowy, a spokój i cisza jednostki jest zakłócany przez dłuższy okres niż sam czyn naruszający prawo. W związku z tym istnieje wiele powodów przemawiających za uznaniem za zasadę prawa, która czyni napaść bezprawną, nawet jeśli stosowanie bezprawnej przemocy osobistej wobec innej osoby nie powoduje obrażeń fizycznych. Rzeczywiście, w tym przypadku prawo idzie jeszcze dalej i uznaje samą próbę naruszenia tego prawa za bezprawną (źródło: T. Cooley, *Treatise on the Law of Torts: wrongs which arise independently of contracts* [online]: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=books> [dostęp: 1 października 2023 r.].)

empatii obserwację może spowodować wielki ból i stać się przyczyną trwałego, moralnego cierpienia”⁴¹⁶. Ponadto istniały też orzeczenia sądów brytyjskich dotyczące prawa do prywatności⁴¹⁷. Zresztą historia prawa do prywatności w Zjednoczonym Królestwie sięga co najmniej XIV wieku. Wprowadzona wówczas ustawa o sędziach przewidywała karę aresztu dla „podglądaczy” i „podśluchiwczy”⁴¹⁸.

Pomimo jednak tak bogatej historii obecnie doszło do zahamowania rozwoju prawa do prywatności w systemie prawnym Zjednoczonego Królestwa. W doktrynie wskazuje się⁴¹⁹, że przyczyną może być brak spisanej Konstytucji i bierna postawa judykatury⁴²⁰. W prawie Zjednoczonego Królestwa nie istniał bowiem delikt naruszenia prawa do prywatności, a ochronę prawa do prywatności wyinterpretowano z prawa autorskiego i prawa własności⁴²¹. Jednakże w orzecznictwie brytyjskim wielką wagę przykładano do wolności wypowiedzi i prawa do informacji. W razie konfliktu tych praw z prawem do prywatności sądy z reguły orzekały na korzyść praw o charakterze publicznym⁴²². System prawny Zjednoczonego Królestwa w zakresie prawa do prywatności zmienił się zasadniczo dopiero w momencie ratyfikowania the Human Rights Act i inkorporowania poprzez to EKPCz do systemu prawnego Królestwa. Jednocześnie uchwalono the Data Protection Act⁴²³ – ustawę mającą na celu zagwarantowanie ochrony prawa do prywatności. Ustanowienie EKPCz częścią systemu prawnego Królestwa powinno umożliwić bezpośrednią ochronę prawa do prywatności jednostki. Jednakże w praktyce orzecniczej sądów brytyjskich szeroka interpretacja art. 8 i 12

---

⁴¹⁶ J.F. Stephen, *Liberty, Equality, Fraternity* [bm] 1878, za: M. Bartczak, *Ochrona do prywatności w systemie brytyjskiego common law – zarys problematyki*, Toruńskie Studia Międzynarodowe 1(5)/2012, s. 8.

⁴¹⁷ Sprawa Prince Albert v. Strange dotycząca wystawienia i opublikowania akwafort pokazujących życie królowej Wiktorii i jej męża bez ich zgody oraz sprawa Yovatt v. Winyard dotycząca kradzieży i wykorzystania przez pracownika receptur na leki weterynaryjne – za: M. Bartczak, *Ochrona do prywatności w systemie brytyjskiego common law – zarys problematyki*, „Toruńskie Studia Międzynarodowe”, nr 1(5)/2012, s. 8.

⁴¹⁸ M. Bartczak, *Ochrona do prywatności w systemie brytyjskiego common law – zarys problematyki*, „Toruńskie Studia Międzynarodowe”, nr 1(5)/2012, s. 9.

⁴¹⁹ Tak: J. Sieńczyło-Chlabicz, *Naruszenie prawa do prywatności osób publicznych przez prasę. Analiza cywilnoprawna*, Kraków 2006, s. 36 i nast.

⁴²⁰ W systemie prawnym Zjednoczonego Królestwa sądy zobowiązane są przestrzegać zasady, że wprowadzenie nowych regulacji należy wyłącznie do Parlamentu.

⁴²¹ M. Bartczak, *Ochrona do prywatności w systemie brytyjskiego common law – zarys problematyki*, „Toruńskie Studia Międzynarodowe”, nr 1(5)/2012, s. 9.

⁴²² Ibid., s. 11.

⁴²³ Data Protection Act 1998 c. 29. Obecnie w brytyjskim parlamencie procedowana jest nowa ustawa dotycząca danych osobowych – zob. House of Commons Library, *The Data Protection and Digital Information (No. 2) Bill: Commons stages* [online:] <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9803/> [dostęp: 1 października 2023]. Ma ona na celu zmianę obowiązujących przepisów unijnych w celu uczynienia ich bardziej przejrzystymi i przyjaźniejszymi biznesowi.

EKPCz wciąż jest trudna do zaakceptowania⁴²⁴. ETPCz w swoim orzecznictwie⁴²⁵ zwrócił uwagę, że Zjednoczone Królestwo nie spełnia wymogu gwarantowania jednostce środków umożliwiających ochronę prawa do prywatności, a w jego systemie prawnym wciąż istnieje luka prawna w obszarze regulacji jednego z podstawowych praw człowieka⁴²⁶.

2.6. Podsumowanie

Bez wątpienia istota gwarancji prawa do prywatności wiąże się ściśle z godnością człowieka i może być potencjalnie przedmiotem naruszeń w wadliwie skonstruowanym postępowaniu egzekucyjnym. Jakkolwiek trudno zdefiniować zakres terminu „życie prywatne dłużnika”⁴²⁷, to z pewnością w toku postępowania egzekucyjnego ta sfera życia dłużnika może być w pewnych okolicznościach i w pewnym zakresie przedmiotem zainteresowania komornika sądowego. Za trafny uznać należy pogląd, zgodnie z którym zakres sfery życia prywatnego podlegającego ochronie należy wyznaczać na podstawie odpowiedzi na pytanie o to, czy istnieje uzasadniony interes publiczny bądź interes innych osób, by ograniczać prawo jednostki do „bycia pozostawioną samą w spokoju”⁴²⁸.

Podkreślić należy, że prawo do prywatności obejmuje także, a w kontekście postępowania egzekucyjnego – przede wszystkim, prawa jednostki do zachowania w tajemnicy informacji jej dotyczących. Odnosi się to także do sytuacji majątkowej, w tym wiadomości o posiadanych rachunkach bankowych czy dokonywanych transakcjach⁴²⁹. Ochrona informacji dotyczących majątku i sfery ekonomicznej jednostki ulega jednak ograniczeniom według łagodniejszych kryteriów niż w wypadku sfery czysto osobistej⁴³⁰.

---

⁴²⁴ M. Bartczak, *Ochrona do prywatności w systemie brytyjskiego common law – zarys problematyki*, „Toruńskie Studia Międzynarodowe”, nr 1(5)/2012, s. 12.

⁴²⁵ Wyrok ETPCz z 28 stycznia 2003 r. w sprawie *Peck v. United Kingdom*, (2003) 36 EHRR 41; [2003] EMLR 287. Sprawa ta dotyczyła wykorzystania w publikacjach prasowych i telewizyjnych zdjęć skarżącego wykonanych za pomocą kamer CCTV. Zdjęcia te przedstawiały skarżącego w momencie, w którym usiłował popełnić samobójstwo przez podcięcie żył. Dzięki kamerom CCTV nastąpiła szybka interwencja policji i uratowano życie skarżącego. Jednakże później jego zdjęcia zostały wykorzystane w kampanii dotyczącej wpływu monitoringu na podniesienie poziomu bezpieczeństwa. Wprawdzie twarz została zamaskowana, jednak w stopniu umożliwiającym identyfikację przez osoby znające skarżącego. Zdaniem Trybunału wskazywane przez pozwaną środki ochrony tj. *malicious falsehood* (pomówienie), *breach of confidence* (nadużycie zaufania) czy *defamation* (zniesławienie) nie gwarantowały wystarczającej ochrony skarżącemu. Nie miał on możliwości rzeczywistego zrealizowania uprawnień wynikających z prawa do prywatności.

⁴²⁶ M. Bartczak, *Ochrona do prywatności w systemie brytyjskiego common law – zarys problematyki*, „Toruńskie Studia Międzynarodowe”, nr 1(5)/2012, s. 13.

⁴²⁷ Najłatwiej odwołać się do antonimu tego pojęcia – tj. życia publicznego, w obrębie którego interes jednostki w byciu pozostawionej samej sobie ulec może interesowi innych podmiotów – za: M. Wild, *Konstytucja RP. Tom I*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1175 i wskazana tam literatura.

⁴²⁸ M. Wild, *Konstytucja RP. Tom I*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1175.

⁴²⁹ Wyrok TK z 24 czerwca 1997 r., K 21/96, OTK 1997, nr 2, poz. 23.

⁴³⁰ Wyrok TK z 11 kwietnia 2000 r., K 15/98, OTK 2000, nr 3, poz. 86.

Na koniec przytoczyć należy stanowisko TK zawarte w uzasadnieniu wyroku dotyczącego prawa do prywatności, w którym czytamy: „Zasada proporcjonalności – zgodnie z ustalonym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego (*acquis constitutionnel*) – wymaga spełnienia określonych przesłanek, aby wkroczenie w prywatność (naruszenie autonomii informacyjnej) mogło być uznane za konstytucyjne:

– wkroczenie musi być »niezbędne« (»konieczne«) dla osiągnięcia wskazanych w art. 31 ust. 3 celów, które jedynie są władne uzasadnić naruszenie praw i wolności jednostki. Nie wystarczy, aby [...] »sprzyjały tym celom«, aby »ułatwiały ich osiągnięcie« albo »były wygodne« dla władzy, która ma je wykorzystać do osiągnięcia tych celów [...] [W]kroczenie musi (jeśli pomyślnie przejdzie testy oceny wskazane w poprzednich punktach) być środkiem najmniej dotkliwym dla osoby, której wolność lub prawo doznaje ograniczenia»⁴³¹.

3. Prawo do własności

3.1. Uwagi ogólne

Własność z całą pewnością narażona jest na uszczerbek w trakcie egzekucji. Egzekucja świadczeń pieniężnych sprowadza się w zasadzie do „umniejszenia” sfery własności po stronie dłużnika, by spełnił należne świadczenie. Definiując zjawisko ubóstwa przy pomocy formułek słownikowych jako „brak środków do życia, dużą biedę, niedostatek” bądź „małą ilość lub liczbę czegoś”⁴³², intuicyjnie można stwierdzić, że ubóstwo wiąże się z niedoborami m.in. właśnie w obszarze własności.

Rozumienie pojęcia własności ulegało przeobrażeniom wraz ze zmieniającymi się na przestrzeni dziejów ludzkiej cywilizacji stosunkami gospodarczymi, społecznymi, prawnymi i ekonomicznymi⁴³³. Własność nie jest zresztą terminem wyłącznie z zakresu prawa. Stanowi ona także kategorię ekonomiczną. Z ekonomicznego punktu widzenia własnością jest każda forma władania przez człowieka dobrem mającym wartość majątkową⁴³⁴. Właścicielem w

---

⁴³¹ Wyrok TK z 20 listopada 2002 r., K 41/02, OTK-A 2002, nr 6, poz. 83. Orzeczenie dotyczy konstytucyjności obowiązku składania deklaracji majątkowych.

⁴³² E. Sobol, *Słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 2005, s. 1059.

⁴³³ J. Ignatowicz, *Przemiany prawa własności w świetle przepisów kodeksu cywilnego*, Studia Cywilistyczne 1969, s. 67.

⁴³⁴ J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2012, s. 42.

sensie ekonomicznym jest „ten, kto faktycznie dysponuje w swoim interesie danym dobrem majątkowym”⁴³⁵.

Pierwszym być może, który w kontekście godności we własności dostrzegał wartość dla każdego człowieka, był św. Tomasz z Akwinu. W *Summa theologiae* stwierdził, że aby człowiek mógł osiągnąć duchową doskonałość, musiał mieć rodzaj zabezpieczenia, które zapewnić mogła tylko własność⁴³⁶.

W okresie oświecenia własność, mocą art. 2 Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela, umieszczono na liście praw człowieka: „Celem każdej organizacji politycznej jest zachowanie naturalnych i nieprzedawnialnych praw człowieka. Prawami tymi są: wolność, własność, bezpieczeństwo i opór przeciwko uciskowi”⁴³⁷. Artykuł 17 Deklaracji precyzował: „Własność jest prawem nietykalnym i świętym, nikt nie może być go pozbawiony, z wyjątkiem przypadku, gdy wymaga tego konieczność publiczna prawnie uznana, ale pod warunkiem słusznego i wypłaconego z góry odszkodowania”⁴³⁸.

Zapis ten w zasadzie powtórzono w kodeksie Napoleona⁴³⁹. Jednocześnie dodano znane do dziś ograniczenia, które zakazywały właścicielowi „ze swej własności czynić użytku zabronionego poprzez ustawy i rozporządzenie”⁴⁴⁰.

Prawne postrzeganie własności bywa zróżnicowane w zależności od gałęzi prawa⁴⁴¹. Podzielić należy zatem pogląd, że prawo to musi być traktowane jako koncepcja dynamiczna, która rozumiana jest różnie, także w zależności od działu prawa⁴⁴².

---

⁴³⁵ J. Wasilkowski, *Pojęcie własności*, Warszawa 1956, s. 15; za: J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2012, s. 42.

⁴³⁶ Za: T. Pistol, *Instytucja wywłaszczenia a prawo do własności jako prawo człowieka*, „Państwo i Społeczeństwo”, nr 1/2010(X), s. 108.

⁴³⁷ Konstytucja Republiki Francuskiej [online]: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/francja-18.html> [dostęp: 19 marca 2023 r.].

⁴³⁸ Konstytucja Republiki Francuskiej [online]: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/francja-18.html> [dostęp: 19 marca 2023 r.].

⁴³⁹ Kodeks Napoleona (Code Napoléon, Code civil des Français) został wprowadzony we Francji w 1804 r. przez Napoleona Bonaparte.

⁴⁴⁰ Za: T. Pistol, *Instytucja wywłaszczenia a prawo do własności jako prawo człowieka*, „Państwo i Społeczeństwo”, nr 1/2010(X), s. 109.

⁴⁴¹ M. Balwicka-Szczyrba, *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2022, s. 341.

⁴⁴² Zob. więcej: J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2012, s. 45–64. Przykładem może być odmienne rozumienie prawa własności w średniowieczu (własność lenna) czy w okresie PRL-u, kiedy własność państwowa miała pozycję priorytetową.

3.2. Prawo krajowe

W Konstytucji RP instytucji własności poświęcono dwa artykuły:

„Art. 21 [Zasada ochrony własności i prawa do dziedziczenia]

1. Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo do dziedziczenia.
2. Wywłaszczenie jest dopuszczalne jedynie wówczas, gdy jest dokonywane na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem”;

oraz

„Art. 64 [Prawo do własności, prawo dziedziczenia]

1. Każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia.
2. Własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej.
3. Własność może być ograniczona tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza ona istoty prawa własności”.

Art. 64 traktowany jest w doktrynie jako „rozwiniecie ogólnej zasady ochrony szeroko rozumianej własności wyrażonej w art. 21 Konstytucji RP [...] Współkształtuje [on] zakres konstytucyjnej ochrony wolności majątkowej [...]”⁴⁴³.

Samo pojęcie własności, jako konstytucyjne prawo podstawowe, nie zostało zatem w Konstytucji zdefiniowane⁴⁴⁴. Uznaje się, że na gruncie prawa konstytucyjnego własność ma znaczenie znacznie szersze od rozumienia tego pojęcia przez prawo cywilne. Jak zauważył TK: „[...] konstytucyjne rozumienie własności wykracza poza ujęcie cywilnoprawne”⁴⁴⁵. Podobnie jak na gruncie EKPCz, konstytucyjne rozumienie własności obejmuje autonomicznie pojmowane mienie oraz szeroki zakres różnorodnych interesów majątkowych o określonej wartości ekonomicznej⁴⁴⁶.

Głównym celem i funkcją konstytucyjnych przepisów dotyczących własności jest ochrona sfery wolności majątkowej jednostki⁴⁴⁷. Własność ma zapewniać jednostce

---

⁴⁴³ K. Zaradkiewicz, *Konstytucja RP*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1458.

⁴⁴⁴ Konstytucja posługuje się trzema różnymi terminami: „własność”, „prawo własności” i „prawo do własności”, przy czym nie jest do końca jasne, jaka jest między nimi zależność. Pozostaje to jednak poza tematem pracy – zob. więcej: K. Zaradkiewicz, *Konstytucja RP*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 570 i wskazana tam literatura.

⁴⁴⁵ Wyrok TK z 21 marca 2000 r., K 14/99, OTK 2000, nr 2, poz. 61. W nauce prawa konstytucyjnego istnieje zasada autonomiczności pojęć konstytucyjnych, która wyklucza interpretowanie i ocenę pojęć konstytucyjnych w świetle ustawodawstwa zwykłego – zob. wyroki TK m.in.: z 14 marca 2000 r., P 5/99, OTK 2000, nr 2, poz. 60; z 3 czerwca 2008 r., P 4/06, OTK-A 2008, nr 5, poz. 76. Zasada autonomiczności nie wyklucza przy tym, że w kontekście interpretacji znaczenia pojęć konstytucyjnych istotne może być tradycyjne ich rozumienie – więcej: K. Zaradkiewicz, *Konstytucja RP*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 574 i wskazana tam literatura.

⁴⁴⁶ Zob. K. Zaradkiewicz, *Konstytucja RP*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 568 i wyrok TK z 19 grudnia 2002 r., K 33/02, OTK-A 2002, nr 7, poz. 97.

⁴⁴⁷ Zob. K. Zaradkiewicz, *Konstytucja RP*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 571.

bezpieczeństwo egzystencji w społeczeństwie, materialny byt i niezależność, czyli autonomię majątkową⁴⁴⁸. Ustawodawca ma zatem obowiązek stworzenia takiego systemu prawnego, który umożliwi funkcjonowanie w społeczeństwie przez nabywanie dóbr i ich eksploatację⁴⁴⁹. Ochrona konstytucyjna nie obejmuje przy tym wartości majątku, tj. pieniądza, ruchomości czy nieruchomości⁴⁵⁰.

Na gruncie polskiego prawa cywilnego własność definiuje się jako prawo rzeczowe, prawo podmiotowe o bezwzględnym charakterze, a więc skuteczne *erga omnes*⁴⁵¹. Stanowi najszerszą formę korzystania z rzeczy, jest bowiem ograniczone wyłącznie do przedmiotów materialnych⁴⁵². Nie jest przy tym absolutne i nieograniczone⁴⁵³. Granice własności określone są przez ustawy, zasady współżycia społecznego oraz społeczno-gospodarcze przeznaczenie prawa. Jak czytamy w art. 140 k.c.: „W granicach określonych przez ustawy i zasady współżycia społecznego właściciel może, z wyłączeniem innych osób, korzystać z rzeczy zgodnie ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem swego prawa, w szczególności może pobierać pożytki i inne dochody. W tych samych granicach może rozporządzać rzeczą”⁴⁵⁴.

Własność składa się zatem z dwóch uprawnień – korzystania z rzeczy i rozporządzania rzeczą. W zakresie korzystania wskazuje się na zespół uprawnień właścicielskich (tzw. triada uprawnień). Składają się na nią prawo do posiadania rzeczy (*ius possidendi*), prawo do używania rzeczy, które nie jest związane z pobieraniem użytków (*ius utendi*), oraz prawo do pobierania pożytków (*ius fruendi*). Istotna w kontekście ochrony własności jest jej negatywna strona, która umożliwia właścicielowi korzystanie z rzeczy „z wyłączeniem innych osób”. Oznacza to, że osoby trzecie nie mogą ingerować w uprawnienia przysługujące właścicielowi (*non facere*). Zakaz ingerowania nie ma przy tym charakteru absolutnego⁴⁵⁵ – do istoty

---

⁴⁴⁸ Jak w cytowanym już orzeczeniu TK z 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, OTK 11/00, nr 3, oz. 54: „[...] istnienie pewnego minimum materialnego, zapewniającego jednostce możliwość samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie oraz stworzenie każdemu człowiekowi szans na pełny rozwój osobowości w otaczającym go środowisku kulturalnym i cywilizacyjnym”.

⁴⁴⁹ K. Zaradkiewicz, *Konstytucja RP*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 572.

⁴⁵⁰ Ibid.

⁴⁵¹ M. Balwicka-Szczyrba, *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2022, s. 342.

⁴⁵² Mimo wyodrębnienia kategorii nieruchomości (art. 46 k.c.) i ruchomości konstrukcja prawna prawa własności pozostaje identyczna do obydwu rodzajów rzeczy.

⁴⁵³ Nawiązując do kwestii długu, ciekawą koncepcję własności, przedstawił A. Klein⁴⁵³. Otóż rozumiał on własność jako wielostronny stosunek prawny, w którego ramach tylko jedna osoba (właściciel) jest uprawniona, a pozostałe są zobowiązane, czyli znajdują się w pozycji dłużnika (zob. A. Klein, *Elementy stosunku prawnego prawa rzeczowego*, tłum. K. Łądkowski, Wrocław 1976, s. 15–16).

⁴⁵⁴ Definicja polskiego ustawodawcy w sposób wyraźny nawiązuje do definicji B. de Saxoferrato *Dominium est ius de re corporali perfecte disponendi, nisi lege prohibeatur* (Własność jest prawem do dysponowania rzeczą materialną w zakresie niezakazanym przez ustawę) – *Opera omnia*, Venezia 1615, s. 84; za: W. Rozwadowski, *Rzymska koncepcja własności w kulturze prawnej Europy*, „Zeszyty Prawne UKSW”, 2010, s. 25.

⁴⁵⁵ Nawiązuje zatem do germańskiej koncepcji własności (która nie jest *ius infinitum*) i odpowiada tzw. niewłaściwej teorii wewnętrznej (*Immanenztheorie*), względnie tzw. teorii rozdziału (*Trennungstheorie*). Inaczej

własności należą szeroko ujęta swoboda korzystania oraz ograniczenia tej swobody⁴⁵⁶. Granic korzystania z własności należy poszukiwać w całym ustawodawstwie⁴⁵⁷ oraz dwóch klauzulach generalnych: zasadzie współżycia społecznego i społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa.

Przez zasady współżycia społecznego należy rozumieć normy moralne i etyczne odnoszące się do wzajemnych relacji między ludźmi. Uzasadnieniem wprowadzenia tych zasad do systemu prawa była potrzeba objęcia ochroną prawną wartości moralnych, kulturowych, zwyczajowych i obyczajowych. W konsekwencji w treści własności nie mieszczą się typowe niemoralne zachowania, które nigdy nie mogą być przedsięwzięte przez żadnego właściciela⁴⁵⁸.

Poprzez społeczno-gospodarcze przeznaczenie prawa należy rozumieć pewne ukierunkowanie, które uwzględnia zarówno interes społeczny, jak i funkcjonalne ujęcie praw majątkowych. Uwzględniać ono powinno interes jednostkowy oraz interes społeczny, które powinny się nawzajem równoważyć. Przy tym wynikające z klauzuli społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa nie mogą iść dalej niż ograniczenia wynikające z zasad współżycia społecznego⁴⁵⁹.

Ponowie podkreślenia wymaga fakt, że na gruncie prawa konstytucyjnego i praw człowieka własność ma znaczenie dużo szersze niż na gruncie cywilnoprawnym. Jest traktowana na równi z autonomicznie rozumianym mieniem i obejmuje szeroki zakres różnorodnych interesów majątkowych o określonej wartości ekonomicznej⁴⁶⁰.

---

niż według koncepcji romańskiej i teorii zewnętrznej (*Aussentheorie*), nie obejmuje bezgranicznej sfery wszelkich wyobrażalnych uprawnień właściciela. Przyjmuje się zatem koncepcję germańską, zgodnie z którą prawo własności ma granice wyznaczające ramy dozwolonych zachowań uprawnionego – za: K. Zaradkiewicz, *Instytucjonalizacja wolności majątkowej. Koncepcja prawa podstawowego własności i jej urzeczywistnienie w prawie prywatnym*, Warszawa 2013, s. 428 i nast.

⁴⁵⁶ M. Balwicka-Szczyrba, *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2022, s. 343.

⁴⁵⁷ Od Konstytucji, przez normy prawa cywilnego i normy innych gałęzi prawnych, tj. np. ustawa z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. 1994 nr 89, poz. 414), ustawa z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 1997 nr 115, poz. 741); ustawa z 21.6.2001 o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1234 ze zm.).

⁴⁵⁸ Za: M. Balwicka-Szczyrba, *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2022, s. 344 i wskazana tam literatura: A. Wolter, *Rola zasad współżycia społecznego w nowych kodeksach*, Nowe Prawo, nr 11/1969, s. 1034; T. Dybowski, *Zasady współżycia społecznego a prawo własności*, Nowe Prawo, 6/1967, s. 723.

⁴⁵⁹ Za: M. Balwicka-Szczyrba, *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2022, s. 344 i wskazana tam literatura: E. Gniewek [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 3: *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa 2013, s. 406; Z. Radwański, M. Zieliński, *Uwagi de lege ferenda o klauzulach generalnych w prawie prywatnym*, „Przegląd Legislacyjny”, nr 2/2001, s. 11.

⁴⁶⁰ Zob. K. Zaradkiewicz, *Konstytucja RP*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 568 i wyrok TK z 19 grudnia 2002 r., K 33/02, OTK-A 2002, nr 7, poz. 97.

3.3. Prawo UE

Prawo do własności⁴⁶¹ uznano w orzecznictwie TS za ogólną zasadę prawa unijnego⁴⁶². Koncepcja ochrony prawa do własności w prawie unijnym wywodzi się przy tym z EKPCz⁴⁶³, dlatego też ustalenie zakresu zastosowania art. 17 KPPUE wymaga uwzględnienia dorobku ETPCz. I tak art. 17 KPPUE stanowi, że: „(1) Każdy ma prawo do władania, używania, rozporządzania i przekazywania w drodze spadku mienia nabytego zgodnie z prawem. Nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym, w przypadkach i na warunkach przewidzianych w ustawie, za słusznym odszkodowaniem za jej utratę wypłaconym we właściwym terminie. Korzystanie z mienia może podlegać regulacji ustawowej w zakresie, w jakim jest to konieczne ze względu na interes ogólny. (2) Własność intelektualna podlega ochronie”.

Prawo do własności jest prawem podstawowym, które często wchodzi w konflikt z innymi prawami podstawowymi, tj. ochrona danych osobowych, ochrona życia prywatnego, prawem do skutecznego środka prawnego, wolnością wyrażania opinii i otrzymywania informacji czy wolnością działalności gospodarczej. W takim przypadku na prawodawcy unijnym i krajowym, TSUE i sądach krajowych spoczywa obowiązek zapewnienia równowagi między prawami podstawowymi⁴⁶⁴, a zbieg tych praw winien być rozwiązany przez taką wykładnię prawa, która zagwarantuje poszanowanie ich istoty⁴⁶⁵. Kontekst postępowania egzekucyjnego wymaga odnotowania wyroku, w którym TS uznał, że prawo do własności naruszają regulacje blokujące możliwość skutecznej ochrony tego prawa, np. wynikającą z niemieckiego prawa bankowego tajemnicę bankową, która nie przewidywała żadnych wyjątków – w przypadku dochodzenia

---

⁴⁶¹ Odnotować tu należy pewne niekonsekwencje terminologiczne. Otóż w polskich wersjach językowych wyroków TS zamiennie używa określeń „zasada ogólna prawa własności” (np. wyrok TS z 12.9.2006, C-479/04, *Laserdisken ApS v. Kulturministeriet*, ECLI:EU:C:2006:549, pkt 62); „prawo do własności” (wyr. TS z 26.10.2006, C-275/05, *Alois Kibler jun. v. Land Baden-Württemberg*, ECLI:EU:C:2006:682, pkt 27); „podstawowe prawo własności” (wyr. TS z 29.1.2008, C-275/06, *Productores de Musica de Espana (Promusicae) v. Telefónica de Espana SAU*, ECLI:EU:C:2008:54, pkt 62); „prawo podstawowe do poszanowania własności” (wyr. TS z 3.9.2008, C-402/05 i C-415/05, *Yassin Abdullah Kadi i Al. Barakaat International Foundation v. Rada UE i Komisja Wspólnot Europejskich*, ECLI:EU:C:2008:461, pkt 356). W angielskiej wersji językowej art. 17 KPP oraz orzecznictwa TSUE używane jest sformułowanie „prawo do własności” – ang. *right to property* - za D. Miąsik, I. Ziulczyk-Nierubca [w:] A. Wróbel, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 611.

⁴⁶² Wyrok TSUE z 14 maja 1974 r., C-4/73, *J. Nold, Kohlen und Baustoffgrosshandlung v. Komisja Wspólnot Europejskich*, ECLI:EU:C:1974:51; wyrok TSUE z 13 grudnia 1979 r., C-44/79, *Liselotte Hauer v. Land Rheinland-Pfalz*, ECLI:EU:C:1979:290.

⁴⁶³ Ch. Calliess [w:] Ch. Calliess, M. Ruffert (red.), *EUV/EGV, komentarz do art. 17*, s. 2613; za: D. Miąsik, I. Ziulczyk-Nierubca [w:] A. Wróbel, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 615.

⁴⁶⁴ Wyr. TS z 29.1.2008, C-275/06, *Productores de Musica de Espana (Promusicae) v. Telefónica de Espana SAU*, ECLI:EU:C:2008:54, pkt 68.

⁴⁶⁵ D. Miąsik, I. Ziulczyk-Nierubca [w:] A. Wróbel, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 611.

sądowej ochrony prawa własności – od zakazu udzielania informacji o imieniu, nazwisku i adresie posiadacza rachunku bankowego⁴⁶⁶. Prawo do własności, w opinii TS nie jest bowiem prawem absolutnym i może być przedmiotem różnego rodzaju ograniczeń⁴⁶⁷. Względny charakter tego prawa wynika wszak z art. 17. ust. 2 zd. 2 KPPUE, który dopuszcza pozbawienie jednostki przysługującego jej prawa, jak i zd. 3 tego artykułu, który umożliwia ograniczanie korzystania przez jednostkę ze swojego mienia⁴⁶⁸.

3.4. Prawo międzynarodowe

Fundament na poziomie uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka znajdziemy w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Zgodnie z art. 17 PDPCz: „(1) Każdy człowiek, zarówno sam, jak i wspólnie z innymi, ma prawo do posiadania własności. (2) Nie wolno nikogo samowolnie pozbawiać jego własności”.

Ochrona prawa do własności jest ważną częścią różnych regionalnych systemów ochrony praw człowieka⁴⁶⁹, w tym także Rady Europy. Wprawdzie prawo do własności nie znalazło się w tekście pierwotnym EKPCz, a w art. Protokołu Nr 1 do EKPCz sporządzonego w Paryżu 20.3.1952⁴⁷⁰. Zgodnie z art. 1 Protokołu nr 1: „Każda osoba fizyczna i prawna ma prawo do poszanowania swego mienia. Nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym i na warunkach przewidzianych przez prawo oraz zgodnie z ogólnymi zasadami prawa międzynarodowego. Powyższe postanowienia nie będą jednak w żaden sposób naruszać prawa państwa do stosowania takiego prawa, jakie uzna za konieczne do uregulowania sposobu korzystania z własności zgodnie z interesem powszechnym lub w celu zabezpieczenia uiszczania podatków bądź innych należności lub kar pieniężnych”.

Jak już wspomniano prawo do własności w kontekście praw człowieka rozumiane jest znacznie szerzej niż w ujęciu cywilnoprawnym. Nie ogranicza się tylko do własności rzeczy.

---

⁴⁶⁶ Wyr. TS z 16.7.2015, C – 580/13, Coty Germany GmbH v. Stadtparkasse Magdeburg, ECLI:EU:C:2015:485, pkt. 40.

⁴⁶⁷ Wyr. TS z 16.11.2011, C-548/09, Bank Melli Iran v. Rada UE, ECLI:EU:C:2011:735, pkt 113 i 114.

⁴⁶⁸ D. Miąsik, I. Ziulczyk-Nierubca [w:] A. Wróbel, *Karta Praw Podstawowych...*, s. 613.

⁴⁶⁹ Np. Amerykańska Konwencja Praw Człowieka, tzw. Pakt San Jose (podpisana w 1969 r.), przyznaje każdemu człowiekowi prawo do używania i korzystania z jego własności, lecz dopuszcza możliwość podporządkowania takiego korzystania interesowi społecznemu. Afrykańska Karta Praw Człowieka i Praw Ludów (podpisana w 1981 r.) gwarantuje prawo własności i zezwala na jego naruszenie tylko w interesie publicznym zgodnie z zastrzeżeniami odpowiedniego prawa – za: T. Pistol, *Instytucja wywłaszczenia a prawo do własności jako prawo człowieka*, „Państwo i Społeczeństwo”, nr 1/2010(X), s. 111.

⁴⁷⁰ Początkowo w pracach nad EKPCz prawo do własności znajdowało się w katalogu praw chronionych przez Konwencję. Jednak z powodów sporów politycznych, przede wszystkim związanych z problemem odszkodowań w przypadku pozbawienia mienia w drodze nacjonalizacji, zaniechano umieszczenia prawa do własności w zasadniczym tekście Konwencji – za: M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 1027.

Własność rozumiana jest tu jako „mienie”, obejmuje więc swym znaczeniem wartości majątkowych, w tym wierzytelności i roszczenia, w związku z którymi dana osoba może twierdzić, że ma przynajmniej uprawnione oczekiwanie ich realizacji⁴⁷¹. Podkreślić należy, że pojęcie praw majątkowych w art. 1 Protokołu nr 1 obejmuje między innymi „uzasadnione oczekiwanie” nabycia określonego składnika majątkowego, a także „interesy majątkowe” uznane w prawie krajowym⁴⁷². Uprawnione oczekiwanie zwrotu długu potwierdzonego prawomocnym wyrokiem sądu stanowi zatem niewątpliwie „mienie” w rozumieniu art. 1 Porozumienia nr 1⁴⁷³. W jednym z wyroków ETPCz stwierdził, że jeżeli dłużnik jest podmiotem prywatnym, państwo co do zasady nie jest bezpośrednio odpowiedzialne za jego długi. Ma natomiast obowiązek zapewnić konieczną pomoc wierzycielowi w egzekucji tego, co zostało zasądzone, np. przez zapewnienie sprawnego funkcjonowania służb komorniczych⁴⁷⁴. Przy tym przedłużający się stan, w którym wyrok sądu nie jest wykonywany, można usprawiedliwić wyłącznie szczególnymi okolicznościami, a ich brak musi oznaczać odmowę władz wykonania wyroku, pozostawiającą osobę uprawnioną w niepewności realizacji jej praw majątkowych, co w rezultacie oznacza poważny zamach na te prawa⁴⁷⁵.

Komentowany przepis przyznaje „każdemu prawo do poszanowania mienia, a w istocie gwarantuje prawo własności”⁴⁷⁶. Trzy zasady wynikające z tego przepisu, to: (1) poszanowanie mienia, (2) możliwość pozbawienia mienia, ale pod pewnymi warunkami, (3) uprawnienie państwa do regulowania korzystania z mienia zgodnie z interesem społecznym. Jednakże z orzecznictwa można wyciągnąć wniosek, że zasadę drugą i trzecią należy interpretować z uwzględnieniem zasady pierwszej, która ma charakter ogólny⁴⁷⁷. Przy tym każde pozbawienie własności, a także uregulowanie korzystania z niej, musi realizować uprawniony cel (zasada

---

⁴⁷¹ Wyrok ETPCz z 19 listopada 1991, *Pine Valley Developments Ltd i inni v. Irlandia*, A.222, § 31; wyrok ETPCz z 20 listopada 1995, *S.A. Pressos Compania Naviera i inni v. Belgia*, A.232, § 31.

⁴⁷² Za K. Wojtyczek, *Ochrona praw podatnika w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] red. A. Franczak, *Ochrona praw podatnika. Diagnoza sytuacji*, Warszawa 2021, s. 413. Też ETPCz w wyroku z 5 stycznia 2000, 33202/96, *Beyeler v. Włochy*, LEX nr 76915, pkt 44.

⁴⁷³ Wyrok Malinowskiy v. Rosja z 7 lipca 2005 r., Izba (Seksja I), skarga nr 41302/02, § 46; wyrok Kukalo v. Rosja z 3 listopada 2005 r., Izba (Seksja I), skarga nr 63995/00, § 61; wyrok Sypchenko v. Rosja z 1 marca 2007 r., Izba (Seksja I), skarga nr 38368/04, § 45; wyrok Agrokomplex v. Ukraina z 6 października 2011 r., Izba (Seksja I), skarga nr 23465/03, § 166.

⁴⁷⁴ Wyrok ETPCz *Kotov v. Rosja* z 3.4.2012 r., *Wielka Izba*, skarga nr 54522/00, Wielka Izba, § 90.

⁴⁷⁵ Wyrok ETPCz *Orlović i inni v. Bośnia i Hercegowina* z 1 października 2019 r., Izba (Seksja IV), skarga nr 16332/18, § 61.

⁴⁷⁶ Wyrok ETPCz z 13 czerwca 1979 r. w sprawie *Marckx v. Belgia*, sygn. 6833/74, § 63.

⁴⁷⁷ Za: M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021, s. 1028 i wskazane tam orzecznictwo: wyrok *Sporrong i Lönnroth v. Szwecja* z 23 września 1982 r., A.52, § 63; wyrok *Holy Monasteries v. Grecja* z 9 grudnia 1994 r., A. 301 – A, § 56; *National & Provincial Building Society v. Wielka Brytania* z 23 października 1997 r., RJD 1997 – VII.

uprawnionego celu w interesie publicznym, powszechnym) oraz być proporcjonalne⁴⁷⁸. Zgodnie z art.1 Protokołu nr 1, ograniczenia mogą być wprowadzane w celu zabezpieczenia uiszczenia podatków bądź innych należności lub kar pieniężnych.

Ochrona własności w systemie RE zaliczana jest w literaturze do prawa pierwszej generacji⁴⁷⁹. Uznano bowiem, że godność jednostki związana z jej sferą majątkową wymaga skutecznego mechanizmu ochrony⁴⁸⁰.

3.5. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia

Jak wskazano we wstępie, rozwój prawa angielskiego przebiegał inaczej niż prawa państw kontynentalnych. Przyczyną był przede wszystkim ograniczony na Wyspach Brytyjskich wpływ prawa rzymskiego⁴⁸¹. Różnica ta jest widoczna do dziś. Być może to właśnie postrzeganie prawa własności stanowi jeden z najjaskrawszych przykładów omawianych rozbieżności. Dodatkowo w wyniku braków terminologicznych języka polskiego trudno jest przetłumaczyć poszczególne, występujące w anglosaskim systemie, nazwy form własności. Pozostawiając poza zakresem rozprawy kwestię trudności interpretacyjnych, należy uznać, że terminy *ownership* i *property* są najbliższe pojęciu polskiego konstytucyjnego prawa własności⁴⁸².

Wymieniając najważniejsze cechy prawa własności w Zjednoczonym Królestwie, należy zwrócić uwagę na:

---

⁴⁷⁸ Wyrok ETPCz z 3.11.2009 w sprawie *Suljagic v. Bośnia i Hercegowina*, skarga nr 27912/02, § 41.

⁴⁷⁹ K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, Warszawa 2020, s. 325.

⁴⁸⁰ *Ibid.*

⁴⁸¹ Z uwagi na odmienną od kontynentalnej przeszłość, także polityczną, trudno czasami odróżnić, co w systemie prawnym Zjednoczonego Królestwa jest historyczną zaszłością, a co należy do prawa obowiązującego. Wciąż istotny dla charakterystyki własności w *common law* wydaje się być wczesny etap rozwoju prawa po podboju Anglii przez Wilhelma Zdobywcę. Z tego okresu wywodzi się ważny (choć zniesiony w 1925 r.) podział na *real property* (odpowiadający nieruchomości) i *personal property* (ruchomości, wierzytelności i inne prawa majątkowe). Wilhelm Zdobywca oddawał do używania – nie przenosząc przy tym własności – określone nieruchomości w ramach wynagradzania swoich zwolenników. „Obdarowani” w ten sposób lennicy króla przyznawali je na podobnych zasadach drobniejszym rycerzom, tworząc drabinę feudalną, na szczycie której stał król jako właściciel całej ziemi w państwie – zob. więcej: B. Woźniak, *Przesłanki historyczne ujednolicania prawa własności w Unii Europejskiej*, Warszawa 2014, s. 303–304 i wskazana tam literatura.

⁴⁸² Za: B. Woźniak, *Przesłanki historyczne ujednolicania prawa własności w Unii Europejskiej*, Warszawa 2014, s. 306. Zob. też: K. Osajda, *Ustanowienie spadkobiercy w testamencie w systemach prawnych common law i civil law*, Warszawa 2019. Nicco inaczej A. Wąsiewicz (*Współwłasność w prawie angielskim*, Poznań 1971, s. 113), który uważa, że ani jeden, ani drugi termin nie odpowiada naszej własności w rozumieniu prawa rzeczowego.

- 1) konieczność rozróżnienia w systemie *common law* uprawnień właścicielskich do ruchomości i praw majątkowych (*personal property*) oraz nieruchomości (*real property*);
- 2) nieograniczenie – w przeciwieństwie do prawa kontynentalnego – przedmiotu prawa własności do przedmiotów materialnych. Wierzytelności, udziały w spółkach, prawa autorskie także stanowią przedmiot prawa własności. *Personal property* odpowiada zatem (z wyłączeniem nieruchomości) rozumieniu własności zgodnie z EKPCz i polską Konstytucją;
- 3) odmienne podejście do uprawnień tworzących prawo własności. W systemie *common law* akcentuje się – inaczej niż w unitarnym podejściu kontynentalnym – pojedyncze uprawnienia – *interests* – do przedmiotu. Ważniejsze jest ustalenie, jakie konkretne uprawnienia posiada podmiot, niż czy przysługuje mu „ogólne” prawo własności. Posiadanie determinuje przy tym prawo własności do tego stopnia, że spór o rzecz polega na wykazaniu lepszego tytułu do posiadania;
- 4) specyfikę uprawnienia związanego z nieruchomością. Było ono kształtowane przede wszystkim przez *doctrine of estates*⁴⁸³. Poza własnością Skarbu Państwa każda własność jest ograniczona w czasie. Są dwie podstawowe formy własności nieruchomości: *freehold* i *leasehold*. *Leasehold* to prawo ograniczone w czasie, a data jego wygaśnięcia jest ściśle określona i znana od początku stosunku prawnego. Polskim odpowiednikiem, w dużym uproszczeniu, jest użytkowanie wieczyste. *Freehold* powstało w ramach stosunków feudalnych, gdy nadania dokonane przez seniorów przekształcały się z nadania osobistego w prawo skuteczne *erga omnes*, czyli też wobec nadającego⁴⁸⁴.

Prawo do własności (*right to property*) jest jednym z trzech filarów prawa anglosaskiego⁴⁸⁵ – wolności. W fundamentalnym dla zrozumienia systemu *common law* dziele *Commentaries on the Laws of England*⁴⁸⁶ sir W. Blackstone stwierdza w rozdziale *O bezwzględnych prawach jednostek*⁴⁸⁷, że najważniejsze są trzy prawa: do nietykalności

---

⁴⁸³ Wyewoluowała z *doctrine of tenure* – związanej z podbojem Anglii przez Normanów, zgodnie z którą cała ziemia należy do Skarbu Państwa (*Crown*), a inne podmioty mogą z niej korzystać tylko na podstawie nadań.

⁴⁸⁴ Zob. więcej: B. Woźniak, *Przesłanki historyczne ujednolicania prawa własności w Unii Europejskiej*, Warszawa 2014, s. 309.

⁴⁸⁵ Obok prawa do wolności osobistej i do nietykalności osobistej.

⁴⁸⁶ W. Blackstone, *Commentaries on the Laws of England. 1765–1795* [online]: <http://www.sviewp.com/GD-BM/BoM%2017-%20Supp-%20Blackstone-%20life,%20liberty,%20property.pdf> [dostęp: 30 maja 2023 r.].

⁴⁸⁷ „The third absolute right, inherent in every Englishman, is that of property: which consists in the free use, enjoyment, and disposal of all his acquisitions, without any control or diminution, save only by the laws of the land. The original of private property is probably founded in nature” [tłum. własne: Trzecie absolutne prawo przyrodzone każdemu Anglikowi to prawo własności, które zawiera w sobie prawo używania, korzystania i

osobistej, do wolności i do własności. Nie ma lepszej znanej metody przymusowego wpływania na naturalną wolną wolę człowieka niż naruszanie bądź uszczuplanie jednego z tych ważnych praw⁴⁸⁸.

3.6. Podsumowanie

Analizując prawo do własności w kontekście praw człowieka, niewątpliwie można stwierdzić, że jego ochrona jest jedną z naczelných zasad każdego demokratycznego państwa prawa. W doktrynie podkreśla się uniwersalny charakter własności jako prawo człowieka⁴⁸⁹. Uznaje się, że jest ekonomicznym prawem człowieka⁴⁹⁰. Kwalifikuje się ją w ramach grupy praw tzw. pierwszej generacji⁴⁹¹. Jest także uznawana za prawo osobiste⁴⁹², posiadające przy tym „pewne cechy praw gospodarczych i socjalnych, ujawnianych zwłaszcza wtedy, gdy własność chroni ekonomiczny interes jednostek”⁴⁹³.

Dla efektywnej ochrony prawa do własności dłużnika w sądowym postępowaniu egzekucyjnym niezbędne jest przede wszystkim ustanowienie odpowiednich procedur, które umożliwiłyby pozostawienie tej części mienia dłużnika, która nie jest niezbędna do zaspokojenia wierzyciela. Konieczna jest do tego odpowiednia procedura określająca sposób wyceny konkretnych składników majątkowych, transparenty sposób ich sprzedaży i podziału uzyskanych środków.

---

zbywania własności bez jakiegokolwiek kontroli czy umniejszenia, w granicach prawa. Źródło prawa do własności znajdziemy prawdopodobnie w prawie natury].

⁴⁸⁸ „[...] these may be reduced to three principal or primary articles; the right of personal security, the right of personal liberty, and the right of private property: because as there is no other known method of compulsion, or abridging man's natural free will, but by an infringement or diminution of one or other of these important rights [...]”.

⁴⁸⁹ I. Nakielska, *Prawo do własności w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Gdańsk 2002, s. 23. Zob. też np. K. Zaradkiewicz, *Instytucjonalizacja wolności majątkowej. Koncepcja prawa podstawowego własności i jej urzeczywistnianie w prawie prywatnym*, Warszawa 2013, s. 52.

⁴⁹⁰ A. Frankiewicz, *Konstytucyjna regulacja własności*, s. 189; wyrok TK z 18 września 2008 r., K 7/07, OTK-A 2008, nr 7, poz. 123.

⁴⁹¹ Zob. K. K. Vašák, *Pour une troisième génération des droits de l'homme* [w:] *Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, red. Ch. Swinarski, Haga 1984, s. 837 i n.; za: K. Zaradkiewicz, *Konstytucja RP*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 568.

⁴⁹² I. Nakielska, *Prawo do własności w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Gdańsk 2002, s. 26–27.

⁴⁹³ Ibid., s. 27.

4. Prawo do odpowiedniego poziomu życia, ze szczególnym uwzględnieniem prawa do odpowiedniego mieszkania

4.1. Uwagi ogólne

Jeżeli – jak wskazano – prawo do własności ma cechy prawa pierwszej i drugiej generacji, to z całą pewnością prawo do odpowiedniego poziomu życia jest prawem socjalnym, czyli prawem generacji drugiej. Zakres rozprawy nie pozwala na zbyt szerokie rozważania dotyczące różnic między prawami socjalnymi a prawami obywatelskimi i politycznymi⁴⁹⁴. Jakkolwiek konieczne jest ciągle podkreślenie, że „wszystkie prawa człowieka są powszechne, niepodzielne, współzależne i wzajemnie powiązane, a wszystkie narody wzywane są bez względu na ustrój polityczny, system gospodarczy i kulturę do promowania i chronienia wszystkich praw człowieka i fundamentalnych wolności”⁴⁹⁵, to trzeba jednak zauważyć, że w nauce istnieją pewne kontrowersje dotyczące statusu praw socjalnych⁴⁹⁶.

Podstawową różnicą między kategoriami praw jest mechanizm ich egzekwowania. Swobody obywatelskie i prawa polityczne „obowiązywać mają tu i teraz, natomiast prawa socjalne, ekonomiczne i kulturalne postrzegane są jako standardy, które trzeba wdrażać stopniowo”⁴⁹⁷. Ponadto żadne umowy międzynarodowe nie wskazują mechanizmów wprowadzania praw socjalno-ekonomicznych. Popularny argument, zgodnie z którym prawa socjalne w odróżnieniu od swobód obywatelskich kosztują, nie wytrzymuje krytyki. Wszystkie bowiem prawa wymagają nakładów – choćby w postaci kosztów organizacji wyborów czy utrzymania sprawnego aparatu wymiaru sprawiedliwości. W kontekście egzekucji sądowej, nawet wolność zawierania umów nie ma sensu, gdy brakuje państwowych mechanizmów egzekwowania umów.

Prawo do odpowiedniego poziomu życia, w tym do odpowiedniego mieszkania, wyartykułowano po raz pierwszy w PDPCz. W procesie tworzenia Deklaracji ważną rolę odgrywał prezydent F.D. Roosevelt i jego otoczenie związane z koncepcją Nowego Ładu (New Deal). Ustawodawstwo socjalno-ekonomiczne ważne było także dla przedstawicieli Zjednoczonego Królestwa oraz zachodnioeuropejskich elit doświadczonych kryzysem lat trzydziestych i faszyzmem⁴⁹⁸. Również kraje biedniejsze opowiedziały się za dołączeniem do

---

⁴⁹⁴ Zob. więcej: W. Osiatyński, *Prawa Człowieka i ich granice*, Kraków 2011, s. 187–192.

⁴⁹⁵ *Deklaracja wiedeńska* przyjęta na światowej Konferencji Praw Człowieka ONZ 25 czerwca 1993 r.

⁴⁹⁶ W. Osiatyński, *Prawa Człowieka i ich granice*, Kraków 2011, s. 191.

⁴⁹⁷ *ibid.*

⁴⁹⁸ *Ibid.*

treści PDPCz praw socjalno-ekonomicznych, które – jak zauważyła Eleonor Roosevelt – stały się „symbolem aspiracji i potrzeb tych krajów. Nie wykazywały one takiego zrozumienia dla praw obywatelskich i politycznych jak Stany Zjednoczonych i niektóre kraje rozwinięte [...] traktowały je [prawa ekonomiczno-socjalno-kulturalne – przyp. aut.] jako coś, co pozwoli im wyjść z obecnego ciężkiego położenia”⁴⁹⁹. Zresztą biedne państwa, często pod despotycznymi reżimami, bardziej były zainteresowane bezpieczeństwem socjalnym niż prawami obywatelskimi. Przedstawiciel Chin Chang Peng-chun stwierdził, że „sprawiedliwość ekonomiczno-socjalna nie jest bynajmniej nowoczesnym wynalazkiem, tylko liczącą 2,5 tysiąca lat konfucjańską ideą”⁵⁰⁰.

Uwzględnienie praw socjalno-ekonomicznych w tekście PDPCz było jednogłośnie decyzją, choć powojenne ruiny w Europie czy nędza narodów kolonialnych uniemożliwiały ich zagwarantowanie. Uznano zatem, że prawa te powinny być traktowane jako cele polityki państwa⁵⁰¹.

4.2. Prawo krajowe

Konstytucja poświęca wolnościom i prawom ekonomicznym, socjalnym i kulturalnym rozdział drugi – art. od 64 do 76. Art. 75 Konstytucji stanowi:

„Ust. 1. Władze publiczne prowadzą politykę sprzyjającą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych obywateli, w szczególności przeciwdziałają bezdomności, wspierają rozwój budownictwa socjalnego oraz popierają działania obywateli zmierzające do uzyskania własnego mieszkania.

Ust. 2. Ochronę praw lokatorów określa ustawa”.

Tytułem komentarza należy zauważyć, że ustrojodawca świadom był faktu, że zakres faktycznej realizacji tego prawa uzależniony jest od możliwości finansowych państwa. Stąd dość ogólne stwierdzenie o „polityce sprzyjającej zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych” oraz odesłanie do ustawy. Brak wyraźnego określenia prawa do mieszkania jako prawa podmiotowego, zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, powołującego się w tym zakresie na doktrynę, stanowić ma wyraz realizmu Konstytucji RP⁵⁰². Nie znaczy to jednak, że przepis ten pozbawiony jest znaczenia normatywnego i że niemożliwe jest wywodzenie z niego – w

---

⁴⁹⁹ W. Osiatyński, *Prawa Człowieka...*, s. 193.

⁵⁰⁰ Ibid.

⁵⁰¹ Ibid.

⁵⁰² Wyrok TK z 17 marca 2008 r., K 32/05, OTK-A 2008 nr 2, poz. 27.

szczegółności w ramach kontroli TK – konkretnych treści normatywnych⁵⁰³. Niestety orzecznictwo TK jest niespójne co do problemu zakresu ochrony przewidzianej w komentowanym artykule⁵⁰⁴. W niektórych wyrokach TK wprost dopuszcza możliwość formułowania skargi konstytucyjnej na podstawie art. 75 Konstytucji⁵⁰⁵. W innych uznaje, że możliwe jest to wyjątkowo, gdy uregulowania wręcz utrudniają jednostkom zaspokajanie ich potrzeb mieszkaniowych⁵⁰⁶. Są też i takie wyroki, które podważają doniosłość normatywną przepisu art. 75 Konstytucji, albowiem zdaniem TK nie określono w nim kryteriów przeciwdziałania bezdomności ani środków prawnych służących realizacji tego celu⁵⁰⁷.

Sformułowanie „uzyskanie własnego mieszkania” zgodnie z orzecznictwem TK nie dotyczy tylko własności domu i lokalu mieszkalnego, lecz obejmuje każde nabycie uprawnień do zajmowania lokalu mieszkalnego w sposób samodzielny. Należy przez to rozumieć stosunki prawne charakteryzujące się pewną trwałością w czasie, objęte ochroną umożliwiającą zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych⁵⁰⁸.

4.3. Prawo UE

System ochrony praw człowieka Unii Europejskiej oparty o KPP UE, która poświęca zagadnieniom praw socjalnych Tytuł IV – Solidarność. Zawiera on 12 artykułów. Zgodnie z art. 34 ust. 1 Unia uznaje i szanuje prawo do świadczeń z zabezpieczenia społecznego oraz do usług społecznych. Zapewnić one mają ochronę w takich przypadkach, jak: macierzyństwo, choroba, wypadki przy pracy, zależność lub podeszły wiek oraz w przypadku utraty zatrudnienia. Ponadto w celu zwalczania wykluczenia społecznego i ubóstwa, Unia uznaje i szanuje prawo do pomocy społecznej i mieszkaniowej dla zapewnienia godnej egzystencji wszystkim osobom pozbawionym wystarczających środków (art. 34 ust. 3). Zgodnie z ust. 2 omawianego artykułu prawo do świadczeń z zabezpieczenia społecznego i przywilejów socjalnych przysługuje każdemu, kto ma miejsce zamieszkania i przemieszczający się legalnie w obrębie Unii Europejskiej

Wśród dyrektyw, które mogą mieć mniej bądź bardziej bezpośredni wpływ na polityki państw członkowskich w zakresie prawa do mieszkania, wymienić trzeba dyrektywę Rady

---

⁵⁰³ P. Mikłaszewicz, *Konstytucja RP*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1712.

⁵⁰⁴ Ibid.

⁵⁰⁵ Wyrok TK z 14.5.2001, SK 1/00, OTK 2001, nr 4, poz. 84.

⁵⁰⁶ Wyrok TK z 13.9.2011, K 8/09, OTK-A 2011, nr 7, poz. 72.

⁵⁰⁷ Wyrok TK z 4.4.2001, K 11/00, OTK 2001, nr 3, poz. 54.

⁵⁰⁸ Wyrok TK z 5.9.2006, K 51/09, OTK-A 2006, nr 8, poz. 100; wyrok TK z 20.4.2005 r., K 42/02, OTK-A 2005, nr 4, poz. 38.

2000/43/WE z 29 czerwca 2000 r. w sprawie wdrożenia zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne, zapewniającą brak dyskryminacji w zakresie dostępu do dóbr i usług oraz uzyskiwania dóbr i usług, które są dostępne publicznie, włączając w to mieszkania⁵⁰⁹, jak również dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/17/UE z 4 lutego 2014 r. w sprawie konsumenckich umów o kredyt związanych z nieruchomościami mieszkalnymi i zmieniającą dyrektywy 2008/48/WE i 2013/36/UE oraz rozporządzenie (UE) nr 1093/2010⁵¹⁰.

Wśród licznych dokumentów z zakresu *soft law*, wypracowywanych przez Parlament Europejski, warto wspomnieć ponadto o następujących dokumentach:

- Europejska Karta Mieszkalnictwa przyjęta 26 kwietnia 2006 r. przez międzypartyjną grupę Parlamentu ds. Miast i Mieszkalnictwa⁵¹¹. W art. 1, w którym powołano się na tradycje konstytucyjne państw członkowskich, a także art. 34 KPP UE i art. 31 zrewidowanej EKS, stwierdza się, że „mieszkanie jest składnikiem godności ludzkiej oraz istotną częścią składową europejskiego modelu społecznego i systemów zabezpieczenia społecznego państw członkowskich”;
- rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie mieszkalnictwa i polityki regionalnej⁵¹² przyjęta 10 maja 2007 r. Jest to pierwszy dokument takiej rangi poświęcony w całości problematyce prawa do mieszkania. Parlament Europejski stwierdza w niej między innymi, że⁵¹³: „prawo do mieszkania o odpowiednim, dobrym standardzie za rozsądną cenę jest ważnym podstawowym prawem, uznanym w niejednej karcie międzynarodowej i konstytucji krajowej; państwa członkowskie przyjmą niezbędne przepisy ustawowe w celu zagwarantowania rzeczywistego prawa do mieszkania o odpowiednim, dobrym standardzie za przystępną cenę; niezbędne jest określenie na szczeblu europejskim szeregu wskaźników jakości określających pojęcie »mieszkania o odpowiednim standardzie«; istnieje potrzeba opracowywania polityki mieszkaniowej w ramach polityki planowania przestrzennego sprzyjającej równowadze społecznej i zróżnicowaniu społecznemu”;

---

⁵⁰⁹ Dz.Urz.WE L 180 z 19 lipca 2000 r., s. 22.

⁵¹⁰ Dz.Urz.UE L 60 z 28 lutego 2014 r., s. 34, z późn. zm.

⁵¹¹ Za: M.T. Wilczek, *Prawo do mieszkania w regulacjach państwowych i międzynarodowych*, „Świat Nieruchomości”, nr 66/2008 [online]: https://swiatnieruchomosci.krakow.pl/components/com_jshopping/files/demo_products/66_04.pdf [dostęp: 14 września 2023 r.].

⁵¹² Za ibid.

⁵¹³ Za: European Parliament [online]: <https://www.europarl.europa.eu/portal/en> [dostęp: 16 czerwca 2023 r.].

- rezolucja Parlamentu Europejskiego z 11 czerwca 2013 r. w sprawie budownictwa socjalnego w UE⁵¹⁴, również powołująca się na zrewidowaną EKS i zawierająca stwierdzenia: „posiadanie mieszkania jest dobrem pierwszej potrzeby, w odniesieniu do którego państwa członkowskie definiują – na podstawie odpowiednich decyzji politycznych – minimalne standardy dotyczące warunków mieszkaniowych uznanych za pozwalające na zamieszkanie i tych uznanych za komfortowe [...]”; zgodnie z nią dostęp do mieszkania stanowi prawo podstawowe, a „zapewnienie dostępu do godnych i odpowiednich warunków mieszkaniowych stanowi międzynarodowe zobowiązanie państw członkowskich”.

4.4. Prawo międzynarodowe

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka w art. 25 w katalogu otwartym wymienia niektóre elementy prawa do odpowiedniego poziomu życia:

„1. Każdy człowiek ma prawo do stopy życiowej zapewniającej zdrowie i dobrobyt jego i jego rodziny, włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i konieczne świadczenia socjalne, oraz prawo do ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w inny sposób od niego niezależny.

2. Matka i dziecko mają prawo do specjalnej opieki i pomocy. Wszystkie dzieci, zarówno małżeńskie, jak i pozamałżeńskie, korzystają z jednakowej ochrony społecznej”.

Wywodzący się wprost z przywołanego fragmentu PDPCz art. 11 ust. 1 MPPGSiK stanowi:

„Państwa Strony niniejszego Paktu uznają prawo każdego do odpowiedniego poziomu życia dla niego samego i jego rodziny, włączając w to wyżywienie, odzież i mieszkanie, oraz do stałego polepszania warunków bytowych. Państwa Strony podejmą odpowiednie kroki w celu zapewnienia realizacji tego prawa, uznając w tym celu zasadnicze znaczenie współpracy międzynarodowej, opartej na zasadzie dobrowolności”.

W systemie Rady Europy podsystem społeczny jest uregulowany EKS i zrewidowaną EKS. Zgodnie z art. 14 EKS:

„(Prawo do korzystania ze służb opieki społecznej)

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do korzystania ze służb opieki społecznej Strony zobowiązują się: 1. popierać lub organizować służby posługujące się metodami

---

⁵¹⁴ Dz.Urz.UE C 65 z 19 lutego 2016 r., s. 40.

właściwymi dla pracy socjalnej, a także przyczyniające się do dobrobytu i rozwoju zarówno jednostek, jak i grup w społeczeństwie oraz do ich adaptacji w środowisku społecznym [...]”.

A także art. 30 i 31 zrewidowanej EKS:

„Artykuł 30 (Prawo do ochrony przed ubóstwem i marginalizacją społeczną) W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do ochrony przed ubóstwem i marginalizacją społeczną Strony zobowiązują się: a. podejmować działania, w ramach ogólnego i skoordynowanego podejścia, w celu popierania rzeczywistego dostępu osób oraz ich rodzin znajdujących się lub zagrożonych znalezieniem się w sytuacji marginalizacji społecznej lub ubóstwa, zwłaszcza do zatrudnienia, mieszkań, szkolenia, kształcenia, kultury, pomocy społecznej i medycznej;

Artykuł 31 (Prawo do mieszkania)

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do mieszkania, Strony zobowiązują się podejmować działania zmierzające do:

1. popierania dostępu do mieszkań o odpowiednim standardzie;
2. zapobiegania i ograniczania bezdomności w celu jej stopniowego likwidowania;
3. uczynienia kosztów mieszkań dostępnymi dla tych, którzy nie mają wystarczających zasobów”.

Wskazać też należy na orzecznictwo ETPCz, który wypowiada się w przedmiocie prawa do mieszkania mimo tego, że EKPCz nie zawiera w tym zakresie żadnych bezpośrednich uregulowań. Orzecznictwo ETPCz odnoszące się do praw socjalnych zostało ogólnie określone jako „ekspansywne i integracyjne”⁵¹⁵. Odpowiednie wypowiedzi ETPCz następują w związku z rozpatrywaniem, w konkretnych stanach faktycznych, skarg na naruszenie art. 3 EKPCz (zakaz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania), art. 8 EKPCz (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego) lub art. 1 Protokołu nr 1 do EKPCz, a nawet na naruszenie art. 6 ust. 1 EKPCz (prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy przez niezawisły i bezstronny sąd przy rozstrzygnięciu o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym).

---

⁵¹⁵ Za: H. Izdebski, *Komentarz do Konstytucji RP. Art. 75*, Warszawa 2023, s. 45.

Prawo do odpowiedniego poziomu życia zawierają też niektóre konwencje prawnoczołowiecze:

a. Konwencja o prawach dziecka⁵¹⁶

Art. 27

„1. Państwa-Strony uznają prawo każdego dziecka do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu (...).

3. Państwa-Strony, zgodnie z warunkami krajowymi oraz odpowiednio do swych środków, będą podejmowały właściwe kroki dla wspomagania rodziców lub innych osób odpowiedzialnych za dziecko w realizacji tego prawa oraz będą udzielały, w razie potrzeby, pomocy materialnej oraz innych programów pomocy, szczególnie w zakresie żywności, odzieży i mieszkań (...)

b. Konwencja dotycząca statusu uchodźców⁵¹⁷

Artykuł 21. Mieszkanie

„Co się tyczy mieszkań, Umawiające się Państwa udzielą (...) uchodźcom legalnie przebywającym na ich terytoriach możliwie najbardziej korzystne traktowanie; w każdym razie traktowanie to nie może być mniej korzystne niż udzielane w tych samych okolicznościach cudzoziemcom”.

c. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych⁵¹⁸

Artykuł 28. Odpowiednie warunki życia i ochrona socjalna

„1. Państwa Strony uznają prawo osób niepełnosprawnych do odpowiednich warunków życia ich samych i ich rodzin, włączając w to odpowiednie wyżywienie, odzież i mieszkanie oraz prawo do stałego polepszania warunków życia (...).

(d) zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do programów mieszkań komunalnych (...)

Poza przytoczonymi wyżej regulacjami, prawo do odpowiedniego mieszkania i odpowiedniego poziomu życia jest przedmiotem wielu unormowań typu *soft law*, przede wszystkim dokumentów powstałych w ramach systemu ONZ. Wskazać tu należy komentarze Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych ONZ: Komentarz Ogólny nr 4 (dotyczący prawa do mieszkania), Komentarz Ogólny nr 7 (dotyczący przymusowych eksmisji) oraz dwa dokumenty dotyczące prawa do odpowiedniego poziomu życia: Komentarz Ogólny nr 15 (prawo do wody) oraz Komentarz Ogólny nr 12 (prawo do wyżywienia).

---

⁵¹⁶ Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 Nr 120 poz. 526).

⁵¹⁷ Sporządzona w Genewie 28 lipca 1951 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 119 poz. 515).

⁵¹⁸ Sporządzona w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 1169).

W Komentarzu Ogólnym nr 7⁵¹⁹ podkreślono konieczność szczególnej ochrony kobiet, dzieci, młodzieży, osób starszych, ludności tubylczej, mniejszości etnicznych i innych. Wskazano też na prawo do niebycia przymusowo eksmitowanym bez odpowiedniej ochrony (the right not to be forcefully evicted without adequate protection) oraz na konieczność istnienia ustawodawstwa obejmującego środki, które:

- zapewniają możliwie największe bezpieczeństwo najmu osobom zajmującym domy i grunty,
- są zgodne z Paktem i
- mają na celu ścisłą kontrolę okoliczności, w których eksmisje mogą być przeprowadzane⁵²⁰.

Ustawodawstwo to musi mieć również zastosowanie do wszystkich podmiotów działających z upoważnienia państwa lub przed nim odpowiedzialnych.

Chociaż w Komentarzu Ogólnym nr 4⁵²¹ mieszkanie nie zostało zdefiniowane, to jednak, biorąc pod uwagę całokształt dorobku Komitetu w tym zakresie, pojęcie to należy rozumieć jako główne miejsce pobytu człowieka bez względu na formę zajmowanego budynku czy pomieszczenia⁵²². W jaki sposób Komitet rozumie prawo do odpowiedniego mieszkania – najlepiej pokazuje cytat z Komentarza Ogólnego nr 4: „Zdaniem Komitetu prawo do mieszkania nie powinno być interpretowane wąsko lub w sposób ograniczony, utożsamiając je na przykład ze schronieniem zapewnianym przez posiadanie dachu nad głową lub postrzeganie schronienia wyłącznie jako towaru. Powinno być raczej postrzegane jako prawo do życia w miejscu zapewniającym bezpieczne, spokojne życie z poszanowaniem ochrony godności ludzkiej. Jest to właściwe z co najmniej dwóch powodów. Po pierwsze, prawo do mieszkania jest integralnie związane z innymi prawami człowieka i podstawowymi zasadami, na których opiera się Pakt. Ta »przyrodzona godność osoby ludzkiej«, z której wywodzą się prawa zawarte w Pakcie, wymaga, aby termin »mieszkanie« był interpretowany w taki sposób, aby uwzględniał szereg innych względów, a co najważniejsze – że prawo do mieszkania powinno być zapewnione wszystkim osobom bez względu na dochód lub dostęp do zasobów ekonomicznych. Po drugie, odniesienie w art. 11 (1) należy odczytywać jako nie tylko do mieszkania, ale do odpowiedniego mieszkania. Zarówno Komisja ds. Osiedli Ludzkich, jak i Globalna Strategia na rzecz Schronienia do Roku 2000 stwierdziły: »Odpowiednie schronienie

---

⁵¹⁹ Komentarz Ogólny nr 7 z 1997 r., E/1998/22

⁵²⁰ Tłum. własne.

⁵²¹ Komentarz Ogólny nr 4 z 1991 r., E/1992/23.

⁵²² A. Hernandez-Polczyńska, *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*, red. Z. Kędzia, A. Hernandez-Polczyńska, Warszawa 2018, s. 519.

oznacza [...] odpowiednią prywatność, odpowiednią przestrzeń, odpowiednie bezpieczeństwo, odpowiednie oświetlenie i wentylację, odpowiednią podstawową infrastrukturę i odpowiednią lokalizację w odniesieniu do pracy i podstawowych udogodnień – wszystko po rozsądnych kosztach [...]» Jak wspomniano powyżej, prawo do odpowiednich warunków mieszkaniowych nie może być postrzegane w oderwaniu od innych praw człowieka zawartych w dwóch Międzynarodowych Paktach i innych obowiązujących instrumentach międzynarodowych. Odniesiono się już w tym względzie do koncepcji godności ludzkiej i zasady niedyskryminacji. Ponadto, pełne korzystanie z innych praw – takich jak prawo do wolności wypowiedzi, prawo do wolności zrzeszania się (np. do wolności zrzeszania się, choćby w przypadku najemców i innych grup lokatorów i grup społecznych), prawo do wolności pobytu i prawo do udziału w podejmowaniu decyzji – jest niezbędne, jeśli prawo do odpowiednich warunków mieszkaniowych ma być realizowane i utrzymywane przez wszystkie grupy społeczne. Podobnie, prawo do niebycia poddawany arbitralnej lub bezprawnej ingerencji w prywatność, rodzinę, dom lub korespondencję stanowi bardzo ważny wymiar w definiowaniu prawa do odpowiedniego mieszkania [...] Państwa-strony muszą przyznać należyte pierwszeństwo tym grupom społecznym, które żyją w niekorzystnych warunkach, poświęcając im szczególną uwagę. Polityka i ustawodawstwo nie powinny być zaprojektowane tak, aby przynosić korzyści już uprzywilejowanym grupom społecznym kosztem innych»⁵²³.

Komitet wspiera także opracowywanie wzorców i standardów w zakresie realizacji prawa do mieszkania oraz monitoruje wywiązywanie się państw-stron MPPGSK z przyjętych

---

⁵²³ „In the Committee’s view, the right to housing should not be interpreted in a narrow or restrictive sense which equates it with, for example, the shelter provided by merely having a roof over one’s head or views shelter exclusively as a commodity. Rather it should be seen as the right to live somewhere in security, peace and dignity. This is appropriate for at least two reasons. In the first place, the right to housing is integrally linked to other human rights and to the fundamental principles upon which the Covenant is premised. This »the inherent dignity of the human person« from which the rights in the Covenant are said to derive requires that the term »housing« be interpreted so as to take account of a variety of other considerations, most importantly that the right to housing should be ensured to all persons irrespective of income or access to economic resources. Secondly, the reference in article 11 (1) must be read as referring not just to housing but to adequate housing. As both the Commission on Human Settlements and the Global Strategy for Shelter to the Year 2000 have stated: »Adequate shelter means... adequate privacy, adequate space, adequate security, adequate lighting and ventilation, adequate basic infrastructure and adequate location with regard to work and basic facilities – all at a reasonable cost« [...] As noted above, the right to adequate housing cannot be viewed in isolation from other human rights contained in the two International Covenants and other applicable international instruments. Reference has already been made in this regard to the concept of human dignity and the principle of non-discrimination. In addition, the full enjoyment of other rights – such as the right to freedom of expression, the right to freedom of association (such as for tenants and other community-based groups), the right to freedom of residence and the right to participate in public decision-making – is indispensable if the right to adequate housing is to be realized and maintained by all groups in society. Similarly, the right not to be subjected to arbitrary or unlawful interference with one’s privacy, family, home or correspondence constitutes a very important dimension in defining the right to adequate housing [...] States parties must give due priority to those social groups living in unfavourable conditions by giving them particular consideration. Policies and legislation should correspondingly not be designed to benefit already advantaged social groups at the expense of others” – Komentarz Ogólny nr 4 pkt 7, 9 i 11.

zobowiązań⁵²⁴. W 1992 r. ówczesna Komisja Praw Człowieka ONZ powołała specjalnego sprawozdawcę ds. promocji prawa do odpowiedniego mieszkania. W uchwale ONZ z 2020 r.⁵²⁵ podniesiono, że „obecnie w wielu przypadkach inwestycja w mieszkanie jest głównie instrumentem finansowym, nastawionym wyłącznie na uzyskanie znacznego zwrotu, wskutek czego mieszkanie zostało pozbawione funkcji społecznej, która stanowi zapewnienie miejsca do życia w bezpieczeństwie i godności”.

Innym ważnym dokumentem z zakresu „miękkiego prawa” jest Deklaracja Habitat uchwalona w 1976 r. przez konferencję Narodów Zjednoczonych w sprawie osadnictwa ludzkiego w Vancouver. W Deklaracji, mającej za przedmiot potrzebę współdziałania w skali światowej na rzecz zaspokojenia podstawowych potrzeb ludzkich w ramach postępującej urbanizacji, przede wszystkim w krajach rozwijających się, mowa jest nie tyle o mieszkaniach, ile o „schronieniu”, niezbędnym, wraz z żywnością, czystą wodą, pracą, zdrowiem i edukacją, do nadania realnego kształtu wartości godności każdego i prawa wyboru⁵²⁶. W następstwie konferencji z Vancouver w 1978 r. powstał Program Narodów Zjednoczonych ds. Osiedli Ludzkich (UN-Habitat), w obecnej postaci funkcjonujący od 2002 r.

Prawa do mieszkania dotyczy też uchwalona na ONZ-owskiej konferencji Habitat III w Quito w październiku 2016 r. i przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w grudniu 2016 r. Nowa Agenda Miejska. Zawarte tam deklaracje zaczynają się od potwierdzenia istnienia prawa: „Będziemy wspierać stopniową realizację prawa do odpowiednich warunków mieszkaniowych, jako elementu prawa do odpowiedniego standardu życia. Będziemy opracowywać i wdrażać polityki mieszkaniowe na wszystkich poziomach, stosując odpowiednie procedury oparte na planowaniu z udziałem zainteresowanych stron oraz zasadzie subsydiarności, aby zapewnić spójność między krajowymi, regionalnymi i lokalnymi strategiami rozwoju i politykami gruntowymi oraz podażą na rynku mieszkaniowym”⁵²⁷.

---

⁵²⁴ Por. P. Sławicki, *Prawo do mieszkania i jego miejsce w systemie praw człowieka*, Sopot 2015, s. 99 i n. – za: H. Izdebski *Komentarz do Konstytucji RP. Art. 75*, Warszawa 2023, s. 41.

⁵²⁵ Uchwałą nr 43/14 Rady Praw Człowieka ONZ dotyczącą udzielenia nowego mandatu sprawozdawcy specjalnego ds. prawa do odpowiedniego mieszkania.

⁵²⁶ United Nations, The Vancouver Declaration on Human Settlements [online]: The VancouverDeclarationOnHumanSettlements [dostęp: 14 września 2023 r.] – za H. Izdebski, *Komentarz do Konstytucji RP. Art. 75*, Warszawa 2023, s. 41.

⁵²⁷ Nowa Agenda Miejska [online]: <https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Polish.pdf>, punkt 105 [dostęp: 15 czerwca 2023 r.].

4.5. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia

Wprawdzie niepisana konstytucja Zjednoczonego Królestwa nie zawiera *per se* prawa do odpowiedniego poziomu życia czy odpowiedniego mieszkania, jednak rzeczony system prawny związany jest wieloma umowami międzynarodowymi, które są jego częścią⁵²⁸. Należą do nich wskazane już wyżej przepisy art. 25 PDPCz, art. 11 MPPSiK oraz odnoszące się do nich Komentarze Ogólne, art. 27 Konwencji o prawach dzieci, art. 21 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców, art. 14 Konwencji o eliminacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, art. 9 i 28 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych oraz art. 16 EKS⁵²⁹. Podkreślić należy, że Zjednoczone Królestwo, podobnie jak Polska, nie ratyfikowało zrewidowanej EKS. Ponadto, jak wskazano, istotnym aktem prawnym prawa krajowego w Zjednoczonym Królestwie jest Human Rights Act⁵³⁰.

Prawo do mieszkania wspierane jest jednak już od dawna przez rząd brytyjski poprzez realizację szeregu programów funkcjonujących pod wspólną nazwą „Low Cost Home Ownership Programme” (program niskokosztowego uzyskania własności)⁵³¹. Działania w ich ramach nakierowane są na grupy odbiorców dysponujących różnymi środkami. Trzy z tych programów, Right to Buy⁵³² (prawo zakupu), Right to Acquire⁵³³ (prawo nabycia) oraz Homebuy⁵³⁴ (kupno domu), umożliwiają korzystne nabycie odpowiednio: mieszkań jednostek samorządu lokalnego, mieszkań towarzystw mieszkaniowych (Registered Social Landlords), czynszowych mieszkań społecznych, na korzystnych zasadach finansowych (z bonifikatą lub możliwością uzyskania nieoprocentowanej pożyczki).

System oceny warunków mieszkaniowych i egzekwowania standardów mieszkaniowych zawarto w najnowszej nowelizacji ustawy The Housing Act z 2004⁵³⁵.

---

⁵²⁸ Za: D. Maxwell, *A Human Right to Housing?* [online]: <https://www.law.ox.ac.uk/housing-after-grenfell/blog/2019/02/human-right-housing> [dostęp: 16 czerwca 2023 r.] (tłum. własne).

⁵²⁹ Za K. Boyle, A. Flegg, *The Right to Adequate Housing in the UK – An Explainer* [online]: <https://www.stir.ac.uk/research/hub/publication/1816018> [dostęp: 16 czerwca 2023 r.] (tłum. własne).

⁵³⁰ Ustawa z 9 listopada 1998 r., obowiązująca od 2 października 2000 r., źródło: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/contents>

⁵³¹ Za: M.T. Wilczek, *Prawo do mieszkanie w regulacjach państwowych i międzynarodowych*, „Świat Nieruchomości”, nr 66/2008 [online]: https://swiatnieruchomosci.krakow.pl/components/com_jshopping/files/demo_products/66_04.pdf [dostęp: 14 września 2023 r.].

⁵³² Ustawa Right to Buy z 3 października 1980 r.

⁵³³ Ustawa Right to Acquire z 1996 r., funkcjonuje od 1 kwietnia 1997 r.

⁵³⁴ Ustawa Homebuy z kwietnia 1999 r. zob. więcej <https://www.jrf.org.uk/report/evaluation-homebuy-scheme-england>.

⁵³⁵ The Housing Act z 18 listopada 2004.

Problem społeczny związany ze zjawiskiem bezdomności w omawianym regionie nasilił się w ostatnich latach. Zgodnie z danymi statystycznymi specjalnego sprawozdawcy ds. ubóstwa „w Anglii zjawisko bezdomności wzrosło o 60% między rokiem 2011 a 2017 [...] a według szacunków organizacji pomocowych około 320 tysięcy osób żyje w kryzysie bezdomności⁵³⁶. Dla porównania – w Polsce, według danych rządowych, z problemem bezdomności boryka się ponad 30 tysięcy osób⁵³⁷.

4.6. Podsumowanie

Jakkolwiek w odniesieniu do prawa do odpowiedniego mieszkania, mimo różnych prób jego sprecyzowania, zasadne pozostaje wyrażenie „blade i trudno uchwytne” (*thin and elusive*)⁵³⁸, to w kontekście sytuacji dłużnika w sądowym postępowaniu cywilnym można wyznaczyć pewne nieprzekraczalne minima. Uzasadnione wydaje się – na podstawie wskazanych wyżej regulacji prawnych, w tym „miękkiego prawa” – twierdzenie, iż w toku postępowania egzekucyjnego państwo nie powinno dopuszczać do „eksmisji na bruk”. Jakie standardy powinno spełniać lokal przeznaczony dla eksmitowanego, można wyinterpretować choćby z Komentarza Ogólnego nr 7. Ustawodawstwo powinno szczególnie chronić osoby wrażliwe, czyli dzieci, osoby starsze czy z niepełnosprawnościami. Ponadto egzekucja z nieruchomości służącej zabezpieczeniu potrzeb mieszkaniowych winna być uregulowana w odrębny sposób niż z pozostałych nieruchomości. Należy unikać sytuacji, w których dłużnicy są „skazywani” na bezdomność. Podkreślenia przy tym wymaga, że to na państwie spoczywa obowiązek poszanowania prawa do odpowiedniego mieszkania. Musi ono wykazać, że w ramach dostępnych środków podjęło wszelkie kroki, które były konieczne do zapewnienia pełnego wykonania prawa⁵³⁹.

Prawo do odpowiedniego mieszkania jest częścią szerszego prawa do odpowiedniego poziomu życia. Podstawowymi potrzebami zaspokajanymi przez to prawo są wyżywienie, ubranie i mieszkanie. Jednak treść tego prawa może być różna w zależności od warunków

---

⁵³⁶Za: K. Boyle, A. Flegg, *The Right to Adequate Housing in the UK – An Explainer* [online]: <https://www.stir.ac.uk/research/hub/publication/1816018> [dostęp: 16 czerwca 2023 r.] (tłum. własne).

⁵³⁷ Dane za: Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, *Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych – Edycja 2024* [online]: <https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-ogolnopolskiego-badania-liczby-osob-bezdomnych---edycja-2024> [dostęp: 1.9.2024].

⁵³⁸ Zob. J. Hohmann, *The Right to Housing: Laws, Concepts, Possibilities*, Oxford 2013, w szczególności s. 231 i n. Autor wskazuje, że rozróżnić należy „prawo do odpowiedniego mieszkania” od podmiotowych „praw mieszkaniowych” (housing rights), bardziej sprecyzowanych i mających podstawę w ustawodawstwie, za: H. Izdebski, *Komentarz do Konstytucji RP. Art. 75*, Warszawa 2023.

⁵³⁹ Komentarz Ogólny nr 4 pkt 7.

kulturowych danego społeczeństwa⁵⁴⁰. Kluczowe w tym aspekcie jest zapewnienie każdemu, aby bez ujemy dla godności mógł w pełni uczestniczyć w zwykłym, codziennym życiu⁵⁴¹.

5. Prawo do minimalnego wynagrodzenia

5.1. Uwagi ogólne

Minimalne wynagrodzenie za pracę jako instrument polityki ekonomicznej i społecznej zostało po raz pierwszy wprowadzone na przełomie XIX i XX w.⁵⁴². Jak wielka ewolucja dokonała się w pojmowaniu pracy, szczególnie fizycznej, wskazuje C. Lehoczky – Kollonay. W artykule „Dignity at the Workplace. What is Protected and Who has to Protect It?”⁵⁴³ zauważa, że w początkach cywilizacji praca fizyczna wykonywana dla innych pod nadzorem związana była z pojęciem niższości, a nawet hańby. To niewolnicy i poddani, osoby z niższym statusem urodzenia byli utożsamiani z pojęciem pracy, będącym terminem poniżenia i upokorzenia. Praca była również formą kary za czyny przestępcze, a także za inne, sprzeczne z panującymi normami zachowania tj żebranie, wagarowanie. Pomijając, jako przekraczające ramy dysertacji, bliższe przyjrzenie się procesom zmian historycznych w pojmowaniu pracy⁵⁴⁴ odnotować należy, że godność człowieka jako uniwersalne prawo człowieka i podstawowa wartość związana z ludzką pracą po raz pierwszy pojawia się w dokumentach ONZ po II wojnie światowej⁵⁴⁵.

Płaca minimalna może być ustalana na różne sposoby i może pełnić różne role w różnych krajach. Może przykładowo być ustalana na podstawie stawek godzinowych lub miesięcznych dla wszystkich pracowników. Ale płaca minimalna może być również zróżnicowana w zależności od branży, zawodu, wieku, regionu itp. Może być też ustalana przez rządy w ramach negocjacji zbiorowych, autonomicznie przez rząd z lub bez konsultacji ze

---

⁵⁴⁰ Zgodnie z Komentarzem Ogólnym nr 4 pkt 8 państwo powinno uwzględniać odpowiedniość kulturową (cultural adequacy) społeczności (zalecenie m.in. w stosunku do społeczności romskiej). Nie może to przy tym stanowić pretekstu do dostarczania mieszkań, które nie spełniają aspektów odpowiedniości.

⁵⁴¹ A. Hernandez-Polczyńska *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*, red. Z. Kędzia, A. Hernandez-Polczyńska, Warszawa 2018, s. 514.

⁵⁴² G. Starr, *Minimum Wage Fixing*, Geneva 1993, s. 1 [dostępna online: https://books.google.pl/books?id=gzurqLZpyfcC&pg=PA1&dq=the+history+of+%22minimum+wage%22+law&redir_esc=y&hl=pl#v=onepage&q&f=false]. Płacę minimalną wprowadziły kolejno: Nowa Zelandia (1894 r.), Australia (1896 r.) i Wielka Brytania (1909 r.).

⁵⁴³ C. Lehoczky – Kollonay, *Dignity at the Workplace. What is Protected and Who has to Protect It?*, [w:] *Constraints on Government and Criminal Justice*, red. P. Bárd, Budapeszt 2022, s. 312.

⁵⁴⁴ Zob. więcej C. Lehoczky – Kollonay, *Dignity at the Workplace. What...* s.312 – 316.

⁵⁴⁵ Już jednak w Deklaracji Filadelfijskiej z 10 maja 1944 jako zasadę nr 1 przyjęto, że „praca nie jest towarem”.

związkami zawodowymi i stowarzyszeniami pracodawców lub automatycznie na podstawie określonych przepisów prawa. Podczas gdy w niektórych przypadkach może mieć jedynie symboliczne znaczenie (gdy jest nierealistycznie niska), to w innych bywa ważna dla znacznej liczby pracowników⁵⁴⁶.

Poszukując uzasadnienia płacy minimalnej w filozofii państwa i prawa, dokonać można nieco uproszczonego podziału myśli polityczno-ekonomicznej na filozofię państwa liberalnego i państwa o orientacji społecznej⁵⁴⁷. Podstawowe założenia państwa liberalnego wyraził jeszcze w XVII w. John Locke. Założenia te rozwinięte zostały później przez różnych myślicieli, wśród których za najważniejszych uznać można Monteskiusza, Woltera, Diderota, Adama Smitha i Johna Stuarta Milla⁵⁴⁸. Ten ostatni uważany jest przez niektórych za prekursora liberalizmu socjalnego⁵⁴⁹. Uważał on, w przeciwieństwie do Johna Locke'a i Adama Smitha, że państwo powinno ingerować w sferę socjalną obywateli, ponieważ – jak zauważał – nie wszyscy, z różnych powodów, są w stanie samodzielnie działać w obronie swoich interesów⁵⁵⁰. Idea państwa o orientacji społecznej – „państwa dobrobytu” – sięgająca swą genezą drugiej połowy XIX w., rozwinęła się po pierwszej wojnie światowej, przede wszystkim jako reakcja na kryzys ekonomiczny⁵⁵¹. Międzynarodowe standardy dotyczące wynagrodzenia za pracę po raz pierwszy zawarto w Traktacie wersalskim⁵⁵². W preambule sekcji I części XIII Traktatu wskazano, że urzeczywistnienie zasad sprawiedliwości społecznej w zatrudnieniu stanowi niezbędny warunek harmonii i pokoju na świecie, a „płacenie pracownikom zarobku, zapewniającego im poziom życia przyzwoitego podług pojęć panujących w danym kraju i w danym czasie” jest warunkiem niezbędnym do osiągnięcia zamierzonego celu⁵⁵³. Wspomnieć

---

⁵⁴⁶ Za: H. Herr, M. Kazandziska, S. Mahnkopf-Praprotnik, *The theoretical debate about minimum wages*, Berlin 2009, [dostępna online: https://global-labour-university.org/wp-content/uploads/fileadmin/GLU_Working_Papers/GLU_WP_No.6.pdf].

⁵⁴⁷ Podział nie obejmuje utopijnych państw totalitarnych. Podział ten służyć ma przede wszystkim zaprezentowaniu kształtowania się myśli prawnej i ekonomicznej w kierunku uzasadnienia wprowadzenia instytucji minimalnego wynagrodzenia za pracę.

⁵⁴⁸ Za: M. Urbaniak, *Konstytucyjne wolności i prawa socjalne i ekonomiczne w Polsce i we Włoszech. Analiza prawnoporównawcza*, Toruń 2009, s. 51.

⁵⁴⁹ Ibid., s. 53.

⁵⁵⁰ J.S. Mill, *O wolności* [w:] *Historia idei politycznych*, red. S. Filipowicz i in., Warszawa 1998, s. 283–296, za: M. Urbaniak, *Konstytucyjne wolności i prawa socjalne i ekonomiczne w Polsce i we Włoszech. Analiza prawnoporównawcza*, Toruń 2009, s. 53.

⁵⁵¹ M. Urbaniak, *Konstytucyjne wolności i prawa socjalne i ekonomiczne w Polsce i we Włoszech. Analiza prawnoporównawcza*, Toruń 2009, s. 55.

⁵⁵² Traktat pokojowy kończący I wojnę światową, zawarty między mocarstwami sprzymierzonymi i skojarzonymi i Niemcami, podpisany 28 czerwca 1919 r. w Wersalu, Dz.U. z 1920 r. Nr 35 poz. 200, s. 259.

⁵⁵³ Wspomniany Traktat w kontekście płacy minimalnej jest o tyle istotny, że jego odpowiednie części zostały następnie przekształcone w konstytucję Międzynarodowej Organizacji Pracy (dalej MOP) – za: P. Kapusta, *Godne a minimalne wynagrodzenie – uwagi na tle Konstytucji RP oraz standardów prawa międzynarodowego* [w:] *Dookoła Wojtek... Księga pamiątkowa poświęcona Doktorowi Arturowi Wojciechowi Preisnerowi*, red. R. Balicki, M. Jabłoński, Wrocław 2018, s. 260.

też należy, że podstawy teoretyczne takiego rozumienia obowiązków państwa zawarł w swym dziele *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza* (1936 r.) John Maynard Keynes⁵⁵⁴. Wdrożona pod wpływem teorii Keynesa reforma F.D. Roosevelta zwana Nowym Ładem (*New Deal*) polegała na podjęciu interwencjonalizmu w wielu dziedzinach, m.in. w zakresie ustalania płacy minimalnej. Obecnie około 90 procent wszystkich krajów korzysta z tego instrumentu⁵⁵⁵.

5.2. Prawo krajowe

Zgodnie z art. 24 Konstytucji:

„Praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej. Państwo sprawuje nadzór nad warunkami wykonywania pracy”.

Uregulowanie to ze względu na swoją treść oraz umiejscowienie w systematyce Konstytucji RP stanowi jedną z zasad ustroju państwa⁵⁵⁶. Obowiązek ochrony pracy znajduje swoje rozwinięcie w innych przepisach Konstytucji⁵⁵⁷, tj. art. 59⁵⁵⁸, art. 65 ust. 2⁵⁵⁹, art. 65 ust. 3⁵⁶⁰, art. 66⁵⁶¹ i wreszcie – w kluczowym w kontekście poruszanego tematu – art. 65 ust. 4 Konstytucji. Zgodnie z nim „Minimalną wysokość wynagrodzenia za pracę lub sposób ustalania jej wysokości określa ustawa”. Ustrojodawca nie wskazał przy tym bezpośrednio kryteriów ustalania wysokości wynagrodzenia minimalnego. Należy jednak podzielić opinię wyrażoną w doktrynie, że minimalne wynagrodzenie winno być wynagrodzeniem „godziwym”⁵⁶². Jakkolwiek termin ten nie pada wprost w ustawie zasadniczej⁵⁶³, to oparcie całego polskiego systemu na aksjologicznym fundamencie godności człowieka uzasadnia wskazaną tezę. *Expressis verbis* prawo do godziwego wynagrodzenia znalazło się w art. 13

---

⁵⁵⁴ Zob. więcej: K. Wojciechowski, *John Maynard Keynes*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. LXXIV (2022), z. 2.

⁵⁵⁵ Za: H. Herr, M. Kazandziska, S. Mahnkopf-Praprotnik, *The theoretical debate about minimum wages*, Berlin 2009, [dostępna online: https://global-labour-university.org/wp-content/uploads/fileadmin/GLU_Working_Papers/GLU_WP_No.6.pdf].

⁵⁵⁶ A. Sobczyk, D. Buch, *Konstytucja RP*, t. 1, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 644.

⁵⁵⁷ Zgodnie zresztą z orzecznictwem TK niezgodność regulacji prawnych ustawowych lub podustawowych z art. 24 można stwierdzić przede wszystkim wówczas, gdy ustali się, że naruszenie zasady ochrony pracy jest konsekwencją naruszenia przez badane regulacje praw normy konstytucyjnej wywodzącej się z komentowanego artykułu – wyrok TK z 12 lipca 2011 r., K 26/09, OTK-A 2011, nr 6, poz. 54; wyrok TK z 27 września 2005 r., TW 26/05, OTL-B 2005, nr 5, poz. 182.

⁵⁵⁸ Wolność zrzeszania się w związkach zawodowych.

⁵⁵⁹ Możliwość nałożenia obowiązku pracy tylko w drodze ustawy.

⁵⁶⁰ Zakaz stałego zatrudniania dzieci poniżej 16 roku życia.

⁵⁶¹ Prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy.

⁵⁶² Zob. więcej: K. Prokop, *Konstytucyjne prawo do godziwego wynagrodzenia za pracę*, „Białostockie Studia Prawnicze”, vol. 26/2021, nr 2 i wskazana tam literatura.

⁵⁶³ Poza art. 178 ust. 2 i art. 195 ust. 2 Konstytucji, które dotyczą sędziów i sędziów TK i gwarantują wypłacanie wynagrodzenia odpowiadającego godności urzędu oraz zakresowi obowiązków.

k.p.⁵⁶⁴, w którym brak jednak wzmianki o prawie do płacy minimalnej. W doktrynie istnieje przy tym rozbieżność w zakresie odpowiedzi na pytanie, czy wynagrodzenie minimalne można uznać za wynagrodzenie godziwe⁵⁶⁵. Pomijając przekraczające ramy pracy rozważania doktrynalne, podzielić należy pogląd wyrażony w literaturze przedmiotu, zgodnie z którym „Sens wynagrodzenia godziwego można sprowadzić do tego, że ma ono zapewnić godne życie pracownika i jego rodziny na miarę możliwości danego społeczeństwa”⁵⁶⁶. W tym sensie można byłoby postawić znak równości między wynagrodzeniem godziwym a wynagrodzeniem minimalnym.

Osobnym zagadnieniem jest ustalenie wysokości minimalnego wynagrodzenia. Pamiętać przy tym trzeba o art. 20 Konstytucji, zgodnie z którym to „Społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej”. Polskie przepisy w tym zakresie zawarte są w ustawie o minimalnym wynagrodzeniu za pracę⁵⁶⁷. Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy wysokość minimalnego wynagrodzenia za pracę jest corocznie przedmiotem negocjacji w ramach Rady Dialogu Społecznego⁵⁶⁸. Zgodnie zaś z art. 5 ust. 1 ustawy wysokość minimalnego wynagrodzenia jest ustalana w taki sposób, aby przeciętna wysokość minimalnego wynagrodzenia w danym roku wzrastała w stopniu nie niższym niż prognozowany na dany rok wskaźnik cen. Ponadto zgodnie z art. 2 ust. 4 ustawy wysokość minimalnego wynagrodzenia, a także wysokość minimalnej stawki godzinowej podlegają ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” w drodze obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów, w terminie do 15 września każdego roku. Obowiązujące na dzień pisanie pracy rozporządzenie Rady Ministrów⁵⁶⁹ w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz wysokości minimalnej stawki godzinowej w 2024 na podstawie art. 3 ustala minimalne wynagrodzenie za pracę w wysokości 4300 złotych brutto, zaś na podstawie § 4 minimalną stawkę godzinową – w wysokości 28,10 złotych brutto.

W kontekście minimalnego wynagrodzenia za pracę pomocne będą pojęcia minimum egzystencji i minimum socjalnego. Są one szacowane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych

---

⁵⁶⁴ „Pracownik ma prawo do godziwego wynagrodzenia za pracę. Warunki realizacji tego prawa określają przepisy prawa pracy oraz polityka państwa w dziedzinie płac, w szczególności poprzez ustalanie minimalnego wynagrodzenia za pracę”.

⁵⁶⁵ K. Prokop, *Konstytucyjne prawo do godziwego wynagrodzenia za pracę*, „Białostockie Studia Prawnicze”, vol. 26/2021, nr 2 i wskazana tam literatura.

⁵⁶⁶ A. Sobczyk, *Komentarz do art. 13 [w:] red. S. Sobczyk, Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2020, nb. 1.

⁵⁶⁷ Ustawa z 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę (Dz.U. z 2020 r. poz. 2207).

⁵⁶⁸ Ustawa z 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Dz.U. z 2015 r. poz. 1240).

⁵⁶⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z 14 września 2023 w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz wysokości minimalnej stawki godzinowej w 2024 (Dz.U. z 2022 r. poz. 1952).

i podawane do wiadomości publicznej⁵⁷⁰. Minimum egzystencji wskazuje dolne granicę obszaru ubóstwa, poniżej którego występuje biologiczne zagrożenie życia i rozwoju psychofizycznego człowieka. Natomiast zakres i poziom zaspakajanych potrzeb na poziomie minimum socjalnego winny zapewnić takie warunki, aby umożliwić reprodukcję jego sił życiowych człowieka, wychowanie potomstwa oraz utrzymanie więzi społecznych w czasie pracy, nauki i wypoczynku⁵⁷¹. Kwoty minimów zależne są też od miejsca zamieszkania.

Konieczna jest tu konstatacja dotycząca stosunku kwoty minimalnego wynagrodzenia do kwoty minimum socjalnego. Zauważyć należy, że kwota minimum socjalnego aż do 2008 była wyższa niż kwota minimalnego wynagrodzenia. Proporcja ta stopniowo ulegała odwróceniu i obecnie minimum socjalne wynosi około 50% kwoty minimalnego wynagrodzenia odpowiednio: 1773,44 zł (dane za pierwszy kwartał 2024) do 3261,98 zł.⁵⁷².

Tabela. Wartość minimum socjalnego (MS) dla gospodarstwa 1-osobowego na tle przeciętnych wydatków oraz wynagrodzenia minimalnego w latach 2006–2023 (w zaokrągleniu do pełnych złotych)

	Minimum socjalne (MS) – granica sfery niedostatku	Przeciętne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych		Wysokość wynagrodzenia minimalnego netto*	
	w zł	w zł	% MS	w zł	% MS
2006	802	751	94	648	81
2007	821	816	99	687	84
2008	865	911	105	845	98
2009	903	964	107	955	106
2010	930	1005	108	984	106
2011	983	1028	105	1032	105
2012	1027	1059	103	1112	108
2013	1061	1062	100	1181	111
2014	1071	1079	101	1237	116
2015	1080	1091	101	1286	119
2016	1098	1132	103	1356	123
2017	1134	1176	104	1459	129
2018	1168	1187	102	1530	131
2019	1212	1252	103	1634	134
2020	1265	1210	99	1921	151
2021	1329	1316	99	2062	155
2022	1487	1475	99	2363	158
2023	1744	1633	93	2780	159

*Wartość wynagrodzenia minimalnego netto obliczona dla standardowych kosztów uzyskania przychodów, dla osoby w wieku powyżej 26 lat.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <https://polityka-spoleczna.ipiss.com.pl/api/files/view/2014009.pdf>.

⁵⁷⁰ Na stronie Instytutu www.ipiss.com.pl

⁵⁷¹ Za IPiSS <https://www.ipiss.com.pl/pion-badawczy-polityki-spolecznej/o-minimum-socjalnym-i-minimum-egzystencji/> [dost. 10.10.2024].

⁵⁷² Za: <https://www.ipiss.com.pl/wp-content/uploads/2023/12/MS-3Q-2023.pdf> (dost. 10.10.2024).

5.3. Prawo UE

System ochrony praw człowieka Unii Europejskiej odwołuje się w zakresie minimalnego wynagrodzenia do regulacji zawartych w KPPUE i Wspólnotowej Karcie Socjalnych Praw Podstawowych Pracowników⁵⁷³. Zgodnie z art. 5 Wspólnotowej Karty „wszelkie zatrudnienie powinno być sprawiedliwie wynagradzane”, a każde państwo powinno zapewnić pracownikom wynagrodzenie umożliwiające im życie na godziwym poziomie, a także ustanowić w prawie krajowym ograniczenia wstrzymania wypłaty, jego zajęcia lub przekazania innej osobie⁵⁷⁴.

Wprawdzie brak jest w treści KPPUE bezpośredniego odniesienia do minimalnego wynagrodzenia, jednak należy zauważyć, że zgodnie z art. 31 KPPUE „każdy pracownik ma prawo do warunków pracy szanujących jego zdrowie, bezpieczeństwo i godność”⁵⁷⁵. W literaturze przyjmuje się przy tym, że termin „warunki pracy” obejmuje swoim zakresem przedmiotowym wszelkie warunki zatrudnienia, które odnoszą się do godności człowieka, w tym wynagrodzenie za pracę⁵⁷⁶.

Wśród innych regulacji unijnych w kontekście minimalnego wynagrodzenia zwrócić należy uwagę na Europejski filar praw socjalnych, przyjęty 17 listopada 2017 r. w Göteborgu⁵⁷⁷. Zgodnie z pkt 6:

- a. Pracownicy mają prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia, które zapewnia przyzwoity poziom życia.
- b. Należy zadbać o odpowiednie płace minimalne, tak by zapewnić zaspokojenie potrzeb pracownika i jego rodziny w świetle krajowych warunków ekonomicznych i społecznych, przy jednoczesnym zapewnieniu dostępu do zatrudnienia i motywacji do poszukiwania pracy. Należy zapobiegać ubóstwu pracujących.

---

⁵⁷³ Wspólnotowa Karta Socjalnych Praw Podstawowych Pracowników przyjęta 9 grudnia 1989 r. w Strasburgu – treść dostępna na stronie www.eesc.europa.eu.

⁵⁷⁴ Za: K. Bomba, *Charakter prawny minimalnego wynagrodzenia za pracę*, „Roczniki Administracji i Prawa” // „Annuals of The Administration and Law”, t. XXII (2022), z. 3, s. 174 [online]: <https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com> [dostęp: 2 listopada 2023 r.].

⁵⁷⁵ Podczas działalności Konwentu pojawiały się propozycje wyraźnego zamieszczenia w KPPUE prawa do sprawiedliwego wynagrodzenia. Ostatecznie jednak, jak się wydaje – z powodów związanych z brakiem kompetencji UE do regulowania tej problematyki (art. 153 ust. 5 TFUE), nie przyjęto takiego rozwiązania – za: L. Mitras, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, red. A. Wróbel, Warszawa 2022, s. 896.

⁵⁷⁶ Za: K. Bomba, *Charakter prawny minimalnego wynagrodzenia za pracę*, „Roczniki Administracji i Prawa” // „Annuals of The Administration and Law”, t. XXII (2022), z. 3, s. 174 i wskazana tam literatura [online]: <https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com> [dostęp: 2 listopada 2023 r.].

⁵⁷⁷ Międzyinstytucjonalna proklamacja Europejskiego filaru praw socjalnych (Dz.U.UE 428 z 2017 r., s. 10).

c. Wszystkie wynagrodzenia są ustalane w sposób przejrzysty i przewidywalny, zgodnie z praktyką krajową i z poszanowaniem autonomii partnerów społecznych.

Inspirowana Europejskim filarem praw socjalnych, 19 października 2022 r. uchwalona została Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2041 w sprawie adekwatnych wynagrodzeń minimalnych w Unii Europejskiej⁵⁷⁸. Dyrektywa koncentruje się na stworzeniu ram prawnych dla krajowych mechanizmów ustalania minimalnego wynagrodzenia za pracę, pozostawiając jednocześnie państwom członkowskim swobodę w kształtowaniu swoich minimalnych wynagrodzeń⁵⁷⁹.

5.4. Prawo międzynarodowe

W poszukiwaniu prawnocząłowieczych fundamentów idei minimalnego wynagrodzenia sięgnąć należy oczywiście do PDPCz. Otóż zgodnie z jego art. 23:

1. Każdy człowiek ma prawo do pracy, do swobodnego wyboru pracy, do odpowiednich i zadowalających warunków pracy oraz do ochrony przed bezrobociem.
2. Każdy człowiek, bez względu na jakiegokolwiek różnice, ma prawo do równej płacy za równą pracę.
3. Każdy pracujący ma prawo do odpowiedniego i zadowalającego wynagrodzenia, zapewniającego jemu i jego rodzinie egzystencję odpowiadającą godności ludzkiej i uzupełnianego w razie potrzeby innymi środkami pomocy społecznej.

Wprawdzie w PDPCz nie sprecyzowano znaczenia terminu „słuszną i zadowalającą pracę”, jednak wykładnia systemowa oparta na preambule, rozdziale pierwszym i treści art. 23 ust. 1 i 2 umożliwiła w doktrynie uznanie, że praca winna dostarczać pracobiorcy i jego rodzinie środków godziwego utrzymania⁵⁸⁰.

Standardy zarobkowe są oczywiście jedną z kwestii, którymi zajmuje się MPPGSiK. Zgodnie z art. 6 ust. 1 Paktu:

---

⁵⁷⁸ Dz.U.UE.L.2022.275.33.

⁵⁷⁹ Za: K. Bomba, *Charakter prawny minimalnego wynagrodzenia za pracę*, „Roczniki Administracji i Prawa” / „Annuals of The Administration and Law”, t. XXII (2022), z. 3, s. 174 i wskazana tam literatura [online]: <https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com> [dostęp: 2 listopada 2023 r.].

⁵⁸⁰ K. Bomba, *Minimalne wynagrodzenie za pracę jako instrument realizacji społecznych praw człowieka*, Warszawa 2022, s. 77.

Państwa-Strony niniejszego Paktu uznają prawo do pracy, które obejmuje prawo każdego człowieka do uzyskania możliwości utrzymania się poprzez pracę swobodnie wybraną lub przyjętą, oraz podejmą odpowiednie kroki w celu zapewnienia tego prawa.

Natomiast w myśl art. 7:

Państwa-Strony niniejszego Paktu uznają prawo każdego do korzystania ze sprawiedliwych i korzystnych warunków pracy, obejmujących w szczególności:

- a) wynagrodzenie zapewniające wszystkim pracującym jako minimum:
  - i. godziwy zarobek i równe wynagrodzenie za pracę o równej wartości bez jakiegokolwiek różnicy; w szczególności należy zagwarantować kobietom warunki pracy nie gorsze od tych, z jakich korzystają mężczyźni, oraz równą płacę za równą pracę;
  - ii. zadowalające warunki życia dla nich samych i ich rodzin zgodnie z postanowieniami niniejszego Paktu.

Pakt nie zawiera definicji słowa „praca” oraz nie wskazuje warunków, jakie ma ona spełniać⁵⁸¹. Zostało ono sprecyzowane w Komentarzu Ogólnym nr 18⁵⁸² oraz w Uwagach końcowych Komitetu. Na tej podstawie można stwierdzić, że art. 6 obejmuje wszelkie formy pracy, wykonywanej samodzielnie, jak i na własne ryzyko, pracy wykonywanej pod kierownictwem i za stałym wynagrodzeniem⁵⁸³. Praca w rozumieniu art. 6 to również praca tymczasowa, praca wykonywana przez czas określony lub nieokreślony, praca w charakterze pomocy domowej, pozorne samozatrudnienie, a także praca w sektorze nieformalnym⁵⁸⁴. Płaca z kolei powinna zapewniać pracownikom sprawiedliwe wynagrodzenie ustalane z poszanowaniem zasady równej płacy za pracę równej wartości oraz umożliwiać godziwe życie odpowiadające kanonom wyrażonym w postanowieniach Paktu⁵⁸⁵.

W systemie Rady Europy brak jest bezpośredniego odniesienia do koncepcji minimalnego wynagrodzenia. Art. 4 EKS stanowi jednakże:

---

⁵⁸¹ J. Łukowski, *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*, red. Z. Kędzia, A. Hernandez-Polczyńska, Warszawa 2018, s. 237.

⁵⁸² Komentarz Ogólny nr 18 § 6.

⁵⁸³ Za: J. Łukowski, *Międzynarodowy Pakt Praw...*, s. 237.

⁵⁸⁴ Ibid., s. 238.

⁵⁸⁵ K. Bomba, *Minimalne wynagrodzenie za pracę jako instrument realizacji społecznych praw człowieka*, Warszawa 2022, s. 78.

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do sprawiedliwego wynagrodzenia, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1. uznać prawo pracowników do takiego wynagrodzenia, które zapewni im i ich rodzinom godziwy poziom życia;
2. uznać prawo pracowników do zwiększonej stawki wynagrodzenia za pracę w godzinach nadliczbowych, z zastrzeżeniem wyjątków w przypadkach szczególnych [...];
5. zezwolić na dokonywanie potrąceń z wynagrodzeń tylko na warunkach i w zakresie przewidzianym w ustawodawstwie krajowym lub ustalonym w układach zbiorowych pracy lub w orzeczeniach arbitrażowych.

Treść art. 4 EKS powtórzona została również w art. 4 Zrewidowanej EKS. W doktrynie wyrażono pogląd, do którego należy się przychylić. Zgodnie z nim interpretacja EKS prowadzi do wniosku, że określenie „sprawiedliwa płaca” jest w zasadzie synonimem płacy minimalnej, o ile płaca taka spełnia kryteria, o których mowa w karcie⁵⁸⁶. Ponadto zauważyć należy, że istnienie w danym państwie instytucji płacy minimalnej stanowi dla Europejskiego Komitetu Praw Społecznych punkt odniesienia przy ocenie przestrzegania wynikającego z art. 4 ust. 1 EKS zobowiązania do zapewnienia płacy pozwalającej na godziwe życie⁵⁸⁷. Komitet bada w poszczególnych państwach relację wynagrodzenia minimalnego do wynagrodzenia przeciętnego⁵⁸⁸. Określa przy tym tzw. próg godziwości na poziomie 60% przeciętnego krajowego wynagrodzenia za pracę⁵⁸⁹. Jeśli minimalne wynagrodzenie w danym państwie mieści się w granicach 50–60% przeciętnego wynagrodzenia, państwo powinno wykazać, że pracownik i jego rodzina mają zapewnione warunki godziwego życia⁵⁹⁰.

---

⁵⁸⁶ J. Wratny, *Prawa społeczne w Europejskiej Karcie Społecznej a uwarunkowania gospodarcze*, „Polityka Społeczna”, nr 9/2017, s. 12, za: K. Bomba, *Minimalne wynagrodzenie za pracę jako instrument realizacji społecznych praw człowieka*, Warszawa 2022, s. 95.

⁵⁸⁷ K. Bomba, *Minimalne wynagrodzenie za pracę jako instrument realizacji społecznych praw człowieka*, Warszawa 2022, s. 96.

⁵⁸⁸ Za: K. Bomba, *Charakter prawny minimalnego wynagrodzenia za pracę*, „Roczniki Administracji i Prawa” // „Annuals of The Administration and Law”, t. XXII (2022), z. 3, s. 174 [online]: <https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com> [dostęp: 2 listopada 2023].

⁵⁸⁹ Ibid.

⁵⁹⁰ Jest to tzw. wskaźnik Kaitza, którego użyteczność wynika z powiązania poziomu minimalnego wynagrodzenia z krajową strukturą wynagrodzeń. Wskaźnik ten należy stosować z dużą ostrożnością w przypadku państw, w których istnieje ponadprzeciętne rozwarstwienie dochodów i duża część społeczeństwa otrzymuje bardzo niskie wynagrodzenie – Za: K. Bomba, *Charakter prawny minimalnego wynagrodzenia za pracę*, „Roczniki Administracji i Prawa” // „Annuals of The Administration and Law”, t. XXII (2022), z. 3, s. 174 i 264 [online]: <https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com> [dostęp: 2 listopada 2023].

W obszarze prawa międzynarodowego problematyka pracownicza, w tym oczywiście wynagrodzenia minimalnego, stanowi obszar działalności MOP⁵⁹¹. Analiza standardów MOP pokazuje ich ewolucję – przejście od funkcji zapewnienia przez płacę minimum biologicznego do ochrony standardu życia uznanego za odpowiedni (ang. *adequate*)⁵⁹². W najnowszych aktach MOP uznaje się, że urzeczywistnienie postępu i sprawiedliwości społecznej w nieustannie zmieniających się warunkach wymaga dalszego rozwijania standardów, m.in. w zakresie minimalnego wynagrodzenia⁵⁹³. Ponadto MOP rekomenduje zapewnienie pracownikom odpowiedniej ochrony m.in. poprzez zagwarantowanie odpowiedniego wynagrodzenia minimalnego⁵⁹⁴, które uznać należy za element nowego, postpandemicznego ładu społeczno-gospodarczego przyczyniającego się do zwiększenia sprawiedliwości społecznej i zmniejszenia nierówności społecznych⁵⁹⁵.

5.5. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia

Jakkolwiek Zjednoczone Królestwo jako trzeci kraj na świecie (1909 r.) wprowadziło instytucję płacy minimalnej (ang. *minimum wage*) (zniesiono ją w 1993 r., by przywrócić ją w 1998 r.) jako instrument polityki społeczno-ekonomicznej, to sens jej istnienia poddawano jeszcze do niedawna w wątpliwość. W 1996 r. we wstępie do rozważań o prawie do minimalnego wynagrodzenia w prawie angielskim Deryck Beyleveld i Charlotte Villers na pytanie o istnienie w angielskim prawie prawa do płacy minimalnej odpowiadają: „To, że w ogóle zadajemy to pytanie, może nasuwać podejrzenie, że postradaliśmy zmysły. W końcu żadne ogólne prawo do płacy minimalnej nie istnieje w ustawach, ani w prawie zwyczajowym, a sytuacji nie zmieniło włączenie prawa wspólnoty europejskiej do prawa krajowego [...]”⁵⁹⁶.

⁵⁹¹ W doktrynie akty prawne MOP omówiła K. Bomba (*Minimalne wynagrodzenie za pracę jako instrument realizacji społecznych praw człowieka*, Warszawa 2022, s. 81–93).

⁵⁹² Za: P. Kapusta, *Godne a minimalne wynagrodzenie – uwagi na tle Konstytucji RP oraz standardów prawa międzynarodowego* [w:] *Dookoła Wojtek... Księga pamiątkowa poświęcona Doktorowi Arturowi Wojciechowi Preisnerowi*, red. R. Balicki, M. Jabłoński, Wrocław 2018, s. 260.

⁵⁹³ Deklaracja MOP z 2008 r. dotycząca sprawiedliwości społecznej na rzecz uczciwej globalizacji – tekst dostępny na stronie www.mop.pl.

⁵⁹⁴ Deklaracja stulecia na rzecz przyszłości pracy 2019 r. – tekst dostępny na stronie www.dialog.gov.pl: „Wszyscy pracownicy powinni mieć zapewnioną odpowiednią ochronę zgodnie z Agendą na rzecz godnej pracy, biorąc pod uwagę: i) poszanowanie dla ich fundamentalnych praw, ii) odpowiednią płacę minimalną, ustawową lub negocjowaną”.

⁵⁹⁵ Globalny raport MOP dotyczący wynagrodzeń i minimalnych wynagrodzeń w okresie pandemii Covid-19 w latach 2020–2021 – tekst dostępny na stronie www.mop.pl.

⁵⁹⁶ D. Beyleveld, Ch. Villers, *A General Right to a Minimum Wage in English Law: an Argument from Generic Consistency*, “Legal Studies”, volume 17, issue 2, 1997, s. 234.

Ponieważ brak było w ówczesnym prawie angielskim ustawowego prawa do płacy minimalnej, we wskazanym artykule autorzy zastanawiają się, czy można znaleźć je w prawie zwyczajowym. Ostatecznie dochodzą do wniosku, że nie⁵⁹⁷. Wysuwają przy tym dość kontrowersyjną na tle ortodoksyjnej angielskiej doktryny prawa konstytucyjnego konkluzję⁵⁹⁸, że z samego faktu obowiązywania w Zjednoczonym Królestwie praw człowieka wynika obowiązywanie idei płacy minimalnej⁵⁹⁹.

Sytuacja zmieniła się w 1998 r. wraz z przyjęciem ustawy o krajowym wynagrodzeniu minimalnym⁶⁰⁰. Począwszy od 1 kwietnia 2023 r. minimalne wynagrodzenie za pracę wynosi 10,42 GBP za godzinę (dla pracowników ponad 23-letnich), 10,18 GBP (dla pracowników w wieku 21–22 lata), 7,49 GBP (dla pracowników w wieku 18–20 lat) i 5,28 (dla pracowników poniżej 18. roku życia)⁶⁰¹. W sekcji 5 pkt 3 ustawy o krajowym wynagrodzeniu minimalnym przewidziano, że Komisja ds. niskich wynagrodzeń przedstawia premierowi i sekretarzowi stanu raport zawierający rekomendacje co do wysokości kwoty minimalnego wynagrodzenia⁶⁰². Przy wydawaniu rekomendacji Komisja bierze pod uwagę wpływ minimalnego wynagrodzenia na ogólny stan gospodarki i na produktywność. Dążeniem powinna być tu poprawa sytuacji najmniej zarabiających oraz unikanie negatywnego wpływu wynagrodzenia minimalnego na poziom zatrudnienia i konkurencyjność (sekcja 7 pkt 5)⁶⁰³.

5.6. Podsumowanie

W kontekście postępowania egzekucyjnego istotne jest zdefiniowanie zakresów pojęć wynagrodzenia minimalnego i wynagrodzenia godziwego. Zgodzić się należy z wyrażonym w doktrynie poglądem, że na podstawie przepisów Konstytucji RP możliwe jest skonstruowanie

---

⁵⁹⁷ D. Beyleveld, Ch. Villers, *A General Right to a Minimum Wage in English Law: an Argument from Generic Consistency*, "Legal Studies", volume 17, issue 2, 1997, s. 236.

⁵⁹⁸ Zgodnie z tą doktryną prawo międzynarodowe i prawo krajowe to dwie odrębne sfery – za: D. Beyleveld, Ch. Villers, *A General Right to a Minimum Wage in English Law: an Argument from Generic Consistency*, "Legal Studies", volume 17, issue 2, 1997, s. 254.

⁵⁹⁹ Odwołują się przy tym do argumentu zasady ogólnej spójności (ang. *principal of generic consistency*) – por. A. Gewirth, *Argument to the Principle of Generic Consistency*, Chicago 1991.

⁶⁰⁰ National Minimum Wage Act 1998, UK Public General Acts 1998, c. 39. Treść regulacji dostępna jest na stronie <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/39/contents> [dostęp: 2 listopada 2023 r.].

⁶⁰¹ Draft Statutory Instruments 2023, No. 0000, Terms and conditions of employment [online]: <https://www.legislation.gov.uk/ukdsi/2023/9780348244168> [dostęp: 2 listopada 2023 r.].

⁶⁰² Zob. więcej: W. Brown, *The Process of Fixing the British National Minimum Wage 1997–2007*, "British Journal of Industrial Relations", nr 6/2009, s. 430 – za: K. Bomba, *Minimalne wynagrodzenie za pracę jako instrument realizacji społecznych praw człowieka*, Warszawa 2022, s. 271.

⁶⁰³ T. Schulten, *Between Poverty Wages And Living Wages. Minimum wage regimes in the European Union*, „European Studies for Social and Labour Market Policy”, nr 1/2021, s. 65 – za: K. Bomba, *Minimalne wynagrodzenie za pracę jako instrument realizacji społecznych praw człowieka*, Warszawa 2022, s. 271.

prawa jednostki do godziwego wynagrodzenia, mimo że nie jest ono gwarantowane *expressis verbis*⁶⁰⁴. Pamiętać przy tym należy o orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, który za jedną z przesłanek poszanowania godności ludzkiej uznaje „istnienie pewnego minimum socjalnego, zapewniającego jednostce możliwość samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie oraz stworzenia każdemu człowiekowi szans na pełny rozwój osobowości w otaczającym go środowisku kulturowym i cywilizacyjnym”⁶⁰⁵. Przyjmując, że płaca godziwa to płaca, która powinna wystarczyć na skromne utrzymanie rodziny, czyli godne życie⁶⁰⁶.

6. Prawo do zabezpieczenia społecznego

6.1. Uwagi ogólne

W czasach przedindustrialnych kwestia zabezpieczenia społecznego jako obowiązku państwa zasadniczo nie istniała⁶⁰⁷. Podstawową formą wsparcia ludzi ubogich była opieka społeczna oparta na obowiązkach gmin, a prekursorami w zakresie rozwiązań systemowych były Szkocja (The Old Scottish Poor Law z 1574 r.) i Anglia (The Poor Relief Act z 1601 r.)⁶⁰⁸. Zmiany w strukturze społecznej spowodowane procesem industrializacji, tj. napływ ludności wiejskiej do miast, zerwanie więzów właściwych dla okresu feudalnego, ryzykowne warunki pracy robotników, cykliczne kryzysy gospodarcze i jednocześnie wydłużająca się długość życia, spowodowały konieczność znalezienia właściwego rozwiązania problemu nędzy życia pracowników.

Państwem, które pierwsze stworzyło kompleksowy system⁶⁰⁹ mający na celu ochronę pracowników na wypadek choroby, inwalidztwa, śmierci żywiciela i starości, były Niemcy. Pod koniec XIX w. za rządów Otto von Bismarcka uchwalono ustawę o ubezpieczeniu chorobowym

---

⁶⁰⁴ P. Kapusta, *Godne a minimalne wynagrodzenie – uwagi na tle Konstytucji RP oraz standardów prawa międzynarodowego* [w:] *Dookoła Wojtek... Księga pamiątkowa poświęcona Doktorowi Arturowi Wojciechowi Preisnerowi*, red. R. Balicki, M. Jabłoński, Wrocław 2018, s. 267.

⁶⁰⁵ Wyrok TK z 4 kwietnia 2001, K 11/00, OTK 2001, nr 3, poz. 54.

⁶⁰⁶ J. Meller, *Płaca godziwa i jej determinanty*, „Polityka Społeczna”, nr 1/1994, s. 3.

⁶⁰⁷ K. Ślęzak, *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1487.

⁶⁰⁸ Ibid.

⁶⁰⁹ W niektórych państwach europejskich jeszcze przed niemieckimi regulacjami wprowadzano ustawy mające chronić pracowników. Dotyczyły one jednak poszczególnych branż: 1791 r. – Francja przyznanie marynarzom prawa do rent w razie inwalidztwa; 1844 r. – Belgia wprowadza obowiązkowe ubezpieczenie emerytalno-rentowe marynarzy; 1854 r. – Austria wprowadza obowiązkowe ubezpieczenie inwalidzkie dla górników; 1856 r. – Francja decyduje o dotowaniu przez państwo wybranych kas ubezpieczeniowych; 1861 r. – Włochy tworzą fundusze emerytalno-rentowe dla marynarzy, za: M. Pałka, *Społeczne i polityczne uwarunkowania ewolucji brytyjskiego modelu zabezpieczenia emerytalnego w latach 1942–2007*, niepublikowana praca doktorska [online]: <https://sbc.org.pl/Content/12049/PDF/doktorat2933.pdf> [dostęp: 4 listopada 2023 r.].

robotników (1883 r.), ustawę o wypadkach przy pracy (1885 r.) oraz ustawę o ubezpieczeniu inwalidzkim i emerytalnym (1889 r.)⁶¹⁰.

Z kolei pojęcie zabezpieczenia społecznego jako całościowego i powszechnego systemu pomocy gwarantującego wszystkim obywatelom wolność od niedostatku, czyli bezpieczeństwo socjalne, pojawiło się po zakończeniu II wojny światowej⁶¹¹, gdy skutek tragedii globalnego konfliktu i doświadczeń wielkiego kryzysu z lat 20. XX w. wzrosło poczucie narodowej solidarności. Pozwoliło to poszerzyć katalog zadań publicznych w sferze socjalnej⁶¹².

Obecnie termin „zabezpieczenie społeczne” jest w naukach społecznych powszechnie używany. Brak jest jednak jednej przyjętej definicji. Ze sformułowanych w nauce sposobów rozumienia tego pojęcia⁶¹³ na potrzeby niniejszego opracowania przyjąć można, że zabezpieczenie społeczne to „system, przez który państwo udziela finansowej pomocy obywatelom, których dochody są nieadekwatne lub którzy nie posiadają dochodów z powodu niepełnosprawności, bezrobocia, starości”⁶¹⁴ lub, inaczej mówiąc, „całokształt świadczeń, jakie są przyznawane obywatelowi znajdującemu się w potrzebie”⁶¹⁵. Jednocześnie, z uwagi na

---

⁶¹⁰ Ochronie podlegali wszyscy zatrudnieni robotnicy, jednak przyznanie świadczeń zależało od spełnienia przewidzianych w ustawach kryteriów.

⁶¹¹ Chociaż odnotować trzeba, że w polskim piśmiennictwie jako pierwszy w 1923 r. użył go E. Grabowski (*Jakie jest zabezpieczenia społeczne i jakie być powinno?*, „Biblioteczka Związku Proletariatu Miast i Wsi”, nr 1/1923, za: K. Ślębzak, *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1487, a Konstytucja marcowa z 1921 r. w art. 102 zd. 2 stanowiła, że: „Każdy obywatel ma prawo do opieki Państwa nad jego pracą, a w razie braku pracy, choroby, nieszczęśliwego wypadku i niedołęstwa – do ubezpieczenia społecznego, które ustali osobna ustawa”. Konstytucja kwietniowa z 1935 r. nie gwarantowała w ogóle prawa do zabezpieczenia społecznego. Pojawiło się ono, jako prawo podmiotowe, w Konstytucji PRL z 1952 r. W art. 60 przyznano obywatelom prawo do ochrony zdrowia i do pomocy w razie choroby lub niezdolności do pracy.

⁶¹² M. Księżopolski, *Zabezpieczenie społeczne* [w:] red. J. Auleytner, *Nauka o polityce społecznej. Wybrane problemy teorii i praktyki*, Warszawa 1990, s. 171.

⁶¹³ J. Piotrowski (*Zabezpieczenie społeczne. Problematyka i metody*, Warszawa 1966, s. 28) zdefiniował zabezpieczenie społeczne jako „całokształt środków i działań instytucji publicznych, za pomocą których społeczeństwo stara się zabezpieczyć swoich obywateli przed niezawinionym przez nich niedostatkiem oraz przed groźbą niemożności zaspokojenia podstawowych, społecznie uznanych za ważne potrzeb”. A. Rajkiewicz (*Polityka społeczna*, Warszawa 1979, s. 432) rozumie pod tym pojęciem: „system świadczeń, do których obywatele mają prawo lub z których mają możliwość korzystania w wypadkach i na warunkach określonych odpowiednimi przepisami”. Dla E. Modlińskiego (*Podstawowe zagadnienia prawne ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 1968, s. 50 i 248) zabezpieczenie społeczne „polega na zagwarantowaniu ludziom pracy pełnej opieki we wszystkich przypadkach, zmniejszania czasowej lub stałej utraty zdolności do pracy, chronieniu ich przed wszelkimi zrzędzeniami losowymi oraz na akcji zabezpieczeniowej”. Z kolei dla W. H. Beveridge’a (*Social Insurance and Allied Services. Report by sir William Beveridge, Published by his Majesty’s Stationery Office*, London 1942, s. 165) celem zabezpieczenia społecznego jest „likwidacja niedostatku przez stworzenie takiej sytuacji, w której każdy obywatel pracujący zgodnie ze swoimi możliwościami miałby zawsze dochód wystarczający na zaspokojenie swoich zobowiązań” – wszystko za: M. Pałka, *Społeczne i polityczne uwarunkowania ewolucji brytyjskiego modelu zabezpieczenia emerytalnego w latach 1942–2007*, niepublikowana praca doktorska [online]: <https://sbc.org.pl/Content/12049/PDF/doktorat2933.pdf> [dostęp: 4 listopada 2023 r.].

⁶¹⁴ *The Oxford English Dictionary*, red. J.A. Simpson, E.S.C. Weiner, vol. V, Oxford – New York – Toronto 1989, s. 911 – za: M. Pałka, *Społeczne i polityczne uwarunkowania ewolucji brytyjskiego modelu zabezpieczenia emerytalnego w latach 1942–2007*, niepublikowana praca doktorska [online]: <https://sbc.org.pl/Content/12049/PDF/doktorat2933.pdf> [dostęp: 4 listopada 2023 r.].

⁶¹⁵ Wyrok TK z 20 listopada 2001 r., K 15/01, OTK ZU 2001/8/252.

potrzebę zarysowania prawnocząłowieczego kontekstu dla egzekucji sądowej z renty i emerytury, konieczne jest ograniczenie rozważań wyłącznie do zabezpieczenia emerytalno-rentowego. W ramach bowiem prawa do zabezpieczenia społecznego możliwe jest wyodrębnienie trzech kategorii: (1) ubezpieczenia społeczne, (2) zaopatrzenia społeczne, (3) pomoc społeczna.

6.2. Prawo krajowe

Zgodnie z art. 67 Konstytucji:

1. Obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Zakres i formy zabezpieczenia społecznego określa ustawa.
2. Obywatel pozostający bez pracy nie z własnej woli i niemający innych środków utrzymania ma prawo do zabezpieczenia społecznego, którego zakres i formy określa ustawa.

Przepis ten obejmuje zabezpieczeniem społecznym cztery ryzyka socjalne: chorobę, inwalidztwo, osiągnięcie wieku emerytalnego i pozostawienie bez pracy nie z własnej woli w braku innych środków utrzymania⁶¹⁶.

W doktrynie i orzecznictwie zgodnie przyjmuje się, że prawo wyrażone w art. 67 Konstytucji ma charakter prawa podmiotowego i jest w pełni egzekwowalne⁶¹⁷. Fakt, że prawo do zabezpieczenia społecznego nie zostało wymienione w treści art. 81 Konstytucji oznacza natomiast, że nie należy do tych praw konstytucyjnych, które mogą być dochodzone tylko w granicach określonych w ustawie⁶¹⁸. Jak stwierdził TK „O ile bowiem w odniesieniu do praw i wolności wyraźnie wymienionych w art. 81 ustalenie zawartości i treści poszczególnych praw jest pozostawione swobodzie ustawodawcy, o tyle w przypadku drugiej kategorii, treść praw w

---

⁶¹⁶ K. Ślęzak, *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1506. Ponadto zauważyć należy, że zgodnie z art. 33 ust. 2 Konstytucji kobieta i mężczyzna mają m.in. równe prawo do zabezpieczenia społecznego.

⁶¹⁷ Prawo do zabezpieczenia społecznego nie zostało wymienione w treści art. 81 Konstytucji, co oznacza, że nie należy do tych praw konstytucyjnych, które mogą być dochodzone tylko w granicach określonych przez ustawę – za. M. Florczak-Wątor, *O „minimum” wyznaczanym przez istotę prawa do zabezpieczenia społecznego w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Państwo demokratyczne, prawne i socjalne : księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Zbigniewowi Antoniemu Maciągowi*, T. 2, Studia historyczno-prawne i ustrojowo-porównawcze / red. nauk. Marian Grzybowski, Bogumił Naleziński. – Kraków, 2014, s. 385.

⁶¹⁸ M. Florczak-Wątor, *O „minimum” wyznaczanym przez istotę prawa do zabezpieczenia społecznego w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Państwo demokratyczne, prawne i socjalne : księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Zbigniewowi Antoniemu Maciągowi*, T. 2, Studia historyczno-prawne i ustrojowo-porównawcze / red. nauk. Marian Grzybowski, Bogumił Naleziński. – Kraków, 2014, s. 385.

ich zasadniczych elementach oraz ich granice są bezpośrednio kształtowane przez normę konstytucyjną, choćby konkretyzacja czy sposób realizacji tych gwarancji uzależnione zostały od regulacji ustawowych”⁶¹⁹. Innymi słowy treść art. 67 wyznacza istotę omawianego prawa, zasadnicze elementy jego treści oraz granice, w jakich prawo to może być dochodzone⁶²⁰. Problem zaś regulacji zakresu i formy zabezpieczenia społecznego podlega regulacji ustawowej i co za tym idzie podstawą tego rodzaju roszczeń mogą być wyłącznie przepisy ustawowe⁶²¹. Z samej bowiem treści art. 67 Konstytucji nie wynikają uprawnienia o określonej treści materialnej i nie można wyprowadzić z tego konstytucyjnego prawa do konkretnego świadczenia w określonej wysokości metody jego ustalania czy waloryzacji⁶²². Określenie jednak wysokości minimum świadczeń odpowiadających istocie prawa do zabezpieczenia społecznego była przedmiotem orzecznictwa TK. Celnie wskazano w doktrynie, że Trybunał przy poszukiwaniu tego minimum na przemian posługuje się pojęciami „minimum życiowe”, „minimum materialne”, „minimum egzystencji” i „minimum socjalne”, wydaje się, że w sposób przypadkowy, błędnie uznając je za synonimy⁶²³. Wszystkie te kategorie wyznaczają poziom zaspokojenia potrzeb bytowo – konsumpcyjnych na niskim poziomie, ale znacząco się od siebie różnią⁶²⁴. Trudno nie zgodzić się zatem z wyrażoną w doktrynie oceną, że Trybunał nie wypracował dotychczas jednolitego stanowiska w tym zakresie⁶²⁵.

6.3. Prawo UE

System ochrony praw człowieka Unii Europejskiej w zakresie prawa do zabezpieczenia społecznego opiera się o KPPUE. Zgodnie z art. 34 ust. 1–3:

1. Unia uznaje i szanuje prawo do świadczeń z zabezpieczenia społecznego oraz do usług społecznych, zapewniających ochronę w takich przypadkach, jak: macierzyństwo, choroba, wypadki przy pracy, zależność lub podeszły

⁶¹⁹ Wyrok TK z 8 maja 2000, SK 22/99.

⁶²⁰ Tak M. Florczak-Wątor, *O „minimum” wyznaczanym...*, s. 386.

⁶²¹ Zob. więcej w tym zakresie: E. Dziubińska-Lechnio, E. Skowrońska, *Emerytury i renty w praktyce*, Warszawa 2019.

⁶²² Wyroki TK: z 6 lutego 2002 r., SK 11/01. OTK-A 2002, nr 1, poz. 2; z 17 czerwca 2014 r., P 6/12, OTK-A 2014, nr 6, poz. 62; z 13 maja 2014 r., SK 61/13, OTK-A 2014, nr 5, poz. 52; z 17 grudnia 2013 r., SK 29/12, OTK-A 2013, nr 9, poz. 138; z 25 czerwca 2013 r., P 11/12, OTK-A 2013, nr 5, poz. 62; z 24 lutego 2010 r., K 6/09, OTK-A 2010, nr 2, poz. 15; z 27 stycznia 2003 r., SK 27/02, OTK-A 2003, nr 1, poz. 2 i inne.

⁶²³ M. Florczak-Wątor, *O „minimum” wyznaczanym...*, s. 386 i nast.

⁶²⁴ Pojęcia zostały wyjaśnione w części dotyczącej prawa do najniższego wynagrodzenia – s. 117.

⁶²⁵ G. Szklarski, *Zakres ochrony prawa do zabezpieczenia społecznego z art. 67 Konstytucji RP*, Warszawa 2021, s. 236 i wskazane tam wyroki.

wiek oraz w przypadku utraty zatrudnienia, zgodnie z zasadami ustanowionymi w prawie Unii oraz ustawodawstwach i praktykach krajowych.

2. Każdy mający miejsce zamieszkania i przemieszczający się legalnie w obrębie Unii Europejskiej ma prawo do świadczeń z zabezpieczenia społecznego i przywilejów socjalnych zgodnie z prawem Unii oraz ustawodawstwami i praktykami krajowymi.

3. W celu zwalczania wykluczenia społecznego i ubóstwa, Unia uznaje i szanuje prawo do pomocy społecznej i mieszkaniowej dla zapewnienia, zgodnie z zasadami ustanowionymi w prawie Unii oraz ustawodawstwach i praktykach krajowych, godnej egzystencji wszystkim osobom pozbawionym wystarczających środków.

Z treści art. 34 ust. 1 *in fine* wynika, że Unia pozostawia kompetencje z zakresu zabezpieczenia społecznego ustawodawstwom krajowym. Tam ustanawiane są np. warunki objęcia zabezpieczeniem społecznym, rodzaje świadczeń czy przesłanki ich przyznawania⁶²⁶. Unia nie ustanawia też wiążących standardów zabezpieczenia społecznego, a jej wpływ w tym zakresie ograniczony jest do zagadnienia równego traktowania⁶²⁷.

6.4. Prawo międzynarodowe

Podobnie jak w przypadku omawianych wcześniej praw, fundamenty normatywne prawa do zabezpieczenia społecznego ustanowiono w PDPCz. Zgodnie z art. 22:

Każdy człowiek jako członek społeczeństwa ma prawo do zabezpieczenia społecznego i jest upoważniony, dzięki wysiłkowi narodowemu i współpracy międzynarodowej oraz stosownie do organizacji i zasobów danego państwa, do korzystania z praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych, nieodzownych dla jego godności i swobodnego rozwoju swojej osobowości.

Natomiast zgodnie z art. 25 ust. 1 PDPCz, który również stanowi o prawie do zabezpieczenia społecznego:

---

⁶²⁶ L. Mitrus, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, red. A. Wróbel, Warszawa 2020, s. 931.

⁶²⁷ Ibid.

Każdy człowiek ma prawo do stopy życiowej zapewniającej zdrowie i dobrobyt jego i jego rodziny, włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i konieczne świadczenia socjalne, oraz prawo do ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w inny sposób od niego niezależny.

MPPGSiK w art. 9 określa prawo do zabezpieczenia społecznego jako prawo człowieka. Dość ogólna treść tego art. – „Państwa-Strony niniejszego Paktu uznają prawo każdego do zabezpieczenia społecznego, włączając w to ubezpieczenie społeczne” – została skonkretyzowana przez Komitet w Komentarzu Ogólnym nr 19⁶²⁸. Wskazano tam, że prawo do zabezpieczenia społecznego obejmuje prawo dostępu, bez dyskryminacji, do świadczeń pieniężnych albo w naturze, które zapewniają ochronę przed takimi ryzykami jak brak dochodów z pracy z powodu choroby, niepełnosprawności, macierzyństwa, wypadku przy pracy, bezrobocia, podeszłego wieku, śmierci członka rodziny⁶²⁹.

Szczególnym źródłem prawa do zabezpieczenia społecznego jest dorobek MOP, w tym w szczególności Konwencja nr 102⁶³⁰. Jest ona o tyle istotna, że stanowi punkt odniesienia przy wyznaczaniu minimalnej treści prawa do zabezpieczenia społecznego określonego w MPPGSiK⁶³¹.

W systemie Rady Europy o prawie do zabezpieczenia społecznego traktuje art. 12 EKS i odpowiadający mu art. 12 ZEKS. Zgodnie tymi przepisami Strony zobowiązują się ustanowić i utrzymywać system zabezpieczenia społecznego na zadowalającym poziomie (niezbędnemu dla ratyfikowania Europejskiego Kodeksu Zabezpieczenia Społecznego). Ponadto obowiązkiem Państw jest zabieganie o stopniowe podnoszenie systemu zabezpieczenia społecznego na wyższy poziom.

---

⁶²⁸ Komentarz Ogólny nr 19 z 2008 r., E/C.12/GC/19, pkt 2.

⁶²⁹ Za: K. Bryl, *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*, red. Z. Kędzia, A. Hernandez-Polczyńska, Warszawa 2018, s. 393.

⁶³⁰ Konwencja nr 102 MOP dotycząca minimalnych norm zabezpieczenia społecznego z 28 czerwca 1952 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 93 poz. 107). Tekst Konwencji dostępny jest na stronie MOP <https://www.mop.pl/doc/html/konwencje/k102.html>.

⁶³¹ Także Komitet nawiązuje w swojej praktyce do standardów MOP, co znajduje odzwierciedlenie m.in. we wspomnianym wyżej Komentarzu nr 19 – za: K. Bryl, *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*, red. Z. Kędzia, A. Hernandez-Polczyńska, Warszawa 2018, s. 399.

W odróżnieniu od systemu ochrony praw człowieka Unii Europejskiej, w systemie Rady Europy wskazuje się minimalną wysokość świadczeń pomocowych przez odwołanie się do Konwencji MOP nr 102⁶³².

Ponadto wspomnieć należy o Europejskim Kodeksie Zabezpieczenia Społecznego wraz z Protokołem do Kodeksu (1964) oraz o Zrewidowanym Europejskim Zabezpieczeniu Społecznym (1990).

6.5. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia

Jakkolwiek, jak zauważono we wstępie, to właśnie Anglia i Szkocja były pierwszymi krajami na świecie⁶³³, w których ustawowo próbowano rozwiązać problem obywateli pozbawionych źródeł utrzymania, to idea wprowadzenia prawa do zabezpieczenia społecznego spotykała się w Zjednoczonym Królestwie z silnym oporem ideologicznym. Wynikał on przede wszystkim z faktu, że dominująca na Wyspach doktryna liberalna, która była wyrazem walki z poprzednim ustrojem feudalnym, zakładała usunięcie możliwie wszelkiej interwencji państwa⁶³⁴. Pomimo tego czas rewolucji przemysłowej i warunki życia, które stały się udziałem mas ludności robotniczej, zmusiły brytyjskiego ustawodawcę do wprowadzania rozwiązań z zakresu prawa do zabezpieczenia społecznego. System angielski kształtował się jednak inaczej od rozwiązań przyjętych przez Niemcy i pozostałe kraje europejskie, bowiem został zbudowany w warunkach odrębnej tradycji kulturowej, w tym przede wszystkim kultury prawa⁶³⁵. W Anglii na przełomie XIX i XX w. system zabezpieczenia społecznego oparto na rozbudowie opieki społecznej i wykształceniu na tej podstawie powszechnego systemu zaopatrzenia społecznego, czyli przeciwnie niż system niemiecki, który został zbudowany na technice administracyjno-finansowej ubezpieczenia⁶³⁶.

---

⁶³² P. Kuczman, *Prawo do zabezpieczenia społecznego* [w:] *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014, s. 956. Zawarte w części XI Konwencji art. 65 i 66 oraz tabela wypłat okresowych dla typowych uprawnionych zawiera stopy procentowe odnoszone do zarobków, które powinny być stosowane przy ustalaniu wysokości świadczenia.

⁶³³ Zob. więcej: M. Pałka, *Społeczne i polityczne uwarunkowania ewolucji brytyjskiego modelu zabezpieczenia emerytalnego w latach 1942–2007*, niepublikowana praca doktorska [online]: <https://sbc.org.pl/Content/12049/PDF/doktorat2933.pdf> [dostęp: 4 listopada 2023 r.].

⁶³⁴ K. Ślebzak, *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1487.

⁶³⁵ M. Pałka, *Społeczne i polityczne uwarunkowania ewolucji brytyjskiego modelu zabezpieczenia emerytalnego w latach 1942–2007*, niepublikowana praca doktorska [online]: <https://sbc.org.pl/Content/12049/PDF/doktorat2933.pdf> [dostęp: 4 listopada 2023 r.], s. 46.

⁶³⁶ M. Pałka, *Społeczne i polityczne uwarunkowania ewolucji brytyjskiego modelu zabezpieczenia emerytalnego w latach 1942–2007*, niepublikowana praca doktorska [online]: <https://sbc.org.pl/Content/12049/PDF/doktorat2933.pdf> [dostęp: 4 listopada 2023 r.], s. 46.

Dla obecnego kształtu prawa do zabezpieczenia społecznego, nie tylko w Zjednoczonym Królestwie, ale też w innych państwach, w tym w Polsce, niezmiennie istotne znaczenie ma tzw. raport Beveridge'a⁶³⁷. Na podstawie przeprowadzonej analizy stanu zabezpieczenia społecznego w okresie międzywojennym Beveridge zaproponował wdrożenie reform, których celem było stworzenie jednolitego i pełnego systemu trwale eliminującego ubóstwo w każdym aspekcie życia społecznego w Wielkiej Brytanii⁶³⁸.

Obecny system zabezpieczenia społecznego pozostaje złożony, zawiera wiele opcji i bodźców, a jego omówienie znacząco przekracza ramy pracy i nie jest tu konieczne. Słusznie jednak zauważa się w doktrynie, że Wielka Brytania jest postrzegana jako kraj, w którym udało się ustabilizować publiczne wydatki na zabezpieczenie społeczne, przy jednoczesnym zagwarantowaniu powszechnej ochrony przed ubóstwem⁶³⁹.

6.6. Podsumowanie

Duża część postępowań egzekucyjnych prowadzonych przez komorników sądowych dotyczy osób fizycznych, które korzystają z ochrony wynikającej z prawa do zabezpieczenia społecznego. Dlatego też istotne jest możliwie jasne i równe dla wszystkich ustalenie pewnych minimów świadczeń, które nie podlegają zajęciu. Uwagi dotyczące prawa do minimalnego wynagrodzenia dotyczą także omawianego tutaj prawa i nie ma potrzeby ich powtarzania. Zgodzić się należy przy tym z poglądem, że konstytucyjne prawo do zabezpieczenia

⁶³⁷ Sporządzony raport był obszerny, zawierał m.in. tabelę zastawiającą koszty utrzymania wg cen z 1938 r., która przypomina obecne tabele przygotowywane przez IPiSS (zob. np. https://www.ipiss.com.pl/wp-content/uploads/2023/07/MS_1Q_2023.pdf; dostęp: 8 listopada 2023 r.):

Koszyk dóbr	Para małżeńska	Mężczyzna	Kobieta
Żywność	13 szylingów	7 szylingów	6 szylingów
Odzież	3 szylingi	1,5 szylinga	1 szyling
Czynsz	10 szylingów	6,5 szylinga	6,5 szylinga
Opał, światło	4 szylingi	2,5 szylinga	2,5 szylinga
Pozostałe	2 szylingi	1,5 szylinga	1,5 szylinga
Razem:	32 szylingi	19 szylingów	18 szylingów

zob. więcej: G. Magnuszewska-Otulak, *Rozwój systemu zabezpieczenia społecznego w Wielkiej Brytanii: raport Beveridge'a*, Warszawa 1992. William Henry Beveridge – późniejszy lord Beveridge – (1879–1963) był przewodniczącym Komisji powołanej w 1942 r. przez brytyjski rząd w odpowiedzi na narastającą krytykę ówczesnych świadczeń z pomocy społecznej związanych trudną sytuacją w czasie II wojny światowej.

⁶³⁸ Za: M. Pałka, *Spoleczne i polityczne uwarunkowania ewolucji brytyjskiego modelu zabezpieczenia emerytalnego w latach 1942–2007*, niepublikowana praca doktorska [online]: <https://sbc.org.pl/Content/12049/PDF/doktorat2933.pdf> [dostęp: 4 listopada 2023], s. 107.

⁶³⁹Ibid., s. 282.

społecznego (art. 67 Konstytucji) nie wyznacza treści tego prawa poza samą jego istotę⁶⁴⁰. Skonkretyzowanie prawa do zabezpieczenia społecznego pozostawiono ustawodawcy zwykłemu. Podzielić należy też opinię, zgodnie z którą nie ma i być nie może jednego uniwersalnego celu zabezpieczenia społecznego, który determinowałby minimalną wysokość wszelkich możliwych roszczeń⁶⁴¹. Inne są bowiem cele ubezpieczenia społecznego, inne – zaopatrzenia społecznego, a jeszcze inne – pomocy społecznej⁶⁴². Odmienne cele winny determinować zatem różne poziomy świadczeń minimalnych. Istotą świadczenia emerytalno – rentowego jest trwałe zastąpienie wynagrodzenia osobom, które są niezdolne do pracy z uwagi na inwalidztwo albo osiągnęły wiek emerytalny⁶⁴³. Dlatego też minimum tych świadczeń wyznaczać winno co najmniej minimum socjalne. Świadczenia z pomocy społecznej lub na wypadek utraty pracy mają charakter tymczasowy, więc tutaj przy wyznaczaniu minimum świadczenia oprzeć się należy na poziomie minimum egzystencji⁶⁴⁴.

---

⁶⁴⁰ G. Szklarski, *Zakres ochrony prawa do zabezpieczenia społecznego z art. 67 Konstytucji RP*, Warszawa 2021, s. 371.

⁶⁴¹ M. Florczak-Wątor, *O „minimum” wyznaczanym przez istotę prawa do zabezpieczenia społecznego w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Państwo demokratyczne, prawne i socjalne : księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Zbigniewowi Antoniemu Maciągowi*, T. 2, Studia historyczno-prawne i ustrojowo-porównawcze / red. nauk. Marian Grzybowski, Bogumił Naleziński. – Kraków, 2014, s. 394 - inny jest bowiem cel ubezpieczenia społecznego, inny – zaopatrzenia społecznego, a jeszcze inny – pomocy społecznej.

⁶⁴² Ibid.

⁶⁴³ Ibid., s. 395.

⁶⁴⁴ Ibid.

Rozdział III. Dłużnik jako strona w postępowaniu egzekucyjnym

*„(...) prawa nasze zbyt kręte, w ryzach nie mogą
utrzymać – wstawił się Swoszowski.*

*- Prawa może i niezgrabne, ale nic nam i z lepszych
nie przyjdzie, kiedy egzekwować ich nie ma komu.”*

Józef Hen „Crimen”

Wprowadzenie

W nauce postępowania cywilnego uważa się, że głównym celem tego postępowania jest urzeczywistnienie norm prawa cywilnego⁶⁴⁵. Nie wystarczy ustalić indywidualno-konkretnych norm prawnych. Konieczne jest zastosowanie się do ich treści. W razie niezastosowania się przez osobę do omawianej normy konieczna jest jej przymusowa realizacja. W praktyce postępowania egzekucyjnego oznacza to, że gdy dłużnik nie spełni dobrowolnie świadczenia określonego w tytule egzekucyjnym, niezbędne będzie przymusowe wykonanie takiego świadczenia.

W czasach przedpaństwowych ochrona interesów jednostki polegała na zastosowaniu przez nią własnych środków przymusu. Egzekucja miała charakter zemsty prywatnej skierowanej przeciwko osobie dłużnika⁶⁴⁶. Jak wskazano, niezwykle ważne w toku rozwoju instytucji państwa było objęcie dłużnika ochroną (reformy Solona). Wraz z umacnianiem się władzy państwowej dochodziło do ewolucji w egzekwowaniu praw przez jednostkę.

Długo przed sformułowaniem prawa do sądu oraz uznaniem, że zasada sprawnej egzekucji sądowej stanowi część i istotę takiego prawa⁶⁴⁷, państwa w różny sposób przejmowały na siebie ciężar prowadzenia egzekucji. Wśród przyczyn monopolizacji egzekucji sądowej⁶⁴⁸ była, jak można sądzić, chęć ochrony praw, a nawet życia dłużnika. W związku z tym konieczne było powstanie urzędu, który byłby odpowiedzialny za przeprowadzenie

---

⁶⁴⁵ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 21.

⁶⁴⁶ Zob. więcej: W. Tomalak, *Status ustrojowy i procesowy komornika sądowego*, Warszawa 2014, s. 31 i wskazana tam literatura.

⁶⁴⁷ H.F. Gaul, *Ochrona prawna egzekucji w świetle podstaw konstytucyjnych i dogmatycznych*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, nr 1/2003, s. 41.

⁶⁴⁸ M.in. spośród takich powodów wymienić można: zapewnienie autorytetu władzy wydającej wyroki, zniwelowanie różnic w możliwości egzekucji swoich praw między biedniejszymi a możnymi, względy fiskalne i społeczne.

egzekucji sądowej. Jednak szerszy rys historyczny dotyczący procedury egzekucyjnej i urzędu komornika przekraczałby ramy niniejszej pracy⁶⁴⁹, związku z czym wątek ten nie będzie kontynuowany przez autora.

1. Pozycja dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym

Analizy pozycji dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym dokonać należy przez pryzmat celu (funkcji)⁶⁵⁰ postępowania egzekucyjnego i zasad tego postępowania.

Podstawowym celem postępowania egzekucyjnego jest zaspokojenie wierzyciela w drodze przymusu lub groźby jego zastosowania, z jednoczesnym poszanowaniem praw dłużnika⁶⁵¹. Dłużnik w sądowym postępowaniu egzekucyjnym jest stroną postępowania. W postępowaniu egzekucyjnym uczestniczą dwie strony: wierzyciel i dłużnik⁶⁵². W doktrynie prawa postępowania egzekucyjnego, podobnie jak w cywilnym postępowaniu przed sądem, powszechnie rozróżnia się stronę w znaczeniu materialnym i stronę w znaczeniu procesowym⁶⁵³. Stroną w znaczeniu materialnym jest wierzyciel, na którego rzecz prowadzona jest egzekucja, i dłużnik, przeciwko któremu tę egzekucję się prowadzi⁶⁵⁴. Stroną w znaczeniu procesowym będzie z kolei prokurator lub inny organ działający na zasadach właściwych dla prokuratora albo organizacja pozarządowa, którzy złożyli na rzecz wierzyciela (w znaczeniu materialnym) wniosek o wszczęcie postępowania.

Jako drugą funkcję postępowania egzekucyjnego należy wskazać funkcję gwarancyjną. Brak możliwości przymusowego dochodzenia stwierdzonego w orzeczeniu sądowym świadczenia skutkowałaby iluzorycznością takich rozstrzygnięć. Jednak z punktu widzenia dłużnika przejawem funkcji gwarancyjnej są też ograniczenia egzekucji – materialne i

---

⁶⁴⁹ Więcej na ten temat: R. Łyszczek, *Instytucja komornika sądowego jako organu egzekucyjnego w okresie międzywojennym*, Sopot 2007.

⁶⁵⁰ Zob. więcej: R. Kułski, *Cel i funkcje postępowania* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 446–481. Autor rozróżnia pojęcia celu i funkcji postępowania. Na potrzeby opracowania przyjąć jednak można stanowisko J. Jagieły (*Funkcja (cel) tymczasowej ochrony prawnej* [w:] J. Jagieła, *Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2007, s. 197–210). Zdaniem J. Jagieły rozróżnienie tych pojęć jest sztuczne i niepotrzebne.

⁶⁵¹ K. Flaga-Gieruszyńska, *Postępowanie egzekucyjne. Zagadnienia ogólne* [w:] *System Postępowania Cywilnego. Tom VIII. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2021, s. 220.

⁶⁵² Poza sprawami o zniesienie współwłasności nieruchomości, w których nie wyodrębnia się dwóch przeciwstawnych stron w przypadku wielości współwłaścicieli (art. 1066–1071 k.p.c.).

⁶⁵³ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 127.

⁶⁵⁴ Ibid.

proceduralne⁶⁵⁵, niepozwalające na niedopuszczalne, w świetle godności osobowej, wyniszczenie dłużnika⁶⁵⁶.

W doktrynie wyróżnia się też funkcję wychowawczą postępowania egzekucyjnego⁶⁵⁷. Obywatele powinni być świadomi, że brak dobrowolnego spełnienia świadczenia może doprowadzić do jego przymusowej egzekucji, co zawsze wiąże się z niedogodnością po stronie dłużnika.

Konsekwencją funkcji wychowawczej jest też funkcja prewencyjna postępowania. Świadomość bowiem nieuchronności skutecznej egzekucji powinna mieć na celu zmniejszenie liczby spraw, w których wierzyciel będzie zmuszony do wszczynania postępowania egzekucyjnego.

Dalsza analiza pozycji dłużnika jako strony postępowania egzekucyjnego wymaga refleksji nad zasadami postępowania egzekucyjnego⁶⁵⁸. Stanowią one podstawę ustawowego kształtu struktury postępowania i implikują sytuację dłużnika. Na zasady postępowania egzekucyjnego spoglądać należy przez bardziej ogólne zasady postępowania cywilnego. Zgodnie bowiem z art. 13 § 2 k.p.c. przepisy o procesie stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych w k.p.c., chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej. Przez zasady postępowania cywilnego rozumieć należy modelowe założenia postępowania cywilnego odnoszące się do całości tego postępowania, ale niektóre z nich realizowane są z różnym nasileniem w poszczególnych rodzajach tego postępowania⁶⁵⁹. W doktrynie postępowania egzekucyjnego kluczową rolę przyznaje się zasadzie dyspozycyjności, zasadzie przeciwdziałanie nadmiernej uciążliwości egzekucji i szykanowaniu dłużnika oraz zasadzie formalizmu⁶⁶⁰. Do katalogu najbardziej istotnych zasad postępowania dodać należy, związaną z zasadą dyspozycyjności, zasadę współdziałania stron z organem egzekucyjnym. Mniejszą (ale niebagatelną z punktu widzenia praw dłużnika) rolę ze względu na specyfikę postępowania odgrywają zasady prawdy, równości, jawności, bezpośredniości, ustności/pisemności i

---

⁶⁵⁵ Przez „materialne” rozumieć należy takie, dzięki którym dłużnik nie będzie pozbawiony środków koniecznych do godziwej egzystencji, zaś „proceduralne” to te, które określają konieczność podejmowania czynności egzekucyjnych w odpowiedniej formie, miejscu i czasie.

⁶⁵⁶ Podobnie: J. Szachta, *Zasada dyspozycyjności stron postępowania egzekucyjnego*, Sopot 2022, s. 97.

⁶⁵⁷ Ibid. i wskazana tam literatura.

⁶⁵⁸ Pełniejszą analizę pojęcia zasady prawa zob. m.in. J. Szachta, *Zasada dyspozycyjności stron postępowania egzekucyjnego*, Sopot 2022, s. 66–76.

⁶⁵⁹ J. Misztal-Konecka, *Leksykon cywilnego postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego*, Warszawa 2021, s. 247.

⁶⁶⁰ Tak: J. Misztal-Konecka, *Leksykon cywilnego postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego*, Warszawa 2021, s. 247. A. Marciniak (*Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 41), prezentuje pogląd, że dwiema podstawowymi zasadami postępowania egzekucyjnego jest zasada dyspozycyjności i zasada formalizmu postępowania.

inicjatywy procesowej organów egzekucyjnych. Zasada przeciwdziałania nadmiernej uciążliwości egzekucji i szykanowaniu dłużnika z uwagi na jej wagę w kontekście ochrony godności omówiona zostanie osobno, w kolejnej części rozdziału.

- Zasada dyspozycyjności (rozporządzalności).

Określa możliwość rozporządzania przedmiotem postępowania⁶⁶¹ (dyspozycyjność materialna) i czynnościami procesowymi służącymi ochronie praw podmiotowych (dyspozycyjność formalna)⁶⁶². Jest ona wyjątkowo silnie zaznaczona w postępowaniu egzekucyjnym⁶⁶³. Tak mocne podkreślenie wagi zasady dyspozycyjności postępowania egzekucyjnego jest przejawem celu tego postępowania, którym jest zaspokojenie wierzyciela⁶⁶⁴. Dlatego też zasada dyspozycyjności postępowania egzekucyjnego odnosi się przede wszystkim do wierzyciela. Co do zasady, wszczęcie postępowania egzekucyjnego zależy od inicjatywy wierzyciela, który we wniosku określa świadczenie oraz może wskazać sposoby egzekucji (art. 797 i 799 k.p.c.)⁶⁶⁵. Od aktywności wierzyciela zależy dokonanie czynności przez komornika, w tym tak istotnych jak zawieszenie czy umorzenie postępowania egzekucyjnego.

Wierzyciel ma oczywiście szersze uprawnienia w postępowaniu egzekucyjnym niż dłużnik. Jakkolwiek także dłużnikowi przysługują akty dyspozytywne. Przede wszystkim takie, które pozwalają mu się bronić przed egzekucją. Innymi słowy zakres zasady dyspozycyjności wierzyciela jest ograniczony przez uprawnienia dłużnika, w szczególności przez przepisy, które stanowią o tzw. zasadzie ochrony dłużnika⁶⁶⁶. Do tej grupy zaliczają się m.in. ograniczenia zapewniające minimum egzystencji, przedmiotowe ograniczenia egzekucji, wstrzymanie się komornika z dokonaniem czynności, jeżeli dłużnik przed jej rozpoczęciem złoży niebudzący

---

⁶⁶¹ W odróżnieniu do zasady oficjalności, która dotyczy sytuacji, gdy możliwość ta przysługuje czynnikom oficjalnym (sąd, komornik).

⁶⁶² Za J. Misztal-Konecką, *Leksykon cywilnego postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego*, Warszawa 2021, s. 247; podobnie A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 42–43.

⁶⁶³ Pełne omówienie zasady dyspozycyjności wykracza poza zakres opracowania. Zob. więcej: J. Szachta, *Zasada dyspozycyjności stron postępowania egzekucyjnego*, Sopot 2022.

⁶⁶⁴ SN w wyroku z 8 kwietnia 2009 r. (V CSK 358/08, Legalis) stwierdził, że prowadzenie egzekucji jest uprawnieniem wierzyciela. Może on wszczęć postępowanie egzekucyjne wtedy, gdy jego świadczenie nadaje się do egzekucji.

⁶⁶⁵ Zgodnie z paremią *ne eat iudex ultra petita creditoris* (zob. więcej: A. Laskowska-Hulisz, *Ne eat iudex ultra petita partium od prawa rzymskiego do czasów współczesnych. Uwagi na tle polskiego procesu cywilnego*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II”, nr 60(3)/2020, s. 407–426) organ egzekucyjny nie może dokonywać czynności egzekucyjnych w celu zaspokojenia świadczeń, które nie zostały wskazane przez wierzyciela we wniosku o wszczęcie postępowania egzekucyjnego. Na gruncie obowiązującego stanu prawnego wierzyciel nie musi wskazywać sposobów egzekucji, z wyjątkiem egzekucji z nieruchomości.

⁶⁶⁶ J. Szachta, *Zasada dyspozycyjności...*, Sopot 2022.

wątpliwości dowód na piśmie, że dopełnił swego obowiązku albo że wierzyciel udzielił mu zwłoki. Rozporządzalność formalna w postępowaniu egzekucyjnym przejawia się poprzez przewidziane przez przepisy prawa środki obrony (np. skarga na czynności komornika).

Przejawy zasady dyspozycyjności po stronie dłużnika dotyczące poszczególnych sposobów egzekucji wskazane zostaną w odpowiadających im dalszych częściach niniejszej pracy. W tym miejscu wskazać należy na możliwości dłużnika złożenia skutecznego wniosku o zawieszenie lub umorzenie postępowania egzekucyjnego oraz wniosku o wstrzymanie się z czynnościami.

Otóż na podstawie art. 799 § 2 k.p.c. jeżeli egzekucja z jednej części majątku dłużnika oczywiście wystarcza na zaspokojenie wierzyciela, dłużnik może żądać zawieszenia egzekucji z pozostałej części majątku.

Ponadto zgodnie z art. 820 § 2 k.p.c. postępowanie ulega zawieszeniu na wniosek dłużnika, jeżeli sąd zawiesił natychmiastową wykonalność tytułu lub wstrzymał jego wykonanie albo dłużnik złożył zabezpieczenie konieczne według orzeczenia sądowego do zwolnienia go od egzekucji.

Oprócz tego na podstawie art. 820² § 1 k.p.c. w przypadku egzekucji prowadzonej na podstawie tytułu wykonawczego w postaci zaopatrzonego w klauzulę wykonalności orzeczenia sądu wydanego w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń, sąd może na wniosek dłużnika zawiesić postępowanie egzekucyjne także wówczas, gdy możliwość taka wynika z przepisów europejskiego rozporządzenia w sprawie drobnych roszczeń⁶⁶⁷. Sąd może również, na wniosek dłużnika, ograniczyć egzekucję do środków zabezpieczających lub uzależnić wykonanie tytułu od złożenia przez wierzyciela stosownego zabezpieczenia, jeżeli możliwość taką przewidują przepisy rzeczzonego rozporządzenia.

Na podstawie art. 820³ k.p.c. komornik zawiesza na wniosek dłużnika postępowanie prowadzone na podstawie tytułu wykonawczego w postaci zaopatrzonego w klauzulę wykonalności wyroku zaocznego, nakazu zapłaty wydanego w postępowaniu nakazowym, upominawczym albo elektronicznym postępowaniu upominawczym, jeżeli dłużnik przedstawi zaświadczenie, że doręczenie nastąpiło w ramach doręczenia zastępczego, z którego wynika, że wyrok zaoczny lub nakaz zapłaty został doręczony na inny adres aniżeli miejsce zamieszkania dłużnika ustalone w postępowaniu egzekucyjnym. Dłużnik nie ma obowiązku przedstawienia takiego zaświadczenia, jeżeli okoliczności, które mają być nim stwierdzone, wynikają z treści tytułu wykonawczego uzyskanego za pośrednictwem systemu

---

⁶⁶⁷ Rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11 lipca 2007 r. (Dz.Urz.UE.L Nr 199, s. 1) ustanawiające europejskie postępowanie w sprawach drobnych roszczeń.

teleinformatycznego. W taki sposób zawieszone postępowanie może zostać podjęte na wniosek wierzyciela, jeżeli sąd lub referendarz sądowy, przed którym sprawa się toczyła albo się toczy, stwierdzi, że doręczenie wyroku zaocznego lub nakazu zapłaty było prawidłowe albo – w przypadku ponownego doręczenia – że upłynął termin do wniesienia środka zaskarżenia, chyba że zachodzi inna podstawa zawieszenia postępowania albo postępowanie podlega umorzeniu. Przy tym zawieszenie postępowania egzekucyjnego nie wyłącza możliwości podejmowania przez komornika czynności mających na celu wykonanie w przyszłości tytułu wykonawczego, nie wyłączając zajęcia majątku dłużnika.

Kolejną możliwość zawieszenia postępowania egzekucyjnego przewiduje art. 821 k.p.c., zgodnie z którym sąd może na wniosek zawiesić w całości lub w części postępowanie egzekucyjne, jeżeli złożono skargę na czynności komornika lub zażalenie na postanowienie sądu. Zawieszenie postępowania sąd może uzależnić od złożenia przez dłużnika zabezpieczenia. Jeżeli dłużnik zabezpieczy spełnienie swego obowiązku, sąd może uchylić dokonane czynności egzekucyjne, z wyjątkiem zajęcia. Jednocześnie sąd może odmówić zawieszenia postępowania albo już zawieszone postępowanie podjąć na nowo, jeżeli wierzyciel zabezpieczy naprawienie szkody, jaka wskutek dalszego postępowania może wyniknąć dla dłużnika.

Istotną rolę, z punktu widzenia praw dłużnika, pełni art. 821¹ k.p.c. Zgodnie z zawartą w nim regulacją jeżeli egzekucja została skierowana do rachunku bankowego, wynagrodzenia za pracę lub innych praw majątkowych, z którymi związane jest prawo dłużnika do świadczeń okresowych, sąd na wniosek dłużnika może określić kwotę, jaką dłużnik może pobierać w okresie zawieszenia postępowania w celu zaspokajania bieżących potrzeb. Na postanowienie sądu określające kwotę, którą dłużnik może pobierać w celu zaspokajania bieżących potrzeb, wierzycielowi służy zażalenie.

Możliwości umorzenia postępowania na wniosek dłużnika przewiduje art. 825 k.p.c. Organ egzekucyjny umorzy postępowanie w całości lub w części na wniosek dłużnika, jeżeli przed dniem złożenia wniosku o wszczęcie egzekucji roszczenie objęte tytułem wykonawczym uległo przedawnieniu, a wierzyciel nie wykaże dokumentem urzędowym lub prywatnym, że przed tym dniem nastąpiło zdarzenie, wskutek którego bieg terminu przedawnienia został przerwany. Postępowanie umarza się na wniosek w sytuacji, w której wierzyciel jest w posiadaniu zastawu zabezpieczającego pełne zaspokojenie egzekwowanego roszczenia, chyba że egzekucja skierowana jest do przedmiotu zastawu. Dotyczy to przypadku, w którym dłużnik jest zarazem zastawcą, a przedmiot zastawu znajduje się w posiadaniu wierzyciela-zastawnika, przy czym zabezpiecza on pełne zaspokojenie jego roszczenia.

Zgodnie z art. 827 k.p.c. przed zawieszeniem albo umorzeniem postępowania można wysłuchać wierzyciela i dłużnika.

Poza wskazanymi przypadkami zawieszenia i umorzenia postępowania egzekucyjnego przepisy k.p.c. przewidują instytucję wstrzymania czynności komornika. Zgodnie z art. 822 k.p.c. komornik wstrzyma się z dokonaniem czynności, jeżeli przed jej rozpoczęciem dłużnik złoży niebudzący wątpliwości dowód na piśmie, że obowiązku swojego dopełnił albo że wierzyciel udzielił mu zwłoki. Komornik wstrzyma się również z dokonaniem czynności, jeżeli przed jej rozpoczęciem dłużnik albo jego małżonek podniesie zarzut wynikający z umowy małżeńskiej przeciwko dokonaniu czynności i okaże umowę majątkową małżeńską oraz przedłoży niebudzący wątpliwości dowód na piśmie, że zawarcie umowy majątkowej małżeńskiej oraz jej rodzaj były wierzycielowi wiadome. Wstrzymując się z dokonaniem czynności, komornik stosownie do okoliczności podejmie działania, które umożliwiają dokonanie czynności w przyszłości. Przy czym o wstrzymaniu czynności i jego przyczynach komornik niezwłocznie zawiadomi wierzyciela. A na jego polecenie niezwłocznie dokona czynności, która uległa wstrzymaniu.

Podsumowując, stwierdzić można, że zasada dyspozycyjności należy do podstawowych zasad postępowania egzekucyjnego, które przesadzają o jego istocie. Rozporządzalność zarówno wszczęciem postępowania egzekucyjnego, jego przebiegiem, jak i zakończeniem (innym niż wyegzekwowanie świadczenia) leży głównie w gestii wierzyciela. W toku postępowania egzekucyjnego można jednak zauważyć znaczące przejawy zasady dyspozycyjności także po stronie dłużnika. W toku historycznego rozwoju postępowania egzekucyjnego, którego omówienie przekraczałaby ramy niniejszej pracy, można dostrzec stałą tendencję do wzmacniania pozycji dłużnika⁶⁶⁸.

- Zasada formalizmu.

Polega na określaniu na podstawie przepisów prawa formy, miejsca i czasu dokonywania czynności przez podmioty postępowania egzekucyjnego⁶⁶⁹. Prawne określenie formy czynności pełni przede wszystkim dwie funkcje: (1) ochronną – chroni strony i uczestników postępowania egzekucyjnego przed samowolą organu egzekucyjnego oraz (2) porządkową – określa właściwe zachowanie stron, uczestników i organów postępowania, co winno ułatwiać i przyspieszać

---

⁶⁶⁸ Zob. więcej: S. Cieślak, *Zakres ochrony prawnej udzielanej stronom i innym uczestnikom sądowego postępowania egzekucyjnego a wymagania sprawiedliwości proceduralnej* [w:] *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, red. Sławomir Cieślak, Sopot 2022, s. 38–39 i wskazana tam literatura. Autor podaje, że w doktrynie francuskiej używa się określenia „łagodzenie egzekucji” na oznaczenie kierunku rozwoju historycznego egzekucji sądowej.

⁶⁶⁹A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, Warszawa 2023, s. 45.

przebieg postępowania⁶⁷⁰. Miejsce dokonania czynności przez komornika jest oczywiście uzależnione od rodzaju podejmowanej czynności, np. przy zajmowaniu ruchomości będzie to miejsce, gdzie ruchomości się znajdują. Czas dokonywania czynności określony jest w art. 810 k.p.c., zgodnie z którym komornik może wykonywać czynności poza kancelarią komorniczą w dni robocze, w godzinach od siódmej do dwudziestej pierwszej. Na wykonanie czynności w dni ustawowo wolne od pracy lub godzinach nocnych wymagana jest zgoda prezesa właściwego sądu rejonowego. Przy tym czynności komornika rozpoczęte przed godziną dwudziestą pierwszą mogą być prowadzone w dalszym ciągu bez zgody prezesa sądu, jeżeli ich przerwanie może znacznie utrudnić egzekucję. Czynności prowadzone w miejscu zamieszkania dłużnika nie mogą trwać dłużej niż w dniach i godzinach określonych wyżej, chyba że jest to również miejsce prowadzenia przez niego działalności gospodarczej.

Zasada formalizmu przejawia się też w obowiązku komornika zawiadamiania dłużnika o dokonanej już lub mającej nastąpić czynności. Zgodnie z art. 763 k.p.c. komornik zawiadamia stronę i uczestników postępowania o każdej dokonanej czynności, o której terminie nie byli zawiadomieni i przy której nie byli obecni. Na żądanie stron udziela wyjaśnień o stanie sprawy. W każdym piśmie kierowanym do strony komornik informuje o aktualnej wysokości należności będących przedmiotem egzekucji. Przy tym zgodnie z art. 802 k.p.c. jeżeli miejsce pobytu dłużnika nie jest znane, sąd ustanowi dla niego kuratora z urzędu, gdy egzekucja ma być wszczęta z urzędu, w innych zaś sprawach – na wniosek wierzyciela.

Podstawę do prowadzenia egzekucji stanowi tytuł wykonawczy (art. 803 k.p.c.)⁶⁷¹. Na żądanie dłużnika komornik powinien okazać mu tytuł wykonawczy w oryginale. Komornik zobowiązany jest przy pierwszej czynności egzekucyjnej doręczyć dłużnikowi zawiadomienie o wszczęciu egzekucji z podaniem treści tytułu wykonawczego i wymienieniem sposobu egzekucji oraz z pouczeniem o możliwości, terminie i sposobie wniesienia środka zaskarżenia na postanowienie o nadaniu klauzuli wykonalności. Komornik poucza dłużnika również o ograniczeniach egzekucji, prawie i sposobie złożenia wniosku o ograniczenie egzekucji. Ponadto jeżeli podstawę egzekucji stanowi tytuł wykonawczy w postaci zaopatrzonego w klauzulę wykonalności wyroku zaocznego lub nakazu zapłaty wydanego w postępowaniu nakazowym, upominawczym albo elektronicznym postępowaniu upominawczym, komornik

---

⁶⁷⁰ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, Warszawa 2023, s. 45.

⁶⁷¹ Przy tym komornik nie jest, co do zasady, uprawniony do badania zasadności i wymagalności obowiązku objętego tytułem wykonawczym. Wyjątkowo, jeżeli z treści tytułu wykonawczego wynika, że termin przedawnienia dochodzonego roszczenia upłynął, a wierzyciel nie przedłożył dokumentu, z którego wynika, że do przedawnienia nie doszło, organ egzekucyjny odmawia wszczęcia egzekucji bez wzywania wierzyciela do uzupełnienia braków wniosku. Nie dotyczy to przedawnienia odsetek wymagalnych po powstaniu tytułu wykonawczego.

poucza dłużnika również o treści następujących przepisów k.p.c.: art. 139 § 1 i 5, art. 168, art. 172, art. 820³ § 1 i 2 i art. 824 § 1 pkt 5, a także stosownie do orzeczenia stanowiącego tytuł egzekucyjny o treści art. 344, art. 346, art. 480³, art. 492 § 3, art. 493 i art. 505 albo art. 505 k.p.c.⁶⁷²

Przejawem zasady formalizmu postępowania jest też obowiązek komornika stwierdzania protokołem (art. 809 k.p.c.) każdej czynności egzekucyjnej.

Dodatkowo przebieg niektórych czynności jest utrwalany za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk. Obligatoryjnie takiemu utrwalaniu podlegają następujące czynności dokonywane przez komornika poza kancelarią:

- 1) z udziałem dłużnika, zmierzające do ustalenia jego stanu majątkowego;
- 2) zajęcie ruchomości;
- 3) wykonanie postanowienia o oddaniu ruchomości pod dozór innej osobie niż dłużnik;
- 4) licytacja ruchomości, z wyłączeniem licytacji elektronicznej;
- 5) licytacja nieruchomości;
- 6) oględziny nieruchomości;
- 7) wprowadzenie w zarząd nieruchomości;
- 8) opróżnienie pomieszczeń z osób lub rzeczy;
- 9) wydanie ruchomości i nieruchomości;
- 10) wprowadzenie w posiadanie;
- 11) przymusowe otwarcie pomieszczenia;
- 12) przeszukanie mieszkania lub pomieszczenia gospodarczego dłużnika.

Oprócz tego komornik utrwała przebieg innych czynności, gdy wniosek taki złoży co najmniej jedna ze stron postępowania. Komornik uprzedza osoby uczestniczące w czynności o utrwalaniu jej przebiegu i przerywa utrwalanie przebiegu czynności w miejscu zamieszkania dłużnika lub osoby trzeciej, jeżeli dłużnik lub ta osoba sprzeciwiają się temu, o czym należy te osoby pouczyć. Na żądanie osoby, która sprzeciwiła się utrwalaniu czynności, komornik podejmuje utrwalanie czynności na nowo, o czym należy te osoby pouczyć. Utrwalanie czynności za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk nie zwalnia z obowiązku sporządzenia pełnego protokołu zajęcia. Komornik umożliwia stronom i uczestnikom postępowania zapoznanie się z zapisem obrazu i dźwięku w siedzibie kancelarii komorniczej. Stronom ani uczestnikom postępowania nie wydaje się zapisu obrazu i dźwięku.

---

⁶⁷² Wszystkich tych pouczeń dokonuje się przez wskazanie stronie adresu strony internetowej Krajowej Rady Komorniczej, na której przytoczono treść wymienionych przepisów oraz zawarto pouczenie o prawie i sposobie złożenia wniosku o ograniczenie egzekucji. Na żądanie dłużnika komornik przesyła pouczenia w postaci papierowej.

- Zasada współdziałania stron z organem egzekucyjnym.

Nie jest powszechnie przyjęta w doktrynie jako jedna z zasad postępowania egzekucyjnego. Niektórzy z autorów w jej miejsce wprowadzają zasadę kontrydiktoryjności⁶⁷³. Głównymi argumentami w obronie takiego stanowiska mają być: brak podstaw normatywnych do ujmowania postępowania egzekucyjnego w płaszczyźnie współpracy uczestników postępowania egzekucyjnego, fakt, że struktura postępowania egzekucyjnego oparta jest na istnieniu przeciwstawnych stron oraz na ich rozbieżnych interesach. Z poglądem tym nie sposób się zgodzić. Przede wszystkim zasada współdziałania nie powinna być rozumiana jako „harmonijne”⁶⁷⁴ współdziałanie stron postępowania z organem egzekucyjnym. Współdziałanie z komornikiem powinno być rozumiane w kontekście składania stosownych wyjaśnień, wniosków i pism w toku postępowania. Poprawnych formalnie i zgodnych z przepisami prawa, które mają na celu usprawnienie postępowania egzekucyjnego. Nie znajduje także uzasadnienie twierdzenie, że postępowanie egzekucyjne oparte jest na rozbieżnych interesach stron. Jaki interes bowiem miałby dłużnik w niezaspokojeniu należnego wierzycielowi świadczenia stwierdzonego tytułem wykonawczym? W praktyce zwykle dłużnik nie odmawia konieczności spełnienia świadczenia. Pozostaje tylko kwestia faktycznych możliwości i czasu, w którym wierzyciel należne mu świadczenie otrzyma. Niezrozumiały jest też argument o braku podstaw normatywnych do wyodrębnienia zasady współdziałania stron z organem egzekucyjnym. Kodeks postępowania egzekucyjnego wprowadza wręcz nakaz współdziałania z komornikiem. Dłużnik, który narusza zasadę współdziałania, naraża się na niebagatelne konsekwencje. Przede wszystkim niezwłoczne spełnienie przez dłużnika świadczenia skutkuje obciążeniem go znacznie mniejszymi kosztami postępowania niż w przypadku dłużnika zwlekającego ze spełnieniem należnego świadczenia⁶⁷⁵. Ponadto dłużnik na wezwanie komornika ma obowiązek złożyć wykaz majątku. Zgodnie z art. 801¹ k.p.c. dłużnik składa komornikowi, na piśmie lub ustnie do protokołu, wykaz majątku wraz z oświadczeniem o jego prawdziwości i zupełności pod rygorem odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia. Wzywając dłużnika do złożenia wykazu majątku, komornik uprzedza go o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia oraz poucza, że w razie niezłożenia wykazu majątku wierzyciel może zlecić poszukiwanie majątku dłużnika. Jeżeli dłużnik bez usprawiedliwionej przyczyny nie złoży wykazu majątku wraz z oświadczeniem o jego

⁶⁷³ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 49 i wskazana tam literatura.

⁶⁷⁴ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie ...*, Warszawa 2023, s. 50.

⁶⁷⁵ Szczegóły dotyczące opłat egzekucyjnych przedstawione zostaną w rozdziale V w części dotyczącej kosztów egzekucyjnych.

prawdziwości i zupełności albo nie udzieli odpowiedzi na zadane mu pytanie, komornik może ukarać go grzywną. Dodatkowo, jeżeli dłużnik mimo ukarania go grzywną nie złożył wykazu majątku wraz z oświadczeniem o jego prawdziwości i zupełności, komornik właściwości ogólnej dłużnika na wniosek wierzyciela zwróci się do sądu o nakazanie przymusowego doprowadzenia dłużnika celem złożenia wykazu majątku wraz z oświadczeniem o jego prawdziwości i zupełności. Ponadto dłużnik zobowiązany jest powiadomić o zmianie miejsca pobytu. Jeśli zaniedba tego obowiązku może zostać ukarany grzywną w wysokości do 2000 złotych – art. 761 w zw. z art. 762 k.p.c. Brak współdziałania dłużnika może spowodować oddanie zajętych ruchomości pod dozór innej osobie czy zmianę zarządcy zajętej nieruchomości⁶⁷⁶. Dłużnik zobowiązany jest też informować o zmianie pracodawcy⁶⁷⁷.

W świetle wskazanych argumentów zasadę współdziałania stron z organem egzekucyjnym należy uznać za jedną z kluczowych zasad sądowego postępowania egzekucyjnego.

- Zasada prawdy.

W postępowaniu egzekucyjnym ma wpływ na skuteczność postępowania i prawidłowe działanie komornika sądowego, ochronę praw dłużnika i osób trzecich. Przejawem zasady prawdy jest też wskazany wcześniej obowiązek dłużnika złożenia wykazu majątku oraz obowiązek komornika powołania biegłego w przypadku ustalania zajętych składników mienia dłużnika.

- Zasada równości stron.

Ma swoje konstytucyjne umocowanie we wskazanej w art. 32 Konstytucji RP zasadzie równości wszystkich obywateli wobec prawa. Zasada równości znajduje zastosowanie w sądowym postępowaniu egzekucyjnym. Pamiętać przy tym trzeba o celu postępowania, którym jest zaspokojenie wierzyciela. Zasada równości przejawia się w podkreśleniu faktu, że choć komornik działa na wniosek wierzyciela, nie łączy ich stosunek o charakterze prywatnoprawnym, ale o charakterze publicznoprawnym⁶⁷⁸ i podlega wyłączeniu na zasadach określonych w k.p.c.⁶⁷⁹ Dłużnik i wierzyciel mają takie samo prawo do złożenia skargi na czynności komornika czy zarzutów na plan podziału oraz do pozostałych środków zaskarżenia. Każdy z nich ma prawo być obecny przy czynnościach egzekucyjnych (art. 812 k.p.c.). Każdemu komornik na jego żądanie udziela wyjaśnień o stanie sprawy (art. 763 k.p.c.). Dłużnik

---

⁶⁷⁶ Więcej w części dotyczącej egzekucji z ruchomości i nieruchomości.

⁶⁷⁷ Więcej w części dotyczącej egzekucji z wynagrodzenia za pracę.

⁶⁷⁸ Wyrok TK z 3 grudnia 2003 r., K 5/02, OTK-A 2003, nr 9, poz. 98.

⁶⁷⁹ Więcej w części dotyczącej statusu komornika w rozdziale drugim pracy (xxx).

ma prawo przeglądać akta sprawy, otrzymywać odpisy lub wyciągi z tych akt (art. 9 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)

- Zasada jawności.

Zawarta w omówionych wcześniej art. 6 EKPCz oraz art. 45 Konstytucji, zgodnie z którą każdy ma prawo do publicznego, jawnego rozpatrzenia jego sprawy, przejawia się w postępowaniu prowadzonym przez komornika w: (1) prawie stron postępowania do przeglądania akt sprawy egzekucyjnej, (2) prawie do uzyskania informacji o stanie sprawy egzekucyjnej, (3) możliwości uczestniczenia w czynnościach komornika⁶⁸⁰ czy (4) sprzedaży zajętych składników majątku dłużnika w drodze licytacji publicznej⁶⁸¹.

- Zasada ustności i przeciwstawna jej zasada pisemności.

Określają formę czynności w postępowaniu. W doktrynie przyjmuje się, że polskie postępowanie oparte jest na zasadzie ustności z silnymi ograniczeniami na rzecz zasady pisemności⁶⁸². W postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym przez komornika zasada ustności jest mocno ograniczona. Komornik każdą czynność zobowiązany jest stwierdzić protokołem, a wymagane zawiadomienia stron o dokonanych czynnościach sporządza się w formie pisemnej. Wnioski i oświadczenia stron mogą być składane pisemnie lub ustnie, ale do protokołu.

- Zasada inicjatywy procesowej organów egzekucyjnych.

Zgodnie z tą zasadą o toku postępowania egzekucyjnego, niezależnie od tego, czy zostało ono wszczęte na wniosek, czy z urzędu, decyduje komornik sądowy, podejmując z urzędu wszelkie czynności właściwe ze względu na stan postępowania, niezbędne do zapewnienia jego właściwego przebiegu. Z punktu widzenia praw dłużnika szczególne jest uprawnienie komornika określone w art. 814 k.p.c., zgodnie z którym jeżeli cel egzekucji tego wymaga, komornik zarządzi otworzenie mieszkania oraz innych pomieszczeń i schowków dłużnika, jak również przeszuka jego rzeczy, mieszkanie i schowki. Gdyby to nie wystarczyło, komornik może ponadto przeszukać odzież, którą dłużnik ma na sobie. Komornik może to uczynić także wówczas, gdy dłużnik chce się wydalić lub gdy zachodzi podejrzenie, że chce usunąć od egzekucji przedmioty, które ma przy sobie. Jeżeli w czasie dokonywania czynności egzekucyjnych w mieszkaniu dłużnika komornik zauważy, że dłużnik oddał poszukiwane

---

⁶⁸⁰ Zgodnie z art. 812 k.p.c. wierzyciel i dłużnik mogą być obecni przy czynnościach egzekucyjnych. Na żądanie stron albo według uznania komornika mogą być obecni także świadkowie, chyba że zachodzi obawa, że wskutek straty czasu na przywołanie świadków egzekucja zostanie udaremniona. Świadców przywołuje się w liczbie nie większej niż po dwóch z każdej strony. Komornik powinien przywołać jednego lub dwóch świadków (mogą być nimi członkowie rodziny i domownicy dłużnika), jeżeli dłużnik nie jest obecny lub komornik go wywalił, chyba że zachodzi obawa, iż wskutek straty czasu na przywołanie świadków egzekucja zostanie udaremniona. Świadkowie nie otrzymują wynagrodzenia.

⁶⁸¹ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, Warszawa 2023, s. 58.

⁶⁸² Ibid., s. 56.

przedmioty swemu domownikowi lub innej osobie do ukrycia, komornik może przeszukać odzież tej osoby oraz przedmioty, jakie ma ona przy sobie. Przeszukanie odzieży na osobie dłużnika oraz przedmiotów, które dłużnik ma przy sobie, poza miejscem zamieszkania, przedsiębiorstwem, zakładem oraz gospodarstwem dłużnika może nastąpić na podstawie pisemnego zezwolenia właściwego prezesa sądu rejonowego. W wypadkach niecierpiących zwłoki przeszukanie może być dokonane bez zezwolenia, jednakże czynność taka musi być niezwłocznie po dokonaniu przedstawiona do zatwierdzenia prezesowi sądu rejonowego. Przy tym przeszukanie odzieży może być dokonane tylko przez osobę tej samej płci co dłużnik. Przeszukania odzieży na żołnierzu w czynnej służbie wojskowej, z wyjątkiem terytorialnej służby wojskowej pełnionej dyspozycyjnie, albo na funkcjonariuszu Policji, Służby Ochrony Państwa, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Marszałkowskiej lub Straży Granicznej przeprowadza w obecności komornika odpowiednio żołnierz Żandarmerii Wojskowej lub wojskowego organu porządkowego albo osoba wyznaczona przez przełożonego funkcjonariusza.

- Zasada bezpośredniości.

W postępowaniu cywilnym polega na tym, że sąd orzekający powinien bezpośrednio zapoznać się z całym materiałem procesowym sprawy⁶⁸³. W postępowaniu prowadzonym przez komornika za przejaw tej zasady uznać można określony w art. 3 ust. 2 u.k.s. obowiązek komornika wykonywania czynności osobiście⁶⁸⁴.

2. Przeciwdziałanie nadmiernej uciążliwości egzekucji i szykanowaniu dłużnika (zasada proporcjonalności)

Normatywną podstawą zasady przeciwdziałania nadmiernej uciążliwości egzekucji i szykanowaniu dłużnika są przepisy art. 799 i 801 § 3 k.p.c. Zgodnie z art. 799 § 1 i 2 k.p.c. wniosek o wszczęcie egzekucji lub żądanie przeprowadzenia egzekucji z urzędu umożliwia prowadzenie egzekucji według wszystkich dopuszczalnych sposobów z wyjątkiem egzekucji z nieruchomości, do prowadzenia której konieczny jest wyraźny wniosek. Wierzyciel może wskazać wybrany przez siebie sposób albo sposoby egzekucji.

---

⁶⁸³ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, Warszawa 2023, s. 54.

⁶⁸⁴ Wyjątkowo komornik może zlecić wykonywanie czynności asesorowi i aplikantowi – o czy więcej w części dotyczącej statusu komornika.

Organ egzekucyjny stosuje sposób egzekucji najmniej uciążliwy dla dłużnika. Jednocześnie, jeżeli egzekucja z jednej części majątku dłużnika oczywiście wystarcza na zaspokojenie wierzyciela, dłużnik może żądać zawieszenia egzekucji z pozostałej części majątku.

Natomiast zgodnie z art. 801 § 2 k.p.c., jeżeli zachodzą wątpliwości, czy wniosek o podjęcie określonych czynności egzekucyjnych, żądanie złożenia wyjaśnień lub udzielenia informacji w trybie art. 761 k.p.c. są niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku egzekucji bądź zachodzą uzasadnione podstawy do przyjęcia, że zostały złożone wyłącznie w celu szykanowania dłużnika, komornik może zobowiązać wierzyciela do uzasadnienia wniosku pod rygorem obciążenia go kosztem podjętych bezskutecznych czynności niezależnie od wyniku sprawy. Zgodnie zaś z § 3 tego artykułu komornik oddali wniosek, o którym mowa w § 2, jeżeli w świetle okoliczności sprawy lub innych prowadzonych przeciwko temu samemu dłużnikowi postępowań egzekucyjnych jest wysoce prawdopodobne, że wniosek nie przyczyni się do zapewnienia prawidłowego toku egzekucji lub zachodzą uzasadnione podstawy do przyjęcia, że został on złożony wyłącznie w celu szykanowania dłużnika.

Pierwszym adresatem wskazanych norm jest wierzyciel, któremu nie przysługuje uprawnienie do stosowania „najbardziej uciążliwego sposobu egzekucji”. Nie może on też „szykanować” dłużnika w ramach egzekucji. Drugim adresatem jest komornik, który do wystąpienia takich sytuacji nie powinien dopuścić. Wątpliwości interpretacyjne może budzić przy tym użycie przez ustawodawcę nieostrych i niezdefiniowanych terminów „uciążliwość sposobu egzekucji” i „szykanowanie dłużnika”. Słownikowe definicje tych określeń oznaczają: uciążliwy – „wymagający wysiłku, trudny do wykonania, do zniesienia, dający się we znaki” lub „ciężki, dokuczliwy, męczący”⁶⁸⁵, zaś szykana – „rozmyślne stawianie komu przeszkód, utrudnień, w celu dokuczenia mu”⁶⁸⁶. Interpretacja tych pojęć w kontekście egzekucji musi brać pod uwagę jej sens i istotę. A jest nimi przymus lub groźba jego zastosowania wobec dłużnika w celu wyegzekwowania należnego świadczenia, którego nie spełnił w wymaganym terminie dobrowolnie.

Należy się zgodzić z poglądem, że ocena, który ze sposobów egzekucji jest najmniej uciążliwy, jest ograniczona wyłącznie do sposobów efektywnych, tj. takich, których zastosowanie w realnej perspektywie czasowej pozwoli na zaspokojenie wierzyciela⁶⁸⁷.

---

⁶⁸⁵ *Mały słownik języka polskiego PWN*, „Uciążliwy”, Warszawa 1993, s. 852.

⁶⁸⁶ *Mały słownik języka polskiego PWN*, „Szykana”, Warszawa 1993, s. 809.

⁶⁸⁷ T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217*, t. II, wyd. 2, Warszawa 2023, Legalis

Analizy tej nie można przy tym dokonać abstrakcyjnie, np. przyjmując, że egzekucja z wierzytelności z rachunku bankowego jest zawsze dla dłużnika mniej uciążliwa niż egzekucja z nieruchomości. Taka ocena może być dokonywana jedynie na tle okoliczności konkretnej sprawy przez analizę skutków (gospodarczych, osobistych) prowadzenia egzekucji według danego sposobu dla określonego dłużnika. Zdarza się bowiem, że prowadzona przeciwko przedsiębiorcy egzekucja z niewykorzystywanej dla prowadzonej działalności nieruchomości będzie dalece mniej uciążliwa niż egzekucja z wierzytelności z rachunku bankowego, która grozi utratą płynności finansowej i niewypłacalnością⁶⁸⁸.

W praktyce stosowania omawianej zasady pojawia się jednak problem dostrzeżony już w doktrynie⁶⁸⁹. Brak wewnętrznej spójności regulacji art. 799 § 1 k.p.c., w szczególności poprzez występowanie różnych adresatów kolejnych zdań (kolejno: komornik, wierzyciel, komornik), powoduje, że wykładnia językowa może prowadzić do rozbieżności interpretacyjnych. W przypadku bowiem, gdy wierzyciel we wniosku wskaże tylko jeden sposób egzekucji, a w opinii komornika inny sposób egzekucji, równie skuteczny, jest mniej uciążliwy, powstaje pytanie, na ile komornik związany jest wnioskiem wierzyciela⁶⁹⁰. W doktrynie przeważa pogląd, że komornik jest związany dokonaniem przez wierzyciela wyborem sposobu egzekucji⁶⁹¹. Zapatrywanie to uzasadniane jest argumentem, że wierzyciele wskazują sposób egzekucji wtedy, gdy mają wiedzę na temat określonego składnika majątku, z którego mogą uzyskać zaspokojenie. Dodatkowo nakaz wyboru najmniej dolegliwego sposobu egzekucji znajduje, zdaniem tego autora, zastosowanie jedynie w sytuacji wskazania przez wierzyciela co najmniej dwóch sposobów egzekucji we wniosku egzekucyjnym.

Z poglądem tym nie sposób się jednak zgodzić. Po pierwsze – prowadzić on może do całkowitego zanegowania analizowanej zasady i roli komornika sądowego jako organu odpowiadającego także za prawa dłużnika. Po drugie – w praktyce to zwykle komornik właściwy miejscowo ma wiedzę na temat majątku dłużnika, z którego można prowadzić skuteczną egzekucję. Uznać zatem należy, że komornik nie jest związany wnioskiem wierzyciela co do wyboru sposobu egzekucji.

Zasada przeciwdziałania nadmiernej uciążliwości i szykanowaniu dłużnika rozwinięta jest w regulacjach szczególnych dotyczących poszczególnych sposobów egzekucji. Zostaną

---

⁶⁸⁸ E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 187.

⁶⁸⁹ Np. M. Muliński, *Zasada nieobciążania ponad miarę strony biernej postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego* [w:] red. S. Cieślak, *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, Sopot 2022, s. 95.

⁶⁹⁰ Przykładowo wierzyciel ogranicza we wniosku postępowanie do egzekucji z nieruchomości, a szybszą możliwość zaspokojenia dawałaby mu egzekucja z wynagrodzenia za pracę.

⁶⁹¹ M. Muliński, *Zasada nieobciążania ponad miarę...*, s. 95 i wskazana tam literatura.

one omówione w dalszej części pracy, w rozdziale dotyczącym poszczególnych sposobów egzekucji. Należą do nich m.in. art. 845 § 3 k.p.c., zgodnie z którym nie należy zajmować więcej ruchomości ponad te, które są potrzebne do zaspokojenia należności i kosztów egzekucyjnych, czy art. 946 k.p.c. przewidujący możliwość wystawienia na licytację, z urzędu lub na wniosek dłużnika, wydzielonej części nieruchomości, której cena wystarcza na zaspokojenie wierzyciela.

Analizowana zasada została sformułowana przez polskiego ustawodawcę w sposób utrudniający jej interpretację i właściwe zastosowanie w praktyce. Patrząc na rozwiązania stosowane w innych krajach⁶⁹² można wskazać, że w niektórych ustawodawstwach europejskich zasada ta przejawia się w sposób bardziej racjonalny. I tak np. w Austrii możliwe jest ukaranie wierzyciela „grzywną za złośliwość” (*Mutwillensstrafe*). W egzekucji austriackiej i szwajcarskiej istnieje instytucja stopniowania środków – sposobów egzekucji. W egzekucji niemieckiej istnieje możliwość tzw. zajęcia zamiennego (*Austauschpfändung*), które umożliwia zajęcie rzeczy osobistego użytku, wyposażenia mieszkania itp. pod warunkiem, że wierzyciel odda do dyspozycji dłużnika inną rzecz o mniejszej wartości handlowej, lecz posiadającej te same walory użytkowe.

3. Status komornika sądowego

3.1. Uwagi ogólne

Dłużnik o wszczęciu przeciwko niemu egzekucji dowiadyuje się z momentem powzięcia informacji o dokonaniu pierwszej czynności egzekucyjnej przez organ egzekucyjny. Organ ów winien doręczyć dłużnikowi zawiadomienie o wszczęciu egzekucji – zgodnie z art. 805 k.p.c.

Zasadniczym organem egzekucyjnym jest komornik sądowy. Wykonuje on wszystkie czynności egzekucyjne z wyjątkiem tych zastrzeżonych dla sądu rejonowego – art. 759 § 1 k.p.c. Komornik sądowy⁶⁹³ jest funkcjonariuszem publicznym działającym przy sądzie

---

⁶⁹² M. Muliński, *Zasada nieobciążania ponad miarę strony biernej postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego* [w:] red. S. Cieślak, *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, Sopot 2022, s. 99–103 i wskazana tam literatura.

⁶⁹³ Słowo „komornik”/„komorny” (z łac. *camerarius*) to urząd znany już w średniowiecznej Polsce. Pierwsza wzmianka o urzędzie komornika, dostojnika dworu króla Bolesława Chrobrego, pochodzi z kroniki Galla Anonima. Nadzór nad komorą królewską – jak nazywano dwór i miejsce zamieszkania władcy – miał wówczas komorzy. Usługujący mu dworzanie nazywani byli komornikami. W czasie gdy cała władza w kraju spoczywała w rękach monarchy, potrzebował on do pomocy szeregu takich urzędników. Komornik sprawował funkcje posła, posłańca, sędziego, woźnego, mierniczego, poborcy i inne. W XVII w. zanika rozumienie pojęcia komornika jako

rejonowym – art. 2 ust. 1 u.k.s. Treść tego przepisu koresponduje z postanowieniami kodeksu karnego – art. 115 § 13 pkt 3 k.k. zalicza komornika do grona funkcjonariuszy publicznych. Dzięki temu komornik podlega szczególnej ochronie (art. 222 § 1 k.k.), ale też – szczególnej odpowiedzialności (art. 231 k.k.).

W doktrynie określa się komornika mianem pomocniczego organu wymiaru sprawiedliwości⁶⁹⁴. Podlega on nadzorowi sądu oraz nadzorowi odpowiedzialnemu prezesowi sądu rejonowego, przy którym działa – art. 2 ust. 2 u.k.s. Przy wykonywaniu zadań komornik kieruje się dobrem wymiaru sprawiedliwości i interesem publicznym – art. 2 ust. 3 u.k.s. Należy zaliczyć komorników sądowych do organów pomocy prawnej⁶⁹⁵.

Pomimo zmiany ustawy regulującej funkcjonowanie urzędu komornika sądowego, wciąż aktualne pozostają następujące uwagi TK:

„Z przepisu art. 758 k.p.c. wynika, że komornik jest szczególnego rodzaju organem państwowym, a mianowicie tzw. organem egzekucyjnym (E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, Warszawa 1998, s. 74). Komornik jest organem jednoosobowym (monokratycznym), wyposażonym przez państwo w określone władcze kompetencje zarówno wobec osób (zob. przede wszystkim art. 761 i 764 k.p.c.), jak i wobec innych instytucji władzy publicznej (art. 761 k.p.c. i 765 k.p.c.). Komornik został nawet uprawniony do nakładania kar, co przesądza, że jest on organem władzy publicznej. Ustawa określa właściwość miejscową i rzeczową komornika. Zarówno art. 758 k.p.c., jak i art. 1 ustawy o komornikach sądowych i egzekucji, podkreślają organizacyjne i funkcjonalne powiązanie komornika z władzą sądowniczą. Komornik działa przy sądzie rejonowym, ale nie jest organem władzy sądowniczej. Do jego zadań nie należy sprawowanie wymiaru sprawiedliwości (art. 175 ust. 1 Konstytucji). Komornik podlega ustawie i orzeczeniom sądu (art. 3 ust.

---

osoby wykonującej funkcje publiczne. Słowem „komornik” zaczyna się określać ubogiego chłopca, który za „komorne”, tj. miejsce w chałupie nazywane komorą, wykonuje prace rolne. Do współczesnej polszczyzny pojęcie komornika sądowego rozumianego jako organ egzekucyjny trafiło z tłumaczenia rosyjskiego terminu *sudiednyj pristaw*, używanego przez rosyjską ustawę o postępowaniu cywilnym z 1864 r. W okresie II Rzeczypospolitej z terminem „komornik” – poza dzisiejszym rozumieniem tego pojęcia – utożsamiano np. rejenta, lokatora, funkcjonariusza straży granicznej urzędującego na komorze celnej, woźnego sądowego. Ponadto w ówczesnej rzeczywistości gospodarczej funkcjonowali prywatni egzekutorzy długów, charakteryzujący się zwykle bezwzględnością i wątpliwą moralnością. Takie osoby utożsamiane były w świadomości społecznej z komornikiem sądowym. Był to na tyle poważny problem, że w przedwojennym środowisku egzekucji sądowej pojawił się postulat zmiany nazwy stanowiska na „komisarz sądowy”. Postulat ten nie został spełniony i termin „komornik sądowy” pozostał w polszczyźnie –za: R. Łyszczyk, *Instytucja komornika sądowego jako organu egzekucyjnego w okresie międzywojennym*, Sopot 2007, s. 23–25.

⁶⁹⁴ A. Mituś [w:] red. J. Koczanowski, W. Fill, M. Frańczuk, A. Mituś, M. Małecka-Łyszczyk, M. Mędrala, A. Surówka, A. Piotrowska, *Status prawny komornika sądowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Sopot 2013, s. 21 i wskazana tam literatura.

⁶⁹⁵ Tak: G. Borkowski, *Ustrój organów ochrony prawnej*, Warszawa 2016, s. 476.

ustawy o komornikach sądowych i egzekucji). Prezes właściwego sądu nadzoruje – a nie tylko kontroluje – jego działalność. Komorników powołuje organ państwowy – Minister Sprawiedliwości [...]. Komornik jest organem władzy publicznej, posiadającym własne kompetencje. Symbolicznym wyrazem publicznoprawnego statusu komornika jest prawo używania pieczęci urzędowej z godłem państwa [...]. Komornik podejmuje działania na wniosek uprawnionego podmiotu, nie zawierając z nim żadnej umowy o charakterze cywilnoprawnym. W orzecznictwie Sądu Najwyższego [...] podkreśla się, że komornik nie jest stroną postępowania egzekucyjnego, ale organem egzekucyjnym (zob. m.in. postanowienie SN z 14 marca 2000 r., II CKN 496/00, OSN z. 9/2000, s. 74–75). Należy podkreślić, że komornika oraz strony postępowania egzekucyjnego (wierzyciela i dłużnika) nie łączy stosunek o charakterze prywatnoprawnym, ale o charakterze publicznoprawnym. To, że egzekwowane przez komornika świadczenia mają z reguły charakter cywilnoprawny, nie oznacza, że egzekucja tych świadczeń ma taki sam charakter. Zgodnie z zasadą państwa prawnego przymusowe wykonywanie wyroków w sprawach cywilnych nie odbywa się w drodze osobistych działań wierzyciela, ani osób, którym zleca on wykonanie konkretnego wyroku. Z uwagi na przyjęte we współczesnym państwie prawnym założenie, iż stosowanie środków przymusu stanowi w zasadzie monopol państwa, przymusowa egzekucja wyroków sądowych odbywa się w drodze działań organów państwa, które nie działają na zlecenie wierzyciela, ale w ramach własnych, przyznanych im przez państwo uprawnień. Innymi słowy wierzyciela i komornika nie łączy stosunek zlecenia, komornik działa bowiem formalnie rzecz biorąc w imieniu państwa, którego zadaniem jest zapewnienie wykonania wyroków sądowych. Tylko faktycznie działa on w interesie wierzyciela jako osoby, której sąd w odpowiednim orzeczeniu zapewnił ochronę publicznoprawną. Podsumowując stwierdzić należy, że komornik sądowy jest organem państwa powołanym do wykonywania orzeczeń sądowych w drodze przymusowej egzekucji świadczeń pieniężnych i niepieniężnych, a także wykonywania innych czynności określonych w ustawach, posiadającym – w ramach wykonywania swoich zadań – władcze kompetencje wobec innych podmiotów stosunków prawnych. Dla wykonywania swoich zadań komornik posiada pewien zespół środków osobowych i rzeczowych w postaci kancelarii komorniczej. Funkcjonowanie urzędu komornika opiera się na oczywistym założeniu, że nie wszyscy dłużnicy spełnią dobrowolnie i we właściwym czasie obowiązki ustalone w wyroku sądowym. Dlatego konieczne jest stworzenie instytucji dysponującej

środkami przymusu w celu zapewnienia posłuszeństwa orzeczeniom sądu. Z zasady państwa prawnego wynika, że przymusu tego nie mogą stosować sami wierzyciele, ale tylko instytucja władzy publicznej. [...] Osoba pełniąca funkcję komornika jest funkcjonariuszem publicznym, co oznacza szczególną prawnokarną ochronę (zob. art. 222 § 1 i nast. k.k.), ale jednocześnie szczególną odpowiedzialność (zob. art. 231 k.k.). Co istotne z punktu widzenia zarzutów wniosku, komornik prowadzi swoją działalność zawodową na własny rachunek [...], choć nie jest przedsiębiorcą w rozumieniu przepisów o działalności gospodarczej [...]”⁶⁹⁶.

Zgodnie z art. 3 ust. 3 i 4 u.k.s. komornikom powierzono następujące zadania:

- 5.4. wykonywanie orzeczeń sądowych w sprawach o roszczenia pieniężne i niepieniężne oraz zabezpieczenie roszczeń, w tym europejskich nakazów zabezpieczenia na rachunku bankowym;
- 5.5. wykonywanie innych tytułów wykonawczych oraz tytułów egzekucyjnych, które podlegają wykonaniu w drodze egzekucji sądowej bez zaopatrywania ich w klauzulę wykonalności;
- 5.6. wykonywanie postanowień o zabezpieczeniu środka dowodowego oraz postanowień nakazujących wydanie środka dowodowego w postępowaniu w sprawach własności intelektualnej;
- 5.7. wykonywanie postanowień o zabezpieczeniu spadku lub sporządzanie spisu inwentarza;
- 5.8. na zlecenie sądu albo wnioski powoda zobowiązanego przez sąd osobiste doręczanie bezpośrednio adresatowi zawiadomień sądowych, pism procesowych oraz innych dokumentów sądowych za potwierdzeniem odbioru i oznaczeniem daty albo stwierdzanie, że adresat pod podanym adresem nie zamieszkuje, oraz podejmowanie czynności zmierzających do ustalenia aktualnego adresu zamieszkania adresata;
- 5.9. sporządzanie protokołów stanu faktycznego;
- 5.10. na wniosek organizatora licytacji – sprawowanie urzędowego nadzoru nad dobrowolnymi licytacjami publicznymi, z przybiciem najniższej lub najwyższej oferty.

Patrząc z punktu widzenia dłużnika, dodać należy, że zawód komornika sądowego należy do zawodów zaufania publicznego ze względu na oparcie zarówno jego organizacji, jak i funkcjonowania na zasadach samorządowych – art. 195 u.k.s. w zw. z art. 17 Konstytucji⁶⁹⁷.

Istotne, w szczególności dla osób fizycznych i obrony ich praw, jest, że co do zasady komornik sądowy działa w ramach ogólnej właściwości dłużnika, czyli według miejsca

---

⁶⁹⁶ Wyrok TK z 3 grudnia 2003 r., K 5/02, OTK-A 2003, nr 9, poz. 98.

⁶⁹⁷ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 106.

zamieszkania lub pobytu dłużnika (art. 27 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)⁶⁹⁸. Wyjątkiem jest właściwość przemienna komornika. W dwóch wypadkach wniosek o wszczęcie egzekucji może być złożony do innego komornika. Po pierwsze – w sprawach o egzekucję z nieruchomości położonej w okręgu kilku sądów rejonowych wniosek o wszczęcie egzekucji może być przez wierzyciela złożony do komornika działającego przy jednym z tych sądów (art. 921 § 2 k.p.c.). Po drugie – w sprawach o egzekucję świadczeń alimentacyjnych wniosek może być złożony także do komornika działającego przy sądzie rejonowym ze względu na miejsce zamieszkania wierzyciela (art. 1081 § 1 k.p.c.). Przy tym komornik nie może, zgodnie z art. 9 u.k.s., odmówić wszczęcia postępowania, do prowadzenia którego jest właściwy. Zgodnie z art. 10 u.k.s. wierzycielowi przysługuje prawo wyboru komornika na obszarze właściwości sądu apelacyjnego pod warunkiem spełnienia przez komornika warunków statystycznych przewidzianych przez art. 10 ust. 4–8 u.k.s.⁶⁹⁹

Zgodnie z art. 33 u.k.s. komornik nie jest przedsiębiorcą w rozumieniu przepisów regulujących podejmowanie, wykonywanie oraz zakończenie działalności gospodarczej i nie może prowadzić działalności gospodarczej. Komornik nie może też: być członkiem zarządu,

---

⁶⁹⁸ Obowiązujące poprzednio regulacje umożliwiały wybór komornika przez wierzyciela ze wszystkich (spełniających wymagania statystyczne) komorników sądowych działających w Polsce. Doprowadziło to do powstania, przede wszystkim w Warszawie i Łodzi, tzw. hurtowni komorniczych. Ich działanie pozwoliło na składanie przez wierzycieli masowych wniosków o wszczęcie egzekucji przeciwko dłużnikom z całego kraju do jednego komornika. Skutkiem było powstanie kancelarii komorniczych prowadzących kilkaset tysięcy spraw rocznie. Ochrona praw dłużnika, szczególnie mniej zamożnego, z odległych od Warszawy czy Łodzi miejscowości, była iluzoryczna.

⁶⁹⁹ „Ust. 4. Komornik wybrany przez wierzyciela odmawia wszczęcia egzekucji, wykonania postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia albo wykonania europejskiego nakazu zabezpieczenia na rachunku bankowym, jeżeli spełniony został przynajmniej jeden z poniższych warunków:

- 1) w zakresie prowadzonych przez niego egzekucji zaległość przekracza 6 miesięcy, chyba że łączna liczba wszystkich spraw, jakie wpłynęły do kancelarii w roku poprzednim, nie przekroczyła 1000;
- 2) wpływ wszystkich spraw w danym roku przekroczył 2500, a skuteczność w zakresie prowadzonych przez niego egzekucji w roku poprzednim nie przekroczyła 35%;
- 3) wpływ wszystkich spraw w danym roku przekroczył 5000.

Ust. 5. Zaległość, o której mowa w ust. 4 pkt 1, oblicza się, dzieląc liczbę spraw niezadowolonych w poprzednim półroczu przez średni miesięczny wpływ spraw w poprzednim półroczu. Skuteczność, o której mowa w ust. 4 pkt 2, oblicza się, ustalając procentowy stosunek liczby spraw zadowolonych przez całkowite wyegzekwowanie dochodzonego świadczenia w roku poprzednim do liczby spraw, które wpłynęły w roku poprzednim.

Ust. 6. W liczbie spraw, o których mowa w ust. 4 i 5, uwzględnia się sprawy, o których mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1–2a, z wyłączeniem spraw:

- 1) o egzekucję świadczeń powtarzających się;
- 2) w których komornik odmówił wszczęcia egzekucji na podstawie ust. 4 i 8;
- 3) w których nastąpił zwrot wniosku;
- 4) przejętych na skutek przekazania adnotacji w sprawie zbiegu egzekucji sądowej i administracyjnej.

Ust. 7. W stosunku do komornika, który rozpoczął działalność, zaległość i skuteczność, o których mowa w ust. 4, oblicza się po upływie roku następującego po roku, w którym złożył ślubowanie. W pierwszych dwóch latach kalendarzowych działalności komornik nie może przyjąć więcej niż 2500 spraw z wyboru wierzyciela w każdym roku.

Ust. 8. Komornik wybrany przez wierzyciela może odmówić danemu wierzycielowi przyjęcia sprawy, jeżeli liczba wniosków egzekucyjnych, jakie wpłynęły do kancelarii w danym roku od tego wierzyciela, przekroczyła 100”.

radę nadzorczą lub komisji rewizyjnej spółki prawa handlowego; być członkiem zarządu, rady nadzorczej lub komisji rewizyjnej spółdzielni; być członkiem zarządu fundacji prowadzącej działalność gospodarczą; posiadać w spółce prawa handlowego więcej niż 10% akcji lub udziałów przedstawiających więcej niż 10% kapitału zakładowego. Ponadto, zgodnie z art. 34 u.k.s. komornik nie może także podejmować dodatkowego zatrudnienia, z wyjątkiem zatrudnienia na stanowisku dydaktycznym, naukowo-dydaktycznym lub naukowym w szkole wyższej w łącznym wymiarze nieprzekraczającym pełnego wymiaru czasu pracy pracowników zatrudnionych na tych stanowiskach, o ile wykonywanie tego zatrudnienia nie przeszkadza w pełnieniu obowiązków komornika⁷⁰⁰.

Jednocześnie zgodnie z art. 1 u.k.s. komornik pełni „służbę”⁷⁰¹. Zgodnie z art. 3 u.k.s. powierzone mu zadania komornik wykonuje osobiście. Jednakże w przypadkach przewidzianych w ustawie może on zlecić⁷⁰² określone czynności asesorowi komorniczemu⁷⁰³. Na pisemne zlecenie asesor komorniczy może m.in. przeprowadzać egzekucję w sprawach o świadczenie pieniężne oraz zabezpieczenie roszczenia pieniężnego, jeżeli w dniu zlecenia wartość egzekwowanego roszczenia nie przekracza 100 000 zł, z wyłączeniem egzekucji z nieruchomości; w obecności komornika uczestniczyć w czynnościach odbywających się poza kancelarią, w tym również podejmowanych w toku egzekucji świadczeń niepieniężnych. Asesor komorniczy nie może: (1) dokonywać sprzedaży ruchomości, z wyjątkiem licytacji elektronicznej; (2) wydawać lub wykonywać orzeczeń o zastosowaniu środków przymusu; (3) sporządzać planu podziału sumy uzyskanej z egzekucji, o ile suma ta przekracza kwotę 25 000 złotych; (4) wydawać decyzji i podpisywać dokumentów dotyczących depozytu; (5) dokonywać czynności odbywających się poza kancelarią⁷⁰⁴; (6) wydawać postanowień

---

⁷⁰⁰ Dodatkowo o zamiarze podjęcia lub kontynuowania dodatkowego zatrudnienia na stanowisku dydaktycznym, naukowo-dydaktycznym lub naukowym w szkole wyższej oraz zamiarze podjęcia lub kontynuowania innego zajęcia lub sposobu zarobkowania komornik jest zobowiązany zawiadomić prezesa właściwego sądu rejonowego, który w terminie 14 dni może wydać decyzję o sprzeciwie.

⁷⁰¹ Nie jest do końca jasne, w jakim celu ustawodawca wprowadza to pojęcie. Jak wyjaśnia w komentarzu współtwórca ustawy, „pojęcie »służba na stanowisku komornika« [...] [to] nieznane [w poprzedniej ustawie] pojęcie o znaczeniu kluczowym dla wykładni instytucji nowej ustawy komorniczej” – R. Reiwer, *Ustawa o komornikach sądowych. Ustawa o kosztach komorniczych. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 4.

⁷⁰² Zlecenie wykonywania tych czynności jest dopuszczalne jedynie w celu przygotowania do wykonywania zawodu komornika.

⁷⁰³ Zgodnie z art. 129 u.k.s. na stanowisko asesora może zostać powołana, przez prezesa sądu apelacyjnego, na jej wniosek osoba, która spełnia warunki konieczne do powołania na stanowisko komornika, poza warunkiem odbycia asesury i ukończenia 28. roku życia.

⁷⁰⁴ Przy czym zgodnie z art. 138 ust. 3 u.k.s. zakaz dokonywania czynności poza kancelarią nie wyklucza możliwości pisemnego upoważnienia asesora w konkretnej sprawie do: (1) samodzielnego ustalenia, czy dłużnik faktycznie zamieszkuje lub prowadzi działalność pod wskazanym adresem albo czy we wskazanym miejscu znajduje się majątek dłużnika; (2) wysłuchania dłużnika, żądania od dłużnika złożenia wykazu majątku oraz żądania wyjaśnień i informacji w trybie art. 761 ustawy z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego; (3) zajęcia ruchomości – z zastrzeżeniem, że asesorowi nie wolno odebrać dozoru nad zajętymi ruchomościami, a

kończących postępowanie oraz w przedmiocie opłat egzekucyjnych; (7) dokonywać czynności związanych z nadaniem biegu skardze na czynność komornika.

Komornik może też upoważnić aplikanta komorniczego, po upływie roku od dnia rozpoczęcia aplikacji, do samodzielnego wykonywania niektórych, określonych w ustawie czynności⁷⁰⁵. Na podstawie art. 7 u.k.s. komornik jest zobowiązany do zorganizowania kancelarii, w ramach której wykonuje powierzone mu zadania.

Zgodnie z art. 27 u.k.s. komornik jest obowiązany zachować w tajemnicy okoliczności sprawy, o których powziął wiadomość ze względu na wykonywane czynności. Obowiązek ten trwa także po odwołaniu komornika z zajmowanego stanowiska albo wygaśnięciu powołania na stanowisko komornika z mocy prawa. Obowiązek zachowania tajemnicy ustaje, gdy komornik składa zeznanie jako świadek lub strona przed sądem lub prokuratorem, chyba że ujawnienie tajemnicy zagraża dobru państwa. W tym przypadku od obowiązku może zwolnić komornika minister sprawiedliwości.

Na mocy art. 36 u.k.s. komornik jest obowiązany do naprawienia szkody wyrządzonej przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu czynności, a Skarb Państwa jest odpowiedzialny za szkodę solidarnie z komornikiem.

Przepisy dotyczące wyłączenia sędziego (art. 48–54 k.p.c.) mają również zastosowanie do wyłączenia komornika. Wniosek o wyłączenie komornika zgłasza się na piśmie do komornika prowadzącego postępowanie, uprawdopodobniając przyczyny wyłączenia. Komornik jest zobowiązany w terminie trzech dni od złożenia takiego wniosku przekazać go do sądu rejonowego właściwego ze względu na siedzibę kancelarii komornika wraz z pisemnymi wyjaśnieniami – art. 763² k.p.c. Do czasu rozpoznania wniosku o wyłączenie komornik może podejmować dalsze czynności, z wyjątkiem tych, które pociągałyby za sobą nieodwracalne skutki, chyba że wniosek w oczywisty sposób zmierza jedynie do przedłużenia postępowania. Wniosek o wyłączenie komornika sąd rozpatruje w terminie siedmiu dni, a na postanowienie sądu nie przysługuje zażalenie.

---

oznaczenia wartości zajętych ruchomości dokonuje komornik – przy czym wymienione czynności nie mogą się wiązać z zastosowaniem środków przymusu.

⁷⁰⁵ Zgodnie z art. 88 u.k.s. aplikantem komorniczym jest osoba, która uzyskała wpis na listę aplikantów po uzyskaniu pozytywnej oceny z egzaminu wstępnego na aplikację i spełnieniu większości wymogów dotyczących powołania na stanowisko komornika. Aplikant może samodzielnie dokonywać pewnych czynności, takich jak wezwanie do uzupełnienia braków formalnych pism procesowych oraz uiszczania zaliczek na pokrycie wydatków; ustalanie, czy dłużnik faktycznie zamieszkuje lub prowadzi działalność pod wskazanym adresem lub czy znajduje się tam jego majątek, z wyłączeniem stosowania w tym zakresie środków przymusu.

Na stanowisko komornika zainteresowaną osobę na jej wniosek powołuje minister sprawiedliwości. Zainteresowana(-y) objęciem stanowiska komornika musi spełnić warunki przewidziane przez art. 11 u.k.s., czyli być osobą, która:

- 1) posiada polskie obywatelstwo;
- 2) ma pełną zdolność do czynności prawnych;
- 3) jest nieskazitelnego charakteru;
- 4) nie była karana za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe;
- 5) nie jest podejrzana o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe;
- 6) ukończyła wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskała tytuł magistra prawa lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 7) jest zdolna, ze względu na stan zdrowia, do pełnienia obowiązków komornika;
- 8) odbyła aplikację komorniczą;
- 9) złożyła egzamin komorniczy⁷⁰⁶;
- 10) pracowała w charakterze asesora przez okres co najmniej 2 lat;
- 11) ukończyła 28 lat.

Po uzyskaniu powołania oraz zorganizowaniu kancelarii komornik zobowiązany jest do złożenia ślubowania wobec prezesa sądu apelacyjnego (art. 17 u.k.s.) według następującej roty:

---

⁷⁰⁶ Wymóg ten nie dotyczy osób, które ukończyły aplikację sędziowską, prokuratorską, adwokacką, radcowską lub notarialną i zdały egzamin sędziowski, prokuratorski, adwokacki, radcowski lub notarialny, oraz osób, które były zatrudnione na stanowisku referendarza sądowego, a także osób, które w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed dniem złożenia wniosku o dopuszczenie do egzaminu komorniczego przez okres co najmniej 3 lat wykonywały obowiązki aplikanta sądowego i aplikanta prokuratorskiego lub były zatrudnione na stanowisku asystenta prokuratora, starszego asystenta prokuratora, asystenta sędziego, starszego asystenta sędziego lub były zatrudnione w Sądzie Najwyższym, Naczelnym Sądzie Administracyjnym, Trybunale Konstytucyjnym lub międzynarodowym organie sądowym, w szczególności Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej lub Europejskim Trybunale Praw Człowieka, i wykonywały zadania odpowiadające czynnościom asystenta sędziego oraz osób, które po ukończeniu wyższych studiów prawniczych przez okres co najmniej 3 lat, w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed dniem złożenia wniosku o dopuszczenie do egzaminu komorniczego, wykonywały, na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej, wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, a także osób, które po ukończeniu wyższych studiów prawniczych przez okres co najmniej 3 lat, w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed dniem złożenia wniosku o dopuszczenie do egzaminu komorniczego, wykonywały, na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej, wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z czynnościami wykonywanymi przez notariusza w kancelarii notarialnej. Wymogi te nie dotyczą też osób, które uzyskały tytuł naukowy profesora lub stopień naukowy doktora habilitowanego nauk prawnych; po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych przez okres co najmniej 4 lat, w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed dniem złożenia wniosku o powołanie na stanowisko komornika, były zatrudnione na podstawie umowy o pracę na stanowiskach związanych ze stosowaniem lub tworzeniem prawa; zajmowały stanowisko sędziego lub prokuratora; zajmowały stanowisko asesora sądowego przez okres co najmniej 2 lat; zajmowały stanowisko referendarza sądowego przez okres co najmniej 2 lat; wykonywały zawód adwokata, radcy prawnego lub notariusza przez okres co najmniej 2 lat; zajmowały stanowisko radcy Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej przez okres co najmniej 2 lat.

„Ślubuję uroczyście jako komornik powierzone mi obowiązki wypełniać zgodnie z prawem i sumieniem, dochować tajemnicy prawnie chronionej, w postępowaniu swym kierować się zasadami uczciwości, godności i honoru”⁷⁰⁷.

Ustawa o komornikach sądowych zawiera obszerny katalog przesłanek umożliwiających lub nakazujących zawieszenie komornika w czynnościach lub odwołanie go z zajmowanego stanowiska. Ustawa o komornikach sądowych przewiduje też okoliczności, w których powołanie na stanowisko komornika wygasa z mocy prawa. I tak zgodnie z art. 18 u.k.s. minister sprawiedliwości obligatoryjnie zawiesza komornika w czynnościach, jeśli:

- 1) przeciwko komornikowi wszczęto postępowanie o umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe (poza postępowaniem wszczętym na podstawie subsydiarnego aktu oskarżenia);
- 2) przy wszczęciu lub w toku postępowania o częściowe albo całkowite ubezwłasnowolnienie komornika ustanowiono doradcę tymczasowego;
- 3) nieusprawiedliwiona nieobecność komornika trwa dłużej niż siedem dni albo jeżeli mimo przesłanek, obligujących do wystąpienia z wnioskiem o wyznaczenie zastępcy, w terminie siedmiu dni od dnia ich zaistnienia komornik nie wystąpił o wyznaczenie zastępcy.

Minister sprawiedliwości może zawiesić komornika w czynnościach, jeżeli:

- 1) komornik złożył uzasadniony długotrwałą chorobą lub innymi ważnymi przyczynami wniosek o zawieszenie;
- 2) przeciwko komornikowi wszczęto postępowanie o nieumyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub nieumyślne przestępstwo skarbowe;
- 3) przeciwko komornikowi wniesiono subsydiarny akt oskarżenia w sprawie o umyślne przestępstwo;
- 4) prezes właściwego sądu złożył wniosek o odwołanie komornika z zajmowanego stanowiska lub minister sprawiedliwości z urzędu wszczął postępowanie w przedmiocie odwołania komornika z zajmowanego stanowiska z powodu spowodowania niedoboru finansowego w wysokości przekraczającej 15 000 złotych lub w razie niezawarcia przez komornika wymaganej przepisami umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej;
- 5) przeciwko komornikowi wszczęto postępowanie dyscyplinarne, w którym zażądano orzeczenia kary wydalenia ze służby komorniczej albo – mimo braku wniosku – orzeczono wobec komornika taką karę.

Minister sprawiedliwości, zawieszając komornika w czynnościach, wydaje postanowienie, na które przysługuje zażalenie do Sądu Okręgowego w Warszawie, w terminie siedmiu dni od dnia doręczenia postanowienia. Do rozpoznania zażalenia stosuje się

---

⁷⁰⁷ Zgodnie z art. 17 ust 3 u.k.s. „Składający ślubowanie może dodać na końcu zwrot: »Tak mi dopomóż Bóg.

odpowiednio przepisy k.p.k.⁷⁰⁸ o środkach odwoławczych. Wniesienie zażalenia na postanowienie o zawieszeniu komornika w czynnościach nie wstrzymuje jego wykonania. Sąd rozpoznaje zażalenie na postanowienie o zawieszeniu komornika w czynnościach na rozprawie w składzie trzech sędziów.

W trakcie zawieszenia komornika w czynnościach nie ma on prawa dokonywać jakichkolwiek czynności egzekucyjnych i nieegzekucyjnych (art. 3 u.k.s.) ani asystować przy tych czynnościach innemu komornikowi lub zastępcy komornika, również w charakterze świadka. Nie ma prawa przebywać w pomieszczeniach kancelarii. Nie ma wglądu w akta prowadzonych spraw oraz w dokumentację kancelarii. Ma prawo uzyskiwać informacje o należnym mu dochodzie, ale jedynie za pośrednictwem prezesa właściwego sądu rejonowego. Komornik zostaje z mocy prawa zawieszony w pełnieniu wszelkich funkcji w samorządzie komorniczym.

Zgodnie z art. 19 u.k.s. minister sprawiedliwości z urzędu odwołuje, w drodze decyzji, komornika z zajmowanego stanowiska, jeżeli komornik:

- 1) z powodu choroby lub utraty sił został uznany przez lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych za całkowicie niezdolnego do pełnienia obowiązków komornika lub bez uzasadnionej przyczyny odmówił poddania się badaniu;
- 2) ukończył 65. rok życia;
- 3) spowodował niedobór finansowy, polegający na wydatkowaniu środków podlegających dokumentacji na działalność niezgodną z ich przeznaczeniem, w wysokości przekraczającej 15 000 złotych;
- 4) nie zawarł umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej lub utracił to ubezpieczenie z zawinionych przez siebie przyczyn.

Ponadto minister sprawiedliwości, z urzędu lub na wniosek prezesa właściwego sądu rejonowego, prezesa właściwego sądu okręgowego lub prezesa właściwego sądu apelacyjnego, odwołuje, w drodze decyzji, komornika z zajmowanego stanowiska, jeżeli komornik:

- 1) nie wykonał zarządzeń wydanych przez prezesa sądu rejonowego po przeprowadzonej kontroli;
- 2) nie wykonał zaleceń powizytacyjnych sędziego wizytatora;
- 3) uporczywie lub rażąco nie stosuje się do orzeczeń sądu wydawanych w trybie nadzoru judykacyjnego;
- 4) uporczywie lub rażąco narusza przepisy w zakresie ustalenia wysokości opłat;
- 5) uporczywie lub rażąco narusza przepisy o dopuszczalności przyjmowania spraw z wyboru wierzyciela;
- 6) uporczywie lub rażąco narusza przepisy o dopuszczalności powierzania czynności asesorum;

---

⁷⁰⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 1997 Nr 89 poz. 555).

- 7) uporczywie lub rażąco narusza zasady korzystania z prawa do nieobecności, usprawiedliwiania tych nieobecności albo korzystania z wyznaczonego zastępcy;
- 8) podejmował czynności w okresie zawieszenia w czynnościach komornika;
- 9) dopuścił się innego uporczywego lub rażącego naruszenia przepisów prawa.

Dodatkowo minister sprawiedliwości, w przypadku prawomocnego skazania komornika za nieumyślne przestępstwo lub nieumyślne przestępstwo skarbowe, może, w drodze decyzji, odwołać go z zajmowanego stanowiska, mając na uwadze interes publiczny i dobro wymiaru sprawiedliwości.

Przepisy u.k.s. przewidują też instytucję odsunięcia komornika od wykonywania czynności. Zgodnie z art. 22 u.k.s. w razie stwierdzenia oczywistego i rażącego naruszenia przepisów prawa prezes właściwego sądu rejonowego, w drodze zarządzenia, odsuwa komornika od wykonywania czynności na okres do 30 dni. W tym czasie prezes właściwego sądu rejonowego występuje do ministra sprawiedliwości z wnioskiem o odwołanie komornika z zajmowanego stanowiska. Prezes właściwego sądu rejonowego niezwłocznie zawiadamia prezesa właściwego sądu apelacyjnego o odsunięciu komornika od wykonywania czynności. Komornika odsuniętego od wykonywania czynności traktuje się jak komornika zawieszzonego w czynnościach.

W art. 20 u.k.s. wskazano przesłanki wygaśnięcia powołania na stanowisko komornika z mocy prawa. Powołanie na stanowisko komornika wygasa z mocy prawa, jeżeli komornik:

- 1) zmarł;
- 2) zrezygnował z pełnienia obowiązków komornika;
- 3) został prawomocnie ukarany karą dyscyplinarną wydalenia ze służby komorniczej;
- 4) został prawomocnie skazany za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe;
- 5) został prawomocnie ubezwłasnowolniony (częściowo lub całkowicie);
- 6) utracił polskie obywatelstwo.

3.2. Nadzór judykacyjny

Zgodnie z przepisem art. 165 u.k.s. komornik sądowy podlega nadzorowi judykacyjnemu, administracyjnemu i wewnętrznemu nadzorowi samorządu komorniczego.

Nadzór judykacyjny wykonywany jest przede wszystkim przez sąd rejonowy, przy którym działa komornik. Rolę w nadzorze judykacyjnym może też pełnić sąd okręgowy, w zakresie, w jakim uprawniony jest do instancyjnej ingerencji w orzeczenia sądów rejonowych.

Nadzór judykacyjny obejmuje głównie rozpatrywanie skarg na czynności komornika (art. 767 k.p.c.) oraz zarzutów przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji (art. 1027 k.p.c.). Dodatkowo na podstawie przepisów art. 759 § 2, art. 960 i art. 972 k.p.c. sąd wydaje z urzędu zarządzenia zmierzające do zapewnienia należytego wykonania egzekucji oraz usuwa spostrzeżone uchybienia. Przy tym, co istotne, ocena prawna wyrażona przez sąd w ramach wydanych zarządzeń jest wiążąca dla komornika. Ponadto sąd może zobowiązać komornika do składania sprawozdań z czynności podjętych w wyniku zarządzeń.

Związanie komornika oceną sądu podkreśla też przepis art. 166 u.k.s., zgodnie z którym w ramach nadzoru judykacyjnego komornik przy wykonywaniu czynności podlega orzeczeniom sądu, w tym wydanym w trybie art. 759 § 2 k.p.c. Ponadto zgodnie z zawartą w tym artykule regulacją w przypadku stwierdzenia oczywistego naruszenia prawa przez komornika sąd sygnalizuje ten fakt prezesowi właściwego sądu rejonowego. Jednocześnie odpisy zarządzeń wydanych w trybie art. 759 § 2 k.p.c. sąd przesyła prezesowi właściwego sądu rejonowego, chyba że dotyczą one stwierdzenia uchybień mniejszej wagi lub jeżeli wydane zarządzenia dotyczą kwestii organizacyjno-technicznych.

W ramach nadzoru judykacyjnego sąd, w przypadku stwierdzenia rażącej obrazy przepisów, niezależnie od innych uprawnień wytyka uchybienie komornikowi. Przed wytknięciem uchybienia sąd poucza komornika o możliwości złożenia na piśmie wyjaśnień w terminie siedmiu dni. Wytknięcie uchybienia wymaga uzasadnienia. W przypadku gdy uchybienie wytknął sąd rejonowy, a sprawa, w której wytknięto uchybienie, była przedmiotem postępowania odwoławczego, sąd okręgowy może z urzędu zmienić treść wytknięcia lub je uchylić. Odpis postanowienia zawierającego wytknięcie uchybienia przesyła się prezesowi właściwego sądu rejonowego, radzie właściwej izby komorniczej, Krajowej Radzie Komorniczej oraz ministrowi sprawiedliwości. Do odpisu postanowienia dołącza się także złożone przez komornika wyjaśnienia. Odpis postanowienia wraz z wyjaśnieniami minister sprawiedliwości dołącza do akt osobowych komornika.

3.3. Nadzór administracyjny

Nadzór administracyjny uregulowany został w u.k.s. w przepisach od art. 166 do art. 186. Przewiduje on cztery organy nadzoru, które wyposażono w liczne kompetencje.

Zgodnie z przepisem art. 167 u.k.s. organami nadzoru administracyjnego są: 1) minister sprawiedliwości; 2) prezes właściwego sądu apelacyjnego; 3) prezes właściwego sądu okręgowego i 4) prezes właściwego sądu rejonowego. Nadzór zwierzchni nad działalnością

komorników – jak stanowi art. 171 u.k.s. – sprawuje Minister Sprawiedliwości i to zarówno we własnym zakresie, jak i za pośrednictwem prezesów właściwych sądów rejonowych, prezesów właściwych sądów okręgowych, prezesów właściwych sądów apelacyjnych, sędziów wizytatorów oraz sędziów, referendarzy sądowych i prokuratorów delegowanych do Ministerstwa Sprawiedliwości.

Uprawnienia nadzorcze Ministra Sprawiedliwości nad działalnością komorników obejmują: (1) zawieszenie komornika w czynnościach; (2) odwołanie komornika z zajmowanego stanowiska; (3) wszczynanie postępowań dyscyplinarnych; (4) podejmowanie lub zlecanie innym organom nadzoru administracyjnego podjęcia właściwych czynności; (5) zawieszenie asesora lub aplikanta w czynnościach; (6) inne środki określone w przepisach prawa.

W ramach nadzoru prezesi właściwych sądów apelacyjnych, okręgowych oraz rejonowych podejmują wszelkie niezbędne czynności pozwalające zapewnić prawidłowość działania komorników, których kancelarie mają siedziby na obszarze ich właściwości. Mogą przy tym żądać od organów samorządu komorniczego informacji na temat członków samorządu komorniczego w zakresie niezbędnym do realizowania ustawowych zadań. Mają w każdym czasie prawo wglądu do akt, mogą żądać przedstawienia akt, wyjaśnień oraz – w przypadku stwierdzenia uchybień – mogą wystąpić do sądu o wydanie zarządzenia w trybie art. 759 § 2 k.p.c. Nie mogą natomiast prowadzić zajęć w ramach szkoleń organizowanych przez organy samorządu komorniczego lub podmioty, których organem założycielskim, właścicielem albo udziałowcem jest samorząd komorniczy. Dodatkowo organy nadzoru administracyjnego, sędzia wizytator lub upoważniony sędzia mogą żądać od komornika wyjaśnień w zakresie stosowanych praktyk orzeczniczych, czynności egzekucyjnych i innych czynności przewidzianych przez właściwe przepisy prawa. Podmioty te mogą dokonywać samodzielnych ocen i ustaleń dotyczących działalności komornika albo asesora, w tym również dotyczących czynności egzekucyjnych, w zakresie niezbędnym do stwierdzenia, czy zachodzą podstawy do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, zawieszenia w czynnościach lub odwołania komornika albo asesora z zajmowanego stanowiska oraz w zakresie niezbędnym do stwierdzenia, czy działanie komornika lub asesora stanowiło rażące lub uporczywe naruszenie przepisów prawa.

Jednakże zasadniczym organem nadzoru administracyjnego jest prezes właściwego sądu rejonowego. Zgodnie z art. 175 u.k.s. w ramach nadzoru określonego mianem nadzoru odpowiedzialnego prezes sądu rejonowego: (1) ocenia szybkość, sprawność i rzetelność postępowania oraz bada, czy w konkretnych sprawach nie zachodzi nieuzasadniona

przewlekłość w podejmowaniu czynności; (2) kontroluje prawidłowość prowadzenia biurowości i rachunkowości kancelarii, zwłaszcza w zakresie ustalenia, czy nie wystąpiły niedobory finansowe; (3) bada kulturę pracy, w tym przestrzeganie wyznaczonych terminów czynności i przyjmowanie interesantów oraz utrzymywanie kancelarii na poziomie odpowiednim do godności urzędu i posiadanych środków; (4) bada dopuszczalność przyjmowania spraw z wyboru wierzyciela; (5) bada prawidłowość powierzania czynności asesorum; (6) gromadzi i analizuje sygnały o naruszeniach prawa i wyknięciach; (7) bada, czy pobierane przez komornika należności są zgodne z obowiązującymi przepisami prawa; (8) podejmuje decyzje w przedmiocie wyrażenia zgody na zastępstwo komornika oraz (9) stosuje inne środki prawne określone w przepisach prawa.

Uprawnienia nadzorcze prezesa właściwego sądu rejonowego obejmują: (1) zawiadamianie sądu o potrzebie wydania komornikowi zarządzeń w trybie art. 759 § 2 k.p.c.; (2) badanie prawidłowości realizacji takich zarządzeń; (3) występowanie do ministra sprawiedliwości z wnioskiem o odwołanie komornika z zajmowanego stanowiska; (4) wszczynanie postępowań dyscyplinarnych; (5) kierowanie komorników i asesorów na wymagane badania lekarskie; (6) odsuwanie komorników od czynności; (7) rozpoznawanie skarg dotyczących działalności komorników, niestanowiących przedmiotu rozpoznania sądu w trybie nadzoru judykacyjnego; (8) analizowanie rocznych sprawozdań komornika.

Nadzór sprawowany przez prezesa sądu rejonowego obwarowany jest niebagatelną konsekwencją przewidzianą przez przepis art. 27 PrUSP⁷⁰⁹, zgodnie z którym może być on odwołany przez ministra sprawiedliwości w przypadku rażącego niewywiązywania się z obowiązków służbowych w zakresie nadzoru sprawowanego nad komornikiem.

3.4. Nadzór samorządowy

Zgodnie z przepisem art. 188 u.k.s. niezależnie od nadzoru sprawowanego przez ministra sprawiedliwości i prezesów właściwych sądów nadzór nad komornikami sprawuje Krajowa Rada Komornicza (dalej: KRK). Polega on na: (1) ocenie szybkości, sprawności i rzetelności postępowania przez badanie, czy w konkretnych sprawach nie zachodzi nieuzasadniona przewlekłość w podejmowaniu czynności; (2) kontrolowaniu prawidłowości prowadzenia biurowości i rachunkowości kancelarii, zwłaszcza w zakresie ustalenia, czy nie wystąpiły niedobory finansowe; (3) badaniu kultury pracy, w tym przestrzegania

---

⁷⁰⁹ Ustawa z 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2001 r. Nr 98 poz. 1070 ze zm.).

wyznaczonych terminów czynności i przyjmowania interesantów oraz utrzymywania kancelarii na poziomie odpowiednim do godności urzędu i posiadanych środków; (4) badaniu dopuszczalności przyjmowania przez komornika spraw z wyboru wierzyciela; (5) badaniu prawidłowości powierzania czynności asesorum; (6) badaniu przestrzegania zasad etyki zawodowej przez członków samorządu komorniczego; (7) badaniu przestrzegania przez członków samorządu komorniczego obowiązujących uchwał organów samorządu.

KRK sprawując nadzór nad komornikami, działa przez swego prezesa oraz komorników wizytatorów. W ramach sprawowanego nadzoru wewnętrznego samorządu komorniczego czynności są podejmowane w formie: (1) wizytacji, obejmującej pełną działalność kancelarii; (2) lustracji, obejmującej wybrane zagadnienia z działalności kancelarii; (3) żądania przedstawienia akt sprawy wraz z wyjaśnieniami; (4) żądania przedstawienia urządzeń ewidencyjnych lub dokumentacji księgowej wraz z wyjaśnieniami.

Nadzór samorządowy, podobnie jak administracyjny, nie może wkraczać w czynności komornika podlegające nadzorowi judykacyjnemu. Nie można też w jego ramach zmieniać lub uchylać czynności egzekucyjnych dokonanych przez komornika w konkretnej sprawie⁷¹⁰.

4. Środki zaskarżenia

4.1. Uwagi ogólne

Przez pojęcie środków zaskarżenia w postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym przez komornika sądowego należy rozumieć środki zmierzające do uchylenia lub zmiany decyzji organu egzekucyjnego⁷¹¹. Można je podzielić na:

1) Zwyczajne:

a) środki odwoławcze:

- zażalenie do sądu drugiej instancji,

b) szczególne środki zaskarżenia:

- skarga na czynności komornika,
- zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji,
- zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji,
- skarga na postanowienie referendarza sądowego,

---

⁷¹⁰ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 120.

⁷¹¹ Za: *ibid.*, s. 247.

- zarzuty przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji.

2) Nadzwyczajne:

- a) skarga kasacyjna,
- b) skarga o wznowienie postępowania,
- c) skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia,
- d) zażalenie do Sądu Najwyższego,
- e) skarga nadzwyczajna.

Poza tą systematyką znajduje się swoisty środek zaskarżenia, o którym warto wspomnieć w tym miejscu, a mianowicie na skargę na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym (skarga na przewlekłość postępowania)⁷¹².

Z punktu widzenia praw dłużnika najistotniejsze są: skarga na czynności komornika, zarzuty wobec planu podziału i skarga na przewlekłość postępowania. Przybliżenie istoty pozostałych środków zaskarżenia przekraczałoby ramy niniejszego opracowania.

4.2. Skarga na czynności komornika

Zgodnie z przepisem art. 767 k.p.c. na czynności komornika przysługuje skarga do sądu rejonowego⁷¹³. Dotyczy to także zaniechania przez komornika dokonania czynności. Skarga na czynności komornika (dalej: skarga) jest najbardziej charakterystycznym dla sądowego postępowania egzekucyjnego środkiem zaskarżenia i służy eliminacji czynności komornika dokonanych z naruszeniem przepisów proceduralnych⁷¹⁴. Skargę rozpoznaje sąd właściwy ze względu na siedzibę kancelarii komornika. Legitymowana do złożenia skargi jest strona lub inna osoba, której prawa zostały przez czynności lub zaniechanie komornika naruszone bądź zagrożone.

Skarga powinna czynić zadość wymaganiom pisma procesowego oraz określać zaskarżoną czynność lub czynność, której zaniechano, jak również zawierać wniosek o zmianę,

⁷¹² Za: A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 247 i wskazana tam literatura.

⁷¹³ Co do zasady skarga przysługuje na wszystkie czynności komornika poza wskazanymi: na zarządzenie komornika o wezwaniu do usunięcia braków pisma; na zawiadomienie o terminie czynności; na uiszczenie przez komornika podatku od towarów i usług oraz udzielenie przybicia ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu. Skarga nie przysługuje też na czynności podlegające zaskarżeniu innymi środkami zaskarżenia (np. zarzuty co do planu podziału sumy uzyskanej z egzekucji).

⁷¹⁴ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 254. Co istotne, nie można za jej pomocą domagać się uchylecia bądź zmiany czynności egzekucyjnej komornika dokonanej zgodnie z przepisami postępowania egzekucyjnego, jeżeli czynność taka narusza prawa materialne stron lub osób trzecich. Środkiem służącym ochronie tych praw są powództwa przeciwegzekucyjne, których analiza przekraczałaby określone ramy niniejszej pracy.

uchylenie lub dokonanie czynności wraz z uzasadnieniem. Skarga może być wniesiona na urzędowym formularzu. O możliwości wniesienia na nim skargi oraz o sposobie, w jaki jest udostępniany, komornik poucza dłużnika przy pierwszej czynności egzekucyjnej, a także strony i uczestników obecnych podczas czynności dokonywanej poza kancelarią, chyba że czynność ta podlega zaskarżeniu skargą w formie ustnej. Komornik doręcza urzędowy formularz skargi na żądanie strony lub uczestnika.

Skargę wnosi się w terminie tygodniowym od dnia dokonania czynności, gdy strona lub osoba, której prawo zostało przez czynność komornika naruszone bądź zagrożone, była przy czynności obecna lub była o jej terminie zawiadomiona; w innych przypadkach – od dnia zawiadomienia o dokonaniu czynności strony lub osoby, której prawo zostało przez czynność komornika naruszone bądź zagrożone, a w braku zawiadomienia – od dnia powzięcia wiadomości przez skarżącego o dokonanej czynności. Skargę na zaniechanie przez komornika dokonania czynności wnosi się w terminie tygodniowym od dnia, w którym skarżący dowiedział się, że czynność miała być dokonana.

Skargę wnosi się do komornika, który dokonał zaskarżonej czynności lub zaniechał jej dokonania. Komornik w terminie trzech dni od dnia otrzymania skargi sporządza uzasadnienie zaskarżonej czynności, o ile nie zostało ono sporządzone wcześniej, albo uzasadnienie przyczyn jej zaniechania i przekazuje je wraz ze skargą i aktami sprawy do właściwego sądu, chyba że skargę w całości uwzględnia. O uwzględnieniu skargi komornik zawiadamia skarżącego oraz zainteresowanych, których uwzględnienie skargi dotyczy.

Skarga podlega opłacie w wysokości 50 złotych⁷¹⁵. W przypadku stwierdzenia oczywistego naruszenia prawa przez komornika, sąd, uwzględniając skargę, stosownie do okoliczności, może go obciążyć kosztami postępowania wywołanego skargą. Na postanowienie sądu stronom oraz komornikowi przysługuje zażalenie.

Skargę w terminie tygodniowym od dnia jej wpływu rozpoznaje sąd właściwy ze względu na siedzibę kancelarii komornika. Gdy skarga zawiera braki formalne, które podlegają uzupełnieniu, należy je uzupełnić w terminie tygodniowym. Przy tym wniesienie skargi nie wstrzymuje postępowania egzekucyjnego czy wykonania zaskarżonej czynności, chyba że sąd zawiesi postępowanie lub wstrzyma dokonanie czynności.

Sąd rozpoznaje skargę w składzie jednego sędziego jako sąd drugiej instancji. Po rozpoznaniu skargi sąd utrzymuje w mocy lub zmienia zaskarżone postanowienie, stosując

---

⁷¹⁵ Art. 25 ust. 1 ustawy z 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1144).

odpowiednio przepisy o zażaleniu. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie w wypadkach wskazanych w ustawie.

4.3. Zarzuty przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji

Zgodnie z art. 1023 k.p.c. komornik sporządza plan podziału pomiędzy wierzycieli sumy uzyskanej z egzekucji z nieruchomości, a także wtedy, gdy suma uzyskana przez egzekucję z ruchomości, wynagrodzenia za pracę lub wierzytelności i innych praw majątkowych nie wystarcza na zaspokojenie wszystkich wierzycieli. Każdy uczestnik postępowania jest uprawniony do wniesienia zarzutów na sporządzony – w formie postanowienia – plan podziału. Zarzuty wnosi się w terminie dwóch tygodni od doręczenia planu (art. 1027 § 2 k.p.c.). Zarzuty wniesione po terminie podlegają odrzuceniu (art. 373 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Wnosi się je do komornika sądowego (organu, który sporządził plan podziału), ale rozpoznawane są, podobnie jak skarga na czynności komornika, przez sąd rejonowy. Rozpoznanie zarzutów winno być poprzedzone wysłuchaniem osób zainteresowanych (art. 1028 § 2 zdanie pierwsze k.p.c.). Po rozpoznaniu zarzutów sąd zatwierdza, zmienia lub uchyla plan podziału. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie.

4.4. Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (skarga na przewlekłość)

Skarga na przewlekłość postępowania przewidziana jest w ustawie o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki⁷¹⁶.

---

⁷¹⁶ Ustawa z 17 czerwca 2004 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 75 ze zm.).

Przedmiotem omawianej skargi jest czas trwania postępowania: dłuższy niż jest to konieczne. Uchwalenie ustawy nie zapobiegło objęciu Polski wyrokiem pilotażowym⁷¹⁷, z uwagi na systemowe problemy z przewlekłością postępowań⁷¹⁸.

Zgodnie z przepisem art. 1 ust. 2 wskazanej ustawy zawarte w niej regulacje mają odpowiednie zastosowanie wtedy, gdy na skutek działania lub bezczynności sądu albo komornika sądowego doszło do naruszenia prawa strony do przeprowadzenia i zakończenia bez nieuzasadnionej zwłoki sprawy egzekucyjnej lub innej sprawy dotyczącej wykonania orzeczenia sądowego. Sądem właściwym do rozpoznania skargi na przewlekłość jest sąd okręgowy, w okręgu którego prowadzona jest egzekucja lub wykonywane są inne czynności. Sąd rozpatruje sprawę jednoinstancyjnie⁷¹⁹. Uwzględniając skargę, sąd na żądanie skarżącego przyznaje od komornika sumę pieniężną w wysokości od 2000 do 20 000 złotych.

Uprawniona do wniesienia skargi jest strona postępowania egzekucyjnego lub inna osoba realizująca swoje uprawnienia w tym postępowaniu. Jednocześnie strona, która na skutek wniesionej skargi uzyskała sądowe stwierdzenie przewlekłości postępowania egzekucyjnego, może w odrębnym postępowaniu dochodzić naprawienia wynikłej stąd szkody solidarnie od komornika i Skarbu Państwa (art. 15 ust. 1 omawianej ustawy).

5. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia

5.1. Uwagi ogólne

System organizacji wymiaru sprawiedliwości w Zjednoczonym Królestwie widziany oczami osoby przyzwyczajonej do kontynentalnych standardów może wydawać się trudno zrozumiały. Poczyniona przed niemal stu laty uwaga M. Szerera⁷²⁰, że przy budowie tego systemu na imponującą skalę zastosowano narodową zasadę „bądź Anglikiem i nie rób sobie nic z logiki”, do niedawna pozostawała całkowicie aktualna, także wobec systemu organów

---

⁷¹⁷ Wyrok pilotażowy to szczególna kategoria wyroków ETPCz, która nie wynika bezpośrednio z Konwencji, lecz z praktyki. Wyrok taki pozwala na zwrócenie uwagi na problemy systemowe pojawiające się w poszczególnych państwach, za: A. Bodnar, *Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce. Wymiar instytucjonalny*, Warszawa 2018, s.116. Zresztą samo stosowanie wyroku pilotażowego ma swój początek w 1999 r. i związana jest z napływem skarg przeciwko Włochom. Głównym przedmiotem tych skarg była przewlekłość postępowań cywilnych, za: M. Maćkowiak, *Instytucja wyroku pilotażowego w praktyce orzeczniczej Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis”, vol. 5(2)/2016, s. 117–126.

⁷¹⁸ Wyrok ETPCz z 7 lipca 2015 r. w sprawie Rutkowski i inni v. Polska, skarga nr 72287/10.

⁷¹⁹ TK w wyroku z 14 października 2010 r., K 17/07, OTK-A 2010, nr 8, poz. 75, orzekł o zgodności tego uregulowania z konstytucyjną zasadą dwuinstancyjności.

⁷²⁰ Wszystkie cytaty M. Szerera pochodzą z: *W sędzie angielskim*, „Wiadomości Literackie”, r. 11, nr 47 (574).

egzekucyjnych. Jak dalej pisze M. Szerer, organizacja wymiaru sprawiedliwości Zjednoczonego Królestwa to „bigos organizacyjny”. Inaczej niż na kontynencie, „to nie przejrzysta wieża Eiffla, to raczej budowa przypominająca architekturę wielu polskich dworów wiejskich: tu coś przybudowano, tam coś dostawiono, ówdzie czegoś nie chciano zburzyć – i tak powstała całość”. Jeszcze w 2012 r. zauważano w doktrynie, że jest wiele powodów, dla których sprawne poruszanie się w zakresie prawa egzekucyjnego Zjednoczonego Królestwa było niezmiernie skomplikowane⁷²¹. Wśród przyczyn tych trudności była m.in. fizyczna niedostępność prawa – wiele raportów można znaleźć tylko w średniowiecznych rocznikach (*Year Books*)⁷²² i w angielskich raportach (*English Reports*)⁷²³ pochodzących sprzed 1860 r. Dodatkową trudność sprawia niedostępność językowa tych raportów, które mogą być sporządzone w języku francuskim lub staroangielskim. Ponadto istnieją różne organy egzekucyjne wyposażone w niejednolite kompetencje. Przekłada się to na różnice w środkach zaskarżenia dla wierzycieli i dłużników⁷²⁴.

Organizacja egzekucji cywilnej w Zjednoczonym Królestwie była szeroko krytykowana w doktrynie⁷²⁵. Wskazywane zarzuty i problemy (słaba skuteczność egzekucji przy jednoczesnych często obserwowanych agresywnych zachowaniach komorników różnego szczebla⁷²⁶, przewlekłość postępowań, niejasność prawa) zostały dostrzeżone przez brytyjskiego ustawodawcę. Dość długo przygotowywano reformę egzekucji. W 2003 r. Departament Lorda Kanclerza sporządził „białą księgę” egzekucji (*The White Paper Effective Enforcement*), w przedmowie do której Lord Irving stwierdził:

Spółeczeństwo chce, żeby dłużnicy spłacali swoje zobowiązania, ale równocześnie chce chronić słabszych. Wszyscy chcemy zapobiegać przy tym niedopuszczalnym zachowaniom osób zajmujących się trudnym zadaniem spowodowania, że dłużnicy spełnią zasądzone roszczenie. Jednocześnie chcemy, żeby wierzyciele, z których wielu również może mieć

---

⁷²¹ J. Kruse, *Sources of Bailiff Law*, St Albans 2012, s. 1.

⁷²² Roczniki (*Year Books*) stanowią podstawę angielskiego prawa zwyczajowego. Są jednak trudne odczytania i zrozumienia ponieważ napisane są w języku francuskim z dodatkiem łaciny. Roczniki nie zostały spisane jako raporty z wyroków sądowych. Są to raczej zapisy argumentów używanych w sądach, mające służyć jako taktyczny przewodnik dla innych prawników.

⁷²³ Raporty angielskie (*English Reports*) są to nieoficjalne raporty prawne sporządzane od końca XVI w. do połowy XIX w. Raporty sporządzane były głównie w języku angielskim, ale francuski i łacina używane były do końca XVII w.

⁷²⁴ J. Kruse, *Sources of Bailiff Law*, St Albans 2012, s. 1.

⁷²⁵ Zob. więcej: P. Levaggi, D. Mardsen, P. Mooney, *Enforcement and Debt Recovery. A Guide to the New Law*, Londyn 2014, s. 42 oraz R. Turner, *The “New Sheriffs” in England And Wales– An Account of the New High Court Enforcement Regime and the Creation of the High Court Enforcement Officers*, *European Business Law Review*, Volume 23/2012, s. 121 – 126.

⁷²⁶ Tzw. *rogue bailiffs* i *aggressive methods*.

trudności finansowe, otrzymywali pieniądze, które są im należne. [...] Musimy chronić prawo jednostki do prywatności, jednocześnie uznając, że kontrolowany dostęp do informacji o sytuacji majątkowej dłużników jest niezbędny, ponieważ zawsze znajdują się tacy, którzy celowo starają się unikać płatności. Sądy i komornicy muszą znaleźć sposób na zrównoważenie tych konkurujących ze sobą żądań i osiągnięcie sprawiedliwej równowagi między prawami i obowiązkami zarówno dłużników, jak i wierzycieli, czego wszyscy oczekujemy w nowoczesnym i demokratycznym społeczeństwie”⁷²⁷.

W wykonaniu tak zdefiniowanych celów pomóc miało uchwalenie części 3 i załącznika 12 do ustawy o trybunałach, sądach i egzekucji z 2007 (TCEA 2007)⁷²⁸ oraz wdrożenie trzech rozporządzeń z 6 kwietnia 2014 r.⁷²⁹ Poprzez reformę systemu egzekucji zasady regulujące działalność komorników sądowych zostały całkowicie zmienione. Celem nowego prawa TCEA 2007 było zagwarantowanie wierzycielom, że otrzymają należne im świadczenia, przy jednoczesnej ochronie najsłabszych dłużników⁷³⁰. W założeniach ustawy podkreślono konieczność rozróżnienia dłużników na tych, którzy „nie chcą płacić” (*won't pay*), i tych, którzy „nie mogą płacić” (*can't pay*)⁷³¹. Za dłużników z kategorii „nie mogą płacić” uznano osoby, które nie posiadały środków pieniężnych w momencie, gdy popadły w zaległości, i nie mają wystarczających środków, aby zapłacić, gdy wierzyciel podejmie działania⁷³². Dłużników z kategorii „nie chcą płacić” zdefiniowano jako osoby, które miały środki na zapłatę, gdy zalegały z płatnościami, i nadal były w stanie zapłacić, gdy ich wierzyciele podejmowali działania windykacyjne; osoby z tej grupy czekają z dokonaniem płatności do ostatniej możliwej chwili⁷³³. Dodatkowo wyróżniono grupę dłużników pomiędzy wskazanymi kategoriami (*intermediate group*). Zaliczono do niej osoby, które miały środki na spłatę zadłużenia w momencie jego zaciągnięcia, jednak w wyniku zmiany okoliczności nie są w stanie dokonać

---

⁷²⁷ P. Levaggi, D. Mardsen, P. Mooney, *Enforcement and Debt Recovery. A Guide to the New Law*, Londyn 2014, s. 45.

⁷²⁸ Tribunals, Courts and Enforcement Act 2007 (tekst ustawy dostępny online: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/15>).

⁷²⁹ Te trzy podstawowe rozporządzenia to Taking Control of Goods Regulations 2013, SI 2013/1894, Taking Control of Goods (Fees) Regulation 2014, SI 2014/1, oraz The Certification of Enforcement Agents Regulations 2014, SI 2014/421.

⁷³⁰ P. Levaggi, D. Mardsen, P. Mooney, *Enforcement and Debt Recovery. A Guide to the New Law*, Londyn 2014, s. 42.

⁷³¹ Departament Lorda Kanclerza w trakcie przygotowań reform egzekucji opublikował w 2003 artykuł Nicola Dominy i Elaine Kempson *Can't Pay or Won't Pay*, w którym podjęto próbę rozróżnienia tych dwóch kategorii dłużników. Podkreślono przy tym jednak, że w praktyce może być to czasami trudne – za: P. Levaggi, D. Mardsen, P. Mooney, *Enforcement and Debt Recovery. A Guide to the New Law*, Londyn 2014, s. 43.

⁷³² P. Levaggi, D. Mardsen, P. Mooney, *Enforcement and Debt...*, s. 43.

⁷³³ Ibid.

płatności w momencie podjęcia działań windykacyjnych. Może to obejmować osoby, które straciły pracę, stanęły w obliczu rozpadu małżeństwa, zapadły na chorobę itp.⁷³⁴ TCEA 2007 miało na celu znalezienie równowagi między działaniami dozwolonymi przeciwko osobom, które „nie mogą płacić”, a krokami usankcjonowanymi prawnie wobec osób, które „nie chcą płacić”⁷³⁵. Wprowadzając podział na te dwie kategorie dłużników, oszacowano, że osób, „które nie chcą płacić”, było 12%⁷³⁶.

Przygotowując reformę zauważono także, że dotychczasowe regulacje dotyczące zasad egzekucji mogą być uznane za niezgodne z EKPCz. Dlatego za cel nowego prawa egzekucyjnego uznano także doprowadzenie stanu prawnego Zjednoczonego Królestwa do zgodności z EKPCz (w szczególności z art. 6 – prawo do rzetelnego procesu sądowego, art. 8 – prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz art. 14 – zakaz dyskryminacji)⁷³⁷.

5.2. Pozycja dłużnika oraz przeciwdziałanie nadmiernej uciążliwości i szykanowaniu dłużnika

Postępowanie egzekucyjne prowadzone przez komornika sądowego składa się z trzech etapów⁷³⁸. Pierwszym – tzw. *compliance stage* – jest wystosowanie do dłużnika zawiadomienia o wszczęciu egzekucji – Notice of Enforcement. (Przypomnieć należy, że w Polsce zawiadomienie doręczane jest dłużnikowi wraz z pierwszą czynnością egzekucyjną, zwykle zajęciem rachunku bankowego, wierzytelności lub wynagrodzenia za pracę). Dłużnik przed podjęciem przeciwko niemu czynności egzekucyjnych ma 7 dni, w ciągu których może zaoferować komornikowi plan spłaty zadłużenia i zawrzeć w tym zakresie ugodę (*controlled goods agreement*). Ograniczyć może w ten sposób m.in. wysokość kosztów egzekucyjnych⁷³⁹. Po upływie 7 dni następuje kolejny etap – tzw. *enforcement stage*. Później, gdy jest to niezbędne, dochodzi do tzw. *sale stage*⁷⁴⁰.

---

⁷³⁴ P. Levaggi, D. Mardsen, P. Mooney, *Enforcement and Debt Recovery. A Guide to the New Law*, Londyn 2014, s. 43.

⁷³⁵ Ibid.

⁷³⁶ Ibid.

⁷³⁷ Ibid., s. 45. Konieczność zmian w systemie brytyjskich organów egzekucyjnych wynikała też z wyroku ETPCz z 8.2.2000 w sprawie McGonnell v UK (wniosek 28488/95) (2000) 8 BHRC 56, w którym ETPCz stwierdził, że dotychczasowe przepisy regulujące status komornika naruszają art. 6 Konwencji i zasądził na rzecz skarżącego 20 913,90 funtów szterlingów plus odsetki.

⁷³⁸ Zob. więcej: P. Levaggi, D. Mardsen, P. Mooney, *Enforcement...*, s. 148 i nast.

⁷³⁹ Więcej w rozdziale V.

⁷⁴⁰ Zajęcie i sprzedaż omówione zostaną bliżej w rozdziale IV.

Zgodnie z prawem zwyczajowym komornik nie mógł bez zgody sądu wejść do mieszkania dłużnika używając siły. Zasada ta ustalona w sprawie *Semayne's Case* (1604) 5 Coke Rep. 91, z której pochodzi powiedzenie „*an Englishman's home is his castle*”⁷⁴¹. Reforma TCEA 2007, uchylając prawo zwyczajowe również i w tej kwestii, wprowadziła nowe regulacje. Zawarto je w paragrafach 17–22, które pozwalają komornikowi użyć uzasadnionego przymusu (*reasonable force*) w celu uzasadnionego wejścia do pomieszczenia dłużnika, ale przymus nie może być skierowany wobec osoby dłużnika.

Obowiązki komornika i standardy postępowania wobec dłużnika zawarto w *National Standards Enforcement Agents* 2014. Dokument ten nie ma co prawda prawnie wiążącego charakteru, ale stanowi punkt odniesienia w przypadku badania skarg na komornika⁷⁴².

5.3. Komornik sądowy

Reformą z 2014 r. używany dotąd termin określający komornika sądowego *bailiff* zmieniono na *enforcement officer*. Przy tym w nowym prawie nie zlikwidowano w pełni różnorodności form instytucji komornika sądowego. Niektórzy z nich są urzędnikami sądowymi, inni są samozatrudnieni, a jeszcze inni są pracownikami prywatnych firm windykacyjnych. Zaświadczenie konieczne do uzyskania statusu *enforcement officer* wydawane jest przez *County Court*⁷⁴³. Zgodnie z art. 3 *Certification of Enforcement Agents Regulations* sędzia wydaje na wniosek zainteresowanego odpowiedni certyfikat, jeśli jest przekonany, że wnioskodawca jest osobą odpowiednią do otrzymania certyfikatu, posiada wystarczającą wiedzę w zakresie prawa i procedur związanych z egzekucją⁷⁴⁴, złożył w sądzie wymagane zabezpieczenie w formie kaucji w wysokości 10 000 GBP oraz nie prowadzi, nie jest i nie będzie zatrudniony w działalności obejmującej handel wierzytelnościami. Certyfikat wydawany jest na dwa lata. W „białej księdze” egzekucji postulowano konieczność utworzenia

---

⁷⁴¹ 5 Coke Rep. 91 (1604) – za: P. Levaggi, D. Mardsen, P. Mooney, *Enforcement and Debt Recovery. A Guide to the New Law*, Londyn 2014, s. 140.

⁷⁴² *Bailiffs and enforcement agents: national standards* [online]: <https://www.gov.uk/government/publications/bailiffs-and-enforcement-agents-national-standards> [dostęp: 25 listopada 2023 r.]. Standardy omówione zostaną w rozdziale V.

⁷⁴³ Odpowiednik polskiego sądu okręgowego.

⁷⁴⁴ Wymaganą wiedzę wnioskodawca może udokumentować świadectwem ukończenia kursu organizowanego przez The Chartered Institute of Credit Management (debt collection training) lub przez The High Court Enforcement Officers Association (high court enforcement officer training). Do rozpoczęcia takiego kursu aplikacji konieczne jest uzyskanie co najmniej pozytywnej oceny (od A do C) z egzaminu GCSE, będącego, w dużym przybliżeniu, odpowiednikiem polskiej matury.

nowego organu, który zajmowałby się procesem certyfikacji oraz walką z nadużyciami, a także ochroną dłużników. Pozostaje to jednak jednym z niezrealizowanych postulatów⁷⁴⁵.

Istnieją cztery rodzaje organów egzekucyjnych, przed reformą nazywanych *bailiffs* – komorników sądowych⁷⁴⁶:

1) Certyfikowany komornik sądowy (*certificated enforcement agent*)

Zajmują się oni egzekwowaniem roszczeń wynikających z zaległości czynszowych, zaległości z tytułu lokalnych podatków, mandatów za parkowanie i zaległości wobec agencji alimentacyjnej. Zwykle zatrudnieni są przez prywatne firmy zajmujące się egzekucją.

2) Cywilny komornik sądowy (*civilian enforcement officer – CEO*)

Są zatrudniani przez sądy magistrałskie (Magistrates Court). Wykonują nakazy aresztowania wynikające z tytułu niezapłacenia przez dłużnika grzywny zasądzonej przez sąd.

3) Komornik sądu okręgowego (*County Court bailiff*)

Są zatrudnieni przez sąd. Wykonują wyroki sądów okręgowych (*County Court judgment – CCJ*) oraz orzeczenia innych trybunałów, które zostały przekazane do sądów okręgowych w celu ich wykonania.

4) Komornik sądu apelacyjnego (*High Court enforcement officer – HCEO*)

Komornik właściwy do wykonywania orzeczeń sądu apelacyjnego (*High Court*) i niższej instancji (*County Court*) dotyczących roszczeń wyższych niż 5000 GBP.

Jedną z zasadniczych różnic w porównaniu z polskim komornikiem jest to, że kompetencje komornika w Zjednoczonym Królestwie (*enforcement agent*) ograniczone są do egzekucji z ruchomości i dokonywania eksmisji⁷⁴⁷.

TCEA 2007 wprowadza też nowy katalog środków zaskarżenia dostępnych dla dłużnika⁷⁴⁸. Zgodnie z § 66 skargę dłużnika rozstrzyga ten sąd, który wydał orzeczenie będące podstawą postępowania egzekucyjnego. W razie stwierdzenia nieprawidłowości działania komornika sąd może zawiesić lub unieważnić certyfikat komornika, nakazać zwrot ruchomości bądź nakazać komornikowi zapłatę odszkodowania za straty poniesione w wyniku jego nieprawidłowych czynności. W raporcie Komitetu Sprawiedliwości, który bada skutki

---

⁷⁴⁵ P. Levaggi, D. Mardsen, P. Mooney, *Enforcement and Debt Recovery. A Guide to the New Law*, Londyn 2014, s. 53.

⁷⁴⁶ Za: L. Conway, *Enforcement officers (previously known as bailiffs)* [online]: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn04103/> [dostęp: 19 listopada 2023 r.].

⁷⁴⁷ Więcej w rozdziale IV. Może jednak brytyjski komornik zawrzeć z dłużnikiem umowę - *controlled goods agreement*, której to kompetencji brakuje polskiemu komornikowi.

⁷⁴⁸ Skargę można złożyć też bezpośrednio do wierzyciela, a na komornika zatrudnionego w prywatnym przedsiębiorstwie złożyć można do tego przedsiębiorstwa.

wprowadzonej reformy systemu egzekucji, opublikowanym 11 kwietnia 2019 r.⁷⁴⁹, postuluje się uproszczenie procedury składania skargi oraz powołanie niezależnego organu, który rozpatrywałby skargi na komorników sądowych po wyczerpaniu wewnętrznych procedur składania skarg. W przypadku komorników zatrudnionych w prywatnym przedsiębiorstwie najpierw należy złożyć skargę w firmie zatrudniającej komornika, w razie oddalenia – w stowarzyszeniu, do którego należy firma. Ostatnią instancją w postępowaniu skargowym jest sąd⁷⁵⁰.

Skargi do sądu nie nieodpowiednie zachowanie komornika⁷⁵¹ składa do się na formularzu EAC2⁷⁵² wraz z dowodami potwierdzającymi zachowania komornika. Komornik musi otrzymać kopię skargi co najmniej 14 dni przed rozpatrzeniem sprawy, aby mieć czas na udzielenie odpowiedzi. Złożenie skargi nie podlega opłacie.

Skargę w zakresie zawyżonych opłat, nieprawidłowości proceduralnych w toku egzekucji z ruchomości czy naruszenia innych zasad procedury⁷⁵³ składa się na formularzu N244⁷⁵⁴. Skarga podlega opłacie sądowej w wysokości 255 GBP z możliwością zwolnienia z konieczności jej uiszczenia w przypadku stwierdzenia trudnej sytuacji majątkowej.

Podsumowanie

Przegląd praw dłużnika jako strony postępowania egzekucyjnego na tle wcześniej zarysowanych standardów praw człowieka może skłaniać do refleksji, zgodnie z którą godność dłużnika i wynikające z niej prawa są chronione w sposób wystarczający. Niezmiernie szeroki nadzór nad komornikiem sądowy (odpowiedź na pytanie czy nadzór ten nie jest nadto rozbudowany i jest racjonalny pozostaje poza problematyką dysertacji), który to zawód należy do zawodów zaufania publicznego wraz z rozbudowanym systemem środków zaskarżenia mógłby dawać rękojmię prawidłowego zabezpieczenia praw dłużnika. Zauważalne jest jednakże nadmierne związanie komornika wnioskami wierzyciela – brak choćby znanej w brytyjskim systemie możliwości formalnego zawarcia ugody (*controlled goods agreement*).

---

⁷⁴⁹ Raport Komitetu Sprawiedliwości dotyczący wprowadzanej reformy systemu egzekucji dostępny jest: https://committees.parliament.uk/publications/33273/documents/180099/default/?utm_source=House+of+Commons+Vote+Office+-+Topical+Updates&utm_campaign=a6b44f1710-EMAIL_CAMPAIGN_2022_12_16_02_52&utm_medium=email&utm_term=0_b6582c801a-a6b44f1710-%5BLIST_EMAIL_ID%5D&mc_cid=a6b44f1710&mc_eid=8d209dc833 [dostęp: 25 listopada 2023 r.].

⁷⁵⁰ 95% firm zatrudniających komorników stowarzyszonych jest w CIVEA – zob. więcej: <https://www.civea.co.uk/>.

⁷⁵¹ Odpowiednik polskiej skargi w trybie administracyjnym do prezesa sądu rejonowego.

⁷⁵² Formularz skargi dostępny jest na stronie www.gov.uk (Form EAC2).

⁷⁵³ Odpowiednik polskiej skargi na czynności komornika.

⁷⁵⁴ Formularz skargi dostępny jest na www.gov.uk (Form N244).

Dodatkowo wskazać też należy na przewlekłość postępowań skargowych (przewlekłość stanowi systemowy problem polskiego wymiaru sprawiedliwości).

Jakkolwiek paremia rzymska *executio iuris non habet iniuriam* – egzekwowanie prawa nie jest bezprawiem już dawno, w kontekście obowiązków komornika sądowego i praw dłużnika straciła aktualność, to zwrócić należy na kilka istotnych aspektów omawianego problemu. Po pierwsze, zwrócić należy uwagę na wysoki wymóg wykształcenia polskiego komornika w porównaniu do jego brytyjskiego odpowiednika. Mimo tego komornik sądowy w Polsce nie ma, tak jak w systemie Anglii i Walii, możliwości zawarcia formalnej ugody z dłużnikiem. Po drugie, brak fazy wstępnej egzekucji, tzn. brak etapu, zwanego w systemie brytyjskim *compliance* – w szczególności wobec osób fizycznych powoduje, że wraz ze wszczęciem egzekucji zajmuje się dłużnikowi majątek dłużnika. Po trzecie, zmiana statusu komornika oddalająca ten zawód od tzw. "wolnych zawodów" w kierunku urzędnika sądu, która nastąpiła mocą u.k.s., wpływa w opinii autora, negatywnie na stan egzekucji w ogóle, ale także na prawa dłużnika. Świadczą o tym statystyki, które pokazują wydłużający się z roku na rok czas trwania postępowań egzekucyjnych. Zbyt rygorystyczne regulacje dotyczące właściwości komornika zmuszają często wierzycieli do uzyskiwania kolejnych tytułów wykonawczych, co powoduje dodatkowe koszty postępowania egzekucyjnego obciążające dłużnika. W związku z tym, z punktu widzenia godności i praw dłużnika, postulować należy zmianę przepisów w tym zakresie.

Rozdział IV

Procedura egzekucyjna i przedmiotowe ograniczenia egzekucji jako mechanizmy ochrony godności dłużnika

Inde datae leges, ne fortior omnia posset

Prawa dane są po to, żeby silniejszy nie mógł wszystkiego

paremia rzymska

Wprowadzenie

„Łagodzenie egzekucji”⁷⁵⁵, czyli zauważony w nauce trend rozwoju postępowania egzekucyjnego stale poszerzający obszar praw dłużnika objawia się w dwóch aspektach. Po pierwsze zwiększana jest sfera majątku dłużnika, która jest wolna od egzekucji. Po drugie zaś dostrzec można, że procedura egzekucyjna rozwija się, co do zasady, nie tylko w celu sprawniejszego spełnienia należnego roszczenia, ale też zabezpieczenia prawa dłużnika.

W nauce postępowania cywilnego rozróżnia się ograniczenia egzekucji o charakterze podmiotowym oraz o charakterze przedmiotowym⁷⁵⁶. Ograniczenia egzekucji o charakterze podmiotowym, czyli niedopuszczalność prowadzenia egzekucji przeciwko określonym podmiotom pozostają poza tematem niniejszej rozprawy. Natomiast przez ograniczenia egzekucji o charakterze przedmiotowym rozumieć należy niedopuszczalność prowadzenia egzekucji świadczeń pieniężnych z określonych składników majątku dłużnika⁷⁵⁷.

Wyjątkowy charakter przepisów o ograniczeniach egzekucji w stosunku do art. 803 k.p.c., według którego tytuł wykonawczy stanowi podstawę do prowadzenia egzekucji ze wszystkich składników majątku dłużnika, wyklucza dopuszczalność ich rozszerzającej wykładni⁷⁵⁸. I co istotne przepisy o ograniczeniach egzekucji mają charakter bezwzględnie obowiązujący (*ius cogens*)⁷⁵⁹. Dłużnik nie może zrzec się wobec wierzyciela czy komornika

---

⁷⁵⁵ L. Cadet, *Effective Rights Protection in Civil Enforcement, Some Comments from a French Point of View* [w:] *Effective Enforcement of Creditors' Rights*, red. M. Deguchi, Singapore 2022, s. 44, za S. Cieślak, *Zakres ochrony udzielanej...*, s. 38.

⁷⁵⁶ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019, s. 27.

⁷⁵⁷ *Ibid.*

⁷⁵⁸ *Ibid.*

⁷⁵⁹ *Ibid.*

uprawnień wynikających z tych ograniczeń⁷⁶⁰. Nie jest również dopuszczalne ugodowe poddanie przez strony egzekucji przedmiotu wyłączzonego z niej przez przepisy ustawy⁷⁶¹.

1. Egzekucja z ruchomości

1.1. Uwagi ogólne

Egzekucja z ruchomości stopniowo traci na znaczeniu, przede wszystkim w kontekście kwot uzyskiwanych w wyniku jej zastosowania⁷⁶². Pomimo tego dłużnik zajęcie ruchomości może odczuć dotkliwie, np. gdy zajęty zostanie samochód czy element wyposażenia mieszkania. W związku z tym konieczne wydaje się omówienie w tym kontekście praw dłużnika, procedury egzekucji z ruchomości oraz przepisów określających ruchomości niepodlegające zajęciu.

Pojęcie ruchomości nie ma definicji ustawowej. Powszechnie przejmuje się negatywną definicję ruchomości⁷⁶³. Ruchomości to zatem rzeczy, a więc przedmioty materialne (art. 45 k.c.), które nie są nieruchomościami ani ich częściami składowymi. Rzeczami zaś są przedmioty materialne, lecz nie każdy przedmiot materialny jest rzeczą⁷⁶⁴. Rzeczą jest tylko taki przedmiot materialny, który ma swój samodzielny byt. Nie jest przy tym istotne, czy rzecz

---

⁷⁶⁰ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, Warszawa 2019, s. 27.

⁷⁶¹ Ibid.

⁷⁶² Dane zawarte w sprawozdaniach MS-Kom23 pokazują, że w niektórych kancelariach komorniczych w roku 2022 nie dokonano żadnych zajęć ruchomości, w niektórych tylko kilku. Kwoty uzyskiwane ze sprzedaży ruchomości zajętych w poprzednich latach stanowią zaledwie promil kwot egzekwowanych przez komorników sądowych, zob. np. MS-Kom23. *Sprawozdanie z czynności komornika za 2022 rok* [online]: https://bielsk-podlaski.sr.gov.pl/images/pliki/sprawozdania_statystyczne/S23K20224-1.pdf [dostęp: 3 czerwca 2023 r.]; podobne w innych kancelariach komorniczych. Stopniowy zanik skuteczności z ruchomości jest stałą tendencją od początku XXI w. – zob. dane w: T. Żal, *Egzekucja z ruchomości* [niepublikowana praca doktorska, online]: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/b348f9f5-0165-407c-84eb-3453d837e6b3/content>, Poznań 2012 [dostęp: 3 czerwca 2023 r.].

Wydaje się, że przyczyny takiego stanu rzeczy są złożone, ale wśród głównych wymienić należy stosunkowo łatwy dostęp do kredytu, rozwój instytucji leasingu i utratę atrakcyjności finansowej rzeczy używanych, w szczególności, że zgodnie z art. 879 zd. 2 k.p.c. nabywcy nie przysługują roszczenia z tytułu rękojmi za wady rzeczy. Jeszcze na początku XXI w. sprzedaż licytacyjna np. używanych telewizorów czy nawet kuchenek mikrofalowych była zjawiskiem powszechnym w codziennej pracy komornika sądowego. Być może popularyzacja elektronicznej licytacji z ruchomości odwróci trend spadku finansowego znaczenia egzekucji z ruchomości.

⁷⁶³ Z. Merchel [w:] red. A. Marciniak, M. Michalska-Marciniak, *Metodyka pracy komornika sądowego*, Sopot 2015, s. 497. W doktrynie zaproponowano też pozytywną definicję ruchomości, zgodnie z którą ruchomość to rzecz wyodrębniona od innych fizycznie oraz przenoszalna – W.J. Katner [w:] red. M. Safjan, *System Prawa Prywatnego*, t. 1, Warszawa 2012, s. 1187.

⁷⁶⁴ Uchwała SN z 12 kwietnia 1988 r., III CZP 22/88.

ruchoma jest częścią przyrody w stanie pierwotnym czy przetworzonym⁷⁶⁵. Ruchomościami nie są więc dobra niematerialne, czyli:

- dobra osobiste (art. 23 k.c.);
- dobra niematerialne będące przedmiotem ochrony przez prawo autorskie lub prawo własności przemysłowej (utwory muzyczne, literackie, znaki towarowe, wzory użytkowe itd.);
- energia (elektryczna, atomowa, ciepło).

Istnieją też ruchomości, które są wyłączone z obrotu cywilno-prawnego z powodów moralnych i etycznych – np. zwłoki ludzkie, poszczególne ludzkie organy, tkanki i komórki⁷⁶⁶, z wyjątkiem niektórych tkanek mających zdolność do regeneracji po odłączeniu od ciała w innym celu niż przeszczepienie innej osobie (np. włosy)⁷⁶⁷. Przedmiotem egzekucji z ruchomości nie może być też ruchomość stanowiąca część składową rzeczy⁷⁶⁸, chyba że egzekucja została skierowana do przedmiotu głównego.

Egzekucję z ruchomości stosuje się także w razie skierowania jej wobec zwierząt. Wprawdzie zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy o ochronie zwierząt⁷⁶⁹ zwierzę, jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą, jednak zgodnie z ust. 2 tego przepisu w sprawach nieuregulowanych stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy. Zgodnie z art. 844¹ k.p.c. do egzekucji ze zwierząt stosuje się odpowiednio przepisy o egzekucji z ruchomości, jeżeli nie jest to sprzeczne z przepisami dotyczącymi ochrony zwierząt. Zwierzęta żyjące w stanie wolnym nie mogą stanowić przedmiotu egzekucji, zgodnie bowiem z art. 2 ustawy prawo łowieckie⁷⁷⁰, jako dobro ogólnonarodowe stanowią własność Skarbu Państwa.

Nie są rzeczą dobra wolne, tj. woda płynąca, morze czy kopaliny w złożu⁷⁷¹. Stają się one rzeczami z chwilą wyodrębnienia ich w zamkniętym zbiorniku.

Szczególnym rodzajem rzeczy są pieniądze, jako banknoty i monety, które inkorporują w sobie oznaczoną nominalną wartość⁷⁷². Banknoty i monety (gotówka) są jednocześnie

---

⁷⁶⁵ Z. Merchel [w:] red. A. Marciniak, M. Michalska-Marciniak, *Metodyka pracy komornika sądowego*, Sopot 2015, s. 497.

⁷⁶⁶ K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1761.

⁷⁶⁷ E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński [w:] red. K. Pietrzykowski, *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, Warszawa 2013, s. 196.

⁷⁶⁸ Zgodnie z przepisem art. 47 § 2 k.c. częścią składową rzeczy jest wszystko, co nie może być od niej odłączone bez uszkodzenia lub istotnej zmiany całości albo bez uszkodzenia lub istotnej zmiany przedmiotu odłączonego.

⁷⁶⁹ Ustawa z 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. z 2013 r. poz. 856 ze zm.).

⁷⁷⁰ Ustawa z 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (Dz.U. z 2022 r. poz. 1137).

⁷⁷¹ Prawo własności górniczej przysługuje Skarbowi Państwa – art. 10 ustawy z 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 633).

⁷⁷² Termin „pieniądze” oznacza także jednostki pieniężne wyrażające abstrakcyjne jednostki wartości, które różnią się od innych rzecz tym, że ich wartość w obrocie wynika z gwarancji państwa przez uznanie ich za prawny środek płatniczy, służący do umarzania zobowiązań; za: A. Hrycaj, *Egzekucja z ruchomości*, Warszawa 2022, s. 57.

ruchomością oraz jednostką płatniczą o wartości odpowiadającej wartości oznaczonej na nich nominalnie. Egzekucja z zajętych (w gotówce) pieniędzy została uregulowana odrębnie – w art. 852 k.p.c.

1.2. Zajęcie ruchomości

Zgodnie z przepisem art. 844 k.p.c. do prowadzenia egzekucji z ruchomości właściwy jest komornik ogólnej właściwości dłużnika. Jeżeli dłużnik nie ma miejsca zamieszkania, siedziby lub oddziału na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, do przeprowadzenia egzekucji właściwy jest komornik tego sądu, w którego okręgu znajdują się ruchomości. Przy tym komornik, który pierwszy wszczął egzekucję z niektórych ruchomości dłużnika, jest właściwy do przeprowadzenia egzekucji z pozostałych ruchomości dłużnika, chociażby znajdowały się w okręgu innego sądu. Do przeprowadzenia egzekucji z ruchomości, zgodnie z art. 10 ust. 1 u.k.s., wierzycielowi przysługuje prawo wyboru komornika w okręgu właściwego sądu apelacyjnego.

Do egzekucji z ruchomości komornik przystępuje przez ich zajęcie – art. 845 § 1 k.p.c. Komornik w myśl § 2 tego artykułu może zająć ruchomości dłużnika, które są w jego władaniu albo we władaniu samego wierzyciela, który skierował do nich egzekucję. Nie podlegają przy tym zajęciu ruchomości, jeżeli z ujawnionych w sprawie okoliczności wynika, że nie stanowią one własności dłużnika. Zaś ruchomości dłużnika będące we władaniu osoby trzeciej można zająć tylko wówczas, gdy osoba ta zgadza się na ich zajęcie albo przyznaje, że stanowią one własność dłużnika, oraz w przypadkach wskazanych w ustawie. W sytuacji egzekucji świadczeń alimentacyjnych komornik może zająć także ruchomości będące we władaniu osoby zamieszkującej wspólnie z dłużnikiem bez zgody tej osoby, chyba że przedstawi ona dowód, że ruchomości są jej własnością – art. 845 § 2¹ k.p.c. Komornik umarza postępowanie w niezbędnym zakresie, jeżeli przedstawiono niebudzący wątpliwości dowód na piśmie, że zajęte ruchomości nie stanowią własności dłużnika. Nie dotyczy to sytuacji, w której to dłużnik dokonał zbycia ruchomości na rzecz osoby trzeciej. Co istotne, zgodnie z przepisem § 3 omawianego artykułu nie należy zajmować więcej ruchomości ponad te, które są potrzebne do zaspokojenia należności i kosztów egzekucyjnych.

Zgodnie z przepisem art. 847 k.p.c. komornik dokonuje zajęcia poprzez wpisanie ruchomości do protokołu zajęcia. Odpis protokołu zajęcia należy doręczyć dłużnikowi. Czynność zajęcia ruchomości jest obligatoryjnie utrwalana przez komornika za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk – art. 809¹ § 1 pkt 2 k.p.c. Ten sam rygor obowiązuje

komornika w przypadku dokonywania czynności oddania ruchomości pod dozór innej niż dłużnik osobie (art. 809¹ § 1 pkt 3 k.p.c.) i licytacji ruchomości (art. 809¹ § 1 pkt 4 k.p.c.).

Zajęcie ma ten skutek, że rozporządzenie ruchomością dokonane po zajęciu nie ma wpływu na dalszy bieg postępowania, a postępowanie egzekucyjne z zajętej ruchomości może być prowadzone również przeciwko nabywcy. Przepis ten nie narusza przepisów o ochronie nabywcy w dobrej wierze – art. 848 k.p.c.

Na każdej zajętej ruchomości komornik umieści znak ujawniający na zewnątrz jego zajęcie, a jeżeli to nie jest możliwe, ujawni je w inny sposób – art. 854 k.p.c.

Zgodnie z przepisem art. 855 k.p.c. zajęte ruchomości komornik pozostawia pod dozorem osoby, u której je zajął. Z ważnych przyczyn komornik może, w każdym stanie postępowania, oddać zajęte ruchomości pod dozór innej osobie, nie wyłączając wierzyciela, choćby to było połączone z koniecznością ich przeniesienia. Odebranie dozoru następuje w drodze postanowienia. O odebraniu dozoru komornik niezwłocznie zawiadamia sąd, przy którym działa – § 1² omawianego artykułu. Sąd w razie uchylenia postanowienia o odebraniu dozoru dłużnikowi może obciążyć komornika kosztami związanymi z nieuzasadnionym odebraniem dozoru. Dozorca, którym co do zasady jest dłużnik, obowiązany jest przechowywać powierzone mu pod dozór ruchomości z taką starannością, aby nie straciły na wartości, i oddać je na wezwanie komornika lub stosownie do orzeczenia sądu czy zgodne wezwanie obu stron. Jeżeli dozorca lub dłużnik zobowiązany do wydania ruchomości ich nie oddaje, komornik mu je odbiera. Dozorca obowiązany jest zawiadomić komornika o zamierzonej zmianie miejsca przechowywania ruchomości – art. 856 k.p.c. Jeżeli zajęte ruchomości pozostawiono w pomieszczeniu należącym do dłużnika i dozór powierzono jemu lub członkowi jego rodziny razem z nim mieszkającemu, mają oni prawo do zwykłego używania rzeczy, byleby przez to rzecz nie straciła na wartości. Również osoba trzecia, pod której dozorem pozostawiono zajęte u niej ruchomości dłużnika, może ich używać, jeśli jest do tego uprawniona – art. 861 k.p.c. Jeżeli zajęta rzecz przynosi dochód, dozorca obowiązany jest po ustaniu dozoru złożyć komornikowi rachunek z dochodów. Czysty dochód komornik składa na rachunku depozytowym ministra finansów. Z uzyskanego dochodu pokrywa się przede wszystkim wynagrodzenie dozorczy, resztę zaś dołącza się do sumy uzyskanej z egzekucji, a w razie umorzenia egzekucji wypłaca się dłużnikowi – art. 862 k.p.c.

Dłużnikowi na czynność zajęcia ruchomości i odebrania dozoru nad ruchomością przysługuje skarga na zasadach ogólnych określonych w przepisie art. 767 k.p.c.

Jak wspomniano we wprowadzeniu, odrębne uregulowania dotyczą postępowania z zajętymi dłużnikowi pieniędzmi w postaci gotówki. Zgodnie z przepisem art. 852 § 1 komornik

z zajętych pieniędzy zaspokoi wierzycieli. Jeżeli nie wystarczą na zaspokojenie wszystkich wierzycieli, złoży je na rachunek depozytowy ministra finansów i sporządzi plan podziału sumy uzyskanej z egzekucji. Złożenie na rachunek nastąpi także wówczas, gdy zgłoszony zostanie zarzut, że osobie trzeciej przysługuje do zajętych pieniędzy prawo stanowiące przeszkodę do wydania ich wierzycielowi. Sąd postanowi wydać pieniądze wierzycielowi, jeżeli w ciągu miesiąca od złożenia ich na rachunek depozytowy nie zostanie złożone orzeczenie właściwego sądu zwalniające od zajęcia lub wstrzymujące wydanie pieniędzy – art. 852 § 2 k.p.c. Na postanowienie sądu co do wydania pieniędzy przysługuje zażalenie, a samo postanowienie staje się wykonalne dopiero z chwilą uprawomocnienia się – art. 852 § 3 k.p.c.

1.3. Oszacowanie ruchomości

Sposób szacowania wartości ruchomości określają przepisy art. 853 k.p.c. Komornik, dokonując zajęcia, szacuje wartość zajętych ruchomości i oznacza ją w protokole zajęcia. Co do zasady komornik szacuje wartość ruchomości samodzielnie. Komornik wzywa jednak do oszacowania ruchomości biegłego:

- 1) jeśli uzna, że konieczna jest wycena biegłego – art. 853 § 4 zd. 1 k.p.c.,
- 2) w razie wniesienia przez dłużnika lub wierzyciela zastrzeżeń do oszacowania wartości dokonanego przez komornika – art. 853 § 4 zd. 2 k.p.c.,
- 3) gdy wartość zajętej ruchomości według oceny komornika przekracza dwadzieścia pięć tysięcy złotych – art. 853 § 4 zd. 3 k.p.c.,
- 4) oszacowaniu podlegają przedmioty o wartości historycznej, artystycznej, wyroby ze złota i platyny – art. 866² § 1 i 2 k.p.c.

Dłużnikowi przysługuje prawo złożenia zastrzeżeń do oszacowania wartości. Zastrzeżenia wnosi się komornikowi do protokołu przy zajęciu ruchomości, a gdyby nie było to możliwe – w terminie trzech dni od dnia doręczenia odpisu protokołu zajęcia – art. 853 § 2 k.p.c. Zastrzeżenia mogą być zgłoszone ustnie bądź na piśmie po terminie zajęcia. O sposobie i terminie wniesienia zastrzeżeń do oszacowania wartości komornik ma obowiązek pouczyć dłużnika dokonując zajęcia, a jeśli zajęcia dokonano pod jego nieobecność – przy doręczeniu protokołu zajęcia (art. 853 § 3 k.p.c.).

1.4. Sprzedaż ruchomości

Kodeks postępowania cywilnego przewiduje kilka form sprzedaży ruchomości. Sprzedaż nie może jednak nastąpić wcześniej niż po upływie dwóch tygodni od dnia uprawomocnienia się zajęcia – art. 864 k.p.c. Termin ten nie dotyczy ruchomości ulegających łatwo zepsuciu albo takich, nad którymi sprawowanie dozoru lub ich przechowywanie powodowałoby nadmierne koszty, oraz żywego inwentarza, jeśli dłużnik odmówił przyjęcia go pod dozór. Na naruszenie przez komornika dwutygodniowego terminu dłużnik może złożyć skargę na czynności komornika na zasadach ogólnych. Ponieważ zgodnie z art. 870 k.p.c. skarga nie przysługuje na udzielenie przybiccia ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu, w przypadku nieuzasadnionego pominięcia przez komornika dwutygodniowego terminu stronie pozostaje próba uzyskania ewentualnego odszkodowania z tytułu odpowiedzialności cywilnej komornika na zasadach określonych w art. 36 u.k.s.

Najczęściej występującą w praktyce formą sprzedaży ruchomości jest sprzedaż licytacyjna⁷⁷³. Zgodnie z art. 867 k.p.c. termin licytacji ogłasza się publicznie w budynku sądu rejonowego właściwego dla miejsca licytacji oraz na stronie internetowej Krajowej Rady Komorniczej. Jeżeli wartość ruchomości objętych jednym obwieszczeniem o licytacji została oszacowana na kwotę wyższą niż pięć tysięcy złotych, komornik może zamieścić obwieszczenie także w dzienniku poczytnym w danej miejscowości. Obwieszczenie doręcza się stronom i dozorczy zajętych ruchomości, przy czym dłużnikowi najpóźniej na tydzień przed rozpoczęciem licytacji, chyba że licytowane są ruchomości, co do których nie obowiązuje dwutygodniowy termin – art. 867 k.p.c. W obwieszczeniu komornik określa czas, miejsce, przedmiot i warunki licytacji, sumę oszacowania i cenę wywołania oraz miejsce i czas, w których można oglądać ruchomości.

Zgodnie z art. 867² k.p.c. licytacja odbywa się publicznie. Nie mogą uczestniczyć w niej dłużnik, komornik, ich małżonkowie, dzieci, rodzice i rodzeństwo, osoby obecne na licytacji w charakterze urzędowym oraz licytant, który nie wykonał warunków poprzedniej licytacji. Przystępujący do przetargu jest obowiązany złożyć rękojmię w wysokości jednej dziesiątej sumy oszacowania, najpóźniej w dniu poprzedzającym przetarg. Rękojmi nie składa się, jeśli suma oszacowania jest niższa niż pięć tysięcy złotych.

Zgodnie z art. 867 § 2 k.p.c. cena wywołania w pierwszym terminie licytacji wynosi trzy czwarte wartości szacunkowej. Jeżeli licytacja w pierwszym terminie nie dojdzie do skutku, ruchomości mogą być sprzedane w drugim terminie licytacyjnym. Cena wywołania w drugim terminie licytacyjnym wynosi połowę wartości szacunkowej. Sprzedaż nie może nastąpić za cenę niższą od ceny wywołania. Druga licytacja ruchomości wyznaczana jest na wniosek wierzyciela, gdyby pierwsza licytacja nie doszła do skutku z uwagi na brak nabywców – art. 875 k.p.c. Wierzyciel może w ciągu dwóch tygodni od otrzymania zawiadomienia komornika o bezskutecznej pierwszej licytacji żądać wyznaczenia drugiej licytacji lub przejąć niesprzedane ruchomości na własność w cenie nie niższej od ceny wywołania w pierwszej licytacji. Jeżeli druga licytacja również nie dojdzie do skutku, wierzyciel ma prawo przejęcia na własność licytowanych ruchomości za cenę nie niższą od ceny wywołania na drugiej licytacji. Jeżeli wierzyciel nie skorzysta z prawa przejęcia ruchomości na własność, komornik umorzy postępowanie co do rzeczy niesprzedanej lub nieprzejętej na własność – art. 877 k.p.c. Licytacja odbyć się może w sposób tradycyjny lub elektronicznie. W tradycyjnej licytacji komornik udzieli przybicia osobie ofiarującej najwyższą cenę, jeżeli po trzykrotnym wezwaniu do dalszych postąpień nikt więcej nie zaoferował (art. 869 § 1 k.p.c.). Z chwilą przybicia dochodzi do skutku sprzedaż ruchomości na rzecz nabywcy i od tego czasu należą do niego pożytki ruchomości – art. 869 § 2 k.p.c.

Przebieg licytacji poza przepisami k.p.c. uregulowany jest w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 29 lipca 2016 r. w sprawie sposobu przeprowadzenia licytacji ruchomości⁷⁷⁴. Zgodnie z określonym tam trybem przetarg odbywa się ustnie (§ 4). Komornik, rozpoczynając przetarg, wskazuje ruchomość będącą jej przedmiotem, podaje sumę oszacowania oraz cenę wywołania i wzywa do zaoferowania tej ceny (§ 5). Zgodnie z § 6 rozporządzenia wezwanie do dalszych postąpień wyraża przez trzykrotne wygłoszenie ostatnio oferowanej ceny z jednoczesnym zapytaniem: „Kto da więcej?”. Brak dalszych postąpień komornik stwierdza przez wypowiedzenie wyrazu: „nikt”. Zgodnie z art. 867³ k.p.c. zaofiarowana cena przestaje wiązać, gdy inny licytant zaofiarował wyższą cenę. Co istotne, z punktu widzenia praw dłużnika, zgodnie z § 3 rozporządzenia, jeżeli przedmiotem licytacji są dwie lub więcej ruchomości, dłużnik ma prawo wskazać kolejność, według której mają być one wystawione na sprzedaż. Wniosek w tym zakresie jest dla komornika wiążący. Zgodnie zaś z § 9, jeżeli suma osiągnięta ze sprzedaży niektórych ruchomości wystarcza na zaspokojenie egzekwowanych należności i kosztów egzekucji, komornik przerywa licytację. Licytacja tradycyjna należy do

---

⁷⁷⁴ Dz.U. z 2016 r. poz. 1205.

czynności, które zgodnie z art. 809¹ § 1 pkt 4 obligatoryjnie utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk. Obowiązek ten nie dotyczy, co jest niezrozumiałe, przeprowadzenia licytacji w kancelarii komornika.

Zgodnie z art. 870 k.p.c. wierzyciel lub dłużnik mogą zaskarżyć udzielenie przybicia w razie naruszenia przepisów o publicznym charakterze, o najniższej cenie nabycia i o wyłączeniu od udziału w przetargu. Skarga nie przysługuje na udzielenie przybicia ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie. Nabywca po uprawnieniu się przybicia i zapłaceniu całej ceny staje się właścicielem nabytych ruchomości – art. 874 k.p.c. Jeżeli dłużnik odmówi wydania rzeczy nabywcy, komornik na wniosek nabywcy postąpi jak przy egzekucji roszczeń niepieniężnych, która uregulowana jest w art. 1041–1045 k.p.c. Zgodnie z art. 879 k.p.c. nabywca staje się właścicielem rzeczy bez żadnych obciążeń i powinien ją natychmiast odebrać. Nabywcy nie przysługują roszczenia z tytułu rękojmi w przypadku wady rzeczy. Przeciwnie nabywcy nie można podnosić zarzutów co do ważności nabycia.

Do sprzedaży ruchomości w drodze licytacji elektronicznej, która będzie najprawdopodobniej stopniowo zastępowała tradycyjną⁷⁷⁵, stosuje się przepisy dotyczące licytacji tradycyjnej z kilkoma istotnymi odrębnościami – art. 879¹ k.p.c. Licytacja elektroniczna odbywa się na wniosek wierzyciela złożony po dokonaniu zajęcia. Może być on również złożony jako wniosek o wyznaczenie drugiej licytacji po bezskutecznej pierwszej licytacji przeprowadzonej tradycyjnie. Z punktu widzenia dłużnika najistotniejszą różnicą w obu formach licytacji jest odwrócenie zasady pozostawiania ruchomości pod dozorem dłużnika. Zgodnie bowiem z art. 879² § 2 k.p.c. w razie wyboru przez wierzyciela elektronicznej formy licytacji, komornik oddaje zajęte ruchomości, co do których zajęcie uprawomocniło się, pod dozór innej niż dłużnik osobie, chyba że dłużnik daje rękojmię należytego sprawowania dozoru albo dozór taki został już ustanowiony, albo ruchomość została złożona do depozytu sądowego lub oddana właściwej instytucji. W przypadku odebrania dozoru początek licytacji nie może przypadać wcześniej niż po upływie dwóch tygodni od dnia odebrania dozoru.

Zgodnie z art. 879⁶ k.p.c. przetarg w drodze elektronicznej rozpoczyna się z chwilą określoną w obwieszczeniu o licytacji elektronicznej i kończy się w chwili wyznaczonej przez

---

⁷⁷⁵ Sprzedaż w drodze licytacji elektronicznej została wprowadzona 10 lipca 2015 r. ustawą o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw. Używanie technik informatycznych w egzekucji jest szeroko, z powodzeniem, stosowane w wielu krajach, m.in. w Austrii, Słowenii, Szwecji, Finlandii, Anglii i Walii, Niemczech, Turcji, we Włoszech i na Litwie. Zob. więcej: R. Kulski, *Zastosowanie technologii informacyjnych w sądowym postępowaniu egzekucyjnym na tle prawnoporównawczym*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, nr 12/2015 oraz T. Chojnacki, *Lietuvoje antstolis. Komornik sądowy na Litwie. System finansowania kosztów egzekucji na Litwie*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, nr 12/2017.

komornika. Komornik, zgodnie z art. 879⁶ § 2 k.p.c., wyznacza licytację w taki sposób, aby zarówno termin rozpoczęcia, jak i zakończenia przetargu przypadła pomiędzy godziną 9.00 a 14.00 w dni robocze. Czas trwania przetargu wynosi siedem dni. W przypadku licytacji ruchomości łatwo ulegających zepsuciu albo takich, nad którymi sprawowanie nadzoru lub ich przechowywanie powodowałoby nadmierne koszty, oraz inwentarza żywego, czas trwania przetargu można skrócić do co najmniej dwóch dni.

Natychmiast po zakończeniu licytacji elektronicznej komornik udziela w systemie teleinformatycznym przybicia osobie ofiarującej najwyższą cenę w chwili zakończenia licytacji – art. 879⁶ § 3 k.p.c. O przybiciu komornik zawiadamia wierzyciela i dłużnika. Nabywca jest zobowiązany zapłacić cenę nabycia w dniu następnym po doręczeniu zawiadomienia o przybiciu w godzinach urzędowania kancelarii komorniczej lub na rachunek bankowy komornika do godziny 18.00 dnia następnego. Zawiadomienie o przybiciu doręczane jest licytantom za pośrednictwem systemu teleinformatycznego.

Inną przewidzianą przez przepisy k.p.c. formą sprzedaży zajętych ruchomości jest sprzedaż pozalicytacyjna:

- 1) sprzedaż z wolnej ręki,
- 2) sprzedaż przedsiębiorcy prowadzącemu obrót odpowiednimi ruchomościami albo bankowi.

Zgodnie z art. 864¹ k.p.c. komornik może sprzedać ruchomość z wolnej ręki, jeżeli dłużnik wyraził na to zgodę i określił minimalną cenę zbycia. Sprzedaż może nastąpić, jeżeli żaden z wierzycieli prowadzących egzekucję nie sprzeciwił się jej w terminie tygodnia, a w przypadku ruchomości łatwo ulegających zepsuciu albo takich, nad którymi sprawowanie nadzoru lub ich przechowywanie powodowałoby nadmierne koszty, albo inwentarza żywego w terminie trzech dni od dnia zawiadomienia go przez komornika o zamiarze jej przeprowadzenia i minimalnej cenie zbycia określonej przez dłużnika. Sprzedaż z wolnej ręki wyłączona jest w odniesieniu do ruchomości, których sprzedaż wymaga zezwolenia (art. 866¹ k.p.c.), wyrobów ze złota i platyny niebędących przedmiotami użytkowymi (art. 866² § 2 k.p.c.) oraz walut obcych (art. 866² § 3 k.p.c.)⁷⁷⁶.

Podstawowym problemem w stosowaniu tego przepisu jest brak przepisów wykonawczych, które określałyby, w jaki sposób komornik dokonuje sprzedaży z wolnej ręki. Nie jest określona procedura wyboru nabywcy ani sposób ewentualnych negocjacji w zakresie

---

⁷⁷⁶ A. Hrycaj, *Egzekucja z ruchomości*, Warszawa 2022, s. 137. Podobnie: K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1781.

ustalania ceny sprzedawanych ruchomości. Należy zatem zgodzić się z poglądem wyrażonym w doktrynie, że nie oznacza to jednak całkowitej dowolności w postępowaniu komornika⁷⁷⁷. Komornik, będąc funkcjonariuszem publicznym, który zgodnie z § 6 kodeksu etyki zawodowej komornika sądowego obowiązany jest do postępowania zgodnego z przepisami prawa, sumieniem, złożonym ślubowaniem oraz przyrzeczeniem, zasadami współżycia społecznego, dobrymi obyczajami, wykazywania się należyłą rzetelnością i sumiennością, kierowania się zasadami uczciwości, godności, honoru oraz do dochowania tajemnicy zawodowej. Komornik powinien wykonywać czynności zawodowe według najlepszej woli, wiedzy, w sposób bezstronny, ze szczególnym poszanowaniem stron podejmowanych czynności. W związku z tym oczywiście uzasadnione jest twierdzenie, że sposób poszukiwania potencjalnych nabywców powinien odbywać się w sposób transparentny i udokumentowany. Komornik może zamieścić ogłoszenia w prasie, w internecie, na portalach sprzedażowych określonych branż⁷⁷⁸. Ogłoszenia komornika dokonywane w ramach sprzedaży z wolnej ręki powinny stanowić zaproszenie do składania ofert lub zaproszenie do rokowań, a proces negocjacji powinien mieć na celu uzyskanie jak najwyższej ceny⁷⁷⁹.

Tryb sprzedaży z wolnej ręki możliwy jest również, jeśli zajęte zostały ruchomości w postaci przedmiotów o wartości historycznej lub artystycznej (art. 866² § 1 w zw. z art. 864¹ k.p.c.) oraz przedmioty użytkowe ze złota i platyny (art. 866² § 2 k.p.c.).

Nie podlegają sprzedaży z wolnej ręki ruchomości, których sprzedaż wymaga zezwolenia (art. 866¹ k.p.c.), wyroby ze złota i platyny niebędące przedmiotami użytkowymi (art. 866² § 2 k.p.c.) oraz waluty obce (art. 866² § 3 k.p.c.).

Sprzedaż wskazana w art. 865 k.p.c. dotyczy przypadku skierowania egzekucji do nieużywanych ruchomości stanowiących przedmiot obrotu handlowego. Komornik na wniosek strony może sprzedać rzeczzone ruchomości przedsiębiorcy prowadzącemu obrót takimi ruchomościami po cenach hurtowych, a gdy takie ceny nie zostaną udokumentowane – po cenach o 25% niższych od wartości szacunkowej ruchomości. Co do omawianego trybu sprzedaży, podobnie przy sprzedaży z wolnej ręki brak jest przepisów precyzujących, w jaki sposób zastosować go w praktyce. Wydaje się być on reliktem z poprzedniej epoki, używanym dziś niezmiernie rzadko, jeśli w ogóle⁷⁸⁰. Przede wszystkim nie wiadomo, w jaki sposób należy

---

⁷⁷⁷ A. Hrycaj, *Egzekucja z ruchomości*, Warszawa 2022, s. 136.

⁷⁷⁸ Podobnie *ibid.*

⁷⁷⁹ A. Hrycaj, *Egzekucja...* s. 136.

⁷⁸⁰ Chociaż stosowanie tego przepisu było też problematyczne przed zmianą ustroju – zob. E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej Kodeksu postępowania cywilnego*,

ustalić ceny hurtowe i co oznacza to pojęcie. Poza tym niezrozumiałe jest ograniczenie możliwości zastosowania tego trybu wyłącznie do ruchomości nieużywanych. Wydaje się również, że sztywno ustalona cena w wysokości 75% ceny hurtowej nie zachęca w większości branż do zakupu, w szczególności biorąc pod uwagę brak możliwości zwrotu, zamiany, obowiązek zapłaty gotówką⁷⁸¹ oraz brak roszczeń z tytułu rękojmi. W związku z brakiem jakichkolwiek przepisów wykonawczych uwagi dotyczące ustalania ceny i trybu poszukiwania nabywcy dotyczące sprzedaży z wolnej ręki pozostają aktualne również dla omawianego trybu sprzedaży ruchomości.

Taki sam tryb sprzedaży dotyczy przypadku ruchomości, których sprzedaż wymaga zezwolenia – art. 866¹ k.p.c. Ruchomości takie komornik sprzedaje za pośrednictwem przedsiębiorstwa posiadającego odpowiednie zezwolenie albo sprzedaje je temu przedsiębiorstwu.

W razie skierowania egzekucji do ruchomości mających wartość historyczną lub artystyczną komornik może sprzedawać takie ruchomości za pośrednictwem przedsiębiorstwa zajmującego się ich obrotem albo państwowemu muzeum, bibliotece, archiwum lub ośrodkowi badań i dokumentacji – art. 866² § 1 k.p.c. Odpowiednie zastosowanie znajdują tu przepisy dotyczące sprzedaży z wolnej ręki.

Wyroby ze złota i platyny, z wyjątkiem przedmiotów użytkowych, oraz przedmioty ze złota lub platyny niezdatne do użytku komornik sprzedaje przedsiębiorstwu jubilerskiemu lub innemu zajmującemu się obrotem lub przerobem metali szlachetnych – art. 866² § 2 k.p.c. Odpowiednie zastosowanie znajdują wówczas przepisy art. 865 k.p.c.

Zajęte waluty obce komornik sprzedaje bankowi, wyznaczając przy tym dłużnikowi tygodniowy termin do wskazania banku. Po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu komornik wzywa wierzyciela do wskazania banku w terminie tygodniowym. Jeżeli ani dłużnik, ani wierzyciel nie wskażą banku, wskazanie banku należy do komornika. Bankiem wskazanym przez wierzyciela albo komornika nie może być wierzyciel.

Warszawa 1998, s. 368. Zdaniem autora wyrażonym pierwotnie, jeszcze przed zmianami polityczno-gospodarczymi z 1989 r., aby udzielić odpowiedzi na pytanie, kiedy komornik może przystąpić do sprzedaży licytacyjnej ruchomości nieużywanych, należy się kierować względami racjonalnymi, które wyznacza potrzeba szybkiej realizacji tytułu wykonawczego oraz charakter obrotu uspołecznionego (aktualnie: gospodarczego).

⁷⁸¹ SN w postanowieniu z 8 marca 1974 r. (III CZP 31/73, Legalis) wskazał, że komornik nie może udzielać kredytu lub wydać rzeczy bez zapłaty ceny nabycia, może jednak ustalić w umowie z jednostką gospodarki uspołecznionej sposób rozliczenia bezgotówkowego, z tym zastrzeżeniem, że przejście własności i wydanie rzeczy nastąpi dopiero po dokonaniu zapłaty. Jeżeli komornik wydałby rzecz bez otrzymania zapłaty, to czynność ta jest wadliwa.

1.5. Ograniczenia egzekucji z ruchomości

1.5.1. Uwagi ogólne

Ze względów natury socjalnej ustawodawca wprowadził zakazy objęcia egzekucją pewnych części majątku dłużnika w celu zabezpieczenia dłużnikowi minimum egzystencji⁷⁸². W tym kontekście przywołać należy ponownie wyrok Trybunału Konstytucyjnego, w którym pada stwierdzenie o potrzebie istnienia „pewnego minimum socjalnego, zapewniającego jednostce możliwość samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie oraz stworzenia każdemu człowiekowi szans na pełny rozwój osobowości w otaczającym go środowisku kulturowym i cywilizacyjnym”⁷⁸³. Wprowadzenie przedmiotowych ograniczeń egzekucji z ruchomości jest zatem próbą wywiązania się ustawodawcy z obowiązku ochrony przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka określonej w art. 30 Konstytucji. Komornik, przystępując do egzekucji z ruchomości dłużnika, z urzędu ocenia, czy dana ruchomość podlega egzekucji, czy też mieści się w katalogu wyłączeń⁷⁸⁴. Jeżeli egzekucja zostanie skierowana do przedmiotów i kwot niepodlegających egzekucji, dłużnik⁷⁸⁵ może się zwrócić z wnioskiem o umorzenie postępowania w całości lub w części albo o uchylenie czynności egzekucyjnych w określonym zakresie. Może to uczynić także w formie skargi na czynności komornika⁷⁸⁶. Z uwagi na rzeczy podlegające ochronie, ograniczenia można podzielić na siedem grup⁷⁸⁷:

- 1) dotyczące skierowania egzekucji do ruchomości o znikomej wartości handlowej;
- 2) dotyczące przedmiotów niezbędnych do codziennego życia, tj. urządzeń domowych, pościeli, bielizny;
- 3) których źródłem jest gwarantowana konstytucyjnie wolność sumienia i religii (art. 53 Konstytucji). Ograniczenia te dotyczą przedmiotów służących do wykonywania praktyk religijnych;
- 4) których źródłem jest ochrona pracy i dążenie do utrzymania zdolności dłużnika do samodzielnego utrzymania się, czyli ograniczenia dotyczące przedmiotów niezbędnych do osobistej pracy zarobkowej dłużnika;

⁷⁸² Uchwała SN (7) z 17 grudnia 1981 r., III CZP 32/81, OSCN 1282/7, poz. 93.

⁷⁸³ Wyrok TK z 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, OTK 2001, nr 3, poz. 54.

⁷⁸⁴ E. Jaceczko [w:] red. O.M. Piaskowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie egzekucyjne. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy). Komentarz*, Warszawa 2022, s. 223.

⁷⁸⁵ A także w niektórych przypadkach członek rodziny i domownika. Możliwość złożenia skargi na czynności komornika nie stanowi przy tym naruszenia prawa członka rodziny dłużnika do złożenia powództwa o zwolnienie od egzekucji – art. 841 § 1 k.p.c. – uchwała SN z 29 października 1968 r., III CZP 90/68, Legalis.

⁷⁸⁶ K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1725.

⁷⁸⁷ Nieco odmiennie A. Hrycaj, *Egzekucja z ruchomości*, Warszawa 2022, s. 59.

- 5) których celem jest ochrona zdrowia obywateli oraz ochrona osób niepełnosprawnych, czyli wyłączenia produktów farmaceutycznych, leczniczych i niezbędnych z uwagi na niepełnosprawność;
- 6) dotyczące egzekucji skierowanej przeciwko rolnikom (które omówione zostaną w osobnym podrozdziale;
- 7) których źródłem jest obowiązek ochrony dziedzictwa narodowego określony w art. 5 Konstytucji.

Kategoria wskazana w punkcie pierwszym, czyli ruchomości o znikomej wartości handlowej, wynika z przepisu art. 824 § 1 pkt 3 k.p.c. w zw. z art. 801 § 2 i 3 k.p.c. Zgodnie z art. 824 § 1 pkt 3 k.p.c. postępowanie umarza się w całości lub w części z urzędu, jeżeli jest oczywiste, że z egzekucji nie uzyska się sumy wyższej od kosztów egzekucyjnych. Według zaś art. 801 § 2 i 3 k.p.c. jeżeli zachodzą wątpliwości, czy wniosek o podjęcie określonych czynności egzekucyjnych (tu: zajęcie określonych ruchomości niemających wartości handlowej) został złożony wyłącznie w celu szykany dłużnika, komornik może zobowiązać wierzyciela do uzasadnienia wniosku pod rygorem obciążenia go kosztami bezskutecznych czynności podjętych na jego wniosek. Dodatkowo komornik oddali wniosek wierzyciela, jeżeli w świetle okoliczności sprawy wysoce prawdopodobne jest, że zachodzą uzasadnione podstawy do przyjęcia, iż został on złożony wyłącznie w celu szykany dłużnika. W świetle tych przepisów nieprawidłowe jest zajęcie ruchomości, których cena nie przekracza choćby kosztów dojazdu i korespondencji, a które nie mieszczą się w kategoriach określanych w art. 829 k.p.c. i następnych, wyłącznie w celu zmuszenia dłużnika do zapłaty roszczenia poprzez wywarcie presji psychicznej wynikającej z obawy dłużnika o dokonanie publicznego ogłoszenia licytacji i umożliwienie przykładowo wierzycielowi zakupu ruchomości; zakupu, którego skutkiem nie będzie w żadnej mierze spełnienie przez dłużnika świadczenia.

Pozostałe ograniczenia egzekucji z ruchomości wskazane zostały w art. 829 k.p.c. Przepisy te mają charakter bezwzględnie obowiązujący i nie jest możliwe zrzeczenie się przez dłużnika ani zmodyfikowanie na jego niekorzyść przysługujących mu uprawnień⁷⁸⁸. Zgodnie z art. 829 k.p.c. nie podlegają egzekucji szczególne kategorie rzeczy.

---

⁷⁸⁸ T. Żal, *Egzekucja z ruchomości* [niepublikowana praca doktorska, online]: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/b348f9f5-0165-407c-84eb-3453d837e6b3/content>, Poznań 2012, s. 52 [dostęp: 3 czerwca 2023 r.].

Ograniczenia wskazane w art. 829 k.p.c. dotyczą egzekucji świadczeń pieniężnych z ruchomości i nie mają zastosowania w egzekucji świadczeń niepieniężnych polegającej na wydaniu rzeczy tego rodzaju⁷⁸⁹.

Wyliczenie ruchomości dokonane przez ustawodawcę w art. 829 k.p.c. tylko z pozoru wydaje się proste, o czym poniżej.

1.5.2. Przedmioty urządzenia domowego niezbędne dla dłużnika i jego domowników - art. 829 pkt 1 k.p.c.

Ustalenie, który przedmiot jest niezbędny dla dłużnika i będących na jego utrzymaniu członków jego rodziny, nie jest proste i wymaga indywidualnego podejścia do każdego z przypadków⁷⁹⁰. Za podstawę uznania niezbędności należy przy tym przyjąć aktualne warunki i przeciętny poziom życia społeczeństwa⁷⁹¹. Nie jest przy tym dopuszczalne różnicowanie tych potrzeb w zależności od poziomu życia dłużnika, jaki prowadził przed wszczęciem egzekucji⁷⁹². Ta ważna uwaga dotyczy zresztą pozostałych sposobów egzekucji, o czym mowa będzie dalej. Byłoby to naruszenie art. 32 Konstytucji, zgodnie z którym wszyscy są równi wobec prawa i mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.

Trudności interpretacyjnych nastręcza też termin „domownicy”. Zdaje się słusznym podejściem, że termin należy interpretować, odwołując się do regulacji art. 43 k.p.a.⁷⁹³, który również posługuje się terminem „domownik”. Zdaniem Sądu Najwyższego status „domowników” adresata pisma mają zamieszkujący z nim w jednym mieszkaniu lub domu jego dorośli krewni i powinowaci, niezależnie od tego, czy równocześnie prowadzą z nim wspólne gospodarstwo domowe⁷⁹⁴. Nie będą więc domownikami, nawet gdy mieszkają w tym samym mieszkaniu (np. jako lokatorzy lub sublokatorzy), osoby obce dłużnikowi. Za domownika uznać także należy osobę bliską niezależnie od tego czy jest tej samej płci⁷⁹⁵.

W kontekście omawianego ograniczenia ciekawa jest zgłoszona w doktrynie propozycja *de lege ferenda* wprowadzenia do polskiego systemu prawnego instytucji „zajęcia zamiennego”

---

⁷⁸⁹ K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1725.

⁷⁹⁰ Podobnie: T. Żal, *Egzekucja z ruchomości* [niepublikowana praca doktorska, online]: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/b348f9f5-0165-407c-84eb-3453d837e6b3/content>, Poznań 2012, s. 52 [dostęp: 3 czerwca 2023 r.].

⁷⁹¹ Tak: Z. Merchel, *Egzekucja z ruchomości. Tom I*, Sopot 1996, s. 49.

⁷⁹² A. Hrycaj, *Egzekucja z ruchomości*, Warszawa 2022, s. 60; T. Żal, *Egzekucja z ruchomości* [niepublikowana praca doktorska, online]: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/b348f9f5-0165-407c-84eb-3453d837e6b3/content>, Poznań 2012, s. 53 [dostęp: 3 czerwca 2023 r.].

⁷⁹³ A. Hrycaj, *Egzekucja z ruchomości*, Warszawa 2022, s. 60.

⁷⁹⁴ Postanowienie SN z 13 listopada 1996 r., III RN 27/96, OSNP 1997/11, poz. 187.

⁷⁹⁵ Zob. wyrok ETPCz z 2 marca 2010, w sprawie Kozak v. Polska, skarga nr 13102/02.

(*Austauschpfändung*)⁷⁹⁶. „Zajęcie zamienne” znane jest prawu niemieckiemu i jest stosowana w razie występowania znacznej różnicy pomiędzy wartością rzeczy, którą zajęto, oraz wartością rzeczy zastępczej. Polega na umożliwieniu zajęcia niepodlegającej zajęciu z mocy ustawy ruchomości dłużnika pod warunkiem dostarczenia przez wierzyciela dłużnikowi innej ruchomości tego samego rodzaju, ale o zdecydowanie mniejszej wartości rynkowej. Ruchomość zastępcza powinna być w dobrym stanie i powinna umożliwiać dłużnikowi korzystanie z niej zgodnie z przeznaczeniem⁷⁹⁷. Obecne brzmienie przepisu umożliwia pozostawienie dłużnika bez jakichkolwiek przedmiotów urządzenia domowego, jeżeli przekraczają one przeciętną wartość nowych przedmiotów danego rodzaju.

1.5.3. Pościel, bielizna i ubranie codzienne - art. 829 pkt 1^a k.p.c.

W odniesieniu do pościeli, bielizny i ubrania codziennego nie wprowadzono wymogu, aby ich wartość nie przekraczała znacznie wartości nowych przedmiotów danego rodzaju. Do komornika należy ocena, czy w konkretnym przypadku ma do czynienia z ubraniami codziennego użytku czy dobrem luksusowym, które nie mieści się w kategorii ubrań codziennego użytku⁷⁹⁸. Ograniczenie to ma typowo godnościowy charakter, jednakże w obecnych stosunkach społeczno – gospodarczych trudno sobie wyobrazić skuteczną i prawidłowo prowadzoną egzekucję, która byłaby skierowana do tego rodzaju ruchomości. Dlatego należy ocenić przepis jako przede wszystkim historyczny.

1.5.4. Zapasy żywności i opału / jedna krowa lub dwie kozy albo trzy owce - art. 829 pkt 2 i 3 k.p.c.

Także i ten przepis ma charakter przede wszystkim historyczny. Podobnie jak poprzednio omawiany ma charakter typowo godnościowy. W odróżnieniu od wcześniej omawianego można jednak sobie wyobrazić postępowanie egzekucyjne prowadzone przeciwko ubogiej osobie, w którym przepis ten może znaleźć zastosowanie. Niezmiernie rzadko, jeśli w ogóle, ma on znaczenie w praktyce.

---

⁷⁹⁶ M. Muliński, *System egzekucji roszczeń, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii ograniczeń egzekucji, niespójności uregulowań dotyczących egzekucji cywilnej i administracyjnej, kolejności zaspokajania wierzycieli oraz społecznych i ekonomicznych skutków egzekucji w świetle rozwiązań postulowanych w petycji (P9-31/19)*, Warszawa 2020, s. 32; za: A. Hrycaj, *Egzekucja z ruchomości*, Warszawa 2022, s. 72.

⁷⁹⁷ Ibid.

⁷⁹⁸ Podobnie: A. Hrycaj, *Egzekucja z ruchomości*, Warszawa 2022, s. 72; K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1726.

1.5.5. Narzędzia i inne przedmioty niezbędne do osobistej pracy zarobkowej, surowce niezbędne do produkcji - art. 829 pkt 4 k.p.c.

Ustalenie w praktyce, które narzędzia i przedmioty są niezbędne dla dłużnika do osobistej pracy zarobkowej, i określenie surowców niezbędnych do produkcji na okres tygodnia jest na ogół nadzwyczaj kłopotliwe. Przede wszystkim istotne jest udzielenie odpowiedzi na pytanie o stosunek tego przepisu do regulacji przewidzianej w art. 1061 k.p.c., czyli przepisów dotyczących egzekucji przeciwko przedsiębiorcy (które zostaną omówione w osobnym podrozdziale). Podzielić należy pogląd, zgodnie z którym „istnienie w naszym prawie art. 1061 k.p.c. nie może być obojętne dla wykładni art. 829 pkt 4 k.p.c. Skoro rzeczy niezbędne do prowadzenia działalności gospodarczej w formie przedsiębiorstwa lub gospodarstwa podlegają wyłączeniu w trybie art. 1061 k.p.c., to tym samym art. 829 pkt 4 k.p.c. w zakresie tu omawianym, tj. w zakresie wyłączenia spod egzekucji »narzędzi i innych przedmiotów«, może mieć zastosowanie wyłącznie do tych przypadków, gdy dłużnik nie prowadzi przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego. Odmienne wykładnia zakładałaby istnienie sprzeczności w przepisach k.p.c. [...]»⁷⁹⁹. W konsekwencji punkt 4 nie dotyczy dłużnika prowadzącego działalność gospodarczą. Znaczenie ma także, jaki zawód lub jaką działalność wykonuje dłużnik, albowiem ruchomości podlegające wyłączeniu spod egzekucji muszą stanowić podstawę jego utrzymania (np. dłużnik ma wyposażenie warsztatu stolarskiego, bo w wolnych chwilach oddaje się pasji stolarskiej, to nie dotyczą go wyłączenia z egzekucji)⁸⁰⁰. Problemem jest także brak odniesienia do wartości narzędzi i innych przedmiotów⁸⁰¹. Nie sposób bowiem uznać, że takie same ograniczenia egzekucji winny obowiązywać wobec stosunkowo prostych i niedrogich narzędzi, jak i skomplikowanych oraz kosztownych.

1.5.6. Pieniądze niezbędne dla dłużnika i jego rodziny na utrzymanie przez dwa tygodnie - art. 829 pkt 5 k.p.c.

W punkcie 5 ustawodawca rozgranicza sytuację dłużnika w zależności od tego, czy wykonuje on stałą pracę, czy działalność gospodarczą, czy w ogóle nie otrzymuje stałej płacy.

---

⁷⁹⁹ F. Zedler, *Glosa do uchwały SN z 30 maja 1996 r.*, III CZP 56/96, OSP 1997/11/205.

⁸⁰⁰ K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1726.

⁸⁰¹ Pominięte zostaną głębsze rozważania dotyczące terminów „narzędzie” czy „przedmiot”, na potrzeby niniejszego opracowania rozumiane jako ruchomości służące dłużnikowi w celach określonych w przepisie – zob. więcej (dość erystycznie): T. Żal, *Egzekucja z ruchomości* [niepublikowana praca doktorska, online]: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/b348f9f5-0165-407c-84eb-3453d837e6b3/content>, Poznań 2012, s. 56 [dostęp: 3 czerwca 2023 r.].

Jeśli chodzi o dłużnika mającego stałe dochody, ustawodawca poprzez omawiany przepis rozszerzył ochronę z art. 833 k.p.c. (o którym mowa będzie w osobnym podrozdziale), by chronić świadczenia pieniężne już pobrane oraz zgromadzone w inny sposób. W razie zatem dokonania przez komornika zajęcia pieniędzy – gotówki dłużnika, w celu prawidłowego ustalenia zakresu ochrony wynikającej z przepisu art. 829 pkt 5 k.p.c. komornik powinien ustalić, czy dłużnik pobiera periodyczną stałą płacę. Jeżeli dłużnik pobiera przy tym dochody jednocześnie z kilku źródeł, to zgodnie z przepisem art. 835 k.p.c. podstawę obliczenia stanowi suma wszystkich dochodów. Sposób zastosowania omawianego ograniczenia staje się problematyczny w przypadku dłużnika, który pobiera świadczenie ZUS i dodatkowo periodyczną stałą płacę. Inaczej procentowo dokonuje się potrąceń z wynagrodzenia za pracę (zasadniczo 50%), a inaczej ze świadczenia ZUS (zasadniczo 25%). Inna jest też minimalna kwota wolna od zajęcia (szerzej w kolejnych częściach pracy dotyczących egzekucji z wynagrodzenia za pracę i świadczenia emerytalno-rentowego). Nie sposób zatem obliczyć wysokości „kwoty, która odpowiada niepodlegającej egzekucji części płacy za czas do najbliższego terminu wypłaty”. W doktrynie zaproponowano następujące rozwiązanie tego problemu. Otóż jeżeli dłużnik pobiera jednocześnie dochody ze źródeł uprawniających według różnych zasad i przepisów niepodlegających egzekucji, wówczas komornik zobowiązany jest zastosować ograniczenie najkorzystniejsze dla dłużnika⁸⁰².

Omawiany przepis dobrze ilustruje podstawową wadę polskich uregulowań dotyczących ograniczeń egzekucji. Tworzone one były w zupełnie innym systemie społeczno-gospodarczym. Są one zbyt kazuistyczne i przez to nie odpowiadają na potrzeby współczesności. Nie spełniają one przy tym swojego najważniejszego zadania, którym winno być zapewnienie dłużnikowi odpowiedniego minimum koniecznego dla ochrony jego godności, mając jednocześnie na uwadze szeroko rozumiane prawo wierzyciela do sądu oraz przestrzeganie zasady równości wobec prawa.

Sytuacja dłużnika nieotrzymującego stałej płacy i dłużnika, będącego osobą fizyczną wykonującą działalność gospodarczą jest uregulowana inaczej. W razie prowadzenia egzekucji przeciwko osobie mieszczącej się w tych kategoriach komornik nie może zająć pieniędzy niezbędnych dla dłużnika i jego rodziny na utrzymanie przez dwa tygodnie. Również i ten

---

⁸⁰² T. Żal, *Egzekucja z ruchomości* [niepublikowana praca doktorska, online]: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/b348f9f5-0165-407c-84eb-3453d837e6b3/content>, Poznań 2012, s. 59 [dostęp: 3 czerwca 2023 r.]. Autor uzasadnia to następującym argumentem: skoro przepisy regulujące ograniczenia egzekucji mają charakter *ius cogens*, uzasadnione wydaje się zastosowanie argumentacji *a minori od maius*. Argument ten ma zasadniczą wadę logiczną. Nie powinno się bowiem stosować wykładni rozszerzającej w przypadku przepisów szczególnych, co zresztą autor zauważa kilka stron wcześniej.

artykuł przysparza szeregu problemów interpretacyjnych. Pierwszym jest zdefiniowanie pojęcia rodziny. Pomijając rozważania dotyczące definicji rodziny wykraczające poza ramy niniejszej rozprawy, wydaje się, że w kontekście omawianego przepisu należy uznać, iż rodzina to osoby spokrewnione lub niespokrewnione pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące⁸⁰³. Ponadto nie wskazano, jak obliczyć kwotę niezbędną dla dłużnika i jego rodziny. Wydaje się, że należy tu zastosować odpowiednią proporcję ustalanej co roku przez Instytut Pracy i Spraw Społecznych kwoty minimum socjalnego (szerzej na ten temat w części dotyczącej egzekucji z wynagrodzenia za pracę). Jest to bowiem kwota, która powinna zapewnić człowiekowi reprodukcję jego sił życiowych, wychowanie dzieci i podstawowe rozrywki w czasie wolnym⁸⁰⁴.

1.5.7. Przedmioty niezbędne do nauki, papiery osobiste, odznaczenia i przedmioty służące do wykonywania praktyk religijnych oraz przedmioty codziennego użytku - art. 829 pkt 6 k.p.c.

Przedmioty niezbędne do nauki to w szczególności komputer, laptop, książki, zeszyty i instrumenty muzyczne⁸⁰⁵. Nie jest przy tym istotne, czy dłużnik sam z nich korzysta w celach uczenia się, czy też nauczania innych osób⁸⁰⁶. Papiery osobiste i odznaczenia to dokumenty prywatne i urzędowe związane z dłużnikiem i jego rodziną, zwykle nie przedstawiają zresztą wartości handlowej, mają natomiast wartość osobistą. Przedmioty służące do wykonywania praktyk religijnych podlegają wyłączeniu spod egzekucji niezależnie od tego, czy znajdują się w posiadaniu osób fizycznych czy związków wyznaniowych⁸⁰⁷. Muszą jedynie być

---

⁸⁰³ Art. 6 pkt 14 ustawy z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2019 r. poz. 1507) – definicja ta wskazuje na to, że pojęcie rodziny, na gruncie ustawy o pomocy społecznej, ale i omawianego przepisu, należy interpretować szeroko. Nie jest ono bowiem oparte na więzach pokrewieństwa, a na faktycznym związku wspólnoty osób, które razem zmierzają do zaspokojenia własnych potrzeb życiowych: mieszkaniowych, żywnościowych oraz zarobkowych. T. Żal, *Egzekucja z ruchomości* [niepublikowana praca doktorska, online]: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/b348f9f5-0165-407c-84eb-3453d837e6b3/content>, Poznań 2012, s. 54 [dostęp: 3 czerwca 2023 r.].

⁸⁰⁴ Zob. więcej: IPiSS, *O minimum socjalnym i minimum egzystencji* [online]: <https://www.ipiss.com.pl/pion-badawczy-polityki-spoecznej/o-minimum-socjalnym-i-minimum-egzystencji/> [dostęp: 18 maja 2023 r.].

⁸⁰⁵ Obrazowo sens tego przepisu pokazany jest w scenach (52 – 54 minuta) filmu „Komornik” reż. F.Falk. Grany przez A.Chyrę główny bohater – komornik Lucjan Bohme dokonuje zajęcia, służącego dziecku do nauki, akordeonu..

⁸⁰⁶ Podobnie: T. Żal, *Egzekucja z ruchomości* [niepublikowana praca doktorska, online]: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/b348f9f5-0165-407c-84eb-3453d837e6b3/content>, Poznań 2012, s. 59 [dostęp: 3 czerwca 2023 r.]; K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1727.

⁸⁰⁷ T. Żal, *Egzekucja z ruchomości* [niepublikowana praca doktorska, online]: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/b348f9f5-0165-407c-84eb-3453d837e6b3/content>, Poznań 2012, s. 60 [dostęp: 3 czerwca 2023 r.].

wykorzystywane do praktyk religijnych. Podstawą oceny komornika winno być zatem ustalenie wyznania dłużnika i rodzaj obrzędu⁸⁰⁸. Regulacja taka stoi w sprzeczności z przepisem art. 53 ust. 6 Konstytucji, zgodnie z którym nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu lub wyznania.

Wyłączenie to nie dotyczy sytuacji, gdy dłużnik zajmuje się wyrobem lub obrotem dewocjonaliami lub posiada je w celach kolekcjonerskich. W swoim orzecznictwie SN uznał, że wykaz majątku złożony przez przedstawiciela parafii nie musi zawierać przedmiotów służących z samego przeznaczenia do wykonywania praktyk religijnych, tj. szat i naczyń liturgicznych, figur świętych, krzyży itp.⁸⁰⁹

Przepis art. 829 pkt 6 k.p.c. wyłącza spod egzekucji przedmioty codziennego użytku. Zakres pojęciowy przedmiotów codziennego użytku w kontekście tego przepisu nie został określony ani w orzecznictwie, ani w doktrynie. Trzeba uznać, że są to inne niż wskazane w art. 829 pkt 1 ruchomości, które mają istotną wartość użytkową dla dłużnika, a korzyści z ich sprzedaży będą dla wierzyciela znikome z uwagi na brak faktycznej możliwości ich sprzedaży w cenie, która zaspokoiliby roszczenie.

1.5.8. Produkty lecznicze i wyroby medyczne - art. 829 pkt 8 k.p.c.

Przepis art. 829 pkt 8 k.p.c. wprowadzono pod wpływem doniesień medialnych dotyczących postępowań egzekucyjnych prowadzonych przeciwko placówkom ochrony zdrowia. Jak wynika z uzasadnienia projektu ustawy wprowadzającej tę zmianę, ustawodawca dostrzegł powszechny sprzeciw społeczny wywołany takimi postępowaniami⁸¹⁰.

1.5.9. Przedmioty niezbędne ze względu na niepełnosprawność dłużnika i jego rodziny - art. 829 pkt 1 k.p.c.

Do przedmiotów niezbędnych ze względu na niepełnosprawność dłużnika lub członków jego rodziny należy oczywiście zaliczyć wózki inwalidzkie, specjalne łóżka itp. W konkretnych okolicznościach będzie można uznać za taki przedmiot samochód – w przypadku, w którym służy dłużnikowi lub członkowi jego rodziny do dowożenia na leczenie lub rehabilitację.

---

⁸⁰⁸ K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1727.

⁸⁰⁹ Uchwała SN z 17 września 1969 r., III CZP 68/69, Legalis.

⁸¹⁰ Druk sejmowy nr 1925, VI kadencja Sejmu – za: K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1728.

Niepełnosprawność należy definiować poprzez określoną w Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych⁸¹¹ definicję osoby niepełnosprawnej. Zgodnie z art. 1 tego dokumentu: „Do osób niepełnosprawnych zalicza się te osoby, które mają długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, umysłową, intelektualną lub w zakresie zmysłów, co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym, na zasadzie równości z innymi osobami”. Artykuł 13 Konwencji zobowiązuje Państwa do zapewnienia osobom niepełnosprawnym, na zasadzie równości z innymi osobami, skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości, w tym poprzez wprowadzenie dostosowań proceduralnych i dostosowań odpowiednich do ich wieku, w celu ułatwienia skutecznego udziału, we wszelkich postępowaniach prawnych. W tym celu Państwa zobowiązały się popierać odpowiednie szkolenia osób pracujących w wymiarze sprawiedliwości.

Omawiane ograniczenie wynika też z zawartej w przepisie art. 69 Konstytucji zasady ochrony praw osób niepełnosprawnych. Zgodnie z tym przepisem „Osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji”.

1.5.10. Inne

Poza wskazanymi powyżej, na podstawie innych aktów prawnych nie mogą być przedmiotem egzekucji następujące ruchomości:

- 1) muzealia wpisane do inwentarzy muzeów państwowych lub samorządowych (art. 30 ustawy z 21 listopada 1996 r. o muzeach⁸¹²);
- 2) rzeczy ruchome o wartości historycznej, artystycznej lub naukowej wypożyczane z zagranicy na wystawę czasową organizowaną na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, które zostały objęte ochroną prawną przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (art. 31a ust. 5 pkt 2 ustawy z 21 listopada 1996 r. o muzeach);

---

⁸¹¹ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 r., ratyfikowana przez Polskę (Dz.U. z 2012 r. poz. 1169). Konwencja odnosi się do szerokiego spektrum i sfer życia osób niepełnosprawnych. Opiera się na zasadach poszanowania przyrodzonej godności, autonomii, niedyskryminacji, pełnego i skutecznego udziału oraz włączania w społeczeństwo, poszanowania odmienności i akceptacji osób niepełnosprawnych, równości szans, dostępności, równości mężczyzn i kobiet, poszanowania rozwijających się zdolności niepełnosprawnych dzieci, a także poszanowania prawa do zachowania tożsamości. W zakresie praw socjalnych państwa członkowskie uznają prawo osób niepełnosprawnych do ochrony socjalnej. Podstawowym celem Konwencji jest popieranie, ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności przez każdą osobę niepełnosprawną; za: K. Ślęzak [w:] red. M. Safjan, L. Bosek, *Konstytucja RP*, t. 1, Warszawa 2016, s. 1566.

⁸¹² Dz. U. 1997 nr 5 poz. 24.

- 3) ruchomości stanowiące wyposażenie kancelarii komorniczej, do czasu zakończenia jej likwidacji (art. 154 ust. 1 u.k.s.).

W osobnym podrozdziale omówiono ograniczenia w postępowaniach egzekucyjnych prowadzonych przeciwko rolnikom.

2. Egzekucja z nieruchomości

2.1. Uwagi ogólne

Egzekucja z nieruchomości to egzekucja z prawa własności nieruchomości. Przedmiotem egzekucji z nieruchomości w sprawach przeciwko osobom fizycznym jest zwykle nieruchomość służąca zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika. Inaczej mówiąc – jest to na ogół zamieszkała przez dłużnika nieruchomość stanowiąca mieszkanie lub dom.

Gdyby wprowadzić gradację wszystkich dopuszczalnych sposobów egzekucji, z pewnością egzekucję z takiej nieruchomości należałoby uznać za najbardziej uciążliwą dla dłużnika⁸¹³. Zgodnie z przepisem art. 799 § 1 k.p.c.: „Wniosek o wszczęcie egzekucji lub żądanie przeprowadzenia egzekucji z urzędu umożliwia prowadzenie egzekucji według wszelkich dopuszczalnych sposobów, z wyjątkiem egzekucji z nieruchomości. Skierowanie egzekucji do nieruchomości dłużnika oraz składników jego majątku, do których przepisy o egzekucji z nieruchomości stosuje się odpowiednio, jest możliwe tylko na wniosek wierzyciela. Wierzyciel może wskazać wybrane przez siebie sposób albo sposoby egzekucji. Organ egzekucji stosuje sposób egzekucji najmniej uciążliwy dla dłużnika”.

Komornik na każdym etapie postępowania winien kierować się zasadą proporcjonalności, zgodnie z którą jeśli da się osiągnąć zaspokojenie wierzyciela na różne sposoby, to należy wybrać najmniej uciążliwy dla dłużnika⁸¹⁴. Biorąc jednak pod uwagę niską skuteczność egzekucji z ruchomości oraz z wynagrodzenia za pracę (o czym dalej), egzekucja z nieruchomości często pozostaje jedynym potencjalnie skutecznym sposobem egzekucji.

Jak stanowi art. 46 k.c. nieruchomościami są części powierzchni ziemskiej stanowiące odrębny przedmiot własności (grunty), jak też budynki trwale z gruntem związane lub części

---

⁸¹³ W prawie szwajcarskim i austriackim istnieje pojęcie *gradus executionis*, które określa kolejność zajmowania poszczególnych składników majątku tak, aby uciążliwość egzekucji po stronie dłużnika była możliwie jak najmniejsza – zob. więcej: M. Muliński [w:] red. S. Cieślak, *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, Sopot 2022, s. 100.

⁸¹⁴ Zob. więcej: rozdział III część 4.

takich budynków (nieruchomości lokalowe), jeżeli na mocy przepisów szczególnych stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności.

Przepisy kodeksu postępowania cywilnego umożliwiają dwa tryby przeprowadzenia egzekucji z nieruchomości: zwykły i uproszczony. Stosuje się je odpowiednio do ułamkowej części nieruchomości. Zastosowanie trybu zależy od rodzaju nieruchomości, która jest przedmiotem egzekucji. W praktyce oba tryby mogą dotyczyć nieruchomości, która służy zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika. Omówione zatem zostaną, z punktu widzenia praw dłużnika, oba tryby, a także ograniczenia, które wiążą się z faktem, że egzekucję skierowano do nieruchomości zaspokajającej potrzeby mieszkaniowe dłużnika.

Należy zauważyć, że przepisy o egzekucji z nieruchomości stosuje się również do: (1) egzekucji z użytkowania wieczystego; (2) egzekucji z własnościowego prawa do lokalu spółdzielczego; (3) egzekucji ze statków morskich wpisanych do rejestru okrętowego; (4) do sprzedaży przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego.

Egzekucja z nieruchomości jest zaprojektowana przez ustawodawcę w sposób, który czyni ją najdłuższą i najbardziej sformalizowaną metodą egzekucji. Wyróżnić można pięć podstawowych, występujących po sobie etapów egzekucji z nieruchomości: (1) zajęcie, (2) opis i oszacowanie, (3) sprzedaż, (4) przysądzenie własności, (5) podział sumy uzyskanej ze sprzedaży⁸¹⁵. Do 5 lutego 2005 r.⁸¹⁶ możliwy był wyłącznie jeden tryb egzekucji z nieruchomości, obecnie zwany zwykłym. Część doktryny uznaje drugi – uproszczony – tryb egzekucji z nieruchomości za odrębny sposób egzekucji⁸¹⁷. Nie sposób zgodzić się z takim poglądem, jednak wchodzenie w ten spór przekracza ramy niniejszej pracy. Z punktu widzenia praw dłużnika byłoby to zresztą niepotrzebną scholastyką. Ważniejsze jest rozstrzygnięcie, czy zastosowanie konkretnego trybu sprzedaży zależy od wniosku wierzyciela⁸¹⁸. Za prawidłowy

⁸¹⁵ Tak SN w uzasadnieniu postanowienia z 4 stycznia 1973 r., sygn. akt III CRN 344/72, OSCN 1973, nr 7–8, poz. 144; również SN w uzasadnieniu postanowienia z 12 listopada 1997 r., sygn. akt III CZP 55/97, „Prokuratura i Prawo”, nr 2/1998, s. 35.

⁸¹⁶ Weszła wówczas w życie ustawa z 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172 poz. 1804), w której wprowadzono uproszczoną egzekucję z nieruchomości.

⁸¹⁷ Tak m.in. J. Świeczkowski [w:] red. Z. Szczurek, *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, Sopot 2005, s. 922; A. Hrycaj, *Uproszczona egzekucja z nieruchomości – zagadnienia wybrane*, Warszawa 2007, s. 5; J. Łopatowska-Rynkowska, *Uproszczona egzekucja z nieruchomości (uwagi na tle nowego sposobu egzekucji)*, Warszawa 2005, s. 1061.

⁸¹⁸ Niektórzy przedstawiciele doktryny uważają, że wierzyciel we wniosku winien wskazać, czy wybiera uproszczony czy zwykły tryb egzekucji z nieruchomości – tak: J. Świeczkowski, *Uproszczona egzekucja z nieruchomości*, Sopot 2005, s. 21; P. Klecha, M. Jaroch-Wąsowska, *Egzekucja z nieruchomości – praktyczny komentarz*, Sopot 2016, s. 393. Stanowisko to należy uznać jednak za nieprawidłowe. Wskazuje na to literalna treść art. 1013¹ § 1 k.p.c., zgodnie z którym przepisy dotyczące uproszczonej egzekucji z nieruchomości „stosuje się do egzekucji z niezabudowanej nieruchomości gruntowej oraz nieruchomości zabudowanej budynkiem mieszkalnym lub użytkowym, jeżeli w chwili złożenia wniosku o wszczęcie egzekucji nie dokonano zawiadomienia o zakończeniu budowy albo nie wystąpiono z wnioskiem o udzielenie zezwolenia na

uznać należy pogląd, zgodnie z którym to cechy nieruchomości, nie wniosek wierzyciela, determinują zastosowanie konkretnego trybu egzekucji z nieruchomości.

2.2. Egzekucja z nieruchomości w trybie zwykłym

2.2.1. Zajęcie nieruchomości

W przypadku prowadzenia egzekucji z nieruchomości wierzyciel nie ma prawa wyboru komornika określonego w przepisie art. 10 u.k.s. Zgodnie z przepisem art. 921 k.p.c. egzekucja z nieruchomości należy do komornika działającego przy sądzie, w którego okręgu położona jest nieruchomość. Wierzyciel może wybrać komornika, jeżeli nieruchomość położona jest w okręgach kilku sądów, ale jedynie spośród komorników działających przy tych sądach.

Egzekucja z nieruchomości podlega ścisłemu nadzorowi sądu, dlatego też zgodnie z przepisem art. 921¹ k.p.c. o wszczęciu i ukończeniu egzekucji komornik zawiadamia sąd właściwy ze względu na miejsce położenia nieruchomości. O zajęciu nieruchomości komornik zawiadamia także wierzyciela – art. 925 § 3 k.p.c. Dokonując zajęcia nieruchomości, komornik wzywa dłużnika, aby spełnił świadczenie w ciągu dwóch tygodni – pod rygorem przystąpienia do opisu i oszacowania (art. 923 k.p.c.). Na zajęcie dłużnikowi przysługuje skarga na czynności komornika na zasadach ogólnych (art. 767 k.p.c.). Jednocześnie z wezwaniem dłużnika komornik składa do sądu właściwego do prowadzenia księgi wieczystej wniosek o wpis o wszczęciu egzekucji lub (w przypadku braku księgi wieczystej) o wpis do zbioru dokumentów – art. 924 § 1 k.p.c. Sąd wieczystoksięgowy dokonuje wpisu wzmianki w formie ostrzeżenia o wszczęciu postępowania egzekucyjnego w dziale III księgi wieczystej. Sąd wieczystoksięgowy, uwzględniając wniosek komornika o wpis wzmianki o wszczęciu egzekucji, zawiadamia o tym dłużnika. Po zakończeniu egzekucji z nieruchomości komornik ma obowiązek złożyć wniosek

---

użytkowanie”. Z treści przepisu jasno wynika, że to rodzaj nieruchomości determinuje zastosowanie trybu uproszczonego. Tryb ten komornik winien stosować z urzędu, niezależnie od wniosku wierzyciela. W razie zaś wszczęcia egzekucji w trybie zwykłym komornik, po stwierdzeniu, że nieruchomość spełnia kryteria art. 1013¹ § 1 k.p.c., winien postanowieniem dokonać zmiany trybu prowadzonej egzekucji. Argumentację tę wzmacnia brzmienie § 2 tego artykułu, zgodnie z którym przepisy dotyczące uproszczonej egzekucji stosuje się też do części nieruchomości wydzielonych z nieruchomości, które nie spełniają przesłanek z art. 1013¹ § 1 k.p.c. Ponadto, w praktyce, zazwyczaj dopiero w toku postępowania okazuje się, zwykle na etapie opisu i oszacowania, czy nieruchomość spełnia kryteria przewidziane w art. 1013¹ § 1 k.p.c. W momencie wszczęcia postępowania egzekucyjnego w większości przypadków wierzyciel nie zna dokładnego stanu nieruchomości. Dlatego też za właściwe należy uznać stanowisko reprezentowane przez m.in. E. Jaceczko ([w:] red. O.M. Piaskowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie egzekucyjne. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd Polubowny (arbitrażowy)*). Komentarz, Warszawa 2022, s. 523), zgodnie z którym o tym, który tryb jest właściwy, decyduje komornik badając, czy zachodzą przesłanki pozwalające na przeprowadzenie tego trybu, niezależnie od wniosku wierzyciela.

o wykreślenie w księdze wieczystej wpisu o wszczęciu egzekucji lub o usunięciu wniosku o wszczęcie egzekucji ze zbioru dokumentów – art. 924 § 2 k.p.c.

Uczestnikami postępowania oprócz wierzyciela i dłużnika są również osoby, którym przysługują prawa rzeczowe ograniczone lub roszczenia albo prawa osobiste zabezpieczone na nieruchomości, a gdy przedmiotem jest użytkowanie wieczyste – także organ, który zawarł umowę o użytkownię wieczyste (art. 922 k.p.c.). Ponadto uczestnikami egzekucji z nieruchomości w razie egzekucji z ułamkowej jej części są również inni współwłaściciele – art. 1005 k.p.c. Uczestnikiem postępowania, w razie skierowania egzekucji do nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego, jest też małżonek dłużnika. Może on sprzeciwić się zajęciu. O sprzeciwie komornik niezwłocznie zawiadamia wierzyciela, który powinien w terminie tygodniowym wystąpić o nadanie przeciwko małżonkowi dłużnika klauzuli wykonalności, pod rygorem umorzenia egzekucji z zajętej nieruchomości – art. 923¹ § 1 i 2 k.p.c.

Egzekucja z nieruchomości wywołuje skutki wobec wierzyciela, na rzecz którego ją wszczęto. Inny wierzyciel, jeśli chce skierować egzekucję do zajętej nieruchomości, może przyłączyć się do postępowania wszczętego wcześniej i nie może żądać powtórzenia czynności już dokonanych; poza tym ma te same prawa co pierwszy wierzyciel – art. 927 k.p.c. Drugi i następny wierzyciel może przyłączyć się do egzekucji wyłącznie u komornika, który już prowadzi egzekucję z tej nieruchomości. Inaczej mówiąc – tylko jeden komornik może prowadzić egzekucję z jednej nieruchomości. O przyłączeniu się nowego wierzyciela komornik zawiadamia strony, sąd i uczestników postępowania, analogicznie jak przy wszczęciu egzekucji z nieruchomości.

Nieruchomość w stosunku do dłużnika jest zajęta z chwilą doręczenia mu wezwania. W stosunku do dłużnika, któremu nie doręczono wezwania, jak też w stosunku do osób trzecich, nieruchomość jest zajęta z chwilą dokonania wpisu w księdze wieczystej lub złożenia wniosku do zbioru dokumentów. Jednakże w stosunku do każdego, kto wiedział o wszczęciu egzekucji, skutki zajęcia powstają z chwilą, gdy o wszczęciu egzekucji powziął wiadomość – art. 925 § 1 i 2 k.p.c.

Zajęcie obejmuje nieruchomość i to wszystko, co według przepisów prawa rzeczowego stanowi przedmiot obciążenia hipoteką. Pobranie przez dłużnika z góry, przed zajęciem, czynszu najmu za czas dłuższy niż sześć miesięcy licząc od dnia zajęcia, nie zwalnia najemcy lub dzierżawcy od obowiązku zapłaty czynszu do rąk komornika. Zajęcie obejmuje zatem części składowe nieruchomości, jej przynależności, pożytki naturalne i cywilne oraz prawa

wynikające z umów ubezpieczenia dotyczących nieruchomości⁸¹⁹. Rozporządzenie nieruchomością po jej zajęciu nie ma wpływu na dalsze postępowanie. Nabywca może uczestniczyć w postępowaniu w charakterze dłużnika. W takim przypadku czynności egzekucyjne są ważne tak w stosunku do dłużnika, jak i w stosunku do nabywcy – art. 930 § 1 k.p.c. Nieważne jest rozporządzenie przedmiotami podlegającymi zajęciu razem z nieruchomością, jak również jej obciążanie, oraz rozporządzanie opróżnionym miejscem hipotecznym – art. 930 § 2 i 3 k.p.c. Oddanie nieruchomości w użyczenie, leasing, najem lub dzierżawę jest bezskuteczne wobec nabywcy nieruchomości w egzekucji – art. 930 § 4 k.p.c.

Kwestię zarządu nieruchomością regulują przepisy art. 931 k.p.c. Podobnie jak w przypadku egzekucji z ruchomości, tak i tutaj zasadą jest, że zajęta nieruchomość pozostawia się w zarządzie dłużnika – art. 931 § 1 k.p.c. Zmiany zarządu, na wniosek wierzyciela, komornika lub z urzędu⁸²⁰, dokonuje sąd w drodze postanowienia, jeśli uzna, że prawidłowe sprawowanie zarządu tego wymaga – § 2. Jeżeli dłużnik, któremu odjęto zarząd, w chwili zajęcia korzystał z pomieszczeń w zajętej nieruchomości, należy mu je pozostawić. Sąd może jednak na wniosek wierzyciela zarządzić odebranie pomieszczeń, jeżeli dłużnik lub jego domownik przeszkadza zarządcy w wykonywaniu zarządu. Zarządca może zatrudnić dłużnika i jego rodzinę za wynagrodzeniem, które ustali sąd – § 4. Jeżeli zarządca przy obejmowaniu zarządu napotyka przeszkody, komornik na polecenie sądu wprowadza go w zarząd nieruchomości. Polecenie sądu powinno być wydane w formie postanowienia. Zaskarżalność takiego postanowienia jest przedmiotem kontrowersji. W opinii SN, z którą trudno się zgodzić, od postanowienia odwołującego i ustanawiającego innego zarządcę nieruchomości przysługuje apelacja⁸²¹. Właściwy do wydania postanowienia jest sąd sprawujący nadzór nad postępowaniem egzekucyjnym z nieruchomości. Z wnioskiem o wydanie postanowienia

---

⁸¹⁹ Sumy należne z tytułu umowy ubezpieczenia nieruchomości z chwilą jej zajęcia traktowane są z mocy art. 966 k.p.c. w całości jako świadczenie związane z tą nieruchomością, przysługujące jej nabywcy, a przepis art. 831 § 1 pkt 5 k.p.c. nie ma tu zastosowania – wyrok SN z 19 września 2007 r., II CSK 252/07, Legalis.

⁸²⁰ Wyrok SN z 14 czerwca 1973 r., I CR 250/73, OSNCP 1974, nr 6, poz. 110.

⁸²¹ Z całą pewnością na takie postanowienie nie przysługuje zażalenie. Zgodnie z art. 767⁴ § 1 k.p.c. w postępowaniu egzekucyjnym postanowienia sądu podlegają zaskarżeniu w przypadku takiego wskazania przez ustawę. Sąd Najwyższy w uchwale z 27 lutego 2008 r. (III CZP 149/07, Legalis) uznał jednak, że apelacja od takiego postanowienia przysługuje na zasadach ogólnych na podstawie art. 518 k.p.c., jako od postanowienia co do istoty sprawy. Pełne krytyczne odniesienie się do uzasadnienia tej uchwały SN przekracza cel niniejszej pracy. Skrótkowo rzecz ujmując, uznanie przez SN omawianego postanowienia za postanowienie co do istoty sprawy jest wysoce dyskusyjne. Ponadto nowelizacją z 5 lutego 2005 r. ustawodawca uchylił art. 932 k.p.c., który umożliwiał zaskarżenie postanowienia zmieniającego zarząd. Uznał bowiem, jak sądzę słusznie, że możliwość zażalenia wprowadza nadmierny formalizm postępowania i stoi w sprzeczności z celami postanowienia dotyczącego zmiany zarządu, którymi są ochrona interesu stron postępowania egzekucyjnego – wierzyciela i dłużnika.

najczęściej występuje zarządca⁸²², jednak złożyć go mogą także inne osoby: wierzyciel, uczestnicy postępowania, a nawet dłużnik⁸²³. Postanowienie może też zostać wydane z urzędu⁸²⁴, po powzięciu przez sąd informacji o wystąpieniu przeszkód przy obejmowaniu zarządu bądź na wniosek komornika.

Jako że sprawowanie zarządu nad nieruchomością przez osobę inną niż dłużnik związane jest zwykle z kosztami, sąd oddali wniosek o ustanowienie innego zarządcy, jeżeli na pokrycie tych kosztów nie wystarczają dochody bieżące uzyskiwane z nieruchomości, a wnioskodawca nie złoży w ciągu tygodnia kwoty wyznaczonej przez sąd – art. 931 § 3 k.p.c.

Po ustanowieniu zarządcy komornik wzywa wskazane przez wierzyciela osoby, aby przypadające od nich tak zaległe, jak i przyszłe świadczenia, które stanowią dochód z nieruchomości, uiszczały do rąk zarządcy. W wezwaniu należy uprzedzić, że uiszczenie do rąk dłużnika będzie bezskuteczne w stosunku do wierzyciela – art. 934 k.p.c. Zgodnie z przepisem art. 935 k.p.c., który określa obowiązki zarządcy, obowiązany jest on wykonywać czynności potrzebne do prowadzenia prawidłowej gospodarki. Zarządca odpowiada za szkodę wyrządzoną na skutek nienależytego wykonywania obowiązków – art. 938 § 1 k.p.c. Ma prawo pobierać zamiast dłużnika wszelkie pożytki z nieruchomości, spieniężać je w granicach zwykłego zarządu oraz prowadzić sprawy, które przy wykonywaniu takiego zarządu okażą się potrzebne. W sprawach wynikających z zarządu nieruchomością zarządca może pozywać i być pozywany. Zarządcy wolno przy tym zaciągać tylko takie zobowiązania, które mogą być zaspokojone z dochodów z nieruchomości i są gospodarczo uzasadnione. Czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu zarządca może wykonywać tylko za zgodą stron, a przy jej braku – za zezwoleniem sądu, który przed wydaniem postanowienia wysłucha wierzyciela, dłużnika i zarządcę, chyba że zwłoka groziłaby szkodą.

W myśl art. 936 k.p.c. zarząd nie ma wpływu na umowy najmu lub dzierżawy obowiązujące w chwili jego ustanowienia. Zarządcy wolno jednak wypowiadać tego rodzaju umowy z zachowaniem obowiązujących przepisów oraz zawierać umowy na czas przyjęty przez zwyczaj miejscowy. Do wydzierżawiania nieruchomości wymagana jest zgoda stron, a w przypadku jej braku – zezwolenie sądu. Ponadto zarządca zobowiązany jest składać sądowi w wyznaczonych terminach, co najmniej raz w roku oraz po ukończeniu zarządu, sprawozdania ze swych czynności, jak również udokumentowane sprawozdania rachunkowe. Sąd po

---

⁸²² M. Łochowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217. Tom II*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Legalis.

⁸²³ Ibid.

⁸²⁴ Wyrok SN z 14 czerwca 1973 r., sygn. akt I CR 250/73, OSNCP 1974, nr 6, poz. 110.

wysłuchaniu wierzycieli, dłużnika i zarządcy oraz po rozpatrzeniu sprawozdań, a zwłaszcza przedstawionych w nich pozycji rachunkowych, zatwierdza sprawozdania zarządcy albo odmawia ich zatwierdzenia w całości lub w części. Na postanowienie sądu w przedmiocie zatwierdzenia sprawozdania przysługuje zażalenie – art. 937 k.p.c. Zarządca, który bez usprawiedliwionej przyczyny nie złożył w oznaczonym terminie przepisanego sprawozdania lub nie wykonał innych wydanych przez sąd poleceń, może być skazany na grzywnę – art. 938 § 2 k.p.c.

Jak wspomniano, zarządcy, który nie jest dłużnikiem, przysługuje wynagrodzenie oraz zwrot wydatków. Zarządcy, który jest dłużnikiem, nie należy się wynagrodzenie; może on tylko pokrywać z pożytków z nieruchomości najkonieczniejsze potrzeby własne i rodziny w rozmiarze, jaki oznaczy sąd, oraz swoje wydatki związane z zarządem – art. 839 § 2 k.p.c. W pozostałych przypadkach może on żądać wynagrodzenia oraz zwrotu wydatków, które w związku z zarządem poniósł z własnych funduszy. Wysokość wynagrodzenia sąd określi odpowiednio do nakładu pracy i dochodowości nieruchomości. Roszczeń o wynagrodzenie za sprawowanie zarządu i o zwrot poniesionych w związku z zarządem wydatków nie można dochodzić powództwem. Zarządca traci roszczenia, jeżeli ich nie zgłosił w ciągu miesiąca po ustąpieniu z zarządu lub po jego ustaniu – art. 839 § 1 i 4 k.p.c.

Zgodnie z art. 940 k.p.c. z dochodów z nieruchomości zarządca pokrywa bezpośrednio konieczne wydatki, połączone z zarządem, w następującej kolejności:

- 1) koszty egzekucji w postaci wynagrodzenia w ustalonej przez sąd wysokości oraz zwrot własnych wydatków;
- 2) bieżące należności pracowników zatrudnionych w nieruchomości lub w przedsiębiorstwach znajdujących się na niej i należących do dłużnika;
- 3) bieżące należności podatkowe z nieruchomości oraz bieżące należności z tytułu ubezpieczenia społecznego pracowników wymienionych w pkt 2;
- 4) zobowiązania związane z wykonywaniem zarządu;
- 5) należności z tytułu ubezpieczenia nieruchomości, jej przynależności i pożytków.

Nadwyżki dochodów uzyskane po pokryciu wydatków zarządca przekazuje, nie rzadziej niż raz w roku, komornikowi, który pokrywa z nich przypadające w toku zarządu należności wierzycieli alimentacyjnych – art. 940 § 2 k.p.c. Kwotę pozostałą po zaspokojeniu należności, o których mowa w art. 940 § 2, za czas do dnia przejścia własności nieruchomości na nabywcę, komornik składa na rachunek depozytowy ministra finansów. Nadwyżka ta wchodzi w skład sumy uzyskanej w egzekucji. Jeżeli egzekucja ulega umorzeniu, nadwyżkę tę otrzymuje dłużnik.

2.2.2. Oszacowanie nieruchomości

Opis i oszacowanie stanowi drugie stadium egzekucji z nieruchomości. Po upływie terminu określonego w wezwaniu dłużnika do zapłaty długu komornik na wniosek wierzyciela dokonuje opisu i oszacowania zajętej nieruchomości – art. 942 k.p.c. Wniosek taki może być zawarty już w pierwotnym wniosku o wszczęcie egzekucji lub zgłoszony później. Niezłożenie wniosku w ciągu 6 miesięcy od zajęcia nieruchomości będzie skutkować umorzeniem egzekucji z nieruchomości z urzędu na podstawie art. 824 § 1 pkt 4 k.p.c. Nie dotyczy to jednak postępowań egzekucyjnych w sprawach o alimenty⁸²⁵. W tego rodzaju postępowaniach zgodnie z art. 1086 § 5 k.p.c. jeżeli wierzyciel w terminie roku od daty wezwania nie dokonał czynności potrzebnej do dalszego prowadzenia postępowania albo w terminie trzech lat od dnia zawieszenia postępowania nie zażądał jego podjęcia, postępowanie umarza się w całości lub w części z urzędu.

Sposób przeprowadzenia opisu i oszacowania regulują przepisy k.p.c. oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 5 sierpnia 2016 r. w sprawie szczegółowego sposobu przeprowadzenia opisu i oszacowania nieruchomości⁸²⁶. Protokół opisu i oszacowania jest dokumentem, który w szczegółowy sposób opisuje nieruchomość, a jego nieodzowną częścią winien być operat szacunkowy sporządzony przez biegłego.

Jak stanowi § 1 rozporządzenia, komornik w celu sporządzenia opisu nieruchomości przeprowadza jej oględziny. Niezgodne z procedurą jest sporządzanie protokołu opisu i oszacowania wyłącznie na podstawie operatu szacunkowego biegłego. Komornik z urzędu ustala fakty, które mają znaczenie dla dokładnego określenia położenia nieruchomości, jej rodzaju, przeznaczenia, stanu i wartości. Jak stanowi § 2 rozporządzenia, zawarty w protokole „opis nieruchomości w sposób przejrzysty określa nieruchomość, jej rodzaj i stan przez wymienienie wszystkich ustalonych danych, o których mowa w art. 947 § 1 pkt 1–6, 8 i 9 oraz § 1¹ ustawy z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, w tym informacji o wpisie nieruchomości do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków na podstawie ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2014 r. poz. 1446 oraz z 2015 r. poz. 397, 774 i 1505) oraz o przeznaczeniu terenu zgodnie z planem zagospodarowania przestrzennego, o którym mowa w art. 15 ustawy z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2016 r. poz. 778, 904 i 961)”.

---

⁸²⁵ Zob. więcej w części dot. egzekucji w sprawie o alimenty.

⁸²⁶ Dz.U. z 2016 r. poz. 1263.

W § 2 i 3 rozporządzenia czytamy: „W opisie nieruchomości wskazuje się też sposób dostępu nieruchomości gruntowej do drogi publicznej oraz dostępność urządzeń infrastruktury technicznej, znajdujące się na nieruchomości budynki lub inne urządzenia, w opisie nieruchomości podaje się, w miarę możliwości, rok ich budowy, stan, rodzaj konstrukcji i materiału budowlanego, liczbę kondygnacji, wyposażenie w instalacje i urządzenia, sposób i jakość ich wykonania i sposób użytkowania. W opisie nieruchomości podaje się źródło informacji o stwierdzonych prawach i obciążeniach”. Paragrafy 4, 5, 6 i 8 określają szczegółowo sposób postępowania komornika w sprawach, których przedmiotem jest nieruchomość rolna, jeśli zajęto kilka nieruchomości stanowiących całość gospodarczą, jeśli dane w KW lub ewidencji gruntów nie odpowiadają stanowi rzeczywistemu oraz jeżeli sprzedaż nieruchomości podlega opodatkowaniu VAT⁸²⁷.

Do oszacowania nieruchomości komornik obligatoryjnie powołuje biegłego, którego operat szacunkowy jest podstawą oszacowania nieruchomości – art. 948 § 1 k.p.c.⁸²⁸ Powołanie biegłego nie jest jednak konieczne w dwóch przypadkach. Po pierwsze, gdy nieruchomość została wyceniona w operacie szacunkowym sporządzonym na potrzeby obrotu rynkowego w okresie roku przed terminem opisu i oszacowania nieruchomości, jeżeli jego treść odpowiada wymogom oszacowania nieruchomości w egzekucji z nieruchomości – art. 948 § 1 zd. 3 k.p.c. I po drugie, jeżeli wniosek o wszczęcie nowej egzekucji złożono do tego samego komornika w terminie trzech lat od daty umorzenia egzekucji, w toku której dokonano opisu i oszacowania nieruchomości. W takim przypadku nowego oszacowania dokonuje się tylko na wniosek wierzyciela lub dłużnika – art. 948 § 1¹ k.p.c. Dłużnik może złożyć taki wniosek w terminie dwóch tygodni od daty doręczenia mu wezwania do zapłaty, o czym należy go pouczyć przy doręczeniu wezwania. Przy tym w toku nowej egzekucji od sporządzenia protokołu opisu i oszacowania nieruchomości można odstąpić wyłącznie w przypadku, jeżeli od dnia przeprowadzenia poprzedniego opisu i oszacowania minął mniej niż rok, a w okresie tym nie

---

⁸²⁷ W praktyce istnieje problem z ustalaniem istnienia obowiązku podatkowego VAT. Wynika to przede wszystkim z braku synchronizacji przepisów prawa podatkowego z przepisami kodeksu postępowania cywilnego – zob. więcej: T. Chojnacki, *Główne przyczyny trudności w praktycznej realizacji obowiązków komornika sądowego jako płatnika podatku od towarów i usług*, „Annales Universitatis Mariae Curie – Skłodowska, Lublin 2016.

⁸²⁸ Celem sporządzenia operatu szacunkowego w rozumieniu art. 156 ust. 3 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami jest dokonanie oszacowania nieruchomości. Dodanie tej zmiany do treści art. 948 k.p.c. ustawą z 9 marca 2023 r. (Dz.U. z 2023 r. poz. 614), która weszła w życie 1 lipca 2023 r. miało na celu skorelowanie przepisów k.p.c. z treścią ustawy o gospodarce nieruchomościami. W poprzednim stanie prawnym nie było jasne, czy przeprowadzenie licytacji nieruchomości po upływie 12 miesięcy od sporządzeniu operatu szacunkowego, co jest normą w przeciętnym postępowaniu egzekucyjnym, było zgodne z art. 156 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, zgodnie z którym operat szacunkowy może być wykorzystywany do celu, dla którego został sporządzony, przez okres 12 miesięcy od daty jego sporządzenia, chyba że wystąpiły zmiany uwarunkowań prawnych lub istotne zmiany czynników, o których mowa w art. 154 ustawy.

zaszły zmiany w stanie nieruchomości. Zgodnie z § 7 rozporządzenia biegły sporządza operat szacunkowy w terminie wyznaczonym przez komornika, w praktyce – zwykle trzech miesięcy. Komornik z ważnej przyczyny może przedłużyć termin wyznaczony biegłemu. Jest wprawdzie możliwa sprzedaż nieruchomości bez oszacowania przez biegłego, dotyczy to jednak uproszczonej egzekucji z nieruchomości. W trybie zwykłym sprzedaż nieruchomości nie jest możliwa bez operatu szacunkowego.

Zgodnie z art. 945 § 1 k.p.c. o terminie opisu i oszacowania komornik zawiadamia znanych mu uczestników. Zawiadomienie i obwieszczenie powinny być dokonane nie później niż na dwa tygodnie przed rozpoczęciem opisu.

Ponadto komornik wzywa przez obwieszczenie publiczne w budynku sądowym oraz na stronie internetowej Krajowej Rady Komorniczej uczestników, o których nie ma wiadomości, oraz inne osoby, które roszczą sobie prawa do nieruchomości i przedmiotów razem z nią zajętych, aby przed ukończeniem opisu i oszacowania zgłosiły swoje prawa.

Jeżeli opis i oszacowanie nie zostały ukończone w terminie podanym w zawiadomieniu, komornik o fakcie ukończenia opisu i oszacowania zawiadomi znanych mu uczestników. Podmiot obowiązany do udostępnienia obwieszczenia usuwa je niezwłocznie po upływie wskazanego w obwieszczeniu terminu opisu i oszacowania – art. 945 § 4 k.p.c.

Istotne z punktu widzenia zabezpieczenia praw dłużnika jest to, że w oszacowaniu poza wartością całej nieruchomości należy podać osobno wartość przynależności i pożytków, a także części nieruchomości, która może zostać wydzielona celem wystawienia jej oddzielnie na licytację. Wartości powyższe należy podać zarówno z uwzględnieniem, jak i bez uwzględnienia praw, które pozostają w mocy bez zaliczenia na cenę nabycia, oraz wartości praw nieokreślonych sumą pieniężną obciążających nieruchomość, w szczególności świadczeń z tytułu takich praw – art. 948 § 2 k.p.c.

Ponadto zgodnie z § 3 tego artykułu protokół opisu i oszacowania objąć powinien z osobna każdą nieruchomość stanowiącą przedmiot egzekucji, jeżeli jest ona wpisana do odrębnej księgi wieczystej lub prowadzony jest dla niej odrębny zbiór dokumentów. Jeżeli jednak postępowania egzekucyjne toczące się co do kilku nieruchomości tego samego dłużnika, wpisanych do oddzielnych ksiąg wieczystych lub dla których prowadzone są odrębne zbiory dokumentów, połączone zostały w jedno postępowanie, to w przypadku gdy nieruchomości te stanowią całość gospodarczą, należy opisać i oszacować tę całość oraz każdą z nieruchomości z osobna.

Zgodnie z art. 949 k.p.c. jeżeli zgłoszono prawa osób trzecich do nieruchomości, budowli lub innych urządzeń, przynależności lub pożytków albo gdy rzeczy takie znajdują się

we władaniu osób trzecich, osobno oznacza się wartość rzeczy spornej, osobno wartość całości po wyłączeniu tej rzeczy, wreszcie osobno wartość całości tak z uwzględnieniem, jak i bez uwzględnienia praw, które pozostają w mocy bez zaliczenia na cenę nabycia, oraz wartości praw nieokreślonych sumą pieniężną, obciążających nieruchomości, w szczególności świadczeń z tytułu takich praw.

Dodatkowo zgodnie z art. 951 k.p.c. jeżeli w stanie nieruchomości pomiędzy sporządzeniem opisu i oszacowania a terminem licytacyjnym zajdą istotne zmiany, na wniosek wierzyciela lub dłużnika może nastąpić dodatkowy opis i oszacowanie⁸²⁹. Na postanowienie sądu oddalające skargę na czynność komornika polegającą na oddaleniu wniosku o sporządzenie dodatkowego opisu i oszacowania nie przysługuje zażalenie⁸³⁰.

Zgodnie z art. 950 k.p.c. czynność komornika w postaci opisu i oszacowania podlega zaskarżeniu w terminie dwóch tygodni, który liczy się od dnia jego ukończenia. Jeżeli opis i oszacowanie nie zostały ukończone w terminie podanym w zawiadomieniu, termin do zaskarżenia liczy się od dnia doręczenia uczestnikowi zawiadomienia. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie.

2.2.3. Sprzedaż nieruchomości

Zasadniczym sposobem sprzedaży nieruchomości jest licytacja. Wyjątkowo inny tryb sprzedaż możliwy jest w toku uproszczonej egzekucji z nieruchomości. W trybie zwykłym odstępstwo od zasady licytacji przewidziane jest wobec licytacji nieruchomości wchodzącej w skład gospodarstwa rolnego. Zgodnie z art. 958 k.p.c. współwłaściciel takiej nieruchomości, który nie jest dłużnikiem osobistym, ma prawo do trzeciego dnia przed licytacją do przejęcia nieruchomości na własność w cenie nie niższej od sumy oszacowania. Współwłaściciel taki może również przejąć nieruchomość rolną na własność po licytacji, do której nikt nie przystąpił – art. 982 § 1 k.p.c.. Ostatnim wyjątkiem jest możliwość przejęcia przez wierzyciela hipotecznego spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu za cenę nie niższą od trzech czwartych sumy oszacowania, czyli ceny wywołania, jeżeli nikt nie przystąpił do przetargu.

Podobnie jak w przypadku ruchomości, licytacja nieruchomości może odbyć się tradycyjnie lub elektronicznie. Zgodnie z art. 974 k.p.c. przedmiotem przetargu jest

---

⁸²⁹ Zgodnie z postanowieniem SN z 4 lutego 1977 r. (III CRN 239/76, Legalis) upływ czasu nie jest powodem, dla którego należy wykonać dodatkowy opis i oszacowanie nieruchomości. Przez zmiany w stanie nieruchomości należy rozumieć zmiany wartości rynkowej wartości nieruchomości niezależnie od tego, z jakich przyczyn wynikają – postanowienie SN z 23 kwietnia 1998 r., I CKN 639/97, Legalis.

⁸³⁰ Uchwała SN z 22 maja 2013 r., III CZP 28/13, OSCN 2014, nr 1, poz. 3.

nieruchomość według stanu objętego opisem i oszacowaniem, z uwzględnieniem zmian podanych do wiadomości przez komornika na terminie licytacyjnym. Na wniosek wierzyciela lub dłużnika zgłoszony nie później niż podczas opisu i oszacowania, jak również z urzędu może być wystawiona na licytację wydzielona część zajętej nieruchomości, której cena wywołania wystarcza na zaspokojenie wierzyciela egzekwującego – art. 946 k.p.c. O wydzieleniu rozstrzyga komornik po oszacowaniu nieruchomości. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie. W razie wydzielenia części dalsze postępowanie co do reszty nieruchomości będzie zawieszone do czasu ukończenia licytacji wydzielonej części nieruchomości. Wydzielenie części nieruchomości odnosi się do przypadków, gdy możliwe jest, z uwagi na fizyczną strukturę nieruchomości, wydzielenie jej części; zwykle wtedy, gdy nieruchomość podzielona jest na kilka działek. Nie jest jednak jasne przyjęcie przez ustawodawcę tak rygorystycznego terminu, w którym możliwe jest złożenie wniosku by wystawić na licytację wydzieloną część nieruchomości. W praktyce od terminu opisu i oszacowania do licytacji mija nierzadko kilka miesięcy lub nawet więcej niż rok. W tym czasie w toku postępowania egzekucyjnego mogą wystąpić okoliczności, które uzasadniałyby ograniczenie przedmiotu egzekucji do części nieruchomości⁸³¹. Wydaje się, że stanowi to przesadny formalizm i nie jest zgodne z zasadą ochrony dłużnika przed nadmiernym obciążeniem. Nie ma bowiem żadnego uzasadnienia, żeby o wydzieleniu nieruchomości na potrzeby jej sprzedaży, jeśli jest to oczywiście możliwe fizycznie, nie można było decydować przed samym wyznaczeniem terminu licytacji, szczególnie w przypadkach, gdy suma oszacowania części nieruchomości dłużnika wystarcza na zaspokojenie wierzyciela. Ponadto zdarza się też, że ze względu na możliwość uzyskania wyższej ceny – w interesie dłużnika i wierzyciela – racjonalne byłoby sprzedawanie nieruchomości w częściach po kolei, zamiast jednorazowo w całości⁸³².

W trybie zwykłym sprzedaż nieruchomości odbywa się w drodze licytacji publicznej – art. 952 zd. 1 k.p.c. Termin licytacji nie może być wyznaczony wcześniej niż po pływie dwóch tygodni po uprawomocnieniu się opisu i oszacowania ani też przed uprawomocnieniem się wyroku, na podstawie którego wszczęto egzekucję – art. 952 zd. 2 k.p.c.

O terminie licytacji komornik zawiadamia przez publiczne obwieszczenie, które zgodnie z art. 954 k.p.c. doręcza uczestnikom postępowania, organowi gminy, urzędowi skarbowemu miejsca położenia nieruchomości oraz organom ubezpieczeń społecznych z

---

⁸³¹ Np. w jakiejś części skuteczne okazałoby się zajęcie wierzytelności, dzięki któremu wystarczyłaby sprzedaż części nieruchomości dłużnika.

⁸³² Nieruchomość podzielona na mniejsze działki znajduje zwykle większą liczbę potencjalnych nabywców niż jedna duża nieruchomość. Ocena zależy oczywiście od konkretnego przypadku.

wezwaniami, aby najpóźniej w terminie licytacji zgłosiły zestawienie podatków i innych danin publicznych należnych do dnia licytacji. Ponadto zgodnie z art. 955 § 1 k.p.c. obwieszczenie o licytacji należy co najmniej dwa tygodnie przed jej terminem ogłosić publicznie na stronie internetowej oraz tablicy ogłoszeń sądu sprawującego nadzór nad egzekucją z nieruchomości, w lokalu organu gminy właściwego ze względu na miejsce położenia nieruchomości oraz na stronie internetowej Krajowej Rady Komorniczej. Dodatkowo na wniosek i koszt strony komornik może zarządzić ogłoszenie również w inny wskazany przez nią sposób, w szczególności w dzienniku lub czasopiśmie poczytnym w danej miejscowości. W ogłoszeniu tym podaje się oznaczenie nieruchomości, czas i miejsce licytacji, sumę oszacowania i cenę wywołania oraz wysokość rękojmi, jaką licytant powinien złożyć.

W związku z tym, że egzekucja z nieruchomości podlega nadzorowi sądu, to zgodnie z art. 960 k.p.c. komornik po dokonaniu obwieszczeń, przed licytacją, przedstawia akta sądowi. Ten zaś w razie spostrzeżenia niedokładności lub wadliwości postępowania poleci komornikowi ich usunięcie.

Licytacja odbywa się publicznie w obecności i pod nadzorem sędziego albo referendarza sędziego, a jej przebieg utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk – art. 972 k.p.c. Zgodnie z art. 986 k.p.c. skargę na czynności komornika w toku licytacji aż do zamknięcia przetargu zgłasza się ustnie sędziemu albo referendarzowi sądowemu nadzorującemu licytację, który rozstrzyga ją natychmiast. Stawienie się jednego licytanta jest wystarczające do przeprowadzenia licytacji – art. 976 § 2 k.p.c.

Aby przystąpić do licytacji, należy złożyć rękojmię w wysokości jednej dziesiątej części sumy oszacowania, najpóźniej w dniu poprzedzającym przetarg⁸³³. Rękojmię złożoną przez licytanta, któremu udzielono przybicia, zatrzymuje się i podlega ona zaliczeniu na poczet ceny nabycia. Pozostałym licytantom rękojmię się zwraca – art. 963 k.p.c. Licytant traci rękojmię, jeżeli nie wpłaci w terminie reszty ceny nabycia. Wówczas skutki przybicia wygasają, z rękojmi pokrywa się koszty egzekucji związane ze sprzedażą, a jej reszta wchodzi w skład sumy uzyskanej w egzekucji albo – gdy egzekucja zostanie umorzona – staje się dochodem Skarbu Państwa – art. 969 k.p.c. Od nabywcy zwolnionego z obowiązku składania rękojmi ściąga się ją w omawianym przypadku w trybie egzekucji należności sądowych.

Licytantami, zgodnie z art. 976 k.p.c., nie mogą być dłużnik, komornik, ich małżonkowie, dzieci, rodzice i rodzeństwo oraz osoby obecne na licytacji w charakterze

---

⁸³³ Przepisy k.p.c. przewidują kategorię osób, które nie są zobowiązane do wpłaty rękojmi (art. 964 k.p.c.), jednak dokładna analiza tych regulacji przekracza ramy niniejszej pracy. Zwolnienie dotyczy osób, którym przysługuje prawo ujawnione w opisie i oszacowaniu. Z uprawnienia tego zazwyczaj korzystają wierzyciele.

urzędowym, licytant, który nie wykonał warunków poprzedniej licytacji, oraz osoby, które mogą nabyć nieruchomość tylko za zezwoleniem organu państwowego, a zezwolenia tego nie przedstawiły. Jeśli należność wierzyciela wraz z kosztami zostanie uiszczona przed zamknięciem przetargu, komornik umorzy egzekucję – art. 981 k.p.c. Przepisy przewidują dwa terminy licytacji, przy czym drugi wyznaczany jest na wniosek wierzyciela, jeżeli pierwsza licytacja nie doszła do skutku z uwagi na brak nabywców⁸³⁴. Cena wywołania na pierwszej licytacji wynosi trzy czwarte, zaś na drugiej – dwie trzecie ceny oszacowania (art. 965 k.p.c. i 983 k.p.c.).

Przetarg odbywa się ustnie i jest prowadzony przez komornika. Komornik ustala wysokość postąpienia, które nie może wynosić mniej niż jeden procent ceny wywołania. Cena zaoferowana przez nabywcę przestaje wiązać, gdy inny licytant zaoferuje cenę wyższą – art. 978 k.p.c.

Na etapie licytacji dłużnikowi przysługują dwa ważne uprawnienia. Zgodnie z art. 975 k.p.c. dłużnik ma prawo wskazać kolejność, w jakiej ma być przeprowadzony przetarg w przypadku, gdy sprzedanych ma być kilka nieruchomości lub kilka części jednej nieruchomości. Drugie to obowiązek komornika wstrzymania przetargu, jeśli cena uzyskana ze sprzedanych już nieruchomości wystarcza na zaspokojenie wierzyciela egzekwującego i kosztów egzekucyjnych.

Komornik zamyka przetarg po ustaniu postąpień. Uprzedza przy tym obecnych, że po trzecim obwieszczeniu dalsze postąpienia nie będą przyjęte, obwieści trzykrotnie ostatnio zaoferowaną ceną i wymieni licytanta, który zaoferował najwyższą cenę – art. 980 k.p.c.

Jeżeli pierwsza licytacja nie dojdzie do skutku, komornik na wniosek wierzyciela wyznacza drugą. Termin drugiej licytacji podlega analogicznym regułom co do obwieszczenia jak pierwszej. Zgodnie z art. 984 k.p.c. jeżeli także na drugiej licytacji nikt nie przystąpi do przetargu, wierzyciel ma prawo przejęcia nieruchomości na własność w cenie nie niższej od dwóch trzecich części sumy oszacowania⁸³⁵. Wniosek o przejęcie nieruchomości wierzyciel powinien złożyć w ciągu tygodnia po licytacji. Jeżeli kilku wierzycieli złożyłoby wniosek o przejęcie, pierwszeństwo przysługuje temu, kto zaoferował wyższą cenę, a przy równych cenach – temu, czyja należność jest większa.

---

⁸³⁴ Oraz jeżeli przedmiotem egzekucji jest nieruchomość rolna, a jej współwłaściciel niebędący dłużnikiem osobistym nie złożył wniosku o przejęcie nieruchomości na własność.

⁸³⁵ Jeżeli przedmiotem egzekucji jest nieruchomość rolna, stosuje się art. 982 k.p.c., zmieniając możliwość przejęcia za cenę dwóch trzecich sumy oszacowania. Gdyby osoby określone w art. 982 k.p.c. nie skorzystały z prawa przejęcia nieruchomości rolnej, prawo przejęcia takiej nieruchomości ma także wierzyciel egzekwujący i hipoteczny.

Jeżeli po drugiej licytacji żaden z wierzycieli nie przejął nieruchomości na własność, komornik z urzędu umarza postępowanie egzekucyjne z nieruchomości. Nową egzekucję z tej nieruchomości wszcząć można, na rzecz tych samych wierzycieli, dopiero po upływie sześciu miesięcy od daty drugiej licytacji.

Po zamknięciu przetargu rolę organu egzekucyjnego przejmuje sąd, który udziela przybicia, a po zapłacie przez licytanta reszty ceny nabycia – wydaje postanowienie o przysądzeniu własności – art. 980 k.p.c. i nast. oraz 988 k.p.c. i nast.⁸³⁶

Nowa forma sprzedaży nieruchomości została wprowadzona do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego ustawą z 28 maja 2021⁸³⁷. Zgodnie z art. 986¹ § 1 k.p.c. do sprzedaży nieruchomości w drodze elektronicznej stosuje się przepisy dotyczące „tradycyjnej” formy sprzedaży, z odrębnościami zawartymi w dodanym rozdziale k.p.c.

Elektroniczna sprzedaż nieruchomości przeprowadzana jest na wniosek wierzyciela. Komornik ma obowiązek w terminie tygodnia od otrzymania wniosku wierzyciela o przeprowadzenie sprzedaży nieruchomości w formie elektronicznej zawiadomić dłużnika o wniosku wierzyciela o przeprowadzenie sprzedaży nieruchomości w formie elektronicznej – 986¹ § 1 k.p.c. Dłużnik ma prawo w terminie tygodnia od dnia zawiadomienia wskazać kolejność, w jakiej ma być przeprowadzony przetarg, jeżeli ma być sprzedanych kilka jego nieruchomości. Licytacja nie może rozpocząć się wówczas wcześniej niż dwa tygodnie od dnia upływu tego terminu – art. 986¹ § 4 k.p.c. Przetargi dotyczące różnych nieruchomości lub ich części należy zaplanować tak, aby nie toczyły się równocześnie – art. 986³ § 3 k.p.c.

Zgodnie z art. 986⁴ § 1 k.p.c. sprzedaż nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej jest przeprowadzana za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. System ten prowadzony jest przez Krajową Radę Komorniczą. Obwieszczenie o sprzedaży nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej zamieszcza się na stronie internetowej Krajowej Rady Komorniczej⁸³⁸ co najmniej dwa tygodnie przed terminem licytacji, oraz – w przeciwieństwie do tradycyjnej licytacji – bez konieczności ogłaszania publicznie na stronie internetowej oraz tablicy ogłoszeń sądu. W systemie teleinformatycznym wraz z obwieszczeniem o licytacji udostępnia się

---

⁸³⁶ Omówienie roli sądu jako organu egzekucyjnego przekracza ramy niniejszej dysertacji.

⁸³⁷ Ustawą o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 poz. 1090). Do sprzedaży nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej stosuje się rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobu przeprowadzenia sprzedaży nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej oraz sposobu uwierzytelniania użytkowników systemu teleinformatycznego obsługującego licytację elektroniczną (Dz.U. z 2021 poz. 2005).

⁸³⁸ <https://licytacje.komornik.pl/>

protokół opisu i oszacowania nieruchomości, przy czym ujawnieniu nie podlegają zawarte w tym dokumencie dane osobowe stron i innych uczestników postępowania. Krajowa Rada Komornicza usuwa obwieszczenie o sprzedaży nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej z upływem dnia wskazanego jako termin zakończenia przetargu.

Odmienne zasady obowiązują też co do rękoi. Zgodnie z art. 986⁵ § 1 k.p.c. rękoi należy złożyć na rachunek bankowy najpóźniej na dwa dni robocze przed rozpoczęciem przetargu. Za datę złożenia rękoi przyjmuje się dzień uznania na rachunku bankowym komornika. Nie obowiązują przy tym zwolnienia z obowiązku składania rękoi znane z tradycyjnej formy licytacji.

Komornik potwierdza fakt złożenia rękoi i podania danych, o których mowa powyżej, niezwłocznie po ich otrzymaniu, poprzez dopuszczenie licytanta do udziału w przetargu. O odmowie dopuszczenia do przetargu zawiadamia się zainteresowanego za pośrednictwem systemu teleinformatycznego – art. 986⁵ § 2, 3 i 4 k.p.c.

Zgodnie z art. 986⁷ k.p.c. komornik wyznacza licytację elektroniczną w taki sposób, aby zarówno termin rozpoczęcia, jak i zakończenia przetargu przypadł pomiędzy godziną 9.00 a 14.00 w dni robocze. Czas trwania przetargu wynosi siedem dni. W toku przetargu licytanci ofiarują cenę nabycia za pośrednictwem systemu teleinformatycznego.

Jeżeli w ciągu pięciu minut przed planowanym terminem zakończenia przetargu zgłoszone zostanie postąpienie, termin ten ulega odroczeniu o pięć minut. Jeżeli w dodatkowym czasie zgłoszone zostanie dalsze postąpienie, termin zakończenia przetargu znów zostanie odroczone. Termin ten każdorazowo podlega odroczeniu o kolejne pięć minut, aż do momentu ustania postąpień. Jeżeli należność wierzyciela zostanie uiszczona wraz z kosztami przed zamknięciem przetargu, komornik niezwłocznie anuluje przetarg. Podobnie jeżeli w jednym z kilku prowadzonych równocześnie przetargów zaofiarowana zostanie cena przekraczająca łączną wysokość należności wierzycieli egzekwujących i kosztów egzekucyjnych, komornik może anulować pozostałe przetargi. Z chwilą anulowania przetargu zaofiarowane przez licytantów ceny przestają wiązać. Przetarg wygrywa licytant, którego oferta była w chwili zakończenia przetargu najwyższa. Po zakończeniu przetargu komornik za pośrednictwem systemu teleinformatycznego informuje licytantów o wyłonieniu licytanta ofiarującego najwyższą cenę w chwili zakończenia przetargu.

Na odmowę dopuszczenia do przetargu, zgodnie z art. 986⁸ k.p.c., przysługuje skarga. Można ją złożyć w terminie trzech dni od dnia odmowy dopuszczenia do przetargu, a na przebieg przetargu – w terminie trzech dni od dnia jego zakończenia. Licytanci i osoby, których nie dopuszczono do przetargu, mogą złożyć skargę wyłącznie za pośrednictwem systemu

teleinformatycznego. Dłużnik i inni uczestnicy postępowania mogą złożyć skargę za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, o ile posiadają w nim konto. W przeciwnym razie mogą złożyć skargę w formie tradycyjnej.

W myśl art. 986⁹ k.p.c. niezwłocznie po zamknięciu przetargu, nie później niż w terminie tygodnia, komornik przesyła sądowi protokół z przebiegu przetargu, wszystkie nierozpoznane skargi oraz dokumenty niezbędne do udzielenia przybicia.

Postanowienie o przybicu i przysądzeniu własności należy już do sądu jako organu egzekucyjnego.

2.3. Egzekucja z nieruchomości w trybie uproszczonym

Uproszczona egzekucja z nieruchomości została wprowadzona do Kodeksu postępowania cywilnego w celu usprawnienia egzekucji z określonego rodzaju nieruchomości⁸³⁹. Jak już wskazano, treść art. 1013¹ § 1 i 2 jasno wskazuje, że komornik ma obowiązek zastosować przepisy o uproszczonej egzekucji z nieruchomości, jeżeli nieruchomość spełnia kryteria określone w tych przepisach. Do uproszczonej egzekucji z nieruchomości stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące egzekucji z nieruchomości w trybie zwykłym (art. 1013¹ § 3 k.p.c.), a w zakresie dozoru i sprzedaży licytacyjnej – przepisy dotyczące egzekucji z ruchomości (art. 1013² i 1013⁶ k.p.c.).

Zgodnie z art. 1013¹ § 1 i 2 k.p.c. przepisy o uproszczonej egzekucji z nieruchomości stosuje się do:

- 1) egzekucji z niezabudowanej nieruchomości gruntowej;
- 2) nieruchomości zabudowanej budynkiem mieszkalnym lub użytkowym, jeżeli w chwili złożenia wniosku o wszczęcie egzekucji nie dokonano zawiadomienia o zakończeniu budowy albo nie wystąpiono z wnioskiem o udzielenie zezwolenia na użytkowanie w rozumieniu przepisów prawa budowlanego;
- 3) części nieruchomości wydzielonych do sprzedaży w trybie zwykłym, jeżeli część wydzielona jest nieruchomością w rozumieniu art. 1013¹ § 1 k.p.c.

Jeżeli w toku postępowania okaże się, że nieruchomość nie odpowiada wymogom określonym dla trybu uproszczonego, dalsze postępowanie egzekucyjne toczyć się będzie w trybie zwykłym – art. 1013² § 3 k.p.c.

---

⁸³⁹ Ustawą z 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172 poz. 1804) dodano w dziale VIa tytuł II, art. 1013¹–1013⁶.

Nieco inaczej niż w trybie zwykłym przebiega oszacowanie i sporządzenie protokołu opisu i oszacowania. Zgodnie z art. 1013² § 1 k.p.c. komornik na wniosek wierzyciela niezwłocznie po zajęciu dokona opisu i oszacowania nieruchomości na podstawie wartości określonej przez biegłego. Nie ma zatem przewidzianego dla trybu zwykłego dwutygodniowego terminu dla dłużnika do zapłaty należnego świadczenia. W praktyce ma to jednak niewielkie znaczenie, albowiem oszacowanie przeprowadzane jest przez biegłego, a obwieszczenia o terminie opisu i oszacowania podlegają tym samym rygorom co w przypadku trybu zwykłego.

W art. 1013² § 2 k.p.c. wprowadzono też różnice w zakresie dozoru (w trybie zwykłym zarządu) nad nieruchomością. Do dozoru stosuje się odpowiednio przepisy o dozorze ruchomości. Ponadto, dokonując zajęcia, komornik, w miarę możliwości, zabezpieczy budynek lub lokal przed możliwością objęcia go we władanie przez dłużnika lub osoby trzecie. W razie potrzeby komornik ustanowi dozór nad budynkiem lub lokalem. Dozorcą może być także wierzyciel.

Podstawowe odrębności dotyczą jednak możliwości i sposobów sprzedaży. I tak, zgodnie z art. 1013³ k.p.c. jeżeli zajęto niezabudowaną nieruchomość gruntową, która nie jest obciążona na rzecz osób trzecich, komornik zaoferuje ją do sprzedaży z wolnej ręki po cenie nie niższej niż wartość oszacowania. Jeżeli strony nie określiły trybu wyszukania nabywcy, tryb ten ustala sąd. Sprzedaż nastąpi po upływie dwóch tygodni od dnia opisu i oszacowania. O sprzedaży komornik zawiadamia uczestników zgodnie z zasadami określonymi w trybie zwykłym. Jednakże jeżeli sprzedaż z wolnej ręki nie nastąpi w terminie miesiąca od dnia zakończenia opisu i oszacowania, sprzedaż nieruchomości nastąpi w trybie licytacyjnym. Warunki i termin sprzedaży określone w tym przepisie zakładają współpracę dłużnika z wierzycielem. Przy braku takiej współpracy trudno sobie wyobrazić, by w obecnym stanie organizacyjnym możliwe było przeprowadzenie całej procedury (wskazanie trybu przez sąd, zaoferowanie do sprzedaży z wolnej ręki i sprzedaż) w tak krótkim terminie.

Zgodnie z art. 1013⁴ k.p.c. sprzedaż z wolnej ręki możliwa jest też wobec innych nieruchomości, do których stosuje się przepisy o uproszczonej egzekucji z nieruchomości, jeżeli oszacowanie nieruchomości nie zostało zaskarżone przez dłużnika. Za zgodą dłużnika sprzedaż z wolnej ręki może nastąpić także w pozostałych przypadkach. Wówczas dłużnik może określić cenę minimalną i wyznaczyć nabywcę. Rozwiązanie to wydaje się być dość kontrowersyjne. W szczególności, że ustawodawca nie wprowadził w zakresie ceny i nabywcy żadnych ograniczeń. Pozostawienie dłużnikowi możliwości ustalenia ceny minimalnej i osoby nabywcy może sprowokować do działania na szkodę wierzyciela. Dlatego wydaje się, że w

przypadku tego trybu komornik (przed jego zastosowaniem) lub sąd (przed wydaniem postanowienia o przysądzeniu własności) powinien wysłuchać wierzycieli. W szczególności, że zgodnie z art. 1013⁵ § 2 k.p.c. na postanowienie o przysądzeniu służy zażalenie jedynie dłużnikowi i to tylko wtedy, gdy naruszone zostały przepisy o cenie minimalnej.

Zgodnie z art. 1013⁵ k.p.c. podejmując czynności związane ze sprzedażą, komornik sporządzi protokół, w którym wymieni nazwisko osoby przyjmującej ofertę nabycia nieruchomości, a także wpłaconą przez nią całą cenę nabycia, po czym niezwłocznie przedłoży protokół wraz z aktami sądowi. W razie stwierdzenia naruszenia przepisów o oszacowaniu i cenie minimalnej sprzedaży, sąd odmawia przysądzenia własności i zwraca akta komornikowi, który ponownie przeprowadza postępowanie według przepisów niniejszego działu.

Jeżeli sprzedaż nie nastąpi w sposób opisany powyżej, to zgodnie z art. 1013⁶ nieruchomość podlega sprzedaży w drodze licytacji, do której stosuje się przepisy o licytacji w egzekucji z ruchomości. O terminie licytacji komornik zawiadamia uczestników postępowania w sposób przewidziany dla trybu zwykłego. Po zapłaceniu przez nabywcę sumy sąd niezwłocznie wydaje postanowienie o przysądzeniu własności. Po uprawomocnieniu się tego postanowienia komornik sporządza plan podziału sumy uzyskanej z egzekucji. Podkreślić tu jedynie trzeba, że nabycie prawa własności nieruchomości w trybie postępowania egzekucyjnego jest nabyciem pierwotnym⁸⁴⁰. Postanowienie o przysądzeniu własności ma charakter konstytutywny i przenosi własność na nabywcę bez względu na to, kto dotychczas był rzeczywistym właścicielem nieruchomości i czy właściciel był ujawniony w księdze wieczystej – art. 999 § 1 k.p.c.⁸⁴¹ Ponadto, zgodnie z tym samym artykułem, prawomocne postanowienie o przysądzeniu własności jest tytułem wykonawczym do wprowadzenia nabywcy w posiadanie nieruchomości i opróżnienia znajdujących się na tej nieruchomości pomieszczeń bez potrzeby nadawania temu tytułowi klauzuli wykonalności.

2.4. Plan podziału sumy uzyskanej ze sprzedaży nieruchomości

Podział sumy uzyskanej ze sprzedaży nieruchomości jest ostatnim etapem egzekucji z nieruchomości. Plan podziału sporządzany jest niezwłocznie po uprawomocnieniu się postanowienia o przysądzeniu własności oraz postanowienia w przedmiocie kosztów egzekucyjnych związanych ze sprzedażą nieruchomości – art. 1035 k.p.c.

---

⁸⁴⁰ Postanowienie SN z 13 czerwca 2013 r., IV CSK 666/12, LEX nr 1360292.

⁸⁴¹ Wyrok SN z 29 listopada 2017 r., II CSK 67/17; postanowienie SN z 30 czerwca 2016 r., I CSK 770/15, LEX nr 2114482.

Zgodnie z art. 1003 § 1 k.p.c. plan podziału sumy uzyskanej z egzekucji wraz z prawomocnym postanowieniem o przysądzeniu własności stanowi podstawę do wykreślenia w księdze wieczystej lub w zbiorze dokumentów wszelkich praw, które według planu podziału wygasły.

Plan podziału sumy uzyskanej z egzekucji sporządza i wykonuje komornik – art. 1040¹ k.p.c. Ma on obowiązek, niezależnie od liczby wierzycieli⁸⁴², sporządzenia planu podziału sumy uzyskanej z egzekucji z nieruchomości oraz w postępowaniach, w których stosuje się odpowiednio przepisy o egzekucji z nieruchomości – art. 1023 § 1 k.p.c. Przy tym przepisy o podziale sumy uzyskanej z egzekucji mają charakter bezwzględnie obowiązujący i nie mogą być zmieniane na mocy umowy stron⁸⁴³. Zgodnie z art. 1023 § 2 k.p.c. plan podziału powinien być sporządzony także wtedy, gdy suma uzyskana przez egzekucję z ruchomości, wynagrodzenia za pracę lub wierzytelności i innych praw majątkowych nie wystarcza na zaspokojenie wszystkich wierzycieli.

Plan podziału sumy uzyskanej z egzekucji przybiera postać postanowienia. Dlatego musi zawierać uzasadnienie⁸⁴⁴. Ponadto zgodnie z art. 1024 § 1 k.p.c. w planie podziału należy wymienić:

- 1) sumę ulegającą podziałowi;
- 2) wierzytelności i prawa osób uczestniczących w podziale;
- 3) sumę, jaka przypada każdemu z uczestników podziału;
- 4) sumy, które mają być wypłacone, jak również sumy, które pozostawia się na rachunku depozytowym ministra finansów, ze wskazaniem przyczyn uzasadniających wstrzymanie ich wypłaty;
- 5) prawa ujawnione przez wpis w księdze wieczystej lub złożenie dokumentów do zbioru, które wygasły wskutek przysądzenia własności.

---

⁸⁴² Za błędne uznać należy stanowisko niektórych przedstawicieli doktryny – tak: J. Jankowski [w:] red. K. Piasecki, *Komentarz KPC*, t. III, Warszawa 2002, s. 232, zgodnie z którym istnienie co najmniej dwóch wierzycieli warunkuje sporządzenie planu podziału sumy uzyskanej z egzekucji z nieruchomości. Taki plan podziału komornik jest zobowiązany sporządzać także w przypadku jednego wierzyciela, a nawet w przypadku, gdy suma uzyskana ze sprzedaży w pełni zaspokaja wierzyciela i koszty postępowania.

⁸⁴³ Postanowienie SN z 16 lutego 1999 r., I CKN 1011/98, Legalis nr 75571.

⁸⁴⁴ Stanowisko takie dominuje w doktrynie i należy się do niego przychylić (tak m.in. E. Jaceczko [w:] red. O.M. Piaskowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie egzekucyjne. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd Polubowny (arbitrażowy). Komentarz*, Warszawa 2022, s. 537; K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1961). Jednak istnieje także pogląd, zgodnie z którym plan podziału stanowi samodzielną postać orzeczenia komornika sądowego albo zarządcy, występującą obok orzeczenia w postaci postanowienia – tak: A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 479.

Kolejność zaspokojenia poszczególnych wierzytelności reguluje art. 1025 k.p.c. Uregulowanie to oparte jest na zasadzie uprzywilejowania oraz na zasadzie równorzędności, która z kolei rządzi się zasadą stosunkowości lub – wyjątkowo – zasadą pierwszeństwa⁸⁴⁵. Zgodnie z art. 1025 k.p.c. istnieje jedenaście kategorii zaspokojenia, których uprzywilejowanie określa następująca kolejność:

- 1) koszty egzekucyjne z wyjątkiem kosztów zastępstwa prawnego przyznanych przez komornika w postępowaniu egzekucyjnym;
- 2) należności alimentacyjne wymagalne;
- 3) należności alimentacyjne przyszłe – w wysokości stanowiącej równowartość minimalnego wynagrodzenia za pracę za okres roku – na każdego wierzyciela prowadzącego egzekucję;
- 4) należności za pracę za okres trzech miesięcy do wysokości najniższego wynagrodzenia za pracę określonego w odrębnych przepisach oraz renty z tytułu odszkodowania za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci i koszty zwykłego pogrzebu dłużnika;
- 5) należności zabezpieczone hipoteką morską lub przywilejem na statku morskim;
- 6) należności zabezpieczone hipoteką, zastawem, zastawem rejestrowym i zastawem skarbowym albo korzystające z ustawowego pierwszeństwa oraz prawa, które ciążyły na nieruchomości przed dokonaniem w księdze wieczystej wpisu o wszczęciu egzekucji lub przed złożeniem do zbioru dokumentów wniosku o dokonanie takiego wpisu;
- 7) należności za pracę niezaspokojone w kolejności trzeciej; należności celne, o których mowa w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 952/2013 z 9 października 2013 r. ustanawiającym unijny kodeks celny (Dz.Urz.UE L 269 z 10 października 2013 r., s. 1, ze zm.), dochodzone na podstawie tytułu wykonawczego innego niż jednolity tytuł wykonawczy państwa członkowskiego Unii Europejskiej albo zagraniczny tytuł wykonawczy określone w ustawie z 11 października 2013 r. o wzajemnej pomocy przy dochodzeniu podatków, należności celnych i innych należności pieniężnych. Po zaspokojeniu należności celnych ulegają zaspokojeniu koszty egzekucyjne i koszty upomnienia powstałe w egzekucji tych należności, a następnie odsetki od należności celnych;

---

⁸⁴⁵ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 467. Zasada uprzywilejowania polega tym, że należności podlegające zaspokojeniu z sumy uzyskanej z egzekucji dzielone są na kategorie, z których każda kolejna kategoria jest zaspokajana po całkowitym zaspokojeniu kategorii poprzedniej. Według zasady równorzędności należności podlegające zaspokojeniu są względem siebie równe i podlegają zaspokojeniu stosunkowo (proporcjonalnie do ich wysokości).

- 8) należności, do których stosuje się przepisy działu III ustawy z 9 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, o ile nie zostały zaspokojone w kolejności piątej;
- 9) należności wierzycieli, którzy prowadzili egzekucję;
- 10) inne należności;
- 11) kary pieniężne oraz grzywny sądowe i administracyjne.

Zgodnie z art. 1026 k.p.c., który ustanawia wskazane wyżej zasady dotyczące kolejności zaspokojenia wierzycieli, jeżeli suma objęta podziałem nie wystarcza na zaspokojenie w całości wszystkich należności i praw tej samej kategorii, należności zaliczone w artykule poprzedzającym do kategorii czwartej i piątej (hipoteka i zastaw) będą zaspokojone w kolejności odpowiadającej przysługującemu im pierwszeństwu, inne zaś należności – stosunkowo do wysokości każdej z nich. Natomiast jeśli z kwoty uzyskanej z egzekucji zaspokojeniu podlegają zarówno wierzytelności zabezpieczone hipoteką, jak i prawa lub roszczenia ciężące na nieruchomości, o pierwszeństwie między hipoteką a tymi prawami lub roszczeniami rozstrzyga chwila, od której liczy się skutki wpisu hipoteki, prawa lub roszczenia do księgi wieczystej.

Zgodnie z art. 1027 § 1 k.p.c. odpis planu podziału doręcza się dłużnikowi, osobom uczestniczącym w podziale oraz innym, które zgłosiły swój udział, a ich należności nie zostały uwzględnione w podziale. Na plan podziału każda osoba, której interesów dotyczy plan podziału, może w terminie dwóch tygodni złożyć zarzuty. Składa się je do komornika, a rozstrzyga je sąd rejonowy po wysłuchaniu zainteresowanych, czyli osób, których dotyczą zarzuty – art. 1027 § 3 k.p.c. i art. 1028 § 2 k.p.c. Zarzuty na plan podziału są specyficznym środkiem zaskarżenia, który nie ma swojego odpowiednika wśród innych form zaskarżenia rozstrzygnięć w postępowaniu cywilnym⁸⁴⁶. Na postanowienie sądu co do wniesionych zarzutów przysługuje zażalenie – art. 1028 § 3 k.p.c.

W wyniku zmiany, która weszła w życie 1 lipca 2023 r., dodano art. 1028¹ k.p.c., zgodnie z którym jeżeli po uprawomocnieniu się planu podziału okaże się, że nie istnieją wierzytelności lub prawa, na poczet których miały przypaść sumy pozostawione na rachunku depozytowym ministra finansów ze wstrzymaniem ich wypłaty, organ egzekucyjny na wniosek wierzyciela sporządza uzupełniający plan podziału. W uzupełniającym planie podziału uwzględnić należy niezaspokojone wierzytelności osób uczestniczących w prawomocnym planie podziału. Organ egzekucyjny wzywa te osoby do złożenia tytułów wykonawczych wraz z aktualnym zestawieniem objętych nimi należności. Kwoty przypadające zgodnie z

---

⁸⁴⁶ K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1975.

uzupełniającym planem podziału uczestnikom, którzy nie przedłożyli po wezwaniu tytułu wykonawczego wraz z aktualnym zestawieniem objętych nim należności, pozostawia się na rachunku depozytowym ministra finansów. Po zaspokojeniu zaś wszystkich wierzycieli część zdeponowanej sumy nieobjętej uzupełniającym planem podziału zwraca się dłużnikowi.

2.5. Ograniczenia egzekucji z nieruchomości

Ograniczenia egzekucji z nieruchomości wprowadzone zostały ustawą z 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2⁸⁴⁷. W art. 952¹ k.p.c. wprowadzono zmiany w zakresie egzekucji z nieruchomości – lokalu mieszkalnego lub nieruchomości gruntowej zabudowanej budynkiem mieszkalnym, które służą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika. Omawiana norma wyodrębnia z grupy wszystkich egzekucji z nieruchomości ich szczególną kategorię, którą można określić zbiorczo jako egzekucje z nieruchomości stanowiących przedmiot zamieszkania dłużnika.

Podstawowym problemem do rozwiązania jest zdefiniowanie pojęcia nieruchomości służących zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych. Jest ono niedookreślone. Oznacza wyłącznie lokal mieszkalny lub nieruchomość gruntową zabudowaną budynkiem mieszkalnym zamieszkiwaną przez dłużnika. Inaczej mówiąc – by uznać, że dana nieruchomość zaspokaja potrzeby mieszkaniowe dłużnika, musi on w niej mieszkać. Jeżeli mieszkają tam wyłącznie osoby trzecie, w tym członkowie rodziny dłużnika, nie można uznać, że lokal spełnia potrzeby mieszkaniowe dłużnika⁸⁴⁸. Wydaje się, że należy przyjąć, iż nieruchomość służy zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych, jeśli dłużnik faktycznie w niej mieszka, niezależnie od faktu zameldowania i stanu techniczno-prawnego nieruchomości⁸⁴⁹. Kwestię tę komornik powinien rozstrzygać osobno w każdym przypadku. Na czynność komornika w tym zakresie przysługuje skarga na zasadach ogólnych.

---

⁸⁴⁷ Dz.U. z 2020 r. poz. 875.

⁸⁴⁸ Orzecznictwo sądów administracyjnych zajmowało się pojęciem własnych potrzeb mieszkaniowych na gruncie prawa podatkowego – zob. wyrok WSA we Wrocławiu z 15 listopada 2005 r., sygn. akt I SA/Wr 1100/004; wyrok NSA z 29 listopada 2016 r., sygn. akt II FSK 3126/14 i inne [w:] A. Bartosiewicz, R. Kubacki, *Ustawa o zwrocie VAT w budownictwie – wybrane problemy*, „Przegląd Podatkowy”, nr 3/2006, s. 15. Jednakże z uwagi na autonomię pojęć prawa podatkowego orzeczenia te nie będą przydatne do próby zdefiniowania pojęcia potrzeby mieszkaniowej na gruncie k.p.c.

⁸⁴⁹ Zdarzają się bowiem sytuacje zamieszkiwania przez dłużników w nieruchomościach, które nie powinny być zamieszkałe, np. formalnie i faktycznie nie zakończono budowy, ale dłużnik rzeczywiście zaspokaja w danej nieruchomości swoje potrzeby mieszkaniowe. Bywa, że dłużnicy próbują wykazać, iż zaspakajają je w będących ich własnością halach przemysłowych.

Egzekucja z nieruchomości stanowiących przedmiot zamieszkania dłużnika do chwili uprawomocnienia się opisu i oszacowania takiej nieruchomości toczą się według zasad ogólnych – takich samych, jak dla wszystkich egzekucji z nieruchomości. Ograniczenia znajdują zastosowanie na etapie podjęcia decyzji o wyznaczeniu terminu licytacji. Po pierwsze, termin licytacji lokalu mieszkalnego lub nieruchomości gruntowej zabudowanej budynkiem mieszkalnym, które służą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika, wyznacza się na wniosek wierzyciela – art. 952¹ § 1 k.p.c. Wniosek o wyznaczenie licytacji nieruchomości nie jest konieczny do wyznaczenia licytacji innego rodzaju. Co ważniejsze, zgodnie z § 2 tego artykułu wierzyciel jest uprawniony do złożenia takiego wniosku, jeżeli wysokość egzekwowanej należności głównej stanowi co najmniej równowartość jednej dwudziestej części sumy oszacowania. Uregulowanie to wychodzi naprzeciw orzecznictwu ETPCz⁸⁵⁰, w którym zwracano uwagę na konieczność zapobiegania kierowaniu egzekucji do wartościowych zwykle nieruchomości w celu wyegzekwowania stosunkowo niewielkich kwot. Możliwość stosowania środków egzekucyjnych skierowanych do nieruchomości służących zaspokojeniu celów mieszkaniowych dłużnika przy egzekucji niewielkich kwot stała więc w oczywistej sprzeczności z podstawowymi założeniami ochrony dłużnika przed nadmiernie uciążliwą egzekucją, co mogłoby naruszyć jego godność. Przy tym, jeżeli egzekucję z nieruchomości prowadzi kilku wierzycieli, termin licytacji nieruchomości wyznacza się również w przypadku, gdy wnioski w tym przedmiocie złożyli wierzyciele, których łączna wysokość egzekwowanych należności głównych stanowi co najmniej równowartość jednej dwudziestej części sumy oszacowania. Ustawodawca w § 4 artykułu wyłącza omawianą ochronę dłużnika, jeżeli:

- 1) należność przysługuje Skarbowi Państwa;
- 2) należność wynika z wyroku wydanego w postępowaniu karnym;
- 3) mimo niespełnienia warunków przewidzianych w tych przepisach zgodę na wyznaczenie terminu licytacji wyraził dłużnik, do którego nieruchomość należy, albo sąd. Sąd wyraża zgodę na wyznaczenie terminu licytacji na wniosek wierzyciela, jeżeli przemawia za tym wysokość i charakter dochodzonej należności lub brak możliwości zaspokojenia wierzyciela z innych składników majątku dłużnika. Na postanowienie sądu oddalające wniosek wierzyciela przysługuje zażalenie.

---

⁸⁵⁰ Licytacyjna sprzedaż domu dłużnika w warunkach niskiej wartości długu, który był egzekwowany poprzez licytacyjną sprzedaż takiego domu, przy braku uwzględnienia innych odpowiednich i mniej uciążliwych środków przez władze krajowe, stanowi brak zrównoważenia środka zastosowanego w postępowaniu egzekucyjnym w stosunku do zamierzonego celu egzekucji i narusza art. 1 Protokołu nr 1 do EKPCz – wyrok ETPCz z 25 kwietnia 2017 r., Zoran Vaskrsić v. Słowenia (31371/12, Legalis).

3. Egzekucja z wynagrodzenia za pracę

3.1. Uwagi ogólne i procedura zajęcia

Egzekucja z wynagrodzenia za pracę jest obok egzekucji z rachunku bankowego najczęściej stosowanym w praktyce sposobem egzekucji w sprawach przeciwko osobom fizycznym. I choć suma kwot wyegzekwowanych przez komorników sądowych wzrosła z ok. 6,2 mld zł w 2011 r. do ok. 9,2 mld zł w 2020, to skuteczność egzekucji z wynagrodzenia za pracę w ostatnich latach drastycznie spadła. Ze wspomnianych wcześniej 9,2 mld zł wyegzekwowanych ogółem w 2020 na egzekucję z wynagrodzenia za pracę przypada 1,9 mld zł, tj. 21,4%, choć jeszcze w 2019 r. analogiczny wskaźnik wynosił 34,1%. Tym samym skuteczność kwotowa w zakresie egzekucji z wynagrodzenia za pracę (będącej głównym źródłem wpływów z egzekucji) spadła w ciągu roku o blisko miliard złotych. Skuteczność systematycznie spada. W roku 2021 wspomniany wskaźnik procentowy wyniósł 19,7 %, w 2022 18,9 %, a w 2023 17,7 %⁸⁵¹. Warto nadmienić, że w 2010 wyegzekwowano w ten sposób kwotę ok. 2 mld zł, a więc wyższą niż w 2020. Skuteczność egzekucji pozostawała na bardzo niskim poziomie także w I półroczu 2021 r., kiedy to wyegzekwowano ok. 1 mld zł. Zjawisko to ma miejsce w sytuacji, gdy w skali makroekonomicznej należy odnotować rekordowo niskie bezrobocie oraz niespotykany dotąd wzrost wynagrodzeń⁸⁵².

Przepisy o egzekucji z wynagrodzenia za pracę są uregulowane w dziale II tytułu II części trzeciej k.p.c. Przepisy te mają wyjątkowy charakter, ponieważ ustawodawca nadał im znaczenie wzorcowe. Znajdują bowiem zastosowanie także do egzekucji z innych wierzytelności. Ani przepisy k.p.c., ani k.p. nie zawierają definicji wynagrodzenia za pracę. Ustawodawca wskazuje jednak cechy charakteryzujące stosunek pracy⁸⁵³: zasadę godziwości (art. 13 k.p.), wzajemność (art. 22 k.p.), periodyczność (art. 85 k.p.), obowiązkowość (art. 94 k.p.), prawo do jednakowego wynagrodzenia (art. 183c k.p.), istnienie reguł związanych z ustalaniem i kształtowaniem wynagrodzenia (art. 77 i 78 k.p.) oraz reguł dotyczących ochrony wynagrodzenia za pracę (art. 84 i nast. k.p.)⁸⁵⁴.

---

⁸⁵¹ Dane zawarte w *Raporcie o skuteczności egzekucji sądowej* przygotowanym przez dr. Lecha Kujawskiego na zlecenie Krajowej Rady Komorniczej, udostępnionym w Gdańsku na konferencji z 17.5.2024 *Skuteczność egzekucji sądowej. Czynniki i bariery*.

⁸⁵² Dane za <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/skutecnosc-egzekucji-a-wynagrodzenie-minimalne,524038.html> [dostęp: 12.12.2023] i R. Fronczek, *Wpływ ograniczeń egzekucji na skuteczność egzekucji sądowej z rachunku bankowego i wynagrodzenia za pracę* [w:] red. H. Bednorz-Godyń, A. Marciniak, *Prawa wierzyciela a ochrona dłużnika. Teoria i praktyka*, Warszawa 2021, Nb III.

⁸⁵³ Zob. więcej: J. Iwulski, *Kodeks Pracy. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, Warszawa 2022, s. 941 i nast.

⁸⁵⁴ Za: G. Kamiński, *Egzekucja sądowa z wynagrodzenia za pracę*, Sopot 2022, s. 31.

Wynagrodzenie za pracę zostało zdefiniowane w orzecznictwie jako „świadczenie konieczne o charakterze przysparzająco-majątkowym, które pracodawca jest obowiązany wypłacać pracownikowi okresowo w zamian za wykonaną przez niego pracę, świadczoną na skutek wiążącego go z pracodawcą stosunku pracy, odpowiednio do rodzaju, ilości i jakości pracy”⁸⁵⁵. Jednakże zakres znaczeniowy omawianego pojęcia w rozumieniu przepisów egzekucyjnych jest znacznie szerszy od nadawanego mu w doktrynie prawa pracy⁸⁵⁶. Dotyczy bowiem także innych, poza wynagrodzeniem *sensu stricto*, świadczeń należnych dłużnikowi od pracodawcy, pozostających w związku ze stosunkiem pracy (np. nagrody). Ponadto Kodeks pracy rozróżnia wynagrodzenie za pracę oraz inne świadczenia związane z pracą (art. 771 k.p.). Jeśli świadczenia te mają wynagrodzeniowy charakter, podlegają ochronie przed egzekucją przewidzianą w art. 87–91 k.p. Inaczej potraktować należy pozostałe świadczenia, które może otrzymać pracownik⁸⁵⁷. Wyjątek wprowadza art. 87 § 5 k.p., zgodnie z którym nagroda z zakładowego funduszu nagród, dodatkowe wynagrodzenie roczne oraz należności przysługujące pracownikom z tytułu udziału w zysku lub w nadwyżce bilansowej podlegają egzekucji na zaspokojenie świadczeń alimentacyjnych w całości. A zatem *a contrario* przyjąć należy, że egzekucja z tych świadczeń na zaspokojenie innych niż świadczenia alimentacyjne należności przebiega z uwzględnieniem ograniczeń z art. 87–91 k.p.⁸⁵⁸ Zakres prowadzenia egzekucji z pozostałych świadczeń należnych pracownikowi jest wynikiem wypracowanych

---

⁸⁵⁵ Wyrok SN z 30 grudnia 1986 r., III PZP 42/86, OSNCP 1987, nr 8, poz. 106.

⁸⁵⁶ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 373.

⁸⁵⁷ Pogłębioną analizę tego zagadnienia przeprowadziła M. Ged (*Ograniczenia egzekucji sądowej w sprawach cywilnych*, Sopot 2023, s. 184 i nast. oraz wskazana tam literatura). Na potrzeby niniejszego opracowania odnotować należy, że w skład wynagrodzenia za pracę wchodzi wynagrodzenie zasadnicze oraz inne, poza wynagrodzeniem zasadniczym, składniki (art. 773 § 3 k.p.). Do drugiej z wymienionych kategorii zalicza się m.in. świadczenia za pracę wykonywaną w godzinach nadliczbowych (art. 151¹ i nast. k.p.), za czas pełnienia dyżuru (art. 151⁵ § 3 k.p.), za pracę wykonywaną w porze nocnej (art. 151⁸ k.p.), w niedzielę i święta (art. 151¹¹ § 2 i 3 k.p.), dodatki wyrównawcze (art. 179 § 4 k.p., art. 230 § 2 k.p., art. 231 k.p.), dodatki stażowe, funkcyjne, za pracę w warunkach szkodliwych lub uciążliwych dla zdrowia, dodatki zmianowe, za znajomość języków obcych, za posiadanie stopnia naukowego. Premie przyznawane przez pracodawcę uznawane są za składnik wynagrodzenia za pracę. Oprócz wynagrodzenia za pracę faktycznie wykonaną, k.p. przewiduje również wynagrodzenie za czas niewykonywania pracy (art. 80 k.p.). Do tej kategorii zalicza się wynagrodzenie za dni wolne na poszukiwanie pracy w okresie wypowiedzenia (art. 37 § 1 k.p.), wynagrodzenie za czas niezdolności do pracy z powodu choroby (art. 92 k.p.), wynagrodzenie za czas urlopu (art. 172 k.p.), zwolnienia w celu przeprowadzenia badań lekarskich pracownicy w związku z ciążą (art. 185 § 2 k.p.), zwolnienia dla pracownika wychowującego dziecko w wieku do 14 lat (art. 188 § 1 k.p.), powstrzymania się od wykonywania pracy lub oddalenie z miejsca zagrożenia w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia pracownika (art. 210 § 1–3 k.p.), za czas zwolnienia z pracy celem poddania się okresowym i kontrolnym badaniom lekarskim (art. 229 § 3 k.p.), szkolenia z zakresu BHP lub udziału pracownika w posiedzeniu komisji BHP (art. 237³ § 3, art. 237¹³ § 2 k.p.), za czas niewykonywania pracy z powodu udziału w postępowaniu przed komisją pojednawczą (art. 257 k.p.) oraz przypadki objęte przepisami rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z 15 maja 1996 r. w sprawie sposobu usprawiedliwiania nieobecności w pracy oraz udzielania pracownikom zwolnień z pracy.

⁸⁵⁸ Podobnie: M. Ged, *Ograniczenia egzekucji sądowej w sprawach cywilnych*, Sopot 2023, s. 187.

poglądów doktryny i judykatury. Nie ma on jednak jednolitego charakteru i opiera się na kazuistyce⁸⁵⁹.

Zgodnie z art. 881 § 1 i 2 k.p.c. do egzekucji z wynagrodzenia za pracę komornik przystępuje przez jego zajęcie. Komornik zawiadamia dłużnika, że do wysokości egzekwowanego świadczenia i aż do pełnego pokrycia długu nie wolno mu odbierać wynagrodzenia poza częścią wolną od zajęcia ani rozporządzać nim w żaden inny sposób. Dotyczy to w szczególności periodycznego wynagrodzenia za pracę i wynagrodzenia za prace zlecone oraz nagród i premii przysługujących dłużnikowi za okres jego zatrudnienia, jak również związanego ze stosunkiem pracy zysku lub udziału w funduszu zakładowym oraz wszelkich innych funduszach pozostających w związku ze stosunkiem pracy. Komornik zajmując wynagrodzenie wzywa pracodawcę, aby w granicach określonych w art. 881 § 2 k.p.c. nie wypłacał dłużnikowi, poza częścią wolną od zajęcia, żadnego wynagrodzenia, lecz by:

---

⁸⁵⁹ Za M. Ged (*Ograniczenia egzekucji sądowej w sprawach cywilnych*, Sopot 2023) wskazać należy, że nie rozwiązano jednoznacznie zagadnienia dopuszczalności zajęcia świadczeń wypłacanych pracownikowi z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych. Według stanowiska Ministerstwa Sprawiedliwości zajętego w odpowiedzi na interpelację nr 1952 w sprawie interpretacji art. 12 ust. 2 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych [online]: <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/Interpelacja> [dostęp: 24 września 2023 r.], wierzytelności przysługujące pracownikowi z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych, w tym także świadczenia rzeczowe, nie podlegają egzekucji z wynagrodzenia za pracę (art. 880 i nast. k.p.c.). Do egzekucji z tych wierzytelności konieczne jest zajęcie przez komornika wierzytelności przysługującej pracownikowi wobec pracodawcy na podstawie art. 895 i nast. k.p.c. Na tej samej podstawie prowadzona jest egzekucja wierzytelności, której przedmiot stanowi świadczenie rzeczowe przyznane z funduszu. Podobny pogląd wyraził Departament Prawa Pracy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, podkreślając czysto socjalny charakter tych świadczeń, tym samym wyłączając dopuszczalność prowadzenia z nich egzekucji w związku z zajęciem wynagrodzenia za pracę – Pismo z 21 czerwca 2011 r., wydane przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Departament Prawa Pracy. *Możliwość prowadzenia egzekucji komorniczej lub administracyjnej ze świadczeń zakładowego funduszu świadczeń socjalnych*, za <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/mozliwosc-prowadzenia-egzekucji-komorniczej-lub-184712123> [dostęp 12.12.2023]. Odmienne zdanie przedstawiła natomiast KRK w stanowisku z 11 września 2011 r., powołując się na brak przepisów wyłączających te świadczenia od egzekucji – Stanowisko KRK nr KRK/IV/2439/11 z 12 września 2011 r., LEX.

W judykaturze wykształciło się stanowisko, zgodnie z którym nagroda jubileuszowa może stanowić składnik wynagrodzenia za pracę, jeżeli odpowiada cechom pojęciowym premii, a więc podlega kontroli co do przesłanek przyznania i ustalenia jej wysokości. Jednocześnie może być świadczeniem pozbawionym cech wynagrodzenia za pracę, jeżeli uprawnienie do jej otrzymania nie zależy od spełnienia obiektywnych warunków określonych przepisami płacowymi, lecz od jej przyznania na zasadzie uznaniowości. W takim przypadku jest nagrodą, która nie stanowi składnika wynagrodzenia za pracę: wyrok SN z 15 września 2006 r., I PK 49/06, LEX nr 1615102; wyrok SN z 21 października 2003 r., I PK 517/02, LEX nr 150323; wyrok SN z 13 października 1999 r., I PKN 159/99, OSNP 2001, nr 4, poz. 109; wyrok SN z 9 września 2004 r., I PK 423/03, OSNP 2005, nr 6, poz. 83; wyrok SN z 11 lutego 2005 r., I PK 167/04, OSNP 2005, nr 20, poz. 316; wyrok SN z 11 kwietnia 2006 r., I PK 172/05, OSNP 2007, nr 7–8, poz. 95.

W orzecnictwie odmawia się natomiast charakteru wynagrodzeniowego, a co za tym idzie ochrony, na mocy przepisów art. 84 i nast. k.p., odprawom i odszkodowaniom przysługującym pracownikowi na mocy postanowień umownych, a nie na podstawie przepisów ustawowych. Należności wynikające wyłącznie z umowy, które nie znajdują swojego odpowiednika w prawie pracy, nie są wynagrodzeniem, ani nie spełniają jego funkcji. Nie mogą więc korzystać z tożsamer dla wynagrodzenia za pracę ochrony: uchwała SN (7) z 17 stycznia 2013 r., II PZP 4/12, OSNP 2013, nr 13–14, poz. 147; wyrok SN z 6 września 2015 r., I PK 10/05, OSNP 2006, nr 13–14, poz. 203; wyrok SN z 20 czerwca 2006 r., II PK 317/05, OSNP 2007, nr 13–14, poz. 185; wyrok SN z 19 września 2002 r., I PKN 592/01, OSNP 2004, nr 9, poz. 155; wyrok SN z 21 listopada 2006 r., II PK 46/06, LEX nr 950624.

- 1) przekazywał zajęte wynagrodzenie bezpośrednio wierzycielowi egzekwującemu, zawiadamiając komornika o pierwszej wypłacie (co w praktyce prawie nie występuje), albo
- 2) przekazywał zajęte wynagrodzenie komornikowi.

Zajęcie wynagrodzenie, na podstawie przepisu art. 884 k.p.c., obowiązuje nadal, choćby po zajęciu nawiązano z dłużnikiem nowy stosunek pracy lub zlecenia albo choćby zakład pracy przeszedł na inną osobę, jeżeli osoba ta o zajęciu wiedziała. W razie rozwiązania stosunku pracy z dłużnikiem dotychczasowy pracodawca jest zobowiązany uczynić wzmiankę o zajęciu należności w wydanyemu dłużnikowi świadectwie pracy, a jeżeli nowy pracodawca dłużnika jest mu znany, przesyła temu pracodawcy zawiadomienie komornika i dokumenty dotyczące zajęcia wynagrodzenia oraz powiadamia o tym komornika i dłużnika, przeciwko któremu toczy się postępowanie egzekucyjne. Wzmianka w świadectwie pracy powinna zawierać oznaczenie komornika, który zajął należność, oraz numer sprawy egzekucyjnej, jak również wskazać wysokość potrąconych już kwot. Przesłanie zawiadomienia komornika ma skutki zajęcia należności dłużnika u nowego pracodawcy od chwili dojścia zawiadomienia do tego pracodawcy. Dodatkowo nowy pracodawca, któremu pracownik przedstawi świadectwo pracy ze wzmianką o zajęciu należności, zawiadamia o zatrudnieniu pracownika pracodawcę, który wydał świadectwo, oraz wskazanego we wzmiance komornika. Jeżeli nowy pracodawca, któremu pracownik nie okazał świadectwa pracy, dowie się, gdzie pracownik był przedtem zatrudniony, obowiązany jest zawiadomić poprzedniego pracodawcę o jego zatrudnieniu, chyba że pracownik przedstawi zaświadczenie tego pracodawcy stwierdzające, że jego należności nie były zajęte. Obowiązek powiadomienia komornika o zmianie pracodawcy obciąża również dłużnika. Pracodawcy, który nie wykonał wymaganych przepisami k.p.c. obowiązków, tj. nie złożył w przepisany termin oświadczenia przewidzianego w art. 882 albo zaniedbał przesłanie dokumentów zajęcia wynagrodzenia nowemu pracodawcy dłużnika, komornik wymierza grzywnę w wysokości do pięciu tysięcy złotych. Grzywna jest powtarzana, jeżeli pracodawca nadal uchyla się od wykonania tych czynności w dodatkowo wyznaczonym terminie. Dodatkowo, zgodnie z przepisem art. 885 k.p.c., zajęcie ma ten skutek, że w stosunku do wierzyciela egzekwującego nieważne są rozporządzenia wynagrodzeniem przekraczające część wolną od zajęcia, dokonane po jego zajęciu, a także przed zajęciem, jeżeli wymagalność wynagrodzenia następuje po zajęciu. Zatem pracodawca, zaniedbując swoje obowiązki związane z zajęciem wynagrodzenia, naraża się nie tylko na grzywnę, ale też na

odpowiedzialność cywilną względem wierzyciela⁸⁶⁰. Wierzyciel z mocy samego zajęcia może wykonywać wszelkie prawa i roszczenia dłużnika (art. 887 k.p.c.).

3.2. Ograniczenia egzekucji z wynagrodzenia za pracę

Problem ograniczeń egzekucji z wynagrodzenia za pracę z pozoru⁸⁶¹ rozwiązano w prosty sposób. Mianowicie zgodnie z przepisem art. 833 k.p.c. wynagrodzenie ze stosunku pracy podlega egzekucji w zakresie określonym w przepisach k.p. Przy tym właściwe przepisy k.p. stosuje się odpowiednio do zasiłków dla bezrobotnych, dodatków aktywizacyjnych, stypendiów oraz dodatków szkoleniowych, a także do uposażeń posłów i senatorów, należności członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i ich domowników z tytułu pracy w spółdzielni, wynagrodzeń członków spółdzielni pracy. Przepisy k.p. znajdują też odpowiednie zastosowanie do wszystkich świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania albo stanowiących jedyne źródło dochodu dłużnika będącego osobą fizyczną⁸⁶².

I tak, zgodnie z przepisem art. 87 § 3 k.p., potrącenia mogą być dokonywane w następujących granicach:

- 1) w razie egzekucji świadczeń alimentacyjnych – do wysokości trzech piątych wynagrodzenia;
- 2) w razie egzekucji innych należności lub potrącania zaliczek pieniężnych – do wysokości połowy wynagrodzenia.

Jednakże zgodnie z przepisem art. 871 k.p., w sprawach innych niż świadczenia alimentacyjne, wolna od potrąceń jest kwota wynagrodzenia za pracę w wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę⁸⁶³. Jeżeli pracownik jest zatrudniony w niepełnym

---

⁸⁶⁰ Jest to odpowiedzialność deliktowa oparta na zasadzie winy (art. 415 i 416 k.c.), której przesłankami są bezprawne i zawinione zachowanie pracodawcy, powstanie szkody w majątku wierzyciela egzekwującego oraz związek przyczynowy między zachowaniem pracodawcy a szkodą – wyrok SN z 13 października 2010 r., I CSK 707/09, Legalis; wyrok SA w Katowicach z 30 stycznia 2015 r., V ACa 551/14, Legalis.

⁸⁶¹ Gdyby pominąć poruszony we wprowadzeniu do niniejszego podrozdziału problem, co jest podlegającym zajęciu składnikiem wynagrodzenia.

⁸⁶² Przepisów tych nie stosuje się do wierzytelności członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych z tytułu udziału w dochodach spółdzielni przypadających im od wniesionych do spółdzielni wkładów, zaś świadczenia pieniężne przewidziane w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym oraz z tytułu renty podlegają egzekucji w zakresie określonym w tych przepisach, o czym w części dotyczącej egzekucji ze świadczenia emerytalno-rentowego.

⁸⁶³ Które jest ustalane na podstawie odrębnych przepisów, przysługującego pracownikom zatrudnionym w pełnym wymiarze czasu pracy, po odliczeniu składek na ubezpieczenia społeczne, zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych oraz wpłat dokonywanych do pracowniczego planu kapitałowego, jeżeli pracownik nie zrezygnował z ich dokonywania – przy potrącaniu sum egzekwowanych na mocy tytułów wykonawczych na pokrycie należności innych niż świadczenia alimentacyjne. Wysokość minimalnego wynagrodzenia jest corocznie przedmiotem

wymiarze czasu pracy, kwota minimalnego wynagrodzenia ulega zmniejszeniu proporcjonalnie do wymiaru czasu pracy. W sprawach alimentacyjnych nie obowiązuje ochrona wynagrodzenia inna niż zasada zajmowania trzech piątych wynagrodzenia. Przy tym, zgodnie z przepisem art. 835 k.p.c., jeżeli dłużnik otrzymuje dochody z kilku źródeł, podstawę obliczenia stanowi suma wszystkich dochodów. Zastosowanie tego przepisu w praktyce stwarza duże problemy. Niektórzy autorzy utrzymują, że należy przyjąć, iż chodzi tu o dochody uzyskiwane z różnych tytułów u jednego pracodawcy. W myśl tego poglądu, jeżeli dłużnik jest zatrudniony u kilku pracodawców, u każdego z nich obowiązują zasady ochrony wynagrodzenia określone w k.p.⁸⁶⁴ Trudno jednak taki pogląd zaakceptować. Przyjęcie tego rozumowania mogłoby zachęcać do omijania odpowiedzialności oraz wprowadzałoby nierówność dłużników w zależności od zatrudniających ich podmiotów. Inaczej też kształtowałyby się wysokość ograniczeń egzekucji. Przeciwna interpretacja prowadzi z kolei do trudno rozwiązywalnych obecnie problemów praktycznych, dlatego postulować należy o jak najszybszą zmianę przepisów.

W kategorii „wszystkich dochodów” nie mieszczą się i nie podlegają egzekucji: świadczenia alimentacyjne, świadczenia pieniężne wypłacane w przypadku bezskuteczności egzekucji alimentów, świadczenia rodzinne, dodatki rodzinne, pielęgnacyjne, porodowe, dla sierot zupełnych, zasiłki dla opiekunów, świadczenia z pomocy społecznej, świadczenia integracyjne, świadczenie wychowawcze, świadczenie dobry start, jednorazowe świadczenie, o którym mowa w art. 10 ustawy z 4 listopada 2016 o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”⁸⁶⁵, rodzinny kapitał opiekuńczy, o którym mowa w ustawie z 17 listopada 2021 o rodzinnym kapitale opiekuńczym⁸⁶⁶, dofinansowanie obniżenia opłaty rodzica za pobyt dziecka w żłobku, klubie dziecięcym lub u dziennego opiekuna, o którym mowa w art. 64c ust. 1 ustawy z 4 lutego 2011 o opiece nad dziećmi w wieku do lat trzech⁸⁶⁷, dodatek osłonowy, o którym mowa w ustawie z 17 grudnia 2021 o dodatku osłonowym⁸⁶⁸, dodatek węglowy, o którym mowa w ustawie z 5 sierpnia 2022 o dodatku węglowym⁸⁶⁹, dodatek dla gospodarstw domowych z tytułu wykorzystywania niektórych źródeł ciepła i dodatek dla niektórych podmiotów niebędących gospodarstwami domowymi z tytułu wykorzystania niektórych źródeł

---

negocjacji w ramach Rady Dialogu Społecznego. Następnie jest ona ogłaszana w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” w drodze obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów, w terminie do 15 września każdego roku. Jeżeli Rada Dialogu Społecznego nie uzgodni w wymaganym terminie wysokości minimalnego wynagrodzenia, ustala je Rada Ministrów w drodze rozporządzenia. Od 1 lipca 2024 r. minimalne wynagrodzenie wynosi 4300 zł brutto, a minimalna stawka godzinowa 28,10 zł.

⁸⁶⁴ Tak G. Kamiński, *Egzekucja sądowa z wynagrodzenia za pracę*, Sopot 2022, s. 73.

⁸⁶⁵ Dz.U. z 2020 poz. 1329 oraz z 2022 r. poz. 2140.

⁸⁶⁶ Dz.U. z 2023 poz. 883.

⁸⁶⁷ Dz.U. z 2023 poz. 204.

⁸⁶⁸ Dz.U. z 2023 poz. 759.

⁸⁶⁹ Dz.U. z 2023 poz. 141, 295 i 1234.

ciepła, o których mowa w ustawie z 15 września 2022 o szczególnych rozwiązaniach w zakresie niektórych źródeł ciepła w związku z sytuacją na rynku paliw⁸⁷⁰, oraz dodatek elektryczny, o którym mowa w ustawie z 7 października 2022 o szczególnych rozwiązaniach służących ochronie odbiorców energii elektrycznej w 2023 w związku z sytuacją na rynku energii elektrycznej⁸⁷¹, a także refundacja podatku VAT, o której mowa w art. 18 ustawy z 15 grudnia 2022 o szczególnej ochronie niektórych odbiorców paliw gazowych w 2023 r. w związku z sytuacją na rynku gazu⁸⁷², świadczenia, dodatki i inne kwoty, o których mowa w art. 31 ust. 1, art. 80 ust. 1, art. 81, art. 83 ust. 1 i 4, art. 84 pkt 2 i 3 i art. 140 ust. 1 pkt 1 ustawy z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁸⁷³, oraz środki finansowe na utrzymanie lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnego, o których mowa w art. 83 ust. 2 i art. 84 pkt 1 ustawy z 9 czerwca 2011 o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w części przysługującej na umieszczone w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka dzieci i osoby, które osiągnęły pełnoletność przebywając w pieczy zastępczej. Ponadto nie podlegają egzekucji dodatki mieszkaniowe wypłacone na podstawie ustawy z 21 czerwca 2001 o dodatkach mieszkaniowych⁸⁷⁴ oraz dodatki energetyczne wypłacone na podstawie ustawy z 10 kwietnia 1997 – Prawo energetyczne⁸⁷⁵. Nie podlegają egzekucji zapomogi udzielone na podstawie ustawy z 11 sierpnia 2021 o kasach zapomogowo-pożyczkowych⁸⁷⁶.

Zgodnie z przepisem art. 834 k.p.c. dochody podlegające zajęciu oblicza się wraz ze wszystkimi dodatkami i wartością świadczeń w naturze, lecz po potrąceniu podatków i opłat należnych z mocy ustawy.

W związku z liczną kategorią świadczeń, które nie podlegają zajęciu, wprowadzono przepis art. 835¹ k.p.c., zgodnie z którym jeżeli zachodzą uzasadnione wątpliwości, że uzyskane na skutek egzekucji środki pieniężne pochodzą z sum lub ze świadczeń niepodlegających egzekucji, komornik wstrzymuje się z ich przekazaniem wierzycielowi do czasu wyjaśnienia tych wątpliwości.

Kolejny raz przypomnieć tu należy, że godność ludzka, jest aksjologiczną podstawą całego systemu prawnego. A „istnienie pewnego minimum socjalnego, zapewniającego jednostce możliwość samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie, oraz stworzenie

---

⁸⁷⁰ Dz.U. z 1967 poz. 85 ze zm..

⁸⁷¹ Dz.U. z 2023 r. poz. 269, 295 i 1234.

⁸⁷² Dz.U. z 2022 r. poz. 2687 oraz z 2023 r. poz. 295, 556 i 1234.

⁸⁷³ Dz.U. z 2023 r. poz. 1426.

⁸⁷⁴ Dz.U. z 2021 r. poz. 2021 oraz z 2022 r. poz. 1561 i 2456.

⁸⁷⁵ Dz.U. z 1997 nr 54 poz. 348.

⁸⁷⁶ Dz.U. z 2021 r. poz. 1666.

każdemu człowiekowi szans na pełny rozwój osobowości w otaczającym go środowisku kulturowym i cywilizacyjnym”⁸⁷⁷. Biorąc pod uwagę, że egzekucja z wynagrodzenia za pracę jest jednym z najczęściej stosowanych sposobów egzekucji w sprawach przeciw osobom fizycznym konieczne jest prawidłowe ustalenie ograniczeń egzekucji w tym zakresie. Dotychczas obowiązujące ograniczenia chroniące dłużnika straciły jak wykazano swój godnościowy charakter. Obecnie obowiązujące uregulowania w zakresie kwoty wynagrodzenia, która jest wolna od zajęcia są nie tylko powodem słabej skuteczności egzekucji, uzasadnionej frustracji wierzycieli, ale są przede wszystkim rażąco niesprawiedliwe⁸⁷⁸.

4. Egzekucja z wierzytelności z rachunków bankowych⁸⁷⁹

4.1. Uwagi ogólne i procedura zajęcia

Występujący w ostatnich latach wzrost znaczenia obrotu bezgotówkowego uprawnia do stwierdzenia, że prawie każdy dorosły obywatel jest posiadaczem co najmniej jednego konta bankowego. Z danych opublikowanych w raporcie Banku Światowego zatytułowanym *The Global Findex Database 2021* wynika, że w 2021 96% dorosłych Polaków posiadało rachunki bankowe, co oznacza wzrost o 26% w porównaniu do 2011. Ponadto według danych zawartych w tym raporcie korzystanie przez Polaków z bankowości elektronicznej między 2017 r. a 2021 r. wzrosło z 57% do 70%⁸⁸⁰. Liczba kont wciąż rośnie. W trzecim kwartale 2023 otwartych było w polskim systemie bankowym łącznie 38,5 mln kont typu ROR⁸⁸¹. W ciągu kwartału rynek urósł o 314 tys. kont⁸⁸².

Powszechne jest otrzymywanie wynagrodzenia i innych świadczeń na rachunek bankowy. Jednocześnie stworzony w 2016 r., m.in. w celu ułatwienia egzekucji, system Ognivo

---

⁸⁷⁷ Wyrok TK z 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, OTK 2001, nr 3, poz. 54.

⁸⁷⁸ Dorosły, młody, mieszkający z rodzicami, zdrowy, pracujący np. w branży budowlanej człowiek zarabiający najniższą krajową (pomijając tu szarą strefę jego wynagrodzenia) pozostanie poza „mocą” komornika, w przeciwieństwie do np. rodzica samotnie wychowującego dwoje pełnoletnich studiujących dzieci, jeśli ten zarabia np. 5000 złotych.

⁸⁷⁹ Zgodnie z przepisem art. 893⁴ k.p.c. przepisy niniejszego działu stosuje się odpowiednio do egzekucji z rachunków prowadzonych przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe.

⁸⁸⁰ The World Bank, *The Global Findex Database 2021* [online]: <https://www.worldbank.org/en/publication/globalfindex/Report> [dostęp: 26 września 2023].

⁸⁸¹ Dane za: <https://www.pb.pl/raport-liczba-kont-osobistych-w-bankach-iii-kw-2023-r-1202740> [dostęp: 26 września 2023].

⁸⁸² Ibid.

pozwała komornikom na natychmiastowe ustalenie i zajęcie rachunku bankowego⁸⁸³ dłużnika. Te wszystkie okoliczności powodują, że w przeciętnych sprawach przeciwko osobom fizycznym egzekucja z rachunku bankowego jest obok egzekucji z wynagrodzenia za pracę najczęściej stosowanym sposobem egzekucji.

Zgodnie z przepisem art. 889 k.p.c. w celu dokonania egzekucji z wierzytelności z rachunku bankowego komornik ogólnej właściwości dłużnika przesyła do banku, w którym dłużnik posiada rachunek, zawiadomienie o zajęciu wierzytelności pieniężnej dłużnika pochodzącej z rachunku bankowego do wysokości należności będącej przedmiotem egzekucji wraz z kosztami egzekucyjnymi. Ponadto wzywa bank, aby nie dokonywał wypłat z rachunku bez zgody komornika do wysokości zajętej wierzytelności albo aby zawiadomił komornika w terminie 7 dni o przeszkodzie do przekazania zajętej kwoty⁸⁸⁴. Zawiadomienie jest skuteczne także w przypadku niewskazania rachunku bankowego. Jednocześnie komornik o zajęciu zawiadamia strony postępowania. Przy tym zgodnie z przepisem art. 893^{2a} k.p.c. komornik doręcza pisma bankowi za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego zajęcie wierzytelności z rachunku bankowego, a bank wnosi pisma do komornika wyłącznie za pośrednictwem tego systemu. Jako że dłużnik o zajęciu rachunku bankowego zawiadamiany jest pocztą tradycyjną, zwykle otrzymuje to zawiadomienie co najmniej kilka dni po rzeczywistej chwili zajęcia, a nawet później. W związku z tym ustawodawca wprowadził dwa dodatkowe terminy związane z zajęciem rachunku bankowego. Po pierwsze, zgodnie z przepisem art. 889² k.p.c. bank przekazuje środki pieniężne z zajętego rachunku na rachunek bankowy komornika niezwłocznie po upływie 7 dni od dnia doręczenia zawiadomienia o zajęciu. Dodatkowo, zgodnie z przepisem art. 31 u.k.s. należności wyegzekwowane z rachunku bankowego uzyskane w wyniku pierwszej wpłaty dokonanej przez dłużnika zajętej wierzytelności, komornik przekazuje wierzycielowi nie wcześniej niż w 7 dniu i nie później niż w 14 dniu od dnia ich otrzymania⁸⁸⁵. Oba te uregulowania nie dotyczą egzekucji bieżących

---

⁸⁸³ Zgodnie z przepisem art. 725 k.c. przez umowę rachunku bankowego bank zobowiązuje się względem posiadacza rachunku, na czas oznaczony lub nieoznaczony, do przechowywania jego środków pieniężnych oraz, jeżeli umowa tak stanowi, do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych. Co do zasady, zgodnie z przepisem art. 50 Prawa bankowego posiadacz rachunku bankowego dysponuje swobodnie środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku. W umowie z bankiem mogą być zawarte postanowienia ograniczające swobodę dysponowania tymi środkami.

⁸⁸⁴ Zgodnie z przepisem art. 890 § 1 k.p.c. zajęcie wierzytelności z rachunku bankowego dłużnika jest dokonane z chwilą doręczenia bankowi zawiadomienia o zakazie wypłat z tego rachunku i obejmuje również kwoty, których nie było na rachunku bankowym w chwili jego zajęcia, a zostały wpłacone na ten rachunek po dokonaniu zajęcia oraz tych, które zostały wpłacone na inny rachunek, otwarty po dokonaniu zajęcia. Przy tym zgodnie z przepisem art. 892 k.p.c. bank, który naruszył przepisy dotyczące obowiązków banku w zakresie egzekucji z rachunków bankowych, odpowiada za wyrządzoną przez to wierzycielowi szkodę.

⁸⁸⁵ Środki wyegzekwowane w każdy inny sposób komornik przekazuje wierzycielowi w terminie 4 dni od dnia ich otrzymania.

alimentów lub rent. W takim wypadku bank niezwłocznie przekazuje środki pieniężne z zajętego rachunku na rachunek bankowy komornika.

4.2. Ograniczenia egzekucji z wierzytelności z rachunku bankowego

Jasno określone w przepisie art. 890 § 1 k.p.c. skutki zajęcia rachunku bankowego tracą swoją prostotę przez liczne wyjątki od zasady, implementowane przez ustawodawcę w kolejnych przepisach. Po pierwsze, wprowadzono liczne kategorie kwot, które nie podlegają egzekucji z uwagi na źródło ich pochodzenia. Dodatkowo istnieje też instytucja kwoty (sumy) niepodlegającej zajęciu. Te dwie zasady nie są skorelowane, ponadto nie nawiązują do kwoty wolnej od zajęcia wynagrodzenia za pracę. Innym problemem w praktycznej realizacji ograniczeń egzekucji jest kwestia tego, kto jest odpowiedzialny za pozostawienie dłużnikowi kwot, które nie podlegają zajęciu. Nie jest jasne, czy obowiązek ten obciąża bank czy komornika.

W orzecznictwie wskazuje się, że komornik, prowadząc egzekucję z rachunku bankowego, nie jest zobowiązany do badania źródła pochodzenia środków wpływających na ten rachunek, ponieważ czynność ta byłaby pozbawiona jakiegokolwiek znaczenia dla tego sposobu egzekucji⁸⁸⁶. Obowiązujące przepisy prawa nie dają bowiem komornikowi narzędzi do ustalenia środków, jakie znajdują się na rachunku bankowym przed jego zajęciem. Komornik nie ma ponadto dostępu do wyciągu z zajętego rachunku bankowego. W praktyce, po dokonaniu zajęcia otrzymuje, w zależności od sytuacji, żadaną kwotę, informację, że na rachunku nie ma środków, lub informację o innych przeszkodach w realizacji zajęcia (np. zbieg egzekucji bądź fakt prowadzenia rachunku wspólnego dla dłużnika i osoby trzeciej). Komornik nie ma tym samym obowiązku weryfikować, skąd konkretnie pochodzą środki znajdujące się na rachunku bankowym. Bank lub dłużnik może podnieść twierdzenie o niedopuszczalności zajęcia konkretnych środków. Dopiero złożenie informacji przez stronę postępowania egzekucyjnego obliguje komornika do ustalenia, czy środki znajdujące się na rachunku bankowym podlegają egzekucji⁸⁸⁷. Sąd Apelacyjny w Katowicach wskazał, że „[...] nie jest wystarczający sam ustawowy zapis zwalniający spod egzekucji środki wymienione w art. 831 § 1 pkt 2a k.p.c., gdyż dłużnik-beneficjent musi to jeszcze wykazać w postępowaniu egzekucyjnym. Bank nie może go w tym wyręczyć i dokonać oceny, czy są to środki wolne od egzekucji, zwłaszcza że nawet pieniądze pomocowe podlegają egzekucji, np. w sytuacji

---

⁸⁸⁶ Wyrok SR w Warszawie z 6 sierpnia 2018 r., I C 1017/16, LEX nr 2977206.

⁸⁸⁷ Wyrok SA w Gdańsku z 26 października 2018 r., V ACa 855/17, LEX nr 2673415.

określonej w art. 1083 k.p.c. lub gdy długi powstały w związku z realizacją projektu, na który środki te zostały przeznaczone”. Sąd zwrócił również uwagę, że „dłużnik spodziewający się nadejścia środków wolnych od zajęcia winien sam przekazać komornikowi tę informację, a gdy tego nie uczynił, powinien zawiadomić o tym bezpośrednio po uzyskaniu informacji o przekazaniu środków na konto komornika i wystąpić o zwolnienie spod egzekucji lub umorzenie postępowania z wierzytelności niepodlegającej zajęciu”. Ponadto sąd stwierdził, że: „Bank ma obowiązek wstrzymania przekazu środków i poinformowania komornika o przeszkodzie, jeżeli powziął wiedzę, że zachodzi taka przeszkoda egzekucyjna. Brak wiedzy uniemożliwia wstrzymanie wypłaty na rzecz komornika, gdyż prowadziłoby to do odpowiedzialności banku na podstawie art. 892 k.p.c. Obowiązek wynikający m.in. z art. 831 § 1 pkt 2a k.p.c. spoczywa na komorniku, ewentualnie na sądzie sprawującym nadzór nad egzekucją, gdyż to komornik lub sąd dysponuje środkami umożliwiającymi wyłączenie rzeczy spod egzekucji, w tym umorzenie, o ile okaże się, że jest ona ze względu na jej przedmiot niedopuszczalna”⁸⁸⁸.

Zgodnie z przepisem art. 890 § 1¹ i § 2 k.p.c. szereg kategorii kwot wpływających na zajęty rachunek bankowy nie podlega zajęciu⁸⁸⁹. I tak zajęcie wierzytelności z rachunku bankowego nie obejmuje:

- kwot pochodzących ze świadczeń, dodatków i zasiłków, o których mowa w art. 833 § 6 k.p.c., oraz świadczeń, dodatków i innych kwot, o których mowa w art. 31 ust. 1, art. 80 ust. 1 i 1a, art. 81, art. 83 ust. 1 i 4, art. 84 pkt 2 i 3 i art. 140 ust. 1 pkt 1 ustawy z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;
- świadczenia „dobry start” oraz środków finansowych na utrzymanie lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnego, o których mowa w art. 83 ust. 2 i art. 84 pkt 1 ustawy z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;
- świadczenia „dobry start” w części przysługującej na umieszczone w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka dzieci i osoby, które osiągnęły pełnoletność, przebywając w pieczy zastępczej.

Ponadto wynikający z zajęcia wierzytelności z rachunku bankowego zakaz wypłat z tego rachunku nie dotyczy bieżących wypłat na wynagrodzenie za pracę wraz z podatkami i innymi ciężarami ustawowymi oraz na zasądzone alimenty i renty o charakterze

---

⁸⁸⁸ Wyrok SA w Katowicach z 16 marca 2018 r., I ACa 936/17, LEX nr 2475089

⁸⁸⁹ Pogłębiona analiza egzekucji z kwot na rachunku bankowym dłużnika – zob. M. Ged, *Ochrona przed egzekucją środków zgromadzonych na rachunku bankowym dłużnika*, „Nowa Currenda” nr 8/2023, s. 33–49.

alimentacyjnym zasądzone tytułem odszkodowania – do wysokości przeciętnego wynagrodzenia z poprzedniego kwartału ogłaszanego przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” na podstawie art. 20 pkt 2 ustawy z 17 grudnia 1998 o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2021 r. poz. 291, 353, 794 i 1621). Wypłata na wynagrodzenie za pracę następuje po złożeniu komornikowi odpisu listy płac lub innego wiarygodnego dowodu, a wypłata na alimenty i renty alimentacyjne – tytułu wykonawczego stwierdzającego obowiązek dłużnika do płacenia alimentów lub renty. Bank dokonuje wypłat wynagrodzeń na podstawie zezwolenia komornika. Wypłaty na alimenty i renty alimentacyjne następują do rąk uprawnionego do tych świadczeń.

Dodatkowo zgodnie z przepisem art. 833 § 6–9 k.p.c. nie podlegają egzekucji:

- świadczenia alimentacyjne;
- świadczenia pieniężne wypłacane w przypadku bezskuteczności egzekucji alimentów;
- świadczenia rodzinne, dodatki rodzinne, pielęgnacyjne, porodowe, dla sierot zupełnych, zasiłki dla opiekunów, świadczenia z pomocy społecznej, świadczenia integracyjne, świadczenie wychowawcze, świadczenie „dobry start”, jednorazowe świadczenie, o którym mowa w art. 10 ustawy z 4 listopada 2016 o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz.U. z 2020 r. poz. 1329 oraz z 2022 poz. 2140);
- rodzinny kapitał opiekuńczy, o którym mowa w ustawie z 17 listopada 2021 o rodzinnym kapitale opiekuńczym (Dz.U. z 2023 poz. 883);
- dofinansowanie obniżenia opłaty rodzica za pobyt dziecka w żłobku, klubie dziecięcym lub u dziennego opiekuna, o którym mowa w art. 64c ust. 1 ustawy z 4 lutego 2011 o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz.U. z 2023 r. poz. 204);
- dodatek osłonowy, o którym mowa w ustawie z 17 grudnia 2021 o dodatku osłonowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 759);
- dodatek węglowy, o którym mowa w ustawie z 5 sierpnia 2022 o dodatku węglowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 141, 295 i 1234);
- dodatek dla gospodarstw domowych z tytułu wykorzystywania niektórych źródeł ciepła i dodatek dla niektórych podmiotów niebędących gospodarstwami domowymi z tytułu wykorzystania niektórych źródeł ciepła, o których mowa w ustawie z 15 września 2022 o szczególnych rozwiązaniach w zakresie niektórych źródeł ciepła w związku z sytuacją na rynku paliw (Dz.U. poz. 1967 z późn. zm.⁹⁶⁾);

- dodatek elektryczny, o którym mowa w ustawie z 7 października 2022 o szczególnych rozwiązaniach służących ochronie odbiorców energii elektrycznej w 2023 w związku z sytuacją na rynku energii elektrycznej (Dz.U. z 2023 r. poz. 269, 295 i 1234);
- refundacja podatku VAT, o której mowa w art. 18 ustawy z 15 grudnia 2022 o szczególnej ochronie niektórych odbiorców paliw gazowych w 2023 w związku z sytuacją na rynku gazu (Dz.U. poz. 2687 oraz z 2023 r. poz. 295, 556 i 1234);
- świadczenia, dodatki i inne kwoty, o których mowa w art. 31 ust. 1, art. 80 ust. 1, art. 81, art. 83 ust. 1 i 4, art. 84 pkt 2 i 3 i art. 140 ust. 1 pkt 1 ustawy z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;
- środki finansowe na utrzymanie lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnego, o których mowa w art. 83 ust. 2 i art. 84 pkt 1 ustawy z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w części przysługującej na umieszczone w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka dzieci i osoby, które osiągnęły pełnoletność, przebywając w pieczy zastępczej;
- dodatki mieszkaniowe wypłacone na podstawie ustawy z 21 czerwca 2001 o dodatkach mieszkaniowych (Dz.U. z 2021 r. poz. 2021 oraz z 2022 r. poz. 1561 i 2456);
- dodatki energetyczne wypłacone na podstawie ustawy z 10 kwietnia 1997 – Prawo energetyczne;
- zapomogi udzielone na podstawie ustawy z 11 sierpnia 2021 o kasach zapomogowo-pożyczkowych (Dz.U. poz. 1666).

Zwolnienia te w zasadzie powtórzone zostały jeszcze przez przepis art. 54a prawa bankowego, zgodnie z którym nie podlegają zajęciu:

- środki pieniężne znajdujące się na rachunkach oszczędnościowych, rachunkach oszczędnościowo-rozliczeniowych oraz na rachunkach terminowych lokat oszczędnościowych, pochodzące ze świadczeń, dodatków i zasiłków, o których mowa w art. 833 § 6 k.p.c., oraz świadczeń, dodatków i innych kwot, o których mowa w art. 31 ust. 1, art. 80 ust. 1, art. 81, art. 83 ust. 1 i 4, art. 84 pkt 2 i 3 i art. 140 ust. 1 pkt 1 ustawy z 9 czerwca 2011 o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2022 r. poz. 447, 1700 i 2140 oraz z 2023 r. poz. 403, 535 i 818);
- środki finansowe na utrzymanie lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnego, o których mowa w art. 83 ust. 2 i art. 84 pkt 1 ustawy z 9 czerwca 2011 o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w części

przysługującej na umieszczone w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka dzieci i osoby, które osiągnęły pełnoletność, przebywając w pieczy zastępczej;

- świadczenie uzupełniające, o którym mowa w art. 1 ust. 1 ustawy z 31 lipca 2019 o świadczeniu uzupełniającym dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji (Dz.U. z 2023 r. poz. 156 i 535);
- dodatkowe roczne świadczenie pieniężne, o którym mowa w art. 1 ustawy z 9 stycznia 2020 o dodatkowym rocznym świadczeniu pieniężnym dla emerytów i rencistów (Dz.U. z 2022 r. poz. 2575);
- kolejne w 2021 dodatkowe roczne świadczenie pieniężne, o którym mowa w art. 1 ustawy z 21 stycznia 2021 o kolejnym w 2021 dodatkowym rocznym świadczeniu pieniężnym dla emerytów i rencistów (Dz.U. z 2022 r. poz. 2235);
- świadczenie pieniężne, o którym mowa w art. 13 ust. 1 ustawy z 12 marca 2022 o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. z 2023 r. poz. 103, z 2022 r. poz. 2600 oraz z 2023 r. poz. 185, 547, 1088 i 1234);
- kolejne w 2022 r. dodatkowe roczne świadczenie pieniężne, o którym mowa w art. 1 ustawy z 26 maja 2022 o kolejnym w 2022 dodatkowym rocznym świadczeniu pieniężnym dla emerytów i rencistów (Dz.U. poz. 1358);
- kolejne dodatkowe roczne świadczenie pieniężne, o którym mowa w art. 1 ustawy z 26 maja 2023 o kolejnym dodatkowym rocznym świadczeniu pieniężnym dla emerytów i rencistów (Dz.U. poz. 1407).

Wymienione środki nie stanowią jednak wszystkich, które nie podlegają zajęciu w ramach prowadzonej egzekucji z rachunku bankowego. Należy bowiem mieć na uwadze przepisy art. 831 k.p.c., zgodnie z którym nie podlegają egzekucji:

- diety przysługujące z tytułu podróży służbowych w wysokości 50% kwot – jeżeli egzekucja ma na celu zaspokojenie roszczeń z tytułu alimentów, w tym należności budżetu państwa z tytułu świadczeń wypłacanych w przypadku bezskuteczności egzekucji alimentów;
- sumy przyznane przez Skarb Państwa na specjalne cele (w szczególności stypendia, wsparcia), chyba że wierzytelność egzekwowana powstała w związku z urzeczywistnieniem tych celów albo z tytułu obowiązku alimentacyjnego;
- środki pochodzące z programów finansowanych z udziałem środków, o których mowa w art. 5 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy z 27 sierpnia 2009 o finansach publicznych (Dz.U. z 2023

r. poz. 1270 i 1273), wypłacone w formie zaliczki, chyba że wierzytelność egzekwowana powstała w związku z realizacją projektu, na który środki te były przeznaczone;

- świadczenia z ubezpieczeń osobowych oraz odszkodowania z ubezpieczeń majątkowych, w granicach określonych w drodze rozporządzenia przez ministrów finansów i sprawiedliwości (nie dotyczy to egzekucji mającej na celu zaspokojenie roszczeń z tytułu alimentów);
- świadczenia z pomocy społecznej w rozumieniu przepisów ustawy z 12 marca 2004 o pomocy społecznej (Dz.U. z 2023 r. poz. 901);
- jednorazowa lub okresowa pomoc pieniężna przyznawana przez Szefa Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
- wierzytelności przypadające dłużnikowi z budżetu państwa lub od Narodowego Funduszu Zdrowia z tytułu udzielania świadczeń opieki zdrowotnej w rozumieniu przepisów ustawy z 27 sierpnia 2004 o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2561 ze zm.) przed ukończeniem udzielania tych świadczeń, w wysokości 75% każdorazowej wypłaty, chyba że chodzi o wierzytelności pracowników dłużnika lub świadczeniodawców, o których mowa w art. 5 pkt 41 lit. a i b ustawy z 27 sierpnia 2004 o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych;
- sumy przyznane orzeczeniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jeżeli egzekwowana wierzytelność przysługuje Skarbowi Państwa;
- świadczenie integracyjne w rozumieniu ustawy z 13 czerwca 2003 o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. z 2022 r. poz. 2241).

We wskazanych przypadkach nie podlegają egzekucji również sumy już wypłacone.

Dodatkowo zgodnie z przepisem art. 54 prawa bankowego środki pieniężne znajdujące się na rachunkach oszczędnościowych, rachunkach oszczędnościowo-rozliczeniowych oraz na rachunkach terminowych lokat oszczędnościowych jednej osoby, niezależnie od liczby zawartych umów, są wolne od zajęcia na podstawie sądowego tytułu wykonawczego w każdym miesiącu kalendarzowym, w którym obowiązuje zajęcie, do wysokości 75% minimalnego wynagrodzenia za pracę, ustalanego na podstawie ustawy z 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę. Przepis ten jest w oczywistej sprzeczności z uregulowaniami dotyczącymi egzekucji z wynagrodzenia za pracę. W związku z tym wzbudza liczne kontrowersje i powoduje praktyczne problemy w jego stosowaniu. W doktrynie można

znaleźć stanowisko, zgodnie z którym przepis art. 54 pr. bank. nie znajduje zastosowania, jeżeli na rachunku zostanie zajęte wynagrodzenie za pracę przekazane przez pracodawcę na rachunek pracownika w części wolnej od zajęcia⁸⁹⁰. Inaczej w wyroku Sąd Okręgowy w Piotrkowie Trybunalskim⁸⁹¹ wskazał, że z chwilą, gdy środki należne dłużnikowi z tytułu wynagrodzenia za pracę zostaną mu wypłacone (w formie gotówki lub przelewem na rachunek bankowy), tracą swój dotychczasowy charakter prawny, tj. przestają być wynagrodzeniem za pracę. W konsekwencji ustaje ich dotychczasowa ochrona wynikająca z art. 833 § 1 k.p.c. W to miejsce natomiast – w zależności od sposobu oddania tych środków do dyspozycji dłużnika – zastosowanie znajdują ograniczenia przewidziane dla zastosowanego sposobu egzekucji, tj. dla egzekucji z ruchomości – w przypadku ich przekazania dłużnikowi w formie gotówki lub egzekucji z rachunku bankowego – w przypadku ich przelania na rachunek bankowy. Oznacza to, że w przypadku przekazania środków wypłaconych dłużnikowi tytułem wynagrodzenia za pracę na jego rachunek bankowy, ograniczenia egzekucji z art. 833 § 1 k.p.c., którymi komornik był wcześniej związany, ulegają dezaktualizacji. Pogląd prezentowany w orzeczeniu SO w Piotrkowie Trybunalskim uznać należy za bardziej racjonalny. Takie stanowisko nie rozwiązuje jednak problemów dotyczących stosowania przepisów dotyczących ograniczeń egzekucji, które wymagają pilnej reformy. Absurdalna jest bowiem regulacja, zgodnie z którą inna kwota jest wolna od zajęcia w przypadku egzekucji z rachunku bankowego, a inna egzekucji z wynagrodzenia za pracę. Wyraźnie widać w tym przypadku, brak kompleksowego spojrzenia przez ustawodawcę na kwestię ograniczeń egzekucji przez pryzmat godności dłużnika.

5. Egzekucja z innych wierzytelności

5.1. Uwagi ogólne i procedura zajęcia

Pojęcie wierzytelności nie zostało zdefiniowane w przepisach kodeksu cywilnego, zaś doktryna określa je w różny sposób⁸⁹². Na potrzeby niniejszego opracowania przyjąć można, że wierzytelność stanowi uprawnienie jednego podmiotu (wierzyciela) do żądania od drugiego podmiotu (dłużnika) spełnienia świadczenia z określonego stosunku zobowiązaniowego⁸⁹³.

---

⁸⁹⁰ A. Adamczuk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II. Art. 478–1217*, red. M. Manowska, LEX/el. 2022, art. 1083.

⁸⁹¹ Wyroku SO w Piotrkowie Trybunalskim z 17 lutego 2017 r., IV Ka 747/16, LEX nr 2385184. Podobnie SR w Warszawie w wyroku z 6 sierpnia 2018 r., I C 1017/16 LEX nr 2977206.

⁸⁹² Zob. więcej: J. Mojak, *Obrót wierzytelnościami*, Warszawa 2021, s. 20–21.

⁸⁹³ A. Marciniak, M. Michalska-Marciniak, *Metodyka pracy komornika sądowego*, Sopot 2015, s. 562.

Systematyka przepisów k.p.c. nakazuje przyjąć, że jako inne wierzytelności należy rozumieć inne niż wierzytelność o zapłatę wynagrodzenia za pracę i wierzytelność o wypłatę pieniędzy znajdujących się na rachunku bankowym⁸⁹⁴. Egzekucja z innych wierzytelności uregulowana jest w przepisach art. 895–908 k.p.c. Jako przykłady innych wierzytelności można wskazać wierzytelności z tytułu różnych umów, np. sprzedaży, dostawy, kontraktacji, najmu, dzierżawy, pożyczki, umowy o dzieło, zlecenia czy nadpłaty podatku⁸⁹⁵.

Zgodnie z art. 895 k.p.c. egzekucja prowadzona według przepisów działu niniejszego należy do komornika sądu właściwości ogólnej dłużnika, przeciwko któremu toczy się postępowanie egzekucyjne, a w braku podstaw do jej oznaczenia – do komornika sądu właściwości ogólnej osoby zobowiązanej względem dłużnika. Wierzyciel może też skorzystać z możliwości wyboru innego komornika na obszarze właściwości sądu apelacyjnego (art. 10 u.k.s.). Do egzekucji z wierzytelności komornik przystępuje przez jej zajęcie (art. 896 k.p.c.). W celu zajęcia komornik wierzytelności komornik, oczywiście poza stronami postępowania, zawiadamia dłużnika wierzytelności⁸⁹⁶, że nie wolno rozporządzać zajętą wierzytelnością. Komornik wzywa jednocześnie, aby dłużnik zajętej wierzytelności świadczenia nie uiszczał dłużnikowi, lecz złożył je komornikowi lub na rachunek depozytowy ministra finansów. Jednocześnie z zajęciem wierzytelności komornik wzywa jej dłużnika, aby w ciągu tygodnia złożył oświadczenie, czy i w jakiej wysokości dłużnikowi przysługuje zajęta wierzytelność, czy też odmawia zapłaty i z jakiej przyczyny oraz czy inne osoby roszczą sobie prawa do wierzytelności, z podaniem czy i w jakim sądzie toczy się lub toczyło postępowanie o zajętą wierzytelność, a także czy wierzytelność nie została zajęta przez inny organ egzekucyjny (art. 896 § 2 k.p.c.).

Zgodnie z przepisem art. 902 k.p.c. do skutków zajęcia wierzytelności odpowiednie zastosowanie mają przepisy dotyczące skutków zajęcia wynagrodzenia za pracę. Są to przede wszystkim nieważność czynności dłużnika polegających na rozporządzeniu wierzytelnością i możliwość wykonywania przez wierzyciela wszystkich praw i roszczeń dłużnika. Zajęcie wierzytelności obejmuje przy tym co do sum płatnych periodycznie także wypłaty przyszłe, płatne po zajęciu.

Realizacja zajętej wierzytelności następuje zwykle poprzez spełnienie świadczenia przez dłużnika zajętej wierzytelności. Jeśli jednak dłużnik zajętej wierzytelności nie spełnia świadczenia, wierzyciel, korzystając z prawa wstąpienia w miejsce dłużnika, może skorzystać

---

⁸⁹⁴ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 392.

⁸⁹⁵ Za: A. Marciniak, M. Michalska-Marciniak, *Metodyka pracy komornika sądowego*, Sopot 2015, s. 562.

⁸⁹⁶ Zwanego w praktyce poddłużnikiem lub trzeciodłużnikiem.

z drogi sądowej i następnie egzekucyjnej w celu wyegzekwowania zajętej wierzytelności. Wierzyciel może też złożyć wniosek o sprzedaż zajętej wierzytelności, do której, zgodnie z przepisem art. 904¹ k.p.c., stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące licytacji ruchomości bądź nastąpić może z wolnej ręki, o ile nie sprzeciwia się temu charakter zajętej wierzytelności⁸⁹⁷.

5.2. Ograniczenia egzekucji z innych wierzytelności

Przepisy k.p.c. wprowadzają liczne rodzaje wierzytelności, które nie podlegają egzekucji. Wymienione zostały w części dotyczącej egzekucji z rachunku bankowego, w związku z tym nie ma potrzeby powtarzania tej długiej listy.

W praktyce najczęstszym problemem jest stosowanie przepisu art. 833 § 2¹ k.p.c., zgodnie z którym przepisy art. 87 i art. 87¹ k.p. stosuje się odpowiednio do wszystkich świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania albo stanowiących jedyne źródło dochodu dłużnika będącego osobą fizyczną. Przepis ten ma zatem zastosowanie do sytuacji osób fizycznych utrzymujących się dzięki świadczeniu pracy na podstawie umowy cywilnoprawnej. Ustawodawca nie wskazuje bowiem, kto powinien badać i kto jest odpowiedzialny za badanie charakteru otrzymywanych przez dłużnika świadczeń. Przepisy k.p.c. nie przewidują też sytuacji, często występujących w praktyce, gdy dłużnik wykonuje świadczenie – zwykle jedno – ale na podstawie więcej niż jednej umowy zlecenia, z różnymi formalnie podmiotami, otrzymując łącznie kwotę niższą lub równą najniższej krajowej niepodlegającej zajęciu⁸⁹⁸. Wydaje się, że w zakresie ustalenia, czy świadczenie powtarzające się świadczone przez dłużnika ma na celu zapewnienie utrzymania albo stanowi jego jedyne źródło dochodu, winien decydować komornik po złożeniu przez dłużnika odpowiedniego oświadczenia. Na postanowienie komornika w tym zakresie przysługuje skarga na czynności komornika na zasadach ogólnych. Praktycznym problemem pozostaje prawidłowe dokonanie ograniczenia zajęć wierzytelności w przypadku, gdy dłużnik otrzymuje świadczenia w

---

⁸⁹⁷ Przez "charakter" warunkujący sprzedaż wierzytelności należy rozumieć dopuszczalność sprzedaży konkretnej wierzytelności na podstawie przepisów prawa materialnego, które mają do niej zastosowanie, oraz na podstawie konkretnych postanowień umownych, stanowiących tytuł prawny zajętej wierzytelności (brak umownego wyłączenia prawa zbycia). W kontekście ochrony godności dłużnika podkreślić należy niedopuszczalność sprzedaży wierzytelności alimentacyjnej. Oceny charakteru zajętej wierzytelności, w kontekście dopuszczalności jej sprzedaży, dokonuje komornik. Jeżeli strona postępowania nie zgadza się z tą oceną, może wnieść skargę na czynność komornika, stosownie do art. 767 (K. Flaga-Gieruszyńska, w: A. Zieliński, *KPC. Komentarz*, 2017, art. 904¹, Nb 3).

⁸⁹⁸ Sytuacja ta najczęściej dotyczy firm ochroniarskich, które – najpewniej z powodów fiskalnych – składają się z kilku odrębnych osób prawnych i zawierają kilka różnych umów zleceń, dotyczących *de facto* tego samego świadczenia.

zmieniającej się miesięcznie wysokości z różnych źródeł. Jedynym rozwiązaniem jest każdorazowy kontakt dłużnika z komornikiem w celu wykazania, w jakiej łącznej wysokości otrzymuje w danym miesiącu świadczenie i odpowiednio do tego dokonywanie ograniczenia zajęć w sposób określony przez przepisy art. 87 i art. 87¹ k.p.

Spojrzenie na ograniczenia egzekucji z wierzytelności, rachunku bankowego i wynagrodzenia pozwala zauważyć, że regulujące je przepisy nie dość, że nie są wzajemnie zharmonizowane, prowadzą do niesprawiedliwych skutków, to brak w tych regulacjach jasnego odwołania do godności dłużnika. Te trzy sposoby egzekucji są najczęściej stosowanymi w sprawach wobec osób fizycznych. Dlatego też konieczna jest pilna nowelizacja przepisów regulujących ograniczenia egzekucji.

6. Egzekucja z innych praw majątkowych

6.1. Uwagi ogólne i procedura zajęcia

Przez inne prawa majątkowe należy rozumieć prawa majątkowe inne niż wierzytelność, prawo własności i prawo użytkowania wieczystego⁸⁹⁹. Przykładem takiego prawa może być prawo własności intelektualnej, udział wspólnika w spółce handlowej, instrumenty finansowe zapisane na rachunku papierów wartościowych lub innym rachunku. Ustawodawca wyodrębnił przepisy dotyczące egzekucji z innych praw majątkowych w art. 909–912 k.p.c. Jak zauważono w piśmiennictwie, wzrost znaczenia w obrocie prawnym praw majątkowych innych niż wierzytelności, pojawienie się nowych form prawnych spowodowało, że inne prawa majątkowe stały się dla wierzycieli atrakcyjnym przedmiotem egzekucji⁹⁰⁰.

Zgodnie z przepisem art. 909 k.p.c. przepisy o egzekucji z wierzytelności stosuje się odpowiednio do egzekucji z innych praw majątkowych, jeżeli przepisy nie stanowią inaczej. Procedura zajęcia i jego skutki są analogiczne jak w przypadku egzekucji z innych wierzytelności. Podobnie realizacja zajętego prawa lub jego sprzedaż. Zróżnicowany charakter prawny innych praw majątkowych implikuje pewne zróżnicowanie sposobów ich zajęcia, realizacji i sprzedaży⁹⁰¹. Różnice te, określone w przepisach art. 910–912 k.p.c., mają charakter wyłącznie techniczny w porównaniu do procedury egzekucji z innych wierzytelności i nie wpływają na prawa dłużnika.

---

⁸⁹⁹ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 403.

⁹⁰⁰ A. Marciniak, M. Michalska-Marciniak, *Metodyka pracy komornika sądowego*, Sopot 2015, s. 579.

⁹⁰¹ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie...*, Warszawa 2023, s. 403.

6.2. Ograniczenia egzekucji z innych praw majątkowych

Zgodnie z art. 831 § 1 pkt 3 k.p.c. egzekucji nie podlegają prawa niezbywalne, chyba że możliwość ich zbycia wyłączono umową, a przedmiot świadczenia nadaje się do egzekucji, albo wykonanie prawa może być powierzone komuś innemu. Mowa jest zatem o prawach, które ze swej natury nie mogą być przeniesione na inny podmiot, np. użytkowanie (art. 254 k.c.), służebności osobiste (art. 300 k.c.), prawo odkupu (art. 595 k.c.), prawo pierwokupu (art. 602 § 1 k.c.), prawo dożywocia (art. 912), roszczenie o zachowek (art. 991 k.c. i 1002 k.c.), roszczenia odszkodowawcze wynikające z uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia przewidziane przez przepisy art. 445–448 k.c., chyba że już są wymagalne i zostały uznane na piśmie lub przyznane prawomocnym orzeczeniem (art. 449 k.c.), prawo żądania ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej (art. 52 k.r.o.), lokatorskie prawo do lokalu (art. 9 ust. 1 ustawy z 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych⁹⁰²).

W judykaturze wskazuje się, że jeśli na podstawie niezbywalnego prawa dłużnik otrzymał konkretne świadczenie majątkowe, to egzekucja z przedmiotu tego świadczenia jest dopuszczalna⁹⁰³. Zgodzić się też należy z poglądem wyrażonym w doktrynie, że egzekucja jest dopuszczalna również wtedy, gdy dłużnik wprowadził świadczenia jeszcze nie otrzymał, ale mu je przyznano, albo też dłużnik na podstawie prawa niezbywalnego wystąpił już z roszczeniem o świadczenie pieniężne⁹⁰⁴. W świetle powyższych uwag interesująco z punktu widzenia praw dłużnika przedstawia się egzekucja z autorskich praw własności intelektualnych określonych w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych⁹⁰⁵. Pełne omówienie egzekucji z tych praw⁹⁰⁶ przekraczałoby ramy niniejszej pracy, ale konieczny jest choćby szkic dotyczący tego zagadnienia. Komornik prowadzący egzekucję z autorskich praw majątkowych musi mieć na względzie fakt, że prawo autorskie jest prawem szczególnego rodzaju⁹⁰⁷. Ustawa o prawie

---

⁹⁰² Dz.U. z 2021 r. poz. 1208

⁹⁰³ Wyrok SA w Szczecinie z 12 lutego 2014 r., I ACa 783/13, LEX nr 145567; wyrok SN z 8 listopada 2005 r., I CK 167/05, LEX nr 299065.

⁹⁰⁴ E. Jaceczko, *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie egzekucyjne. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd Polubowny (arbitrażowy). Komentarz*, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2022, s. 233.

⁹⁰⁵ Ustawa z 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 880, t.j. z dnia 28 października 2022 r., Dz.U. z 2022 r. poz. 2509).

⁹⁰⁶ Zob. więcej: P. Piesiewicz, *Materialnoprawne aspekty egzekucji z praw autorskich i praw pokrewnych uwagi na tle art. 18 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych* [w:] *Studia z postępowania egzekucyjnego*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Sopot 2018, s. 169 i nast. oraz wskazana tam literatura; oraz A. Nowak-Gruca, *Zdatność egzekucyjna własności intelektualnej*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, nr 7–10/2012, s. 15 i nast. oraz wskazana tam literatura.

⁹⁰⁷ P. Piesiewicz, *Materialnoprawne aspekty egzekucji z praw autorskich i praw pokrewnych uwagi na tle art. 18 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych* [w:] *Studia z postępowania egzekucyjnego*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Sopot 2018, s. 173.

autorskim i prawach pokrewnych, na podstawie tzw. koncepcji dualistycznej⁹⁰⁸, wyróżnia autorskie prawa majątkowe i autorskie prawa osobiste. Te drugie, zgodnie z art. 16 pr. aut., chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem, a w szczególności prawo do: (1) autorstwa utworu; (2) oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo; (3) nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania; (4) decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności; (5) nadzoru nad sposobem korzystania z utworu. Pomimo jasnego literalnie brzmienia przywołanego przepisu, w literaturze przedmiotu i orzecznictwie dopuszcza się możliwość zastosowania klauzul umownych, poprzez które autor może zobowiązać się do niewykonywania wobec określonej osoby przysługującego mu prawa osobistego, bądź nawet zezwolić na wykonywanie tego prawa w jego imieniu⁹⁰⁹. Jednocześnie zgodzić się należy z poglądem wyrażonym w literaturze prawa egzekucyjnego i który to pogląd znajduje wprost oparcie w treści art. 831 § 1 pkt 3 *in fine* k.p.c., zgodnie z którym egzekucja z prawa niezbywalnego z mocy prawa jest dopuszczalna, gdy wykonanie takiego prawa może być powierzone innej osobie⁹¹⁰.

Akceptując stanowisko, zgodnie z którym autorskie prawa zależne mają charakter mieszany – majątkowo-osobisty – nie można mieć wątpliwości, że autorskie prawa majątkowe podlegają egzekucji⁹¹¹, i to zarówno, jak wyżej wskazano, w przypadku gdy dłużnik otrzymał już konkretne świadczenie majątkowe⁹¹², jak i wtedy, gdy świadczenia jeszcze nie otrzymał, ale mu je przyznano, albo gdy dłużnik na podstawie prawa niezbywalnego wystąpił już z roszczeniem o pewne świadczenie⁹¹³. Pozostaje odpowiedzieć na pytanie, czy autorskie prawa zależne mogą stanowić przedmiot egzekucji na takich samych zasadach jak autorskie prawa majątkowe. Odpowiedź na to pytanie uwzględniać musi przepisy art. 831 § 1 pkt 3 k.p.c. i art. 16 pr. aut., wyrażające szczególną wagę więzi twórcy z autorem. I tutaj zgodzić się należy z

---

⁹⁰⁸ P. Piesiewicz, *Materialnoprawne aspekty egzekucji...*, s. 173.

⁹⁰⁹ J. Barta, R. Markiewicz, *Komentarz do art. 16 [w:] Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, wyd. V, Warszawa 2011 oraz wyrok SA w Warszawie z 14 maja 2007 r., I ACa 668/06, OSA 2008, z. 12, poz. 39, za: P. Piesiewicz, *Materialnoprawne aspekty egzekucji z praw autorskich i praw pokrewnych uwagi na tle art. 18 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych [w:] Studia z postępowania egzekucyjnego*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Sopot 2018, s. 173.

⁹¹⁰ H. Pietrzkowski, *Komentarz do art. 831 [w:] Komentarz postępowania cywilnego. Komentarz. Tom V. Postępowanie egzekucyjne*, red. T. Ereciński, Warszawa 2012, za: P. Piesiewicz, *Materialnoprawne aspekty egzekucji z praw autorskich i praw pokrewnych uwagi na tle art. 18 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych [w:] Studia z postępowania egzekucyjnego*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Sopot 2018, s. 174.

⁹¹¹ P. Piesiewicz, *Materialnoprawne aspekty egzekucji z praw autorskich i praw pokrewnych uwagi na tle art. 18 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych [w:] Studia z postępowania egzekucyjnego*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Sopot 2018, s. 175.

⁹¹² Np. tantiemy z ZAiKS-u – wówczas zastosowanie znajdują przepisy dotyczące egzekucji z wierzytelności.

⁹¹³ Wyrok SA w Szczecinie z 12 lutego 2014 r., I ACa 783/13, LEX nr 145567; wyrok SN z 8 listopada 2005 r., I CK 167/05, LEX nr 299065.

poglądem wyrażonym w literaturze przedmiotu, że w niektórych sytuacjach autorskie prawo zależne będzie podlegało egzekucji. Mianowicie: „wyłącznie wtedy, gdy na mocy umowy twórca sam zdecyduje o zerwaniu więzi z utworem poprzez przeniesienie wykonywania autorskiego prawa zależnego na osoby trzecie, albowiem to tylko autor może zdecydować o oderwaniu części uprawnień osobistych od swojej osoby”⁹¹⁴.

Jakkolwiek egzekucja omawianym sposobem nie występuje w praktyce tak często jak wcześniej omawiane sposoby, tym niemniej zdarza się i także dotyczy często osób fizycznych. Zajęcie autorskich praw majątkowych jest stosunkowo proste – zająć należy prawo u tzw. trzeciodłużnika (najczęściej w ZAiKS-ie). Podkreślić tu należy, że brak jest regulacji umożliwiającej komornikowi ograniczenie zajęcia, nawet jeśli zajęte prawo stanowi jedyne źródło utrzymania dłużnika⁹¹⁵.

7. Egzekucja ze świadczeń emerytalno-rentowych

7.1. Uwagi ogólne i procedura zajęcia

Jak wynika z przedstawionej wcześniej systematyki, egzekucja ze świadczeń emerytalno-rentowych nie stanowi odrębnego sposobu egzekucji. Zgodnie z przyjętym w k.p.c. podziałem egzekucja z takiego świadczenia jest po prostu egzekucją z innych wierzytelności. Jednakże z racji wagi problemu – świadczenia te są wszak pobierane przez osoby podlegające szczególnej ochronie konstytucyjnej – oraz odrębny sposób uregulowania ograniczeń egzekucji ze świadczeń emerytalno-rentowych, konieczne jest omówienie tego zagadnienia w osobnym podrozdziale. Pominąć przy tym można aspekt proceduralny, jako że omówiony został w podrozdziale dotyczącym egzekucji z innych wierzytelności.

7.2. Ograniczenia egzekucji ze świadczeń emerytalno-rentowych

Zgodnie z art. 833 § 4 k.p.c. świadczenia pieniężne przewidziane w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym podlegają egzekucji w zakresie określonym w tych przepisach.

---

⁹¹⁴ P. Piesiewicz, *Materialnoprawne aspekty egzekucji z praw autorskich i praw pokrewnych uwagi na tle art. 18 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych* [w:] *Studia z postępowania egzekucyjnego*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Sopot 2018, s. 175.

⁹¹⁵ Autor prowadził w swej praktyce egzekucje przeciwko znanemu twórcy tzw. muzyki popularnej. Jedynym źródłem utrzymania tej dłużnika były tantiemy pobierane z ZAiKS-u i gdyby nie wniosek wierzyciela ograniczający egzekucję dłużnik pozostałby bez środków do życia. Chyba, że organ egzekucyjny z urzędu ograniczyłby zajęcie. Naraziłby się jednak wówczas na odpowiedzialność odszkodowawczą i dyscyplinarną.

Zgodnie z § 5 tego artykułu do egzekucji z rent przysługujących z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej i z rent zasądzonych przez sąd lub ustalonych umową za utratę zdolności do pracy albo za śmierć żywiciela lub wypłacanych z dobrowolnego ubezpieczenia rentowego oraz do egzekucji ze świadczeń pieniężnych przysługujących z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa stosuje się przepisy o egzekucji ze świadczeń przewidzianych w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Do przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym, obok podstawowego aktu, jakim jest ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (dalej u.e.r.)⁹¹⁶, zaliczyć należy⁹¹⁷:

- ustawę z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników⁹¹⁸;
- ustawę z 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin⁹¹⁹;
- ustawę z 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin⁹²⁰;
- ustawę z 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych⁹²¹;
- ustawę z 21 listopada 2008 r. o emeryturach kapitałowych⁹²².

Zgodnie z art. 140 ust. 1 pkt 3 u.e.r. potrącenia dokonywane są do wysokości 25% świadczenia, zaś potrącenia dokonywane w postępowaniach o egzekucję świadczeń alimentacyjnych – do wysokości 60% świadczenia⁹²³. Przy tym istnieje kwota wolna od egzekucji i potrąceń, którą na podstawie art. 94 ust. 2 pkt 3 u.e.r. ogłasza w formie komunikatu, w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej, Prezes Zakładu Ubezpieczeń Społecznych⁹²⁴.

---

⁹¹⁶ Ustawa z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U z 2022 r. poz. 504 ze zm.).

⁹¹⁷ Podobnie: A. Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Art. 730–1095¹. Komentarz*, t. IV, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, s. 736.

⁹¹⁸ T.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 208 ze zm.

⁹¹⁹ T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2528 ze zm.

⁹²⁰ T.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1280 ze zm.

⁹²¹ T.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 164 ze zm.

⁹²² T.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 926 ze zm.

⁹²³ Przepisy ustaw, które dotyczą emerytur rolników, żołnierzy, funkcjonariuszy Policji i pozostałych służb odsyłają w zakresie limitów potrąceń do u.e.r.

⁹²⁴ Na dzień pisania rozprawy, czyli 25 października 2023 r., kwota wolna od egzekucji i potrąceń wynosi 1125,26 zł przy potrącaniu sum egzekwowanych na mocy tytułów wykonawczych na pokrycie należności innych niż alimentacyjne. Na poczet świadczeń alimentacyjnych kwota ta wynosi 681,97 zł.

Zgodnie z art. 833 § 5 k.p.c. do egzekucji z rent przysługujących z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej i z rent zasądzonych przez sąd lub ustalonych umową za utratę zdolności do pracy albo za śmierć żywiciela lub wypłacanych z dobrowolnego ubezpieczenia rentowego oraz do egzekucji ze świadczeń pieniężnych przysługujących z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa stosuje się przepisy o egzekucji ze świadczeń przewidzianych w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Podobnie jak w przypadku egzekucji z wynagrodzenia za pracę nie jest jasne dlaczego, w tym przypadku, właśnie 25% świadczenia podlega potrąceniu. Komornik nie ma przy tym możliwości uzależnienia wysokości potrącenia od sytuacji życiowo – majątkowej dłużnika bez narażania się na odpowiedzialność odszkodowawczą i dyscyplinarną. Dlatego też także i tutaj postulować należy niezwłoczną nowelizację przepisów, tak by kwestia godności dłużnika stanowiła podstawę ograniczeń egzekucji.

8. Eksmisja

8.1. Uwagi ogólne

W obecnie obowiązujących przepisach kodeksu postępowania cywilnego próżno szukać terminu „eksmisja”. Mimo to jest on używany w nauce prawa i w orzecznictwie⁹²⁵. Pojęcie eksmisji używane było też w języku prawnym okresu międzywojennego⁹²⁶.

Słownikowa definicja eksmisji to „usunięcie kogoś z zajmowanego lokalu lub z nieruchomości na mocy decyzji władz administracyjnych lub wyroku sądowego”⁹²⁷. W nauce prawa postępowania cywilnego przez eksmisję należy rozumieć czynności komornika podejmowane w trybie art. 1046 k.p.c., polegające na wydaniu wierzycielowi nieruchomości lub opróżnieniu pomieszczenia. Na potrzeby niniejszej pracy uwagi będą ograniczone do postępowania mającego na celu opróżnienie nieruchomości lub pomieszczenia służącego zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika⁹²⁸.

---

⁹²⁵ Np. Z.Knypl, *Wykonywanie eksmisji przy najmie okazjonalnym*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, nr 5/2010; *idem*, *Eksmisja z lokali mieszkalnych w świetle nowego stanu prawnego*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, nr 2/2012; uchwała Sądu Najwyższego z 13 grudnia 2011 r., III CZP 48/11 (<https://www.saos.org.pl/judgments/96599> dost. 16.12.2023): „[...] Do wykonania eksmisji osób uprawnionych do lokalu socjalnego lub zamiennego wystarczy pozyskanie przez komornika informacji, że gmina zaoferowała dłużnikowi lokal socjalny lub zamienny do wynajęcia [...]”. Wydaje się, że słowo to zostało usunięte z języka prawnego Polski powojennej, jako niepasujące do założeń ówczesnego ustroju.

⁹²⁶ Np. ustawa o wstrzymaniu eksmisji lokatorów z 15 lipca 1918 r. (Dz.U. 1918 nr 8 poz. 17).

⁹²⁷ *Mały słownik języka polskiego PWN*, „Eksmisja”, Warszawa 1993, s. 159.

⁹²⁸ Jak wskazano w części dotyczącej egzekucji z nieruchomości, za taką nieruchomość lub pomieszczenie należy uznać nieruchomość lub pomieszczenie, w których dłużnik faktycznie mieszka. Decydujący jest sposób

Aby zachować porządek terminologiczny, konieczna jest konstatacja, że eksmisja dokonywana jest w ramach egzekucji świadczenia niepieniężnego⁹²⁹. Przepisom regulującym ten rodzaj egzekucji poświęcony jest tytuł III działu I k.p.c. W sprawach tam nieuregulowanych stosuje się przepisy ogólne o postępowaniu egzekucyjnym (art. 758–843 k.p.c.), następnie przepisy tytułu wstępnego (art. 1–13 k.p.c.) oraz odpowiednio przepisy o procesie, czyli art. 15–424¹² k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.⁹³⁰ W postępowaniu znaczącą rolę, poza regulacjami z k.p.c., odgrywają przepisy ustawy z 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (dalej u.o.p.l.)⁹³¹.

Postępowanie eksmisyjne jest z całą pewnością jednym z potencjalnie najbardziej zagrażających podstawom egzystencji dłużnika. Jak stwierdził ETPCz: „Utrata mieszkania jest najbardziej skrajną formą ingerencji w prawo do poszanowania czyjegoś domu, a każda osoba znajdująca się w sytuacji takiego zagrożenia powinna mieć możliwość ustalenia proporcjonalności środka przez sąd”⁹³².

8.2. Aspekt proceduralny

Do przeprowadzenia egzekucji w celu opróżnienia lokalu właściwy jest komornik sądu, w którego okręgu znajduje się nieruchomość lub pomieszczenie. Wierzycielowi nie przysługuje prawo wyboru komornika. Istotne jest, że tytuł wykonawczy zobowiązujący do wydania nieruchomości lub opróżnienia pomieszczenia upoważnia do prowadzenia egzekucji nie tylko przeciwko dłużnikowi wymienionemu w tytule, lecz także przeciwko każdemu, kto uzyskał władanie nad tym przedmiotem po wszczęciu postępowania, w którym wydano tytuł egzekucyjny, oraz przeciwko jego domownikom, krewnym i innym osobom reprezentującym jego prawa (art. 791 § 1 i 2 k.p.c.). Przepisy te nie wyłączają praw określonych przepisami o ochronie lokatorów oraz praw, które są skuteczne wobec wierzyciela. Jeżeli dłużnik twierdzi, że przysługuje mu prawo skuteczne wobec wierzyciela, komornik wstrzyma się względem

---

wykorzystania lokalu, w oderwaniu od jego standardów. Podzielić należy pogląd, że fakt zamieszkiwania w lokalu pozbawionym np. ogrzewania, oświetlenia lub odbiegającym w inny sposób od powszechnie przyjętych standardów, nie może być powodem wyłączenia ochrony wynikającej z ochrony lokatorów. Podobnie: K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1995; wyrok SA w Warszawie z 19 maja 2021 r., II AKa 358/20, Legalis. Więcej w zakresie trudności definicyjnych – zob. M. Kaczmarek, *Egzekucja obowiązku opróżnienia lokalu służącego zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych*, Sopot 2018, s. 52–59.

⁹²⁹ Zob. więcej W. Kowalski, *Egzekucja świadczeń niepieniężnych*, Sopot 2011.

⁹³⁰ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 487.

⁹³¹ Dz.U. z 2001 r. Nr 71 poz. 733.

⁹³² Wyrok ETPCz z 28 kwietnia 2016 r. (Winterstein i inni v. Francja), 27013/07, Legalis.

nego z czynnościami egzekucyjnymi, pouczając, że w terminie tygodnia może wytoczyć powództwo o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności w stosunku do niego.

Kodeksowa regulacja procedury eksmisyjnej jest wyjątkowo krótka i zawiera się w jednym artykule 1046 k.p.c. Równie zwięzłe jest rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowego postępowania w sprawach o opróżnienie lokalu lub pomieszczenia albo o wydanie nieruchomości⁹³³. Zgodnie z art. 1046 § 4. k.p.c. jeżeli dłużnikowi nie przysługuje uprawnienie do zawarcia umowy najmu socjalnego lokalu lub prawo do lokalu zamiennego komornik wstrzyma się z dokonaniem czynności do czasu, gdy gmina właściwa ze względu na miejsce położenia lokalu podlegającego opróżnieniu, na wniosek komornika, wskaże dłużnikowi tymczasowe pomieszczenie. Pomieszczenie tymczasowe, zgodnie z art. 1046 § 5. pomieszczenie odpowiadające wymogom tymczasowego pomieszczenia może wskazać wierzyciel, dłużnik albo osoba trzecia. Zgodnie z art. 1046 § 5¹ jeśli dłużnikowi nie przysługuje prawo do tymczasowego pomieszczenia, komornik usunie dłużnika do noclegowni, schroniska lub innej placówki zapewniającej miejsca noclegowe, wskazanej na wniosek komornika przez gminę właściwą ze względu na miejsce położenia lokalu podlegającego opróżnieniu. Rodzi to uzasadnione obawy postawienia dłużnika w strefie bezpośredniego zagrożenia bezdomnością, o czym szerzej w dalszej części pracy.

Przez lokal socjalny należy rozumieć lokal nadający się „do zamieszkania”⁹³⁴ ze względu na wyposażenie i stan techniczny, którego powierzchnia pokoi przypadająca na członka gospodarstwa domowego najemcy nie może być mniejsza niż 5 m², a w przypadku

---

⁹³³ Rozporządzenie z 22 grudnia 2011 (Dz.U. z 2012 r. poz. 11), składa się z ośmiu paragrafów.

⁹³⁴ Jak stwierdził w wyroku z 18 lutego 2020 r. SO w Suwałkach, I Ca 460/19, LEX nr 2891839: „[...] Oceny, czy lokal nadaje się do zamieszkania ze względu na wyposażenie i stan techniczny, dokonuje się na podstawie przepisów ustawy prawa budowlanego, rozporządzenia Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie oraz norm polskich i unijnych (przykładowo czy jest zaopatrzony w wodę do spożycia przez ludzi oraz do celów przeciwpożarowych, instalację ciepłej wody, odprowadzenie ścieków bytowo-gospodarczych, miejsca do czasowego gromadzenia odpadów i nieczystości, instalacje do ogrzewania pomieszczeń, przewody kominowe do odprowadzania dymu i spalin, wentylację lub klimatyzację, gaz z sieci gazowej, baterię butli lub zbiorników stałych gazu płynnego, wewnętrzną instalację elektryczną, oświetlenia budynków, urządzenia i wyposażenia kuchni i łazienki przeznaczone na pobyt ludzi). [...] Przedmiotem najmu socjalnego mogą być lokale o obniżonym standardzie. Nie pozwala to jednak na precyzyjne określenie, jaki powinien być standard tych lokali. Można jedynie stwierdzić, że lokal będący przedmiotem najmu socjalnego może mieć niższy standard niż lokal dotychczas zajmowany, mniejszą liczbę pomieszczeń pomocniczych, uboższe, starsze lub gorsze jakościowo wyposażenie [...]. Powyższe nie oznacza wyłączenia zasady, że lokal musi nadawać się do zamieszkania ze względu na wyposażenie i stan techniczny. [...] Obniżony standard to nie »jakiegokolwiek warunki«, ale warunki podstawowe, umożliwiające codzienną egzystencję, tj. dostęp do sanitariatu, bieżącej wody, światła dziennego, zapewnienie możliwości ogrzania lokalu przy prawidłowo działającej wentylacji. Nie może być przedmiotem najmu socjalnego pomieszczenie, którego stan techniczny zagraża zdrowiu i mieniu [...] Standard lokali oddawanych w najem socjalny nie może być więc niższy niż tymczasowych pomieszczeń. Dostateczny standard lokali będących przedmiotem najmu socjalnego można ustalać, biorąc pod uwagę przeciętny poziom lokali mieszkalnych w Polsce i poziom rozwoju cywilizacyjnego wyznaczający pewien stopień uzasadnionych oczekiwań co do standardu lokalu”.

jednoosobowego gospodarstwa domowego 10 m², przy czym lokal ten może być o obniżonym standardzie”⁹³⁵. Zgodnie z art. 786 § 1 k.p.c. jeżeli wykonanie tytułu egzekucyjnego jest uzależnione od zdarzenia, które udowodnić powinien wierzyciel, sąd nada klauzulę wykonalności po dostarczeniu dowodu tego zdarzenia w formie dokumentu urzędowego lub prywatnego z podpisem urzędowo poświadczonym. A zatem nadanie klauzuli wykonalności jest uzależnione od przedstawienia przez wierzyciela dokumentu potwierdzającego, że gmina złożyła dłużnikowi ofertę najmu socjalnego lokalu⁹³⁶. Zgodnie z art. 23 u.o.p.l. umowę najmu socjalnego lokalu zawiera się na czas oznaczony, a stawka czynszu nie może przekraczać połowy stawki najniższego czynszu obowiązującego w mieszkaniowym zasobie gminy.

Pomieszczeniem tymczasowym jest natomiast „pomieszczenie nadające się do zamieszkania, posiadające dostęp do źródła zaopatrzenia w wodę i do ustępu, chociażby te urządzenia znajdowały się poza budynkiem, oświetlenie naturalne i elektryczne, możliwość ogrzewania, niezawilgocone przegrody budowlane oraz zapewniające możliwość zainstalowania urządzenia do gotowania posiłków, zapewniające co najmniej 5 m² powierzchni mieszkalnej na jedną osobę i w miarę możliwości znajdujące się w tej samej lub pobliskiej miejscowości, w której dotychczas zamieszkiwały osoby przekwaterowywane”⁹³⁷. Lokal zamienny zaś to „lokal znajdujący się w tej samej miejscowości, w której jest położony lokal dotychczasowy, wyposażony w co najmniej takie urządzenia techniczne, w jakie był wyposażony lokal używany dotychczas, o powierzchni pokoi takiej jak w lokalu dotychczas używanym; warunek ten uznaje się za spełniony, jeżeli na członka gospodarstwa domowego przypada 10 m² powierzchni łącznej pokoi, a w przypadku gospodarstwa jednoosobowego – 20 m² tej powierzchni”⁹³⁸. Zgodnie z art. 25b u.o.p.l. umowę najmu tymczasowego pomieszczenia zawiera się na czas oznaczony, nie krótszy niż miesiąc i nie dłuższy niż sześć miesięcy⁹³⁹. Przy tym w przypadku lokalu socjalnego i pomieszczenia tymczasowego możliwość przeprowadzenia eksmisji nie jest uzależniona od zawarcia umowy przez dłużnika. Istotne jest zaoferowanie lokalu spełniającego odpowiedni standard.

---

⁹³⁵ Art. 22 ustawy z 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 725), dalej: u.o.p.l.

⁹³⁶ W praktyce stosunkowo często tytułem wykonawczym jest prawomocne postanowienie o przysądzenie własności – art. 999 k.p.c. Nie oznacza to jednak, że kwestia przyznania lokalu socjalnego zostaje poza kognicją sądu w procesie przeciwegzekucyjnym – zob. wyrok SA w Krakowie z 23 lutego 2018 r., I ACa 1060/17, LEX nr 2554204.

⁹³⁷ Art. 2 ust. 1 pkt 5a u.o.p.l.

⁹³⁸ Art. 2 ust. 1 pkt 6 u.o.p.l.

⁹³⁹ W wyroku SA we Wrocławiu z 28 czerwca 2012 r. (I ACa 632/12, Legalis) sąd uznał, że spełnieniem wymogu wskazania przez wierzyciela miejsca, do którego można by wyeksmitować dłużnika, jest wynajęcie dla niego hotelu.

W świetle tych przepisów postępowanie komornika w toku omawianego rodzaju egzekucji polega na:

- 1) zawiadomieniu dłużnika o wszczęciu postępowania i wezwaniu do dobrowolnego wykonania obowiązku,
- 2) ustaleniu, czy dłużnikowi przysługuje lokal socjalny, pomieszczenie tymczasowe lub inny lokal, w którym dłużnik mógłby zamieszkać;
- 3) ustaleniu, czy taki lokal spełnia wymogi określone przepisami prawa;
- 4) wykonaniu czynności poprzez wydanie wierzycielowi lokalu.

Przebieg czynności egzekucyjnych polegających na opróżnieniu pomieszczeń z osób lub rzeczy oraz wydaniu nieruchomości podlega, zgodnie z art. 809¹ § 1 pkt 8 i 9 k.p.c., utrwaleniu za pomocą urządzeń rejestrujących obraz i dźwięk.

Ruchomości znajdujące się na terenie nieruchomości, lokalu bądź pomieszczenia podlegającego opróżnieniu i wydaniu wierzycielowi, które nie stanowią przedmiotu egzekucji, komornik ma obowiązek usunąć i oddać dłużnikowi. Gdyby dłużnik był nieobecny, należące do niego ruchomości pozostawia się osobie dorosłej spośród jego domowników, a w przypadku braku takiej osoby komornik ustanowi dozorcę. Jeśli dłużnik pomimo wezwania do odbioru ruchomości w terminie nie krótszym niż 30 dni ich nie odbierze, dozorca może wystąpić do sądu o ich sprzedaż. W sytuacji gdy sprzedaż nie dojdzie do skutku lub ruchomości nie przedstawiają wartości handlowej, sąd może postanowieniem rozporządzić nimi w inny sposób, włącznie z ich utylizacją.

Na czynności komornika przysługuje skarga na czynności komornika na zasadach ogólnych.

8.3. Ograniczenia eksmisji

Z punktu widzenia praw dłużnika istotne w procedurze eksmisyjnej są dwa elementy.

Po pierwsze, konieczne jest zapewnienie dłużnikowi, zgodnie z art. 1046 § 1 k.p.c. „stosownie do okoliczności terminu do dobrowolnego wykonania obowiązku”⁹⁴⁰. Termin „stosownie do okoliczności” powinien być ustalany indywidualnie w każdej konkretnej sprawie. Brać należy pod uwagę stan zdrowia dłużnika, obecność osób małoletnich lub niepełnosprawnych, wielkość pomieszczenia podlegającego eksmisji. Konieczna jest tu uwaga,

---

⁹⁴⁰ Własne doświadczenia autora niniejszej publikacji w zakresie przeprowadzania eksmisji uzasadniają wniosek, że przy zapewnieniu dłużnikowi odpowiedniego czasu i lokalu, do którego może się wyprowadzić, zdecydowana większość eksmisji odbywa się „dobrowolnie”.

że nowelizacją z 31 sierpnia 2011 r.⁹⁴¹ uchylono § 8 art. 1046 k.p.c., który nakazywał wstrzymanie się przez komornika z dokonaniem czynności i zawiadomienie sądu opiekuńczego, jeżeli egzekucja obowiązku opróżnienia lokalu służącego zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika dotyczyła osób małoletnich lub ubezwłasnowolnionych. Dalsze czynności komornik podejmował stosownie do orzeczenia sądu opiekuńczego, określającego miejsce pobytu osób małoletnich lub ubezwłasnowolnionych. Pomimo uchylenia tego przepisu za wciąż aktualny należy uznać pogląd⁹⁴², zgodnie z którym komornik, na podstawie art. 572 § k.p.c., jest zobowiązany zawiadomić sąd opiekuńczy, jeżeli zagrożone jest dobro dziecka, którego przestrzeganie jest wiodącą zasadą prawa opiekuńczego w Polsce⁹⁴³. W przypadku zagrożenia dobra dziecka komornik winien na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. zawiesić postępowanie do czasu wydania orzeczenia przez sąd opiekuńczy.

Po drugie kluczową zasadą powinien być bezwzględny zakaz eksmisji „na bruk”⁹⁴⁴. Eksmisja „na bruk” jest w oczywisty sposób sprzeczna z polską Konstytucją, w szczególności zasadą ochrony godności dłużnika, co zostało potwierdzone orzeczeniami TK, które wcześniej powoływano⁹⁴⁵. Zgodnie bowiem z art. 75 Konstytucji: „Władze publiczne prowadzą politykę sprzyjającą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych obywateli, w szczególności przeciwdziałając bezdomności”. Przede wszystkim TK wskazuje jednak na obowiązek państwa do zapewnienia jednostce minimalnego poziomu egzystencji z uwagi na niezbywalną, przyrodzoną godność człowieka. Skoro, co wykazano, godność osobowa będąca fundamentem polskiego systemu prawa jest równa – tzn. przysługuje każdej osobie niezależnie od jej cech, w tym kwalifikacji moralnych – nie można uznać, że eksmisja „na bruk” w jakimkolwiek przypadku byłby zgodna z takim brzmieniem Konstytucji.

---

⁹⁴¹ Dz.U. Nr 224 poz. 1342.

⁹⁴² Tak: A. Marciniak, M. Michalska-Marciniak, *Metodyka pracy komornika sądowego*, Sopot 2015, s. 734.

⁹⁴³ Zob. więcej: E. Holewińska-Łapińska, *Nadzór sądu opiekuńczego nad sprawowaniem opieki dotyczącej małoletniego podopiecznego* [online]: https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/07/IWS_Holewi%C5%84ska-%C5%81api%C5%84ska-E._Nadz%C3%B3r-s%C4%85du-opieku%C5%84czego-nad-sprawowaniem-opieki.pdf [dostęp: 29 lipca 2023 r.].

⁹⁴⁴ Jak poważnym problemem społecznym były eksmisje „na bruk”, wskazuje statystyka. Na podstawie materiałów zebranych przez Ministerstwo Sprawiedliwości można stwierdzić, że w 1999 r. wykonano ogółem 9382 orzeczenia eksmisyjne, przy czym 2511 dłużników opróżniło lokale dobrowolnie, 1751 otrzymało lokal socjalny, zaś 5120 eksmisji zostało wykonanych bez dostarczenia dłużnikowi innego mieszkania. Jeżeli chodzi o lata 1994–1998, to Krajowa Rada Komornicza w Warszawie przedstawiła następujące dane dotyczące przeprowadzonych eksmisji z lokali mieszkalnych i użytkowych: (1) eksmisje do lokali zastępczych i socjalnych – 5105; (2) eksmisje „na bruk” – 6656 – z uzasadnienia wyroku TK z 4 kwietnia 2001 r., sygn. K 11/00, OTK ZU nr 3(41)/2001, poz. 54. Przedstawione dane to liczba eksmisji, nie osób, które zostały eksmitowane „na bruk”.

⁹⁴⁵ Wyrok TK z 4 kwietnia 2001 r., sygn. K 11/00, OTK ZU, nr 3(41)/2001, poz. 54; wyrok TK z 20 listopada 2001 r., sygn. SK 19/01, OTK ZU, nr 5/A/2002, poz. 253; orzeczenie TK z 13 lipca 1993 r., sygn. P 7/92, OTK 1993 – cz. II, poz. 27; wyrok TK z 7 maja 2001 r., sygn. K 19/00, OTK ZU, nr 4(42)/2001, poz. 82.

Co do zasady obowiązujące obecnie przepisy uniemożliwiają przeprowadzenie eksmisji bez zapewnienia odpowiedniego lokalu. Eksmisja, z wyjątkami, odbywa się do lokalu socjalnego lub pomieszczenia tymczasowego. O uprawnieniu do zawarcia umowy najmu lokalu socjalnego orzeka, zgodnie z art. 14 u.o.p.l., sąd. Obowiązek zapewnienia najmu socjalnego lokalu ciąży na gminie właściwej ze względu na miejsce położenia lokalu podlegającego opróżnieniu. Przy tym zgodnie z dalszym brzmieniem wskazanego artykułu sąd, badając z urzędu, czy zachodzą przesłanki zawarcia umowy najmu socjalnego lokalu, bierze pod uwagę dotychczasowy sposób korzystania przez osoby eksmitowane z lokalu oraz ich szczególną sytuację materialną i rodzinną. Zgodnie z art. 14 ust. 4 u.o.p.l. sąd nie może przy tym orzec o braku uprawnienia do zawarcia umowy najmu socjalnego lokalu wobec osób będących w trudnej sytuacji⁹⁴⁶. Z punktu widzenia praw dłużnika i jego godności pozytywnie należy ocenić dość szerokie zakreślenie kręgu osób, którym przysługuje lokal socjalny.

W razie gdy dłużnikowi nie przysługuje lokal socjalny, eksmisja odbywa się do pomieszczenia tymczasowego. Zgodnie z art. 16 u.o.p.l. wyroków eksmisyjnych, w których nie wskazano osobie eksmitowanej lokalu socjalnego, do którego ma nastąpić przekwaterowanie, nie wykonuje się w okresie od 1 listopada do 31 marca. Jeśli wskazany lokal spełnia warunki przewidziane dla pomieszczenia tymczasowego, komornik nie może wstrzymać się z dokonaniem eksmisji. Obowiązek gminy dostarczenia lokalu wzmocniony jest przez art. 18 ust. 5 u.o.p.l., zgodnie z którym jeżeli osobie uprawnionej do zawarcia umowy najmu socjalnego lokalu na mocy wyroku gmina nie dostarczyła lokalu, właścicielowi przysługuje roszczenie odszkodowawcze od gminy na podstawie art. 417 k.c. Odszkodowanie takie dotyczy też zaniechania przez gminę obowiązku wskazania pomieszczenia tymczasowego⁹⁴⁷.

Zgodnie z art. 1046 § 5¹ k.p.c.: „jeżeli dłużnikowi nie przysługuje prawo do pomieszczenia tymczasowego, komornik niezwłocznie występuje do gminy właściwej ze względu na miejsce położenia lokalu podlegającego opróżnieniu z wnioskiem o wskazanie noclegowni, schroniska lub innej placówki zapewniającej miejsca noclegowe, do której dłużnik zostanie usunięty”. Rozwiązanie to budzi poważne wątpliwości konstytucyjne, w szczególności jeśli weźmie się pod uwagę definicję osoby bezdomnej. Chociaż nie ma międzynarodowej definicji bezdomności, wskazać można na wypracowany w Australii podział stopni

---

⁹⁴⁶ t.j.: kobiety w ciąży, małoletniego, osoby niepełnosprawnej lub ubezwłasnowolnionego oraz osoby sprawującej nad nim opiekę i wspólnie z nim zamieszkałej, obłożnie chorego, emeryta lub rencisty spełniającego kryteria do otrzymania świadczenia z pomocy społecznej, osoby posiadającej status bezrobotnego.

⁹⁴⁷ Wyrok TK z 4 grudnia 2007 r., K 26/05, Dz.U. Nr 231 poz. 1703, a także uchwała SN z 21 stycznia 2011 r., III CZP 120/10.

bezdromności⁹⁴⁸. Osoby „bez dachu nad głową” (na ulicy, pod mostem, w opuszczonych budynkach) dotknięte są bezdromnością pierwszego stopnia (*primary homelessness*). Bezdromność drugiego stopnia (*secondary homelessness*) polega na przebywaniu w różnych, zmieniających formach czasowego schronienia, w szczególności w schroniskach dla bezdromnych. O bezdromności trzeciego stopnia (*tertiary homelessness*) można mówić w przypadku zamieszkiwania w warunkach braku własnych urządzeń sanitarnych czy kuchni oraz braku pewności zamieszkiwania. Przy tym w statystykach ONZ za bezdromne uznaje się osoby znajdujące się w stanie pierwszego i drugiego stopnia bezdromności⁹⁴⁹. Na gruncie europejskim FEANTSA⁹⁵⁰ wniosła do Europejskiego Komitetu Praw Społecznych skargę przeciwko Francji, dotyczącą nieprzestrzegania art. 31 zrewidowanej EKS, w tym w odniesieniu do osób w kryzysie bezdromności. W wyniku tej skargi Komitet Ministrów 2 lipca 2008 r. wydał rezolucję CM/ResChS(2008)8, w której jednogłośnie stwierdził naruszenie art. 31 ust. 1 zrewidowanej Karty. Ponadto zauważył m.in. że „[...] zbyt często korzysta się również z przejściowych form zakwaterowania, które są nieodpowiednie i nie oferują żadnej konkretnej perspektywy dostępu do normalnego mieszkania. W związku z tym obecnie stosowane środki mające na celu zmniejszenie liczby osób bezdromnych są niewystarczające, zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym, i stanowią naruszenie art. 31 ust. 2 zrewidowanej Karty”⁹⁵¹.

Na gruncie prawa polskiego osoba bezdromna została zdefiniowana w art. 6 pkt 8 ustawy o pomocy społecznej⁹⁵². Zgodnie z tym przepisem osoba bezdromna to „osoba niezamieszkująca w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i niezameldowana na pobyt stały, w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności, a także osoba niezamieszkująca w lokalu mieszkalnym i zameldowana na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania”. W związku z tym dokonanie eksmisji do noclegowni, schroniska lub innej placówki zapewniającej miejsca

---

⁹⁴⁸ Za: H. Izdebski, *Komentarz do Konstytucji RP*. Art. 75, Warszawa 2023, s. 75.

⁹⁴⁹ Ibid., s. 76.

⁹⁵⁰ FEANTSA – Fédération Européenne d’Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri, czyli Europejska Federacja Narodowych Organizacji Pracujących na rzecz Ludzi Bezdromnych – pozarządowa organizacja zajmująca się problemem bezdromności opracowała własną typologię bezdromności – ETHOS (European Typology of Homelessness and Housing Exclusion) [online]: <https://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion> [dostęp: 26 września 2023 r.].

⁹⁵¹ Council of Europe, Resolution CM/ResChS(2008)8. Collective Complaint No. 39/2006 by the European Federation of National Organisations working with the homeless (FEANTSA) against France [online]: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c0bd7 [dostęp: 26 września 2023 r., tłum. własne].

⁹⁵² Ustawa o pomocy społecznej z 12 marca 2004 r., Dz.U. Nr 64 poz. 593, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 901.

noclegowe nie jest zgodne z zasadą wyrażoną w art. 75 Konstytucji i obowiązkiem ochrony godności ludzkiej.

Po tych teoretycznych rozważaniach należy przyjrzeć się kategorii osób, którym nie przysługuje pomieszczenie tymczasowe. Otóż zgodnie z art. 25d u.o.p.l. prawo do tymczasowego pomieszczenia nie przysługuje dłużnikowi, jeżeli:

- 1) z tytułu wykonawczego wynika, że nakazanie opróżnienia lokalu zostało orzeczone z powodu stosowania przemocy w rodzinie lub z powodu rażącego lub uporczywego wykraczania przeciwko porządkowi domowemu albo niewłaściwego zachowania czyniącego uciążliwym korzystanie z innych lokali w budynku, albo że dłużnik dokonał zajęcia opróżnionego lokalu bez tytułu prawnego;
- 2) dłużnik został zobowiązany do opróżnienia lokalu zajmowanego na podstawie umowy najmu okazjonalnego⁹⁵³, której zawarcie zostało zgłoszone zgodnie z art. 19b ust. 1;
- 3) dłużnik został zobowiązany do opróżnienia tymczasowego pomieszczenia;
- 4) dłużnik został zobowiązany do opróżnienia lokalu zajmowanego na podstawie umowy najmu instytucjonalnego lokalu;
- 5) dłużnik został zobowiązany do opróżnienia lokalu zajmowanego na podstawie umowy najmu instytucjonalnego z dojściem do własności.

Wydaje się, że eksmisja osób opisanych w punktach od (2) do (5), w świetle uwag dotyczących bezdomności, winna być dopuszczalna wyłącznie do pomieszczenia tymczasowego oferowanego przez gminę. W przeciwnym razie każda eksmisja tego rodzaju stanowi bezpośrednie zagrożenie wypchnięcia dłużnika w strefę bezdomności. Konflikt między godnością dłużnika a prawem własności wierzyciela nie może być rozstrzygany z naruszeniem godności. Nieco inaczej rozwiązać należy sytuację osób wskazanych w ustępie pierwszym. Wydaje się, że postępowanie wobec takich osób nie powinno się toczyć w ramach procedury cywilnej, ponieważ ich sytuacja nie mieści się w kategorii sprawy cywilnej określonej przez art. 1 k.p.c. Rozważyć należałoby zastosowanie mechanizmu podobnego do przewidzianego przez art. 40 ust. 2 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego⁹⁵⁴, zgodnie z którym „jeżeli osoba, wobec której wydano postanowienie o przyjęciu do domu pomocy społecznej, odmawia

---

⁹⁵³ Zgodnie z art. 19 ust. 2 pkt 2 i 3 u.o.p.l. umowa najmu okazjonalnego zawiera m.in. wskazanie przez najemcę innego lokalu, w którym będzie mógł zamieszkać w przypadku wykonania egzekucji obowiązku opróżnienia lokalu oraz oświadczenie właściciela lokalu lub osoby posiadającej tytuł prawny do lokalu o wyrażeniu zgody na zamieszkanie najemcy i osób z nim zamieszkujących w lokalu wskazanym w oświadczeniu. Na żądanie wynajmującego załącza się oświadczenie z podpisem notarialnie poświadczonym. W praktyce jednak może się zdarzyć, że taka osoba cofnie swoje oświadczenie lub straci prawo do lokalu, w którym zamieszkać miałby eksmitowany.

⁹⁵⁴ Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego z 19.8.1994 (Dz.U. 1994 nr 111, poz. 535 tj. Dz.U. 2022 poz. 2123).

stawienia się w domu pomocy społecznej lub w inny sposób utrudnia wykonanie tego postanowienia, sąd z urzędu lub na wniosek organu do spraw pomocy społecznej może zarządzić zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie tej osoby do domu pomocy społecznej przez Policję”. Zwrócić też trzeba uwagę na art. 598⁶ k.p.c., zgodnie z którym: „jeżeli zobowiązany nie zastosuje się do postanowienia, o którym mowa w art. 598⁵ § 1 lub 2, sąd, na wniosek uprawnionego, zleca kuratorowi sądowemu przymusowe odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką”. Obowiązek ten dawniej spoczywał na komorniku⁹⁵⁵.

Podsumowując, chociaż generalnie polskie przepisy regulujące sytuację dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym można ocenić pozytywnie, konieczne jest zwrócenie uwagi na fakt, że część regulacji może prowadzić do naruszenia godności dłużnika. Uwaga ta dotyczy przede wszystkim możliwości eksmisji do noclegowni, schroniska lub innej placówki zapewniającej miejsca noclegowe. Ponadto, ponieważ jak wskazano, zakaz „eksmisji na bruk”, właśnie z powodu ochrony godności dłużnika, powinien być częścią polskiego porządku prawnego, niedopuszczalne jest pozostawienie takiej możliwości. Nawet wobec szczególnego kręgu osób, którego obecnie dotyczy.

9. Szczególne rodzaje egzekucji

9.1. Egzekucja przeciwko przedsiębiorcom

Zgodnie z przepisem art. 1061 k.p.c. jeżeli dłużnik prowadzi działalność gospodarczą w formie przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego, w razie gdy egzekucja zostanie skierowana do rzeczy niezbędnej do prowadzenia tej działalności, może on wystąpić do sądu o wyłączenie tej rzeczy spod zajęcia, wskazując we wniosku składniki swego mienia, z których możliwe jest zaspokojenie roszczenia wierzyciela w zamian za rzecz zwolnioną. O wyłączeniu spod zajęcia sąd orzeka po wysłuchaniu stron, biorąc pod uwagę – obok interesów wierzyciela i dłużnika – również społeczno-gospodarcze znaczenie działalności gospodarczej dłużnika. Z chwilą wydania postanowienia zwalniającego spod zajęcia, w stosunku do mienia zastępczego określonego w postanowieniu następują skutki zajęcia. Komornik niezwłocznie dokona czynności związanych z zajęciem. Wniosek o zwolnienie spod zajęcia może być zgłoszony

---

⁹⁵⁵ E. Mędrzycka, *Egzekucja roszczenia o wydanie dziecka*, „Palestra”, nr 3/6(18)/1959, s. 37–54.

również w skardze na czynności komornika. Na postanowienie sądu w sprawie wyłączenia służy zażalenie.

Jako że egzekucji przeciwko rolnikom poświęcono osobny podrozdział, w tym rozdziale skupić się należy na przywileju dłużnika prowadzącego działalność gospodarczą w formie przedsiębiorstwa.

Zgodnie z przepisem w art. 3 Prawa przedsiębiorców⁹⁵⁶ działalnością gospodarczą jest zorganizowana działalność zarobkowa, wykonywana we własnym imieniu i w sposób ciągły. Z kolei definicja przedsiębiorstwa została zawarta w art. 55¹ k.c. Przedsiębiorstwem jest zorganizowany zespół składników niematerialnych i materialnych przeznaczony do prowadzenia działalności gospodarczej. Obejmuje ono w szczególności:

- 1) oznaczenie indywidualizujące przedsiębiorstwo lub jego wyodrębnione części (nazwa przedsiębiorstwa);
- 2) własność nieruchomości lub ruchomości, w tym urządzeń, materiałów, towarów i wyrobów, oraz inne prawa rzeczowe do nieruchomości lub ruchomości;
- 3) prawa wynikające z umów najmu i dzierżawy nieruchomości lub ruchomości oraz prawa do korzystania z nieruchomości lub ruchomości wynikające z innych stosunków prawnych;
- 4) wierzytelności, prawa z papierów wartościowych i środki pieniężne;
- 5) koncesje, licencje i zezwolenia;
- 6) patenty i inne prawa własności przemysłowej;
- 7) majątkowe prawa autorskie i majątkowe prawa pokrewne;
- 8) tajemnice przedsiębiorstwa;
- 9) księgi i dokumenty związane z prowadzeniem działalności gospodarczej.

Według art. 4 pr. przeds. przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, wykonująca działalność gospodarczą. Przedsiębiorcami są także wspólnicy spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej.

Zgodnie z art. 5 pr. przeds. nie stanowi działalności gospodarczej działalność wykonywana przez osobę fizyczną, której przychód należny z tej działalności nie przekracza w ani jednym miesiącu 50% kwoty minimalnego wynagrodzenia⁹⁵⁷ i która w okresie ostatnich 60 miesięcy nie wykonywała działalności gospodarczej.

---

⁹⁵⁶ Ustawa z 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców – Dz.U. z 2018 r. poz. 646, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 221; dalej jako: pr. przeds.

⁹⁵⁷ Ustawa z 10 listopada 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2207.

Na podstawie komentowanego artykułu dłużnik prowadzący działalność może żądać wyłączenia spod zajęcia tylko rzeczy niezbędnych do prowadzenia działalności gospodarczej. Stwierdzenie przymiotu „niezbędności” pozostawione zostało uznaniu sądu. Na postanowienie sądu I instancji przysługuje zażalenie.

Ponadto istotnym z punktu widzenia osoby prowadzącej działalność gospodarczą i zatrudniającej pracowników może być przepis art. 890 § 2 k.p.c., zgodnie z którym wynikający z zajęcia wierzytelności z rachunku bankowego zakaz wypłat z tego rachunku nie dotyczy bieżących wypłat na wynagrodzenie za pracę wraz z podatkami i innymi ciężarami ustawowymi oraz na zasądzone alimenty i renty o charakterze alimentacyjnym zasądzone tytułem odszkodowania - do wysokości przeciętnego wynagrodzenia z poprzedniego kwartału ogłaszanego przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski" na podstawie art. 20 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2021 r. poz. 291, 353, 794 i 1621). Wypłata na wynagrodzenie za pracę następuje po złożeniu komornikowi odpisu listy płac lub innego wiarygodnego dowodu, a wypłata na alimenty i renty alimentacyjne - tytułu wykonawczego stwierdzającego obowiązek dłużnika do płacenia alimentów lub renty. Bank dokonuje wypłat na podstawie zezwolenia komornika.

Przedsiębiorcy będący osobą fizyczną przysługuje i winna być chroniona, rzecz jasna, godność określona w art. 30 Konstytucji. W praktyce szczególnie częste są postępowania egzekucyjne prowadzone przeciwko osobom fizycznym prowadzącym jednoosobową działalność gospodarczą. Analiza przedstawionych przepisów pozwala na stwierdzenie, że dłużnik utrzymujący się z prowadzenia działalności gospodarczej chroniony jest w sposób dalece niewystarczający. W przypadku zajęcia wierzytelności przysługujących takiemu dłużnikowi (a jest to najczęściej wykorzystywany sposób egzekucji w egzekucja tego rodzaju) przedsiębiorca prowadzący jednoosobową działalność gospodarczą pozostanie bez żadnego dochodu. Komornik nie ma przy tym żadnych możliwości, żeby bez wniosku wierzyciela, ograniczyć zajęcie(a) wierzytelności, w ten sposób, żeby dłużnikowi pozostawić kwotę choćby minimum socjalnego.

9.2. Egzekucja przeciwko rolnikom

Specjalną kategorią dłużników, dla których polski ustawodawca wprowadza zupełnie odrębne uregulowania w zakresie ograniczeń egzekucji, są rolnicy. Fakt szczególnego

traktowania rolników jest uzasadniany w literaturze, przede wszystkim dotyczącej prawa rolnego.

Punktem wyjścia do dalszych rozważań powinno być zdefiniowanie terminu „rolnik”. Otóż w polskim prawie termin ten nie ma jednolitej legalnej definicji. Art. 6 pkt 1 u.u.s.r.⁹⁵⁸ definiuje rolnika jako pełnoletnią osobę fizyczną, zamieszkującą i prowadzącą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, osobiście i na własny rachunek, działalność rolniczą w pozostającym w jej posiadaniu gospodarstwie rolnym, w tym również w ramach grupy producentów rolnych, a także osoba, która przeznaczyła grunty prowadzonego przez siebie gospodarstwa rolnego do zalesienia. Z kolei zgodnie z art. 6 ust. 1 u.k.u.r.⁹⁵⁹ rolnikiem indywidualnym jest osoba fizyczna będąca właścicielem, użytkownikiem wieczystym, samoistnym posiadaczem lub dzierżawcą nieruchomości rolnych, których łączna powierzchnia użytków rolnych nie przekracza 300 ha, posiadająca kwalifikacje rolnicze oraz co najmniej od 5 lat zamieszkała w gminie, na obszarze której jest położona jedna z nieruchomości rolnych wchodzących w skład gospodarstwa rolnego, i prowadząca przez ten okres osobiście to gospodarstwo. Gospodarstwo rolne to, zgodnie z art. 55³ k.c., grunty rolne uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawa związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Zgodnie zaś z art. 2 pkt 2 u.k.u.r. gospodarstwem rolnym jest gospodarstwo w rozumieniu Kodeksu cywilnego, w którym powierzchnia rolna albo łączna powierzchnia nieruchomości rolnych nie jest mniejsza niż 1 ha użytków rolnych. Poprzez prowadzenie gospodarstwa należy rozumieć osobiste kierowanie i zarządzanie takim gospodarstwem, co wiąże się z reguły z osobistymi staraniami o jego należyte funkcjonowanie oraz ze stałym osobistym wykonywaniem niezbędnych prac⁹⁶⁰.

Autorzy zainteresowani prawem rolnym⁹⁶¹ wskazują przede wszystkim, że od chwili powstania miało ono charakter ochronny⁹⁶². Jednakże uzasadnienie, przedmiot i cel ochrony

---

⁹⁵⁸ Ustawa z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 299 ze zm.).

⁹⁵⁹ Ustawa z 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 461).

⁹⁶⁰ A. Wiśniewski [w:] red. J. Jankowski, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 552.

⁹⁶¹ Przykładowe definicje prawa rolnego: (1) „całokształt norm prawnych regulujących stosunki społeczne związane z kształtowaniem ustroju rolnego, w tym także produkcji rolnej i rynku rolnego”, za: A. Stelmachowski, *Polskie prawo rolne na tle ustawodawstwa Unii Europejskiej*, Warszawa 1999, s. 19; (2) „zespół instytucji i rozwiązań prawnych o charakterze szczególnym, podyktowanym specyfiką rolnictwa jako odrębnego działu gospodarki, które tworzą ramy prawne (strukturalne i techniczne) dla działalności produkcyjnej w rolnictwie, jak też dla przetwarzania i obrotu produktami rolnymi”, za: A. Lichorowicz, *Pojęcie i przedmiot prawa rolnego* [w:] red. A. Stelmachowski, *Prawo rolne*, Warszawa 2009, s. 27; (3) „zespół norm prawnych regulujących działalność rolniczą oraz stosunki społeczne z tą działalnością związane”, za: R. Budzinowski, *Problemy ogólne prawa rolnego*, Poznań 2008, s. 246.

⁹⁶² R. Budzinowski, *Sprzecznosci rozwojowe prawa rolnego*, „Przegląd Prawa Rolnego”, nr 2/2008, s. 22.

prawnej ulegał zmianom wraz z rozwojem stosunków społeczno-gospodarczych⁹⁶³. Początkowo ochrona ta obejmowała głównie organizację produkcji, działalność wytwórczą i samych rolników. Obecnie przyczynami legitymizującymi szczególną ochronę i wsparcie rolnictwa są jego wielofunkcyjność oraz powiązanie z rozwojem obszarów wiejskich⁹⁶⁴. Rolnik poza wytwarzaniem dóbr istotnych dla gospodarki (przede wszystkim produkcji roślinnej i zwierzęcej na cele spożywcze), pełni także inne istotne funkcje: społeczną (zapewnia środki na utrzymanie siebie i swojej rodziny), gospodarczą (generuje przychody wsi), kulturową (kultywuje tradycję i lokalne zwyczaje), ekologiczną (jest „strażnikiem przyrody”), środowiskową (dba o stan środowiska naturalnego), a także terytorialną (kształtuje obszary wiejskie)⁹⁶⁵. Wskazuje się też, że rolnik jest producentem dóbr publicznych⁹⁶⁶. Dobrami publicznymi dostarczonymi przez rolnictwo są m.in. krajobraz, zdrowa żywność, ekologiczne produkty rolne, różnorodność biologiczna, czyste powietrze. Powinności związane z dostarczaniem dóbr publicznych wpływają negatywnie na rachunek ekonomiczny aktywności rolniczej, ze względu na obowiązek stosowania zasad rolnictwa zrównoważonego, ekologicznego, przestrzegania wymogów prawa żywnościowego itd.

Zatem ta szczególna społeczno-gospodarcza pozycja rolnictwa w państwie jest uzasadnieniem wdrożenia partykularnej polityki – polityki rolnej, której wyrazem jest wprowadzenie ustawodawstwa specjalnego⁹⁶⁷. Nie ulega wątpliwości, że rolnictwo wymaga wzmożonej ochrony i wsparcia. Polityka rolna jest prowadzona m.in. poprzez preferencyjne opodatkowanie przychodów z działalności rolniczej⁹⁶⁸, autonomiczny system ubezpieczeń społecznych⁹⁶⁹, wsparcie ze środków unijnych – dopłaty bezpośrednie do gruntów⁹⁷⁰, rolno-

---

⁹⁶³ R. Budzinowski, *Przyszłość prawa rolnego*, „Przegląd Prawa Rolnego”, nr 1(5)/2009, s. 18–19.

⁹⁶⁴ R. Budzinowski, A. Suchoń, K. Błażejewska, *Rozwój prawa rolnego w ostatnich latach*, „Przegląd Prawa Rolnego”, nr 2(9)/2011, s. 49.

⁹⁶⁵ P. Wojciechowski, *Pojęcie rolnika* [w:] red. M. Korzycka, *Instytucje prawa rolnego*, Warszawa 2019, s. 254.

⁹⁶⁶ Dobro publiczne w ujęciu ekonomicznym to takie, którego nie można wyłączyć z konsumpcji. Inaczej mówiąc: nie jest możliwe odmówienie komukolwiek korzystania z takiego dobra. Brak jest też konkurencyjności w konsumpcji, gdyż dobra publiczne dostępne są dla każdego bez możliwości wyczerpania, za: M. Komarowska-Horosz, *Prawna ochrona rolnictwa w egzekucji świadczeń pieniężnych* [niepubl. rozprawa doktorska, online]: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/10194/1/M_Komarowska_Horosz_Prawna_ochrona_rolnictwa_w_egzekucji_swiadczen_pienieznych.pdf [dostęp: 11 marca 2023 r.], s. 25.

⁹⁶⁷ R. Budzinowski, A. Suchoń, K. Błażejewska, *Rozwój prawa rolnego w ostatnich latach*, „Przegląd Prawa Rolnego”, nr 2(9)/2011, s. 49.

⁹⁶⁸ Ustawa z 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (Dz. U. 1984 nr 52, poz. 268, t.j. Dz.U. z 2020 poz. 333).

⁹⁶⁹ Ustawa z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. 1991 nr 7, poz. 24, t.j. Dz.U. z 2023 poz. 208).

⁹⁷⁰ Ustawa z 5 lutego 2015 r. o płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego (Dz.U. 2015 poz. 308) oraz rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej nr 1307/2013 z 17 grudnia 2013 r. ustanawiających przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej.

środowiskowo-klimatyczne⁹⁷¹ czy dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi (ONW)⁹⁷². Co ważne, szczególnie w kontekście ograniczeń egzekucji i wątpliwości co zasadności ich tak szerokiego ujęcia, oferowane wsparcie powinno być dostosowane do wkładu rolnika w produkcję dóbr publicznych. Kwestia ta powinna stanowić kryterium wartościujące rozmiar przyznawanego wsparcia⁹⁷³.

Konstytucyjną podstawą uregulowań dotyczących rolników jest zasada wyrażona w art. 23 Konstytucji, zgodnie z którą podstawą ustroju rolnego Rzeczypospolitej Polskiej jest gospodarstwo rodzinne⁹⁷⁴.

Artykuł 829¹ k.p.c. wymienia liczne kategorie zwierząt i rzeczy, które nie podlegają egzekucji, jeżeli dłużnikiem jest rolnik prowadzący gospodarstwo rolne⁹⁷⁵. Spoglądając na te

---

⁹⁷¹ Ustawa z 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz.U. z 2015 r. poz. 349, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2298).

⁹⁷² Ustawa z 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz.U. z 2015 r. poz. 349, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2298).

⁹⁷³ J. Bielik, *Zmiana paradygmatu prawa rolnego*, „Studia Iuridica Agraria”, vol. XIII/2015, s. 71.

⁹⁷⁴ Co ciekawe zasadniczo brak jest regulacji międzynarodowych, które by – w zbliżony do art. 23 Konstytucji RP sposób – wyraźnie chroniły rodzinne gospodarstwa rolne. Zagadnienie to nie jest uregulowane ani w MPPOiP, ani w EKPCz, ani w KPP UE. Podobnie konstytucje innych państw nie przewidują w zasadzie norm będących odpowiednikiem art. 23 Konstytucji RP. Wyjątkiem jest art. 104 ust. 2 Konstytucji Szwajcarii z 18 kwietnia 1999 r., który nie tylko gwarantuje wsparcie państwa dla gospodarstw rolnych, ale także dopuszcza w tym celu ograniczanie wolności gospodarczej. Zgodnie z tym przepisem: „Uzupełniając samopomoc gospodarki rolnej, której można od niej oczekiwać, i odstępując w razie konieczności od zasady wolności gospodarczej, Federacja wspiera gospodarstwa chłopskie zagospodarowujące ziemię”. Zwrócić należy również uwagę na art. 44 ust. 1 Konstytucji Włoch z 1947 r., który przewiduje możliwość ustawowego ograniczania obszaru gospodarstw rolnych. Przepis ten stanowi, że: „W celu zapewnienia racjonalnego wykorzystania ziemi i tworzenia sprawiedliwych stosunków społecznych ustawa nakłada obowiązki i ograniczenia na prywatną własność ziemską, ustala granice jej rozszerzania w zależności od regionów i stref rolnych, popiera i wymusza meliorację gruntów, przekształcenie latyfundiów oraz odbudowę jednostek produkcyjnych; pomaga małej i średniej własności”. Również w ustawodawstwie traktatowym UE nie występuje wprost pojęcie gospodarstwa rodzinnego, za: W. Borysiak, [w:] *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 637.

⁹⁷⁵ Są to: „1) stado podstawowe zwierząt gospodarskich: a) bydła mlecznego, b) bydła mięsnego, c) koni, d) kóz, e) owiec, f) świń, g) drobiu, h) zwierząt futerkowych, i) innych gatunków, stanowiących podstawę produkcji zwierzęcej w gospodarstwie rolnym dłużnika; 2) zwierzęta gospodarskie poza stadem podstawowym, w drugiej połowie okresu ciąży i w okresie odchowu potomstwa oraz źrebięta do 6 miesięcy, cielęta do 4 miesięcy, jagnięta do 3 miesięcy, prosięta do 2 miesięcy i koźlęta do 5 miesięcy; 3) stado użytkowe drobiu, co do którego zawarto umowę na dostawę ptaków z tego stada lub produktów pochodzących od tych ptaków; 4) zwierzęta futerkowe, co do których hodowca zawarł umowę na dostawę skór tych zwierząt; 5) rodziny pszczele pszczoły miodnej (*Apis mellifera*) wraz z zasiedlonymi przez te rodziny ulami; 6) podstawowe maszyny, narzędzia i urządzenia rolnicze w liczbie niezbędnej do pracy w gospodarstwie rolnym dłużnika, w tym ciągniki rolnicze z maszynami i sprzętem współpracującym, samobieżne maszyny rolnicze niezbędne do uprawy, pielęgnacji, zbioru i transportu ziemiopłodów; 7) silosy na zboża i pasze; 8) zapasy paliwa i części zamienne niezbędne do normalnej pracy ciągnika i maszyn rolniczych, na okres niezbędny do zakończenia cyklu produkcyjnego; 9) materiał siewny, zboże i inne ziemiopłody niezbędne do siewów lub sadzenia w gospodarstwie rolnym dłużnika, w ilości niezbędnej w danym roku gospodarczym; 10) zapasy opału na okres sześciu miesięcy; 11) nawozy, środki ochrony roślin oraz środki wspomagające uprawę roślin, w ilości niezbędnej na dany rok gospodarczy dla gospodarstwa rolnego dłużnika; 12) zapasy paszy i ściółki dla inwentarza wymienionego w pkt 1–4, do najbliższych zbiorów; 13) podstawowy sprzęt techniczny niezbędny do zakończenia cyklu danej technologii produkcji w przypadku gospodarstwa specjalistycznego; 14) zaliczki na poczet dostaw produktów rolnych; 15) budynki gospodarcze i

liczne kategorie rzeczy niepodlegających egzekucji trudno w praktyce wskazać co egzekucji podlega. W szczególności, że zgodnie z art. 829² k.p.c. niezależnie od wskazanych wcześniej wyłączeń, egzekucji nie podlegają nadwyżka inwentarza żywego ponad stado podstawowe oraz przedmioty, o których mowa w art. 829¹ pkt 6, 8, 9, 11–13 i 15, ponad ilości wymienione w tych przepisach, jeżeli komornik, po zasięgnięciu opinii izby rolniczej właściwej ze względu na położenie gospodarstwa rolnego dłużnika, uzna je za niezbędne do prowadzenia tego gospodarstwa. Ponadto zgodnie zaś z przepisem art. 829³ k.p.c. egzekucji nie podlegają także zwierzęta hodowlane w rozumieniu ustawy z 10 grudnia 2020 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich (Dz.U. z 2021 r. poz. 36), jeżeli nie mogą być sprzedane osobie, która wykaże, że posiada gospodarstwo rolne, w którym istnieją warunki do dalszej hodowli tych zwierząt”. Tak szeroko ujęte ograniczenia na pierwszy rzut oka chronią rolników w sposób w praktyce uniemożliwiający skuteczną egzekucję. Ograniczenia te jednak zostają zniesione i nie stosuje się ich w razie równoczesnego skierowania egzekucji do wszystkich nieruchomości wchodzących w skład gospodarstwa rolnego prowadzonego przez dłużnika. Powoduje to w praktyce do oczywistego z punktu widzenia wierzycieli, a niekorzystnego dla dłużników – rolników, wszczynania przez wierzycieli egzekucji z nieruchomości po to by można było prowadzić skuteczną egzekucję. Kolejnym przepisem „łagodzącym” paradoksalnie - z punktu wierzyciela – ograniczenia egzekucji jest wynikający z art. 829² § 2 k.p.c. obowiązek komornika, w terminie 3 dni od dokonania zajęcia, wystąpienia do izby rolniczej, z wnioskiem o wydanie, w terminie 21 dni od dnia doręczenia tego wniosku, opinii czy zajęte ruchomości są niezbędne do prowadzenia gospodarstwa rolnego⁹⁷⁶. Do czasu wydania opinii komornik wstrzymuje się z dokonaniem czynności egzekucyjnych dotyczących nadwyżki inwentarza żywego ponad stado podstawowe oraz przedmiotów, o których mowa w art. 829¹ pkt 6, 8, 9, 11–13 i 15 k.p.c.. Co istotne, gdy jednak w uzasadnionych przypadkach, gdy zaistnieją

---

grunty rolne niezbędne do hodowli zwierząt w proporcji uzależnionej od wielkości stada podstawowego i niezbędnej nadwyżki inwentarza; 16) budynki gospodarcze magazynowe, składowe, przechowalnie oraz szklarnie, tunele foliowe i inspekty do prowadzenia produkcji roślinnej w gospodarstwie rolnym dłużnika wraz z wyposażeniem”.

⁹⁷⁶ W praktyce nie spotkałem się nigdy z przypadkiem, w którym izba rolnicza stwierdziłaby, że zajęte ruchomości nie są niezbędne do prowadzenia gospodarstwa rolnego. Próbowałem dowiedzieć się jakimi kryteriami kierują się członkowie izby i ustaliłem, że „są oni po to, by chronić rolników” – tak oświadczył mi przez telefon przedstawiciel izby. Nie potrafił jednak odpowiedzieć, co w przypadku, gdy wierzycielami są inni rolnicy. Jakże skutki mają te regulacje? Można odnieść wrażenie, że ustawodawca jest daleki od uznania opinii izb rolniczych za rzetelne. Po drugie, wydaje się, że obowiązek informowania o wysokości zadłużenia ma spowodować refleksję po stronie izby, czy zajęta rzecz jest niezbędna czy zbędna. Czyli nie właściwość zajętogo przedmiotu i jego funkcja ma być decydująca, a korelacja wysokości zadłużenia i cech przedmiotu, co w oczywisty sposób podważa sens opinii izby. Po trzecie, trudno sobie wyobrazić, by powołany przez komornika za pieniądze wierzyciela biegły ustalił, że zajęte przedmioty są „niezbędne”.

wątpliwości co do treści opinii izby rolniczej, komornik może powołać biegłego na okoliczność ustalenia dopuszczalnego zakresu zajęcia. I co równie ważne w razie rozbieżności między opinią izby rolniczej a opinią biegłego komornik związany jest opinią biegłego.

Szczegółowa analiza przytoczonych przepisów przekraczałaby ramy niniejszej pracy i wymagałaby wiadomości specjalnych związanych z prawem rolnym i rolnictwem. Jednak w kontekście ochrony godności i praw z niej wynikających nie sposób nie zauważyć, że przepisy te mają bardzo techniczny charakter i nie poruszają kwestii godności rolników. W praktyce regulacje mające chronić rolników mogą powodować szkody po ich stronie, choćby dlatego, że egzekucja jest dłuższa, droższa i bardziej uciążliwa niż w sprawach „zwykłych” dłużników.

Ograniczenia przedmiotowe egzekucji uregulowane w przepisach k.p.c. uzupełnia regulacja art. 32 ustawy z 9 maja 2008 r. o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, która stanowi, że należności ustalane w drodze decyzji administracyjnej lub wierzytelności wynikające z umów z tytułów płatności określonych w odrębnych przepisach, realizowanych przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa ze środków publicznych pochodzących z funduszy Unii Europejskiej oraz krajowych środków publicznych przeznaczonych na ich współfinansowanie, nie podlegają zajęciu na podstawie przepisów k.p.c.

Środki Unii Europejskiej i krajowe przeznaczone na wsparcie rolnictwa mają określony cel. Służą wyrównaniu dochodów ludności wiejskiej, modernizacji rolnictwa, wspieraniu ochrony środowiska i produkcji ekologicznej. Są to cele istotne społecznie, nadrzędne względem interesów wierzycieli oraz uzasadniające omawiane odstępstwa w egzekucji. Problem powstaje w momencie przekazania środków na rachunek bankowy dłużnika. Jest to sytuacja analogiczna do omówionej w części dotyczącej egzekucji z rachunku bankowego.

Należy zaznaczyć, że omawiana regulacja powoduje jedynie zwolnienie spod zajęcia wskazanych w przepisie wierzytelności. Organ egzekucyjny nie może zakazać wierzycielowi wypłacenia należności dłużnikowi i nakazać, aby przekazał je na swoje konto bankowe w celu zaspokojenia egzekwowanych świadczeń. Powstaje jednak pytanie, czy w momencie zrealizowania przelewu i przekazania rolnikowi należnych kwot na rachunek bankowy, ochrona przestaje obowiązywać, a środki na koncie dłużnika podlegają egzekucji w całości. Jak przyjął Sąd Rejonowy w Ostrołęce: „Powołany przepis chroni [...] przed zajęciem egzekucyjnym wyłącznie należności pieniężne lub wierzytelności pozostające w dyspozycji Agencji, nie zaś należności i wierzytelności znajdujące się na rachunku osobistym skarżącego, choćby uprzednio pochodziły z bezpośrednich dopłat z Unii Europejskiej”. Aby ochrona w zakresie płatności była skuteczna, konieczne jest powiązanie zwolnienia z zajęcia tych wierzytelności z

ograniczeniem egzekucji w zakresie kwot już wypłaconych dłużnikowi na jego rachunek bankowy (zob. więcej: uwagi dotyczące ograniczeń egzekucji z rachunku bankowego).

Ponadto nieco odmienne zasady dotyczą też egzekucji z nieruchomości rolnej⁹⁷⁷ – zob. uwagi dotyczące egzekucji z nieruchomości.

Podsumowując, należy stwierdzić, że ochrona rolników uregulowana w analizowanych przepisach jest iluzoryczna, wprowadzana „na pokaz” i nie ma charakteru „godnościowego”. Brak jest jasnych przepisów w omawianym zakresie, w których obecna byłaby refleksja dotycząca sytuacji ekonomicznej rolnika i jego rodziny. Uzasadnione jest niestety twierdzenie, że istotą omawianych wyłączeń spod egzekucji jest możliwość ciągłości funkcjonowania gospodarstwa rolnego⁹⁷⁸. Pominięto natomiast godność i prawa ekonomiczne rolników.

9.3. Egzekucja w sprawie o alimenty

Zgodnie z przepisem art. 128 k.r.o. obowiązek alimentacyjny to obowiązek dostarczania środków utrzymania, a w miarę potrzeby także środków wychowania, który obciąża krewnych w linii prostej oraz rodzeństwo. Sąd Najwyższy, wyjaśniając istotę obowiązku alimentacyjnego, stwierdził: „Obowiązek alimentacyjny z reguły polega na dostarczaniu wartości majątkowych, ponieważ w pierwszej kolejności chodzi o ochronę sfery ekonomicznej uprawnionego poprzez zapewnienie mu środków utrzymania. [...] Typowe roszczenie o zasądzenie alimentów w postaci określonej sumy pieniężnej ma charakter majątkowy”⁹⁷⁹. Egzekucja świadczeń alimentacyjnych, ze względu na ich wyjątkowe znaczenie, uregulowana jest w znacznej mierze na odrębnych zasadach. Dotyczą one przede wszystkim ograniczeń egzekucji, ale także obowiązków komornika sądowego i odpowiedzialności dłużnika.

Przede wszystkim, odmienne niż w innych sprawach, zgodnie z przepisem art. 87 § 3 k.p. potrącenia mogą być dokonywane do wysokości trzech piątych wynagrodzenia, a minimalne wynagrodzenie nie jest ograniczeniem do dokonywania potrąceń. Zgodnie z przepisem art. 1087 k.p.c. jeżeli dłużnik zatrudniony jest u osoby bliskiej, osoba ta w razie zajęcia wynagrodzenia za pracę w poszukiwaniu świadczeń alimentacyjnych nie może zasłaniać się zarzutem, że wypłaciła dłużnikowi wynagrodzenie z góry, ani zarzutami, że dłużnik pracuje bez wynagrodzenia lub za wynagrodzeniem niższym od przeciętnego, albo że

---

⁹⁷⁷ Jako, że kryterium podstawowym odróżniającym sposób prowadzenia egzekucji jest cecha nieruchomości – nie dłużnika – celowym było omówienie tego zagadnienia w części dotyczącej egzekucji z nieruchomości.

⁹⁷⁸ K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1729.

⁹⁷⁹ Uchwała SN (7) z 24 maja 1990 r., III CZP 21/90, OSNCP 1990, nr 10–11, poz. 128.

przysługuje jej wierzytelność do dłużnika nadająca się do potrącenia z jego roszczenia o wynagrodzenie.

Ponadto, zgodnie z przepisem art. 1083 § 2 k.p.c., wierzytelności z rachunku bankowego podlegają egzekucji na zaspokojenie w pełnej wysokości.

Dłużnikowi przysługuje przy tym prawo żądania zawieszenia postępowania egzekucyjnego co do świadczeń alimentacyjnych wymagalnych w przyszłości, jeżeli uiszczy wszystkie świadczenia wymagalne i złoży na rachunek depozytowy ministra finansów sumę równą sumie świadczeń alimentacyjnych za sześć miesięcy, z równoczesnym umocowaniem komornika do podejmowania tej sumy. Komornik skorzysta z tego umocowania, gdy stwierdzi, że dłużnik popadł w zwłokę z uiszczeniem świadczeń wymagalnych, równocześnie podejmując postępowanie z urzędu. Zawieszenie postępowania egzekucyjnego w omawianym przypadku nie wyłącza możliwości podejmowania przez komornika czynności mających na celu wykonanie w przyszłości tytułu wykonawczego, w tym zajęcia majątku dłużnika. Sąd na wniosek dłużnika może, po wysłuchaniu stron, uchylić dokonane zajęcia. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie.

Wierzyciel, składając wniosek o wszczęcie egzekucji, może skorzystać z właściwości przemiennej komornika. Zgodnie z przepisem art. 1081 § 1 k.p.c. jeżeli egzekucja dotyczy alimentów lub renty mającej charakter alimentów, wierzyciel może złożyć wniosek o wszczęcie egzekucji również do komornika sądu właściwego ze względu na miejsce zamieszkania wierzyciela.

Zgodnie zaś z przepisem art. 1085 k.p.c. w sprawach, w których zasądzono alimenty, egzekucja może być wszczęta z urzędu na żądanie sądu pierwszej instancji, który sprawę rozpoznawał. Żądanie takie kieruje się do właściwego organu egzekucyjnego.

Jeżeli w toku egzekucji świadczeń alimentacyjnych dłużnik zmienił miejsce zamieszkania, przeprowadzając się na obszar właściwości innego sądu apelacyjnego, a dalsze prowadzenie egzekucji wiązałoby się z nadmiernymi kosztami, komornik może przekazać sprawę do komornika właściwości ogólnej dłużnika. Jeżeli w rewirze, do którego sprawa zostaje przekazana, działa więcej niż jeden komornik, komornik, doręczając odpis postanowienia, wzywa wierzyciela, aby w terminie siedmiu dni od dnia doręczenia wezwania wskazał komornika, któremu sprawa ma zostać przekazana. Jeżeli wierzyciel w powyższym terminie nie dokona wyboru komornika lub wskaże komornika, który nie jest właściwy, komornik przekazuje sprawę według własnego wyboru. Na wybór komornika z właściwego rewiru dłużnikowi skarga nie przysługuje (art. 763³ § 2 k.p.c.).

W przypadku egzekucji świadczeń alimentacyjnych komornik może zająć także ruchomości będące we władaniu osoby zamieszkującej wspólnie z dłużnikiem bez zgody tej osoby, chyba że przedstawi ona dowód, że ruchomości są jej własnością (845 § 2¹ k.p.c.).

Świadczenia alimentacyjne korzystają z przywileju pierwszeństwa zaspokojenia przy podziale sumy uzyskanej z egzekucji. Zgodnie z przepisem art. 1025 k.p.c. wyprzedzają one wszystkie inne należności oprócz kosztów egzekucyjnych.

Zgodnie z przepisem art. 1086 § 5 k.p.c. bezskuteczność egzekucji nie stanowi podstawy umorzenia postępowania. Dopiero jeżeli wierzyciel w terminie roku od daty wezwania nie dokonał czynności potrzebnej do dalszego prowadzenia postępowania albo w terminie trzech lat od dnia zawieszenia postępowania nie zażądał jego podjęcia, postępowanie umarza się w całości lub w części z urzędu.

W postępowaniu egzekucyjnym w sprawie o alimenty komornik obowiązany jest z urzędu przeprowadzić dochodzenie w celu ustalenia zarobków i stanu majątkowego dłużnika oraz jego miejsca zamieszkania. Jeżeli środki te okażą się bezskuteczne, organy Policji przeprowadzą na wniosek komornika czynności w celu ustalenia miejsca zamieszkania i miejsca pracy dłużnika. Dochodzenie to powinno być przeprowadzone okresowo w odstępach nie dłuższych niż sześć miesięcy (art. 1086 § 1 k.p.c.).

Dodatkowo, zgodnie z przepisem art. 8 i 9 ustawy o Krajowym Rejestrze Zadłużonych⁹⁸⁰, komornik zamieszcza dane dłużnika w rejestrze osób, wobec których toczy się egzekucja świadczeń alimentacyjnych lub egzekucja należności budżetu państwa powstałych z tytułu świadczeń wypłacanych w przypadku bezskuteczności egzekucji alimentów, a które zalegają ze spełnieniem tych świadczeń za okres dłuższy niż trzy miesiące.

Sytuacja dłużnika alimentacyjnego jest też odmienna w zakresie jego odpowiedzialności karnej. Zgodnie z przepisem art. 209 k.k. kto uchyla się od wykonania obowiązku alimentacyjnego określonego co do wysokości orzeczeniem sądowym, ugodą zawartą przed sądem albo innym organem albo inną umową, jeżeli łączna wysokość powstałych wskutek tego zaległości stanowi równowartość co najmniej trzech świadczeń okresowych albo jeżeli opóźnienie zaległego świadczenia innego niż okresowe wynosi co najmniej trzy miesiące, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. Jeżeli zaś sprawca określonego wyżej czynu naraża osobę uprawnioną na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat dwóch.

---

⁹⁸⁰ Ustawa o Krajowym Rejestrze Zadłużonych z 6 grudnia 2018 r., t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1909.

Ściganie przestępstwa niealimentacji następuje na wniosek pokrzywdzonego, organu pomocy społecznej lub organu podejmującego działania wobec dłużnika alimentacyjnego. Organem takim jest zatem także komornik sądowy.

Jeżeli pokrzywdzonemu przyznano odpowiednie świadczenia rodzinne albo świadczenia pieniężne wypłacane w przypadku bezskuteczności egzekucji alimentów, ściganie przestępstwa niealimentacji odbywa się z urzędu.

Sprawca przestępstwa niealimentacji nie podlega karze, jeśli nie później niż przed upływem 30 dni od dnia pierwszego przesłuchania w charakterze podejrzanego uiszczył w całości zaległe alimenty. Dodatkowo sąd odstępuje od wymierzenia kary, jeżeli nie później niż przed upływem 30 dni od dnia pierwszego przesłuchania w charakterze podejrzanego sprawca przestępstwa uchyla się od obowiązku alimentacyjnego, które jednocześnie naraża osobę uprawnioną na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, uiszczył w całości zaległe alimenty, chyba że вина i społeczna szkodliwość czynu przemawiają przeciwko odstąpieniu od wymierzenia kary.

Chociaż kwestia odpowiedzialności karnej dłużnika pozostaje poza ramami dysertacji, konieczne jest choć skrótowe zwrócenie uwagi na więźniów skazanych na karę więzienia za przestępstwo nie alimentacji – art. 209 k.k.⁹⁸¹. Do 2017 około średnio nieco ponad 1000 osób w Polsce skazywano na karę bezwzględnego pozbawienia wolności (na około 10 000 skazanych ogółem – za przestępstwo niealimentacji)⁹⁸². Od roku 2018 skazywanych jest rocznie łącznie około 45 000 osób, a kara więzienia orzekana jest w ponad 5000 przypadkach⁹⁸³. Powstaje oczywiste pytanie o racjonalność tak surowej kary. Stawia ona bowiem często dłużnika w „zakłętym kręgu” zadłużenia. Kończąc zwykle odbywanie kary rozpoczynają życie na wolności z większym długiem alimentacyjnym niż rozpoczynając karę. Biorąc pod uwagę bardzo wysokie kwoty potrąceń (60%, a w przypadku rachunku bankowego 100%) dłużnicy często zmuszeni są do pracy w „szarej strefie”. Postulować należy

---

⁹⁸¹ Zmiany w prawie z 2017, które sprawiły, że o wiele łatwiej można karać za niepłacenie alimentów (skrótce, wcześniej to przestępstwo określone było jako „uporczywe niepłacenie alimentów, które naraża na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych”, a obecnie wystarczy nie płacić przez trzy miesiące bez względu czy wywołuje to u uprawnionego taki negatywny skutek) wywołało jakościowy skok w statystykach z 9 tys. prowadzonych rocznie postępowań karnych ws. niealimentacji na 70 tys. takich postępowań, za: <https://iws.gov.pl/prawa-dziecka-w-analizach-statystycznych-iws-wywiad/> [dost. 8.11.2024].

⁹⁸² Dane za:

<https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/odp%20Instytutu%20Wymiaru%20Sprawiedliw%C5%9Bci%20-%20alimenty%202020.04.2019.pdf> [dost. 8.11.2024].

⁹⁸³ Ibid., chociaż liczby te spadły w ostatnich trzech latach do - odpowiednio około 8000 skazanych na bezwzględne więzienie - , to wynika to raczej ze powodów coraz dłuższego trwania procesów karnych, a nie spadku popełnianych przestępstw niealimentacji, zob. więcej <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/spada-liczba-skazanych-za-niepłacenie-alimentow-eksperci-mocno-zaskoczeni-danymi-z/4d2nhfn> [dost.8.11.2024].

wprowadzenie możliwości zasądzania mniej surowej kary, tak by nie wypychać dłużników alimentacyjnych poza nawias społeczeństwa.

10. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Anglia i Walia

Należy zauważyć, że w systemie organów egzekucyjnych w Zjednoczonym Królestwie komornik sądowy – jeśli porównać go z jego polskim „odpowiednikiem” – ma ograniczone kompetencje. Co do zasady przeprowadza jedynie egzekucje z ruchomości i eksmisje. Przy tym w toku egzekucji świadczeń pieniężnych komornik dysponuje istotnym uprawnieniem zawarcia porozumienia z dłużnikiem w zakresie spłaty należności (*controlled goods agreement*).

*The Taking Control of Goods Regulations 2013*⁹⁸⁴

Podstawowym aktem regulującym egzekucję z ruchomości jest *The Taking Control of Goods Regulations 2013* (dalej: TCGR 2013). Zgodnie z § 4 tego aktu egzekucji nie podlegają szczególnego rodzaju ruchomości. Po pierwsze są to ruchomości konieczne w codziennym życiu tj.: przedmioty lub wyposażenie (na przykład narzędzia, książki, telefony, sprzęt komputerowy i pojazdy), które są niezbędne do osobistego użytku przez dłużnika w ramach jego zatrudnienia, działalności gospodarczej, zawodu, studiów lub edukacji, z zastrzeżeniem, że w każdym przypadku łączna wartość przedmiotów lub wyposażenia, do których stosuje się to zwolnienie, nie może przekraczać kwoty 1350 GBP; ubrania, pościel, meble, wyposażenie gospodarstwa domowego, przedmioty i zapasy, które są racjonalnie wymagane do zaspokojenia podstawowych potrzeb domowych dłużnika i każdego członka gospodarstwa domowego dłużnika⁹⁸⁵. Po drugie do grupy ruchomości niepodlegających egzekucji należą wszelkie przedmioty lub urządzenia niezbędne do opieki nad małoletnim lub opieki medycznej dłużnika lub członka jego gospodarstwa domowego⁹⁸⁶.

---

⁹⁸⁴ SI 2013/1984, tekst aktu dostępny online: <https://www.legislation.gov.uk/ukSI/2013/1894/contents/made> [dostęp 13 stycznia 2024 r.].

⁹⁸⁵ W tym, ale nie wyłącznie: kuchenka, kuchenka mikrofalowa, lodówka, pralka, wystarczająco duży stół i wystarczająca liczba krzeseł, aby pomieścić dłużnika i wszystkich członków jego gospodarstwa domowego, łóżka i pościel wystarczające dla dłużnika i wszystkich członków jego gospodarstwa domowego, jeden telefon stacjonarny lub, jeśli w lokalu nie ma telefonu stacjonarnego, telefon komórkowy lub internetowy, z którego może korzystać dłużnik lub członek jego gospodarstwa domowego, lampy lub piece lub inne urządzenia przeznaczone do oświetlenia lub ogrzewania, wystarczające do zaspokojenia podstawowych potrzeb w zakresie ogrzewania i oświetlenia gospodarstwa domowego dłużnika; system alarmowy w domu mieszkalnym, jeśli służy on celom bezpieczeństwa.

⁹⁸⁶ W tym: wszelkie przedmioty lub urządzenia niezbędne do opieki nad: osobą poniżej 18 roku życia, osobą niepełnosprawną lub osobą starszą; psy asystujące (w tym psy będące przewodnikami dla osób z

Poza tym zgodnie z § 10 TCGR 2013 komornik sądowy nie może dokonać zajęcia ruchomości, jeżeli:

- 1) dłużnik jest dzieckiem.
- 2) dziecko lub osoba wymagająca szczególnego traktowania (niezależnie od tego, czy jest to więcej niż jedna osoba, czy kombinacja obu czynników) jest jedyną osobą obecną w danym lub określonym lokalu, w którym znajdują się towary.

Ponadto, zgodnie z powołanym powyżej przepisem, w przypadku, gdy przedmiot należący do dłużnika jest używany przez osobę trzecią w czasie, gdy komornik sądowy zamierza dokonać zajęcia ruchomości, komornik nie może tego zrobić, jeśli takie działanie, biorąc pod uwagę całokształt okoliczności, może skutkować naruszeniem spokoju.

Sprzedaż zajętych ruchomości co do zasady odbywa się w drodze licytacji i ten aspekt egzekucji nie różni się od rozwiązań zastosowanych przez polskiego ustawodawcę⁹⁸⁷.

*Protection from Eviction Act 1977*⁹⁸⁸

Środków ochrony dłużnika w postępowaniu eksmisyjnym należy szukać przede wszystkim w ustawie *Protection from Eviction Act 1977*. Skupiono się w niej jednak na etapie przed wykonaniem wyroku eksmisji. Dodatkowo definiuje ona i zakazuje bezprawnych eksmisji oraz nękania lokatorów⁹⁸⁹. Po wydaniu wyroku eksmisyjnego na wierzycielu nie ciąży obowiązek dostarczenia lokalu socjalnego, a brak takiego lokalu nie wstrzymuje eksmisji. Dłużnik zagrożony bezdomnością może zwrócić się do właściwych organów opieki społecznej.

Zwrócić tu należy uwagę na zupełnie inną tradycję dotyczącą prawa własności nieruchomości w prawie brytyjskim. W tym zakresie polskie przepisy są zdecydowanie bardziej mniej liberalne i chronią dłużnika w szerszym zakresie. Natomiast ograniczenia dotyczące egzekucji z ruchomości w systemie brytyjskim, choć podobne, są bardziej przystosowane do współczesnych warunków społeczno – ekonomicznych.

---

niepełnosprawnością), psy pasterskie, psy stróżujące i zwierzęta domowe; pojazd, na którym umieszczona jest ważna plakietka osoby z niepełnosprawnością, ponieważ jest on używany do przewozu takiej osoby lub istnieją uzasadnione podstawy, aby sądzić, że jest używany do jej przewozu; pojazd (będący własnością publiczną lub nie), który jest używany do celów policji, straży pożarnej lub pogotowia ratunkowego bądź w odniesieniu do którego istnieją uzasadnione podstawy, aby sądzić, że jest używany do tych celów; pojazd z ważną plakietką Brytyjskiego Stowarzyszenia Medycznego lub inną plakietką ratownictwa medycznego, ponieważ jest używany do celów ratownictwa medycznego.

⁹⁸⁷ Zob. więcej: P. Levaggi, D. Mardsen, P. Mooney, *Enforcement and Debt Recovery. A Guide to the New Law*, Londyn 2014, s. 157–178.

⁹⁸⁸ 1977 Chapter 43, tekst ustawy dostępny online: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/43/contents> [dostęp: 13 stycznia 2024 r.].

⁹⁸⁹ Zob. więcej: P. Levaggi, D. Mardsen, P. Mooney, *Enforcement and Debt Recovery. A Guide to the New Law*, Londyn 2014, s. 275–280.

Podsumowanie

Analizując aspekt ograniczeń egzekucji w polskim k.p.c., nie sposób nie zwrócić uwagi na ich kazuistykę, archaiczność i formalizm. Nie przystają one do wymagań nowoczesnego obrotu rynkowego. Ponadto ich skutkiem jest brak równości wobec prawa. Prawa dłużnika są wprawdzie niezwykle rozbudowane, ale wydaje się, że ustawodawca choć chroni dłużnika, nie kierował się intencjonalnie zasadą godności dłużnika w doborze kryteriów jej ochrony.

W zakresie egzekucji z ruchomości dobrym wzorcem ograniczeń mogą być rozwiązania zastosowane w systemie Anglii i Walii.

W toku egzekucja z nieruchomości warto spojrzeć na regulację funkcjonującą z powodzeniem w postępowaniu upadłościowym. Zgodnie z art. 342a ust. 1 pr.u. jeżeli upadły jest osobą fizyczną i w skład masy upadłości wchodzi lokal mieszkalny albo dom jednorodzinny, w którym zamieszkuje upadły, a konieczne jest zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych upadłego i osób pozostających na jego utrzymaniu, z sumy uzyskanej ze sprzedaży wydziela się upadłemu kwotę odpowiadającą czynszowi najmu lokalu mieszkalnego w tej samej lub sąsiedniej miejscowości za okres od dwunastu do dwudziestu czterech miesięcy. Zgodnie z ust. 2 tego artykułu kwotę, o której mowa w ust. 1, na wniosek upadłego określa sędzia komisarz, biorąc pod uwagę potrzeby mieszkaniowe upadłego, liczbę osób pozostających na jego utrzymaniu, jego zdolności zarobkowe, sumę uzyskaną ze sprzedaży lokalu mieszkalnego albo domu jednorodzinnego oraz opinię syndyka. Takie rozwiązanie, w szczególności wraz z rozpowszechnieniem się licytacji elektronicznej, najpewniej poszerzyłoby zainteresowanie udziałem w licytacjach nieruchomości, co z kolei zwiększyłoby wysokość uzyskiwanych kwot, nie narażając przy tym dłużników na bezdomność.

Ograniczenia w zakresie egzekucji z wynagrodzenia za pracę oparte na minimalnym wynagrodzeniu przestało znajdować uzasadnienie w obecnych warunkach ekonomicznych. W momencie tworzenia tej regulacji były one uzasadnione względami humanitarno-społecznymi⁹⁹⁰. Znajac stosunek wartości minimalnego wynagrodzenia do wartości minimum socjalnego uznać należy, że uzasadnienie, którym kierował się ustawodawca, konstruując ten przepis, zdezaktualizowało się.

Zasadne, w świetle orzecznictwa TK, byłoby ustanowienie kwoty minimum socjalnego jako kwoty bazowej do obliczania kwoty wolnej od potrąceń, w zależności od sytuacji rodzinnej dłużnika. Obowiązujące obecnie uregulowania w zakresie kwoty minimalnego wynagrodzenia,

---

⁹⁹⁰ A. Marciniak, *Ograniczenia egzekucji sądowej*, Łódź 1986, s. 63.

która jest wolna od zajęcia, nie tylko powodują słabą skuteczność egzekucji i uzasadnioną frustrację wierzycieli, ale przede wszystkim są rażąco niesprawiedliwe. Mieszkający z rodzicami zdrowy dorosły pracujący np. w branży budowlanej zarabiający najniższą krajową (pomijając tu szarą strefę jego wynagrodzenia) pozostanie poza „mocą” komornika, w przeciwieństwie np. do rodzica samotnie wychowującego dwoje pełnoletnich studiujących dzieci, jeśli zarabia on 5000 złotych⁹⁹¹. Ponadto ograniczenia egzekucji z wynagrodzenia za pracę w żaden sposób nie korespondują z ograniczeniami egzekucji ze świadczeń emerytalno-rentowych czy rachunku bankowego. Utrudnione, a w praktyce zwykle niemożliwe jest prawidłowe zastosowanie przepisów dotyczących ograniczeń, gdy dłużnik uzyskuje dochody z różnych źródeł⁹⁹².

Możliwe są lepsze, bardziej sprawiedliwe rozwiązania, chroniące przy tym godność dłużnika. Wskazać tu można przykład Finlandii. Nie istnieje tam co prawda pojęcie wynagrodzenia minimalnego w naszym rozumieniu. Jest to kraj, w którym wysokie są zarówno zarobki, jak i koszty życia⁹⁹³.

W Finlandii do obliczania kwoty zajęcia wlicza się wszystkie dochody dłużnika, w tym np. dodatek mieszkaniowy, a kwota niepodlegającą zajęciu – część chroniona – ustalana jest przez rząd, który bierze pod uwagę czynniki podobne do wskazanych przez IPiSS przy obliczaniu kwoty minimum socjalnego. Rozwiązania w zakresie ograniczeń zajęcia wynagrodzenia za pracę w Finlandii przedstawiają się następująco⁹⁹⁴.

Część chroniona za miesiąc kalendarzowy od 1 stycznia 2023 r.

Dłużnik samotny: 922,50 €

Dłużnik + 1 os. na utrzymaniu: 1 192,20 €

Dłużnik + 2 os. na utrzymaniu: 1 461,90 €

Dłużnik + 3 os. na utrzymaniu: 1 731,60 €

---

⁹⁹¹ Rodzic ten nie otrzyma świadczenia 800+, nie uzyska też pomocy w Funduszu Alimentacyjnym (w razie bezskutecznej egzekucji w sprawie o alimenty), gdyż przekracza próg dochodowy.

⁹⁹² Wprawdzie zgodnie z art. 835 k.p.c. jeżeli dłużnik otrzymuje dochody z kilku źródeł, podstawę obliczenia stanowi suma wszystkich dochodów, jednak w praktyce powstaje czysto techniczny problem: kto ma dokonać obliczeń i stosować ten przepis. Dłużnik otrzymuje świadczenie od różnych pracodawców czy instytucji (np. ZUS) i każdy z nich stosuje ograniczenie właściwe dla rodzaju wypłacanego świadczenia, co powoduje, że przepis art. 835 k.p.c. pozostaje martwy.

⁹⁹³ W Finlandii układy zbiorowe regulują minimalną wysokość wynagrodzenia w poszczególnych branżach, za: <https://pl.europa.jobs/art-zarobki-w-finlandii-ile-srednio-zarabia-sie-w-finlandii/> (dostęp: 18 maja 2023 r.). Średnia płaca w Finlandii wynosi ok. 5050 euro miesięcznie, za: <https://www.averagesalarysurvey.com/pl/pensja/finlandia> (dostęp: 18 maja 2023 r.).

⁹⁹⁴ Za: https://e-justice.europa.eu/52/EN/how_to_enforce_a_court_decision?FINLAND&member=1 (dostęp: 18 maja 2023 r., tłum. własne).

Jeśli wynagrodzenie jest niższe niż część chroniona, jest wolne od zajęcia.

Jeżeli wynagrodzenie przekracza część chronioną, ale jest mniejsze niż część chroniona razy dwa, dwie trzecie kwoty przekraczającej część chronioną zostanie zajęte [zajęcie limitu dochodu $\frac{2}{3} \times (\text{wynagrodzenie} - \text{część chroniona})$].

Jeżeli wynagrodzenie jest większe niż część chroniona razy dwa, ale nie więcej niż część chroniona razy cztery, kwota do zajęcia równa się jednej trzeciej wynagrodzenia.

Jeżeli wynagrodzenie jest większe niż część chroniona pomnożona przez cztery, jedna trzecia kwoty wynagrodzenia do wysokości części chronionej pomnożona przez cztery zostanie uzupełniona o cztery piąte kwoty przekraczającej część chronioną pomnożoną przez cztery. Zajęta kwota nie może jednak przekraczać połowy wynagrodzenia.

Przykład 1

Wynagrodzenie dłużnika wynosi 1500 € miesięcznie. Dłużnik nie ma osób na utrzymaniu. Część chroniona wynosi 922,50 € miesięcznie. Część chroniona pomnożona przez dwa wynosi 1845 €. Wynagrodzenie dłużnika przekracza część chronioną, ale jest mniejsze niż część chroniona pomnożona przez dwa. Kwota do zajęcia wynosi dwie trzecie kwoty przekraczającej część objętą ochroną [$\frac{2}{3} \times (1500 - 922,50) = 385$ (€)].

Przykład 2

Wynagrodzenie pieniężne dłużnika wynosi 2000 € miesięcznie, a dodatek mieszkaniowy – 500 € miesięcznie. Kwota do zajęcia jest obliczana na podstawie łącznej wartości wynagrodzenia pieniężnego i świadczenia dodatkowego, tj. 2500 €. Dłużnik nie ma osób na utrzymaniu. Część chroniona wynosi 922,50 € miesięcznie. Chroniona część pomnożona przez dwa wynosi 1845 €. Wynagrodzenie dłużnika jest większe niż część chroniona razy dwa. Kwota do zajęcia wynosi jedną trzecią wynagrodzenia [$\frac{1}{3} \times 2500 = 833,33$ (€)].

Dodatkowo rozważyć należy, podobnie jak w egzekucji z nieruchomości, wprowadzenie do egzekucji sądowej możliwości istniejącej w postępowaniu upadłościowym, w którym co do zasady zgodnie z art. 63 pr.u. do masy upadłości nie wchodzi mienie i wynagrodzenie dłużnika wyłączone z egzekucji sądowej. Jednak zgodnie z art. 63 ust. 1c p.r.u. sędzia komisarz na wniosek upadłego lub syndyka może w inny sposób określić część dochodu upadłego, która nie wchodzi do masy upadłości, biorąc pod uwagę szczególne potrzeby upadłego i osób

pozostających na jego utrzymaniu, w tym ich stan zdrowia, potrzeby mieszkaniowe oraz możliwości ich zaspokojenia.

W postępowaniu eksmisyjnym konieczne jest usunięcie możliwości przewidzianej przez art. 1046 § 5¹ k.p.c. Wskazana tam procedura eksmisji dłużnika do noclegowni, schroniska lub innej placówki zapewniającej miejsca noclegowe wskazanej na wniosek komornika przez gminę właściwą ze względu na miejsce położenia lokalu podlegającego opróżnieniu nie może być uznana za zgodną z zasadą ochrony godności.

Deficyt polskiego ustawodawstwa w realizacji prawa do mieszkania dostrzeżony został w literaturze przedmiotu⁹⁹⁵. A. Płoszka słusznie wskazuje, że Konstytucja oraz umowy z zakresu międzynarodowej ochrony praw człowieka nakładają na władze publiczne szczególny obowiązek podejmowania działań zmierzających do zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych jednostek skrajnie ubogich⁹⁹⁶. Obowiązek ten wykonywany jest, jak zauważa A. Płoszka, po pierwsze poprzez ustawę o pomocy społecznej i polega na zapewnieniu schronienia osobom bezdomnym lub zagrożonym bezdomnością⁹⁹⁷. Po drugie zaś przez u.o.p.l. Dodać tutaj można, że trzecim sposobem wykonywania tego obowiązku jest właściwy kształt przepisów regulujących eksmisję. Zasadne wątpliwości budzi fakt, że dwa pierwsze sposoby wykonywania obowiązku w zakresie prawa do mieszkania zostały nałożone na gminy jako zadania własne⁹⁹⁸. Tymczasem zgodnie ze standardem praw człowieka wykonanie obowiązku z zakresu prawa do mieszkania obciążać winno przede wszystkim władze publiczne⁹⁹⁹.

Problemem jest także eksmisja osób zamieszkujących rodzinne ogródki działkowe¹⁰⁰⁰. Wprawdzie ustawa o rodzinnych ogrodach działkowych¹⁰⁰¹ zakazuje zamieszkiwania na działkach, to całoroczne zamieszkiwanie na ROD jest jednym ze sposobów zaspakajania przez osoby ubogie swych potrzeb mieszkaniowych¹⁰⁰². Zgodnie z orzeczeniem SN do eksmisji z nieruchomości położonych na terenie ROD stosuje się gwarancje ochrony przed eksmisją na

---

⁹⁹⁵ A. Płoszka, *Publicznoprawny status jednostki skrajnie ubogiej*, Warszawa 2019, s. 300.

⁹⁹⁶ Ibid.

⁹⁹⁷ Ibid.

⁹⁹⁸ Art. 4 u.o.p.l. : *ust 1. Tworzenie warunków do zaspokajania potrzeb mieszkaniowych wspólnoty samorządowej należy do zadań własnych gminy.; ust. 1a. Zadanie, o którym mowa w ust. 1, gmina może realizować za pośrednictwem społecznych agencji najmu, o których mowa w art. 22a ust. 1 ustawy z dnia 26 października 1995 r. o społecznych formach rozwoju mieszkalnictwa; ust. 2. Gmina, na zasadach i w przypadkach określonych w ustawie, zapewnia lokale w ramach najmu socjalnego i lokale zamienne, a także zaspokaja potrzeby mieszkaniowe gospodarstw domowych o niskich dochodach.*

⁹⁹⁹ A. Płoszka, *Publicznoprawny status...*, s. 301.

¹⁰⁰⁰ Zob. więcej A. Płoszka, *Publicznoprawny status...*, s. 304 i nast.

¹⁰⁰¹ Art. 12 ustawy z 13.12.2003 o rodzinnych ogrodach działkowych (Dz.U. z 2017, poz. 2176).

¹⁰⁰² A. Płoszka, *Publicznoprawny status...*, s. 304.

bruk określone w przepisach k.p.c.¹⁰⁰³ Podzielić należy też pogląd, zgodnie z którym do osób eksmitowanych z ROD stosuje się gwarancje ochrony wynikające z u.o.p.l.¹⁰⁰⁴ Słusznie bowiem zauważył SN, że *Sytuacja, w której fakt zamieszkiwania w lokalu pozbawionym np. ogrzewania, oświetlenia lub odbiegającym w inny sposób od standardów stawianych pomieszczeniom przeznaczonym na stały pobyt ludzi, wyłącza ochronę wynikającą z ustawy o ochronie praw lokatorów jest nie do przyjęcia ze względów aksjologicznych. Nie sposób uzasadnić, dlaczego osoba realizująca swoje potrzeby mieszkaniowe w pomieszczeniu, które odbiega od poziomu uznawanego za minimalny, miałaby z tego powodu być dodatkowo pozbawiona ochrony prawnej przysługującej osobom zamieszkującym w lokalach o standardzie wyższym*¹⁰⁰⁵.

Jeszcze inaczej problem eksmisji wygląda w przypadku osób dopuszczających się przemocy w rodzinie. Eksmisja taka prowadzona jest na podstawie tytułu wykonawczego wydanego na podstawie art. 11a ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie¹⁰⁰⁶. Wobec osób dopuszczających się przemocy w rodzinie nie stosuje się wskazanych wcześniej ograniczeń. Wydaje się, że postępowanie wobec takich osób nie powinno się toczyć w ramach procedury cywilnej, ponieważ ich sytuacja nie mieści się w kategorii sprawy cywilnej

---

¹⁰⁰³ Uchwała SN z 9.2.2007, III CZP 157/06, OSNC 2008/1, poz. 3. Warto przytoczyć tutaj fragment uzasadnienia uchwały: *Przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne powstało w toku rozpoznawania zażalenia wierzyciela na postanowienie Sądu Rejonowego oddalające skargę złożoną na podstawie art. 767 k.p.c., w której wierzyciel zakwestionował odmowę podjęcia czynności przez komornika do czasu dostarczenia przez wierzyciela tymczasowego pomieszczenia w toku egzekucji świadczenia polegającego na wydaniu domku rekreacyjnego znajdującego się na obszarze pracowniczych ogrodów działkowych. Jednocześnie wniósł o nakazanie komornikowi przeprowadzenia eksmisji dłużników ze wskazanego domku oraz o wydanie go wierzycielowi. Oddalając skargę, Sąd Rejonowy polecił komornikowi wystąpienie do Sądu Okręgowego o dokonanie wykładni tytułu wykonawczego przez podanie, na jakiej podstawie powinien zostać on wykonany (art. 1046, czy też art. 1041 k.p.c.) oraz czy – skoro dłużnicy wykorzystują domek rekreacyjny w celu zaspokajania celów mieszkaniowych – znajduje zastosowanie art. 1046 § 3 i nast. k.p.c. Według Sądu Rejonowego, do tego czasu dalej idąca skarga wierzyciela nie może zostać uwzględniona. Postanowienie to zaskarżył zażaleniem wierzyciel, a przy jego rozpoznaniu wyłoniło się zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości o treści sformułowanej na wstępie uchwały, które Sąd Okręgowy przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu. Podniósł, że przepisy kodeksu postępowania cywilnego nie zawierają definicji lokalu służącego zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych, o którym stanowi art. 1046 § 4 k.p.c. O ile art. 2 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów (...) precyzuje, jakie pomieszczenia nie stanowią lokalu w rozumieniu tej ustawy, o tyle art. 1046 k.p.c. podobnego doprecyzowania nie zawiera, skąd wynika – w ocenie Sądu Okręgowego – że dla interpretacji miarodajne być powinno jedynie faktyczne wykorzystywanie lokalu na potrzeby mieszkaniowe. Poza tym, w art. 2 ust. 1 pkt 4 u.o.p.l. ustawodawca wyraźnie przeciwstawia celowi w postaci zaspokajania potrzeb mieszkaniowych jedynie krótkotrwały pobyt, m.in. w budynkach służących do celów wypoczynkowych. W następstwie tego, jedynie kumulacja dwóch przesłanek, tj. krótkotrwałości pobytu oraz pobytu w domku rekreacyjnym, mogłaby wyłączać ochronę. W konsekwencji Sąd Okręgowy uznał, że „jeżeli zatem dłużnicy w domku rekreacyjnym zaspokajają potrzebę wypoczynku, to wtedy nie obejmuje ich ochrona przewidziana w art. 1046 § 3-8 k.p.c., natomiast kiedy zaspokajają w nim potrzeby mieszkaniowe, to ta ochrona im przysługuje”. Trzeba nadmienić, że postanowieniem z dnia 3 kwietnia 2006 r., wydanym w toku postępowania zażaleniego, Sąd Okręgowy w Szczecinie odmówił dokonania wykładni wyroku stanowiącego tytuł wykonawczy stwierdzając, że sąd meriti nie podejmuje decyzji co do sposobu wykonania orzeczenia. Decyzję taką – zdaniem Sądu – podejmuje komornik na podstawie ustawy.*

¹⁰⁰⁴ A. Płoszka, *Publicznoprawny status...*, s. 306.

¹⁰⁰⁵ Uchwała SN z 9.2.2007, III CZP 157/06, OSNC 2008/1, poz. 3.

¹⁰⁰⁶ Ustawa z 29.7.2005 o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (j.t. Dz. U. z 2021 r., poz. 1249).

określonej przez art. 1 k.p.c. Zresztą zgodnie z art. 15aa. ustawy o Policji¹⁰⁰⁷ Policjant ma prawo wydać wobec osoby stosującej przemoc domową w rozumieniu przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej, stwarzającej zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby doznającej tej przemocy, nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia i zakaz zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, zwany dalej "nakazem i zakazem".

Z kolei specjalne ograniczenia w sprawach przeciwko rolnikom¹⁰⁰⁸ koncentrują się wyłącznie na gospodarczym znaczeniu gospodarstwa rolnego, bez troski o konieczność pozostawienia rolnikowi środków koniecznych do utrzymania się. Rolnik traktowany jest instrumentalnie, a rozbudowane ograniczenia egzekucji w przypadku postępowań prowadzonych przeciwko rolnikom wpływają paradoksalnie na ich niekorzyść.

Podobnie rzecz ma się w sprawach przeciwko osobom fizycznym prowadzącym działalność gospodarczą.

W postępowaniach egzekucyjnych dotyczących alimentów sytuacja dłużnika jest zdecydowanie gorsza niż w innego rodzaju postępowaniach. Jest to zrozumiałe i wydaje się, że powszechnie akceptowalne. Jednak poza tym, że dostrzec można zupełny brak korelacji przepisów dotyczących poszczególnych sposobów egzekucji (w szczególności biorąc pod uwagę, że zgodnie z art. 1083 § 2 k.p.c. wierzytelności z rachunku bankowego podlegają egzekucji na zaspokojenie alimentów w pełnej wysokości), to brak jest głębszej refleksji ustawodawcy dotyczącej godności dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym w sprawie o alimenty.

---

¹⁰⁰⁷ Ustawy z 6.4.1990 r. o Policji (Dz. U. z 2021 r., poz. 1882 ze zm.).

¹⁰⁰⁸ Konstytucja poprzez przepis art. 23 („Podstawą ustroju rolnego państwa jest gospodarstwo rodzinne. Zasada ta nie narusza postanowień art. 21 i art. 22”) w żaden sposób nie odnosi się do problemu egzekucji sądowej. Państwo poprzez odpowiednią politykę powinno umożliwiać prowadzenie gospodarstwa rolnego w opłacalny sposób.

Rozdział V

Inne mechanizmy gwarantujące poszanowanie godności dłużnika

*„Życie byłoby nie najgorsze, gdyby nam tylko
oszczędzono tych kochanych wierzycieli, którzy nachodzą
nasze skromne mieszkania prezentując postulaty ideowe”*

Henryk Ibsen „Dzika kaczka”

Tłum. Jacek Frühling

Wprowadzenie

W postępowaniu egzekucyjnym prawa dłużnika kształtowane są nie tylko poprzez przepisy wprost regulujące sposób przeprowadzenia egzekucji, ograniczenia egzekucji czy status procesowy komornika sądowego. Postępowanie egzekucyjne jest oczywiście związane z kosztami, których wysokość ma niebagatelne znaczenie dla praw dłużnika. Komornicy sądowi, wykonując zawód zaufania publicznego, związani są kodeksem etyki zawodowej¹⁰⁰⁹. Ponadto w toku postępowania egzekucyjnego komornik sądowy zwykle, uzyskując dane o majątku, wkracza w sferę prywatności dłużnika. Zdarza się też, że postępowanie egzekucyjne, prowadzone zgodnie z prawem, nie prowadzi do zaspokojenia wierzyciela, np. w sytuacji, gdy egzekucja skuteczna jest wyłącznie z wynagrodzenia za pracę, a kwota potrąceń nie wystarcza nawet na bieżące odsetki. W postępowaniu egzekucyjnym znajdują także zastosowanie przepisy dotyczące udziału prokuratora, RPO i organizacji społecznych. O wszystkich tych aspektach egzekucji w kontekście ochrony godności dłużnika i wynikających z niej praw traktuje ten rozdział.

1. Koszty komornicze

1.1. Uwagi ogólne

Tytułowe zagadnienie uregulowane jest przede wszystkim w ustawie o kosztach komorniczych (dalej u.k.k.)¹⁰¹⁰. Koszty komornicze to koszty przypadające komornikowi od

¹⁰⁰⁹ Przyjęty Uchwałą Krajowej Rady Komorniczej piątej kadencji nr 1603 z 6 września 2016.

¹⁰¹⁰ Ustawa o kosztach komorniczych z 28 lutego 2018 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 770 ze zm.). Ustawa weszła w życie 1 stycznia 2019 r. i zastąpiła rozwiązania przewidziane w obowiązującej do tego czasu u.k.s.e. Zgodnie z

uczestników postępowania w związku z postępowaniem egzekucyjnym¹⁰¹¹. Zgodnie z art. 2 u.k.k. koszty komornicze obejmują:

- 1) wydatki komornika sądowego poniesione w toku prowadzonego przez niego postępowania egzekucyjnego, innego postępowania albo dokonywania innych czynności oraz
- 2) opłaty komornicze.

Zgodnie z systematyką przedstawianą w doktrynie¹⁰¹² koszty komornicze stanowią część kosztów postępowania egzekucyjnego¹⁰¹³. Z punktu widzenia praw dłużnika w postępowaniu prowadzonym przez komornika najistotniejsze jest omówienie zagadnienia kosztów komorniczych. Analiza pozostałych kategorii kosztów przekracza ramy niniejszego opracowania. Wysokość kosztów egzekucyjnych jest zagadnieniem niezmiernie istotnym z punktu widzenia praw dłużnika. Zbyt wysokie koszty i brak mechanizmów umożliwiających obniżenie byłyby oczywiście niekorzystne dla dłużnika. Zbyt niskie przestają pełnić swoje funkcje polegające na utrzymywaniu systemu egzekucji sądowej oraz zapewnieniu egzekucji funkcji prewencyjnej.

Podstawową regułą ustanowioną przez przepisy k.p.c. jest odpowiedzialność dłużnika za koszty egzekucji. Zgodnie z przepisem art. 770 § 1 zd. 1 k.p.c. dłużnik zwraca wierzycielowi

---

przepisem art. 52 ust. 1 u.k.k. do postępowań wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie tej ustawy należy stosować przepisy u.k.s.e. Zasada ta nie dotyczy art. 29 i 30 u.k.k., czyli przypadków umorzenia postępowania i oczywiście niecelowego wszczęcia postępowania egzekucyjnego lub wskazania we wniosku o wszczęcie egzekucji osoby niebędącej dłużnikiem. Zasadniczą opłatą przewidzianą przez przepisy u.k.s.e. była (i wciąż w wielu długotrwałych postępowaniach (np. dotyczących alimentów) jest opłata w wysokości 15% wartości egzekwowanego świadczenia (przy tym opłata ta nie mogła być niższa niż 1/10 i nie wyższa niż trzydziestokrotność przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego). Wyjątkowo opłata wynosi 8% wartości wyegzekwowanego świadczenia z rachunku bankowego, wynagrodzenia za pracę, świadczenia z ubezpieczenia społecznego, świadczeń wypłacanych na podstawie przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, zasiłku dla bezrobotnych, dodatku aktywizacyjnego, stypendium lub dodatku szkoleniowego (przy tym nie może być niższa niż 1/20 i nie wyższa niż dziesięciokrotna wysokość przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego).

¹⁰¹¹ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 160.

¹⁰¹² Ibid.

¹⁰¹³ Koszty postępowania egzekucyjnego to koszty ponoszone przez uczestnika, a niekiedy przez Skarb Państwa lub komornika, w związku z postępowaniem egzekucyjnym. Można je podzielić na: (1) koszty sądowe, (2) koszty działania pełnomocnika, (3) koszty działania uczestnika. (4) koszty komornicze. Koszty sądowe to koszty przypadające od uczestnika postępowania egzekucyjnego na rzecz sądu w związku z postępowaniem egzekucyjnym, uregulowane w ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Koszty związane z pełnomocnikiem to koszty zastępstwa z tytułu zastępstwa prawnego w postępowaniu egzekucyjnym. Wynagrodzenie z tytułu zastępstwa prawnego w postępowaniu egzekucyjnym nie może być wyższe niż stawka minimalna opłaty za czynności adwokackie albo radcowskie, uregulowana w rozporządzeniu ministra sprawiedliwości (odpowiednio rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu – Dz.U. z 2016 r. poz. 1714 ze zm. i rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu – Dz.U. z 2016 r. poz. 1715 ze zm.), czyli ¼ stawki lub ½ w razie prowadzenia egzekucji z nieruchomości. Koszty związane z działaniem uczestnika obejmują koszty osobistego stawienia przed organem egzekucyjnym, a w szczególności koszty przejazdu oraz równowartość utraconego zarobku (art. 98 § 2 i 3 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

koszty niezbędne do celowego przeprowadzenia egzekucji. Odpowiedzialność dłużnika ograniczona została zatem do kosztów niezbędnych i celowych. Zgodzić należy się z poglądem, że przeprowadzenie egzekucji jest celowe, jeśli objęte tytułem wykonawczym roszczenie nie zostało spełnione przed wszczęciem postępowania egzekucyjnego, nadaje się do egzekucji, a orzeczenie je zasądzające, na którym została oparta klauzula wykonalności, nie zostało uchylone, nie utraciło mocy lub nie zostało zmienione w taki sposób, iż nie jest już możliwe jego wykonanie¹⁰¹⁴. Celowe koszty egzekucyjne powinny być ustalane w postępowaniu egzekucyjnym, z którego wynikły¹⁰¹⁵. Zgodnie z art. 30 u.k.k. w razie oczywiście niecelowego wszczęcia postępowania egzekucyjnego lub wskazania we wniosku o wszczęcie egzekucji osoby niebędącej dłużnikiem, komornik wydaje postanowienie o pobraniu od wierzyciela opłaty stosunkowej w wysokości 10% egzekwowanego świadczenia. W takim przypadku komornik nie ściąga ani nie pobiera opłaty od dłużnika, a opłatę ściągniętą lub pobraną zwraca dłużnikowi. Koszty komornicze, co do zasady, ściąga się wraz z egzekwowanym świadczeniem i nie wymaga to wydania przez komornika postanowienia¹⁰¹⁶. Możliwa jest jednak egzekucja prowadzona w celu wyegzekwowania wyłącznie kosztów komorniczych¹⁰¹⁷. W takim przypadku za egzekucję tylko kosztów komorniczych nie pobiera się opłaty egzekucyjnej – art. 4 zd. 2 u.k.k.

Koszty niezbędne odróżnić należy od kosztów celowych¹⁰¹⁸. Zasada kosztów niezbędnych ma zapobiegać obciążeniu nadmiernymi kosztami strony zobowiązanej. Katalog kosztów niezbędnych, czyli podlegających zwrotowi, jest zawarty w przepisach art. 98 § 2 i 3 k.p.c. Znajdują one odpowiednie zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym (art. 13 § 2 k.p.c.). Należy zatem uznać, że ustawodawca, podobnie jak w procesie, wprowadził ograniczenie swobodnej oceny co do niezbędności pewnych kategorii kosztów¹⁰¹⁹.

Niezbędnymi kosztami postępowania egzekucyjnego prowadzonego przez stronę osobiście lub przez pełnomocnika, który nie jest adwokatem, radcą prawnym lub rzecznikiem patentowym, są zatem poniesione przez nią koszty sądowe, koszty komornicze, koszty przejazdów strony lub jej pełnomocnika do miejsca dokonywania czynności oraz równowartość

---

¹⁰¹⁴ Podobnie: E. Jaceczko, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie egzekucyjne. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy). Komentarz*, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2022, s. 78.

¹⁰¹⁵ Zob. wyrok SN z 14 czerwca 1973 r., I CR 250/73, *Legalis*.

¹⁰¹⁶ Przy czym ani komornikowi, ani wierzycielowi nie należą się odsetki określone w przepisach art. 98 § 1¹ i 1² k.p.c.

¹⁰¹⁷ W przypadku umorzenia postępowania egzekucyjnego na wniosek wierzyciela, gdy dłużnik spełnił świadczenie bezpośrednio wierzycielowi lub zawarł z nim ugodę w tym zakresie lub w razie niecelowego wszczęcia postępowania, wierzyciel staje się dłużnikiem.

¹⁰¹⁸ Zob. więcej: M. Uliasz, *O minimalizacji kosztów postępowania egzekucyjnego* [w:] *Symbolae Andreae Marciniak dedicate*, red. J. Jagieła, R. Kulski, Warszawa 2022.

¹⁰¹⁹ A. Menderek, *Orzekanie o kosztach procesu cywilnego*, Sopot 2015, s. 38 i nast.

zarobku utraconego wskutek stawiennictwa przed organem postępowania egzekucyjnego¹⁰²⁰. Zasada niezbędności kosztów dotyczy nie tylko rodzaju kosztów, ale odnosi się też do ich wysokości. Zgodnie z art. 770 § 4 k.p.c. wysokość wynagrodzenia z tytułu zastępstwa prawnego w postępowaniu egzekucyjnym jest ograniczona do stawki minimalnej opłaty za czynności adwokackie albo radcowskie, określonej w odrębnych przepisach. Ponadto zgodnie z przepisem art. 5 u.k.k. komornikowi przysługuje zwrot niezbędnych wydatków poniesionych w toku postępowania albo w trakcie innych czynności wyłącznie w zakresie określonym ustawą. Katalog wydatków zawarty jest w art. 6 u.k.k. Przejawem zasady niezbędności zwrotu niezbędnych kosztów jest też uregulowanie zawarte w przepisie art. 8 u.k.k., zgodnie z którym jeżeli komornik wybrany przez wierzyciela podejmuje czynności poza swoim rewirem, wydatki w postaci diet przysługujących komornikowi oraz osobom zatrudnionym w kancelarii komorniczej i uczestniczącym w tych czynnościach, kosztów przejazdów i noclegów komornika i tych osób oraz kosztów transportu specjalistycznego obciążają wierzyciela, nawet w razie przysługującego mu zwolnienia od kosztów komorniczych. Wydatków tych nie wlicza się do kosztów obciążających dłużnika. Ponadto wierzyciel może wyrazić zgodę na obciążenie go innymi wydatkami.

Postanowienie ustalające koszty wydawane jest przez komornika wraz z postanowieniem kończącym postępowanie¹⁰²¹. Na postanowienie sądu wydane w wyniku czynności z zakresu nadzoru judykacyjnego zażalenie przysługuje stronom, komornikowi oraz innej osobie, której to postanowienie dotyczy. Zgodnie z przepisem art. 4 zd. 1 u.k.k. prawomocne postanowienie zawierające wezwanie do uiszczenia kosztów komorniczych podlega wykonaniu bez zaopatrywania go w klauzulę wykonalności.

Przepisy u.k.k. przewidują instytucję zwolnienia od kosztów komorniczych i obniżenia opłaty egzekucyjnej. Zgodnie z przepisem art. 45 u.k.k. zwolnienie od kosztów sądowych przysługujące stronie z mocy ustawy albo przyznane jej w postępowaniu rozpoznawczym rozciąga się na koszty komornicze. Ponadto zgodnie z art. 45 u.k.k. ust. 3 jeżeli strona będąca osobą fizyczną nie korzysta ze zwolnienia z mocy ustawy lub postanowienia zapadłego w postępowaniu rozpoznawczym i nie jest w stanie bez uszczerbku dla utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny ponieść wydatków lub tych opłat komorniczych, od których uiszczenia zależy podjęcie czynności przez komornika, może wystąpić z wnioskiem do sądu rejonowego,

---

¹⁰²⁰ Za: M. Uliasz, *O minimalizacji kosztów postępowania egzekucyjnego* [w:] Symbolae Andreae Marciniak dedicate, red. J. Jagieła, R. Kulski, Warszawa 2022.

¹⁰²¹ Koszty ustala się wcześniej, jeżeli w sprawie zachodzi konieczność sporządzenia planu podziału sumy uzyskanej z egzekucji.

przy którym działa komornik, o zwolnienie w całości lub w części od tych kosztów. Jednakże zakres tego zwolnienia został istotnie ograniczony przez przepis art. 47 u.k.k. Zgodnie z zawartą tam regulacją zwolnienie strony od kosztów komorniczych nie zwalnia jej z obowiązku poniesienia opłaty egzekucyjnej za egzekucję świadczeń pieniężnych oraz zwrotu kosztów postępowania egzekucyjnego drugiej stronie, jeżeli zachodzą podstawy do obciążenia strony opłatą egzekucyjną lub kosztami postępowania egzekucyjnego. Inaczej mówiąc, zakres tych zwolnień nie obejmuje dłużnika.

Z punktu widzenia dłużnika istotniejsze są przepisy art. 48 u.k.k. W myśl tej regulacji dłużnik może złożyć wniosek o obniżenie opłaty egzekucyjnej za egzekucję świadczeń pieniężnych, jeżeli przemawiają za tym szczególne okoliczności odnoszące się do nakładu pracy komornika lub sytuacji majątkowej dłużnika oraz wysokości jego dochodów. Wniosek ten nie podlega opłacie, a wnosi się go w terminie siedmiu dni od dnia doręczenia postanowienia o pobraniu lub ustaleniu opłaty. Opłata obniżona nie może być niższa niż jedna trzecia opłaty należnej na podstawie ustawy, a jednocześnie nie niższa niż 200 złotych.

1.2. Opłaty egzekucyjne

Zgodnie z przepisem art. 149 u.k.s. opłata egzekucyjna stanowi niepodatkową należność budżetową o charakterze publicznoprawnym. Uzyskane opłaty egzekucyjne, po potrąceniu prowizyjnego wynagrodzenia komornika¹⁰²², stanowią dochód budżetu państwa¹⁰²³. Z punktu widzenia praw dłużnika istotne jest, żeby opłaty nie były nadmiernie wysokie. Ponieważ, co do zasady, obciążają one docelowo właśnie dłużnika, będącego i tak już zwykle w trudnej sytuacji.

Opłaty egzekucyjne ze względu na sposób ich obliczania podzielone zostały na opłaty stałe i stosunkowe – art. 19 u.k.k. Co do zasady opłaty stałe dotyczą postępowań w sprawie egzekucji świadczeń niepieniężnych. Jednak w dwóch wypadkach mają zastosowanie w

---

¹⁰²² Zgodnie z art. 150 u.k.s. komornikowi przysługuje wynagrodzenie prowizyjne (stanowiące przychód, z którego musi utrzymać kancelarię) w wysokości: (1) 99% uzyskanych opłat egzekucyjnych – od opłat egzekucyjnych, których łączna wysokość w danym roku kalendarzowym nie przekroczyła 500 000 złotych; (2) 95% uzyskanych opłat egzekucyjnych – od nadwyżki opłat egzekucyjnych przekraczającej 500 000 złotych w danym roku kalendarzowym – do wysokości 1 000 000 złotych; (3) 80% uzyskanych opłat egzekucyjnych – od nadwyżki opłat egzekucyjnych przekraczającej 1 000 000 złotych w danym roku kalendarzowym – do wysokości 1 500 000 złotych; (4) 70% uzyskanych opłat egzekucyjnych – od nadwyżki opłat egzekucyjnych przekraczającej 1 500 000 złotych w danym roku kalendarzowym – do wysokości 2 000 000 złotych; (5) 60% uzyskanych opłat egzekucyjnych – od nadwyżki opłat egzekucyjnych przekraczającej 2 000 000 złotych w danym roku kalendarzowym.

¹⁰²³ Uwaga ta nie dotyczy opłat pobranych na mocy poprzednio obowiązującej u.k.s.e. – podobnie: A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 179. Więcej na temat kosztów postępowania egzekucyjnego w poprzednim stanie prawnym – zob. K. Kamińska-Krawczyk, *Koszty postępowania egzekucyjnego prowadzonego przez komornika sądowego*, Warszawa 2016.

sprawach o egzekucję świadczeń pieniężnych – 1. opłata wynosi 100 złotych i ponosi ją dłużnik, jeżeli wniosek wierzyciela o umorzenie postępowania egzekucyjnego został zgłoszony przed doręczeniem dłużnikowi zawiadomienia o wszczęciu egzekucji (art. 29 ust. 2 u.k.k.) i 2. opłata wynosi 150 złotych i ponosi ją wierzyciel, w razie umorzenia postępowania egzekucyjnego – w praktyce – przede wszystkim z powodu jego bezskuteczności (art. 29 ust. 4 u.k.k.)¹⁰²⁴.

Ponadto opłaty stałe mają zastosowanie w sprawach o egzekucję świadczeń niepieniężnych. I tak, rodzaju świadczenia, które ma zostać spełnione wynoszą one od 100 złotych – opłata stała za poszukiwanie majątku dłużnika na zlecenie wierzyciela (art. 44 u.k.k.)¹⁰²⁵; 400 złotych – opłata stała od wniosku o wszczęcie egzekucji wydania rzeczy ruchomej (art. 33 u.k.k.), opłata stała od wniosku o: wprowadzenie syndyka masy upadłości albo zarządcy w posiadanie majątku, wprowadzenie zarządcy w zarząd nieruchomości, zabezpieczenie środka dowodowego w postępowaniu w sprawach własności intelektualnej, wydanie środka dowodowego w postępowaniu w sprawach własności intelektualnej – (art. 35 u.k.k.); 1000 złotych – opłata stała za udział w usunięciu oporu dłużnika oraz wykonanie polecenia sądu w sprawie osadzenia dłużnika w areszcie (art. 36 u.k.k.); 1500 złotych – opłata stała od wniosku o wszczęcie egzekucji wprowadzenia w posiadanie nieruchomości służącej do zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych dłużnika albo opróżnienia lokalu lub pomieszczenia służącego do zaspokojenia takich potrzeb – eksmisja z lokalu mieszkalnego (art. 34 ust.1 u.k.k.)¹⁰²⁶; 2000 złotych – opłata stała od wniosku o wszczęcie egzekucji wprowadzenia w posiadanie innej nieruchomości albo opróżnienia innego lokalu lub pomieszczenia (art. 34 ust. 2 u.k.k.)¹⁰²⁷.

Za egzekucję świadczeń pieniężnych komornik pobiera opłaty stosunkowe. Opłatę, co do zasady¹⁰²⁸, komornik ściąga wraz z egzekwowanym świadczeniem, proporcjonalnie do wartości wyegzekwowanego świadczenia (art. 21 u.k.k.). Podstawę obliczenia opłaty

---

¹⁰²⁴ Opłata podlega zmniejszeniu o sumę opłat egzekucyjnych ściągniętych i obciążających dłużnika.

¹⁰²⁵ Na wadliwość logiczną i stylistyczną regulacji dotyczącej opłat w u.k.k. zwraca uwagę I. Kunicki (*Ustawa o kosztach komorniczych. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 109). Autor słusznie podnosi też, że opłata przewidziana w art. 44 u.k.k. jest mało znacząca w praktyce. W świetle bowiem treści przepisu art. 801² k.p.c. nie bardzo wiadomo, na czym miałyby polegać owo „poszukiwanie majątku” (*ibidem*, s. 214).

¹⁰²⁶ Przy tym jeżeli nieruchomość, lokal lub pomieszczenie są wykorzystywane przez dłużnika wyłącznie do prowadzenia działalności gospodarczej, opłatę powiększa się o 1000 złotych od drugiej i każdej kolejnej izby wchodzącej w skład nieruchomości, lokalu lub pomieszczenia, którego ma dotyczyć egzekucja. Łączna opłata nie może być wyższa niż 30 000 złotych.

¹⁰²⁷ Zgodnie z przepisem art. 39 u.k.k. jeżeli dłużnik spełni świadczenie stwierdzone w tytule wykonawczym najpóźniej na trzy dni przed planowanym wykonaniem tytułu wykonawczego, komornik zwraca wierzycielowi 50% uiszczonej opłaty. Jeżeli spełnienie świadczenia przez dłużnika nastąpiło przed doręczeniem dłużnikowi zawiadomienia o wszczęciu egzekucji albo wezwania do dobrowolnego wykonania obowiązku, komornik zwraca wierzycielowi część uiszczonej opłaty przekraczającą kwotę 200 złotych.

¹⁰²⁸ Poza przypadkami umorzenia na wniosek wierzyciela lub stwierdzenia niecelowego wszczęcia postępowania.

stosunkowej stanowi wartość świadczenia, do której wlicza się należność główną wraz z odsetkami, kosztami i innymi należnościami ubocznymi, z wyjątkiem kosztów zastępstwa prawnego i kosztów komorniczych należnych w postępowaniu egzekucyjnym, w którym obliczana jest opłata (art. 23 u.k.k.). W sprawach o egzekucję świadczeń powtarzających się należność główna odpowiada sumie świadczeń zaległych oraz świadczeń za jeden rok, a jeżeli świadczenia należą się za okres krótszy niż rok – sumie świadczeń za cały czas ich trwania (art. 23 ust. 3 u.k.k.).

Zasadniczą opłatą pobieraną i obciążającą dłużnika w sprawie o egzekucję świadczeń pieniężnych jest opłata w wysokości 10% wartości wyegzekwowanego świadczenia (art. 27 ust. 1 u.k.k.). Jeżeli jednak dłużnik wpłaci komornikowi całość lub część egzekwowanego świadczenia w terminie miesiąca od dnia doręczenia dłużnikowi zawiadomienia o wszczęciu egzekucji opłata stosunkowa wynosi 3% wartości wyegzekwowanego świadczenia (art. 27 ust. 2 u.k.k.)¹⁰²⁹.

Opłaty stosunkowe nie mogą być niższe niż 150 złotych (art. 25 u.k.k.). Jeżeli jednak do wyegzekwowania świadczenia doszło wyłącznie wskutek egzekucji z wierzytelności, z rachunku bankowego, z wynagrodzenia za pracę lub ze świadczenia z zabezpieczenia społecznego albo na skutek spełnienia świadczenia przez dłużnika komornikowi po upływie miesiąca od doręczenia mu zawiadomienia o wszczęciu egzekucji, opłata minimalna wynosi 200 złotych (art. 28 ust. 2 u.k.k.). Jeśli zaś do wyegzekwowania świadczenia doszło w sposób inny niż wskazany, opłata minimalna wynosi 300 złotych (art. 28 ust. 3 u.k.k.). Górna granica opłaty stosunkowej wynosi 50 000 złotych (art. 25 u.k.k.). Jednak przy ustalaniu sumy opłat nie uwzględnia się opłat pobranych w razie sprzedaży nieruchomości dłużnika. W przypadku sprzedaży nieruchomości dłużnika także obowiązuje opłata 10% i ograniczenie do 50 000 złotych.

Opłata stosunkowa w wysokości 10% obciąża też dłużnika, jeśli spełnił on świadczenie do rąk wierzyciela lub zawarł z nim porozumienie w tym zakresie i wierzyciel złożył uzasadniony tym faktem wniosek o umorzenie postępowania egzekucyjnego (art. 29 ust. 1 zd. 3 u.k.k.). Jeżeli jednak zawarcie porozumienia z wierzycielem lub spełnienie świadczenia przez dłużnika nastąpiło przed upływem miesiąca od dnia doręczenia dłużnikowi zawiadomienia o wszczęciu egzekucji opłata stosunkowa wynosi 5% (art. 29 ust. 1 zd. 2 u.k.k.). W sprawach o egzekucję świadczeń powtarzających się w przypadku umorzenia postępowania egzekucyjnego

---

¹⁰²⁹ Jeżeli zaś, co wskazano w części dotyczącej opłat stałych, wierzyciel złoży wniosek o umorzenie postępowania egzekucyjnego przed doręzeniem dłużnikowi zawiadomienia o wszczęciu egzekucji, opłata wynosi 100 złotych (art. 29 ust. 2 u.k.k.).

na wniosek wierzyciela, dłużnika obciąża opłata w wysokości 5%. Ustawodawca ustalając wysokość opłaty egzekucyjnej winien brać pod uwagę kilka, w niektórych elementach, rozbieżnych czynników. Opłaty egzekucyjne są jedynym źródłem finansowania systemu egzekucji sądowej w Polsce. Ich wysokość nie może zatem być zbyt niska, tak by system egzekucji utrzymywany był na odpowiednim poziomie. Opłaty nie mogą jednak nadmiernie obciążać dłużnika, jednocześnie spełniając przy tym funkcję prewencyjną. Konieczne wydaje się zaangażowanie wierzycieli w utrzymanie systemu egzekucji, tak by powszechnie krytykowane przez środowisko komorników sądowych, wysokość opłat egzekucyjnych mogła zapewnić utrzymanie systemu egzekucji sądowej. Zasada niepartycypowania wierzyciela w kosztach egzekucji, którą TK wysnuł z brzmienia obowiązującej do końca roku 2018 ustawy i komornikach sądowych i egzekucji¹⁰³⁰, przełamana została w nowej u.k.k. Wierzyciele¹⁰³¹ zobowiązani są bowiem do zapłaty 150 złotych w razie stwierdzenia bezskuteczności egzekucji. Nie jest zrozumiałe z jakiego powodu wierzyciele nie mieliby uiszczać stosunkowo niewielkiej opłaty w momencie wszczęcia postępowania.

1.3. Wydatki

Zgodnie z przepisem art. 152 ust. 2 u.k.s. koszty działalności egzekucyjnej komornik pokrywa z wynagrodzenia prowizyjnego oraz opłat komorniczych innych niż opłaty egzekucyjne. Koszty te obejmują: (1) koszty osobowe i rzeczowe ponoszone w związku z prowadzoną działalnością egzekucyjną; (2) koszty ochrony zajętego mienia oraz ubezpieczenia mienia kancelarii i własnego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej; (3) koszty przejazdów w miejscowości będącej siedzibą komornika, obrotu pieniężnego oraz przewozu drobnych ruchomości niewymagających transportu specjalistycznego; (4) koszty korespondencji inne niż koszty doręczenia korespondencji w toku prowadzonego postępowania; (5) obowiązkowe opłaty na samorząd komorniczy ponoszone zgodnie z przepisami ustawy; (6) inne koszty niezbędne do wykonywania czynności egzekucyjnych oraz czynności przewidzianych przepisami ustawy, jeżeli nie są pokrywane w ramach wydatków gotówkowych w toku

---

¹⁰³⁰ Zob. Wyrok TK z dnia 24 lutego 2003, sygn. akt K 28/02.

¹⁰³¹ Ustawodawca wprowadził kategorię wierzycieli, którzy są zwolnieni z tej opłaty. Są to – Skarb Państwa oraz zgodnie z art. 29 ust. 5 u.k.k.: 1. osoby fizyczne dochodzące roszczeń pracowniczych lub odszkodowawczych; 2) jednostki samorządu terytorialnego; 3) podmiotów, których przedmiotem działalności: a) nie jest działalność finansowa i ubezpieczeniowa w rozumieniu przepisów wydanych na podstawie art. 40 ust. 2 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz. U. z 2023 r. poz. 773) albo b) jest działalność finansowa i ubezpieczeniowa w rozumieniu przepisów wydanych na podstawie tej ustawy, o ile są wierzycielami pierwotnymi, a wierzytelność nie była przedmiotem obrotu - pod warunkiem że postępowanie egzekucyjne zostało wszczęte przed upływem dwóch lat od powstania tytułu egzekucyjnego obejmującego daną wierzytelność.

egzekucji, których zwrot należy się komornikowi na podstawie ustawy z 28 lutego 2018 r. o kosztach komorniczych. Zatem pobrane przez komornika opłaty egzekucyjne są podstawą finansowania systemu egzekucji prowadzonej przez komornika sądowego. Istnieją jednak szczególne kategorie wydatków na czynności, których wykonanie komornik uzależnia od uiszczenia zaliczki przez wierzyciela. W razie skutecznej egzekucji wydatki te obciążają dłużnika¹⁰³².

Zgodnie z przepisem art. 5 u.k.k. komornikowi przysługuje zwrot niezbędnych wydatków poniesionych w toku postępowania albo w trakcie innych czynności wyłącznie w zakresie określonym ustawą. Podstawowy katalog wydatków zawarty jest w art. 6 u.k.k. I tak, wydatkami są: 1. należności biegłych i tłumaczy; 2. koszty ogłoszeń; 3. koszty transportu specjalistycznego; 4. koszty przejazdu poza miejscowość, która jest siedzibą kancelarii komorniczej, oraz zryczałtowane koszty przejazdu w granicach tej miejscowości; 5. zryczałtowane koszty utrwalania czynności odbywających się poza kancelarią oraz przechowywania zapisu obrazu i dźwięku, o ile wierzyciel domagał się utrwalenia czynności; 6. należności osób powołanych na podstawie odrębnych przepisów do udziału w czynnościach; 7. koszty uzyskania dokumentów lub informacji niezbędnych do prowadzenia postępowania; 8. koszty doręczenia korespondencji z wyjątkiem kosztów doręczenia stronom zawiadomienia o wszczęciu egzekucji, postępowania zabezpieczającego lub postępowania o wykonanie europejskiego nakazu zabezpieczenia na rachunku bankowym; 9. koszty działania komornika poza rewirem komorniczym; 10. koszty przekazania środków pieniężnych przekazem pocztowym lub przelewem bankowym; 11. koszty pokrycia opłaty sądowej należnej od wniosku o wpis w księdze wieczystej.

Postępowanie egzekucyjne, co oczywiste, jest związane z kosztami jego prowadzenia. Problematyka ponoszenia przez strony kosztów sądowych w postępowaniach cywilnych analizowana była przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w kontekście regulacji zawartej w art. 6 ust. 1 Konwencji. Z orzeczeń Trybunału¹⁰³³, w kontekście kosztów postępowania egzekucyjnego wyciągnąć można następujące wnioski:

1. obowiązek ponoszenia kosztów sądowych w sprawach cywilnych nie może być uznany za ograniczenie prawa do sądu, które jest *per se* niezgodne z art. 6 ust. 1 Konwencji;

---

¹⁰³² Poza kosztami działania komornika poza rewirem komorniczym w razie dokonania wyboru komornika przez wierzyciela.

¹⁰³³ Wyrok ETPCz z 19.6.2001 w sprawie *Kreuz przeciwko Polsce*, skarga nr 28249/95; Wyrok ETPCz z 26.7.2005 w sprawie *Podbielski przeciwko Polsce*, skarga nr 39199/98.

2. ograniczenie prawa do sądu polega na nałożeniu na stronę obowiązku ponoszenia kosztów sądowych w wysokości, jaka w świetle okoliczności konkretnej sprawy jest nadmierna;
3. w sprawach majątkowych wysokość należnych opłat sądowych może być ustalana jako określony odsetek od wartości przedmiotu sporu albo wartości przedmiotu zaskarżenia;
4. istotne znaczenie z punktu widzenia realizacji przez państwo obowiązków konwencyjnych w zakresie prawa do sądu ma istnienie sprawnego i klarownego mechanizmu zwolnienia od kosztów sądowych.

Odpowiednie ukształtowanie wysokości tych kosztów jest zadaniem trudnym. Wymaga bowiem odpowiedniego ważenia różnych wartości tj. utrzymanie systemu egzekucji na odpowiednim poziomie, nieobciążania dłużnika ponad miarę oraz zachowanie odpowiedniej wysokości kosztów, pamiętając o prewencyjnej funkcji postępowania egzekucyjnego. W odróżnieniu od opłat sądowych, które realizują zarówno funkcje fiskalne, jak i pozafiskalne, a wpływy z opłat stanowią dochód budżetu państwa i mają rekompensować, przynajmniej częściowo, nakłady ponoszone z budżetu państwa na funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, opłaty egzekucyjne są jedynym źródłem utrzymania systemu egzekucji w Polsce. Ponadto opłata egzekucyjna wykonując funkcje pozafiskalne, podobnie jak opłata sądowa, winna pełnić rolę stymulacyjną. Jej wysokość należy skalkulować tak, aby zapobiegała pochopnemu inicjowaniu i dopuszczaniu przez dłużników do wszczynania postępowań, jednocześnie nie pozbawiając obywateli konstytucyjnego prawa do sądu, tj. prawa do uruchomienia procedury egzekucyjnej. Jednocześnie nadmierne obciążanie dłużnika kosztami egzekucji zbliżyć mogłoby go do lichwy i zagrażać przez to godności dłużnika. Konieczne jest także istnienie instytucji miarkowania opłat egzekucyjnych. Przede wszystkim w przypadkach, w których nadmierna wysokość opłat egzekucyjnych mogłaby zagrozić socjalnemu wymiarowi godności dłużnika. Polskie przepisy przewidują taką możliwość. Mianowicie, zgodnie z art. 48 uk.k. dłużnik może złożyć wniosek o obniżenie opłaty egzekucyjnej za egzekucję świadczeń pieniężnych, jeżeli przemawiają za tym szczególne okoliczności odnoszące się do nakładu pracy komornika lub sytuacji majątkowej dłużnika oraz wysokości jego dochodów. Ponadto w ustawie zastosowano mechanizm zmniejszający opłatę w przypadku zapłaty całości roszczenia przed otrzymaniem zawiadomienia o wszczęciu (100 złotych) lub w terminie miesiąca od jego otrzymania (3% wartości świadczenia). Chociaż z punktu widzenia praw dłużnika oraz w kontekście zasad określonych przez ETPCz, istnienie regulacji umożliwiających w uzasadnionych wypadkach zmniejszenie kosztów postępowania egzekucyjnego ocenić należy

pozytywnie, to wskazać tutaj należy istotne wady obecnie obowiązujących uregulowań. W praktyce, w związku z tym, że opłata egzekucyjna ma obecnie charakter nieopodatkowanej należności budżetowej, komornik nie może obniżyć należnej opłaty bez ryzyka poniesienia odpowiedzialności karno-skarbowej. Zaś rozwiązanie mające na celu „zachęcenie” dłużników do szybkiego spełnienia świadczenia, w praktyce zwykle znajdują zastosowanie wobec zamożnych dłużników, którzy ponadto dysponują środkami finansowymi ulokowanymi poza systemem finansowym, gdzie podlegałyby zajęciu przez komornika. Trzeba pamiętać bowiem, że w polska procedura egzekucyjna nie przewiduje wstępnego etapu postępowania (znanemu w procedurze w Anglii i Walii jako *compliance stage*) i wraz z doręczeniem zawiadomienia o wszczęciu dokonuje się zajęcia majątku dłużnika. W związku z tym uprawnione jest stwierdzenie, że ciężar egzekucji w największej mierze spoczywa obecnie na barkach niezamożnych dłużników, wobec jednak których egzekucja jest skuteczna.

2. Kodeks etyki zawodowej komornika sądowego

Etyka (gr. *ethos* – zwyczaj) stanowi dział filozofii poświęcony badaniom moralności oraz tworzenia systemów myślowych, z których można wyprowadzać zasady moralne¹⁰³⁴. Kodeksy etyki zawodowej zawierają wykazy deontologicznych obowiązków osób wykonujących dany zawód. Termin „deontologia” także ma źródłosłów grecki – pochodzi od słowa *deón*, które oznacza „to, co właściwe, konieczne, obowiązkowe”.

Pojęcie norm deontologicznych wywodzi się z francuskiej kultury prawnej. Tłumaczy się je jako zespół reguł moralnych i fachowo-technicznych. Powinny być więc przestrzegane przez osobę wykonującą określony zawód¹⁰³⁵.

Przedstawiciele doktryny zajmujący się zagadnieniami znajdującymi się na styku prawa i moralności słusznie zauważają, że w przypadku etyki prawniczej nawet pobieżna znajomość literatury pozwala na sformułowanie wniosku, iż podstawowym problemem jest panujący zamęt pojęciowy, przejawiający się m.in. w wieloznaczności używanych terminów. Trudno jednak tego uniknąć w dziedzinie leżącej na pograniczu dwóch nauk prawa i moralności¹⁰³⁶. Ponadto sam problem kodyfikacji etyki zawodowej jest bardzo szeroko dyskutowany. W szczególności kontrowersje budzą trzy problemy, tj. celowość i funkcje tworzenia takich

---

¹⁰³⁴ H. Izdebski, *Kodeksy etyczne III RP*, „Przegląd Służby Cywilnej”, nr 1/2011, s. 18.

¹⁰³⁵ *ibid.*

¹⁰³⁶ P. Skuczyński, *Status etyki prawniczej*, Warszawa 2010, s. 9.

kodeksów, ich status prawny¹⁰³⁷ oraz aktualizacja ich treści¹⁰³⁸. Pełna analiza tych zagadnień przekracza rzecz jasna ramy niniejszej pracy. Pominęto zatem problemy teoretyczne¹⁰³⁹. Przedstawione zostaną najważniejsze z punktu widzenia praw dłużnika regulacje Kodeksu Etyki Zawodowej Komornika Sądowego.

Jako że zawód komornika sądowego zaliczyć trzeba do zawodów zaufania publicznego¹⁰⁴⁰ ze względu na oparcie zarówno organizacji, jak i funkcjonowania tej profesji na zasadach samorządowych (art. 195 u.k.s. w zw. z art. 17 Konstytucji RP)¹⁰⁴¹, a jego prawidłowe wykonywanie wymaga posiadania pewnych cech osobowościowych, kierowania się uczciwością, moralnością, przestrzegania zasad konkurencji w toku postępowań dotyczących często sprzecznych interesów dłużnika i wierzyciela¹⁰⁴², oczywista stała się konieczność ich kodyfikacji. Mocą ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji zawód komornika sądowego stał się nowym prawniczym zawodem zaufania publicznego. Uchwałą Krajowej Rady Komorniczej pierwszej kadencji nr 53 z 18 listopada 1999 przyjęto pierwszy Kodeks Etyki Zawodowej Komornika Sądowego. Uchwałą Krajowej Rady Komorniczej piątej kadencji nr 1603 z 6 września 2016 przyjęto obecnie obowiązującą wersję Kodeksu Etyki Zawodowej Komornika Sądowego.

Kodeks ten składa się z preambuły i 31 paragrafów. Podzielony został na trzy działy: (1) określający zasady ogólne, (2) dotyczący zasad pełnienia służby, wskazujący w kolejnych rozdziałach obowiązki komornika, zasady wykonywania zawodu oraz reguły uczciwej konkurencji i wreszcie (3) opisujący zasady postępowania poza służbą, ujmujący w rozdziałach pracę w samorządzie i stosunki między komornikami. Z punktu widzenia praw dłużnika najistotniejsze wydają się preambuła i § 2, a przede wszystkim zd. 2 § 6. Pozostałe paragrafy dotyczą deontologicznych obowiązków komornika, które nie wpływają bezpośrednio na

---

¹⁰³⁷ W tym kontekście warto mieć na uwadze tezę wyroku Sądu Najwyższego z 13 października 2005 r. (SNO 47/05, Legalis nr 512262), której wydźwięk ma charakter uniwersalny. Mianowicie wskazano, że nakaz postępowania przez sędziego w sposób zgodny z zasadami etyki zawodu, a co za tym idzie – możliwości przypisania sędziemu zachowania z nim sprzecznego, naruszającego godność zawodu, jest niezależny od tego, czy zasady te zostały skatalogowane i ujęte w postaci zbioru.

¹⁰³⁸ P. Skuczyński, *Zasady i konkurencja w służbie skuteczności. Główne problemy etyki zawodowej komornika sądowego* [w:] *Etyka zawodowa komornika sądowego*, red. A. Marciniak, Sopot 2016, s. 103.

¹⁰³⁹ Zob. więcej: A. Monarch-Matlak, D. Skoczylas, *Zasady postępowania egzekucyjnego a standardy wykonywania zawodu komornika sądowego*, Sopot 2021; P. Chyc, E. Kowalska, *Etyka zawodów prawniczych. Komornicy. Zasady etyki komorniczej* [w:] *Etyka prawnicza. Zagadnienia podstawowe*, red. S. Sykuna, Warszawa 2019; A. Marciniak, *Etyka zawodowa komornika sądowego*, Sopot 2016. Czy bardziej ogólnie: P. Skuczyński, *Status etyki prawniczej*, Warszawa 2010.

¹⁰⁴⁰ Pomimo wejścia w życie 1 stycznia 2019 r. u.k.s., która znacząco ograniczyła rolę samorządu i samodzielność komornika sądowego.

¹⁰⁴¹ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 106.

¹⁰⁴² P. Chyc, E. Kowalska, *Etyka zawodów prawniczych. Komornicy. Zasady etyki komorniczej* [w:] *Etyka prawnicza. Zagadnienia podstawowe*, red. S. Sykuna, Warszawa 2019, s. 139–140.

pozycję i prawa dłużnika. W preambule, co w zasadzie powtarza oraz zd. 1 § 6, zobowiązano komornika do postępowania zgodnego z prawem i sumieniem, dochowania tajemnicy prawnie chronionej oraz kierowania się zasadami godności, honoru i uczciwości. Przy czym, zgodnie z § 2 uchybienie zasadom etyki zawodowej, rozumiane jako postępowanie sprzeczne z dobrem wymiaru sprawiedliwości, narusza powagę i godność urzędu komornika sądowego, stanowiąc podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej. Oraz kluczowe dla dłużnika oraz najważniejsze w kontekście jego godności zd. 2 § 6 zgodnie, z którym komornik powinien wykonywać czynności zawodowe według najlepszej woli, wiedzy, w sposób bezstronny, ze szczególnym poszanowaniem praw i godności stron podejmowanych czynności, uczestników postępowania oraz podwładnych

Dokonując analizy uregulowań Kodeksu Etyki pod kątem ochrony godności i praw dłużnika, dostrzec można jego dwa zasadnicze mankamenty. Po pierwsze – brak jest w treści analizowanych źródeł jasnego przekazu, iż czynności podejmowane przez komornika nie prowadzą się jedynie do egzekucji, a on sam nie jest przecież wyłącznie windykatorem. Takie przekonanie jest niestety poglądem powszechnym, mającym niewiele wspólnego z rzetelną pracą komornika w rzeczywistości¹⁰⁴³. Po drugie zaś, co wynika po części z pierwszego zarzutu, brak jest w treści Kodeksu Etyki bardziej rozbudowanego podkreślenia gwarancyjnej funkcji postępowania egzekucyjnego, także, a właściwie przede wszystkim, wobec godności i praw dłużnika. Szczególnie w porównaniu, do pełniącego podobną funkcję w systemie brytyjskim National Standards 2014 (o czym dalej), rażąca jest luka w zakresie rozwinięcia obowiązków komornik związanych z ochroną godności dłużnika. Ponadto równie jaskrawo widoczne jest zupełne pominięcie obowiązków komornika w razie uznania dłużnik może zostać uznany z za osobę wymagającą szczególnego traktowania, jeśli ze względu na wiek, stan zdrowia lub niepełnosprawność nie jest w stanie zadbać o swoje interesy. To przecież właśnie w sferę praw dłużnika ingeruje komornik i w praktyce często dłużnikami są osoby szczególnie narażone (*valnurable persons*). Te dwie wskazane ułomności kodeksu etyki zawodowej dyskredytują go na tyle, że uzasadniony jest postulat uchwalenia nowego kodeksu etyki komornika sądowego. Takiego, w którym główną troską otoczono by godność dłużnika.

---

¹⁰⁴³ Podobnie: M. Bosak-Sojka, *Aksjologia w zawodzie komornika sądowego*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej”, nr 3(29)/2022, s. 373.

3. Obowiązki komornika sądowego na tle prawa do prywatności

Wskazany w art. 4 pkt 1 RODO¹⁰⁴⁴ katalog pojęciowy „dane osobowe”, czyli wszelkie informacje o zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osobie fizycznej ma charakter otwarty¹⁰⁴⁵. Pojęcie danych osobowych obejmuje zatem nie tylko imię i nazwisko, ale także właściwości, cechy i informacje, w tym wizerunek, numery identyfikacyjne, adresy zamieszkania czy adresy mailowe umożliwiające ustalenie osoby, której te dane dotyczą¹⁰⁴⁶.

Komornik sądowy jest organem egzekucyjnym, którego podstawowym zadaniem jest prowadzenie egzekucji, czyli stosowanie przewidzianych prawem środków przymusu w celu uzyskania od dłużnika należnego wierzycielowi świadczenia ustalonego w tytule wykonawczym. Z definicji wkraczać musi zatem w prawo do prywatności dłużnika. Można nawet powiedzieć, że komornik sądowy powołany został do tego, żeby dłużnik (i wierzyciel) nie został pozostawiony w spokoju (*right to be let alone*). Ponieważ jednak egzekucja określona jest przepisami prawa i wykonywana w ramach postępowania egzekucyjnego, komornika wiążą także przepisy dotyczące zachowania praw dłużnika w omawianym zakresie. Można je podzielić na: (1) przepisy związane z koniecznością zachowania tajemnicy służbowej, (2) proceduralne aspekty obowiązków komornika, (3) regulacje związane z RODO.

3.1. Tajemnica służbowa komornika sądowego¹⁰⁴⁷

Zgodnie z przepisem art. 27 u.k.s. komornik jest obowiązany zachować w tajemnicy okoliczności sprawy, o których powziął wiadomość ze względu na wykonywane czynności. Obowiązek, o którym mowa w ust. 1, trwa także po odwołaniu komornika z zajmowanego stanowiska albo wygaśnięciu powołania na stanowisko z mocy prawa. Dodatkowo stosownie do § 6 ust. 1 Kodeksu Etyki Zawodowej Komornika Sądowego, komornik – jako funkcjonariusz publiczny wykonujący zawód zaufania publicznego – obowiązany jest do postępowania zgodnego z przepisami prawa i swoim sumieniem, złożonym ślubowaniem oraz przyrzeczeniem, zasadami współżycia społecznego, dobrymi obyczajami, a także do

---

¹⁰⁴⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2016/679 z 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE.

¹⁰⁴⁵ J. Taczkowska – Olszewska, *Ochrona danych osobowych w sprawach cywilnych. Przewód sądowy, uczestnicy postępowania, roszczenia, dowody*, Warszawa 2021, s. 1.

¹⁰⁴⁶ Ibid.

¹⁰⁴⁷ Zob. szerzej A. Żelazna, *Tajemnica służbowa komornika – kompendium wiedzy*, „Nowa Currenda”, nr 10/2019, s. 22 -30.

wykazywania się należyłą rzetelnością i sumiennością, kierowania się zasadami uczciwości, godności, honoru oraz do dochowania tajemnicy prawnie chronionej. Wagę obowiązku zachowania tajemnicy służbowej podkreśla też treść roty ślubowania komornika, zgodnie z którą komornik ślubuje „dochowywania tajemnicy prawnie chronionej”.

Obowiązek zachowania tajemnicy ustaje, gdy komornik składa zeznanie jako świadek lub strona przed sądem lub prokuratorem, chyba że ujawnienie tajemnicy zagraża dobru państwa. W tym przypadku komornika od obowiązku może zwolnić minister sprawiedliwości (art. 27 ust. 3 u.k.s.). Przepisy przewidują niebagatelne sankcje za naruszenie tajemnicy przez komornika. Naruszenie przez komornika obowiązku zachowania tajemnicy służbowej, z uwagi na rażącą obrazę przepisów regulujących obowiązek zachowania przez komornika tejże tajemnicy i naruszenie zasad etyki zawodowej (art. 222 pkt 1 i 11 u.k.s.), stanowi delikt dyscyplinarny. Może on skutkować orzeczeniem wobec komornika, który dopuścił się naruszenia, jednej z kar wymienionych w katalogu zawartym w art. 224 ust. 1 u.k.s. Ponadto jest także przestępstwem zagrożonym odpowiedzialnością karną przewidzianą w art. 266 § 2 k.k. Stosownie do powołanego przepisu funkcjonariusz publiczny, który ujawnia osobie nieuprawnionej informację niejawną o klauzuli „zastrzeżone” lub „poufne” lub informację, którą uzyskał w związku z wykonywaniem czynności służbowych a której ujawnienie może narazić na szkodę prawnie chroniony interes, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. Wskazane powyżej sankcje nie wykluczają również odpowiedzialności cywilnej komornika¹⁰⁴⁸.

Zakreślając przedmiotowy zakres obowiązku zachowania tajemnicy, można wskazać, że dotyczy on wszelkich okoliczności spraw prowadzonych przez komornika¹⁰⁴⁹. Jest on zatem szeroki i sprowadza się do zakazu udzielania osobom trzecim jakichkolwiek informacji o czynnościach, które są zaplanowane, i o przebiegu czynności, które już miały miejsce¹⁰⁵⁰. Zakaz ten nie obejmuje wierzyciela prowadzącego egzekucję, któremu komornik na podstawie przepisu art. 763 k.p.c. zobowiązany jest udzielić wyjaśnień o stanie sprawy. Nie dotyczy także wierzyciela, który nie prowadzi egzekucji, ale jego roszczenie zostało stwierdzone tytułem wykonawczym lub egzekucyjnym, a któremu na podstawie przepisu art. 760¹ k.p.c. komornik

---

¹⁰⁴⁸ Zgodnie z przepisem art. 36 ust. 1 u.k.s., komornik zobowiązany jest do naprawienia szkody wyrządzonej przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu czynności.

¹⁰⁴⁹ O. Zinkiewicz-Będźmirowska, *Ustawa o komornikach sądowych. Ustawa o kosztach komorniczych. Kodeks etyki zawodowej komornika sądowego. Komentarz*, red. J. Świeczkowski, M. Świeczkowska-Wójcikowska, Warszawa 2020, s. 158.

¹⁰⁵⁰ Ibid .

na wniosek udzieli informacji o sposobach egzekucji, o wysokości egzekwowanych roszczeń, a także o aktualnym stanie sprawy.

3.2. Proceduralne aspekty obowiązków komornika na tle prawa do prywatności

3.2.1. Czas przeprowadzania czynności

Zgodnie z przepisem art. 810 § 1 k.p.c. komornik może wykonywać czynności poza kancelarią komorniczą w dni robocze w godzinach od 7:00 do 21:00. Tak silna ochrona prywatności dłużnika jest jedną, obok pozostawienia dłużnikowi pewnego niezbędnego minimum, z fundamentalnych z punktu widzenia jego godności. Czynności egzekucyjne przeprowadzane poza wyznaczonymi godzinami przez wskazany przepis z całą pewnością stanowiłyby (zwykle) szykanowanie dłużnika. Na wykonanie czynności w dni ustawowo wolne od pracy lub godzinach nocnych wymagana jest zgoda prezesa właściwego sądu rejonowego. Zgodnie zaś z § 2 tego artykułu czynności komornika rozpoczęte przed godziną 21:00 mogą być prowadzone w dalszym ciągu bez zgody, o której mowa w § 1, jeżeli ich przerwanie może znacznie utrudnić egzekucję. Przepisu zdania pierwszego nie stosuje się do czynności prowadzonych w miejscu zamieszkania dłużnika, chyba że jest to również miejsce prowadzenia przez niego działalności gospodarczej. Jest to kolejny, obok niekorzystnych różnic w zakresie ograniczeń egzekucji, przykład dyskryminacji osób prowadzących działalność gospodarczą. Z niezrozumiałych względów osoby prowadzące działalność gospodarczą pozbawiono ochrony przewidzianej przez omawiany, co może skutkować naruszeniem ich godności i prawa do prywatności. W tym zakresie konieczna jest pilna zmiana przepisu.

3.2.2. Otwarcie mieszkania i przeszukanie odzieży

Jakkolwiek w toku prowadzenia postępowania w praktyce rzadko dochodzi do konieczności przeszukania odzieży dłużnika¹⁰⁵¹, to przepis ten podobnie jak poprzedni jest silnie związany z ochroną godności dłużnika. Otwarcie mieszkania jest czynnością dokonywaną częściej, w szczególności w toku egzekucji z nieruchomości i eksmisji. W ocenie istniejących rozwiązań również tutaj godność dłużnika i jego prawo do prywatności odgrywa rolę podstawową.

---

¹⁰⁵¹ W swojej 15-letniej praktyce nie dokonałem takiej czynności ani razu. Czynność ta nie mieści się też w kategorii czynności podlegających utrwalaniu za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk.

Zgodnie z przepisem art. 809¹ § 1 pkt 11 i 12 k.p.c. przymusowe otwarcie pomieszczenia i przeszukanie mieszkania lub pomieszczenia gospodarczego dłużnika podlega utrwalaniu za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk. Zgodnie z przepisem art. 814 § 1 k.p.c. jeżeli cel egzekucji tego wymaga, komornik zarządzi otwarcie mieszkania oraz innych pomieszczeń i schowków dłużnika, jak również przeszuka jego rzeczy, mieszkanie i schowki. Gdyby to nie wystarczyło, komornik może ponadto przeszukać odzież, którą dłużnik ma na sobie. Komornik może to uczynić także wówczas, gdy dłużnik chce się wydalić lub gdy zachodzi podejrzenie, że chce ukryć przed komornikiem przedmioty, które ma przy sobie. Jeżeli w czasie dokonywania czynności egzekucyjnych w mieszkaniu dłużnika komornik zauważy, że dłużnik oddał poszukiwane przedmioty swemu domownikowi lub innej osobie do ukrycia, komornik może przeszukać odzież tej osoby oraz przedmioty, które ma przy sobie (art. 814 § 2 k.p.c.). Przy tym zgodnie z § 3 wskazanego przepisu przeszukanie odzieży na osobie dłużnika oraz przedmiotów, które ma on przy sobie, poza miejscem zamieszkania, przedsiębiorstwem, zakładem oraz gospodarstwem dłużnika może nastąpić na podstawie pisemnego zezwolenia właściwego prezesa sądu rejonowego. W wypadkach niecierpiących zwłoki przeszukanie może być dokonane bez zezwolenia, jednakże czynność taka musi być niezwłocznie po dokonaniu przedstawiona do zatwierdzenia prezesowi sądu rejonowego. Przeszukanie odzieży może być dokonane tylko przez osobę tej samej płci co dłużnik. W kontekście tej kompetencji komornika przywołać należy wyrok ETPCz w sprawie przeciwko Polsce¹⁰⁵². W okresie od sierpnia 2017 do czerwca 2018 wobec skarżącego przeprowadzono pięć kontroli osobistych (jedna kontrola podczas ogólnej kontroli więziennej; trzy kontrole przeprowadzone zostały po zakończeniu pracy w przedsiębiorstwie, znajdującym się poza zakładem karnym; jedna kontrola po widzeniu). Skarżący zarzucił, iż kontrole osobiste nie były uzasadnione i stanowiły naruszenie jego prawa do poszanowania życia prywatnego. Trybunał uznał naruszenie przez Polskę art. 8 Konwencji. Trybunał zauważył, że kontrole osobiste miały podstawę w przepisach prawa krajowego a zarzucana ingerencja służyła uzasadnionemu celowi „zapobiegania zakłóceniom porządku i przestępstwu”. Przekładając to na praktykę postępowania egzekucyjnego należy zauważyć, że we współczesnych stosunkach społeczno - ekonomicznych konieczność przeszukania osoby następuje niezmiernie rzadko. Nie może być ono dokonywane w celu „przywołania dłużnika do porządku” lub innej niż ściśle związanej z postępowaniem egzekucyjnym przyczyny.

---

¹⁰⁵² Wyrok ETPCz z 11.5.2023 Bojar przeciwko Polsce, skarga 11148/18.

Przeszukania odzieży na żołnierzu w czynnej służbie wojskowej, z wyjątkiem terytorialnej służby wojskowej pełnionej dyspozycyjnie, albo funkcjonariuszu Policji, Służby Ochrony Państwa, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Marszałkowskiej lub Straży Granicznej przeprowadza w obecności komornika odpowiednio żołnierz Żandarmerii Wojskowej lub wojskowego organu porządkowego albo osoba wyznaczona przez przełożonego funkcjonariusza (art. 814 § 4 k.p.c.). Przepis ten służy oczywiście ochronie godności osoby umundurowanej¹⁰⁵³. Zawody te cieszą się bowiem, z powodów ich służebnej, wobec społeczeństwa roli szczególnymi przywilejami w zakresie możliwości przeszukania odzieży.

Istotne uprawnienia, ale i obowiązki komornika w kontekście przymusowego otwarcia lub przeszukania mieszkania wskazane są w art. 765 k.p.c. Zgodnie z przepisami tego artykułu komornik może w razie oporu wezwać pomocy organów Policji. Jeżeli opór stawia osoba wojskowa, z wyjątkiem żołnierza pełniącego terytorialną służbę wojskową dyspozycyjnie, należy wezwać pomocy właściwego organu wojskowego, chyba że zwłoka grozi udaremnieniem egzekucji, a na miejscu nie ma organu wojskowego (art. 765 § 1 k.p.c.). Policja udziela komornikowi, na jego wezwanie, pomocy przy czynnościach egzekucyjnych. W przypadku stwierdzenia okoliczności uzasadniających podejrzenie popełnienia przestępstwa, Policja niezwłocznie powiadamia prezesa właściwego sądu rejonowego i żąda od komornika wpisania zastrzeżeń do protokołu czynności (art. 765 § 1¹ k.p.c.)¹⁰⁵⁴. Istotne ograniczenie wprowadzone zostało w przepisie art. 765 § 1² k.p.c., zgodnie z którym otwarcia lub przeszukania mieszkania dłużnika komornik dokonuje wyłącznie w asyście Policji.

W ocenie daleko idącej kompetencji komornika sądowego przywołać należy wyrok ETPCz¹⁰⁵⁵, w którym Trybunał uznał, że ogólnikowo sformułowany nakaz przeszukania

---

¹⁰⁵³ Wspomnieć w tym kontekście można o dyskusji jaka przetoczyła się przez polskie media dotyczącej „zhańbienia munduru” i naruszeniu „godności żołnierza”, zob. np.: <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/polscy-zolnierze-zakuci-w-kajdanki-na-bialoruskiej-granicy-w-wojsku-wrze/kv2w39q> [dost. 1.9.2024].

¹⁰⁵⁴ Wprowadzony w tym przepisie obowiązek denuncjacji wynika z braku uprawnień Policji do przerywania czynności. Odpowiedzialność za przerywanie czynności lub jej kontynuowanie ponosi wyłącznie komornik sądowy – za: K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1597.

¹⁰⁵⁵ Wyrok ETPC z dnia 16.3.2017 w sprawie Modestou vs Grecja, skarga nr 51693/13. Wydany wprawdzie na tle postępowania karnego, ale dotyczący możliwości przeszukania mieszkania. Skargę do Trybunału wniósł grecki biznesman. W 2010 ateńska prokuratura wydała nakaz przeszukania mieszkania skarżącego w ramach prowadzonego postępowania karnego. Drzwi do mieszkania otworzył ślusarz, a mieszkanie zostało przeszukane w obecności tylko jednego świadka - sąsiada skarżącego (sam skarżący był nieobecny). Policja w obecności prokuratora zatrzymała dwa komputery i setki dokumentów (których przydatność dla prowadzonego postępowania była zupełnie nieznana). Skarżący bezskutecznie usiłował zaskarżyć tę czynność. Przed Trybunałem skarżący zarzucił, iż przeszukiwanie naruszyło jego prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz prawo do poszanowania mieszkania, chronione w art. 8 Konwencji.

mieszkania i pomieszczeń biurowych stanowi naruszenie prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz prawa do poszanowania mieszkania. W praktyce, w postępowaniu egzekucyjnym rzadko przymusowe otwarcie mieszkania (poza postępowaniem eksmisyjnym) prowadzi do zajęcia ruchomości i wzrostu skuteczności egzekucji. Wydaje się celowe, szczególnie w kontekście przywołanego orzeczenia ETPCz, zaostreżenia wymogów przymusowego otwarcia mieszkania (poza postępowaniem eksmisyjnym), tak by możliwe to było w wyjątkowych wypadkach, i dokonywane za zezwoleniem sądu.

3.2.3. Obowiązki komornika związane z zakończeniem postępowania

Zgodnie z przepisem art. 826 § 1 k.p.c. umorzenie postępowania egzekucyjnego powoduje uchylenie dokonanych czynności egzekucyjnych. Paragraf drugi wskazanego przepisu nakłada na komornika obowiązek niezwłocznego, po uprawomocnieniu się postanowienia o umorzeniu postępowania egzekucyjnego, zawiadomienia o uchyleniu dokonanego zajęcia osób trzecich, na których prawa i obowiązki zajęcie miało wpływ, w szczególności dozorcę zajętej ruchomości, pracodawcę, bank, dłużnika zajętej wierzytelności lub inną osobę, która z zajętego prawa jest obciążona obowiązkiem względem dłużnika. Dodatkowo zgodnie z przepisem art. 924 § 2 k.p.c. w przypadku umorzenia postępowania egzekucyjnego lub ukończenia egzekucji w inny sposób niż przez umorzenie komornik składa wnioski o wykreślenie w księdze wieczystej wpisu o wszczęciu egzekucji lub o usunięciu wniosku o wszczęcie egzekucji ze zbioru dokumentów.

3.3. Obowiązki komornika sądowego związane z RODO

Biorąc pod uwagę samodzielność – wynikającą z obowiązującego prawa w wykonywaniu ustawowych obowiązków przez komornika sądowego – można stwierdzić, że jest on samodzielnym administratorem danych¹⁰⁵⁶. Ma przy tym obowiązek powołania w swojej kancelarii Inspektora Ochrony Danych Osobowych¹⁰⁵⁷. Zgodnie z art. 5 RODO dane osobowe muszą być: przetwarzane zgodnie z prawem, rzetelnie i w sposób przejrzysty dla osoby, której dane dotyczą („zgodność z prawem, rzetelność i przejrzystość”) (lit. a), zbierane w konkretnych, wyraźnych i prawnie uzasadnionych celach i nieprzetwarzane dalej w sposób

---

¹⁰⁵⁶ Zob. więcej: K. Wygoda, M. Jabłoński, *RODO w praktyce funkcjonowania kancelarii komornika sądowego*, Sopot 2019.

¹⁰⁵⁷ Zob. *ibid.*, s. 32.

niezgodny z tymi celami; dalsze przetwarzanie do celów archiwalnych w interesie publicznym, do celów badań naukowych lub historycznych lub do celów statystycznych nie jest uznawane w myśl art. 89 ust. 1 za niezgodne z pierwotnymi celami („ograniczenie celu”) (lit. b), adekwatne, stosowne oraz ograniczone do tego, co niezbędne do celów, w których są przetwarzane („minimalizacja danych”) (lit. c), prawidłowe i w razie potrzeby uaktualniane. Należy podjąć wszelkie rozsądne działania, aby dane osobowe, które są nieprawidłowe w świetle celów ich przetwarzania, zostały niezwłocznie usunięte lub sprostowane („prawidłowość”) (lit. d), przechowywane w formie umożliwiającej identyfikację osoby, której dotyczą, przez okres nie dłuższy niż jest to niezbędne do celów, w których dane te są przetwarzane. Dane osobowe można przechowywać przez okres dłuższy, o ile będą przetwarzane wyłącznie do celów archiwalnych w interesie publicznym, do celów badań naukowych lub historycznych lub do celów statystycznych, z zastrzeżeniem, że wdrożone zostaną odpowiednie środki techniczne i organizacyjne wymagane na mocy niniejszego rozporządzenia w celu ochrony praw i wolności osób, których dane dotyczą („ograniczenie przechowywania”) (lit. e), przetwarzane w sposób zapewniający odpowiednie bezpieczeństwo danych osobowych, w tym ochronę przed niedozwolonym lub niezgodnym z prawem przetwarzaniem oraz przypadkową utratą, zniszczeniem lub uszkodzeniem, za pomocą odpowiednich środków technicznych lub organizacyjnych („integralność i poufność”) (lit. f). Ponadto administrator jest odpowiedzialny za przestrzeganie przepisów ust. 1 i musi być w stanie wykazać ich przestrzeganie („rozliczalność”). Poprzez przetwarzanie danych osobowych, zgodnie z definicją zawartą w art. 4 pkt 2 RODO, rozumie się także pozyskiwanie danych.

Zasady określające sposób postępowania z danymi osobowymi zawarte w przepisie art. 5 RODO skatalogować i zdefiniować można w następujący sposób¹⁰⁵⁸:

- zasada rzetelności i legalności – zgodności z prawem,
- zasada ograniczenia celu,
- zasada minimalizacji danych,
- zasada poprawności danych,
- zasada ograniczenia przechowywania,
- zasada integralności i poufności – bezpieczeństwa danych,
- zasada rozliczalności.

---

¹⁰⁵⁸ Za: K. Wygoda, M. Jabłoński, *RODO w praktyce funkcjonowania kancelarii komornika sądowego*, Sopot 2019, s. 69 i nast. oraz wskazana tam literatura.

Zasada rzetelności nakazuje uwzględnianie przy przetwarzaniu danych interesów i uzasadnionych oczekiwań osoby, której dane dotyczą, spełnienia kryterium proporcjonalności w ingerencji w prywatność, a także wypośrodkowania pomiędzy prawem do ochrony danych osobowych a interesami podmiotów przetwarzających dane.

Wymóg zgodności z prawem to zgodność przetwarzania danych tak co do zasady – legalność przetwarzania danych zgodnie z przesłankami określonymi w art. 6 i 9, ale także konieczność spełnienia zgodności przetwarzania z całością regulacji odnoszących się do ochrony danych osobowych, jak również z przepisami, które regulują działalność podmiotów przetwarzających dane osobowe.

Przestrzeganie zasady przejrzystości oznacza, że operacje na danych muszą być transparentne dla osób, których dane dotyczą, stąd RODO rozbudowuje obowiązek informacyjny i wyposaża osoby, których dane dotyczą, w szereg uprawnień. Obowiązek informacyjny ma być spełniony w języku i formie zrozumiałej dla osoby, której dane dotyczą.

W zasadzie ograniczenia celu chodzi o to, by dane były zbierane w oznaczonych, wyraźnych i prawnie uzasadnionych celach oraz by nie były dalej przetwarzane w sposób niezgodny z tymi celami. Nie jest dopuszczalne zbieranie danych dla celów ukrytych, zakamuflowanych. Cel zbierania danych musi być wyraźny nie tylko dla osoby, której dane dotyczą, ale także dla samego administratora oraz wszystkich podmiotów zaangażowanych w proces przetwarzania danych.

Zasada minimalizacji danych polega na tym, by zbierać dane adekwatne do celu ich gromadzenia. Nie można zbierać danych na tzw. zapas, bo kiedyś mogą się przydać. Przetwarzanie danych w zakresie wykraczającym poza osiągnięcie celu ich zbierania stanowiłoby naruszenie przepisów rozporządzenia RODO.

Zasada prawidłowości oznacza merytoryczną zgodność danych z prawdą. Należy aktualizować dane. Nieprawidłowe dane winny ulec usunięciu lub sprostowaniu.

Przez zasadę ograniczenia przechowywania rozumie się przechowywanie danych w formie umożliwiającej identyfikację osoby, której dane dotyczą, przez okres nie dłuższy aniżeli jest to potrzebne do celów, w których są przetwarzane, z wyjątkiem przetwarzania danych dla celów archiwalnych. Nie można przetwarzać danych w nieskończoność.

Zasadę integralności i poufności można wyjaśnić następująco. Integralność to właściwość zapewniająca, że dane osobowe nie zostaną zmienione lub zniszczone w sposób nieautoryzowany. Poufność to gwarancja, że dane nie są udostępniane nieupoważnionym podmiotom.

Podstawą zasady rozliczalności jest przyjęcie założenia, że działania podmiotu mogą zostać przypisane w sposób jednoznaczny tylko temu podmiotowi. Administrator musi podejść indywidualnie – w zależności od specyfiki swojej działalności – do rodzaju zastosowanych środków organizacyjnych i technicznych, oraz dokonać oceny istniejącego oraz potencjalnego ryzyka w zakresie ochrony danych osobowych. Trzeba zwrócić uwagę na treść przepisu art. 32 ust. 1 RODO. Zasada ta oznacza wdrożenie środków oraz wewnętrznych procedur zapewniających przestrzeganie przepisów o ochronie danych osobowych oraz sporządzanie dokumentacji wskazującej osobom, których dane dotyczą, oraz organowi nadzorcemu, jakie środki podjęto, by zapewnić przestrzeganie regulacji o ochronie danych osobowych. Administrator ma obowiązek wdrożenia adekwatnych środków technicznych i organizacyjnych oraz na bieżąco poddawać je przeglądowi i uaktualnieniom.

W podsumowanie podkreślić należy, że istota gwarancji prawa do prywatności wiąże się ściśle z godnością człowieka i może być potencjalnie przedmiotem naruszeń w wadliwie skonstruowanym postępowaniu egzekucyjnym. Wydaje się, że rozwiązania w zakresie ochrony prywatności dłużnika należy w tym kontekście ocenić pozytywnie. Zastrzeżenie dotyczy jedynie przypadku przeszukania lokalu mieszkalnego osoby prowadzącej działalność gospodarczą.

4. Postępowanie upadłościowe i restrukturyzacyjne jako mechanizm ochrony praw dłużnika

4.1. Uwagi ogólne

Zasadniczym celem postępowania egzekucyjnego jest spełnienie należnego wierzycielowi świadczenia. Zdarza się jednak, że egzekucja jest bezskuteczna lub jest skuteczna tylko częściowo, tzn. ustalono składnik majątkowy dłużnika, który podlega egzekucji, ale nie daje on możliwości zaspokojenia w całości roszczeń wierzyciela. Obrazuje to sytuacja prowadzenia egzekucji przeciwko niezamożnej osobie, której jedynym źródłem utrzymania jest świadczenie emerytalno-rentowe lub niskie wynagrodzenie za pracę, a wysokość potrąceń nie przewyższa miesięcznych odsetek. W takim przypadku egzekucja trwałaby do końca życia dłużnika, a roszczenie wierzyciela nie zostałoby zaspokojone. Osobie, która jest świadoma, że z uwagi na wysokość zobowiązań nie ma możliwości ich spłacenia dzięki poprzez jej aktywność zawodową, pozostaje jedynie wejście w „szarą strefę” lub bierność. Obie postawy prowadzą do negatywnych skutków zarówno dla dłużnika, jak i dla

społeczeństwa. W takich wypadkach konieczne jest istnienie możliwości uwolnienia się dłużnika od zobowiązań, nawet mimo podstawowej zasady prawa cywilnego *pacta sunt servanda*¹⁰⁵⁹.

Jeśli jednak funkcja windykacyjna egzekucji singularnej czy uniwersalnej jest powszechnie akceptowana i ugruntowana w moralności społeczeństw europejskich jako chroniąca istotne dobro, czyli prawo własności, to funkcja oddłużeniowa wydaje się być wciąż nie do końca zrozumiała¹⁰⁶⁰. Wynika to, jak się wydaje, z trudności uchwycenia przez ustawodawcę (nie tylko polskiego) właściwego balansu między obiema funkcjami – windykacyjną i oddłużeniową. Współcześni ustawodawcy europejscy mają tendencję do nadmiernego eksponowania funkcji oddłużeniowej kosztem interesu wierzycieli¹⁰⁶¹. Ten brak równowagi prowadzi zresztą do negatywnych skutków nie tylko w obszarze interesów wierzycieli, ale także w etyczno-ekonomicznym aspekcie funkcjonowania społeczeństwa. W praktyce egzekucyjnej postępowania insolwencyjne traktowane są bowiem zbyt często jako „ucieczka przed komornikiem”. Fakt ten nie może jednak przekreślać samej idei upadłości jako „drugiej szansy” dla dłużnika. Podkreślić też należy, że w postępowaniu upadłościowym zastosowanie mają przepisy o ograniczeniach egzekucji sądowej. Pełne omówienie postępowań insolwencyjnych, a nawet roli dłużnika (upadłego) w tych postępowaniach przekracza ramy opracowania. Również szersze studium aksjologicznych podstaw postępowań insolwencyjnych nie mieści się w zakresie dysertacji¹⁰⁶². Niemniej jednak podkreślenia wymaga fakt, że w niektórych sytuacjach stanowią te postępowania jedyną szansę dla dłużnika do naprawy finansowej części jego życia.

---

¹⁰⁵⁹ Co do aksjologicznych podstaw omawianych postępowań zob.: J. Rak, *Aksjologiczne uzasadnienie funkcji windykacyjnej i oddłużeniowej prawa upadłościowego w świetle moralności finansowej Polaków i uwarunkowań społeczno-ekonomicznych* [w:] *Zadłużenie i niewypłacalność dłużnika. Retrospekcja, stan obecny, przyszłość*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, I. Głł, A. Góra-Błaszczkowska, A. Hrycaj, Sopot 2023, s. 47–76.

¹⁰⁶⁰ Zob. więcej ibid.

¹⁰⁶¹ Nadmierne, w mojej ocenie, umożliwienie ogłoszenia upadłości konsumenckiej, bez badania, czy dłużnik sam doprowadził się do stanu niewypłacalności wskutek swojego umyślnego zachowania lub rażącego niedbalstwa, nie jest wyłącznie polskim problemem. W Zjednoczonym Królestwie po zmianach prawa dokonanych w ostatnich latach nastąpiła „eksplozja” upadłości konsumenckich. Również tam wiele kancelarii prawnych powstało wyłącznie w celu obsługi takich postępowań. Reklamują się one nawet w telewizji, oferując swoje usługi w zakresie upadłości jako „szubki sposób” na umorzenie długów i powstrzymanie egzekucji. Środek ten jest czasami nadużywany. Częściowo w wyniku rosnącej liczby upadłości większość wyroków sądów okręgowych (*county court judgment*) nie jest wykonywana, a skuteczność egzekucji w latach 2010–2014 wynosiła mniej niż 20%. Jak zauważył Lord Bingham of Cornhill w sprawie *Societe Eram Shipping Co Ltd v. Cie Internationale de Navigation* [2003] UKHL 30: „Jak na własny koszt przekonało się wielu wierzycieli, jedną rzeczą jest uzyskać korzystny wyrok, a zupełnie inną jest wyegzekwowanie należnego świadczenia od pozbawionego skrupułów pozwanego. Niewykonany wyrok jest w najlepszym przypadku bezwartościowy, a w najgorszym jest źródłem dodatkowej straty” – za: P. Levaggi, D. Marsden, P. Mooney, *Enforcement and Debt recovery. A guide to the new law*, London 2014, s. 4 (tłum. własne).

¹⁰⁶² Zob. więcej m.in. J. Rak, *Aksjologiczne...*, s. 47–76.

4.2. Postępowania insolwencyjne i ich wpływ na postępowanie egzekucyjne

- Postępowanie upadłościowe

Postępowanie upadłościowe służy wspólnemu dochodzeniu roszczeń wierzycieli od niewypłacalnych dłużników będących przedsiębiorcami oraz dochodzeniu roszczeń od dłużników będących osobami fizycznymi nieprowadzącymi działalności gospodarczej¹⁰⁶³. Zgodnie z przepisem art. 10 pr. up.¹⁰⁶⁴ upadłość ogłasza się w stosunku do dłużnika, który stał się niewypłacalny. Niewypłacalność zdefiniowano w art. 11 pr. up., zgodnie z którym dłużnik jest niewypłacalny, jeżeli utracił zdolność do wykonywania swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych. Domniemywa się przy tym, że dłużnik utracił zdolność do wykonywania swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych, jeżeli opóźnienie w wykonaniu zobowiązań pieniężnych przekracza trzy miesiące.

Postępowanie upadłościowe dzieli się na dwa etapy:

- 1) postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości (art. 18–54b pr. up.),
- 2) właściwe postępowanie upadłościowe (art. 149–372 pr. up.)¹⁰⁶⁵.

Zgodnie z przepisem art. 20 pr. up. wniosek o ogłoszenie upadłości może zgłosić dłużnik lub każdy z jego wierzycieli osobistych¹⁰⁶⁶. Samo wszczęcie postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości, co do zasady, nie wpływa jeszcze na przebieg prowadzonej egzekucji sądowej. Możliwe jest wówczas wszczęcie egzekucji przeciwko dłużnikowi przez wierzyciela. Jednakże zgodnie z przepisem art. 39 pr. up. sąd na wniosek wnioskodawcy, dłużnika lub tymczasowego nadzorcy sądowego może zawiesić postępowanie egzekucyjne oraz uchylić zajęcie rachunku bankowego, jeżeli jest to niezbędne do osiągnięcia celów postępowania upadłościowego. Dłużnik może dysponować wówczas środkami na rachunku bankowym, którego zajęcie uchylono, ale za zgodą tymczasowego nadzorcy sądowego. Postanowienie o zawieszeniu postępowania egzekucyjnego oraz uchyleniu zajęcia rachunku

¹⁰⁶³ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 86.

¹⁰⁶⁴ Ustawa z 28.2.2003 Prawo upadłościowe Dz.U. 2003 nr 60, poz. 535, t.j. Dz.U. z 2022, poz. 1520.

¹⁰⁶⁵ Za: A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 86 i wskazana tam literatura.

¹⁰⁶⁶ Dodatkowo wniosek ten zgodnie z przepisami art. 20 ust. 2 pr. up. mogą złożyć inne, wymienione tam osoby, związane z dłużnikiem będącym osobą prawną. Wobec osoby fizycznej zastosowanie może znaleźć pkt 7 rzeczzonego artykułu, zgodnie z którym w stosunku do dłużnika, któremu została udzielona pomoc publiczna o wartości przekraczającej 100 000 euro, wniosek może złożyć organ udzielający pomocy; oraz pkt 8, zgodnie z którym wniosek o ogłoszenie upadłości w stosunku do dłużnika, wobec którego prowadzona jest egzekucja przez zarząd przymusowy albo przez sprzedaż przedsiębiorstwa, na podstawie Kodeksu postępowania cywilnego, złożyć może zarządca ustanowiony w tym postępowaniu.

bankowego doręcza się wierzycielowi prowadzącemu egzekucję oraz organowi egzekucyjnemu.

Zgodnie z przepisem art. 51 pr. up. uwzględniając wniosek o ogłoszenie upadłości, sąd wydaje postanowienie o ogłoszeniu upadłości. Data wydania tego postanowienia jest datą upadłości (art. 52 pr. up.).

Wpływ ogłoszenia upadłości określony jest w przepisie art. 146 pr. up. Otóż postępowanie egzekucyjne skierowane do majątku wchodzącego w skład masy upadłości, wszczęte przed dniem ogłoszenia upadłości, ulega zawieszeniu z mocy prawa z dniem ogłoszenia upadłości. Postępowanie to umarza się z mocy prawa po uprawomocnieniu się postanowienia o ogłoszeniu upadłości. Przy czym zawieszenie postępowania egzekucyjnego nie stoi na przeszkodzie przysądzeniu własności nieruchomości, jeżeli przybicia prawomocnie udzielono przed ogłoszeniem upadłości, a nabywca egzekucyjny wpłaci w terminie cenę nabycia. Ponadto sumy uzyskane w zawieszonym postępowaniu egzekucyjnym, a jeszcze niewydane, przelewa się do masy upadłości po uprawomocnieniu się postanowienia o ogłoszeniu upadłości. Dodatkowo po dniu ogłoszenia upadłości niedopuszczalne jest skierowanie egzekucji do majątku wchodzącego w skład masy upadłości oraz wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu lub zarządzenie zabezpieczenia na majątku upadłego, z wyjątkiem zabezpieczenia roszczeń alimentacyjnych oraz roszczeń o rentę z tytułu odszkodowania za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci oraz o zamianę uprawnień objętych treścią prawa dożywocia na dożywotnią rentę.

Jeżeli postępowanie upadłościowe nie zostanie umorzone i cały majątek upadłego został zbyty przez syndyka, to zgodnie z przepisem art. 368 pr. up. sąd po wykonaniu ostatecznego planu podziału stwierdza zakończenie postępowania upadłościowego¹⁰⁶⁷.

W kontekście postępowania egzekucyjnego najistotniejsze jest uregulowanie zawarte w art. 370c pr. up. Zgodnie z nim w okresie wykonywania planu spłaty wierzycieli niedopuszczalne jest wszczęcie postępowania egzekucyjnego dotyczącego wierzytelności wynikających ze zobowiązań upadłego, z wyjątkiem wierzytelności szczególnego rodzaju. Nie podlegają zatem umorzeniu zobowiązania o charakterze alimentacyjnym, zobowiązania wynikające z rent z tytułu odszkodowania za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci, zobowiązania do zapłaty kar grzywny orzeczonych przez sąd, a także do wykonania obowiązku naprawienia szkody oraz zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, zobowiązania do zapłaty nawiazki lub świadczenia pieniężnego orzeczonych przez sąd jako

---

¹⁰⁶⁷ Sąd stwierdza zakończenie postępowania także wtedy, gdy w toku postępowania wszyscy wierzyciele zostali zaspokojeni, co jednak w praktyce zdarza się bardzo rzadko.

środek karny lub środek związany z poddaniem sprawcy próbie, jak również zobowiązania do naprawienia szkody wynikającej z przestępstwa lub wykroczenia stwierdzonego prawomocnym orzeczeniem oraz zobowiązania, których upadły umyślnie nie ujawnił, jeżeli wierzyciel nie brał udziału w postępowaniu.

- Postępowanie restrukturyzacyjne

Zgodnie z przepisem art. 3 ust. 1 pr. rest.¹⁰⁶⁸ celem postępowania restrukturyzacyjnego jest uniknięcie ogłoszenia upadłości dłużnika przez umożliwienie mu restrukturyzacji w drodze zawarcia układu z wierzycielami, a w przypadku postępowania sanacyjnego – również przez przeprowadzenie działań sanacyjnych, przy zabezpieczeniu słusznych praw wierzycieli¹⁰⁶⁹. Postępowanie restrukturyzacyjne, zgodnie z przepisem art. 6 pr. rest. może być prowadzone wobec dłużnika niewypłacalnego w rozumieniu pr. up. lub zagrożonego niewypłacalnością, czyli takiego, którego sytuacja ekonomiczna wskazuje, że w niedługim czasie może stać się niewypłacalny. Zgodnie z przepisem art. 7 ust. 1 pr. rest. postępowanie restrukturyzacyjne wszczyna się na wniosek restrukturyzacyjny złożony przez dłużnika. Sąd odmawia jednak otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego, jeżeli skutkiem tego postępowania byłoby pokrzywdzenie wierzycieli (art. 8 ust. 1 pr. rest.) oraz jeżeli nie została uprawdopodobniona zdolność dłużnika do bieżącego zaspokajania kosztów postępowania i zobowiązań powstałych po jego otwarciu (art. 8 ust. 2 pr. rest.).

Przepis art. 2 pr. rest. przewiduje cztery rodzaje postępowań restrukturyzacyjnych:

- 1) postępowanie o zatwierdzenie układu;
- 2) przyspieszone postępowanie układowe;
- 3) postępowanie układowe;
- 4) postępowanie sanacyjne.

1) Postępowanie o zatwierdzenie układu

Postępowanie o zatwierdzenie układu umożliwia zawarcie układu w wyniku samodzielnego zbierania głosów wierzycieli przez dłużnika bez udziału sądu. Postępowanie to nie dotyczy jednak wszystkich rodzajów wierzytelności¹⁰⁷⁰. Wpływ tego postępowania na

---

¹⁰⁶⁸ Ustawa z 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2022 poz. 2309).

¹⁰⁶⁹ Skutki otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego są niezwykle szerokie – zob. więcej: T. Szczurowski, *Skutki otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego*, Warszawa 2022.

¹⁰⁷⁰ Zgodnie z przepisem art. 150 układ z mocy prawa obejmuje: (1) wierzytelności osobiste powstałe przed dniem otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej; (2) odsetki za okres od dnia otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego; (3) wierzytelności zależne od warunku, jeżeli warunek ziścił się w czasie wykonywania układu. Zgodnie z przepisem art. 151 pr. rest. układ nie obejmuje: (1) wierzytelności

postępowanie egzekucyjne jest niebagatelny. Zgodnie z przepisem art. 224 ust. 2 pr. rest. od dnia wydania postanowienia w przedmiocie zatwierdzenia układu do dnia jego uprawomocnienia się stosuje się odpowiednio przepisy art. 259 i 260 pr. rest. Należy zatem uznać, że postępowania egzekucyjne, których przedmiotem są wierzytelności objęte układem, ulegają zawieszeniu z mocy prawa od wydania prawomocnego postanowienia o zatwierdzeniu układu¹⁰⁷¹. Co istotniejsze, ponieważ zgodnie z przepisem art. 226e pr. rest. od dnia dokonania obwieszczenia o dniu układowym do dnia prawomocnego umorzenia postępowania w przedmiocie rozpoznania wniosku o zatwierdzenie układu albo zakończenia postępowania o zatwierdzenie układu stosuje się odpowiednio art. 312 pr. rest.¹⁰⁷², postępowanie egzekucyjne ulegają zawieszeniu z mocy prawa, nawet te, nie dotyczące wierzytelności objętych układem¹⁰⁷³. Jeżeli dłużnik w terminie 4 miesięcy od dnia dokonania obwieszczenia o dniu układowym nie złoży do sądu wniosku o zatwierdzenie układu, skutki obwieszczenia wygasają z mocy prawa (art. 226g pr. rest.). Zgodnie z przepisem art. 170 pr. rest. z dniem uprawomocnienia się postanowienia zatwierdzającego układ, postępowania egzekucyjne prowadzone przeciwko dłużnikowi w celu zaspokojenia wierzytelności objętych układem

---

alimentacyjnych oraz rent z tytułu odszkodowania za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci oraz z tytułu zamiany uprawnień objętych treścią prawa dożywocia na dożywotnią rentę; (2) roszczeń o wydanie mienia i zaniechanie naruszania praw; (3) wierzytelności, za które dłużnik odpowiada w związku z nabyciem spadku po dniu otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego, po wejściu spadku do masy układowej lub sanacyjnej. 2. Układ nie obejmuje wierzytelności ze stosunku pracy oraz wierzytelności zabezpieczonej na mieniu dłużnika hipoteką, zastawem, zastawem rejestrowym, zastawem skarbowym lub hipoteką morską, w części znajdującej pokrycie w wartości przedmiotu zabezpieczenia, chyba że wierzyciel wyraził zgodę na objęcie jej układem. Zgodę na objęcie wierzytelności układem wyraża się w sposób bezwarunkowy i nieodwołalny, najpóźniej przed przystąpieniem do głosowania nad układem. Zgoda może zostać wyrażona ustnie do protokołu zgromadzenia wierzycieli. 2a. Jeżeli dłużnik przedstawił wierzycielowi, którego wierzytelność jest zabezpieczona hipoteką, zastawem, zastawem rejestrowym, zastawem skarbowym lub hipoteką morską, propozycje układowe przewidujące pełne zaspokojenie w terminie określonym w układzie, jego wierzytelności wraz z należnościami ubocznymi, które były przewidziane w umowie będącej podstawą ustanowienia zabezpieczenia, nawet jeżeli umowa ta została skutecznie rozwiązana albo wygasła, albo przewidujące zaspokojenie wierzyciela w stopniu nie niższym od tego, jakiego może się spodziewać w przypadku dochodzenia wierzytelności wraz z należnościami ubocznymi z przedmiotu zabezpieczenia, do objęcia wierzytelności z mocy prawa układem nie jest konieczna zgoda takiego wierzyciela. Uwagi te dotyczą również przyspieszonego postępowania układowego i postępowania układowego.

¹⁰⁷¹ T. Szczurowski, *Skutki otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego*, Warszawa 2022, s. 456–457.

¹⁰⁷² Art. 312 ust. 1. Postępowanie egzekucyjne skierowane do majątku dłużnika wchodzącego w skład masy sanacyjnej wszczęte przed dniem otwarcia postępowania sanacyjnego ulega zawieszeniu z mocy prawa z dniem otwarcia postępowania. Na wniosek dłużnika lub zarządcy sędzia-komisarz postanowieniem stwierdza zawieszenie postępowania egzekucyjnego. Postanowienie doręcza się również organowi egzekucyjnemu. 2. Sędzia-komisarz na wniosek dłużnika lub zarządcy może uchylić zajęcie dokonane przed dniem otwarcia postępowania sanacyjnego w postępowaniu egzekucyjnym lub zabezpieczającym skierowanym do majątku dłużnika wchodzącego w skład masy sanacyjnej, jeżeli jest to konieczne dla dalszego prowadzenia przedsiębiorstwa. Przepis ust. 1 zdanie trzecie stosuje się odpowiednio. 3. Sumy uzyskane w zawieszonym postępowaniu egzekucyjnym, a jeszcze niewydane, przelewa się do masy sanacyjnej niezwłocznie po wydaniu postanowienia o otwarciu postępowania sanacyjnego. 4. Skierowanie egzekucji do majątku dłużnika wchodzącego w skład masy sanacyjnej oraz wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu roszczenia lub zarządzenia zabezpieczenia roszczenia na tym majątku jest niedopuszczalne po dniu otwarcia postępowania sanacyjnego.

¹⁰⁷³ T. Szczurowski, *Skutki otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego*, Warszawa 2022, s. 457.

ulegają umorzeniu z mocy prawa, a tytuły wykonawcze lub egzekucyjne dotyczące wierzytelności objętych układem tracą wykonalność z mocy prawa. Zawieszone postępowania zabezpieczające i egzekucyjne prowadzone przeciwko dłużnikowi w celu zaspokojenia wierzytelności nieobjętych układem mogą zostać podjęte na wniosek wierzyciela.

2) Przyspieszone postępowanie układowe

Przyspieszone postępowanie układowe przewiduje uproszczony tryb zawarcia układu. Zgodnie z przepisem art. 232 i 233 pr. rest. sąd na posiedzeniu niejawnym, na podstawie wyłącznie o dokumentów dołączonych do wniosku, wydaje postanowienie o otwarciu przyspieszonego postępowania układowego. Postanowienie o otwarciu przyspieszonego postępowania układowego jest skuteczne i wykonalne z dniem jego wydania, chyba że przepis szczególnie stanowi inaczej (art. 234 pr. rest.). Zasadniczy skutek otwarcia przyspieszonego postępowania układowego dla postępowań egzekucyjnych wszczętych przed datą jego otwarcia określa przepis art. 259 ust. 1 pr. rest.¹⁰⁷⁴ Zgodnie z tym przepisem postępowanie egzekucyjne dotyczące wierzytelności objętej z mocy prawa układem, wszczęte przed dniem otwarcia przyspieszonego postępowania układowego, ulega zawieszeniu z mocy prawa z dniem otwarcia postępowania. Na wniosek dłużnika lub nadzorcy sądowego sędzia-komisarz postanowieniem stwierdza zawieszenie postępowania egzekucyjnego. Dodatkowo zgodnie z ust. 2 omawianego artykułu sędzia-komisarz na wniosek dłużnika lub nadzorcy sądowego może uchylić zajęcie dokonane przed dniem otwarcia przyspieszonego postępowania układowego w postępowaniu egzekucyjnym lub zabezpieczającym dotyczącym wierzytelności objętej z mocy prawa układem, jeżeli jest to konieczne dla dalszego prowadzenia przedsiębiorstwa. Zgodnie zaś z ust. 3 omawianego artykułu wszczęcie postępowania egzekucyjnego jest niedopuszczalne po dniu otwarcia przyspieszonego postępowania układowego.

3) Postępowanie układowe

Postępowanie układowe umożliwia dłużnikowi zawarcie układu z wierzycielami po sporządzeniu i zatwierdzeniu spisu wierzytelności¹⁰⁷⁵. Otwarcie postępowania układowego wpływa na postępowanie egzekucyjne z udziałem dłużnika restrukturyzowanego w zasadzie w ten sam sposób, co otwarcie przyspieszonego postępowania układowego, z jednym zastrzeżeniem, o którym dalej¹⁰⁷⁶. Zgodnie z przepisem art. 278 ust. 1 pr. rest. postępowanie

---

¹⁰⁷⁴ T. Szczurowski, *Skutki otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego*, Warszawa 2022, s. 463.

¹⁰⁷⁵ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2023, s. 95.

¹⁰⁷⁶ T. Szczurowski, *Skutki otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego*, Warszawa 2022, s. 481.

egzekucyjne dotyczące wierzytelności objętej z mocy prawa układem, wszczęte przed dniem otwarcia postępowania układowego, ulega zawieszeniu z mocy prawa z dniem otwarcia postępowania. Także i tu na wniosek dłużnika lub nadzorcy sądowego sędzia-komisarz postanowieniem stwierdza zawieszenie postępowania egzekucyjnego. Odm inną regulację w porównaniu do przyspieszonego postępowania układowego przewiduje przepis art. 278 ust. 2 pr. rest., zgodnie z którym sumy uzyskane w zawieszonym postępowaniu egzekucyjnym, a jeszcze niewydane, przelewa się do masy układowej niezwłocznie po wydaniu postanowienia o otwarciu postępowania układowego.

4) Postępowanie sanacyjne

Zgodnie z przepisem art. 3 ust. 5 i 6 postępowanie sanacyjne umożliwia dłużnikowi przeprowadzenie działań sanacyjnych oraz zawarcie układu po sporządzeniu i zatwierdzeniu spisu wierzytelności. Działaniami sanacyjnymi są czynności prawne i faktyczne, które zmierzają do poprawy sytuacji ekonomicznej dłużnika i mają na celu przywrócenie dłużnikowi zdolności do wykonywania zobowiązań, przy jednoczesnej ochronie przed egzekucją. Skutki otwarcia postępowania sanacyjnego dla postępowania egzekucyjnego określone są w przepisie art. 312 pr. rest. Są one podobne do konsekwencji, które wobec postępowania egzekucyjnego wywołuje otwarcie przyspieszonego postępowania układowego. Istnieją jednak pewne odrębności. Zgodnie zatem z przepisem art. 312 ust. 1 pr. rest. postępowanie egzekucyjne skierowane do majątku dłużnika wchodzącego w skład masy sanacyjnej wszczęte przed dniem otwarcia postępowania sanacyjnego ulega zawieszeniu z mocy prawa z dniem otwarcia postępowania. Jak we wcześniej opisywanych procedurach, na wniosek dłużnika lub zarządcy sędzia-komisarz postanowieniem stwierdza zawieszenie postępowania egzekucyjnego. I podobnie sędzia-komisarz na wniosek dłużnika lub zarządcy może uchylić zajęcie dokonane przed dniem otwarcia postępowania sanacyjnego w postępowaniu egzekucyjnym lub zabezpieczającym skierowanym do majątku dłużnika wchodzącego w skład masy sanacyjnej, jeżeli jest to konieczne dla dalszego prowadzenia przedsiębiorstwa. Jakkolwiek podobieństwa do wcześniej omawianych postępowań są widoczne, to jednak zauważyć należy, że na gruncie postępowania sanacyjnego inaczej został określony zakres postępowań egzekucyjnych podlegających zawieszeniu¹⁰⁷⁷. W razie otwarcia przyspieszonego postępowania układowego, jak i postępowania układowego, zawieszeniu podlegają jedynie postępowania egzekucyjne dotyczące wierzytelności objętej z mocy prawa układem. W postępowaniu sanacyjnym

---

¹⁰⁷⁷ Podobnie: T. Szczurowski, *Skutki otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego*, Warszawa 2022, s. 501.

zawieszenie dotyczy zaś wszystkich postępowań egzekucyjnych skierowanych do masy sanacyjnej¹⁰⁷⁸, niezależnie do tego, jakich wierzytelności postępowania te dotyczą. Zawieszenie to obejmuje więc także postępowania egzekucyjne prowadzone przeciwko dłużnikowi w zakresie jego odpowiedzialności rzeczowej¹⁰⁷⁹. Zgodnie z przepisem art. 312 ust. 3 pr. rest. sumy uzyskane w zawieszonym postępowaniu egzekucyjnym a jeszcze niewydane, przelewa się do masy sanacyjnej niezwłocznie po wydaniu postanowienia o otwarciu postępowania sanacyjnego. Ponadto zgodnie z ust. 4 tego artykułu skierowanie egzekucji do majątku dłużnika wchodzącego w skład masy sanacyjnej oraz wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu roszczenia lub zarządzenia zabezpieczenia roszczenia na tym majątku jest niedopuszczalne po dniu otwarcia postępowania sanacyjnego.

5. Udział prokuratora, RPO i organizacji społecznych w postępowaniu egzekucyjnym oraz interwencje poselskie jako środki ochrony praw dłużnika

Stronami postępowania egzekucyjnego są dłużnik i wierzyciel. W zakresie określonym w przepisach prawa mają oni wpływ na przebieg tego postępowania zgodnie z zasadą dyspozycyjności¹⁰⁸⁰. Zasada dyspozycyjności ani w postępowaniu egzekucyjnym, ani ogólnie w polskim cywilnym prawie procesowym nie ma jednak nieograniczonego charakteru¹⁰⁸¹. Jest ona ograniczona poprzez istnienie licznych podmiotów oraz organów, którym k.p.c. oraz ustawy szczególne przyznają prawo do wszczynania postępowań cywilnych, a także do przystąpienia do już toczących się postępowań¹⁰⁸². Dla ochrony praw dłużnika najistotniejsze znaczenie ma możliwość wstąpienia do postępowania egzekucyjnego prokuratora, organizacji pozarządowych i Rzecznika Praw Obywatelskich.

I tak zgodnie z art. 7 k.p.c. prokurator może żądać wszczęcia postępowania w każdej sprawie, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego. W sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego prokurator może wytaczać powództwa tylko w wypadkach wskazanych w ustawie. Na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. do

---

¹⁰⁷⁸ Zgodnie z przepisem art. 294 pr. rest. z dnia otwarcia postępowania sanacyjnego mienie służące prowadzeniu przedsiębiorstwa oraz mienie należące do dłużnika stają się masą sanacyjną. Zgodnie zaś z przepisem art. 296 ust. 1 skład masy sanacyjnej ustala zarządca.

¹⁰⁷⁹ T. Szczurowski, *Skutki otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego*, Warszawa 2022, s. 501.

¹⁰⁸⁰ Zobacz uwagi dot. zasady dyspozycyjności w rozdziale III i więcej: J. Szachta, *Zasada dyspozycyjności stron postępowania egzekucyjnego*, Sopot 2022.

¹⁰⁸¹ A. Kościółek, *Rzecznicy interesu społecznego w postępowaniu cywilnym (zagadnienia wybrane)* [w:] *Role uczestników postępowań sądowych – wczoraj, dziś i jutro*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2015, s. 89.

¹⁰⁸² Ibid., s. 90.

udziału prokuratora w postępowaniu egzekucyjnym należy odpowiednio stosować przepisy dotyczące udziału prokuratora w procesie, czyli art. 55–60 k.p.c. Z punktu widzenia ochrony praw dłużnika najistotniejsze jest uprawnienie prokuratora określone w art. 60 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Na ich mocy prokurator może wstąpić do postępowania w każdym jego stadium¹⁰⁸³. Nie jest przy tym związany z żadną ze stron. Prokurator może składać oświadczenia i zgłaszać wnioski, jakie uzna za celowe, oraz przytaczać fakty i dowody na ich potwierdzenie. Od chwili, kiedy prokurator zgłosił udział w postępowaniu, komornik winien doręczać mu pisma w toku postępowania, w tym zawiadomienia o terminach czynności i wszelkie postanowienia. Ponadto na podstawie art. 60 § 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. prokurator może złożyć skargę na czynności komorników. Terminy do zaskarżenia orzeczeń sądowych ustanowione dla stron wiążą również prokuratora. Dodatkowo na podstawie art. 59 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. komornik zawiadamia prokuratora o każdej sprawie, w której jego udział uważa za potrzebny.

Natomiast zgodnie z art. 8 k.p.c. organizacje pozarządowe, których zadanie statutowe nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej, mogą dla ochrony praw obywateli, w wypadkach przewidzianych w ustawie, wszcząć postępowanie oraz wziąć udział w toczącym się postępowaniu. Udział organizacji społecznych w postępowaniu egzekucyjnym regulują na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. przepisy art. 61–63 k.p.c. Zgodnie z art. 61 k.p.c. organizacje pozarządowe mogą – w zakresie swoich zadań statutowych niepolegających na prowadzeniu działalności gospodarczej – wszcząć postępowanie egzekucyjne za zgodą osoby fizycznej wyrażoną na piśmie w enumeratywnie wymienionych w art. 61 § 1 k.p.c.¹⁰⁸⁴ sprawach (np. o alimenty). W kontekście ochrony praw dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym najistotniejsze są art. 61 § 2 i 3 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Na mocy tych przepisów organizacja pozarządowa w zakresie swoich zadań statutowych może przystąpić do toczącego się postępowania (rodzaju określonego w art. 61 § 1 k.p.c.) dotyczącego osoby fizycznej za jej zgodą wyrażoną na piśmie. Do żądania wszczęcia egzekucji organizacja pozarządowa jest zobowiązana dołączyć zgodę osoby fizycznej. Niedołączenie takiej zgody traktowane jest jako brak formalny wniosku i podlega usunięciu pod rygorem zwrotu wniosku (art. 61 § 2 k.p.c.). Ponadto zgodnie z art. 61 § 3 k.p.c. za zgodą przedsiębiorcy wyrażoną na piśmie organizacja pozarządowa, której jest członkiem, może na jego rzecz wytoczyć powództwo lub przystąpić

---

¹⁰⁸³ Prokurator staje się w takim przypadku stroną postępowania w znaczeniu formalnym – postanowienie SN z 22 stycznia 2008 r., II CNP 169/07, LEX nr 817507.

¹⁰⁸⁴ Do spraw tych należą sprawy o: (1) alimenty, (2) ochronę środowiska, (3) ochronę konsumentów, (4) ochronę praw własności przemysłowej i (5) ochronę równości oraz niedyskryminacji przez bezpodstawne bezpośrednie lub pośrednie różnicowanie praw i obowiązków obywateli.

do postępowania związanego z prowadzoną przez niego działalnością gospodarczą. Dodatkowo na mocy art. 63 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. organizacje pozarządowe wymienione w artykułach poprzedzających, które nie uczestniczą w sprawie, mogą przedstawiać sądowi istotny dla sprawy pogląd wyrażony w uchwale lub w oświadczeniu ich należycie umocowanych organów.

Rzecznik Praw Obywatelskich zajmuje w systemie organów państwa szczególne miejsce. Umocowany konstytucyjnie na mocy art. 208 ust. 1 Konstytucji „Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na straży wolności i praw obywatela określonych w Konstytucji oraz innych aktach normatywnych”¹⁰⁸⁵. To szczególne miejsce RPO polega też na odmiennym od innych organów kontrolnych sposobie działania¹⁰⁸⁶. Szczegółowe zasady działania RPO określa ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich (u.r.p.o.)¹⁰⁸⁷. RPO po zbadaniu sprawy podejmuje czynności określone w art. 14 i nast. u.r.p.o. Czynności te można zasadniczo podzielić na

---

¹⁰⁸⁵ Wagę urzędu podkreśla konstytucyjnie określony sposób jego powołania i także z Konstytucji wynikający immunitet. Art. 209 ust. 1–3: „Rzecznik Praw Obywatelskich jest powoływany przez Sejm za zgodą Senatu na 5 lat. 2. Rzecznik Praw Obywatelskich nie może zajmować innego stanowiska, z wyjątkiem stanowiska profesora szkoły wyższej, ani wykonywać innych zajęć zawodowych. 3. Rzecznik Praw Obywatelskich nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z godnością jego urzędu”. Art. 211: „Rzecznik Praw Obywatelskich nie może być bez uprzedniej zgody Sejmu pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Rzecznik Praw Obywatelskich nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa i jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się Marszałka Sejmu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego”.

¹⁰⁸⁶ Ogólne zasady działania Rzecznika Praw Obywatelskich to: zasada niezależności urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich; zasada swobody Rzecznika w prowadzeniu postępowania kontrolnego; zasada subsydiarności; zasada współdziałania z Rzecznikiem podmiotów, do których zwróci się o pomoc; zasada odformalizowania postępowania; zasada proobywatelskiego prowadzenia postępowania; zasada współdziałania Rzecznika z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego; zasada współpracy Rzecznika z innymi instytucjami ombudsmana. Za: G. Krawiec, *Postępowanie kontrolne prowadzone przez Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 2019, s. 47–60.

¹⁰⁸⁷ Ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich z 15 lipca 1987 r., t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1058.

określone w art. 14 u.r.p.o.¹⁰⁸⁸ środki w sprawach indywidualnych i w art. 16 u.r.p.o.¹⁰⁸⁹ środki o charakterze generalnym¹⁰⁹⁰.

W postępowaniu egzekucyjnym RPO na podstawie art. 14 pkt 4 u.r.p.o. może – na prawach przysługujących prokuratorowi – żądać wszczęcia postępowania, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu. Nie jest związany z żadną ze stron, nie jest bowiem pełnomocnikiem stron postępowania i nie wyręcza obywateli w realizacji przed sądem czy komornikiem przysługujących im ich praw podmiotowych¹⁰⁹¹. Może składać oświadczenia i zgłaszać wnioski, jakie uzna za celowe, oraz przytaczać fakty i dowody na ich potwierdzenie. Od chwili, kiedy RPO zgłosi udział w postępowaniu, należy mu doręczać pisma i zawiadomienia o terminach czynności. RPO, podobnie jak prokurator, po wstąpieniu do postępowania egzekucyjnego jest jego stroną w znaczeniu formalnym. RPO może zaskarżyć każde orzeczenie i czynność komornika, od którego służy środek odwoławczy. Rola RPO jest szczególnie istotna przede wszystkim wtedy, gdy wymaga tego szczególnie nieporadność strony w dochodzeniu przysługującego jej prawa, gdy istnieje konieczność rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego budzącego wątpliwości z punktu widzenia ochrony praw i wolności, wreszcie gdy sprawa ma charakter precedensowy, a jej rozstrzygnięcie będzie miało istotne znaczenie dla ukształtowania sytuacji prawnej innych obywateli¹⁰⁹².

---

¹⁰⁸⁸ Środki wskazane w art. 14 u.r.p.o. to: wyjaśnienie wnioskodawcy, że nie stwierdził naruszenia wolności i praw człowieka i obywatela; skierowanie wystąpienia do organu, organizacji lub instytucji, w których działalności stwierdził naruszenie wolności i praw człowieka i obywatela; wystąpienie takie nie może naruszać niezawisłości sędziowskiej; zwrócenie się do organu nadrzędnego nad powyższą jednostką, z wnioskiem o zastosowanie środków przewidzianych w przepisach prawa; żądanie wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych, jak również udział w każdym toczącym się już postępowaniu na prawach przysługujących prokuratorowi; żądanie wszczęcia przez uprawnionego oskarżyciela postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu; zwrócenie się o wszczęcie postępowania administracyjnego, wnoszenie skargi do sądu administracyjnego, a także uczestniczenie w tych postępowaniach na prawach przysługujących prokuratorowi; występowanie z wnioskiem o ukaranie, a także o uchylenie prawomocnego rozstrzygnięcia w postępowaniu w sprawach o wykroczenia, na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach; wnoszenie kasacji lub rewizji nadzwyczajnej od prawomocnego orzeczenia, na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach. Dodatkowo zaś przepisy szczególne mogą przewidywać inne środki (np. możliwość wniesienia skargi nadzwyczajnej).

¹⁰⁸⁹ Środki wskazane w art. 16 u.r.p.o. to: przedstawianie właściwym organom, organizacjom i instytucjom ocen oraz wniosków zmierzających do zapewnienia skutecznej ochrony wolności i praw człowieka oraz obywatela i usprawnienia trybu załatwiania ich spraw; występowanie do właściwych organów z wnioskami o podjęcie inicjatywy ustawodawczej bądź o wydanie lub zmianę innych aktów prawnych w sprawach dotyczących wolności i praw człowieka i obywatela; występowanie do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskami w sprawach, o których mowa w art. 188 Konstytucji (zgodność ustaw z Konstytucją i skarga konstytucyjna); zgłaszanie udziału w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym i branie udziału w tym postępowaniu; występowanie z wnioskami do Sądu Najwyższego o podjęcie uchwały mającej na celu wyjaśnienie przepisów prawnych budzących wątpliwości w praktyce lub których stosowanie wywołało rozbieżności w orzecznictwie.

¹⁰⁹⁰ G. Krawiec, *Postępowanie kontrolne prowadzone przez Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 2019, s. 81–82.

¹⁰⁹¹ S. Trociuk, *Komentarz do ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa 2014, s. 66.

¹⁰⁹² Ibid.

Osobno należy omówić znaczenie dla ochrony praw dłużnika interwencji poselskich i senatorskich. Otóż zgodnie z art. 20 ust. 1 ustawy o wykonywaniu mandatu posła i senatora¹⁰⁹³ poseł lub senator ma prawo podjąć – w wykonywaniu swoich obowiązków poselskich lub senatorskich – interwencję w organie administracji rządowej i samorządu terytorialnego, zakładzie lub przedsiębiorstwie państwowym oraz organizacji społecznej, a także w jednostkach gospodarki niepaństwowej dla załatwienia sprawy, którą wnosi we własnym imieniu albo w imieniu wyborcy lub wyborców, jak również zaznajamiać się z tokiem jej rozpatrywania. Przy tym, zgodnie z art. 20 ust. 2 ustawy, organy i jednostki wskazane w ust. 1 są obowiązane najpóźniej w ciągu czternastu dni powiadomić posła lub senatora o stanie rozpatrywania sprawy i w terminie uzgodnionym z posłem lub senatorem ostatecznie ją załatwić. Dodatkowo kierownicy tych organów i jednostek są obowiązani niezwłocznie przyjąć posła lub senatora, który przybył w związku ze sprawą wynikającą z wykonywania jego mandatu, oraz udzielić informacji i wyjaśnień dotyczących sprawy (art. 20 ust. 3 ustawy), a legitymacja poselska lub senatorska upoważnia parlamentarzystę do wstępu na teren jednostek, o których mowa w ust. 1 (art. 20 ust. 4 ustawy)¹⁰⁹⁴.

Analizując treść przywołanych przepisów należy podzielić stanowisko Ministerstwa Sprawiedliwości, zgodnie z którym uprawnienie posła i senatora do podjęcia interwencji nie obejmuje postępowań egzekucyjnych prowadzonych przez komorników sądowych¹⁰⁹⁵. Tezy zawarte w przywołanym stanowisku pozostają aktualne, mimo że wydane ono zostało w czasie obowiązywania poprzednio obowiązującej u.k.s.e. Ustawodawca nie wymienił bowiem komornika sądowego wśród podmiotów, wobec których interwencja może być skierowana. Jednakże, ponieważ komornik sądowy jest funkcjonariuszem publicznym wykonującym orzeczenia sądowe w imieniu państwa, co jest zadaniem z zakresu władztwa publicznego, winien on w razie skierowania wobec niego interwencji posła lub senatora przekazać ją, jako sprawującemu nadzór nad komornikami, ministrowi sprawiedliwości i zawiadomić o tym parlamentarzystę.

---

¹⁰⁹³ Ustawa z 9 maja 1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1339.

¹⁰⁹⁴ Co do praktyki wykonywania przez członków Parlamentu swoich uprawnień narosło wiele pytań i kontrowersji. Rozważania na ten temat przekraczają jednak ramy opracowania, zob. więcej K. Wygoda, D. Wasiak, *Interwencja poselska – instytucja konieczna, zbędna czy szkodliwa? Próba udzielenia odpowiedzi*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego nr 4(62)/2021, s. 313 – 324.

¹⁰⁹⁵ Stanowisko zawarte w piśmie z 15 czerwca 2012 r. w sprawie o sygn. DSO–IX-071-3/12 [online]: https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/k8/dokumenty/stenogram/oswiadczenia/gorczyca/1101o.pdf [dostęp: 26 października 2023 r.].

W codziennej praktyce egzekucyjnej udział wskazanych wyżej instytucji zdarza się niezmiernie rzadko¹⁰⁹⁶. Nie może to być jednak argumentem przeciwko analizowanym przepisom. Przeciwnie, pozytywnie należy ocenić regulacje umożliwiające tym podmiotom udział w postępowaniach egzekucyjnych. Stanowi to dodatkową gwarancję ochrony godności i praw dłużnika.

6. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej - Anglia i Walia

5.1. Uwagi ogólne

Jedną z głównych przyczyn fundamentalnych zmian wprowadzonych reformą systemu komorniczego w Zjednoczonym Królestwie z 2014 r. była konieczność ochrony najsłabszych dłużników przed zbyt agresywnymi, niewłaściwymi zachowaniami komorników. W ramach omawianej reformy poza zmianami procedury i zasad funkcjonowania zawodu komornika – łącznie ze zmianą jego nazwy oraz związaną z tym szeroko zakrojoną akcją informacyjną – dłużnicy uzyskali internetowy dostęp do szeregu porad z zakresu postępowania egzekucyjnego i upadłościowego¹⁰⁹⁷. Wprowadzono także istotny, choć niewiążący prawnie, kodeks etyki komornika w postaci wydanego przez Ministerstwo Sprawiedliwości dokumentu *Taking Control of Goods: National Standards 2014* (dalej: NS 2014)¹⁰⁹⁸, a także zmieniono i ujednolicono system opłat egzekucyjnych.

6.2. Taking Control of Goods: National Standards 2014

Taking Control of Goods: National Standards 2014 (dalej: NS 2014) nie jest dokumentem prawnie wiążącym, jednakże standardy w nim wskazane są brane pod uwagę

---

¹⁰⁹⁶ Chociaż brak w tym zakresie statystyk. W ponad 15 – letniej praktyce zdarzył się raz udział RPO, który zakończył się po złożeniu przeze mnie wyjaśnień. Kilukrotnie zawiadaniałem też Prokuratora jako rzecznika interesu publicznego.

¹⁰⁹⁷ Przede wszystkim na stronie internetowej organizacji rządowej Citizens Advice <https://www.citizensadvice.org.uk/debt-and-money/>, ale też w portalu <https://www.hceoa.org.uk/paying-a-debt>, prowadzonym przez High Court Enforcement Officers Association. Próba „ocieplenia” wizerunku komornika w społeczeństwie i pokazania jego pracy jest też serial dokumentalny *Call the Bailiffs: Time to Pay Up*, dostępny m.in. w serwisie YouTube.

¹⁰⁹⁸ Wszystkie cytaty w tłumaczeniu własnym, za tekstem dostępnym online: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7d635aed915d269ba8a5a7/taking-control-of-goods-national-standards.pdf> [dostęp 28 grudnia 2023 r.].

przez sądy w procesie rozstrzygania skarg i w procesie certyfikacji komorników sądowych¹⁰⁹⁹. NS 2014 składa się z siedemdziesięciu ośmiu ustępów. Ustanawiają one minimalne standardy, które winny być przestrzegane przez brytyjskich komorników.

Za najważniejszy chroniący prawa dłużnika, wprost nawiązujący do uregulowań prawnoczołowieczych, uznać należy ust. 28. NS 2014, w którym literalnie wskazano, że komornicy muszą działać zgodnie z The Human Rights Act 1998 i The Equality Act 2010¹¹⁰⁰. Nie mogą oni dyskryminować stron postępowania z jakiegokolwiek powodu, w tym ze względu na wiek, niepełnosprawność, pochodzenie etniczne, płeć, rasę, religię czy orientację seksualną. Ponadto zgodnie z ust. 40 NS 2014 komornicy muszą zapewnić, że także wszyscy zatrudniani przez nich pracownicy działają zgodnie z przepisami dotyczącymi m.in. równouprawnienia, równości, ochrony danych osobowych i praw człowieka. Zgodnie zaś ze zdaniem drugim ust. 40 NS 2014 o wskazanych uregulowaniach komornicy i inni pracownicy brytyjskich kancelarii komorniczych powinni mieć odpowiednią wiedzę i zapewnione właściwe szkolenia w tym zakresie.

Wspomnieć tu też należy o ust. 72 NS 2014, zgodnie z którym komornicy muszą wstrzymać się z czynnościami egzekucyjnymi przeprowadzanymi w pomieszczeniach domowych, jeśli jedynym obecnym jest osoba poniżej 16 roku życia (lub zdająca się spełniać to kryterium wiekowe) bądź inna uznana przez komornika za wymagającą szczególnego traktowania¹¹⁰¹. Komornik w takiej sytuacji, jeśli uzna to za właściwe, może zapytać, kiedy dłużnik będzie w domu. Zgodnie z ust. 74 NS 2014 dłużnik może zostać uznany za osobę wymagającą szczególnego traktowania, jeśli ze względu na wiek, stan zdrowia lub niepełnosprawność nie jest w stanie zadbać o swoje interesy. W ust. 77 NS 2014 wymieniono niektóre grupy, które mogą być podatne na zagrożenia:

- osoby starsze,
- osoby z niepełnosprawnością,
- ciężko chorzy,
- osoby pogrążone w żałobie,
- rodziny niepełne,
- kobiety w ciąży,
- osoby bezrobotne,

---

¹⁰⁹⁹ P. Levaggi, D. Mardsen, P. Mooney, *Enforcement and Debt Recovery. A Guide to the New Law*, Londyn 2014, s. 48.

¹¹⁰⁰ Tekst ustawy dostępny online: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15> [dostęp: 28 grudnia 2023 r.].

¹¹⁰¹ „Vulnerable person”.

- osoby, które mają wyraźne trudności ze zrozumieniem, mówieniem lub czytaniem w języku angielskim.

Lista ta nie jest jednak wyczerpująca. Dlatego należy zachować ostrożność i oceniać każdą sytuację indywidualnie.

Zgodnie z ust. 78 NS 2014, o ile to możliwe, komornicy powinni dysponować rozwiązaniami umożliwiającymi szybki dostęp do usług tłumaczenia ustnego (w tym brytyjskiego języka migowego), gdy są one potrzebne, a także dostarczać na żądanie informacje w dużym druku lub w alfabecie Braille'a dla dłużników z deficytami w obrębie narządu wzroku.

Nadto zgodnie z ust. 55 komornicy powinni zawsze szanować religię i kulturę innych osób. Powinni starannie rozważyć stosowność podjęcia czynności egzekucyjnych w dniu obchodów religijnych lub innych ważnych dla dłużnika z powodów kulturowych.

Ponadto zgodnie z ust. 26 NS 2014 komornicy zobowiązani są wykonywać swoje obowiązki w sposób profesjonalny, spokojny i godny. Muszą ubierać się i mówić w odpowiedni sposób oraz działać z zachowaniem dyskrecji i uczciwości. Zgodnie z ust. 27 NS 2014 nie mogą działać w sposób publicznie kompromitujący dla dłużnika – ani celowo, ani przez zaniedbanie (np. przez nieuwagę).

Zgodnie z ust. 56 NS 2014 czynności egzekucyjne powinny być przeprowadzane wyłącznie w godzinach od 6.00 do 21.00, chyba że sąd wyraził zgodę na przeprowadzenie czynności w innych godzinach.

6.3. Taking Control of Goods (Fees) Regulations 2014

Reforma z 2014 r. zmieniła, uprościła i ujednoliciła system opłat egzekucyjnych. Obecnie zagadnienie kosztów egzekucyjnych uregulowane jest w The Taking Control of Goods (Fees) Regulations 2014 (dalej: TCOG Fees 2014)¹¹⁰². Koszty egzekucyjne, podobnie jak w Polsce, dzielą się na wydatki i opłaty. Zgodnie z ustępami 8–11 TCOG Fees 2014 wyłącznie wydatki wskazane w rozporządzeniu, poniesione w sposób uzasadniony i rzeczywisty, obciążają dłużnika. Brytyjski ustawodawca w ust. 8 TCOG Fees 2014 do wydatków zalicza:

- a) koszt przechowywania zajętych towarów;
- b) koszt wynajęcia ślusarza w celu uzyskania dostępu do pomieszczeń przy użyciu uzasadnionej siły w celu wejścia do nich, a następnie ich zabezpieczenia;

¹¹⁰² SI 2014/1, tekst rozporządzenia dostępny online: <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2014/1/contents/made> [dostęp: 29 grudnia 2023 r.].

- c) opłaty sądowe wynikające z wszelkich wniosków złożonych przez agenta egzekucyjnego w związku z przyznanymi mu uprawnieniami egzekucyjnymi.

W ust. 9 TCOG Fees 2014 do wydatków zaliczono też:

- a) kwotę z tytułu prowizji licytatora, nieprzekraczającą 15% kwoty uzyskanej ze sprzedaży towarów;
- b) wydatki bieżące licytatora;
- c) uzasadnione wydatki poniesione w związku z reklamą licytacji.

Wysokość opłaty egzekucyjnej uzależniona jest od etapu egzekucji, którego rozpoczęcie było konieczne, oraz od tytułu wykonawczego, na podstawie którego egzekucja się toczy. Opłata egzekucyjna częściowo jest opłatą stałą, a po przekroczeniu określonej kwoty – stosunkową, uzależnioną od wysokości wyegzekwowanego roszczenia.

W egzekucji toczącej się na podstawie innej niż High Court Writ¹¹⁰³ opłaty egzekucyjne wynoszą odpowiednio¹¹⁰⁴:

- na etapie wezwania do dobrowolnego spełnienia roszczenia: 75 GBP i 0%,
- na etapie egzekucji: 235 GBP + 7,5%,
- na etapie sprzedaży: 110 GBP + 7,5%.

Przy tym procentowa część opłaty dodawana jest w przypadku wyegzekwowania kwoty przekraczającej 1500 GBP.

W egzekucji prowadzonej na podstawie High Court Writ opłaty egzekucyjne wynoszą odpowiednio¹¹⁰⁵:

- na etapie wezwania do dobrowolnego spełnienia roszczenia: 75 GBP + 0%,
- na pierwszym etapie egzekucji¹¹⁰⁶: 190 GBP + 7,5%,
- na drugim etapie egzekucji¹¹⁰⁷: 495 GBP + 0%,
- na etapie sprzedaży: 525 GBP + 7,5%.

Przy tym procentowa część opłaty dodawana jest w przypadku wyegzekwowania kwoty przekraczającej 1000 GBP.

---

¹¹⁰³ Tytuł wykonawczy uprawniający wierzyciela do wszczęcia egzekucji poprzez High Court Enforcement Officer – zob. więcej m.in. <https://www.gov.uk/make-court-claim-for-money/enforce-a-judgment> [dostęp: 30 grudnia 2023 r.].

¹¹⁰⁴ Zgodnie z tabelą nr 1 stanowiącą załącznik do TCOG Fees 2014.

¹¹⁰⁵ Zgodnie z tabelą nr 2 stanowiącą załącznik do TCOG Fees 2014.

¹¹⁰⁶ Rozpoczyna się, jeśli osoba zadłużona nie skontaktuje się z komornikiem lub nie poprosi o płatność w ratach na w pierwszym etapie postępowania. Komornik stawia się w lokalu w celu zajęcia ruchomości i może omówić opcje płatności w zależności od okoliczności na danym etapie – za: <https://www.hceoa.org.uk/fees-charges/fees-charges-for-recovering-a-debt> [dostęp 15 stycznia 2024 r.].

¹¹⁰⁷ Etap ten rozpoczyna się w momencie, w którym dłużnik odmawia dokonania płatności oraz zawarcia porozumienia w sprawie spłaty zadłużenia lub zawrze, a następnie zerwie to porozumienie – za: <https://www.hceoa.org.uk/fees-charges/fees-charges-for-recovering-a-debt> [dostęp: 15 stycznia 2024].

Niezmiernie istotny jest ust. 12 TCOG Fees 2014. Zgodnie z nim w przypadku, gdy dłużnik jest osobą wymagającą szczególnego traktowania, opłata lub opłaty należne od etapu egzekucji oraz wszelkie wydatki związane z tym etapem (lub etapami) nie podlegają zwrotowi, chyba że komornik sądowy przed przystąpieniem do odebrania zajętych ruchomości zapewnił dłużnikowi możliwość uzyskania pomocy i porady w związku z wykonywaniem przeciwko niemu czynności egzekucyjnych.

Porównując rozwiązania brytyjskie do polskich dostrzec można kilka istotnych różnic. Po pierwsze brytyjskie przepisy wprost odnoszą się do regulacji prawnoczwolniczych. NS 2014 obejmuje ochroną osoby wymagające szczególnego traktowania, czego nie odnajdziemy w polskich przepisach ustawy o komornikach sądowych i ustawy o kosztach komorniczych, a kodeks etyki wspomina bardzo ogólnie o konieczności ochrony godności stron postępowania. Ponadto od brytyjskich komorników i pracowników kancelarii wymagane jest przeszkolenie z zakresu praw człowieka. Pomimo wyższego generalnie wymogu wykształcenia polskich komorników sądowych, brak jest uregulowań podkreślających wagę wykształcenia z zakresu praw człowieka przy wykonywaniu zawodu komornika sądowego. Koszty postępowania systemu Anglii i Walii nawiązują do trzech etapów postępowania egzekucyjnego. Daje to dłużnikowi szansę uniknięcia większych kosztów postępowania. Zauważyć jednak przy tym trzeba, że najniższe opłaty egzekucyjne systemu brytyjskiego przewyższają wysokością polskie. Wprawdzie w polskiej ustawie również istnieje rozwiązanie obniżające wysokość opłaty egzekucyjnej, jednak zwykle nie jest ono możliwe do zastosowania. Komornik bowiem dokonuje zajęcia majątku dłużnika wraz z zawiadomieniem go o wszczęciu postępowania. Najczęściej nie daje to „szansy” dłużnikowi do dobrowolnej spłaty zobowiązania.

Podsumowanie

Rozważania dotyczące zagadnienia kosztów postępowania egzekucyjnego muszą brać pod uwagę ich funkcje. Podobnie jak inne koszty postępowania cywilnego koszty komornicze winny spełniać trzy podstawowe funkcje: fiskalną, prakseologiczną i społeczną¹¹⁰⁸. Fiskalna funkcja kosztów sprowadza się do ponoszenia przez uczestników postępowania kosztów działalności komornika sądowego. Przy tym podczas, gdy koszty sądowe tylko w założeniu finansują pracę sądów, to koszty komornicze w polskim systemie stanowią jedyne źródło

---

¹¹⁰⁸ I. Kunicki, *Ustawa o kosztach komorniczych. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 5.

finansowania systemu egzekucji sądowej¹¹⁰⁹. Tymczasem Skarb Państwa uczynił z kosztów komorniczych źródło dodatkowych dochodów, stanowiąc niepodatkową należność budżetową (art. 149 i 150 u.k.s.), co budzi uzasadnione wątpliwości. Funkcja prakseologiczna polega na wpływie kosztów na decyzje uczestników co do wszczęcia postępowania i podejmowania w jego toku określonych czynności¹¹¹⁰. Konieczność ponoszenia kosztów może m.in. zapobiegać podejmowaniu przez wierzycieli zbędnych, służących szykanowaniu dłużnika czynności. W obowiązującej ustawie funkcja ta jest całkowicie zmarginalizowana, choćby poprzez brak opłaty od wniosku o wszczęcie egzekucji¹¹¹¹. Funkcja społeczna z kolei polega na wywieraniu, przez koszty postępowania, wpływu na życie społeczne. W sensie pozytywnym (przeciwdziałanie pieniactwu, szykanowaniu przeciwnika) i w sensie negatywnym (utrudnianie dostępu do wymiaru sprawiedliwości czy naruszenie zasady równości uczestników postępowania)¹¹¹². Podobnie jak poprzednie, również ta funkcja nie jest w ustawie zrealizowana, co niekorzystnie wpływa na prawa dłużnika. Cały bowiem system finansowania egzekucji spoczywa na barkach dłużników ze skutecznych spraw, co w połączeniu z nieracjonalnym systemem ograniczeń egzekucji i minimalną partycypacją wierzyciela w kosztach postępowania uznać należy za defekt systemowy. Powoduje on, że system finansowania egzekucji nie spełnia podstawowych zasad konstytucyjnych.

Regulacje zawarte w Kodeksie etyki komornika należy ocenić zdecydowanie negatywnie. Próżno w nim szukać głębszej refleksji nawiązującej do praw człowieka. Dobrym wzorem może być obowiązujący w systemie Zjednoczonego Królestwa NS 2014.

Generalnie pozytywnie z kolei ocenić należy zakres obowiązków komornika sądowego w zakresie prawa do prywatności. Wyjątkiem są tutaj zbyt ogólnie ujęte kompetencje komornika do otwarcia mieszkania dłużnika oraz przeszukania jego odzieży.

Jakkolwiek pozytywnie ocenić trzeba ideę postępowań insolwencyjnych, które mogą być dla niektórych dłużników jedyną szansą na uregulowanie finansowego aspektu ich życia, to jednak niektóre regulacje tych postępowań budzą zastrzeżenia. Krytyka ta dotyczy jednak przede wszystkim wpływu na egzekucję oraz praw wierzycieli i w związku z tym pozostaje poza zakresem tematu niniejszej pracy. Wskazać tutaj należy, że zgodnie z art. 491¹⁰ ust. 2 pr.up. sąd umarza postępowanie, jeżeli upadły nie wskaże lub nie wyda syndykowi całego majątku, niezbędnych dokumentów lub w inny sposób nie wykonuje ciążących na nim

---

¹¹⁰⁹ I. Kunicki, *Ustawa o kosztach komorniczych. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 5.

¹¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹¹ Ibid., s. 6.

¹¹¹² Ibid.

obowiązków, sąd, z urzędu albo na wniosek syndyka lub wierzyciela, po wysłuchaniu upadłego, syndyka, a w razie potrzeby także wierzycieli, umarza postępowanie, chyba że uchybienie przez upadłego ciążącym na nim obowiązkom nie jest istotne lub przeprowadzenie postępowania jest uzasadnione względami słuszności lub względami humanitarnymi. Względy humanitarne, to inaczej mówiąc obowiązek poszanowania godności człowieka.

Uznać zatem należy postępowania insolwencyjne jako jeden ze środków ochrony godności dłużnika¹¹¹³.

---

¹¹¹³ Mimo generalnie pozytywnej oceny rozwiązań przewidzianych w przepisach regulujących upadłość i restrukturyzację wskazać należy co najmniej jeden aspekt związany ze stosunkiem między postępowaniem egzekucyjnym a insolwencyjnym, który, w ocenie autora nie służy prawom dłużnika. Przede wszystkim w praktyce istnieje problem „komunikacji” między postępowaniem egzekucyjnym a insolwencyjnym. Nie bez znaczenia jest tutaj niedomagający obecnie system informatyczny sądów upadłościowych, ale problem jest głębszy i dotyczy sposobu ogłaszania upadłości i ich wpływu na postępowanie egzekucyjne. Otóż wydaje się, że komornik sądowy winien mieć bardziej aktywną rolę w postępowaniu insolwencyjnym, poprzez nawet możliwość inicjowania postępowania upadłościowego bądź opiniowania takiego wniosku. W praktyce skutek wszczęcia postępowania upadłościowego – czyli zawieszenie postępowania egzekucyjnego, który następuje z mocy prawa niekiedy „zaskakuje” komornika sądowego, co jest rzecz jasna sytuacją naganną, tak z punktu widzenia systemu prawa, ale i praw dłużnika.

Rozdział VI

Wnioski końcowe i postulaty *de lege ferenda*

*Neither a borrower nor a lender be;
For loan oft loses itself and friend
William Shakespeare,
The Tragedy of Hamlet, Prince of Denmark*

Wprowadzenie

Odnosząc spostrzeżenie K. Complaka poczynione na tle ochrony godności ludzkiej w Europie do godności dłużnika w polskim postępowaniu egzekucyjnym, można powtórzyć, że obraz tej ochrony nie jest zadowalający¹¹¹⁴. Jako że *dług dla jednej osoby jest zobowiązaniem, a dla drugiej częścią jej majątku*¹¹¹⁵, prawa dłużnika nie mogą być nadmiernie rozbudowane¹¹¹⁶. Konstruując jednakże przepisy dotyczące postępowania egzekucyjnego, należy pamiętać, że godność dłużnika nigdy nie może być naruszona. Przyjrzawszy się historii i stosowanym rozwiązaniom dotyczącym dłużnika i jego praw, można zaryzykować tezę, iż właściwe uregulowanie tych zagadnień stanowi „papierek lakmusowy” jakości funkcjonowania państwa.

Podstawowym celem postępowania egzekucyjnego jest zaspokojenie wierzyciela w drodze przymusu lub groźby jego zastosowania, ale – co istotne – z jednoczesnym

---

¹¹¹⁴ K. Complak, *Godność człowieka jako kategoria prawa (Opracowania i materiały)*, Wrocław 2001, s. 5.

¹¹¹⁵ Rycina 1. Zdjęcie ze sztokholmskiego Muzeum Nobla. Źródło: prywatne archiwum autora.

¹¹¹⁶ Zob. więcej M. Strus-Wołos, *Skutki społeczne nadmiernej ochrony dłużnika w egzekucji sądowej i postępowaniu upadłościowym*[w:] red. S. Cieślak, *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, Sopot 2022, s. 141 – 172.

poszanowaniem praw dłużnika¹¹¹⁷. Komornik jest zobowiązany szanować prawa dłużnika¹¹¹⁸. Zatem ważnym aspektem postępowania egzekucyjnego jest jego funkcja gwarancyjna. Brak możliwości przymusowego dochodzenia stwierdzonego w orzeczeniu sądowym świadczenia skutkowałaby iluzorycznością takich rozstrzygnięć. Jednak przejawem funkcji gwarancyjnej są też ograniczenia egzekucji – materialne i proceduralne, niepozwalające na niedopuszczalne - w świetle godności osobowej - wyniszczenie dłużnika.

Osiągnięcie balansu między uprawnieniem wierzyciela a prawami dłużnika nie jest oczywiście proste, ale możliwe. Niestety polskie uregulowania w tym zakresie dalekie są od racjonalności¹¹¹⁹. Co gorsza, w uregulowaniach tych nie przebija się w sposób jasny i wyraźny kwestia godności dłużnika. Za właściwą należy uznać zasadę, którą powinien kierować się ustawodawca w tworzeniu przepisów dotyczących ograniczeń egzekucji, wyrażoną w orzeczeniu TK. Za jedną z przesłanek poszanowania godności ludzkiej – która, przypomnijmy, jest aksjologiczną podstawą całego systemu prawnego – uznano w nim „istnienie pewnego minimum socjalnego, zapewniającego jednostce możliwość samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie, oraz stworzenie każdemu człowiekowi szans na pełny rozwój osobowości w otaczającym go środowisku kulturowym i cywilizacyjnym”¹¹²⁰.

Podzielić należy też wyrażony w doktrynie pogląd, zgodnie z którym godność człowieka winna być: (1) fundamentem wykładni wszystkich praw człowieka, jak również wszystkich przepisów, które mają urzeczywistnić prawa i wolności w systemie prawa; (2) uwzględniana w procesie projektowania i stanowienia prawa¹¹²¹. W związku z tym za trafne uznać należy spostrzeżenie, że zarówno obowiązujące, jak i projektowane regulacje powinny zostać poddane testowi zgodności z zasadą godności człowieka¹¹²². Taki test obejmować winien zbadanie: czy ustawodawca nie odmawia w jakimkolwiek zakresie przyrodzonego charakteru godności każdego człowieka; czy ustawodawca respektuje niezbywalność i nienaruszalność godności; czy przepisy w sposób wyraźny nie pozwalają na podjęcie przez jakikolwiek podmiot (prywatny czy publiczny) działań, które byłyby skierowane przeciwko godności człowieka; czy

---

¹¹¹⁷ K. Flaga-Gieruszyńska, *Postępowanie egzekucyjne. Zagadnienia ogólne* [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. VIII: *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2021, s. 220.

¹¹¹⁸ Można nawet stwierdzić, że fakt ten był jedną z przyczyn stworzenia przez państwo urzędu komornika. Chodziło o ucywilizowanie procesu egzekucji ze względu na dobro stron postępowania i dobro państwa.

¹¹¹⁹ Zwłaszcza w egzekucji z wynagrodzenia za pracę i ustawowych zwolnień licznych przychodów niezależnie od sytuacji życiowo-majątkowej dłużnika.

¹¹²⁰ Wyrok TK z 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, OTK 2001, nr 3, poz. 54.

¹¹²¹ S. Zieliński, *Rozumienie godności człowieka i jej znaczenie w procesie stanowienia i stosowania prawa. Propozycja testu zgodności regulacji prawnych z zasadą godności człowieka*, „Przegląd Sejmowy”, nr 4(153)/2019, s. 123.

¹¹²² Ibid., s. 124.

w „testowanych” przepisach prawa istnieją skuteczne normy uprawniające i zobowiązujące władze publiczne do szczególnej ochrony godności człowieka przed nadużyciami; czy prawa oraz regulacje nie prowadzą w sposób jawny lub ukryty do postawienia jakiejś grupy ludzi lub jednego człowieka w sytuacji, w której staliby się oni (stałby się on) jedynie instrumentem działań innych, w tym państwa¹¹²³.

Poddając takiemu testowi obowiązujące przepisy regulujące prawa dłużnika, nasuwają się wnioski, które podzielić można na: 1. dotyczące instytucji komornika sądowego, 2. odnoszące się do procedury, 3. związane z ograniczeniami egzekucji, 4. kosztami komorniczymi oraz 5. inne wspomagające ochronę dłużnika mechanizmy.

1. Komornik sądowy

Jednym z zadań komornika sądowego jest ochrona godności dłużnika. Badając sposób funkcjonowania tego zawodu, szczególnie na tle wskazanych w rozdziale drugim standardów prawnoczułowych, dostrzec można wady, ale i pozytywne strony instytucji komornika sądowego w Polsce. Pozytywnie ocenić należy wysoki wymóg wykształcenia i doświadczenia zawodowego wobec osób ubiegających się o powołanie na stanowisko komornika. Dostrzec jednak przy tym można zaniedbania w zakresie edukacji komorników sądowych związane z tematem dysertacji. Ponadto w porównaniu z systemem Zjednoczonego Królestwa zauważalne są braki w kompetencji komornika bardziej samodzielnego, niezależnego od wniosków wierzyciela (w określonych granicach) prowadzenia postępowania egzekucyjnego.

W ocenie autora treść ustawy o komornikach sądowych prześlągnięta jest nie troską o godność dłużnika i zaspokojenie wierzyciela, spójność i sprawność systemu egzekucji, a raczej jedną z plag ostatnich lat, czyli centralizacją systemu wymiaru sprawiedliwości i rozbudowanym system nadzoru¹¹²⁴.

Oczywiście ocena urzędu komornika sądowego nie może opierać się wyłącznie na instytucjonalnym aspekcie funkcjonowania tego zawodu. Nie działa on bowiem w próżni. Przebieg postępowania egzekucyjnego uzależniony jest od wielu czynników, tj. np. sprawność

---

¹¹²³ Za: S. Zieliński, *Rozumienie godności człowieka i jej znaczenie w procesie stanowienia i stosowania prawa. Propozycja testu zgodności regulacji prawnych z zasadą godności człowieka*, „Przegląd Sejmowy”, nr 4(153)/2019, s. 124–125.

¹¹²⁴ Jak się wydają echo opinii jednego z twórców u.k.s. wybrzmiewa w regulacjach ustawy o komornikach sądowych: „Wielu komorników działa z naruszeniem prawa, a niektórzy działają jak zorganizowana grupa przestępcza” - były to słowa Patryka Jakiego – ówczesnego Sekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości – wygłoszone 17 czerwca 2016 r. podczas audycji *Sygnali dnia* w Programie Pierwszym Polskiego Radia, którą prowadził Wojciech Drągowski.

działania sądów, przepisy procedury egzekucyjnej czy ogólny poziom zamożności społeczeństwa. Wydaje się jednak, że zwrot dokonany u.k.k. w stronę znanego z czasów PRL raczej urzędnika sądu niż samodzielnego zawodu nie służy dwóm podstawowym celom postępowania egzekucyjnego: 1. Spełnieniu świadczenia należnego wierzycielowi i 2. Ochronie godności dłużnika.

2. Procedury egzekucyjne

Godność jako podstawowa wartość konstytucyjna powinna być chroniona poprzez właściwe ukształtowanie procedury egzekucyjnej. Winna ona zapewniać przeprowadzenie egzekucji, która przecież czasami głęboko dotyka podstawowych praw konstytucyjnych, w sposób niezagrażający godności dłużnika.

Właściwie zaprojektowana procedura opierać się na znalezieniu właściwego balansu między zasadą formalizmu i elastyczności w postępowaniu egzekucyjnym. Obecnie, w ocenie autora nadmierne, przywiązanie do zasady formalizmu nie wpływa pozytywnie na prawa dłużnika. Nazbyt często komornik zobowiązany jest powoływać biegłego do wyceny majątku dłużnika. Wydłuża to i powoduje wzrost kosztów postępowania. Procedura sprzedaży majątku dłużnika jest sformalizowana i (poza wyjątkiem dotyczącym uproszczonej egzekucji z nieruchomości) nie przewiduje roli dłużnika we wskazaniu osoby nabywcy i ceny nabycia. Oczywiście bardziej elastyczne podejście do procedury egzekucyjnej musi mieć swoje nieprzekraczalne granice, którymi są zapewnienie dłużnikowi prawa do sądu poprzez przysługujące mu środki zaskarżenia oraz możliwie ograniczone ryzyko pokrzywdzenia wierzyciela. Prawa dłużnika w zakresie zaskarżenia czynności komornika formalnie są bardzo szerokie. Z nielicznymi wyjątkami dotyczą wszystkich czynności egzekucyjnych. Praktyczna realizacja uprawnień dłużnika napotyka jednak trudności w związku z niesprawnością organizacyjną polskich sądów i powszechnym zjawiskiem przewlekłości postępowań skargowych¹¹²⁵. Podjęte dotąd przez polskiego ustawodawcę wysiłki, które w zamierzeniu

---

¹¹²⁵ Przypomnieć należy, że 7 lipca 2015 r. ETPCz w wyroku Rutkowski i inni v. Polska (skargi nr 72287/10, 13927/11, 46187/11) kolejny raz stwierdził naruszenie przez Polskę gwarantowanych przez Europejską Konwencję Praw Człowieka praw: do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie (art. 6 § 1) oraz do skutecznego środka odwoławczego (art. 13). ETPCz oprócz stwierdzenia naruszenia Konwencji, zdecydował się na skorzystanie z procedury tzw. wyroku pilotażowego. Oznacza to, że przewlekłość postępowań została uznana za systemowy problem polskiego wymiaru sprawiedliwości.

miały rozwiązać problem przewlekłości, należy ocenić negatywnie¹¹²⁶. Wskazanie rozwiązań tego problemu leży poza ramami dysertacji, w dużym jednak skrócie wskazać należy, że należy ich szukać w informatyzacji pracy sądów i komorników sądowych¹¹²⁷.

Ponadto wydaje się, że jednym z problemów dostrzegalnym w praktyce egzekucyjnej na linii dłużnik – komornik jest brak formalnej możliwości zawarcia przez komornika porozumienia z dłużnikiem (znanego w systemie brytyjskim porozumienia *controlled goods agreement*). Komornik sądowy, bez narażania się na odpowiedzialność odszkodowawczą i dyscyplinarną, nie ma możliwości zmniejszenia obciążeń dłużnika¹¹²⁸. Bez znaczenia pozostaje przy tym sytuacja rodzinna i osobista dłużnika czy jego zachowanie w toku postępowania egzekucyjnego.

Podsumowując pełniejsza ochrona godności dłużnika wymaga zmiany przepisów procedury egzekucyjnej. Obecnie obowiązujące w Polsce przepisy k.p.c. w większości obowiązują od ponad półwiecza. Pomyślane były dla nieprzystających do dzisiejszych stosunków społeczno – gospodarczych i dostępnych obecnie, w związku z rozwojem technologii informatycznej, narzędzi wykorzystywanych przez komorników sądowych.

3. Przedmiotowe ograniczenia egzekucji

Analizując aspekt ograniczeń egzekucji w polskim k.p.c., nie sposób nie zwrócić uwagi na ich kazuistykę i archaiczność przepisów. Nie przystają one do wymagań nowoczesnego obrotu rynkowego. I chociaż częściowo spełniają swoje funkcje ochronne¹¹²⁹ i wprowadzane były ze względów humanitarnych, to konieczne jest ich zmiana. Zmiana kompleksowa, którą ująć należy kwestię ograniczeń, tak by godność dłużnika była chroniona niezależnie od tego czy dłużnik jest rolnikiem, przedsiębiorcą, pracuje na umowę o pracę, pobiera świadczenie

---

¹¹²⁶ Zagadnienie to przekracza ramy pracy. Zauważyć jednak należy, że ustawa z 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. z 2004 r. Nr 179 poz. 1843) nie spełniła celów i nie ograniczyła powszechności zjawiska. Z kolei wprowadzenie instytucji tzw. zażaleń poziomych, które dotyczą również postanowień sądu wydawanych w ramach nadzoru nad egzekucją, wzbudza, w szczególności w mniejszych sądach, poważne wątpliwości co do zgodności z konstytucyjną zasadą dwuinstancyjności.

¹¹²⁷ Zob. więcej: R. Susskind, *Sądy internetowe i przyszłość wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2021 tłum. Sergiusz Kowalski.

¹¹²⁸ Za niewystarczający uznać trzeba art. 799 § 1 k.p.c., zgodnie z którym komornik stosuje sposób egzekucji najmniej uciążliwy dla dłużnika spośród sposobów wskazanych przez wierzyciela. W praktyce związanie komornika wnioskami wierzyciela powoduje, że organ egzekucyjny nie ma wystarczających narzędzi do uzasadnionej ochrony praw dłużnika.

¹¹²⁹ Np. w kontekście ograniczenia przewidzianego przez art. 829 pkt 6 k.p.c. scena z filmu „Komornik”, w której zajęciu podlega akoredeon dziecka pokazuje zachowanie komornika niezgodne z procedurą.

emerytalno-rentowe czy utrzymuje się z innego rodzaju dochodów. Najistotniejsze jest zapewnienie „pewnego minimum materialnego, zapewniającego jednostce możliwość samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie oraz stworzenie każdemu człowiekowi szans na pełny rozwój osobowości w otaczającym go środowisku kulturalnym i cywilizacyjnym”¹¹³⁰. Obecnie istniejące rozwiązania nie zapewniają takiego skutku, a ponadto ich konsekwencją jest brak równości wobec prawa.

W zakresie egzekucji z ruchomości dobrym wzorcem ograniczeń mogą być rozwiązania zastosowane w systemie Anglii i Walii.

W egzekucji z nieruchomości rozważyć należy wprowadzenie rozwiązania znanego z postępowania upadłościowego. Zgodnie z art. 342a ust. 1 pr.u. jeżeli upadły jest osobą fizyczną i w skład masy upadłości wchodzi lokal mieszkalny albo dom jednorodzinny, w którym zamieszkuje upadły, a konieczne jest zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych upadłego i osób pozostających na jego utrzymaniu, z sumy uzyskanej ze sprzedaży wydziela się upadłemu kwotę odpowiadającą przeciętnemu czynszowi najmu lokalu mieszkalnego w tej samej lub sąsiedniej miejscowości za okres od dwunastu do dwudziestu czterech miesięcy. Zgodnie z ust. 2 tego artykułu kwotę, o której mowa w ust. 1, na wniosek upadłego określa sędzia komisarz, biorąc pod uwagę potrzeby mieszkaniowe upadłego, liczbę osób pozostających na jego utrzymaniu, jego zdolności zarobkowe, sumę uzyskaną ze sprzedaży lokalu mieszkalnego albo domu jednorodzinnego oraz opinię syndyka. Takie rozwiązanie, w szczególności wraz z wprowadzeniem licytacji elektronicznej, prawdopodobnie poszerzyłoby zainteresowanie przystąpieniem do licytacji nieruchomości, co z kolei zwiększyłoby wysokość uzyskiwanych kwot, nie narażając przy tym dłużników na bezdomność.

Z kolei specjalne ograniczenia w sprawach przeciwko rolnikom¹¹³¹ koncentrują się wyłącznie na gospodarczym znaczeniu gospodarstwa rolnego, bez troski o konieczność pozostawienia rolnikowi środków koniecznych do utrzymania się. Rolnik traktowany jest instrumentalnie, a rozbudowane ograniczenia egzekucji w przypadku postępowań prowadzonych przeciwko rolnikom wpływają paradoksalnie na ich niekorzyść.

Podobnie rzecz ma się w sprawach przeciwko osobom fizycznym prowadzącym działalność gospodarczą. Jediną refleksją związaną z koniecznością pozostawienia dla tej kategorii dłużników kwot niezbędnych do utrzymania się jest art. 829 ust. 5 k.p.c., zgodnie z

---

¹¹³⁰ Wyrok TK z 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, OTK 11/00, nr 3, oz. 54

¹¹³¹ Konstytucja poprzez przepis art. 23 („Podstawą ustroju rolnego państwa jest gospodarstwo rodzinne. Zasada ta nie narusza postanowień art. 21 i art. 22”) w żaden sposób nie odnosi się do problemu egzekucji sądowej. Państwo poprzez odpowiednią politykę powinno umożliwiać prowadzenie gospodarstwa rolnego w opłacalny sposób.

którym dłużnikowi będącemu osobą fizyczną wykonującą działalność gospodarczą - pieniądze niezbędne dla niego i jego rodziny na utrzymanie przez dwa tygodnie. Sytuacja takich osób jest zatem znacznie gorsza niż osób otrzymujących wynagrodzenie za pracę.

Ograniczenia w zakresie egzekucji z wynagrodzenia za pracę oparte na minimalnym wynagrodzeniu w momencie tworzenia tej regulacji były uzasadnione względami humanitarno-społecznymi¹¹³². Taka konstrukcja ograniczenia egzekucji z wynagrodzenia przestała jednak znajdować uzasadnienie w obecnych warunkach ekonomicznych. Zasadne, w świetle orzecznictwa TK, byłoby ustanowienie kwoty minimum socjalnego jako kwoty bazowej do obliczania kwoty wolnej od potrąceń, w zależności od sytuacji rodzinnej dłużnika. Obowiązujące obecnie uregulowania w zakresie kwoty minimalnego wynagrodzenia, która jest wolna od zajęcia, nie tylko powodują słabą skuteczność egzekucji i uzasadnioną frustrację wierzycieli, ale przede wszystkim są rażąco niesprawiedliwe.

Dodatkowo rozważyć należy, podobnie jak w egzekucji z nieruchomości, wprowadzenie do egzekucji sądowej możliwości istniejącej w postępowaniu upadłościowym, w którym co do zasady zgodnie z art. 63 pr.u. do masy upadłości nie wchodzi mienie i wynagrodzenie dłużnika wyłączone z egzekucji sądowej. Jednak zgodnie z art. 63 ust. 1c pr.u. sędzia komisarz na wniosek upadłego lub syndyka może w inny sposób określić część dochodu upadłego, która nie wchodzi do masy upadłości, biorąc pod uwagę szczególne potrzeby upadłego i osób pozostających na jego utrzymaniu, w tym ich stan zdrowia, potrzeby mieszkaniowe oraz możliwości ich zaspokojenia.

W postępowaniu eksmisyjnym konieczne jest usunięcie możliwości przewidzianej przez art. 1046 § 5¹ k.p.c. Wskazana tam procedura usunięcia dłużnika do noclegowni, schroniska lub innej placówki zapewniającej miejsca noclegowe wskazanej na wniosek komornika przez gminę właściwą ze względu na miejsce położenia lokalu podlegającego opróżnieniu nie może być uznana za zgodną z zasadą ochrony godności. Eksmisja tego rodzaju stanowi bezpośrednie zagrożenie wypchnięcia dłużnika w strefę bezdomności. Konflikt między godnością dłużnika a prawem własności wierzyciela nie może być rozstrzygany z naruszeniem tej pierwszej. Nieco inaczej rozwiązać należy sytuację osób wskazanych w ustępie pierwszym, czyli . Wydaje się, że postępowanie wobec takich osób nie powinno się toczyć w ramach procedury cywilnej, ponieważ ich sytuacja nie mieści się w kategorii sprawy cywilnej określonej przez art. 1 k.p.c. Rozważyć należałoby zastosowanie mechanizmu podobnego do przewidzianego przez art. 40 ust. 2 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego¹¹³³, zgodnie z

---

¹¹³² A. Marciniak, *Ograniczenia egzekucji sądowej*, Łódź 1986, s. 63.

¹¹³³ Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego z 19.8.1994 (Dz.U. 1994 nr 111, poz. 535 tj. Dz.U. 2022 poz. 2123).

którym „jeżeli osoba, wobec której wydano postanowienie o przyjęciu do domu pomocy społecznej, odmawia stawienia się w domu pomocy społecznej lub w inny sposób utrudnia wykonanie tego postanowienia, sąd z urzędu lub na wniosek organu do spraw pomocy społecznej może zarządzić zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie tej osoby do domu pomocy społecznej przez Policję”. Zwrócić też trzeba uwagę na art. 598⁶ k.p.c., zgodnie z którym: „jeżeli zobowiązany nie zastosuje się do postanowienia, o którym mowa w art. 598⁵ § 1 lub 2, sąd, na wniosek uprawnionego, zleca kuratorowi sądowemu przymusowe odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką”. Obowiązek ten dawniej spoczywał na komorniku¹¹³⁴.

4. Koszty egzekucyjne

Analiza uregulowań dotyczących zagadnienia kosztów egzekucyjnych prowadzi do wniosku, że system egzekucji sądowej opiera się prawie wyłącznie na opłatach pobieranych od dłużników – rzecz jasna wyłącznie w sprawach skutecznych. Podkreślić należy, że Skarb Państwa nie partycypuje w kosztach utrzymania systemu egzekucji, a wierzyciele czynią to w znikomym stopniu¹¹³⁵. W szczególności brak zaliczek na opłaty egzekucyjne powoduje konieczność pozostawienia ciężaru finansowania egzekucji na barkach dłużników, wobec których egzekucja jest skuteczna. Mając przy tym na uwadze oczywistą niesprawiedliwość ograniczeń egzekucji – w szczególności z wynagrodzenia za pracę – uznać należy, że sposób uregulowania źródeł finansowania systemu egzekucji sądowej sprzeczny jest zasadą sprawiedliwości społecznej określonej w art. 2 Konstytucji i jako taki wymaga pilnej reformy.

---

¹¹³⁴ E. Mędrzycka, *Egzekucja roszczenia o wydanie dziecka*, „Palestra”, nr 3/6(18)/1959, s. 37–54.

¹¹³⁵ Dodatkowo sposób obciążenia wierzycieli opłatą nie wydaje się racjonalny (np. wierzyciele obowiązani są w przypadku śmierci dłużnika wszczynać postępowania spadkowe pod rygorem obciążenia często niebagatelną opłatą egzekucyjną w wysokości 5% wartości dochodzonego roszczenia; uprawnieni obciążani są opłatą w wysokości 10% zabezpieczonego roszczenia w przypadku skutecznego przeprowadzenia postępowania zabezpieczającego; nie sposób także pominąć literacko-logicznej niezborności art. 29 ust. 5 u.k.k.: „Opłaty, o której mowa w ust. 4, nie pobiera się: 1) od osób fizycznych dochodzących roszczeń pracowniczych lub odszkodowawczych; 2) od jednostek samorządu terytorialnego; 3) od podmiotów, których przedmiotem działalności: a) nie jest działalność finansowa i ubezpieczeniowa w rozumieniu przepisów wydanych na podstawie art. 40 ust. 2 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz.U. z 2023 r. poz. 773) albo b) jest działalność finansowa i ubezpieczeniowa w rozumieniu przepisów wydanych na podstawie art. 40 ust. 2 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej, o ile są wierzycielami pierwotnymi, a wierzytelność nie była przedmiotem obrotu – pod warunkiem, że postępowanie egzekucyjne zostało wszczęte przed upływem dwóch lat od powstania tytułu egzekucyjnego obejmującego daną wierzytelność”. Wątpliwości co do zgodności z Konstytucją rodzi podział wierzycieli na pierwotnych, tych którzy nabyli wierzytelność i Skarb Państwa. Każdą z tych trzech kategorii obowiązuje inny system kosztów egzekucyjnych. Zagadnienie to wykracza jednak poza zakres pracy i w związku z tym nie zostanie bliżej omówione (zob. więcej np. I. Kunicki, *Ustawa o kosztach komorniczych. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 138 i nast.).

5. Inne mechanizmy ochronne

Zapisy Kodeksu etyki zawodowej komornika sądowego w kontekście praw dłużnika również należy uznać za niewystarczające. Regulacje w nim zawarte koncentrują się bardziej na aspekcie współpracy między komornikami, wizerunku komornika umieszczając prawa dłużnika niejako na marginesie. Braki te są szczególnie widoczne w porównaniu z *Taking Control of Goods: National Standards 2014*. W polskich regulacjach dotyczących egzekucji, w tym w Kodeksie etyki zawodowej komornika sądowego, przeciwnie niż w prawach obowiązujących w Zjednoczonym Królestwie, nieobecna jest refleksja prawnoczułowiecza. Refleksja praktyczna, to znaczy taka, która zapewnia realizacji wartości konstytucyjnych i standardów europejskich i międzynarodowych wskazanych w pierwszej części dysertacji. Kodeks etyki zupełnie pomija kwestię szczególnej kategorii osób będących dłużnikami, tj. seniorów, osoby niepełnosprawne, ciężko chore, pogrążone w żałobie, żyjące w niepełnych rodzinach, kobiety w ciąży, osoby bezrobotne czy borykające się z wyraźnymi trudnościami ze zrozumieniem, mówieniem lub czytaniem w języku polskim. Lepiej, w kontekście powyższych uwag, skonstruowany Kodeks etyki komornika, mógłby stać się ważnym narzędziem ochrony godności dłużnika.

Konkluzja

Podsumowując, stwierdzić należy, że przeprowadzona w pracy analiza praw dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym przez komornika sądowego wykazała, że szczególna pozycja godności człowieka, która winna być wartością limitującą stosowanie wszystkich norm prawnych, nie znalazła tu intencjonalnego zastosowania. Dlatego też postulować należy o jak najszybsze zmiany w tym zakresie. Nowelizacją objąć należy przede wszystkim kodeks postępowania cywilnego, ustawę o komornikach sądowych i ustawę o kosztach komorniczych. Dłużnikowi jak każdej osobie przynależna jest przyrodzona i niezbywalna godność człowieka. Godność, która ma wymiar także socjalny, jest nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.

Przy projektowaniu koniecznych zmian niezbędne jest trzymanie się konstytucyjnie określanych ram określających prawa człowieka. W tym przede wszystkim odwołanie się do godności człowieka jako podstawowej wartości konstytucyjnej.

BIBLIOGRAFIA

A

Adamczuk A. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II. Art. 478–1217*, red. M. Manowska, LEX/el. 2022

Amos M., *Wymiar sprawiedliwości w Wielkiej Brytanii*, wyd. polskie Londyn 1943, tłum. Maria Krzemicka

B

Balcerowicz L., *Odkrywając wolność. Przeciw zniewoleniu umysłów*, Poznań 2012

Bales K., *Jednorazowi ludzie. Nowe niewolnictwo w gospodarce światowej*, tłum. Dzierzgowska A., Gdańsk 2019

Balwicka-Szczyrba M. [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2022

Banach T., *Katylna i tabulae novae. Problem powszechnego zadłużenia i utilitas rei publicae w mowach Cyserona*, Warszawa 2022

Barta J., Markiewicz R., *Komentarz do art. 16 [w:] Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, wyd. V, Warszawa 2011

Barta P., Litwiński J., *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, Warszawa 2013, komentarz do art. 1, Legalis

Bartczak M., *Ochrona do prywatności w systemie brytyjskiego common law – zarys problematyki*, „Toruńskie Studia Międzynarodowe”, nr 1(5)/2012

Barton R.F., *Procedure Among the Ifugao* [w:] *Law and Warfare*, red. P. Bohanan, Garden City, New York 1967

Bartosiewicz A., Kubacki R., *Ustawa o zwrocie VAT w budownictwie – wybrane problemy*, „Przegląd Podatkowy”, nr 3/2006

Bedford D., *Human dignity in Great Britain and Northern Ireland* [w:] P. Becchi, Mathis K., *Handbook of Human Dignity in Europe*, New York 2019

Bednorz-Godyń H., Marciniak A., *Prawa wierzyciela a ochrona dłużnika w egzekucji sądowej. Teoria i praktyka*, Warszawa 2022

Benson B.L., *Egzekwowanie prawa własności w prymitywnych społeczeństwach – prawo bez państwa*, tłum. R. Trąbski [online]: <https://mises.pl/artukul/benson-egzekwowanie-prawa-wlasnosci-w-prymitywnych-spoleszenstwach> [dostęp: 19 sierpnia 2023 r.]

Beveridge W. H., *Social Insurance and Allied Services. Report by sir William Beveridge*, Published by his Majesty's Stationery Office, London 1942

Beyleveld D., Ch. Villers, *A General Right to a Minimum Wage in English Law: an Argument from Generic Consistency*, "Legal Studies", volume 17, issue 2, 1997

Bieda J., *Instytucja przymusu osobistego wśród dłużników w sprawach cywilnych na ziemiach Królestwa Polskiego w latach 1815–1875*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016 (3), vol. XXV

Bielecki M., *Ochrona godności osoby skazanej w prawie karnym wykonawczym. Wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2018 (60), nr 1 (241)

Bielik J., *Zmiana paradygmatu prawa rolnego*, „Studia Iuridica Agraria”, vol. XIII/2015

Biernat S., *Zasada efektywności prawa wspólnotowego w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości* [w:] *Studia z prawa Unii Europejskiej*, red. S. Biernat, Kraków 2000

Biezuńska-Małowist I., Małowist M., *Niewolnictwo*, Warszawa 1987

Biszytyga A., *Oddziaływanie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na porządek prawny Zjednoczonego Królestwa*, Katowice 2008

Blackstone W., *Commentaries on the Laws of England. 1765–1795* [online]: <http://www.sviewp.com/GD-BM/BoM%2017-%20Supp-%20Blackstone-%20life,%20liberty,%20property.pdf> [dostęp: 30 maja 2023]

Bodnar A., *Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce. Wymiar instytucjonalny*, Warszawa 2018

Bomba K., *Charakter prawny minimalnego wynagrodzenia za pracę*, „Roczniki Administracji i Prawa” // „Annuals of The Administration and Law”, t. XXII (2022), z. 3, s. 174 i wskazana tam literatura [online]: <https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com> [dostęp: 2 listopada 2023]

Bomba K., *Minimalne wynagrodzenie za pracę jako instrument realizacji społecznych praw człowieka*, Warszawa 2022

Borkowski G., *Ustrój organów ochrony prawnej*, Warszawa 2016

Borucka – Arctowa M., *Koncepcja sprawiedliwości proceduralnej i jej rola w okresie przemian systemu prawa – analiza teoretyczna i funkcjonalna* [w:] *Dynamika wartości w prawie*, red. K. Pałeczki, Kraków 1997

Bosak-Sojka M., *Aksjologia w zawodzie komornika sądowego*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej”, nr 3(29)/2022

Bosek L., *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012.

Bernatt M., *Sprawiedliwość proceduralna w postępowaniu przed organem ochrony konkurencji*, Warszawa 2011

Boyle K., Flegg A., *The Right to Adequate Housing in the UK – An Explainer* [online]: <https://www.stir.ac.uk/research/hub/publication/1816018> [dostęp: 16 czerwca 2023]

Braciak J., *Prawo do prywatności*, Warszawa 2004

Breczko A., *Rola sądownictwa w ochronie Konstytucji na tle ogólnych rozważań o systemie prawnym Wielkiej Brytanii* [online]: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/14003/1/A_Breczko_Rola_sadownictwa_w_ochronie_konstytucji.pdf [dostęp: 12 sierpnia 2023]

Brown W., *The Proces of Fixing the British National Minimum Wage 1997–2007*, “British Journal of Industrial Relations”, nr 6/2009

Brzozowski W., Krzywoń A., Wiącek M., *Prawa człowieka*, Warszawa 2019

Budzinowski R., *Problemy ogólne prawa rolnego*, Poznań 2008

Budzinowski R., *Przyszłość prawa rolnego*, „Przegląd Prawa Rolnego”, nr 1(5)/2009

Budzinowski R., *Sprzeczności rozwojowe prawa rolnego*, „Przegląd Prawa Rolnego”, nr 2/2008

Budzinowski R., Suchoń A., Błażejewska K., *Rozwój prawa rolnego w ostatnich latach*, „Przegląd Prawa Rolnego”, nr 2(9)/2011

Buławajewski S., *Wolności i prawa człowieka w konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Chmaj, Warszawa 2016

C

Cadiet L., *Effective Rights Protection in Civil Enforcement, Some Comments from a French Point of View* [w:] *Effective Enforcement of Creditors' Rights*, red. M. Deguchi, Singapore 2022
Cekiera Cz., *O godności i autorytet osoby w zakładach penitencjarnych – aspekt psychologiczny i historyczny* [w:] *Przestępca i skazany nie tracą godności osoby*, red. W. Woźniak, Olecko 2005

Chojnacki T., *Dług, moralność, antysemityzm i parę żartów*, „Nowa Currenda” 2/2023

Chojnacki T., *Główne przyczyny trudności w praktycznej realizacji obowiązków komornika sądowego jako płatnika podatku od towarów i usług*, „Annales Universitatis Mariae Curi – Skłodowska, Lublin 2016

Chojnacki T., *Lietuvoje antstolis. Komornik sądowy na Litwie. System finansowania kosztów egzekucji na Litwie*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, nr 12/2017

Chyc P., Kowalska E., *Etyka zawodów prawniczych. Komornicy. Zasady etyki komorniczej* [w:] *Etyka prawnicza. Zagadnienia podstawowe*, red. S. Sykuna, Warszawa 2019

Cieślak S., *Zakres ochrony prawnej udzielanej stronom i innym uczestnikom sądowego postępowania egzekucyjnego a wymagania sprawiedliwości proceduralnej* [w:] *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, red. Sławomir Cieślak, Sopot 2022

Complak K., *Godność człowieka jako kategoria prawa (Opracowania i materiały)*, Wrocław 2001

Conway L., *Enforcement officers (previously known as bailiffs)* [online]: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn04103/> [dostęp: 19 listopada 2023]

Cooley T., *Treatise on the Law of Torts: wrongs which arise independently of contracts* [online]: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=books> [dostęp: 1 października 2023]

Custine A., *Listy z Rosji. Rosja w 1839 roku* [e-book], tłum. M. Górski, M. Leśniewska

Cycon, *O powinnościach* [w:] *Pisma filozoficzne*, t. 2, tłum. W. Kornatowski, Warszawa 1960

Czerkawski J., *Renesansowe koncepcje godności człowieka*, „Roczniki Filozoficzne”, t. XXXV, z. 1/1987

Czub K. [w:] *Kodeks Cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2022

D

Derlatka J., *Zasada sprawnej egzekucji jako element efektywnego wymiaru sprawiedliwości*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2017 (60), nr 3 (329)

Dicey A.V., *An Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, Londyn 1945

Dybowski T., *Zasady współżycia społecznego a prawo własności*, *Nowe Prawo*, 6/1967

Dziubińska-Lechnio E., Skowrońska E., *Emerytury i renty w praktyce*, Warszawa 2019

F

Feinberg J., *The Nature and Value of Rights*, „The Journal of Value Inquiry” 1970, vol. 4

Fijałkowski P., *Żydzi sochaczewscy*, Sochaczew 2018

Flaga-Gieruszyńska K., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2022

Flaga-Gieruszyńska K., *Postępowanie egzekucyjne. Zagadnienia ogólne* [w:] *System Postępowania Cywilnego. Tom VIII. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2021

Flaga-Gieruszyńska K., Gil I., Góra-Błaszczkowska A., Hrycaj A., *Zadłużenie i niewypłacalność dłużnika. Retrospekcja, stan obecny, przyszłość*, Sopot 2023

Fletcher G.P., *Human Dignity as a Constitutional Value*, „University of Western Ontario Law Review” 22(2)/ 1984

Florczak-Wątor M., *O „minimum” wyznaczanym przez istotę prawa do zabezpieczenia społecznego w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Państwo demokratyczne, prawne i socjalne : księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Zbigniewowi Antoniemu Maciągowi*, T. 2, *Studia historyczno-prawne i ustrojowo-porównawcze* / red. nauk. Marian Grzybowski, Bogumił Naleziński, Kraków 2014

Florczak-Wątor M., *Rola sądów i trybunałów w kształtowaniu koncepcji horyzontalnego działania praw jednostki*, [w:] *Sądy i trybunały wobec problemu horyzontalnego działania praw jednostki*, red. M. Florczak-Wątor, Kraków 2015

Frederiksen M.W., *Ceasar, Cicero and the problem of debt*, „The Journal of Roman Studies” 1966, vol. 56, p. 1–2

Fronczek R., *Wpływ ograniczeń egzekucji na skuteczność egzekucji sądowej z rachunku bankowego i wynagrodzenia za pracę* [w:] red. H. Bednorz-Godyń, A. Marciniak, *Prawa wierzyciela a ochrona dłużnika. Teoria i praktyka*, Warszawa 2021, Nb III

G

Galey J.-C., *Creditors, Kings and Deaths: determinations and implications of bondage in Tehri – Garhwal (Indian Himalayas)* [w:] *Debts and Debtors*, red. Ch. Malamoud, New Dehli 1983

Gaul H.F., *Ochrona prawna egzekucji w świetle podstaw konstytucyjnych i dogmatycznych*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, nr 1/2003

Ged M., *Ograniczenia egzekucji sądowej w sprawach cywilnych*, Sopot 2023

Gewirth A., *Argument to the Principle of Generic Consistency*, Chicago 1991

Gniewek E. [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 3: *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa 2013

Graeber D., *Dług. Pierwsze pięć tysięcy lat*, tłum. B. Kuźniarz, Warszawa 2018

Granat, M. *Godność człowieka z art. 30 Konstytucji RP jako wartość i jako norma prawna*, Warszawa 2014

H

Herr H., Kazandziska M., Mahnkopf-Praprotnik S., *The theoretical debate about minimum wages*, Berlin 2009, [dostępna online: https://global-labour-university.org/wp-content/uploads/fileadmin/GLU_Working_Papers/GLU_WP_No.6.pdf]

Heylman A., *O sądownictwie w Królestwie Polskim. Wykład historyczny*, Warszawa 1834

Hohmann J., *The Right to Housing: Laws, Concepts, Possibilities*, Oxford 2013,

Holewińska-Łapińska E., *Nadzór sądu opiekuńczego nad sprawowaniem opieki dotyczącej małoletniego podopiecznego* [online]: https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/07/IWS_Holewi%C5%84ska-%C5%81api%C5%84ska-E._Nadz%C3%B3r-s%C4%85du-opieku%C5%84czego-nad-sprawowaniem-opieki.pdf [dostęp: 29 lipca 2023]

Howard E., *Meaning and position of human dignity in the Constitution – theoretical and dogmatic dimensions* [online]: <https://wp.ufpel.edu.br/ghdp/files/2020/12/Human-Dignity-Principle-UK-Prof.-Erica.pdf> [dostęp: 5 kwietnia 2023 r.].

Hrycaj A., *Egzekucja z ruchomości*, Warszawa 2022

I

Ignatowicz J., K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2012

Ignatowicz J., *Przemiany prawa własności w świetle przepisów kodeksu cywilnego*, Studia Cywilistyczne 1969

Iwulski J., *Kodeks Pracy. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, Warszawa 2022

Izdebski H., *Kodeksy etyczne III RP*, „Przegląd Służby Cywilnej”, nr 1/2011

Izdebski H., *Komentarz do Konstytucji RP. Art. 75*, Warszawa 2023

Izdebski H., Łazarska A., *Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników. Teoria i praktyka*, Warszawa 2022

J

Jaceczko E. [w:] red. O.M. Piaskowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie egzekucyjne. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy). Komentarz*, Warszawa 2022

Jacob J., *The Fabric of English Civil Justice*, London 1987

Jagięła J. (*Funkcja (cel) tymczasowej ochrony prawnej* [w:] J. Jagięła, *Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2007

Jankowski J. [w:] red. K. Piasecki, *Komentarz KPC*, t. III, Warszawa 2002

Jedlecka W., *Argumentacja oparta na zasadzie autonomii i godności człowieka w sporze o legalizację eutanazji*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie”, t. VII: „Prawo życia i śmierci”

Jérusalem O., Fox P., Hercelin N., *Is the human dignity of individual debtors at risk?* [online]: https://www.finance-watch.org/wp-content/uploads/2020/01/Report_Human-dignity_final_with-annex.pdf [dostęp: 2 września 2023]

Joyce J., *Ulysses*, tłum. M. Świerkocki, Łódź 2021

Jurczyk T., *Geneza rozwoju praw człowieka*

K

Kaczmarczyk-Kłak K., *Godność człowieka w Konstytucji RP i konstytucjach innych państw*, „Studia Prawnicze KUL” 1(41)/2010

Kaczmarek M., *Egzekucja obowiązku opróżnienia lokalu służącego zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych*, Sopot 2018

Kalisz A., *Multicentryczność systemu prawa polskiego w świetle działalności orzeczniczej ETS i ETPC*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny nr 4, 2007

Kamieński G., *Egzekucja sądowa z wynagrodzenia za pracę*, Sopot 2022

Kamińska-Krawczyk K., *Koszty postępowania egzekucyjnego prowadzonego przez komornika sądowego*, Warszawa 2016

Kant I., *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg, Warszawa 2002

Kapusta P., *Godne a minimalne wynagrodzenie – uwagi na tle Konstytucji RP oraz standardów prawa międzynarodowego* [w:] *Dookoła Wojtek... Księga pamiątkowa poświęcona Doktorowi Arturowi Wojciechowi Preisnerowi*, red. R. Balicki, M. Jabłoński, Wrocław 2018

Katner W.J. [w:] red. M. Safjan, *System Prawa Prywatnego*, t. 1, Warszawa 2012

Kędzia Z., *70 lat Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka – pomnik czy żywy dokument?*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, Rok LXXX – zeszyt 4 – 2018

Kędzia Z., *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*, red. Z. Kędzia, A Hernandez-Polczyńska, Warszawa 2018

Klecha P., Jarocho-Wąsowska M., *Egzekucja z nieruchomości – praktyczny komentarz*, Sopot 2016

Klein A., *Elementy stosunku prawnego prawa rzeczowego*, tłum. K. Łądkowski, Wrocław 1976

Knypl Z., *Wykonywanie eksmisji przy najmie okazjonalnym*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, nr 5/2010; *idem*, *Eksmisja z lokali mieszkalnych w świetle nowego stanu prawnego*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, nr 2/2012

Kolańczyk K., *Prawo rzymskie*, Warszawa 2021

Kołąkowski L., *O Platonie*, „Tygodnik Powszechny” [online]: <https://www.tygodnikpowszechny.pl/o-platonie-125052> [dostęp: 27 kwietnia 2022]

Komarowska-Horosz M., *Prawna ochrona rolnictwa w egzekucji świadczeń pieniężnych* [niepubl. rozprawa doktorska, online]: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/10194/1/M_Komarowska_Horosz_Prawna_ochrona_rolnictwa_w_egzekucji_swiadczen_pienieznych.pdf [dostęp: 11 marca 2023]

Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, wyd. XXVII, Warszawa 1989

Koran, SURA II, tłum. Józef Bielawski, Warszawa 1986

Korus K., *Godność i wolność. Greckie źródła tożsamości europejskiej*, Kraków 2019

Kościółek A., *Rzecznicy interesu społecznego w postępowaniu cywilnym (zagadnienia wybrane)* [w:] *Role uczestników postępowań sądowych – wczoraj, dziś i jutro*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2015

Kowalski W., *Egzekucja świadczeń niepieniężnych*, Sopot 2011

Kozerska M., *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych*, Warszawa 2020

Kozłowski R., Bieńkowska D., *Prawa człowieka i ludzka godność. Ochrona i aksjologia*, Poznań 2020

Kozłowski R., *Humanizm integralny Jacques'a Maritaina a prawa człowieka* [w:] *Prawa człowieka i ludzkie bezpieczeństwo. Osiągnięcia i wyzwania. W 70. rocznicę ogłoszenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, red. D. Bieńkowska, R. Kozłowski, Warszawa 2016

Krakowiak M., *Suma przymusowa w polskim postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2017

Krapiec M.A. [w:] *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 4, Lublin 2003

Krawiec G., *Postępowanie kontrolne prowadzone przez Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 2019

Królasik T., *Potioritas czy subhastacja? Pomiędzy dawnym prawem polskim a prawem francuskim w egzekucji sądowej w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2019, nr 12 (1)

Kruse J., *Sources of Bailiff Law*, St Albans 2012

Krzemiński M., *Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa*, red. M. Florczak-Wątor, A. Grabowski, Kraków 2021

Krzekotowska K., Malinowska – Wójcicka M., *Ochrona praw lokatorów i mieszkaniowy zasób gminy. Komentarz.*, Warszawa 2021

Księżopolski M., *Zabezpieczenie społeczne* [w:] red. J. Auleytner, *Nauka o polityce społecznej. Wybrane problemy teorii i praktyki*, Warszawa 1990

Kuczma P., *Prawo do zabezpieczenia społecznego* [w:] *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014

Kulski R., *Cel i funkcje postępowania* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014

Kulski R., *Zastosowanie technologii informacyjnych w sądowym postępowaniu egzekucyjnym na tle prawnoporównawczym*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, nr 12/2015

Kunicki I., *Ustawa o kosztach komorniczych. Komentarz*, Warszawa 2018

L

LaFleur W.R., *The karma of words: Buddhism and literary arts in medieval Japan*, Berkeley 1986

Laskowska-Hulisz A., *Ne eat iudex ultra petita partium od prawa rzymskiego do czasów współczesnych. Uwagi na tle polskiego procesu cywilnego*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II”, nr 60(3)/2020, s. 407–426)

Levaggi P., Mardsen D., Mooney P., *Enforcement and Debt Recovery. A Guide to the New Law*, Londyn 2014

Lewicka-Strzelecka A., raport „Moralność finansowa Polaków 2022” [online]: https://zpf.pl/pliki/raporty/moralnosc_finansowa_polakow_2022.pdf [dostęp: 19 sierpnia 2023]

Lichorowicz A., *Pojęcie i przedmiot prawa rolnego* [w:] red. A. Stelmachowski, *Prawo rolne*, Warszawa 2009

Lis-Staranowicz D. [w:] red. M. Chmaj, *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2016

Litewski W., *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1995

Ł

Łętowska E., *O godności, jej funkcji w obrocie prawnym i promocyjnej roli Rzecznika Praw Obywatelskich* [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne. Księga jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 2003

Łętowska E., Woleński J., *Czy prawo zatruwa wolność?*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria”, R. 22, nr 3/2013

Łętowska, E., 2005, *Multicentryczność współczesnego systemu prawa i jej konsekwencje*, PiP, Nr 4

Łochowski M. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217. Tom II*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Legalis

Łopatowska -Rynkowska J., *Uproszczona egzekucja z nieruchomości (uwagi na tle nowego sposobu egzekucji)*, Warszawa 2005

Łukomski J., *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych*, red. Z. Kędzia, A. Hernandez-Polczyńska, Warszawa 2018

Łyszczyk R., *Instytucja komornika sądowego jako organu egzekucyjnego w okresie międzywojennym*, Sopot 2007

Łyszczyk R., *Wpływ regulacji prawnych państw zaborczych dotyczących organów egzekucji sądowej na zunifikowane ustawodawstwo polskie w okresie II Rzeczypospolitej – wybrane zagadnienia* [online]: <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-issn-2084-4131-year-2008-volume-2-article-1857> [dostęp: 24 kwietnia 2022]

M

Maciejewski T., *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*, Warszawa 2017

Maćkowiak M., *Instytucja wyroku pilotażowego w praktyce orzeczniczej Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis”, vol. 5(2)/2016

Magnuszewska-Otulak G., *Rozwój systemu zabezpieczenia społecznego w Wielkiej Brytanii: raport Beveridge’a*, Warszawa 1992

Mały słownik języka polskiego PWN, „Godność”, Warszawa 1993

Marciniak A., *Etyka zawodowa komornika sądowego*, Sopot 2016

Marciniak A., Michalska-Marciniak M., *Metodyka pracy komornika sądowego*, Sopot 2015

Marciniak A., *Ograniczenia egzekucji sądowej*, Łódź 1986

Marciniak A., *Przedmiotowe ograniczenia egzekucji sądowej ze względów humanitarno-społecznych*, Nowe Prawo 1978, nr 2

Marciniak A., *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019

Maritain J., *Wieśniak znad Garonny. Stary świecki chrześcijanin snuje refleksje à propos czasów współczesnych*, tłum. A. Ziernicki, Poznań 2017

Maxwell D., *A Human Right to Housing?* [online]: <https://www.law.ox.ac.uk/housing-after-grenfell/blog/2019/02/human-right-housing> [dostęp: 16 czerwca 2023]

Mazurek F., *Godność osoby ludzkiej czy prawo naturalne podstawą praw osoby ludzkiej w ujęciu Jacquesa Maritaina*, „Roczniki Nauk Społecznych”, t. XXV, z. 1/1997

Meller J., *Płaca godziwa i jej determinanty*, „Polityka Społeczna”, nr 1/1994

Menderek A., *Orzekanie o kosztach procesu cywilnego*, Sopot 2015

Merchel Z. [w:] red. A. Marciniak, M. Michalska-Marciniak, *Metodyka pracy komornika sądowego*, Sopot 2015

Mędrzycka E., *Egzekucja roszczenia o wydanie dziecka*, „Palestra”, nr 3/6(18)/1959

Miąsik A., *Zasada efektywności prawa wspólnotowego* [w:] *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, red. A. Wróbel, Kraków 2005

Miąsik D., Ziulczyk-Nierubca I. [w:] A. Wróbel, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, Warszawa 2020

Mickiewicz A., *Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie*, Księga VII, Warszawa 1963

Mill J.S., *O wolności* [w:] *Historia idei politycznych*, red. S. Filipowicz i in., Warszawa 1998

Misztal-Konecka M., *Leksykon cywilnego postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego*, Warszawa 2021

Mitrus L., *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, red. A. Wróbel, Warszawa 2020

Mituś A. [w:] red. J. Koczanowski, W. Fill, M. Frańczuk, A. Mituś, M. Małecka-Łyszczek, M. Mędrala, A. Surówka, A. Piotrowska, *Status prawny komornika sądowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Sopot 2013

Modlińskiego E., *Podstawowe zagadnienia prawne ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 1968

Mojak J., *Obrót wierzytelnościami*, Warszawa 2021

Monarch-Matlak A., Skoczylas D., *Zasady postępowania egzekucyjnego a standardy wykonywania zawodu komornika sądowego*, Sopot 2021

Moulin-Stożek A., *Status prawny sędziego w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej* [online]: <https://osf.io/qysvr/> [dostęp: 12 sierpnia 2023 r.]

Muliński M. [w:] red. S. Cieślak, *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, Sopot 2022

Muliński M., *System egzekucji roszczeń, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii ograniczeń egzekucji, niespójności uregulowań dotyczących egzekucji cywilnej i administracyjnej, kolejności zaspokajania wierzycieli oraz społecznych i ekonomicznych skutków egzekucji w świetle rozwiązań postulowanych w petycji (P9-31/19)*, Warszawa 2020

Muliński M., *Zasada nieobciążania ponad miarę strony biernej postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego* [w:] red. S. Cieślak, *Aksjologia egzekucji sądowej. W poszukiwaniu optymalnego poziomu ochrony praw wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym*, Sopot 2022

N

Nakamura K.M., *Miraculous stories from the Japanese Buddhist tradition: the Nihon ryoiki of the monk Kyokai*, London 1996

Nakielska I., *Prawo do własności w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Gdańsk 2002

Niedużak M., *Z praktycznych zagadnień sprawiedliwości proceduralnej: konflikt zasad na gruncie przepisu art. 11 k.p.c. w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego*, [w:] *Sprawiedliwość prawa*, red. M. Sadowski, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie”, 2012, nr 6, s.123.

Nowak-Gruca A., *Zdatność egzekucyjna własności intelektualnej*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego”, nr 7–10/2012

Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2021

O

Orzeszyna K., Skwarzyński M., Tabaszewski R., *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, Warszawa 2020

Osajda K., *Ustanowienie spadkobiercy w testamencie w systemach prawnych common law i civil law*, Warszawa 2019

Osiatyński W., *Prawa Człowieka i ich granice*, tłum. S. Kowalski, Kraków 2011

Ossowska M., *Normy moralne w obronie godności człowieka*, „Etyka” 5/1969

Owsianka M., *Egzekucja sądowa w okresie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2021, nr 4

P

Pałka M., *Społeczne i polityczne uwarunkowania ewolucji brytyjskiego modelu zabezpieczenia emerytalnego w latach 1942–2007*, niepublikowana praca doktorska [online]: <https://sbc.org.pl/Content/12049/PDF/doktorat2933.pdf> [dostęp: 4 listopada 2023]

Piechowiak M. (*Preambuła Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku. Aksjologiczne podstawy prawa*, Warszawa 2020, s. 133 i 134)

Piechowiak M., *Filozofia praw człowieka*, Lublin 1999

Piechowiak M., *Godność jako fundament powinności prawa wobec człowieka. Urzeczywistnianie praw człowieka w XXI wieku*, red. P. Morciniec, S.L. Stadniczeńko, Opole 2004

Piechowiak M., *Klasyczna koncepcja osoby jako podstawa pojmowania praw człowieka. Wokół św. Tomasza z Akwinu i Immanuela Kanta propozycji ugruntowania godności człowieka* [w:] *Prawo naturalne – natura prawa*, red. P. Dardziński, F. Longchamps de Brier, K. Szczucki, Warszawa 2011

Piechowiak M., *Klauzula limitacyjna a nienaruszalność praw i godności*, Warszawa 2009

Piechowiak M., *Plato's Conception of Justice and the Question of Human Dignity*, Warszawa 2019

Piechowiak M., *Preambula Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku. Aksjologiczne podstawy prawa*, Warszawa 2020

Piechowiak M., *Przedmowa Demiurga w platońskim „Timajosie” a współczesne pojęcie godności* [w:] *Abiit, non obiit. Księga poświęcona pamięci Księdza Profesora Antoniego Kościa SVD*, red. A. Dębiński, P. Stanisławski, T. Barankiewicz, Potrzebski J., Staszewski W.S., Szarek-Zwijacz A., Wójcik M., Lublin 2013

Piechowiak M., *Tomasza z Akwinu egzystencjalna koncepcja osoby i jej godności. Komentarz do Summy teologii, cz. I, kwestia 29, art. I* [w:] *Szkice o godności człowieka*, red. nauk. M. Piechowiak, T. Turowski, Zielona Góra 2012

Piesiewicz P., *Materialnoprawne aspekty egzekucji z praw autorskich i praw pokrewnych uwagi na tle art. 18 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych* [w:] *Studia z postępowania egzekucyjnego*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Sopot 2018

Pietrzkowski H., *Komentarz do art. 831* [w:] *Komentarz postępowania cywilnego. Komentarz. Tom V. Postępowanie egzekucyjne*, red. T. Ereciński, Warszawa 2012

Pikulska-Robaszkiewicz A., *Lichwa w państwie i prawie republikańskiego Rzymu*, Łódź 1999

Piotrowski J. *(Zabezpieczenie społeczne. Problematyka i metody)*, Warszawa 1966

Piotrowski R., *Koncepcja prawa w projekcie Konstytucji RP* [w:] *Prawo i kontrola jego zgodności z Konstytucją*, red. E. Zwierzchowski, Warszawa 1997

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, *List św. Pawła do Rzymian*, Poznań 2003

Pistol T., *Instytucja wyłączenia a prawo do własności jako prawo człowieka*, „Państwo i Społeczeństwo”, nr 1/2010(X)

Platon, *Państwo* [online]: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/platon-panstwo.html#s2> [dostęp: 19 sierpnia 2023]

Płoszka A., *Publicznoprawny status jednostki skrajnie ubogiej*, Warszawa 2019.

Polak P., Trzeciński J., *Konstytucyjna zasada godności człowieka w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Gdańsk 2018

Pomianowski R., *Wyuczona bezradność po ludzku. Kiedy tracimy kontrolę nad istotnymi aspektami życia*, niepubl.

Poraziński J., *Bardziej głupota niż zdrada. Wywiad R. Walenciaka z „Tygodnik Przegląd”* 8 listopada 2021

Prokop K., *Konstytucyjne prawo do godziwego wynagrodzenia za pracę*, „Białostockie Studia Prawnicze”, vol. 26/2021, nr 2

Pryciak M., *Prawo do prywatności*, „Studia Erasmania Wratislaviensia”, nr 4/2010

R

Radoniewicz F., *Prawo do sądu w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej oraz w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – zagadnienia wybrane (cz. I)*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, nr 3/2017

Radwański Z., Zieliński M., *Uwagi de lege ferenda o klauzulach generalnych w prawie prywatnym*, „Przegląd Legislacyjny”, nr 2/2001

Rafacz J., *Egzekucja w Małopolsce od Statutu Wiślickiego do końca średniowiecza*, Warszawa 1927

Rafacz J., *Postępowanie egzekucyjne w województwie ruskiem w wieku XV*, (dostęp 17.12.2023 <https://polona.pl/sets?searchCategory=objectSets&page=0&size=24&sort=RELEVANCE&searchLike=Post%C4%99powanie%20egzekucyjne%20w%20wojew%C3%B3dztwie%20ruskiem%20w%20wieku%20XV&copyright=false>)

Rajkiewicz A., *Polityka społeczna*, Warszawa 1979

Rak I., *Aksjologiczne uzasadnienie funkcji windykacyjnej i oddłużeniowej prawa upadłościowego w świetle moralności finansowej Polaków i uwarunkowań społeczno-ekonomicznych* [w:] *Zadłużenie i niewypłacalność dłużnika. Retrospekcja, stan obecny, przyszłość*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, I. Gll, A. Góra-Błaszczkowska, A. Hrycaj, Sopot 2023

Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, IV, tłum. E. Zieliński, Lublin 2012

Riedl K., *Zobowiązania naturalne (niezupelne) w polskim prawie cywilnym* [rozprawa doktorska niepubl., Warszawa 2020]

Rozwadowski W., *Rzymska koncepcja własności w kulturze prawnej Europy*, „Zeszyty Prawne UKSW”, 2010

Rzucidło J., *Prawo do prywatności i ochrona danych osobowych* [w:] red. M. Jabłoński, *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, Wrocław 2014

S

Sadowski M., *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych*, Warszawa 2020

Safian M., *Prawo do ochrony życia prywatnego* [w:] *Szkoła Praw Człowieka*, Warszawa 2006

Saul B., Kinlej D., Mowbray J. (eds), *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Cases and Materials*, Oxford 2014

Schroeder D., Bani Sadr A.-H., *Dignity in the 21st Century. Middle East and West*, „Springer Briefs in Philosophy” [e-book]

Schulten T., Muller T., *Between Poverty Wages And Living Wages. Minimum wage regimes in the European Union*, „European Studies for Social and Labour Market Policy”, nr 1/2021

Sieńczyło-Chlabicz J., *Naruszenie prawa do prywatności osób publicznych przez prasę. Analiza cywilnoprawna*, Kraków 2006

Simpson J.A., Weiner E.S.C., *The Oxford English Dictionary*, , vol. V, Oxford – New York – Toronto 1989

Skowrońska-Bocian E., Warciński M. [w:] red. K. Pietrzykowski, *Kodeks cywilny, t. 1: Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, Warszawa 2013

Skuczyński P., *Status etyki prawniczej*, Warszawa 2010

Skuczyński P., *Zasady i konkurencja w służbie skuteczności. Główne problemy etyki zawodowej komornika sądowego* [w:] *Etyka zawodowa komornika sądowego*, red. A. Marciniak, Sopot 2016

Skwara B., *Horyzontalny skutek praw i wolności jednostki w systemie Konstytucji RP* [w:] *Dylematy praw człowieka*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2009

Sławicki P., *Prawo do mieszkania i jego miejsce w systemie praw człowieka*, Sopot 2015

Sobczyk A., Buch D., *Konstytucja RP*, t. 1, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016

Sobczyk A., *Komentarz do art. 13* [w:] red. S. Sobczyk, *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2020, nb. 1.

Sobol E., *Słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 2005

Sokołowski T. [w:] M. Gutowski, *Komentarz KC*, t. 1, Warszawa 2018

Sroka T., [w:] *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016

Starr G., *Minimum Wage Fixing*, Geneva 1993, s. 1 [dostępna online: https://books.google.pl/books?id=gzurqlZpyfcC&pg=PA1&dq=the+history+of+%22minimum+wage%22+law&redir_esc=y&hl=pl#v=onepage&q&f=false]

Stelmachowski A., *Polskie prawo rolne na tle ustawodawstwa Unii Europejskiej*, Warszawa 1999

Stump E., *Akwinata*, tłum. P. Lichacz, Poznań–Warszawa 2021; M. Prestwich, *Ludzie średniowiecza. Barwne żywoty z odległej przeszłości*, tłum. T. Hornowski, Poznań 2015; R. Tokarczyk, *Historia filozofii prawa w retrospektywie prawa natury*, Białystok 1999

Susskind R., *Sądy internetowe i przyszłość wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2021 tłum. Sergiusz Kowalski

Szachta J., *Zasada dyspozycyjności stron postępowania egzekucyjnego*, Sopot 2022

Szanciło T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217*, t. II, wyd. 2, Warszawa 2023, Legalis

Szczurowski T., *Skutki otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego*, Warszawa 2022.

Szerer M., *W sądzie angielskim*, „Wiadomości Literackie”, r. 11, nr 47 (574)

Szklarski G., *Zakres ochrony prawa do zabezpieczenia społecznego z art. 67 Konstytucji RP*, Warszawa 2021

Szwast M., *Kształtowanie się prawa do sądu w prawie polskim przed uchwaleniem Konstytucji RP z 1997 r.*, Przegląd Konstytucyjny 3/2019

Ś

Ściślicki P., *Refleksja filozoficzna jako źródło współczesnego rozumienia godności człowieka i dyrektyw interpretacyjnych art. 30 Konstytucji RP*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Humanistyczne”, nr specjalny 3 (2/2021)

Środa M., *Idea godności w kulturze i etyce*, Warszawa 1993

Świeczkowski J. [w:] red. Z. Szczurek, *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, Sopot 2005

Świeczkowski J., *Uproszczona egzekucja z nieruchomości*, Sopot 2005

Świrgoń-Skok R., *Komentarz do KC Art. 44 KC* red. M. Załucki, 2023, wyd. 3, Legalis

T

Taczowska – Olszewska J., *Ochrona danych osobowych w sprawach cywilnych. Przewód sądowy, uczestnicy postępowania, roszczenia, dowody*, Warszawa 2021

Thoreau H.D., *Walden; or Life in the Woods*, <https://www.thoreau-online.org/walden-page3.html> [dost. 17 grudnia 2023]

Tokarczyk R., *Historia filozofii prawa w retrospektywie prawa natury*, Białystok 1999

Tomalak W., *Status ustrojowy i procesowy komornika sądowego*, Warszawa 2014

Topaczewska U., *Privilegium exigendi w rzymskim procesie rzymskim* [online]: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/3513/1/TopczewskaU_Privilegium.pdf [dostęp: 19 sierpnia 2023]

Tuleja P., *Stosowanie konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności (wybrane problemy)*, Kraków 2003

Tuleja P., *Podstawowe problemy związane z interpretacją Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. M. Zubik, Warszawa 2006

Tuleja P., *Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności*, Zakamycze 2003

Turner R., *The “New Sheriffs” in England And Wales– An Account of the New High Court Enforcement Regime and the Creation of the High Court Enforcement Officers*, *European Business Law Review*, Volume 23/2012

U

Uliasz M., *O minimalizacji kosztów postępowania egzekucyjnego* [w:] *Symbolae Andreae Marciniak dedicate*, red. J. Jagieła, R. Kulski, Warszawa 2022

Urbaniak M., *Konstytucyjne wolności i prawa socjalne i ekonomiczne w Polsce i we Włoszech. Analiza prawno porównawcza*, Toruń 2009

Urbańczyk M., *Idea godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych*, Poznań 2019

V

Valadier P., *The Cambridge Handbook of Human Dignity. Interdisciplinary Perspectives*, Cambridge 2014

Vašák K., *A 30-year Struggle – the Sustained Efforts to Give Force of Law to the Declaration of Human Rights*, „The Unesco Courier”, nr 11/1977

Vašák K., *Pour une troisieme génération des droits de l’homme* [w:] *Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, red. Ch. Swinarski, Haga 1984

W

Warren S.D., Brandeis S.D., *Right to privacy*, „Harvard Law Review”, vol. 4, nr 5/1890

Wasilkowski J., *Pojęcie własności*, Warszawa 1956

Wąsiewicz A., *Współwłasność w prawie angielskim*, „Ruch Prawniczy” z. II 1971

Wengerek E., *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej Kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1998

Wieruszewski R., *Wolność czy bezpieczeństwo – dylematy na tle 60. rocznicy uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka ONZ* [w:] *Dylematy praw człowieka*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2009

Wilczek M.T., *Prawo do mieszkani w regulacjach państwowych i międzynarodowych*, „Świat Nieruchomości”, nr 66/2008 [online]: https://swiatnieruchomosci.krakow.pl/components/com_jshopping/files/demo_products/66_04.pdf [dostęp: 14 września 2023]

Wiśniewski A. [w:] red. J. Jankowski, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019

Wojciechowski K., *John Maynard Keynes*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. LXXIV (2022), z. 2.

Wojciechowski P., *Pojęcie rolnika* [w:] red. M. Korzycka, *Instytucje prawa rolnego*, Warszawa 2019

Wojtyczek K., *Ochrona praw podatnika w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] red. A. Franczak, *Ochrona praw podatnika. Diagnoza sytuacji*, Warszawa 2021

Wolman W., *Godność dziecka jako kategoria antropologiczno-pedagogiczna*, Warszawa 2021

Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 249; S. Grzybowski [w:] *System prawa cywilnego*, t. 1, red. S. Grzybowski, Warszawa 1985

Wolter A., *Rola zasad współżycia społecznego w nowych kodeksach*, *Nowe Prawo*, nr 11/1969

Woźniak B., *Przesłanki historyczne ujednolicania prawa własności w Unii Europejskiej*, Warszawa 2014

Wrątny J., *Prawa społeczne w Europejskiej Karcie Społecznej a uwarunkowania gospodarcze*, „Polityka Społeczna”, nr 9/2017

Wróbel A., *Autonomia proceduralna państw członkowskich. Zasada efektywności oraz efektywnej ochrony sądowej w prawie Unii Europejskiej*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2005, tom VXII, z. 1

Wróbel A., *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, red. A. Wróbel, Warszawa 2020

Wygoda K., M. Jabłoński, *RODO w praktyce funkcjonowania kancelarii komornika sądowego*, Sopot 2019

Wyrzykowski M., *Zasada demokratycznego państwa prawnego*, [w:] *Zasady podstawowe polskiej Konstytucji*, red. W. Sokolewicz, Warszawa 1998

Z

Zabdyr-Jamróz M., *Zasada rządów prawa w koncepcji Alberta Venn Diceya*, „Politeja” 2013, nr 1 (23)

Zajadło J., *Formuła Radbrucha. Filozofia prawa na granicy pozytywizmu prawniczego i prawa natury*, Gdańsk 2001

Zaradkiewicz K., *Konstytucja RP*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016

Zedler F., *Glosa do uchwały SN z 30 maja 1996 r.*, III CZP 56/96, OSP 1997/11/205

Zieliński S., *Rozumienie godności człowieka i jej znaczenie w procesie stanowienia i stosowania prawa. Propozycja testu zgodności regulacji prawnych z zasadą godności człowieka*, „Przegląd Sejmowy”, nr 4(153)/2019

Zinkiewicz-Będźmirowska O., *Ustawa o komornikach sądowych. Ustawa o kosztach komorniczych. Kodeks etyki zawodowej komornika sądowego. Komentarz*, red. J. Świeczkowski, M. Świeczkowska-Wójcikowska, Warszawa 2020

Zoll A., *Wymiar kary w aspekcie godności człowieka* [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne. Księga jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 2003

Ż

Żal T., *Egzekucja z ruchomości* [niepublikowana praca doktorska, online]: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/b348f9f5-0165-407c-84eb-3453d837e6b3/content>, Poznań 2012 [dostęp: 3 czerwca 2023]

Żelazna A., *Tajemnica służbowa komornika – kompendium wiedzy*, „Nowa Currenda”, nr 10/2019

Wykaz najważniejszych aktów prawnych

Akty prawa krajowego

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997, Dz. U. 1997, nr 78 poz. 483 ze zm.
2. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 – Kodeks cywilny, Dz.U. 1964, nr 16, poz. 93 ze zm.
3. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 – Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. 1964, nr 43, poz. 296 ze zm.
4. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 – Kodeks pracy, Dz.U. 1974, nr 24, poz. 141 ze zm.
5. Ustawa z dnia 15 lipca 1987 o Rzeczniku Praw Obywatelskich, Dz. U. 1987 nr 21 poz. 123 ze zm.
6. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 – Kodeks karny, Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553 ze zm.
7. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 1997, nr 89,
8. poz. 555 ze zm.
9. Ustawa z dnia 13 października 1998 o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz. U. 2021 poz. 423 ze zm.
10. Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 września 2022 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz wysokości minimalnej stawki godzinowej w 2023, Dz.U. z 2022 r. poz. 1952
11. Ustawa o Krajowym Rejestrze Zadłużonych z 6 grudnia 2018, Dz.U. z 2021 r. poz. 1909.
12. Ustawa z 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę, Dz.U. z 2020 r. poz. 2207
13. Ustawa z 24.02.1964 – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. z 2017 poz. 682 ze zm.
14. Ustawa z 15.05.2015 – Prawo restrukturyzacyjne, Dz.U. z 2019 poz. 243 ze zm.
15. Ustawa z 28.02.2003 – Prawo upadłościowe, Dz.U. z 2019 poz. 498 ze zm.
16. Ustawa z 17.12.1998 o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, Dz.U. z 2018 poz. 1270 ze zm.
17. Ustawa 28.02.2018 o kosztach komorniczych, Dz.U. 2018 poz. 770 ze zm.
18. Ustawa z 22.03.2018 o komornikach sądowych, Dz.U. 2018 poz. 771 ze zm.
19. Ustawa z 28.07.2005 o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz.U. z 2018 poz. 300 ze zm.
20. Ustawa z 29.08.1997 o komornikach sądowych i egzekucji, Dz.U. z 2018 poz. 1309 ze zm.
21. Ustawa z 21.06.2001 o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego, Dz.U. z 2018 poz. 1234 ze zm.

Prawo międzynarodowe

1. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ, przyjęta 10 grudnia 1948
2. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (EKPC) sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., Polska ratyfikowała EKPC w 1993 r. (Dz.U. z 1993, nr 61, poz. 284 ze zm.
3. Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (MPPGSK), otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.; ratyfikowany 3 marca 1977 r., Dz. U. Nr 38, poz. 169, załącznik

4. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOP), otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.; ratyfikowany 3 marca 1977; ratyfikowany 3 marca 1977 r., Dz. U. Nr 38, poz. 167, załącznik
5. Europejska Karta Społeczna sporządzona w Turynie dnia 18 października 1961, Dz.U. z 1999, Nr 8, poz. 67 ze zm.
6. Zrewidowana Europejska Karta Społeczna sporządzona dnia 3 maja 1996, weszła w życie dnia 1 lipca 1999, Polska nie ratyfikowała do tej pory

Prawo Unii Europejskiej

1. Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) - z 23.05.1957 – wcześniej funkcjonował pod nazwą Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą (1958–1993) oraz Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (1993–2009), Dz.U. z 2004, Nr 90, poz. 864/2
2. Karta Praw Podstawowych UE z dnia 26 października 2012, Dz.Urz. UE 2012 r., C 326/02
3. Rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11 lipca 2007 ,Dz.Urz.UE.L Nr 199, s. 1, ustanawiające europejskie postępowanie w sprawach drobnych roszczeń

Wykaz orzeczeń

Orzeczenia Sądu Najwyższego

Postanowienie SN z 12 listopada 1997, sygn. akt III CZP 55/97, „Prokuratura i Prawo”, nr 2/1998

Postanowienie SN z 16 lutego 1999, I CKN 1011/98, Legalis nr 75571

Postanowienie SN z 22 stycznia 2008, II CNP 169/07, LEX nr 817507

Postanowienie SN z 23 kwietnia 1998, I CKN 639/97, Legalis

Postanowienie SN z 4 lutego 1977, III CRN 239/76, Legalis

Postanowienie SN z 4 stycznia 1973, sygn. akt III CRN 344/72, OSCN 1973, nr 7–8, poz. 144

Postanowienie SN z 8 marca 1974, III CZP 31/73, Legalis

Uchwała Sądu Najwyższego z 13 grudnia 2011, III CZP 48/11

Uchwała SN (7) z 17 grudnia 1981, III CZP 32/81, OSCN 1282/7, poz. 93

Uchwała SN (7) z 17 stycznia 2013, II PZP 4/12, OSNP 2013, nr 13–14, poz. 147

Uchwała SN (7) z 24 maja 1990, III CZP 21/90, OSNCP 1990, nr 10–11, poz. 128

Uchwała SN z 12 kwietnia 1988, III CZP 22/88

Uchwała SN z 17 września 1969, III CZP 68/69, Legalis

Uchwała SN z 21 stycznia 2011, III CZP 120/10

Uchwała SN z 22 maja 2013, III CZP 28/13, OSCN 2014, nr 1, poz. 3

Uchwała SN z 27 lutego 2008, III CZP 149/07, Legalis

Uchwała SN z 29 października 1968, III CZP 90/68, Legalis

Wyrok SN z 11 kwietnia 2006, I PK 172/05, OSNP 2007, nr 7–8, poz. 95

Wyrok SN z 11 lutego 2005, I PK 167/04, OSNP 2005, nr 20, poz. 316

Wyrok SN z 13 października 1999, I PKN 159/99, OSNP 2001, nr 4, poz. 109

Wyrok SN z 13 października 2005, SNO 47/05, Legalis nr 512262

Wyrok SN z 13 października 2010, I CSK 707/09, Legalis

Wyrok SN z 14 czerwca 1973, I CR 250/73, OSNCP 1974, nr 6, poz. 110

Wyrok SN z 15 września 2006, I PK 49/06, LEX nr 1615102

Wyrok SN z 19 września 2002, I PKN 592/01, OSNP 2004, nr 9, poz. 155

Wyrok SN z 19 września 2007, II CSK 252/07, Legalis

Wyrok SN z 20 czerwca 2006, II PK 317/05, OSNP2007, nr 13–14, poz. 185

Wyrok SN z 21 listopada 2006, II PK 46/06, LEX nr 950624

Wyrok SN z 21 października 2003, I PK 517/02, LEX nr 150323

Wyrok SN z 3 grudnia 2009, II CSK 215/09, LEX nr 551060
Wyrok SN z 30 grudnia 1986, III PZP 42/86, OSNCP 1987, nr 8, poz. 106
Wyrok SN z 6 września 2015, I PK 10/05, OSNP 2006, nr 13–14, poz. 203
Wyrok SN z 8 kwietnia 2009, V CSK 358/08, Legalis
Wyrok SN z 8 listopada 2005, I CK 167/05, LEX nr 299065
Wyrok SN z 9 września 2004, I PK 423/03, OSNP 2005, nr 6, poz. 83

Orzeczenia Sądów Apelacyjnych

Wyrok SA w Gdańsku z 26 października 2018, V ACa 855/17, LEX nr 2673415
Wyrok SA w Katowicach z 16 marca 2018, I ACa 936/17, LEX nr 2475089
Wyrok SA w Katowicach z 30 stycznia 2015, V ACa 551/14, Legalis
Wyrok SA w Krakowie z 23 lutego 2018, I ACa 1060/17, LEX nr 2554204
Wyrok SA w Łodzi z 28 marca 2014, I ACa 1278/13, Legalis
Wyrok SA w Szczecinie z 12 lutego 2014, I ACa 783/13, LEX nr 145567
Wyrok SA w Warszawie z 14 maja 2007, I ACa 668/06, OSA 2008, z. 12, poz. 39, Legalis
Wyrok SA we Wrocławiu z 28 czerwca 2012, I ACa 632/12, Legalis

Orzeczenia Sądów Okręgowych

Wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z 17 lutego 2017 r., IV Ka 747/16, LEX nr 2385184
Wyrok SO w Suwałkach z 18 lutego 2020, I Ca 460/19, LEX nr 2891839

Orzeczenia Sądów Rejonowych

Wyrok SR w Warszawie z 6 sierpnia 2018, I C 1017/16, LEX nr 2977206

Orzeczenia Sądów Administracyjnych

Wyrok NSA z 29 listopada 2016, sygn. akt II FSK 3126/14 niepubl.
Wyrok WSA we Wrocławiu z 15 listopada 2005, sygn. akt I SA/Wr 1100/004 niepubl.

Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego

Orzeczenie TK z 13 lipca 1993, sygn. P 7/92, OTK 1993 – cz. II, poz. 27

Orzeczenie TK z 7 stycznia 1992, K 8/91 OTK 1992, nr 1, poz. 5

Wyrok TK z 1 czerwca 1999, sygn. SK 20/98, OTK ZU nr 5(27)/99, poz. 93

Wyrok TK z 11 kwietnia 2000, K 15/98, OTK 2000, nr 3, poz. 86

Wyrok TK z 12 lipca 2011, K 26/09, OTK-A 2011, nr 6, poz. 54

Wyrok TK z 13 maja 2014, SK 61/13, OTK-A 2014, nr 5, poz. 52

Wyrok TK z 13 września 2011, K 8/09, OTK-A 2011, nr 7, poz. 72

Wyrok TK z 14 maja 2001, SK 1/00, OTK 2001, nr 4, poz. 84

Wyrok TK z 15 listopada 2000, sygn. P 12/99, OTK ZU nr 7(37)/2000, poz. 260

Wyrok TK z 15 listopada 2000, sygn. SK 29/01, OTK ZU nr 1/A/2002, poz. 5

Wyrok TK z 17 czerwca 2014, P 6/12, OTK-A 2014, nr 6, poz. 62

Wyrok TK z 17 grudnia 2013, SK 29/12, OTK-A 2013, nr 9, poz. 138

Wyrok TK z 17 marca 2008, K 32/05, OTK-A 2008 nr 2, poz. 27

Wyrok TK z 18 września 2008, K 7/07, OTK-A 2008, nr 7, poz. 123

Wyrok TK z 19 grudnia 2002, K 33/02, OTK-A 2002, nr 7, poz. 97

Wyrok TK z 19 lutego 2003, P 11/02, OTK-A 2003, nr 2, poz. 12

Wyrok TK z 19 lutego 2008, P 49/06, OTK-ZU 2008, nr 1, poz. 5

Wyrok TK z 20 kwietnia 2005, K 42/02, OTK-A 2005, nr 4, poz. 38

Wyrok TK z 20 listopada 2001, K 15/01, OTK ZU 2001/8/252

Wyrok TK z 20 listopada 2001, sygn. SK 19/01, OTK ZU nr 5/A/2002, poz. 253

Wyrok TK z 20 listopada 2002, K 41/02, OTK-A 2002, nr 6, poz. 83

Wyrok TK z 24 czerwca 1997, K 21/96, OTK 1997, nr 2, poz. 23

Wyrok TK z 24 lutego 2003, K 28/02, OTK-A 2003, nr 2, poz. 13

Wyrok TK z 24 lutego 2010, K 6/09, OTK-A 2010, nr 2, poz. 15

Wyrok TK z 25 czerwca 2013, P 11/12, OTK-A 2013, nr 5, poz. 62

Wyrok TK z 27 maja 2008, P 59/07, OTK-A 2008, nr 4, poz. 64

Wyrok TK z 27 stycznia 2003, SK 27/02, OTK-A 2003, nr 1, poz. 2

Wyrok TK z 27 września 2005, TW 26/05, OTL-B 2005, nr 5, poz. 182

Wyrok TK z 28 października 2015 r., K 21/14

Wyrok TK z 3 grudnia 2003, K 5/02, OTK-A 2003, nr 9, poz. 98

Wyrok TK z 30 września 2008, K 44/07, OTK-A 2008, nr 7, poz. 126

Wyrok TK z 31 lipca 2014, SK 28/13, OTK 2014, nr 7, poz. 81

Wyrok TK z 4 grudnia 2007, K 26/05, Dz.U. Nr 231 poz. 1703
Wyrok TK z 4 kwietnia 2001, K 11/00, OTK 2001, nr 3, poz. 54
Wyrok TK z 4 listopada 2010, K 19/06, OTK-A 2010, nr 9, poz. 96.
Wyrok TK z 4 marca 2008, S 2/08 Dz.U.2008.193.1196
Wyrok TK z 5 marca 2013, w sprawie U2/11, Dz.U. 2013 poz. 375
Wyrok TK z 5 września 2006, K 51/09, OTK-A 2006, nr 8, poz. 100
Wyrok TK z 7 maja 2001, sygn. K 19/00, OTK ZU, nr 4(42)/2001, poz. 82
Wyrok TK z 7 września 2004, SK 30/03, OTK-A 2004, nr 8, poz. 82
Wyrok TK z 9 lipca 2009, SK 48/05, OTK-A 2009, nr 7, poz. 108
Wyrok TK: z 6 lutego 2002, SK 11/01. OTK-A 2002, nr 1, poz. 2
Wyrok TK: z 8 maja 2000, SK 22/09, OTK 2000, nr 4, poz. 107
Wyroku TK z 14 października 2010, K 17/07, OTK-A 2010, nr 8, poz. 75
Wyroku TK z 4 kwietnia 2001, sygn. K 11/00, OTK ZU nr 3(41)/2001, poz. 54

Orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej

Wyrok TSUE z 6 marca 2018, w sprawie C-52/16 i C-113/16, „SEGRO” Kft.
Wyrok TSUE z 6 marca 2018, w sprawie Günther Horváth v. Vas Megyei Kormányhivatal, ECLI:EU:C:2018;157, pkt 51
Wyrok TSUE z 13 czerwca 2017, w sprawie C-258/14, Eugenia Florescu i in. V. Casa Judeteană de Pensii Sibiu i in., ECLI:EU:C:2017:448, pkt 51
Wyrok TSUE z 26 października 2006, w sprawie C-275/05, Alois Kibler jun. v. Land Baden-Württemberg, ECLI:EU:C:2006:682, pkt 27
Wyrok TSUE z 12 września 2006, w sprawie C-479/04, Laserdisken ApS v. Kulturministeriet, ECLI:EU:C:2006:549, pkt 62
Wyrok TSUE z 14 maja 1974, w sprawie C-4/73, J. Nold, Kohlen und Baustoffgrosshandlung v. Komisja Wspólnot Europejskich, ECLI:EU:C:1974:51
Wyrok TSUE z 13 grudnia 1979, w sprawie C-44/79, Liselotte Hauer v. Land Rheinland-Pfalz, ECLI:EU:C:1979:290

Orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Wyrok ETPCz z 1 marca 2007, w sprawie Sypchenko v. Rosja, Izba (Sekcja I), skarga nr 38368/04

Wyrok ETPCz z 1 października 2019, w sprawie Orlović i inni v. Bośnia i Hercegowina, Izba (Sekcja IV), skarga nr 16332/18

Wyrok ETPCz z 11 lipca 2002, w sprawie Dikme v. Turcja, skarga 20869/92

Wyrok ETPCz z 12 października 2006, w sprawie Orha v. Rumunia, skarga nr 1486/02

Wyrok ETPCz z 13 czerwca 1979, w sprawie Marckx v. Belgia, sygn. 6833/74

Wyrok ETPCz z 14 września 2010, w sprawie Chiș v. Rumunia, skarga nr 3360/03

Wyrok ETPCz z 15 czerwca 2006, w sprawie Kazmina v. Rosja, skarga nr 72374/01

Wyrok ETPCz z 15 stycznia 2009, w sprawie Budrov v. Rosja, skarga nr 33509/04

Wyrok ETPCz z 16 grudnia 1997, w sprawie Raninen v. Finlandia, skarga 20972/92

Wyrok ETPCz z 17 czerwca 2003, w sprawie Ruianu v. Rumunia, skarga nr 34647/97

Wyrok ETPCz z 18 listopada 2004, w sprawie Qufaj Co. Sh.p.k. v. Albania, skarga nr 54268/00

Wyrok ETPCz z 19 grudnia 2002, w sprawie Paola Esposito v. Włochy, skarga nr 30883/96

Wyrok ETPCz z 19 listopada 1991, w sprawie Pine Valley Developments Ltd i inni v. Irlandia, A.222, § 31

Wyrok ETPCz z 19 lutego 1997, w sprawiach Laskey, Jaggard i Brown v Zjednoczone Królestwo, połączone skargi nr 21627/93, 21826/93 i 21974/93

Wyrok ETPCz z 19 marca 1997, w sprawie Hornsby v. Grecja, skarga nr 18357/91

Wyrok ETPCz z 19 stycznia 2010, w sprawie Voda v. Rumunia, skarga nr 35812/02

Wyrok ETPCz z 20 lipca 2000, w sprawie Antonetto v. Włochy, skarga nr 15918/89

Wyrok ETPCz z 20 listopada 1995, w sprawie S.A. Pressos Compania Naviera i inni v. Belgia, A.232, § 31

Wyrok ETPCz z 21 lutego 1975, w sprawie Gobler v. Zjednoczone Królestwo, A. 18 § 34

Wyrok ETPCz z 23 października 1997, w sprawie National & Provincial Building Society v. Wielka Brytania, RJD 1997 – VII

Wyrok ETPCz z 23 września 1982, w sprawie Sporrang i Lönnroth v. Szwecja, A.52, § 63

Wyrok ETPCz z 23 września 2008, w sprawie Samoilă i inni v. Rumunia, skarga nr 14073/03

Wyrok ETPCz z 24 czerwca 2008, w sprawie Cone v. Rumunia, skarga nr 35935/02

Wyrok ETPCz z 25 kwietnia 1978, w sprawie Tyler v. Wielka Brytania, skarga nr 5856/72

Wyrok ETPCz z 25 kwietnia 2017, w sprawie Zoran Vaskrsić v. Słowenia, skarga nr 31371/12, Legalis

Wyrok ETPCz z 25 marca 1993, w sprawie Costello – Roberts v. Wielka Brytania, skarga 8574/89

Wyrok ETPCz z 27 maja 2003, w sprawie Sanglier v. Francja, skarga nr 50342/99

Wyrok ETPCz z 28 kwietnia 2009, w sprawie Savino v. Włochy, skarga nr 10468/04

Wyrok ETPCz z 28 kwietnia 2016, w sprawie Winterstein i inni v. Francja, 27013/07, Legalis

Wyrok ETPCz z 28 lipca 1999, w sprawie Immobiliare Saffi v. Włochy, skarga nr 22774/93

Wyrok ETPCz z 28 maja 1985, w sprawie Abdulaziz, Cabales i Balkandali v. Wielka Brytania, połączone skargi 9214/80, 9473/81, 9474/81

Wyrok ETPCz z 28 stycznia 2003, w sprawie Peck v. United Kingdom, (2003) 36 EHRR 41; [2003] EMLR 287

Wyrok ETPCz z 3 kwietnia 2012, w sprawie Kotov v. Rosja, *Wielka Izba*, skarga nr 54522/00

Wyrok ETPCz z 3 listopada 2005, w sprawie Kukalo v. Rosja Izba (Seksja I), skarga nr 63995/00

Wyrok ETPCz z 3 listopada 2009, w sprawie Suljagić v. Bośnia i Hercegowina, skarga nr 27912/02

Wyrok ETPCz z 3 maja 2011, w sprawie Apanasewicz v. Polska, skarga nr 6854/07

Wyrok ETPCz z 30 maja 2017, w sprawie Trabajo Ruedo v. Hiszpania, skarga nr 32600/12

Wyrok ETPCz z 31 marca 2005, w sprawie Matheus v. Francja, skarga nr 62740/00

Wyrok ETPCz z 4 grudnia 1995, w sprawie Ribitsch v. Austria, skarga 18896/91

Wyrok ETPCz z 6 października 2011, w sprawie Agrokomplex v. Ukraina Izba (Seksja I), skarga nr 23465/03

Wyrok ETPCz z 7 czerwca 2005, w sprawie Fuklev v. Ukraina, skarga nr 71186/01

Wyrok ETPCz z 7 czerwca 2011, w sprawie Güler i Kekeç v. Turcja, skarga nr 33994/06

Wyrok ETPCz z 7 lipca 2005, w sprawie Malinowskiy v. Rosja, Izba (Seksja I), skarga nr 41302/02

Wyrok ETPCz z 7 lipca 2015, w sprawie Rutkowski i inni v. Polska, skarga nr 72287/10

Wyrok ETPCz z 7 maja 2002, w sprawie Burdov v. Rosja, Izba (Seksja I), skarga nr 59498/00

Wyrok ETPCz z 9 czerwca 1998, w sprawie Tekin v. Turcja, skarga 22496/93

Wyrok ETPCz z 9 grudnia 1994, w sprawie Holy Monasteries v. Grecja, A. 301 – A, § 56

Wyrok ETPCz z 9 grudnia 2008, w sprawie Ciocan v. Rumunia, skarga nr 6580/03

Wyrok ETPCz: z 1 kwietnia 2010, w sprawie Margushin v. Rosja, skarga nr 11989/03